

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫ { వ్యయ
చైత్ర-భాద్రపదములు } సంచిక ౧-౩

614

కా కి నా డ.

నగవ. హైస్కూలు యమునా బ్రహ్మటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సరివత్సరమునను రు 3-0-0.

1946-47.

విషయసూచిక.

1. పార్థివసంవత్సర వార్షికసభ - శ్రీ జయపురాధీశ్వరుల
అధ్యక్షభాషణము I-II
2. ధారుణి ... III
శ్రీ విక్రమజనకర్మగారు.
3. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు - స్నాతకోపన్యాసము VI-VII
శ్రీ విక్రమజనకర్మగారు.
4. కుమారసంభవవిమర్శము ౧౦౧౬
విద్యార్థి, నె. భక్తవత్సలముగారు చి. ప.
5. శివలీలావిలాసము - ద్వితీయాశ్వాసము 51-66
సిక్కింక కొమ్మనామాత్యుడు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫ { వ్యయ
చైత్ర-భాద్రపదములు సంచిక ౧-౩

పార్థివ సంవత్సర వార్షికనభ.

ప్రొ. బి.యస్.పూర్ణేశ్వరయ్య అధ్యక్ష భావనము.

చిన్నకలశములాగా,

మొదటితరగతివారికిని పీఠంబును నాకు మిగిలిన నొకరికి కందదు లక్ష్యమును గలననంబు లర్పించువాడను.

“భాద్యక్షుడు మొదట బలుకు నేమయును గాటింప నిక్కడ బలిచితిని. అంతేకాని, నూతన విషయముల నుడివితమరిని సంతసంపం జేయుటకు. గాదు. తా మెఱుంగని విషయములు లేవు. శ్రుతి, స్మృతి, పురాణాదిహాసాది సహితమని సాహిత్య శబ్దమునకు నిర్వచనము. అది పదమునలన శాస్త్రములును గ్రాహ్యములు. కనుక నిప్పుటి తెనుగు భాష ననుగ్రహిత్యసమన్విత మనలేము గదా !

“ఒకటి” “ఒకడు” “ఒకరితె” మొదలగు పదములకును, సర్త ములకును వాడు క్రియాదులకును బెక్కురూపములు పరిదృశ్యములు.

ఒక శబ్ద మనేకరూపములను దాల్చుటకుఁ గారణము తత్ప్రయోగము నియమరహితులగుటయే. పూర్వకపులలోఁ గూడఁ గొందఱు నియమ రహితప్రయోగములను జేసినవారు గలరు. నియమరహితప్రయో గములు గ్రాహ్యములు గానేరవు. తప్పు తప్పే; అది యొప్పు గాఁజూ లదు. నియమరహితరూపములు పెఱుఁగుటనలన నాన పెంతునుప్పగా మాత్రమే యేర్పడును.

ఇప్పుడు వస్తునిచయము ప్రియముగా నున్నను, కవిగణము చౌ కగా నున్నది. లోహానినుండి చాయలుగల లోహము నేఱునట్లు, వర్తమాన కవిగణమునుండి నిక్కమగు కవి నేఱవలసియుండును.

మాటాడుబాస నియమరహితమైనను హాని కలుగదు. గ్రంథస్థభాష చిరస్థాయి యగుచు వివిధదేశజాల పాఠ్యమగుటనలన నది నియమసహితమయి యుండవలెను.

అనువాదిత ననలా గాటకాదులందుఁ దప్ప రిచ్చి ననినాఁగొట కాదులందు సందర్భశుద్ధి సహితము మృగ్యమగుట శోచనీయము.

పుస్తకము పండిత సమఁజ్ఞోచితమగుట ప్రేయస్కరము. సమఁజ్ఞోచకుఁడు పండితుఁడుగాను, పక్షపాతరహితుఁడుగా నుండవలెను. కాని, నేటి సమాజోచకులలోఁ గొందఱును శ్లోక హీనులనియో, యి సూయాగ్రస్తులనియో యచన తప్పదు.

గాఁ పెక్కు నూఁటలతోఁ గాలిహరిణము నేయిను. అది ప్రయ సత్యవాక్యములు మన్నింకం బడునాగాక !

ధారుణి.

ఈనెల తే ౧౦ ది సభయందు శ్రీ విశుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు “ధారుణి” యన జలమనియు, దానినుండి పుట్టిన దగుటవలన భూమికి ధారుణీనామము నర్జించుననియు నుడివిరిగదా !

“ధారుణి” అను పులింగరూపమునమాత్రమే జలార్థము గలిగి యున్నది. ఇట్లే నిఘంటువునందు గలదు. “ధారుణి” యందు పుట్టినది ధారుణి అయిగలను. కాని ధారుణి గానేరదు. ప్రాణ్య నిఘంటువునందు “ధారుణి” అట్లునరూపమునట్లు గలను. మఱి యేనిఘంటువు నందును ధారుణీరూపముగాని ధారుణీరూపముగాని కానరాదు. అభిర్యవేదమునం దున్న ధారుణి అట్లును ధారుణీరూపముగాను గలదు. అది యే యిగ్గమున ధారుణి అట్లును లోకవ్యవహారానర్హము.

శ్రీశ్రీశాసానియను పర్యాయపదము నహ్ని కుండవటవలన జలమునందుఁబుట్టినది నహ్ని యనియే లోకవ్యవహారము. కాని భూమియను నహ్ని అను నుపాధియందు నేలనగు.

ఇట్లు

శ్రీ విశుపాటివర్యు.

ANDHRA UNIVERSITY
NINETEENTH CONVOCATION
6TH DECEMBER, 1945
ADDRESS BY THE PRO-CHANCELLOR

[Sree Sree Sree Maharajah Dr. Vikrama Deo Varma Garu,
Hon. D. Litt. (Andhra), Kala Prapurna]

శ్రీ:

శాంతిః శాంతిః.

ప్రపంచమునందలి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వములు పెరిగిపోయినవి. వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు స్వస్తిజెప్పి, కుల జాతి వర్గ వైషమ్యములను స్థిరపఱచి, ప్రపంచమున నియంతృత్వమును శేర నిరంకుశ పాలనమును బాదుకొల్పుటకు బద్ధకంక్షణమున గాంధీజీభుత్వ మడుగంటినది. సకలజాతుల స్వేచ్ఛకును, ఎల్లవ్యక్తుల స్వాతంత్ర్యమునకును, నిబద్ధబుద్ధి యయిన మిత్రమండలియొక్క విజయపతాకాలు ఎగిరి మునంగునెత్తి నెగురుచున్నవి. ఆ విజయపతాకాల సొంద్రీచ్ఛాయలతో గురితలారు పురమున నేడు మనమందఱమును సమావేశమయియున్నాము. పెను గాలి వీచి ప్రపంచమునఁ గల్గొలమును గల్పించిన ప్రపంచము మన తుపానునంటి యీ యుద్ధము శాంతించినతరువాత, నెవ్వరియూస్తులను వారు వెదకుకొని, కుదుటఁబడుటకుఁ బ్రయత్నించునట్లు, సకలజాతులు ను దమ తమ యుద్ధానంతర పునర్నిర్మాణకార్యక్రమమునకుఁ గడంగు చున్నారు. ఇట్టి యనన్ధలో మన భాగవంతునియను దన భావిభాగ్య న్నతికయి యాశాపూరితస్వాంతిముఖో భాగ్యవ్యధిగతిమునకుఁ జూపులు నిగిడించుచున్నది. స్వాతంత్ర్యభానుని యుపయోగములు భారతీయ హృదయాంతరాళములను వెలుగొందించుచున్న నేడు భావిభుత్వోత్పత్తితో మనవారల యుల్లుములు పల్లించుచున్న యీ నాడు, యువకులు, ఆశాపూరితులు, ఉన్నతికాంక్షులు, అభివృద్ధి

కావున, అతిశయితవిద్యావినయసంపన్నులు అయిన మీ తేజోము సత్ముఖానందోకనము ఏరికి సంతోషకరము కాకుండును.

వివిధ కట్టడములయిన కట్టభద్రులారా! మీకందఱకును మనః పూర్వకముగా నా యాశీర్వాదము. పురుషార్థముల నేమఱకుండ, ఆత్మగౌరవమును గాపాడుకొనుచు, ధర్మమార్గమును దప్పక, లోక క్షేమంకిరముగా నడతతో మీమిథ్యానముల నలంకరించి లోక యాతి) నడపుడు. లోకమున మంచినడవడి కెల్లను వరునడియెనసూత్ర మొకటియే గలదు: 'సీవు సుఖపడి యితరులను సుఖపెట్టుము' ఇంత కంటే మహదేశింపవలసినది వేరు లేదు.

ఇప్పుడు మన కందఱకును సామాన్యాధికరణ్యమును సంపాదించు సామర్థ్యమును యీ విశ్వకళాపరిషత్తునకు, దిరిగి యొకసారి యుపాధ్యక్షులుగా నెన్నుకొనఁబడిన శ్రీయుతులు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారిని, పరిషత్తుభ్యులను, ఈ సందర్భమున నేను మరల మరల నభినందించుచున్నాను. కష్టపుఁ దుపానులలోను, ఆందోళనవాత్యలయందును దారి తప్పనీయక, తిరుగఁబడకుండ నీపరిషత్తునకు నడపింపఁగలిగిన సుప్రసిద్ధకర్ణధారియగు మనరెడ్డిగారిపట్ల నాంధ్రలోకము కృతజ్ఞతను వెల్లడింపవలసి యున్నది. యుద్ధవాతానరణమున విశ్వకళాపరిషత్తునకుఁ బాఠశాల నీటికొట్టెప్పటిల్లినవి. మొదటిది స్థానభ్రంశము. రెండవది పాఠశాలవాసము. సంకుచితప్రదేశమున అసంకుచితమయిన మేధతోఁ బరిషత్తు కార్యక్రమమును నడిపింపఁ గలిగిన సమర్థులు శ్రీ రెడ్డిగారు. పునః వాని విజయం లైరి. మరల నీవిశ్వకళాపరిషత్తునకు యథా పూర్వమును స్థితిని సంపాదించి, యితోధికమయిన వృద్ధిని, శ్రీ రెడ్డి గారు సంగ్రహింపఁ గలరని, నే నెఱుంగుదును. ఈవిశ్వకళాపరిషత్తునకు, ఏకోత్తరము గను వృద్ధికలుగఁగలదని, నేను దృఢముగ నమ్ముచున్నాను. దీనికి గారణము. ఉపాధ్యక్షుల యక్షయసామర్థ్యమే యనక తప్పదు.

విశ్వకళాపరిషత్తు, కార్యక్రమమును బాహిరంభించినప్పటి నుండియుఁ గాకున్నను సుమారు 14, 15 సంవత్సరములనుండి, అసంఖ్య విద్యావిధానమును, ఆచరణలోఁ జెట్టి పని సాగించుచున్నది. ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు ఆంధ్రుల కిమి చేసిన దని పశ్చింపనచ్చును. ఆంధ్రుల భాగ్యోదయమే దీనికర్తవ్యము. ఆంధ్రయువకులకు ఉన్నతవిద్య నిచ్చుటయే యిచ్చటి బీజమువిద్యకుఁ దగిన యవకాశము, అనికాశము నకుఁ దగిన యాదాయము, ఆదాయమునకుఁ దగిన యభ్యున్నతి. ఇది యొక్క నాటిపని గాదు. ఈపరిషత్తే-దారములలో, పండితప్రకాశములు విద్యాబీజములను విద్యార్థుల బుద్ధియందు నాటి, పెంపొందించు జేయు చున్నారు. ఆవిత్తనములు మొలకెత్తి, సస్యములయి, ఫలించి, దేశ దేశములలో, విలువగలిగి వెలయుచున్నవి. ఎమ్. ఏ. పరిక్ష యందుఁ గృతార్థత నందుట కనకాశమును సంపాదించుకొనుటయే కృత్యాద్యవస్థ, జన్మసాఫల్యము, అనుకీర్తిని భావించుకొననలయు యనసలో నుండిన ఆంధ్రయువకులకు నేడు, ఎమ్. ఏ. పరిక్ష డి. యస్. సి. మొదలయిన బిరుదపట్టములు తగినవిగానైనను నున్న ననుటలో వింతలేదు. దీనికి నిదానము విశ్వకళాపరిషత్తు.

దివ్యవిద్యాసంపన్నులయిన యువకులు పూర్వపశ్చిమ సముద్రములను సడమ నాసేతుహిమాచలంబయిన భారతాననిని భిన్నభిన్న స్థలములలో నున్నతస్థానములలో నున్నవారనుట కీ పరిషత్తే హేతువు. బాంబాయి పతనమునందలి సర్వసంస్థలలో పూర్వలోని భుత్వి యంత్రాగారములలోను, బెంగళూరిలోని పరిశోధనాలయములందును, ఢిల్లీయందలి సభ్యుత్పానమునను నేడంధ్రయువకుల హస్తచాలనకు, మేధావిధానమునకు, గొంచెమో గొప్పయూ అవకాశము కలిగియున్నది. ఇది యెంతయు ముదానహము. ఇంతియకాదు. ఇది బీజరూపమయిన విద్యా వ్యాప్తిమాత్రమే.

పరిషత్కార్య స్థానమునఁ బ్రయోగశాలలలో, ఉపన్యాస వేదికలపయి, గ్రంథాలయమునందలి గదులలో జరుగు నిరంతర జ్ఞానాభివృద్ధి. పరిశోధనరూపమునఁ బండితప్రకాండులవలన జరుపఁబడుచునే యున్నది. అనేక శాఖ లభివృద్ధి నందుచున్నవి, మచ్చునకు మాత్రమొక్కదానిని బేర్కొందును. మత్పూర్వఁడైన జయపురాధీశ్వరుని పేర శ్రీరామచంద్రదేవ నామాంకిత మయిన యాచార్యపదవిని, అది యున్న శాఖను బరిశీలింపఁ దగినది. అత్యల్పారంభమున మొదలిడిన పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రశాఖ నేడు విశ్వకళాపరిషత్తునకు గర్వహేతువయినది. పరిశ్రమయందును, పరిశోధనయందును, భవ్యవిజ్ఞాన బోధనయందును, నన్య విజ్ఞాన సాధనయందును నద్వితీయమయి యున్నది. భారతదేశమునకుఁ బ్రకృతిశాస్త్రసంబంధమయిన 'నోబిలు బహుమానము' అను జాహ్నవిని దీసికొనిరాఁగలిగిన చంద్రశేఖర రామనుజుహాశయునిచే "గురువును మించిన శిష్యుఁడు" అని పేర్కొనఁబడిన భగవంతము పంతులుచే నిర్వహింపఁబడుచున్న దీనంస్థ. పదార్థవిజ్ఞాన శాఖ యాన్నత్యమునకు యథార్థహేతువు రామచంద్ర దేవ నామాంకితాచార్యునిదవియని యానందించు చున్నాను.

ఈ శాఖ కేమాత్రమును దగ్గిసోపని యితర శాఖలను గూడ నేను బేర్కొనఁగలను. నూతన పదార్థ విభజనము సేయుచున్న రసాయనశాస్త్రశాఖ, భూగర్భస్వరూప విజ్ఞానమును నెలిపుచ్చుచున్న భూగర్భశాస్త్రశాఖయుఁ జక్కని పని చేయుచునే యున్నవి. ప్రకృతి శాస్త్రముల యందలి ప్రయోగములవంటివానిని నెఱుకఁపఁగలను అలోచనాప్రయోగమాత్రమును జేయుచున్నవి. అయినను అర్థశాస్త్ర గణితశాస్త్ర వేదాంతశాస్త్ర వాణిజ్యశాస్త్ర భాషా శాస్త్రాదిశాఖలన్నియును దత్తదధికారుల సామర్థ్యమున నియత న్యాయపరములను బ్రఖ్యాతముగ నిర్వహించుచునే యున్నవి. న్యాయ శాస్త్రమును బోధించు కళాశాల స్థాపింపఁ బడుటవలన నొకలోటు

దీక్షింపి. వ్యవసాయశాస్త్ర కళాశాలాస్థాపనమునలనఁ కృషిజ్ఞానాభివృద్ధికి మార్గ మేర్పడినది. అచిరకాలములో నేర్పడనున్న ఇంజనీరింగు కళాశాలవలన కార్మికజ్ఞానాభివృద్ధియుఁ గాఁగలదు. ఇది యంతయును ఆంధ్రయునకుల యదృష్ట మనక తప్పదు.

మీ యుపాధ్యక్షులు శ్రీ రెడ్డిగారు నేడు ప్రతిసంవత్సరము సంఖ్యాకమైనద్రవ్యమును బ్రభుత్వమునుండి యదనముగ సంపాదించుకొని వచ్చియున్నారు. దీనివలన నిందలి యాచార్యుల కెల్లరకును దుష్టియుఁ గళాపరివత్సనకుఁ బుష్టియుఁ గలుగుఁగావుత మని యాశీర్వాదించుచున్నాను. ఇంకను ద్రవ్యము గావలయును.

శ్రీ తుమ్మలపల్లి శ్రీ హరినారాయణగారు అన్నపాన వస్త్రదానములకంటె శ్రేష్ఠతరమగు విద్యాదానముకొఱకు ఒసంగిన ఏబది వేల రూప్యములను గూర్చి వారిని బ్రశంసించుచు ఆంధ్రదేశములోని ధనవంతులు వారిహార్దము ననుసరింపవలయునని కోరుచున్నాను.

మీ కెల్లరకును శుభముగఁ గాత.

కుమారసంభవ విమర్శము.

విద్వాన్. నా భక్తవత్సలము, బి. ప.

(అనువృత్తము.)

మన్మథోద్యోగము భగ్నమై యతనినే బలిగొనినది. దేవతల దురుపాయ మిట్లు విఫల మగుడు, ఈశుని యీశత వారి చిత్తమున నాటుకొనెను. వేటుపాయముల కాయన వశుడు కాఁడని నిశ్చయించు కొని వారు “రాక్షసులవలననుండి మమ్ముఁగావుము, వైరిసంహార కుని చమూపతిని బ్రసాదింపుము. అందులకై పరిణయ మంగీకరింపు” మని మొఱపెట్టుకొనుచు నీశ్వరుని శరణువేడిరి. [VI—27]. ఆర్త త్రాణపరాయణుఁడును భక్తవరదుఁడు నగు పరమేశుఁడు లోకక్షేమార్థము పరిణయమున కియ్యకొనెను. పార్వతియుఁ దపముచే శివుని మెప్పించి ప్రసన్నుడైన యాదేవుని తన ప్రయోజనమును దేవతల ప్రయోజనము నగు పరిణయమున కియ్యకొలిపెను. పరిణయము జరిగెను. దేవతల యీశ్చిత మీడేతెను.

111

ఇచ్చట నానుషంగికముగ నొక విశేషము నరయఁదగును. క్రొత్త పోకడల యందలి యభిమానముచే నందుమెలఁగువా రటుండ, ఒకరి ననుకరించినఁ దమతక్కువఁదనము బయల్పడు నేమో యను సంకోచముచే గ్రొత్తపోకడలనే యభిమానించు కవులు గలరు. అనుకర్తలును పలువురు గలరుకదా ! కాని యనుకరణములు అనుకార్యములకన్న నించుకైన న్యూనములుగ నుండుటయే యందఱి యనుభవము. అనుకార్యముల మించు ననుకరణము లరుదు. కాళిదాసుని యనుకరణములు మాత్ర మిట్టివేయనుట జగత్ప్రసిద్ధము. ఇతరులు చెప్పిన విషయములనే చెప్పునడ వారి కందని సూక్ష్మవిశేషములను గొన్నిం

టిని తన వాక్యముల నతిచమత్కారముతో ధ్వనింపజేయుట కాళిదాసునకుఁ గర మలవడిన మార్గము. కుమారసంభవకావ్యమును దాని మూలంబులగు శివాగ్ని లింగాది పురాణములతోఁ బోల్చుచు శ్రీమదాది కళాప్రపూర్ణులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు (కీర్తిశేషులు) ఇట్లానతిచ్చిరి :—“అడవిలోని పుష్పరసమునకును గిన్నెలోని తేనెకును, గనిలోని బంగారమునకును, జైడి తొడవునకును, తోటలోని చెఱకునకును, జేతిలోని కలకండకును ఎట్టిభేదమో అట్టి భేదమే శైవాదిపురాణములకును కుమారసంభవ ప్రబంధమునకును గలదు.” అని. అట్లే ప్రథమ పుష్ప విభ వాషాఢ భారతులలో మాయన్నగారు (శ్రీ. నే. రామదాసుగారు) మేఘసందేశ కావ్యవిమర్శనమున “జలధర సమయే మానసం యాన్తి హంసాః” అను కవినమయ నిర్వాహప్రకారములఁ జెప్పుచు ‘ఈమేఘాగమహంసాపగమ యాగ పద్యముం గూర్చిన కవనమున సులువుగాఁదోచు శాత్రవసమర్థకమైన కల్పనకు ఉదాహరణము లెన్నియేని యున్నను... కాళిదాసు సర్వే తరకవివిలక్షణముగా మేఘహంసమైత్రిం గల్పించె”నని. ఇంక నట్టివిశేషములఁ గొన్నింటిని దెలిపిరి. ఈవిషయమునే యనుకరించుచు నైషధ శ్రీహర్ష శ్రీనాథులు శిబికాధరులు దమయంతిని వాసుకికడకుఁ జేర్చుటను మేఘములు హంసలనుమానససరస్సునకుఁ జేర్చుటతోఁ బోల్చిరట. కుమారసంభవమునను నట్టి విశేషముల రెండింటి నరయుదము:—

(i) ఇంద్రుడు కొండల తెక్కలను వ్రక్కలించుటయు మైనాకుడు మాత్రము సముద్రముఁ జొచ్చి తప్పించుకొనుటయు—పురాణ ప్రసిద్ధమును ఇతిహాసప్రసిద్ధమును జగత్ ప్రసిద్ధము నగు కథ. ఇందు సులువుగాఁ దోచునది సముద్రుని యాశ్రితతాణతత్పరతయే. అట్లే మహాభారత ప్రణేత సముద్రుని “వజ్రపాతన సంతప్తమైనాక స్యాభయ

ప్రదమ్" అని పొగడినాడు. భర్తృహరియు మైనాకునే తెగడి
నాడు:—

వరం ప్రాణోచ్ఛేద స్సమదమఘవన్తు కకులిశ
ప్రహరై రుద్ధచ్ఛద్భహుళదహనోద్ధారగురుభిః!
తుషారాద్రే స్సూనోరహహ పితరి క్లేశవివశే
నచాసౌ సంపాతః పయసి పయసాం పత్యగుచితః.

I iii 29.

కాని కాళిదాసుని మైనాకవర్ణనముం గనుడు :-

అసూత సా నాగవధూపభోగ్యం
మైనాక మంభోనిధిబద్ధసఖ్యమ్
క్రుద్ధేఽపి పక్షుచ్చిది వృత్రశత్రా
వవేదనాజ్ఞం కులిశక్షతానామ్.

1—20.

నాగవధూపభోగ్యః డనుటచే మైనాకుని సౌభాగ్యము
అంభోనిధి బద్ధసఖ్యః డనుటచే నతని మిత్రబలసంపదయు సూచిత
ములు. శరణాగమనమును మఱగు పఱచి మిత్రబలసంపన్నతారూప
మగు మైనాకోత్కర్షయే ధ్వనించునట్లు చెప్పిన నేర్పు అనన్యాయ
శము. అంతటి మిత్రబలసంపన్నుఁ డగుటచేతనే ఇంద్రునంతటివాఁడు
కనలి పిడుగునే విసరినను, దానిదెబ్బ యితనిం దాఁకదు. మఱి మిత్రబ
లము కలిమి ఉత్కర్షయే యయినను మిత్రునివలనఁ గదా దెబ్బ తప్పిన
దనుట యుత్కర్షం దగ్గింపదాయన్న, తగ్గింపదు రత్నమునకు విలువ
కాన్తి వలననే యయినను రత్నమును వేటుగఁ గొని విగుణ మని గర్విం
తురా ?

స్వయా దీప్త్యా రత్నం భవదపి మహార్థం న విగుణం
నకుంతస్వాత్రత్యం భవతి చ నచాన్యహితగుణమ్.

(iii) అట్లే కామోద్యోగమునకుం గూడ కాళిదా సాక విలక్షణతం గూర్చి యతని శీలము నాదర్శముగఁ జేసెను.

కాముఁడు విష్ణుదేవుని మానసపుత్రుఁ డని కొన్ని పురాణములును లక్ష్మీదేవికే పుట్టిన కుమారుఁడని మఱికొన్ని పురాణములును జెప్పుచున్నవి. ఇతఁడు ప్రేమరసాధిదేవత. ఇతని ధ్వజమందలి జలచరము మీనమని కొందఱును మకరమని కొందఱును జెప్పుదురు; కావున మీనకేతనుఁ డనియు మకరధ్వజుఁ డనియుఁ గూడ నితనికిఁ బేరులయ్యెను. ఇతనికి ధనువు చెఱకుగడయని కాని పువ్వులనికాని చెప్పట కలదు, కాన నితఁడు ఇక్షుచాపుఁ డనియుఁ బుష్పధన్వఁడనియుఁ జేరొకనబడుచున్నాఁడు. బాణములును బుష్పములే యగుటచేఁ గుసుమసాయకుఁడనియు నవియు నై దగుటచేఁ బంచబాణుఁడు విషమాస్త్రుఁ డుననియు నితని కభిధానంబులు గల్గెను. ఇతని బాణము లైదింటికిని అరవిందాశోకచూతనవమల్లికా నీలోత్పలములనియు మోహనోన్మాదన సంతాపనశోషణ నిశ్చేష్టాకరణములనియుఁ బేర్లు. లోకప్రవృత్తికై ప్రాణులకు విషయవాంఛను ప్రేమను ఉత్పాదించి మిథునముల కాశర్షణము నొనగూర్చుట యితనివిధి. అట్టి యాకర్షణము లోకప్రవృత్తికావశ్యక మగుట లోకప్రవృత్తి యితనిపై నాధారపడి యున్నదనియు నితఁడు లోకమునకై పాటుపడు నింద్రారాగ్ని రాయ్యాదులవంటివాఁడనియు వారిలోనొకఁడనియు నేర్పడుచున్నది. లోకప్రవృత్తికి వలసిన మోహమును బ్రాణులకుఁ గల్గించువాడై యొక్కొక్కతటి నామోహము నస్థానమునను గల్గింప వలసినవాఁ డగుచుండును. అస్థానోత్పన్న మయ్యి నామోహము లోకప్రవృత్తికి నుపకరించుచునే అస్థానోత్పన్న మగుటచే నుత్పాదనుఁడగు మన్మథునికి దుఃఖములు గల్గించుచుండును. స్వార్థనిఘ్నహుఁడును లోకారాధన శీలుఁడునై యతఁ డట్టి దుఃఖములనుభవించుచుండును. బ్రహ్మదేవున కతని కూతురగు సరస్వతిపై వలపుఁగొలుపుట యిందుల కుదాహరణము. అందులకై బ్రహ్మ కినిసి

కాముని శపించినాడు 'కాలకంఠుని కంటి మంటలనలంగు'మని. మద
 నుని కపాయము మూడిన జంతుస్పృష్టి నిలిచిపోవునని తలంచి ధర్మ
 డను ప్రజాపతి యాచింపఁగా నలువ యీతీఱున శాపావసాన మొసఁ
 గెను : "ఈర్ష్యరుం డెప్పుడు పార్వతీతపంబుచే వశీకృతుడై యామెం
 జేపట్టి యానందంబునం బొందునో" అప్పుడు మదనునికి మరల నతని
 దేహము నొసంగు"నని. [IV 40-44]. దేవతలు బ్రహ్మాపదిష్టులై
 యీగుండు పార్వతిం బరిణయమగునట్లు చేయుమని మన్మథుంబూర్చిరి.
 మహేశ్వరుండు దేనికిని లోబడనివాడును అన్నిటిని లోబఱచుకొను
 వాడును నగుటను బ్రహ్మయు దేవతలు మఱచినను, మన్మథుఁ డేని
 తనకు వినాశము గల్గునని యూహించుకొన లేక సోయినాఁడాయన్న
 బ్రహ్మశాపబలముచే నూహించుకొనలేకపోయెను చెప్పఁదగియు
 న్నను కాళిదా సట్లు చెప్పక, ఊహించుకొనియుఁ దనశరీరము నశించి
 నను. నశించును గాక యను నిశ్చయముతోనే యతఁడు కడంగినట్లు
 చెప్పినాడు. ఇందువలన నతని శీలము కరము ప్రశంసనీయ మగుచు
 న్నది! ఇంద్రుండు తనకు ప్రభువగుట నతని యాజ్ఞాసాధ్యమగునా
 కాదా యని యాచింపక సాధ్యమేని సాధించుటయో అసాధ్యమేని
 తానే దానికి బలియగుటయో భృత్యధర్మమని నిశ్చయించి, ప్రాణవ్య
 యమునకు సైతమొడికట్టిన మన్మథుని నడవడిని, తాము శ్రమలకోర్చి
 పరార్థముల సాధింపఁ బాటువడు నెల్లసత్పురుషుల నడవడి నెట్లో
 యట్లు, సోగడక తప్పుదు. కావుననే యీశ్వరుండును తోలుతఁ దన యీ
 శతం బ్రతిష్ఠించుకొనుటకై మరుని గాల్చి కూల్చినను, పార్వతిం బరి
 ణమైన యనంతరము మదనునికి మరల నతని దేహమిచ్చెను. దేవ
 తలును దేవుని శరణు వొచ్చి తమచునోరథము నీడేర్చుకొనుటయే కాక
 తమకై తన్నర్పించుకొనిన మరుని యెడఁ గృతజ్ఞులై మారునికిం బ్రణ
 మిల్లి శాపావసానమున లభ్యశరీరుండగు పంచశరని సేవ, సంగీకరింపు

మని ప్రార్థించిరి. ఆభగవంతుడు నట్ల యంగీకరించుటయేగాక యటు పైని దనయెడపైతము మినకేతనుని సాయకవ్యాపారము జరుగుట కనుమతించెను. [Vll 92-92]

IV

ఏడుసర్గల చిన్న కావ్యమున నొక్కసర్గను బూర్తిగా రతివిలాప మునకుం గాళిదాసు వినియోగించినాడన్న నతడు దానికిం గూర్చిన ప్రాముఖ్యమును వేఱుగ వర్ణింపనేల ? అయినను దిక్ప్రదర్శనముగఁ గొంత :-

1. ఒకకావ్యమందలి సన్నివేశములకు సమాంతరములను బ్రత్యంతరములను నితరకావ్యములలో నొనగూర్చుట కాళిదాసునికిఁ బ్రయమును, అలవడినదియు. రఘువంశసప్తమసర్గలోని యజుడు నిదర్శం బ్రవేశించు ఘట్టమును, ఇందలి సప్తమసర్గలో శివుడు ఓషధి శ్రుణమును బ్రవేశించుఘట్టమును సమాంతరములు. ఇందలి రతివిలాప మందలి యజువిలాపము నొండొంటికిఁ బ్రత్యంతరములు. అది యాలిపై మగనిగోడు. ఇది మగనికై యాలిజాలి. 2. కామదహనకథ, ముగ్ధానందనీతిని బయల్పఱచుట ఈ రతివిలాప ప్రయోజనములలో మొదటిదిగాఁ కవ్యుద్దిష్టమని తోచెడిది. లోకమునకుఁ దారకాసురునిబాధను మాన్పఁ గోరిన సురలు అంశులకుఁ బరమేశ్వరుని శరణువొచ్చుట యను సగుపాయమును మాని యాదేవుని కామబాణములచే లోబఱచుకొన యత్నించు దురుపాయమును పన్నుటచే తొలికష్ట మట్లుండఁగా లోకమునకు మన్మథుఁడు లేకపోవుటయను పెనునష్టముకూడఁ గల్గినది. 3. ఈకథనే చెప్పుచు రామాయణమున వాల్మీకి మన్మథుని దుర్గతి యనెను. అట్లు కాక కాళిదాసు మన్మథుని ప్రభావరాధసశీలునిగా పరార్థము తన్నర్పించొన్న మహోదారునిగా భావించినాడు. మన్మథుని యట్టి యుదాత్తత వ్యక్తమగుచుట 'రతివిలాప' ప్రయోజనములలో రెండవది. సూర్యచంద్రాగ్ని వాయ్వాదులపై నంతో అంతకన్న

నెక్కుడుగనే మన్మథునిపై నీలోకప్రవృత్తి యాధారపడి యుండుటచే నట్టి కాముని దహనమువలన లోకమునకు వాటిల్లిన నష్టమును తత్పరి హారావశ్యకతయు, పరిహారప్రకారమును గాళిదాసీ 'రతివిలాపము'నఁ దెలిపినాడు. ఈశ్వరుం డల్లి చూచుడు మరుడు మంఁద గలిసెనని చెప్పి యంతటితోనాఁగక 'రతివిలాపము'ను కరుణతమముగ వర్ణించుటచే నింతటికిని హేతుభూతమగు నీశ్వరుని నిగ్రహశక్తి మెఱుంగుదేటి కావ్యమున నాయకోత్కర్ష నినుమడింపఁజేయుట తన్మృఖ్యప్రయోజనములలో మూడవది. 5. మేనకాహిమవంతులయు పార్వతీపరమేశ్వరులయుఁ బ్రేమలకు పరభాగోత్కర్షఁగూర్ప రతీమన్మథులప్రేమయు వలసియున్నందున దానిని వ్యక్తమునఁజేయుట 'రతివిలాప' ప్రయోజనములలో నాలవది.

V

ఇకఁ బ్రసక్త మేమనఁగాఁ గాళిదాసు మువ్వధములుగఁ జెప్పించిన ప్రేమ :- 1. అందు మొదటి తెఱఁగు ప్రేముడిని ఇంద్రియసుఖ భిలాష యని పేర్కొనఁ దగును. [Sensuous love; passion.] దీనినే కామమనియు భోగలోబుపత్వమనియుఁ జెప్పుట కలదు. విశ్వ వ్యాప్తమైయుండు ప్రేమ యిట్టిదే. సర్వప్రాణులును సామాన్యముగ దీరికే వశులై యుండురు. ఇది స్వభావతః తుచ్ఛమనియు తుణఁభంగు రనుభవిషయిక మనియు నిట్టి యీకామము నణంచుకొనుట వివేకుల కర్తవ్యమనియు నార్యధర్మము ఉన్ఘోషించుచున్నది. ఈప్రేమను గాళిదాసు ఋతుసహార మేఘసందేశ కావ్యముల యందును మాళవికగ్నిమిత్రవిక్రమోర్వశీయ నాటకములందును వర్ణించియున్నాడు. కుమారసంభవకావ్యమునఁ గూడ నీప్రేమను రతీమదనులయందు వర్ణించినాడు. రతీదేవిని భర్తృచరణమునకై వగచిన దెల్ల తద్ధేతుకమై వాటిల్లిన భోగవిచ్ఛేదమువలననే యని యామె విలాపాలాపముల

స్వప్నము. 2. కాళిదాసు వర్ణించిన రెండవరకపు ప్రేమను గృహస్థ ధర్మమని పేర్కొనఁ దగును. [The house-holders' love, dutiful love.] ఇది గృహస్థుఁడు తప్పక వహింపవలసిన యుదార భావమే కాని తుచ్ఛము కాదు. అపత్నీకునకును అపుత్రకునకును మానవత్వపూర్తి లేదని హిందూధర్మము. కావున మానవత్వపూర్తి కై పత్నీపుత్రులతోడఁ దగు కౌటుంబికజీవనము విధింపఁబడిన దగు చున్నది. ఒకొక్క-కుటుంబములోనివారు అన్యోన్యాయురారాగబద్ధులై యుంట భగవత్కుటుంబమగు నీవిశ్వములోని మన మెల్లరమును నట్లుంటకు మార్గదర్శకమై యున్నది. ఈయాంగ్లాభియుక్త వచనములం గనుఁడు : The life of the householder was religiously enjoined on every Aryan in the olden days. He learnt a necessary lesson in life by marrying and having children. Man meant man+wife+child. Matrimonial life adds sense of responsibility that raises man's moral level. Man as soon as he is wedded breaks the spell of isolation and begins to think more of his better half and his children than of his own comforts in life. It is in family life where he has to deny himself in ever so many ways that he learns the first lessons of unselfishness. Surely family life is the nursing ground for such loudable aspects of one's moral nature as regard for others, self-denial, self-sacrifice, unselfish devotion to the deserving one. Everyman is enjoined gradually to try to expand his love of wife and children into the love of his neighbours, city, country, nation and universe. prof. Mukherji says that the saints of India realized the Universal Soul through love and devotion. Swami Viveka nanda :

Who loves all beings without distinction
He indeed is worshipping best his God."

AWAKENED INDIA, January, 1944.

ఇట్టి యీగృహస్థులప్రేమను కాళిదాసు రఘువంశమహాకావ్యమునను అభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకమునను వర్ణించియున్నాడు. కుమారసంభవమున సీప్రేమను మేనకాహిమవంతులయందు వర్ణించినాడు. రఘువంశమున దిలీపమహారాజును ఇంద్రియార్థములయందుఁ దగులుకొనని వానినిగను వంశావిచ్ఛేదమాత్రాపేక్షిగను గవి వర్ణించినాడు. పెండ్లి యెందుల కనుప్రశ్నకు రఘువంశరాజుల పక్షమునఁ గవి చెప్పిన బదులు 'ప్రజాయై' 'సంతానముకొఱకే' అని. అదే ప్రశ్నకు మేనకాహిమవంతులవిషయమునఁ గాళిదా సిచ్చినబదులు 'కులస్యస్థితయే' 'వంశప్రతిష్ఠకొఱకు' అని. శాకుంతలమునను దుష్కర్మతుఁడు అడలినది, సంతానవిచ్ఛేదమునకు, అలరినది సంతానప్రాప్తికిని.

3, కాళిదాసుని మూఁడవవిధంపుఁ బ్రేమను వికాత్మ్యమని యేని ఆత్మల యైక్యమనియేని చెప్ప నొప్పును. [Union of Souls: Spiritual Love: Divine Love.] ఇట్టిప్రేమ యపూర్వము, అనన్యాదృశము, అలోకసామాన్యము, ఉదాత్తతమము, ఆదిమదంపతి స్థితము. ఇందుం గూర్చి కీ. శే. డా. హరప్రసాదశాస్త్రిలవా రిట్లు ప్రశంసించిరి - In the depiction of Parvati's Love for Siva in the Kumara, Kalidasa reaches the highest height that love can reach in human conception. Love is here an absolutely divine sentiment and no passion. Parvati wants to be united to Siva, not a union of the flesh but a union of the spirit. Such an idea of lofty spiritual love is unknown in the literature of any country.

Vol. 9, : INDIAN HISTORICAL QUARTERLY,

కావుననే ఈశ్వరుని బలిగాఁ గాంక్షించుచుండిన పార్వతి కామమును వదలినట్టి దని చెప్పుట పొసఁగినది. పార్వతీప్రేమయొక్క యట్టి యత్యుత్తమము స్వప్రపంచముకే కాళిదాసు మన్మథుని బలియిచ్చి తపస్సును

సాధనముగా నిబంధించినది. మన్మథుడు తాకికప్రేమరసాధిదేవత. అతఁడు దేనికిం బనివడఁడో యట్టిప్రేమ యతాకిక మనియు నతితాకిక మనియు నెఱుంగనగును. మన్మథుని యుద్యమము విఫల మగుటయే కాక, యతఁడే దానికి బలి యగుటచే నతఁడు చెనకఁబూనుకొనిన మహేశుని జితేంద్రియతయు నిగ్రహమహిమయు స్పష్టమగుచున్నవి. మన్మథునికిం జొరరాని యాదేవునిచిత్తమున మొలకెత్తు ననురాగము పవిత్రతమమైన దని యేర్పడుచున్నది. తపస్సును సాధనముగాఁ జెప్పుటచే బాహ్యతీ సంపాదించుకొనిన యనురాగము యత్నాంతరాలభ్యమనియు, సౌందర్యాదిగుణసాపేక్షము కాదనియు, నన్యదూరాప మనియు నేర్పడినది ఈశుని దాస్యమే తనకు ధారికముగాఁ గల్గి తపించుచుండిన పార్వతికి సేసునిపైఁ బ్రభావమును, ఈమె యెడ సేసునికి దాస్యముం దుదకు సిద్ధించినవి.

అద్యప్రభృత్యవనతాఙ్గి తవాస్మిదాసః

క్రీతస్తపోభి రితి వాదిని చన్ద్రమాశౌ

అహ్నియ సా నియమజంక్లమ ముత్పసర్జ

క్షేత్రః ఫలేన హి పునర్నవతాం విధతే

V-86.

ఈశతాదాస్యముల నిట్లు విపర్యస్తములఁ గావించినట్టి గరిమ యాప్రణయమునకుఁ గల్గినది యది ఘోరమహాదృతతపఃఫలమగుటచేత.

V I

ఈశ్వరుఁ డిట్లు పార్వతికిఁ దన్నర్పించుకొనుటకు ముందామెం బరిశీలించిన తెఱంగు రోమహర్షణము. 1. ఆమె ప్రేమచేత శివుని యర్చదేహమును హరించుననియు సవతులులేనిదై యాయనకు ఏకభార్యగాఁ గ్రాలుచుండు ననియు నారదునాదేశము. దేవముని యట్లొనరిచ్చియున్నందువలనను, మంత్రసంస్కృతమైన యాహుతిని బొందుటకు అగ్ని తప్ప కడమతేజఃపదార్థములు తగనట్లే పార్వతిం జేవట్టుటకుఁ బరమ శివుఁడు దక్క మఱియేవేల్పును తగనందువలనను, హిమవంతుఁడు

తనయకు నిండువయసు వచ్చినను మఱియొకని కీందలంపక యూర కుండెను. పార్వతికి వయసు మీఱుచున్నను బరమశివుఁడు వివాహముం బ్రస్తావింపకే యుండెను. అట్లుండుట పార్వతీపర్వతుల యోరిమిం బరిశీలించుటకే. 2. వేడికోలు వ్యర్థమగునేమో యను జంకుచేత నద్రాజు వేడక యూరకుండఁగా నీశ్వరుఁడే తపస్సునకై హిమవత్సానువుంజేరును. ఎఱుఱివారిని వివాహముం బ్రస్తావింపనీయని తపోవ్రత్యై యట్లు పజ్జనేయుండుట వారి పరీక్షార్థమే. 3. అంతట నీశ్వరశుశ్రూషార్థము హిమవంతుఁడు నియమవతిని పార్వతిని జయావిజయలను నిరువురు సఖులు తోడుగా నియమించెను. తనసౌందర్యమునకును అస్థిలితనిత్వకైంకర్యమునకును ఈశుండు వశుఁడగునని పార్వతి యెంచెను. కాని యామె తను సేవించుచుండుటకు ఒప్పుకొనియు శివుఁడామె తలంచినట్లు వటుఁడు గాక ధీరుఁడే యైయుండెను. ఆమె వ్రతక్షణము నిట్లు తాత్కాలికముగ భంగపెట్టుటయు నొక పరీక్షయే. 4. ఈ లోఁగా దేవతలు పరమేశ్వరుని బెండిలి కియ్యకొలుపఁ గోరి యద్దేవుని మన్మథబాణములకు గుఱిసేయఁ దివిరిరి. ఈదూకుపాయఫలితముగా మరుఁడు భస్మావశేషుఁడగుటయేకాక తపఃవ్రతవిఘ్నాలగు స్త్రీలచెంతనుండరాదని ఈశ్వరుఁడంతగ్ధానమొచ్చెను ఇట్లు దేవతలు నమ్మకొని యుండిన స్మరబాణములను పార్వతి యాధారపడి యుండిన జసౌందర్యమును రెంటిని వ్యర్థపఱచి పరమశివుఁ డింకను పార్వతి యేమి సేయునోయని పరిశీలించెను. 5 పార్వతి శివుని చిత్తము కఠిన మనుకొనక తన రూపమునే నిందించుకొని యీశ్వరుఁడు తపోలభ్యుండే యని తీర్మానించుకొని పితృనుజ్ఞతయై తపమునకుఁ బూనుకొనఁగా ఈశ్వరుఁడొకపాటి తపమునకుఁ దత్కాలక్షీతం బూనఁగూర్చక యామె యేమి సేయునో పరిశీలంపఁ గోరెను. 6 అంత నామె శరీరసౌకుమార్యమును గణింపక తోయగ్నివృద్ధివాస వ్రతాదినాథమగు కఠోరతప మారంభించెను. తమంతటఁ దాము రాలిన తరువర్ణముల నాహారముగాఁ

గొని జీవించుచు దపించుట మునివృత్తికిఁ బరాకాష్ఠగా గణింపఁబడుచుండెను. తపః కాలమునఁ బర్ణ భక్షణము సైతము మాని యామె యపర్ణయను సార్థకనామము గడించెను. ఇంతటిలో నేని ఈశ్వరుఁడు యథాస్వరూప మగపడక కుహనావటురూపమునఁ బాడసూపి పార్వతియెనుట శివుని కర మపకర్షించెను 7. ఆవటుదుర్వాదమునకుఁ బార్వతి పరమార్థభూతమగు సమాధానముం జెప్పి నిజేశ్వరప్రావణ్యమును జక్కఁగా ప్రకాశపఱచి, వాని యభినివేశమునకుఁ గినిసియు నిందింపక తొలంగి మూర్ఘుల సమాధేయులను వివేకమును విజ్ఞానాతిశయమును జూపెను. 8. ఇట్లు పరీక్షించి పరీక్షించి ఘోషలలో మెఱుఁగులు తేటిన యమేయప్రభావశాలినికి “నేటినుండి నేను నీదాసుఁడ” నని యీశుండుదన్నర్పించుకొంటయు నొకఁబరీక్షయే యాయెను. ఎట్లన వెంటనే తదంకము నధిష్ఠింపక జగజ్జనని పితృదత్తయయ్యే పరమేశ్వరుం బడయునదై యాస్వామి నందుల కియ్య కొలిపి అతనిని ప్రీతునిం గావించి, పితృదత్తయే యాయనం జెందెను.

V11

ఈ కావ్యమున నాయికానాయకులు, పార్వతీపరమేశ్వరులు జగజ్జననీ జనకులు, పరాత్పరులగు వారియంతటి యదాత్తులొగు లెట్లగుదురు ? ఇకఁను వారి కన్న నుదాత్తులగు నాయికానాయకులు, ఏ వాఙ్మయమం దుందురు ? కాళిదాసు వర్ణించి నట్టివి పార్వతీదేవి యొక్క కల్యాణగుణగణౌఘ మహార్ణవ శీకరపరమాణువులు కొన్ని —

1 అభిజాత్యము: పారణ్యగర్భుని ప్రసిద్ధాస్వయమునఁ బర్వోచక్రవర్తిని పితరుల మానసిక పుత్రికి మహర్షులకు సైతము మాననీయకు మేనకకును జన్మించినది; కడలి చెలికాఁడును పిడుగువలనసైతము వెఱపు లేని వాఁడు నగు మైనాకుని చెలియలు. 2 పరత్వము. పూర్వదేహమును యోగముచే విడిచి పునర్జన్మమునకు మేనకను జేరినది. కావున స్వాధీనములగు జన్మాదులు గలది, చరాచర విశ్వసుఖావహజన్మదినము

గలది హావిను, అన్ని కేవల ఈశ్వరునకే తగినది. అన్వేషింపనిది. అన్వేషింపఁబడునదియు నగురత్నము పవిత్రుడగు హిమవంతుని బవిశ్రీకరించునది. తపస్సుచేఁ దపస్సులను మించి యపర్ణ యాయెను. ఈమె తపోవనము జగత్పావనము. మెకములకు జాతినైరముంబోకార్చి తరువులకు నైత మతిధిసత్కారసామర్థ్యమును గూర్చినది. హర శరీరార్థమును హరించినది. 3 సౌందర్యము: అలోకసామాన్యము, రతీదేవికింగూడ లజ్జఁగూర్చునట్టిది, మన్మథుని నప్తవీర్యమును పునర్జీవింపజేసినది, సకలశుభలక్షణసంపన్నము. 4 తత్త్వజ్ఞానము: కుహనానటు కృతదూషణములకూఁ బరమాగ్ధభూతములగు సమాధానములిచ్చి, అత్యైశ్వర్య లని చతుర్దిగధిపతులను సరకు గొనక, సౌందర్యముచే నశీకరింపరానివాఁడును, మన్మథాంతకుఁడు నగు పినాకపాణిఁ గోరినది. 5. పాతినృత్యము: నియమవతియై ఈశుని కస్థలితనితోఁపచూరములు తాఁ గావించుచుండిన కాలమున నాదేవుఁడు మన్మథుం గూర్చి తిరోహితుఁడు కాఁగా పార్వతి నిజసౌందర్యమును నిందించుకొన్నదే గాని స్వామిచిత్తము కఠిన మనుకొనలేదు. తపఃకాలమునఁ గూడ విసుగుచేసినఁ బతిని నిందింపక, తచ్చరిత్రము, బాహుకొనుచుఁ గాలము నిరీక్షించుండిన మనస్విని. 6. ఉదాత్తత: పితృదత్తయయ్యో పరమశివుని బొందఁగోఁరెను. అగ్రకామములను నర్జించి ధర్మము నాచరించెను, అతిధిదేవతగానుండిను. 7. ప్రకృత్యపావనము: నిస్తంద్రయైన గిగింద్రసందస తానె చిన్న చిన్న నృక్షములను ఘటస్తంభపయస్కంచయములచే నృద్ధి నొందించెను. ప్రళయలబ్ధజన్మములగు వానివూఁది కూరిమిని కుమారుఁడునైతము మిగల్పులేఁడాయెను.

ఈకాన్యమున నీశునియందును నివి నర్జింపఁబడినవి—1. సారమ్యము: తపఃశలప్రదాత, బ్రహ్మవిష్ణ్వపరిచ్ఛేద్యప్రభావవిశేషుఁడు, దిగీశసేప్రు:కు, అన్నిటికిఁ దాను పుట్టుకస్థానమై తన కెట్టి పుట్టుకస్థానమును లేనివాఁడు, ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడు. 2. దివ్యప్రభావము:

స్వాంగసంపర్కముచే సాదబూడిదను పైతము పతితపావన మొనర్చువాఁడు, ప్రసిద్ధనేపథ్యమును సంకల్పమాత్రముచే సంతరించిన యద్భుతానుభావుఁడు. ఆదేవునిం గూర్చిన యాథార్థ్యము దుర్జ్ఞేయము, యోగి యయ్య భోగి, భోగి యయ్య యోగి. ఆ స్వామిని దూషించు దూషకుని మాటల కాతని ప్రయత్నము లేకయు నివారింప రాకయు స్తుత్యర్థము కలుగును. ౩. సౌందర్యము: భువనమోహనము; పార్వతికే తగినవాఁడు. 4. వీర్యము:- త్రిపురాసురసంహారకుఁడు, విష్ణుదేవునకు నజయుఁడు డగుతారకాసురుని కితని సిగయందలి చంద్రకళయలభ్యము. ఇతని వీర్యాంశసంభవుఁడు కాక యన్యు లెవ్వరుఁ బాగు కుని గెల్వఁజాలరు. ఇతనిని జూచినంతమాత్రముచేతనే నశీకృతి స్వలోకుఁడగు మన్మథుఁడు విగతవీర్యుఁడాయెను. మనసుచేత పైతమని రింపరానివాఁడు. 5. ధీరత: వికారహేతువు లున్నను వికారమునకు లోనుగాక పార్వతీసేవ కంగీకరించినవాఁడు; ఇనుము సూదంటురాయికి లోబడునట్లితఁడు ఉమాసౌందర్యమునకు లొంగునని బ్రహ్మదేవుని యంతటివాఁడనుకొనుటయు వెట్టిగోయైనది. వసంతావిర్భావమున నితరయోగులు కలత నంది ప్రయత్నముచే జత్తవికారము నిరోధించి స్థైర్యము నార్జింపఁగా, పరమేశుఁ డించుకేని కలఁగక పరబ్రహ్మను సంధాననిష్ఠ వీడకుండెను. మదనుఁ డితనిని లోబఱచుకొనలేననిపట్టయటండ నాయత్నమునం దన్నే కోలుసోయెను. 6. ఉదాత్తత: తపస్సున కమ్ముచువోయిన భక్తదాసుఁడు. సప్తర్షుల నెంతో యంతః ఆరుంధితిని సంభావించిన సర్వసముఁడు. హిమనంతునకుఁ బితామహుఁడును బ్రణతుఁడు.

V111

కాళిదాస దేశికాలపరిస్థితులు ఈ గ్రంథమునం గొంతకుఁ గొంత కాననగుచున్నవి. వాని నింత పరామర్శించి ఈ వ్యాసమును ముగించెను.

1. రాజకీయముగః సప్తమస్కంధంలోని యోషధిప్రస్థవర్ణనమును, అందలి జనుల రాజానురక్తిని పురాస్తాపురముల యేకకులోపమేయతను బట్టి చూడఁగా కాళిదాసుని దేశము సౌరాజ్యరమ్యమనియు నదియ ఁక్తవర్ణనలందుఁ బ్రతిఫలించుచున్నదనియు నెంచనగును. 2. మతవిషయమునః బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర నామరూపము లొక్క భగవంతునివే. యని కాళిదాసు బల్లగుద్ది చెప్పవలసియుంటుం జూడఁగా నప్పుడును ఇప్పటివలె విష్ణువు దైవము కాఁడని శైవులును, శివుఁడు దైవము కాఁడని వైష్ణవులును పామరులై కలహించుచుండిరనుట యూహ్యమై యున్నది — 3. సాంఘికముగ- (a) తపోవర్ణనము, తపఃప్రభావవర్ణనము, వటువును వేదవిదానరుఁడని కీర్తించుట, దూషించునతనిం బార్వతి కినియమి, సప్తగులకు ఈశ్వరుఁడును హిమవంతుఁడును చూపిన గౌరవము — ఇవి విప్రలపూజ్యతను బ్రతిపాదించుచుఁ గాళిదాసు బ్రాహ్మణుడై యుండు ననియు, కావుననే వారి మానసియత కాదర్శముల నొనఁగూర్చినాఁడనియుం దలఁచించుచున్నది. (b) పార్వతీ మహిమాభివర్ణనము, అరుంధతీప్రశంస, మేనకాదేవిమతిసాచివ్యమును గొప్ప సేయుట- వీనివలనఁ గాళిదాసు సాధ్వీమతఁలు లోకవంద్యులని యుపదేశించుటం జూడఁగా గాకాలమునను స్వార్థపరులు అజ్ఞానులు స్త్రీలను స్త్రీలై సంతమాత్రముచేతనే యగౌరవించుచుండిరా యని సందేహింపఁ దగి యున్నది. (c) ఎందుఁ గాని మార్గదర్శకము లగు నియమములెప్పుడుగలవో అప్పుడే తెలిసి వానిని బాటించువారును తెలియక వాని నతిక్రమించువారును ఉండురు. ఇట్టి పరిస్థితినే కాళిదాసు తన చుట్టును జూచుకొని లోకోపదేశకముగ నుండుటకై పరమేశ్వరుఁడు సైతము వివాహనిర్వహణమున నాచారము నక్షరమాత్ర మేని దాటునట్లును పార్వతి ఘోరతపోలబ్ధుఁడగు నీశ్వరుని పితృతత్తయద్యోచెందినట్లును వర్ణించి నట్లున్నది. (d) సన్న్యాసుల మైననే కాని ఘనతరా దనుభ్రాంతి పలువుర కప్పు డుండుటం జేసి కాఁబోలు కాళిదా

నాభాంతిం బాపను గార్హస్థ్యమును సప్తమసర్గలోఁ బెద్దజేసెను.
 (e) మృతు లగు పతులతో సహగమనముఁ జేసిన సతులు లోకాంతర
 మున నా పతులతో గలసికొందురను నమ్మక మప్పు డుండెడి దని రతీ
 సహగమనప్రయత్నప్రస్తావముచేఁ గవి సూచించినాఁడు. సహగమన
 ము పతులతో సతులకే విహితము గాని సతులతోఁ బతులకుఁ గాదు.
 విహితము కాని సహగమనమునకు లోకాంతరమునఁ గలసికొనుఫల
 మును లే దని కాళిదాసే రఘువులోఁ జెప్పినాఁడు.

ప్రమదా మను సంస్థిత శ్మచా

నృపతి స్మన్నితి వాచ్యదర్శనాత్

స చశార శరీర మగ్నిసాత్

సహ దేవ్యా, నతు జీవితాశఃసూ. V. II-2౬.

రుదతా కుత ఏన సా పున

ర్భవతా నానుమృతాఽపి లభ్యతే

పరలోకజుషాం స్వకర్మభి

గ్రతయో భిన్న పథా హిదేహిణామ్ VIII-౮౫

(f) కన్యఋతుమతియై యామరణము తండ్రియింట నుండ
 నైన నుండవచ్చునే కాని యామె ననర్హుడగు వరున కీఁజెల్లదని మను
 ధర్మశాస్త్రము:—

కామ మామరణాత్తిషేద్

గృహే క స్యగ్దు మ త్యసి

న వై వైనాం ప్రయచ్ఛేత్

గుణహీనాయ కన్యాచిత్ IX-౪9.

పార్వతికి వయసు మీఱుచున్నను శశ్వసినై వేచియుండిన గిరివాసు
 ను సమర్థించు కాళిదాసు ఏ యుగధర్మము లాయుగమునకే యను
 నాఁటి పండిత విశ్వాసమును బ్రతిఫలింపఁ జేసిన ట్లెంచు దగును.

శి వ లీ లా వి లా న ము.

ద్వి కీయాశ్వానము.

క. శ్రీరమణీరమణీయవి

హారనవాకార నీరజాతతసీలో

దార పరిలిప్తచందన

దోరస్తర యల్లవిభుని దొడ్డమహీశా !

వ. అక్క-ధకుండు శౌనకాదిమహర్షుల కిట్లనియె.

అయిదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద

నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల

చంద్రధారణాఖ్యుఁ జదురొందు నది జగ

ద్దితవిధావితానచతురసరణి.

వ. ఒక్కనాఁడు దక్షప్రజాపతి చంద్రు రావించి నిజకన్యా
సముదయంబులోన నశ్విన్యాదులగు నిరువదియేశ్వరు వామలోచన
లతనికిఁ బెండ్లిచేసి సముచితంబుగా నిట్లనియె.

క. సిరికి నిజస్థానంబవు

సరసుడవు సుధామయుడవు సత్కాంతి మనో

హరమూర్తివి శివకీర్తివి

పరిపూర్ణుడ వెల్లకళల భవ్యుడ వగుటన్.

క. ఇరువదియేడ్వరఁ గూతుల

వరుసన నీ కిచ్చినాడ వారల నెపుడున్

సరిగా మన్నించుచు శుభ

చరితంబున సత్యనిష్ఠ జరుపందఁగుఁగా.

ఉ. నావుడు శీతభానుడు మనంబున వేడు-దలిర్ప దక్షు సు

భావనచేసి మీ రిటులు మన్నన నానతియిచ్చినట్ల నే

సేవనజాక్షులందుఁ జరియించెద నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ పలి-యా

దేవులుఁ దాను నాత్మవసతిస్థలి కేఁగే సుఖానుషక్తుడై.

క. చని యాచందురుఁ డందుం

దనియక యాసతులతోడఁ దగవును సత్యం

బును మెఱయఁ గొంతకాలము

మనసిజతంత్రములఁ దేలె మానస మలరన్.

వ. అంత నంబుజముఖు లందఱుండును నమందచాతుర్య
గుణరోహిణీయగు రోహిణీకాంత యొక్క-తెయి చంద్రునకుఁ బ్రాణ
వల్లభ యయ్యె; నతండును గాముకతాపవశంబున సత్యధర్మబులు
విడిచి పాపకర్మంబున కొడిగట్టి యితరకామినులయెడ దుర్లభుడయ్యె;
నిట్లు పతివిముక్తలగుచున్న తద్భార్య లిరువదియార్దురును నొక్క-
నాడు తండ్రిపాలికిం జని తమపరాభవంబు విన్నవించి పాలిండ్ల
మీదఁ గాటుకకన్నీరు గారుకొన ననె-దుఃఖంబుల నేడ్చి రట్టియెడ,

క. తనయాపరాధియగుచుం

దనయాడిన నాటి సరవి దప్పినశశిపైఁ

గనలుచు దత్తుండు నిప్పులు

కనుగొనలను నిండి కురియఁగా ని ట్లనియెన్.

ఉత్సాహ. నలినసంభవాదిసురులు నాతపఃప్రభావసం

కలితతేజమునకు వెఱచి కన్నుసన్న మెలఁగఁగా

జలజరిపున కిట్లు మదము సంభవించె నక్కటా

తలఁపఁడయ్యె నన్ను జడుఁడు తారతమ్య మెఱుంగకన్.

క. ఇది యేటికి ననుభూతికి

మది నునుపఁగ నిపుడయేని మానమదంబు

స్విదళించెద మామకకో

పదమానశిఖిశిఖలచేతఁ బాడఱి పోవన్.

వ. అని నిర్ణయించి చంద్రుఁ డలంచిన నతండును తతఁ డంబ
భయకంపమానమానసుండును, నితాంతచింతాభరపీడ్యమానుండును,
నగుచు వచ్చిన నమస్కరించి వడ వడ వడంకుచున్న జూచి, యేచిన
యాగ్రహంబునఁ గటంబు లదర దత్తుండు భృకుటీభయంకరాక్షుం
డగుచు నతనితో ని ట్లనియె.

క. ఓరీ ! దోషాకర ! యిటు

దూరీకృతభయశః దగవు దొరఁగుచు నాకున్

వారక యవమతి దలఁచితి

వేరె కలరె దిక్కు నీకు వెస నే నలుగన్.

మ. అని దుర్వారసమగ్రగోషమునఁ దోయంబు ల్గరాజుంబునం

గొని, నానాటికి యొడి యొడి మిగుల స్థోరంపు దుష్టాంబుధిం

దనియం దాపులుగా మునుంగు మనుచు న్దత్తుండు శాపించె జం

ద్రుని నానాభవనానురంజన విధానాభివర్ధనానుగ్రహన్.

వ. ఇ ట్లభిశప్తుం డగుచు గువలయాపుం డక్కడం గదలి
యరిగి, తచ్చాపంబునకుం బ్రతివిధానంబు గానక దినదినంబునకుం
బరిక్షయించుటఁ గరంబు కృతతనొంది కందిన యంగంబును నెడతెగని
విచారభయంబును గల్గి సిద్ధాశ్రమంబున నిలిచి యనన్యసామాన్య
నియమంబు నడుపుచు మహాపదలకు నుపసంహరణంబు శివస్మృతంబు
గావునఁ దద్భంగి యంగీకరించి యి ట్లనియె.

క. పరమేశ భర్త శాశ్వత

పరమోక్షవిధాన భవనవల్లభ వేదాం

తరహస్యవేద్య మాద్య

తూరుణాపరతంత్ర నన్నుఁ గావు గిరీశా !

క. అవ్యయ యక్షర ద్వయ స

ద్భవ్య సదావ్యక్తరూప ఫాలాక్ష జగ

ద్భివ్యప్రభావశంకర

సేవ్య ననుం గావు మభవ శివ పాపహరా !

క. భక్తజనలోల యీశ్వర

రక్త విరక్తాత్మ విశ్వరంజనలీలా

సక్త వివిక్త నిరంతర

శక్త ననుం గావు మభవ సర్వజ్ఞ హరా !

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులగు దాక్షాణీయవల్లభు
దివ్యనామంబు లుగ్గడించుచు సహార్యంబగు స్వశరీరకాన్యంబునఁ గళా
మాత్రంబు చిక్కి చందురుండు జీవితనిరాశుండై యున్న సమయంబున
నమృతమయస్ఫురణంబున మెఱయు తదీయకిరణంబులచేత్రినొంది లేక
యోషధులు విఫలత్వ మొందుటంజేసి లోకంబులకుఁగూర్చి గవిసి
ముఖంబులు గొడువపఱుప బలహీనులగు నిర్జరులం దగిలి రాక్షసు
లనేకవిధోపద్రవంబులు సేయఁదొడంగి రట్టియెడ, సమస్త రక్షణ
(దురం) ధరుండగు నీశ్వరుండు దమదివ్యచిత్తంబునఁ జంద్రుడై న్యంబున
నవధరించి తచ్చాంతికల్పనాచాతుర్యంబున,

- మ. రజనీనాథునిపాలికిం బ్రమథవీరవ్రాతము ల్గొల్పఁగా
విజయంచేసెను జంద్రుఁ డత్తటి శుభావిరూఢతసందగ్ధపూ
తజటాజూటకిరీటపాటల విధాధారాభిషేకాభిర
మృజయల్లక్షణసూచితాశ్రితనరాగాత్మత్వసారంభుడై.
- వ. ఇట్లు సన్నిధిచేసిన యీశ్వరునకు నున్న పాటన యుండి యయ్యుడు
విభండు జీవమాత్రశేషుఁడు గాన లేవలేక మ్రొక్కి, చేతు లల్లన
యెత్తి మొగిచి నిలిచి.
- చ. అభయము విశ్వనాథ యభయంబు నిరంజనతామనోహరా
యభయము దేవదేవ యభయంబు నిసర్గచిరుజ్జ్వలాత్మకా
యభయము ఫాలనేత్ర యభయంబు జగత్పరిక్షణవ్రతా
యభయము భక్తలోల యభయంబు దయాపరిషిక్తమానసా !
- ఉ. వాలిన యాపదవర్ణవము వచ్చినవేళ సుపర్యసంఘముల్
గా లిడ నెందుఁ గానక బలంబటి యూరక ముగ్ధుచుండఁ బో
జాలిఁ బడంగనీక కడుఁ జాలి దయారసయానపాత్రలోఁ
దాలిచి దాని వెల్పుటచు దక్షుడ పీనకదయ్య శంకరా !
- క. నినుఁ దక్క నితరశరణము
మనమునఁ బరికింప నెప్పుడు మామకభావం
బనుపమసాదరసీక్షణ
మునఁ జూడుమ యార్తి నింకఁ బొడ వటకుండన్.
- వ. అని మఱియు బెక్కుదెఱంగులఁ గరంబుఁ గాని యెలుగునఁ
బలుకుచందురునిం గనుంగొని యీశ్వరుండు వెఱవకు, నేఁ గలుగ
నీకు నాపద లెక్కడివి, నీవు మదీయరూపభేదంబ వని తలంపక
దక్షుచేసిన దురితంబు వానిక యుండుఁగాక యేను నీకళ యొకటి
మదీయశిరంబునఁ దాల్చుఁగలవాడ, దానఁజేసి భవదీయశరీరంబు

నకుం బడేనాళ్లు వృద్ధియు మీమామ యొసంగిన శాపఫలంబునం
జేసి భవదీయశరీరంబునకుం బడేనాళ్లు హానియు సుఖుజ్జ్వలనవి
యును నమరహితంబుగా నిచ్చితి నని యవధరించి యనంతర
సమయంబున,

చ. అమ యనుపేర నింపలగునారజనీకరుసత్క-శ ల్లహః
ప్రమద మెల్లర్చిగా నిజశిరస్థలిఁ దాల్చెను శంకరుండు భ
క్తమధురం డుల్లసత్క-రవికాసజటాచయరత్న పద్మసం
గమనవహంసశాబకము కైవడి మై నది యుల్లిసిల్లఁగన్.

క. ఆతూణచంద్రకళచే

జేతఃప్రియకరనిరూఢి శివుఁ డింపలగన్

నూతన విలాసలీలా

స్థీతంబగు మొగలిరేకు చోదిన కణిన్.

వ. ఆసమయంబున హరి విరించి ప్రముఖబృందారకులు విస్మయక్రక
ర్షంబుగాఁ గల్పకపుష్పవర్షంబును గురియుచు నరుదొంచి భక్తక్షూ
కశాధురంధరుండగు కళాధను నడుగులకుఁ బ్రణమిల్లి యంజలి
ఘటించి, దేవా భవదగ్భుతచరితంబు గొనియాడఁ దరముగాను
దక్షుండిచ్చిన దారుణశాపదహనంబునం దక్షిణ సముద్రపటనాటక
కల్పనసూత్రధారతం బ్రపంచంబు నెపుడున్నాడను వేదాంత
శుద్ధాంతమహాగ్రహంబుల నిహరించు దేవసాహంబున నీవు
నిన్ను నస్మదాడులు దెలియంగ నెరివారు. మాయుడుఁ బ్రస
న్నుండవు గ మృదుచు బహుభంగులఁ బ్రస్తుతింప నప్పుమేశ్వ
రుండు వారలఁ గరుణావలోకనంబున నాదరించుచు నమృతాంశుని
తోడ నింక నెమ్మది నీమధికారంబున కరిగి నుఖంబున నోషధుల
కుం బరివర్ధనంబు సేయుచుండు మని వీడ్కొలిపి నెయ్యంబునఁ
జరించు మాటలాడి కమలాక్ష పూర్వసుపర్వసంతతుల ననిపి

యక్కడఁ గదలి ప్రమథగణంబులు గొలువఁ గైలాసంబునకు విజ
యంచేసి యెప్పటినుట్ల భాస్వియించె.

గీ. చంద్రధారణాహ్వయమునఁ జదురు మిగులు
నీశ్వరునిలీల నిష్ఠయై యెవ్వరై న
వినినఁ జదివిన వ్రాసినఁ దనకు వారి
కభిమతార్థసంపదలెల్ల నెఱ్ఱుచుండు.

ఆ ఆ వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నీతినిఁడ
నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల
వృషభవాహనాభ్య నిలస్థునది జగ
త్పూతసన్నహత్తవృత్త నుగించు.

వ. ఉత్తమహాపురుషుండగు ధర్మపురుషుం డభవుఁ గుఱించి పెద్ద
కాలంబశిష్యాగ్రంథ నశిశువు రితపంబు సలుపుచున్న సమయంబున

నీ. సర్వబహుప్రసంగాలుల నొకరుండ

పక్షిసంతానాత్ర వెలుంగువాఁడు
నేదశిరోగ్రహానిగుల నొకరుండ

నిఖిలసౌఖ్య గి నిలుచువాఁడు
సహస్రవిముఖయోగిమనముల నొకరుండ

యాత్ర దమయంతీల నలగువాఁడు
తత్త్వదేశభూతంబుల

యలఘు మా యాశక్తి వెలుంగువాఁడు

గీ దేవదేవుండు శ్రీమహాదేవుఁ డతని
భక్తివిశ్వాసముల కార్త్యుఁ బరిధవించి

యభయవరదానముఖ్యచిహ్నములతోడ
దయదలిర్పంగ వచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యె

క. పెన్నిధి యగ్రమహీస్థలి
సన్నిధి చేసినదరిద్రుచాడ్పున సతఁడు
స్నిగ్ధుండు సంతసంబున
నన్నగముదిరుని నిర్మలాఽఽఘుల కెరఁగెన్.

వ. ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి ఫాలపట్టికం గదియించి.

ఉ. ఆరసిచూడఁ దావకపదాంబుజసేవ సమీపలబ్ధమం .
దార ముదాపక్రీకాశనవిధాన ముదారము గొంగునందు బు
గారము మోక్షసంపద కగారముఁ గామ్యధనంబులిడ్డ భం
డారము జన్మపాదపకుఠాఽఽము భక్తులకు నృహేశ్వరా !

ఉ. దక్షిణవానుగాత్రములఁ దామరసాసనునిం జనార్దనుం
దక్షిణతావిజృంభణము తద్దయుఁ జేర సృశించి సృష్టిసా
రక్షణసత్ప్రభుత్వము గరంబు దిరంబుగ వారి కిచ్చి సా
రక్షణయుక్తలీల దనరం దనరారుదు నీవు శంకరా !

వ. అని మఱియువివిధభంగులంబ్రస్తుతివాక్యముఖగుండగు ధర్మపురుషు
ననుకంపదీలకింపఁబ్రసాదరససంపదనభిషేకించుచు నమ్మహేశ్వరు
డతనితోడ వినుము నీవు నాయావభేదంబున, సకలభవనసాచ
యంబులకు నాధారభూతంబుగా నిన్నిట్లు ప్రభావాబునఁ గల్పించి
నాఁడఁ, దర్శింప నొక్కింతయు మనఁగోపల వేఱులేదు. మఱి
యెద్దిగోరి యీదృశంపుఁదపంబు సలుపుచున్నాఁడను. అడుగు మ
య్యభిమతంబు విత్తంబుగా నలవరింతు; ననవుడుఁ గుతూహ
లంబున.

గీ ధర్మపురుషుండు గ్రమ్మఱఁ దత్పదాంబు
జాతముల భూతలంబునఁ జాగి మ్రొక్కి-
ఫాలమున రెండుచేతులు గీలుకొల్పి
వినయభర మొప్పు నిట్లని విన్నవించె.

క. నీవాహనంబు నగుచు
స్వేవాతత్పరత గలిగి చిత్తం బబరం
దేవా చరింప వేడుక
భావాంతరసరణి నొందు బాయదు నాకున్.

క. ఏతద్వర మొక్కగఁ గను
నాతతసదయత్వశీల ! యలవడనిమ్మం
చాతఁడు మ్రొక్కినఁ బ్రీతిం
జేతఃప్రమదంబు మెఱయ శివుఁ డిట్లనియెన్.

గీ. విశ్వమయుండ నేను విశ్వంభరుండ వీవు
గలుగు నిక్కువంబుగాఁగ మనకు
కడఁక వాహివాహకత్వంబువిధమును
నిర్మలప్రభావ ధర్మదేవ !

వ. ఇట్లు గావున నీవు సురభి మొదలుగాఁ గలుగు దివ్యగోవులకు భర్త
వగుచు వృషభరూపంబు ధరియించి మాకు వాహనంబవు గమ్ము;
నీకు నణిమామలగు నెనిమిది సింధులు మత్సరామిష్యంబును సారూ
ప్యంబును నిచ్చితి; ననియె నప్పుడు—సముద్రీర్ష ప్రభావపరిపూర్ణ
సుధాకరణ ముదాకరణకల్యరవళి మదాభదస్యదరీదృశ్యమానుం
డును, సదవష్టంభగుంభనవట్టఘురట్టఖరఖురపుట ప్రకటన సరీసృత్య
మానుండును, సాంద్రమహేంద్రనీలరుగ్జాలవిశాలకచవికచగుణాల
వాలవిజృంభమానుండును, కైలాసగండకైలాభచండకుకుర కల
కంఠసందర్శదరీదృశ్యమానుండును, సగణ్యలావణ్య రససింధుబు

ధుర తరంగాడంబరాలంబగణకంబశజరీహృష్యమాణుండును, నన
కల్పకల్పావసానపవమాన కఙ్కాలక్ష్యవిలాసి విశ్వాసనపరిహృష్య
మాణుండును, నై ధారాధరసముత్కరంబునుంబోలె పుష్కరావర్త
కీర్తనీయంబై, రాకాశశాంకమండలంబునుంబోలె సులభలక్షణీప్రేక్ష
ణీయంబై, తుహినమహీధరంబునుంబోలె శివాధిరోహణోచిత
విధారమణీయంబై, రసాతలంబునుంబోలె నక్షుద్రచక్షుశ్రవణకమ
నీయంబై, తారాకాలంబునుంబోలె సుగ్రీవానందనీయంబై,
యామ్నాయసముదయంబునుంబోలెనవక్రమవదక్రమనిరూపంబై,
సత్ప్రబంధనిబంధనంబునుంబోలె జనితమహాద్వవిభూషణీయంబై,
పారావారంబునుంబోలె ననంతసత్త్వసేవనీయంబై, విచిత్రాలం
కారంబునుంబోలె చిన్మయాకారంబునుం గలిగి యనేక సహస్ర
యోజనంబుల పొడవునం దనరెడు వృషభవల్లభుడయ్యె. నయ్యెడ
ననూనప్రణయంబున,

౧. రాజితభూధరేంద్రశిఖరం బధిరోహణ మాచరించు వి
భ్రాజితశారదాభ్ర మనుభంగిఁ బటీరతుషారమల్లికా
రాజవిచిత్రవర్ణదుచిరంబగు నవ్వృషభంబు నెక్కి య
వ్యాజవిభూతిమై శివుఁ డుదంచితనిర్మలమూర్తిశాలియై.

౨. జలజాక్ష జలజగర్భా
దులు తత్సమముంబునం గుతూహలభావం
బుల వచ్చి యవ్వీభుని యం
ప్రముల కెరఁగిరి నిజకిరీటరోచులు నిండన్.

౩. ఇట్లు ప్రణామంబు లాచరించి నిలిచి.

౪. శ్రీధామం బగుచుఁ దనరు
నీధర్మము వాహనముగ నిజసరణి సుజా

త్యేధుండగు నినుఁ గాంచుట

నోధూర్జటి మేము పుణ్యయుక్తుల మెందున్.

చ. రవి శశిమార్గరోధమునఁ బ్రాణుని హీనుని గూర్చి కుండలిం
బ్రవిమలభక్తి మేలొకనినభావము మధ్యమహాంధమార్గతం
దపులు వడంగ నేకతమ తద్దయు నిర్మలబుద్ధి మానిపుం
గవు లనయంబు హంస మని కాంతురు ని స్వేషభేంద్రవాహనా!

వ. అనుచు బహుభంగులఁ బ్రస్తుతింప నమ్మహేశ్వరుండు వారలం
బ్రసాదమధురావలోకనంబున నాదరించుచు నపూర్వతావిరాజ
మానంబగు వృషరాజయానంబునం దనచిత్తంబు ప్రమోదాయ
త్తంబుగా నక్కడఁ గదలి నిజాధివాసంబగు కైలాసంబునకు విజ
యంచేసి యథోచితవర్తనంబుల విహరించుచుండె.

గీ. వృషభవాహనాహ్వయమున వెలయునట్టి
యీసదాశివులీల సమిద్ధసరణి
వినినఁ జదివిన వ్రాసిన జనుల కొదవు
నలఘుతరధర్మలాభంబు లహరహంబు.

ఏ ద వ లీ ల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డవధరించి నట్టిలీల
యది దనర్చుచుండు నవనిభృంగి వ్రసా
దాహ్వయమునఁ గలిగి యంద మగుచు.

చ. వెలయు నధీతసాంగబహువిశ్రుత వేదుఁడు నిత్యసత్యసం
కలితమనోజ్ఞ భాషణనికామవినోదుఁడు పాపనక్రమ
స్థలిత మహాతపశ్చరణసంకృతవేదుఁడు శంకరార్చనా
త్యలఘుగుణప్రమోదుఁడు శిలాదుఁడు నాముని యొక్క ధుర్వరన్.

క. భృంగి యనుచేర నిర్మల

భంగివ్రతుఁ డతని కొప్పుఁ బ్రభవించె సుతుం

డంగీకృత శివసేవా

మంగళసంగాంతరంగమహితుం డగుచున్.

క. నంది యనంగా మఱియు న'

నిందితుఁ డాత్మజుఁడు సతతనిర్మలబోధా

స్పందిత శివభక్తిరస

స్పంది హృదయపంకజుండు సంభవ ముందెన్.

వ. ఆతనూజు లిరువరయందు

నీ హరుని కర్పణము సేయనిపదార్థావలిం

దలఁపుననైన నంటని ప్రతిజ్ఞ

హరుఁ దక్క నపుల నెవ్వరిని వేలుపులఁగా

మఱపుననైన నమ్మని ప్రతిజ్ఞ

హరపదాంబుజయుగ్మ మనయంబు తలఁచుట

నగవులకైన మానని ప్రతిజ్ఞ

హరు నగరంబున కాదట నేఁగుట

కలలోన నైన దొక్కని ప్రతిజ్ఞ

గీ మసలె నిట్లు వీరమాహేశ్వరాచార

సారమార్గసంప్రచారికలన

పూర్ణపుణ్యగణ్యబోధక్రమాగాధ

సదమలప్రభావసంగి భృంగి.

ఉ ఆడుఁ బినాకిసన్నిధి నవాభినయంబులు మీఱ నిచ్చులుం

బాడు మహేశులీలలుఁ బ్రబంధనిధానములం ఘటించుచుం

జూడఁడు శంభుతత్త్వగతి చొప్పుడఁ జెప్పని శాస్త్రపద్ధతుల్

గూడఁడు రుద్రసేవలకుఁ గొల్పనిపందల నాతఁ డెన్నఁడున్.

సీ. ఒకవేళ చతురవేదోక్తమార్గంబున
 శివసూక్తపఠనంబు చేయుచుండు
 నొకవేళ నలఘుశాస్త్రోక్తమార్గంబున
 శివపదస్మరణంబు సేయుచుండు
 నొకవేళ నుపపురాణోక్తమార్గంబున
 శివమంత్రజపములు సేయుచుండు
 నొకవేళ వితతకల్పోక్తమార్గంబున
 శివలింగపూజలు సేయుచుండు

గీ. కణక నొకవేళ నితిహాసకథితసరణి
 శివమహాకథాకథనంబులు సేయుచుండు
 గరిమ నొకవేళ వృథయును గాఁగనీక
 విహితనిష్ఠాగ్రిష్ఠతామహితుఁ డతఁడు.

వ. ఇట్లు త్రిలోకసారంబగు శైవసదాచారంబు గలిగి దారుణశపంబు
 సలుపుచుండ ననేక దివ్యవర్షవాతంబు లయ్యె; నంత నొక్క
 సమయంబున.

సీ. ఏవేల్పుకింకరులెల్ల వేలుపులును
 నేవేల్పునకుఁ బ్రతి యెన్నఁబోల
 దేవేల్పు భజియింతు రెల్లయోగీంద్రులు
 నేవేల్పునకు ధర్ము వెక్కిరింత
 యేవేల్పు సంస్తుతు లెల్లవేదంబులు
 నేవేల్పునకుఁ బర మెఱుంగఁ గూడ
 దేవేల్పు తర్కించు నెల్లవేదంబులు
 నేవేల్పునకు ముక్తి యాని క్రీడ

గీ. యరయ నేవేల్పుమూర్తు లీయఖలజగము

నిపుడు దాఁగాచుచున్నది యిద్ధమహిమ

దనర. నావేల్పులీల ప్రత్యక్షమయ్యె

నభవుఁ డాతనిభక్తికి నాత్మ మెచ్చి.

గీ. ఇట్లు ప్రత్యక్షమగుటయు నీశ్వరునకు

వినయసంశ్రితమతి భృంగి వినుతిచేసె

తత్పదాంబురుహంబులదండఁ దనదు

మ స్తకము నూత్నభృంగాయమానముగను.

వ ఇట్లు ప్రణమిల్లి యంజలి రచియించి.

క. సత్యజ్ఞానానందమ

యాత్యలఘుశరీర యక్షరాద్యయతీలా

ప్రత్యయ నానాక్రమ శుభ

భూత్యమలవిహార దివ్యపుణ్యప్రభానా !

తరల. జయ పినాకమహాధనుర్ధర జన్మసంవృత్తిధూర్ధరా

జయ లలాటతటస్థలోచన సర్వధర్మవివేచనా

జయ శిఖాశ్రయశస్త్రభూషణ సత్ప్రపాగుణభూషణా !

జయ వృషాంక శివా యనశ్వర శర్వ శంకర శుభశ్వరా !

క. అవ్యయ యతర్క్య యవిరళ

దివ్యయమేయప్రభావ దేవ నితాంతా

ప్రవృత్తాత్మవిధాయక

నవ్యామ్నాయాంతవిహరణప్రవర హరా !

వ అని మఱియు వివిధప్రకారంబులం బ్రస్తుతించిన భృంగిరిటిమను

బునం గలుగు నిజాంఘ్రిభక్తివిభవంబునకుఁ బరిణమించి వరంబు

వేడుచుని యానుహేత్వరుం డవధరించినఁ బునఃప్రణాతుండును,

ధృతాంజలినిటలస్థలుండును నగుచు నతండు.

గీ. దేవదేవ ! యిట్లు దేవర నాకుఁ బ్ర
త్యక్షమగుటనే గృతార్థతముండ
నైనవాడ మున్నునైనను నింక నీ
వవధరింపు మొక్క యభిమతంబు.

క. చనునపుడు నిలుచునపుడును
గనునపుడును నినుర మేనఁ గదిరినయపుడున్
మునుగాఁగ నెల్లయపుడును
నినుఁ దలఁపఁగనిమ్ము నాకు నిపుణత నీశా !

క. జననియు జనకుఁడు చుట్టం
బును విద్యయు సఖుఁడు సర్థమును మఱి సర్వం
బును నీవు నాకు నెప్పుడు
నినుఁ దక్కఁగఁ బరుని నెఱుంగ నేర మహేశా !

వ. అని విన్నవించుటయును శంకరుండు ప్రసన్నరసతరంగితం బగునీక్షి
తంబు లతనిమీఁద నిగుడించుచు నీకు నీయభిమతంబు నిసర్గసిద్ధంబు
గావునఁ బునరుక్తంబుగా వాక్రువ్వంబనిలేదు. మావలన నీ వసా
ధారణభక్తుండవు, సమరక్తుండవు నగుటఁ గామరూపకామగమనం
బులు గలిగి మత్సకాశంబున నిలిచి నిర్మలగోపదేశంబులు నడుపుచు
నాకు నెన్నండు ప్రసాదపాత్రంబుఁ బరమపవిత్రంబును గమ్ము,
చనుదెమ్ము రజతాచలంబున కనుచు నతనిఁ దోడుకొని నిజస్థానం
బునకు విజయంచేసె; నది మొదలుగా నమ్మహానుభావుండు.

క. ఏకశివభక్తిసేవా
ప్రాకట తాత్పర్యధుర్యభావమున నిజ
శ్లోకము నితాంతచరితా
శాసంబుగ మెలఁగుచుండ సంచితభక్తిన్.

క. భృంగిప్రసాద మసనఘ

భంగీకరణముగ వెలయు భవలీల జనుల్

సంగతి వినినను జదిచిన

నుం గలుగు నభీష్టవస్తు నూతనసిద్ధుల్.

ఎ ని మి ద వ లీ ల.

గీ. వినుడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద

నభవుఁ డవధరించినట్టిలీల

నభవు మిగుల నదియు నందివాహనదాహ్వ

యంబు గలిగి బుధులు నభీనుతింప.

వ. శిలాదసుతుండగు నంది మిన్నందిన తపోవ్రతశీలంబు భావంబున
దళుకొత్త శ్రీ పర్వతపార్వ్యభాగంబున కరిగి యక్కడ నొకట
నిలిచి యకంపానుకంపాసంపన్నునోహరుండును, గోమలప్రభావము
మవిరాజమానరాజకళాశేఖరుండును, దాక్షాయణీకటాక్ష మధుర
వీక్షణ మధుకరారవిందాయమానముఖసుందరుండును నగునీశ్వరుఁ
డలంచుచుగరిష్ఠనిష్ఠాభరణంబుగా నియమాచరణంబునకుం దొడంగి
యంగీకృతజలకణాశనంబున దివ్యసహస్రవర్ణంబు గడిపి, మణ్ణయు
వాయుభోజనంబునను నిరాహారప్రసాదంబుననుంగా సంపూర్ణ
లంబు జరిపి వెండియుం జరమఘోరప్రకారంబునఁ బంచాగ్ని
మధ్యంబునను, నివాసరహితప్రదేశంబునను నాకంఠప్రమాణ
జలాంతరంబునను నుండుచు నవ్వటియు నన్నియేడ్లుపుచ్చి, కుడి
యని తాత్పర్యధుర్యత విలసిల్లు సమయంబున.

సీ. నిండి తొలంకసి నిజతేజ మావాల

సలిలంబుగాఁ జాల నెలమి మిగిలి

కడు నిడువులును సోగలు నగు బాహువుల్

శాఖలుగా వింతచదురు మిగిలి

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు
పార్థివసంవత్సర కార్యనివేదిక.

1945-46

ఆంధ్రసాహిత్యకోశవత్తు - ప్రతిష్ఠానకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి నూర్కారావుబహద్దరువారు
పితాపురంమహారాజావారు, పరిషద్యావజ్ఞీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కేశాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ డివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు,

(కోశాధ్యక్షులు)

„ పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

„ కోశాశివనాథశాస్త్రిగారు.

„ కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తి నాయుడుగారు, బి. ఎ.

„ చిలకమ రి లక్ష్మీనరసింహమూగారు.

„ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

„ ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

„ ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

„ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

„ కేశవరపు కామరాజుగారు.

వేదలు శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు ఎమ్. ఏ. (ఆవరణ)

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు పార్థివసంవత్సర కార్యనివేదిక.

1945-46

పార్థివసంవత్సరముతోఁ జరిపెత్తునకు మువ్వడివార్లన సంవత్సరము ముగిసినది. యుద్ధము సమాప్తమైందనియు పూర్వవస్థితులు చేకూరనందునఁ జత్రికాముద్రణగ్రంథశ్రవణములు వెలుకటి సంవత్సరములందువలెనే తగ్గింపవలసివచ్చినది. నూతనగ్రంథశ్రవణమునూట యటుండ ముద్రణమునందున్న సీతారామచరిత్రము శివలీలానిలాసమును మొకటి యాశ్వాసముతో వాఁకువలసివచ్చినది. అచిరకాలముననే వాని ముద్రణమును బూర్తిచేయుదుమని ప్రభులకు విన్నవించుకొనుచున్నాము. మఱియుఁ జరిపెత్తుకటితములగు చంపూరామాయణ కవిజనాశ్రయముల పునర్ముద్రణము గావింపవలసియున్నది. వీరపద్మాండాగారము క్రమక్రమముగ నభివృద్ధిగాంచుచున్నది. సంవత్సరాంతమున ముద్రితగ్రంథముల సంఖ్య 5177. తాళపత్రగ్రంథముల సంఖ్య 4878. వివిధముల త్రాకల సంఖ్య 50. వీనిని తగురీతిని బుకీర్తించి యాంధ్రభాషాసేవ యొనర్చుట భాషాభిమానుల కర్తవ్యము. వందేకల్పందము సహాయములేనిచో నముద్రితగ్రంథపరిశోధనము జరుగనేరదు. పెక్కు తాళపత్రగ్రంథములకుఁ బ్రతులుప్రాయించుటకును, బ్రచారమునఁగల ముద్రితగ్రంథములకుఁ బాఠభేదములఁ బరీక్షించుటకును, బ్రత్యేకముగఁ బండితుల నియమింపవలసియున్నది. తాళపత్రగ్రంథములలోఁ గొన్ని జీర్ణావస్థయందున్నందున వ్రాతప్రతులను వెంటనే ప్రాయంపవలసియున్నది. అందుల కాంధ్రజీతమునఁగల ప్రభుసమర్థుల ధనవతులను పరియోధనసహాయ మొనర్చి పరిపత్తును ఆంధ్రభాషకు గౌరవించుకొనియున్నాము. పూర్వపరిపత్తుంపుటములందుఁ బ్రకటింపఁబడిన తాళపత్రగ్రంథవివరణ మహాపూర్తిగ నుండుటచే వేర్వేరుభాగములుగా విభజించి ఛందోవాకరణాలంకారపట్టికను జరిపెత్తుస్తకభాండాగారము మూడవభాగముగఁ బ్రకటింపఁబడినది. మిగిలిన భాగములను గూడ యథాక్రమముగఁ బ్రకటింతుము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురప్రభువరులచే సహారభాషాభిమానాదరణ
ముల సమకూర్చబడుతున్న శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రవిభుంటువున నాల్గవ
సంపుటయు తవగ్రాంతముగ ముద్రింపబడినది. మిగిలిన సంపుటములు
ను శీఘ్రముగ ముద్రింపబడునని తెలుపుచున్నాము. పార్థివసంవత్సర
పుటాయవ్యయవట్టిక యశుబంధమునఁ జేర్చబడినది. మూలధనము
వైన వచ్చెడివడ్డీవలనను పుస్తకవిక్రయముననుఁ బరిషత్కార్యముల
నిర్వహించుట గవ్వసాధ్యముగ నున్నది. అపారమగు తాళవత్త్రగ్రంథ
సంచయమును దగినరీతిని బరిశోధించి భాషాసేవ యొనర్చుటకును
ముద్రితగ్రంథభాండాగారము ననువైనరీతి నభివృద్ధినినర్చుటకు నితర
పరిషత్కార్యనిర్వహణమునకును గావలసిన సహాయమొనర్చి భాషాభి
మానులు మాకుఁ దోడ్పడవలసియున్నది.

చిరకాలమునుండి మన మెదురుచూచుచున్న సూతసమరిషద్భవన
నిర్మాణము నేటికిఁ బూర్తిని గాంచినది. కీ. శే. క్రథల నుండర
రామయ్యగారి ధర్మవత్సయు, విదుషీమణియైనగు శ్రీమతి క్రథల
వెంకటసుబ్బయ్యగారు మహోదారభావముతో నొసంగిన విరాళముతోఁ
బరిషద్భవననిర్మాణ మొనరింపబడినది. వరమేశ్వరుఁ డామె కాను
రాజోన్మేష్యశ్యాదు లొసంగి రక్షించుఁగాక. తద్భవనప్రవేశమహో
త్సవమున కధ్యక్షత వహించుటకు శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపురాధీశ్వరులు
సాహిత్యసమాఖ్య కళావ్రపూర్ణ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజవర్యు
లంగీకరించుటచే మనభాగ్య మిరుమడించినది. పరిషత్తుచేయవలసిన కార్యములు పెక్కులుగలవు. భాషాభిమానముఁ జూపి పరిషత్తునకుఁ దగు
సహకారమొనర్చు విద్యదృష్టుదమును వేరుకొనుచున్నారము. పరిషత్తొర్య
నిర్వహణమున మాకు సహాయులై యున్న కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి
కిని, దదితరభాషాభిమానులకును మాసందసములు.

ఇట్లు విధేయులు,

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి
అధ్యక్షులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్న కంతులు,
కార్యదర్శులు.

పార్థివ నామ సంవత్సర

1945

ఆయము.

కు ఆ పై

1. సంవత్సరపు ప్రారంభ నిలువ	161- 1-2	
2. వడ్డీ - బ్యాంకి	1046- 2-0	
3. సాధారణ సభ్యుల చందాలు	40- 0-0	
4. వత్తిక చందాలు	37- 0-0	
5. విక్రయములు :		
పుస్తకములు	1152-14-6	1158-14-6
విడిసంచికలు	6- 0-0	
6. ఇతరజనులు		45- 0-0
		2488- 1-8

ఈ ఆదాయవ్యయముల లెక్క నిజమైనట్టిన్ని సరియైనట్టిన్ని స్థితినికనబడుచున్నదని నే నిందుమూలముగా చెలియఁ జేయుచున్నాను.

రాకనాద, }
5-6-46. }

వల్లె వెంకటహనుమంతరావు,
గవర్నమెంటు డిప్లమా హోల్డరు ఇన్ కార్ప
ఇన్ కమటాక్సు ప్రాక్టీషనరు అండ్ ఆడిటరు.

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

—1946

వ్యయము.		రూ ఆ పై
1 ఉద్యోగుల జీతములు		679-13-6
2. ,, ప్రయాణవ్యయములు		3- 8-0
3 పోస్టుఖర్చులు :		
ఖర్చు	54-14-0	} 22- 1-0
జమ	32-13-0	
	<u>22- 1-0</u>	
4. వత్తికముద్రణము		100- 0-0
5. ,, కాగితము		1- 4-0
6. బైండింగు :		
చిల్లర	32-12-0	488- 3-0
నిఘంటువు	<u>454- 7-0</u>	
7. వత్తికలకు చందాలు		36- 6-0
8. పుస్తకములు కొనినవి		180- 8-6
9. బ్యాంకి కమిషను		1- 0-0
10. ఇతరవ్యయము		1- 0-0
11. కొత్తల్లి సుబ్రహ్మణ్యంగారికి		30- 0-0
12. సాదా, ఖర్చు	616- 5-3	606- 9-0
జమ	9-12-3	
	<u>606- 9-0</u>	
సంవత్సరాంతమున నిల్వ		387-12-8
		<u>2488- 1-8</u>

కెళాంచి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నకుతుంబు,

అంధసాహిత్యపరివర్తన - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటాచలమహిపతి సూర్యరావుబహద్దరువారు
పితాపురం మహారాజావారు, నరిమద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ జాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికాసద, కాశీభట్ట ముఖ్యకాశ్రీగారు.

కార్యదర్శులు.

కళాచి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకాధ్యక్షులు)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ డివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యసారాయణమూర్తిసాయండుగారు.

,, పిల్లారెడ్డి రంగబ్రహ్మరావుసాయండుగారు.

,, కోకా శివశాస్త్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిసాయండుగారు, బి. ఏ.

,, వెంపటి రామబ్రహ్మయ్యగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణమూర్తిగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, పులివెందుల భయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, తుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేడుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు ఎమ్. ఏ. (అనగన)

,, వేంపరాల సూర్యసారాయణశాస్త్రిగారు.

శ్రీ నూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుంగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁ గలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యముపట్టినను, ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫, { వ్యయ
ఆశ్వయుజ - పాల్గునములు } సంచిక ౪-౬

కా కి నా డ :

కరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1946 — 1947

విషయ సూచిక.

1. శ్రీ ప్రభల సుందరరామభవనప్రవేశమహోత్సవము.
భవననిర్మాణనివేదిక. ౧౭—౨౨
ప్రశంసాపద్యములు. ౨౩—౪౦
2. తెలుగులోని అఖండయతులు — వాని గతులు. ౪౧—౫౬
చిహ్నమరి పాపయ్యకాశ్రి గారు.
3. వ్యాసుని కాశీవియోగము. ౫౭—౭౦
ఉత్పాది నూర్మపారామర్శకాశ్రి గారు.
4. శివలీలావిలాసము — ద్వితీయాశ్వాసము. 67—82
నిశ్చంక కొమ్మకామాత్యుడు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౫ { వ్యయ } సంచిక ౪-౬
 ఆశ్వయుజ - పాల్గునములు

శ్రీ వ్రభల సుందరరామ భవనప్రవేశమహోత్సవము
 నిర్మాణ నివేదిక.

ఆంధ్రుల నెల్లర నేకముఖముగఁ గూర్చునది యాంధ్రభాషయే. జాతిజీవనము సంస్కృతియు వాఙ్మయమునఁ బ్రతిబింబిత మగుచుండును. ఆంధ్రజాతీయాన్నత్యమునకు, భాషాభివృద్ధియు వాఙ్మయసేవయు ముఖ్యమని గుర్తింపి, వంగీయసాహిత్యపరిషత్తు మున్నగు సంస్థల నాదర్శముగఁ గొని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు 1911 వ సంవత్సరమున మద్రాసునగరమున, కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు, వేదము వేంకట్రాయశాస్త్రిగారు, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు మున్నగు పండితులయొక్కయు, విద్యాభిమాను లగు శ్రీ పీఠికాపుర, బొబ్బిలి, వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ్వరులయొక్కయు సహాయముతో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించిరి. శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు మొదటినుండియుఁ బరిషత్తునకుఁ బట్టుకొమ్మయై, స్థాపనసమయమున విరాళముల నొసంగుటయేగాక, ఆంధ్రనిఘంటు

నిర్మాణమున కగు ధనవ్యయ మంతయు భరించుచున్నారు. 1925 వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిషత్తా-ర్యస్థానము మద్రాసునగరమున న్నడై యిండ్లలో నుండినది.

మద్రాసునుండి యాంధ్రదేశసభ్యమున నొక నగరమునకు మార్పుట యావశ్యక మని గుర్తింపబడి 1925 లో నీకార్యాలయము కాకినాడకు మార్పబడినది. ఆంధ్రభోజు లగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ పితాపురము మహారాజావా రుచితముగఁ బరిషత్తా-ర్యస్థానమునకు భాండాగారము నకు నొసంగిన భవనమున నేటివఱకు నెలకొల్పబడియున్నది.

పరిషత్తు నానాటి కభివృద్ధి చెంది యుదునేల తాళవత్త్ర గ్రంథములను, 5 వేలకు మించిన ముద్రిత గ్రంథములను సమీకరించినది. దినదినాభివృద్ధి నందుచున్న భాండాగారమునందలి ముద్రితముద్రిత గ్రంథములకుఁ దగిన స్థలము లేకపొవుటచేతను, పరిశోధకులకు, పండితులకు, గ్రంథపరిశోధన మొనర్పుటకు, ప్రశాంతమా, నిర్మలము, విశాలము నగు వసతి లేకపోవుటచేతను వివిధ వియ్యంతు కలుగుచుండెను గానియు వెలుతురును దుగ్ధభ మై బీరువాలు ప్రసరించిన యుండెను.

అనుకూల మగు స్థిరావాసము కల్పింపవలె ననుకోఁగ నభలము కాకుండఁగనే పరిష్కృష్టపకు లగు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు కాలధర్మ మందిరి. నిమగ్నముణియు, త్యాగినియు, మహాశయ్యురాలు నగు శ్రీ ప్రభల వేంకటసుబ్బమ్మగారు పరిషత్తునకుఁ గల లోటుఁ దీర్చ సంకల్పించి నయాచితముగనే తన సోదరికుమారుఁ డగు శ్రీ చివుకుల నారాయణమూర్తిగారిచేతను, మా కార్యాలయ ప్రధానోద్యోగి యగు శ్రీ చిలుకూరి నాథయ్యశాస్త్రిగారిచేతను బరిషత్తా-ర్యనిర్వాహకవర్గమువారికి భవననిర్మాణ ముత్తమ మని శుభ సంజేశ ముంపిరి. అంతటఁ బరిషత్సభ్యత్నులు, కార్యదర్శులును, గొందఱు

కార్యనిర్వాహకసభ్యులును శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారిని సందర్శించి తమ కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనము లర్పించిరి. వీరల నాదరముతో సత్కరించి, యమితానందముతో నాఱువేలరూప్యముల ప్రావిన్సియల్ ల్యాండ్ మాగ్నేజి బ్యాంక్ డిబెంచరుపత్రముల నిచ్చి యాపత్రముల విక్రయించి పరిషద్భవనమును దమభర్తగారైన శ్రీ. శే. ప్రభుల సుందర రామయ్య, బి.వ, బి.ఎల్., గారి చేరట నిర్మింపవలసిన దని వారు కోరిరి. ఆ పత్రముల నిచ్చుతజీ,

“బ్రదుకవచ్చుగాక, బహుబంధనములైన, వచ్చుగాక లేమివచ్చుగాక, జీనధనములైన, జెడుగాక పడుగాక, మాటడిరుగలేరు మానధనులు.”

అని యామె చదివిన పద్యరత్నము నిరంతరము మా చెవులఁ బ్రతిధ్వనించుచునే యున్నది.

ఆ పత్రములు పరిషత్తుచేత మార్చి విక్రయించుటకుఁ గొంత కాలము పట్టినది. తుదకు శ్రీ నేతకంటి శ్రీనివాసకోనేటిరావుగారి సాహాయ్యమున రు 5460 లకు విక్రయింపఁగలిగితిమి. స్థలాశ్వేషణమునఁ గొంతకాలము గడచిపోయినది. మా కార్యనిర్వాహకసభ్యులగు శ్రీ దివాకరబహద్దరు కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయకుగారి నర్థించి రు 2750 లకు ప్రదేశమును గొంటిమి. వారు దయతోఁ గ్రహుధనమునుండి రు 500 లు తగ్గించి మాకు విక్రయించి నందఱకు మేము వారికిఁ గృతజ్ఞులము. ఇంజనీయరు శ్రీ చల్లా కామేశ్వరరావుగారు గృహనిర్మాణమునకు వలయు ప్లానులను సాగించి కట్టడపుఁ బనిని స్వయముగఁ బరిశీలించుచు మాకు మిక్కిలి తోడ్పడిరి. పునాదులు పూర్తియై కట్టడములు కొంతయెత్తునకు లేచుసరికి ధవిళేశ్వరమునుండి విచ్చేసి శ్రీ వెంకటసుబ్బమ్మగారు పరిశీతుల నెల్ల స్వయముగ విమర్శించి మరల రు 3080 ల నిచ్చి యుద్ధకారణమున విపరీతముగ ధరలు పెరిగినందులకు జంకవల దనియు, భవననిర్మాణ ముగ

కుండఁ గొనసానింపవలసిన దనియు మమ్ముఁ బ్రోత్సహించిరి. కట్ట
డపుసామగ్రి దొరకుట దుర్లభమైనను వారి నిరంతరప్రోత్సాహముచే
భవనము చుట్టువరండాలును, వెనుకగదులును బూర్తియై వానిపై
డాబాకూడఁ ద్వరితముగ నిర్మింపఁబడినది. యావదాంధ్రదేశమునకును
సంబంధించిన సంస్థ యగుటచే సభలు జరుపుటకుఁగూడ ననుకూల
ముగ నుండుటకై విశాల మగు సభాంగణము నిర్మింప నుద్దేశింపఁబడి
నది. కాని, దొరతనమువారి నిరోధమువలన వలయు దూలములుగాని,
యుక్కు-కంబములుగాని లభింపలేదు. తుదకు గంగోలుసంస్థానాగ్రీహ
లగు బ్రహ్మశ్రీ హోతా వీరభద్రయ్యగారి చింతపల్లిముతాకుఁ జెందిన
దుర్గమూరణ్యముల వలయు కైవారము, పొడుగు గల మ్రాకులను గొని
నడికించితిమి. వానిని కాకినాడ చేర్చుటకు మిక్కిలి కష్టపడవలసివచ్చి
నది. దైవానుగ్రహమునఁ దుద కెట్లో వానిని కాకినాడ భవనము
నొద్దకుఁ జేర్చితిమి.

ఈ కార్యమున మా కనిర్వచనీయ మగు కార్యదీక్షతోడను,
బుద్ధికుశలతతోడను సహాయపడి యా మ్రాకుల దుర్గమూరణ్యములను,
వర్వతపంతులను దాటించి గోదావరీతీరమునకుఁ జేర్చి కృతకృత్య
లయిన గంగోలుయెట్టేటు ఉద్యోగులగు శ్రీ తణికెళ్ళ రామకృష్ణ
మూర్తిగారును, శ్రీ పుణాపంతుల వేంకటసుబ్బరాయగారును, పోల
వరమునఁ దమ దేశసేవచే "ఆశ మము వాట్లరు" అని ప్రసిద్ధినిబొందిన
శ్రీ మాచిరాజు సత్యనారాయణగారును, నిరంతరస్మరణీయులు. అధి
కారబలము కాని, ధనవ్యయముగాని సాధింపలేని యా మహాకార్య
మును వారికిఁ గల భాషాభిమానమే సాధించినది. వారిలో డాక్టరు
సత్యనారాయణ గారాకస్మికముగ నిటీవల దివంగతులై యీశుభసమ
యమున లేకుండుట మిక్కిలి విషాదకరము.

గొప్పప్రయత్న మొనర్చి కాకినాడకు దూలములఁ జేర్చినంత
లో యుద్ధసన్నాహములకై సగము నిర్మాణ మైనభవనమును యుద్ధ

కార్యవర్గమువారు టీపీకొన యత్నించిరి. విద్యావిషయక మగుసంస్థ యగుటచే వా రాప్రయత్నమునుండి నిరమింప, మిగిలిన భవననిర్మాణ కార్యముల నతిత్వరితముగఁ బూర్తియొనర్చి నేటికీ భవనమును బరిష్కత్తున కర్పింపఁగలిగితిమి. స్థలము క్రయధనము గు 2250 లు గాక భవననిర్మాణమునకుఁ బ్రత్యేకించి యింతవఱకు 15866-3-6 ల యా ప్యము లయినవి. ఈ ద్రవ్య మంతయు శ్రీ వెంకటమబ్బమ్మగారే వహించియున్నారు. వీరి వదాన్యత లోకుల కాదర్శప్రాయము వీరు రాజమహేంద్రవరమున తయరీషీతులకై యేర్పడిన శానిటోరియము నకై పదివేలు వెచ్చించి రోగులకు వసతులు నిర్మించిరి. ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయమునకును, తిరుపతిప్రాచ్యసంస్కృతకళాశాలకును గొప్ప విరాళముల నొసంగిరి. అన్నదానమునకై తిరుపతిలోను, ఇతరప్రదేశ ములందును పెక్కునిధుల నేర్పఱచిరి. ధవిశేష్యరమునఁ గల దేవాలయ ములను, పూరీజగన్నాథము మున్నగు క్షేత్రములందును దైవకార్య ములకై విశేషద్రవ్య మొసంగిరి. బీదబాలురసహాయార్థము ధవిశేష్య రముపైసూటలున నొక నిధి యేర్పఱచియున్నారు. ఈ ఐరిష్ద్రవ్యవన మునకై వీ రొసంగిన ద్రవ్యమునుగూర్చి యిదివఱలోఁ దెల్పియుంటిమి. అన్నిటికంటె మహత్తర మగు విషయ మేమన, వీరు తమకుఁ గల యాస్తిసంతన దానధర్మములకుమాత్రమే వినియోగింప దృఢనిశ్చ యులై యున్నారు. ఇట్టి యుదారస్వభావము గల నారీతిలకమును దలఁచి యాంధ్రప్రదేశమంతయు గర్వింపవలసియున్నది. అడిగిన దిచ్చెడు వారును, వేలు కోరిన పదివే లిచ్చెడువారును గలరు. కాని తమ సర్వ స్వమును దానధర్మములకును, అందును, ముఖ్యముగ ఆంధ్రసార్వ తాభివృద్ధికి నర్పించి ధన్యజీవిత్యమును గాంచిన మహాోదారు లుండుట యరుదు. దానికి నాంధ్రీభాషాభిమాను లందఱిపక్షమున మేము ధన్య వాదము లర్పించుచున్నాము. వీరి యాదార్యముచే నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునకు స్థిరావాసము నేటికే గల్గినది. దీనికిఁ జుట్టును భాగ

రము నిర్మింపవలసియున్నది. ఇంకను గొన్ని గదులు నిర్మించినఁగాని పుస్తకభాండాగార మంతయు నిమిచ్చట దుమార మని తోచుచున్నది. పస్తతభవమున నొక్కదిలో మాత్రమే ముద్రితగ్రంథముల నుంచుటకై యేర్పాటొనరింపఁబడినది. తాళపత్రగ్రంథములను విడివిడిగ నమర్చుటకుఁ దగిన భీరువాలను జేయింపవలసియున్నది. అందులకుఁ బ్రోత్సేహించి ధనసహాయము కావలసియున్నది. ఈ స్థలమున కైన ద్రవ్యమునుగూడ సమకూర్చవలసియున్నది. మహోదారులగు మీవంటి భాషాభిమానుల సాహాయ్యమునఁ బరిష్కత్తున కవియు నచిరకాలముననే లభింపఁగల వనియు, ఇదిషత్త్వికమీఁద నితోఁగి ధికముగఁ దన కార్యక మమును నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించి జాత్యభివృద్ధికిని, భాషాసోపానమునకును, వాఙ్మయసేవకును దోడ్పడఁగలదనియు విన్నవించుకొనుచున్నాము.

ఈ శ్రవననిర్మాణమున నూకు సహాయ మొనర్చిన మిశ్రీలండఱకును, అందును మృగముగ నూకు దుర్లభమైన చలువరాయి నొసంగిన శ్రీ ముప్పన అంకిత్యుగాడికిని మా కృతజ్ఞతాసందనములు

కాకినాడ, }
3-8-46.

ఇట్లు,
పరిషత్తునన నిర్మాణోపసంఘము

ప్రశంసా పద్యములు.

శ్రీః

అ శీ శ్లోకాః

- శ్లో. శ్రీగుజ్జయపురాధీశం పాయా చ్ఛీవల్లభస్సదా
యదాశ్చియాతః శాస్వరావధంతే హృదయంగమాః ॥
- శ్లో. నిపుణం కావ్యనిర్మాణే కవిశౌరవతత్పరం
ధీరం శాంతగుణోపేతం దూరికృత రజోగుణమ్ ॥
- శ్లో. గ్రంథికాంద్రప్రియం ప్రాజ్ఞం హృద్యాధ్యధపదకోవిదం
ఛందోవ్యాకరణాభిజ్ఞం సద్విదుర్భక శేఖరమ్ ॥
- శ్లో. సుత్వాహ్వానం సదయహృదయః పాలయామాస యోనః
సర్వా నస్మాక్ సువసునిచయై ర్మానయామాస తుప్తః
గ్రిక్ష్మే భీష్మే సుగుణవిలయో దూర మాయా త్పిసన్నః
తం శ్రీమన్తం ప్రభువర మముం సర్వదా భావయామః॥
- శ్లో. శ్రీవిక్రమప్రభువరం సౌఖ్యగుణభూషణం
సంరక్షతు కృపాసింధు ర్భగవా న్పార్థసారథిః ॥

ఏవం విద్యద్విధేయః

కా శీ భ ట్ల సు బ్ధ య్య శా శ్రీ.

పంచరత్న

- శ్లో. విక్రమదేవోపర్యా, వర్తైవాశేషవిబుధవర్గస్య ।
సంరక్ష్యతాం త్రివిక్రమ, దేవే నాపమ్యతో రమామహిషః ।
- శ్లో. నక్షత్రవిద్యయా య, స్తతైవచ క్షత్రవిద్యయా ప్రభితః ।
విక్రమదేవో జీయా, దవిక్రమో మార్గయాయువురుషేషు ॥

- శ్లో. విబుధానాం సమవాయే, సమవాయేనైవ స సమవేత్స ।
సమ్మోదయన్ సదా తాన్, విక్రమదేవ శ్చిరం జయతు॥
- శ్లో. న్యాయే పదే పరిమాణే, నైవ ప్రిస్థలతి యన్మతిః కావపి ।
తాదృశ ఏవ భవిష్యన్, విక్రమదేవ శ్చిరం ధీయాత్ ॥
- శ్లో. శ్చుత్రియవంశే నృపతి, ర్విరళో విరళో బుధోఽద్య విప్రేషు ।
ఏవం సరసస్తత్రా, ప్యేతత్రయయోగతో మనః పూర్ణమ్ ॥

కాకినాడ, }
9-6-46. }

దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రి.

వ శం సా వం చ ర.త్న ము లు.

(శ్రీ) ప్రియాగ వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

- శ్లో. కళ్యాణ మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులతాం చిరమ్
ప్రాచీనా ఉత్తమగ్నింభాః ప్రకాశంతే యదాశ్చియాత్.
- సీ. కంజాతహితవంశసంజాగ్రిదంభోధి
సంజాతమందార ! స్వాగతంబు
అయనయోదం చితజయపూర్వహారాజ్య
ప్రాజ్యవైభవయుతా ! స్వాగతంబు
సదుపేయవిబుధసంసదుపేతసాహిత్య
సమ్మాత్ప్రదాంచితా ! స్వాగతంబు
మిలితవిక్రమభోజతులిత ! విక్రమదేవ
వర్మమహారాజ ! స్వాగతంబు
అంచ స్వాగత మిమ్ము ప్రత్యగ్భవన
రాజమున నిన్నుఁ జేర్చు నీ రాజమాధి

కథిగతాఖిలవిజ్ఞహస్తావలంబ !

పథితచరి తాంధ్రసాహిత్యపరిషదంబ !

సీ విశ్వవిఖ్యాతాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయా

ధ్యక్షతోల్లసిత ! దీర్ఘాయు రస్తు

దానాపజితకర్ణ ! దీనావనపరాయ

ణానందితబుధ ! చిరాయు రస్తు

సకలకలాభిజ్ఞ ! సుకవితాతత్వజ్ఞ !

విభువర ! వంశాభివృద్ధి రస్తు

పుంజీభవజ్ఞగద్రంజకసుగుణపుం

భావస్వరూప ! శుభాని సంతు

అనుచు దీవింపు సీదుహర్మ్యప్రవేశ

మహాసభాపతి నభ్యాశ్మమతి ససుతుని

సరససాహిత్యచయసముద్ధరణరతిని

ప్రీతిని విక్రమదేవభూపతిని సతము.

సీ. మహిత జయంతి రామయమహాశయచతు

రాస్యండు సృజయించె నాది నేది

రహిమీతి శ్రీసూర్యరాయమహోదార

భూదారసంభృతిఁ బాలుచు నేది

నానాదిశాఖ్యాతదాసీంద్రసముదయం

బాసంగు కేలూతల నెసంగు నేది

సద్వ్యవస్థాపకాచార్యసూర్యేందుమ

హోద్యమద్యుతులఁ జెన్నొందు నేది

అట్టి శాస్త్రపురాణేతిహాసనదులఁ

బరఁగి సతావ్యసస్యసంభరిత యగుచు

నమరు నీయాంధ్రసాహిత్యసమితి జగతి

తద్ద వర్ధిల్లు నాచంద్రతారకముగ.

సీ. అంధ్రవాఙ్మయరక్షకై యాంధ్రసాహిత్య
 పరిషత్సమాఖ్యతోఁ బరమపూజ్యుఁ
 డైన మీయగ్రజుం డల రామయ్యుఁ డీ
 సంస్థ వెలయుఁజేసె

అమహాసంస్థకై యతిరమ్యసువిశాల
 భవనంబు సెర్పించి భర్తవేర
 నర్పించితివి నీవు త్యాగ మిట్టి దటంచు
 నజ్జను లెల్లెడ నన్నుతింప

పుట్టినొంటికి మఱియు నీ మెట్టినొంటి
 కసమయశమును గూర్చితివమ్మ సాధ్వీ !
 రామయానుజ ! సుందరరామపత్ని !
 సుగుణనికరుంబ ! వేంకటసుబ్బమాంబ !

సీ ధవంతు లెంద తెందఱు లేరు ధరలోన
 నరయ ధర్మాసక్తి యరిది గాక
 ధర్మాత్ము లెందతెందఱు లేరు ధరణి న
 త్పాత్రదానంబు చొప్పడదు గాక
 దానశీలురు లేరె ధరణిలోఁ బెక్కండ్రు
 రిట్టి విద్యాసంస్థ కిడరు గాక
 ధన్య వీ వెలతయుఁ దలంప నీదృఙ్మహా
 భవన మిచ్చితి వాంధ్రభాషకొఱకు

రమ్యవితతంబు సుందరరామ భవన
 మలకఁగావుత మాచంద్రతార మవని
 దాన పాత్రజ్ఞ ! మీ పుణ్యదంపతులకు
 శాశ్వతసుఖంబు లొసఁగు సర్వేశ్వరుండు.

ప్రశంస

గీ. కనెను మును రామయూర్వండు ఘన మనీషి.

యాంధ్ర సాహిత్య పరిషదంబను లతాంగి ।

మేనగోడలి కొక దివ్యమైన సాధ

మలవరించె వేంకట సుబ్బమాంబ నేడు॥

గీ. ప్రథితమైనదియ జయంతివారి పుత్రి

ప్రభల వారి యిల్ సేరు, ట్రాక్రమమె యిపుడు ।

నాంధ్ర సాహిత్యపరిషదస్థాపీ ప్రభల

వారి యిలు సేరి పాలించె బ్రజలు మెచ్చ॥

చ. ఆభినవ భోజుఁ డాదిగ మహామహు లై నవదాన్యశేఖరుల్

ప్రభువులు తెల్లుభారతి కపారపర్యలు సేయుచారు స

ద్విభవము గల్గువారును మదిం దలపోయర; యైన నేడు మా

ప్రభలకొలంపు వృద్ధ నలువారెడుసాధ మొసంగె నాంధ్రికి॥

కా కి నా డ,

9—6—1946.

}

విద్వాన్. పిఠుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రి.

మంగళాహ్వానము.

మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

౧

కొమరారన్ జయనాదభంకర బెలుంగుల్ ముప్పు దేనేండ్ల నీ

కొమరులై ఖాయ పుగాధ సాధుగతి వాకోఁగా, మహారాజు వి

క్రమదేవేంద్రుడు స్వాగతోక్తి నొడవంగా నుత్తమంబైన ది

వ్యముహూర్తమ్మునగ్రొత్తలోలిలికి పారభామా!రమా,

౨

మొదట జయంతి రామయను మోదమున న్మది నిల్పుచేసి య
 ప్పిదపఁ బితాపురప్రభునిఁ బేర్కొని సుందరరాము నెన్ని యా
 పదపడి యిందు నీకు కుడిపాదమువెట్టి గృహప్రవేశశం
 పద నొడఁగూర్పుమా ! తెలుఁగుభారతి ! హరితిఁడు వెల్లునన్.

౩

పొలపముదక్కి- పుర్వులకు భర్తులు వెట్టెడి తాటియాకుఁగ
 ట్టల నెల వేర్పఱించుకొని డాఁగిన నీడెనఁ బ్రీతి దోచి, ని
 స్తులదయఁ జూచె నీ క్రభల సుబ్బము; కావున నీమె నిండుఁజూ
 పులఁ దిలకించి తద్భవనముఁ గయిసేయుము వాగ్విహారముఁ!

౪

వెనుకటివారు సూత్రమును వేసి, మోసిరి తెల్లరాజు లె
 ల్ల నడుసు మంటిముద్దలు, చెలంగి కవీశులు తీసి రిట్టికల్
 గనవ పునాది దిట్టముగఁ గట్టిరి పండితపాళి గూడి, నా
 తనభవనప్రవేశము ముదఁబునఁ జేయుము వాఙ్మయేందిరా !

౫

మురువున శాస్త్రపండితులు, భోజనమానులు రాజులున్, గవి
 శ్వరులును వందిమాగధులవద్దతి బారులుతీరి సేనుభో
 త్తరచరితంబుఁ బాడఁ, బలితం బగువేడుక నాంధ్రసాహితీ
 పరిషదమోఘహర్ష్యతలవాస మొనర్పము శాశ్వతంబుగనె.

పారిహరణేనానమః

ప్రశంసాపద్యోపాయనము.

- మ. పరివస్యారచనాచణుం డగుచు సంభావింప మాషీతికా
పురరాజన్యఁడు నేఁడు శ్రీ జయపురీభూనాయకావిష్కృతిన్
పరిదీపించు నవీనధామమున నంబా ! యాంధ్రసాహిత్యస-
త్పరిషత్సుందరి ! కాపురిపు మురువిద్యత్పాలి బాలింపుచున్.
- మ. షరిషద్దేవి ! కళాప్రపూర్ణరచితా హ్యనంబు మన్నించి సుం
దరరామార్యసతీనవీనభవనాంతస్సీమ వాసించుచున్
పరిఘాణింపుము గ్రామ్యనవ్యకవితాపై శాచికాపారదు
ర్భరసాటోపముచున్నహుఃకహకహారావావిరామార్భటిన్.
- ఆ. వె. అభినవాంధ్రభోజుడంట యాంధ్రసాహిత్య
పరిషదధికపోష్ట, భవనదాత్రి
విప్రసాధ్యియంట, వేశోత్పవవిధాత
యాకళాప్రపూర్ణుడంట, బభిర !
- శా. లేకున్నాకొక నేఁడు గాకపురి బాళి గోధామ మొం
డాకల్పించి మనోవచఃక్రియల నీ యాంధ్రీయవాద్యేవికిన్
సాకల్యార్పణముం బొనర్చు గలశ్రీనాథుల్ నదాన్యుల్ బుధుల్
నీ కొక్కర్తక మాట దక్కినదిగానీ నేఁడు సుబ్బాంబికా.
- చ. విభవకళాభిశోభితనవీనమహాభజనాస్త్రి సాహితీ
సభికులె కాక కాకపురసర్వజనావళి నీవబాన్యతా
శుభకృతికిన్ ఋణంపడిరి సుందరరామసుధీవధూటికా !
ప్రభలజయంతివంశయుగపాలిక ! మేకటసుబ్బమాంబికా !
- ఉ. నీ ససమానదానకళనే సకలార్థము లంది యెందతో
మానవు లాయురున్నతుల మానితసత్పదభోగభాగధే
యానుపమానసంగతుల హాయిగ నుండిరి వీర లెల్ల నీ
సూనులు గాకొకో ప్రభల సుందరరామసుధీవధూమణీ.

తుల్యారామేశ్వరము, }
9-6-1946.

కవికంఠీరవ, కవిమూర్ధన్య,
శాకరపతి కృ. సె.

శ్రీ కారవాంఛాయై నమః
ఆత్మకోడండ్రపాత్తు.

శ్రీకారము నేఁ జుట్టుచు

ప్రాకటభక్తిం జయంతి రామయబుధు సు

శ్లోకుని భావించి నమో

వాకము లర్పింతు నాంధ్రపరిషత్పత్రికీన్.

శైశవ మాదిగాఁ దెలుఁగుచానయశంబును శాశ్వత బుగా

దేశములందు నిల్పుఁ దనధీవిభవంబును వెచ్చఁబెట్టి యా

వేశము లేక తా నభినివేశముతో గృషిసల్పి నిల్పె నీ

పేశలవాగ్విలాసపదవిం బరిషత్సతి రామయాద్యుడున్. ౧

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదభ్యర్చనంబు

చేయుపూజరి మదిఁ దలపోయునట్టి

కోర్కెలకునెల్ల ముఖ్యమా కోర్కె నేడు

సఫలమయ్యె మహత్తరోత్సవముకతన. ౨

కనె నొక కన్యకామణిని గౌరవదాత్రిని రామయాద్యుఁ డీ

గౌనముల ప్రోక పోషణము గోరి మహత్తరభేదమోక్షున్

గని తుద కెట్టులో తనసకాశముఁ బాయకయుండ నెల్పె మే

దినిఁ దనకన్యసేవల సుధీమణు లెల్లరు సేయునట్లుగాన్. ౩

ఆమెగుణంబు లెంతటి మహాత్ములకైనను వింత గూర్చి నే

మేమని ముందుగా నిలిచి యిచ్చిరి కొక్కము వేసవేలో యశః

కాములు మేదిసీపతులు కాన్కలుగా మఱి యామెనిండు మో

మేమియు విప్పదయ్యె తగునింటచు చా వసియింపకుండ టన్. ౪

ముదుసలియైన తండ్రి తన ముచ్చట దీర్చకయున్న నెట్టివో

కదసి యుదారశీల మమకారము గల్గిన యత్త సేను మీ

పదముల నంటి నిలెన్ సపారయశం భాషగూర్చు మీకు నన్

సదయతజూడుమన్న విని సంతస మందెనున్ సుబ్బమాంబయు. ౫

ఎండకు వానకుం దడిసి యెండుచు రూపతియున్న సీమె నొక్కండును జూడకున్న మమకారముగల్గిన యత్తపున్నెముల్ కండునుగాదె యీమెకు నివాసముగా నొకసాధ మిచ్చినన్ మెండగు కీర్తి వచ్చునని మెచ్చెను కోడలి లచ్చనంబులన్. 2

ఇది వెలనాంటికాంత వయ సిప్పుడు ముప్పదియైదు నేండ్లు నా కిదియును నన్నకూతు రింక నెంచగ నక్కఱలేదు వావి నా ముదిమిని నిట్టి కోడ లనుమోదము జూపెను దీని జేర్చినన్ కొదవలు దీటు నా కనుచుఁ గూరిమితోఁ దలపోసి నత్తయున్. ౩

అత్తయుఁ గ్రొత్తకోడలి గణానలి వీనులఁ బడ్డయంతనే హత్తినవేడ్క సీమె కొకహార్యము క్రొత్తగ గూర్పఁగోర్కె రేకెత్తగ నామె పుత్రులకు నిచ్చెను రూప్యము లాటువేలు మే నత్తవిరాళముం గొనె మహత్తరకీర్తి ఘటింపఁ గోడలున్. ౪

అంతట నామె పుత్రు లతియశ్శములన్ బచరించి భారతీ కాంత వసింప నర్హము నికామమనోహర మైననూత్నశుద్ధాంతము గూర్పఁగా గడగి రత్తయుదారత హెచ్చరింప క్కింతయు జంకులేక సతి కీప్సితసిద్ధి ఘటింప నెంతయున్. ౫

తనమన మెంత గౌరవము దాల్చినదో భవనంబుగూడ నాయనువున నుండగావలె నటంచు దలంచెడి సుబ్బమాంబ దాగనుఁగొనవచ్చి యిచ్చెమఱి కాన్కగ రొక్కము మూడువేలు మామనములు నబ్బరంబుగొనె మానినియివికి కార్యదీక్షకున్. ౬

ఇం కొకపల్కు పల్కె నింక సీభవనంబును గట్ట మీర లేవంకకుఁ బోకుఁ డెంతధనభారమునైనను నేనె దాల్తు నిశ్చంకతఁ గార్యముల్ నెఱపి జాగొనరింపక నూత్నసాధన ర్యంకతలంబునన్ వీడియ యత్నము సేయుఁడు నాదుకోడలిన్. ౭

సకలసంభారముల్ గూర్చి సదనమట్టు
భారతీదేవిపూజనై పాదుకొలిపి
ఆంధ్రభాషావధూటి కీయవసరమున
జరుపుచుండిరి పటుమహోత్సవము సుతులు.

౧౩

కట్టించె భవనంబు కాంతయా సుబ్బాబ
భర్తకు శాశ్వతకీర్తి వెలయ
నిర్మించి రీసాధ మర్చిలి ధీరులై
పరిషదారాధకల్ భక్తితోడ
దీపించె నధ్యక్షుడివృషీతమునందు
సాహిత్య సమ్రాట్టు శ్రద్ధతోడ
వీక్షించుచున్నారు వియ్యంకు లిద్దఱు
సత్తకోడండ్రయిపొత్తుపెంపు

కవులు పండితులును సీమభవనవిభవ
మరసి యానందఙ్గోలావిహారములను
జేయుచున్నారు భారతీ సిగ్గు వీడి
అత్తకును జెప్పమమ్మ నీపెత్తనంబు.

౧౪

స్థాపించె నీసంస్థ సార్థకజన్మడు
రామయ్యర్యుడు బుధరంజనముగ
పోషించె సూర్యరాడ్భాజాని దీనిని
పటుకోశసందర్భపాటవమున
జరిపించుచున్నారు సకలకార్యంబులు
పండితవర్ణులు ప్రాధి మెఱయ
అందిచ్చిరాంధ్రదేశావనీరాధులు
కానుకల్ వేనవేల్ గారవమున

కాని యింకను నెన్నియో కానుకలను
గోరుచున్నది మాతల్లి కూర్చిసుతుల

యః హలను నింప మనమున నుత్సుకత్వ
భరము గొనుమయ్య విక్రమవర్మదేవ. ౧౧
ఎందఱులేరు దాతలు మహీస్థలి వారల నెవ్వరేని యీ
కందువ నాంధ్రభాషకు వికాసముగూర్చెడి వివ్యసంస్థ చె
నొందగ రమ్యమైన తగునోలగమున్ రచియింపనేర్పిరో
యెందును బూర్వపుణ్యములె యిచ్చును శాశ్వతక్షీర్తి సంపదల్. ౧౬
పరిషత్పతి కారాధన
జరిపెడిమామనములెల్ల సంతోషముతోఁ
గర ముప్పొంగగఁ జేయుము
పరితోషితబుధసమూహ పాశ్చినముఖ్యా. ౧౭

ఇహాసించు,

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

ఉ ప ద.

చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి.

౧

శ్రీసూర్యరాయేంద్ర కృపాప్రపూర్ణశుభధి సంవర్ధితపూర్ణగాత్రీ
విజ్ఞానగంధీరశుభాంధ్రభాషాఖని శ్శుభాగార మలంకరోతు !

౨

శ్రీమత్పరివద్యచంద్రవేళ సమయ శ్శుభధి సంభరితః ।
ఆంధ్రాశా మయ మతితర మహానీనూమేయగర్వకృతిహేతుః.

౩

శ్రీమద్విక్రమదేవభూపతి మహాసాజన్యపూర్ణాదృతిమ్
ప్రాప్తేయం పరిషత్ప్రపూర్ణభవనప్రావేశికేత్యుత్సవే ।
నేయం సర్వమహత్తరేదృశమహాసాభాగ్యపూర్ణాంచితా
ప్రాసాదే వసతీ త్రిక్షత్రమపదం సంపూర్ణ మధ్యాస్యతామ్.

విజ్ఞానసంపూర్ణమహాధిరాజ శ్రీవిక్రమోర్వీశసుపూర్ణదృష్ట్యా
అగార మేత స్స చిరా త్రపూర్ణం ప్రాసాదరాజం భవితేతి మన్యే.

౧

సాహిత్యాంబుధిభేలనేన సరస సాహిత్యసమ్రా డయన్
అచ్చస్వచ్ఛగభీరబుద్ధికలితో నిశ్యం కళాగాం నిధిః ।
మహుస్సేషు నిగాఢపూర్ణధిషణ శ్రీవిక్రమోర్వీపతిః
ప్రేక్షాధ్యక్షపదం బభార పరిషత్సభాగ్యభాగ్యోదయైః ।

౨

ఆంధ్రాణాం నాస్తి విద్యోద్ధృతినిపుణమహాస్థేమ, తత్రాపి కృత్యం
కర్షం తే నైవ శక్త్యాః, సుహృదయవిధురాః, సంఘశక్తా నైవ ।
ఇత్యేవం లోకగర్వాం విమలతరమహోదారసంపూర్ణబుద్ధి
స్సుబ్బాంబేయం న్యమాన్తిత్ భవన మిద మపూర్వాంగరమ్యం
విధాయ.

౩

ఆంధ్రేష్వికైకోఽపి ప్రకృప్త కృతిభారవహననిపుణతరః ।
ఇత్యేవం భవనే స్మి న్నబలా ఘోషయతి భవననిర్మిత్య.

౪

సీ. శ్రీసాంధ్రపీఠాపురీరమ్యరాజన్యః
 ఊకండ భాషోద్ధృతి నుండే ధృతిని
ఆంధ్రుల విశ్వవిద్యాలయ వృద్ధికై
 దాతల విక్రముః డీతః ఊకండై
రామయకంతులు రమ్యాంధ్రసాహిత్య
 పరిషత్తు నొక్కండ ప్రాథంజేసె
ఈయమ యోర్తుక యీసాధనిర్మాణ
 కార్యధురీణయై కాంచె యశము.

గీ. ఇటుల నీయాంధ్రమండలి నీక్షసేయ
 నొక్కఁడొక్కఁడె ఘనకార్య మూర్జితముగఁ
 జేయ సమకట్టి ధైర్యంబు చింతసేయ
 నన్నిటను నగ్ర్య మైయుండ కబ్రమేమి ?

౯

మ. భవనంబున్ దరిసిప నెంచినఘనుల్ ప్రాపించి చూడంగ సం
 భవమే ? యెవ్వరు దీనిఁ గట్టిరి బలీ ! బాగొప్ప ! వీరెవ్వరే !
 దివిఁ దాఁడంగను నున్ననీ భవనమ స్పృష్టన్ గనుల్ విప్పుచున్
 దివిదాడం గని నేత్రముల్ తలకురా నిర్మాత్రికేవళా నొకో ?

౧౦

శా. పారం బొందుదునే ధనం బిడంగ నాభారమ్మటాచుఁ గృతిఁ
 నీరావేశముతోడ దానమిడి యుర్విఁ లేద యీ డంచఁగ్
 ధీరత్వంబును సాహసంబు నెగడ నిర్భాణముం జేయఁగాఁ,
 బ్రారంభించి ప్రవేశముంజలుపు సుబ్బంబ న్నుతింపఁ వలెఁ.

౧౧

చ. ఇరువదియా! పదాఱ ! యిదె యిచ్చెద వేలను, గ్రిందుమీఁదు మీ
 రరయక కట్టుఁ డంచుఁ గడు నాదరణంబునఁ బల్కుసాధ్వీ నీ,
 ధరఁ గనుగొంటిరే ? యిటులుదారత సుబ్బమ కబ్బె నీయిలఁ
 గర మరు దిట్టి దాతృతకుఁ గారణ మేమయియుండి యుండునో ?

౧౨

గీ. క్తిగడియింప నిట్టిట్టి కృతులు తలఁచి
 కడఁడఁ జేయఁగఁ బూనిన ఘనులు కలరు
 కాని యాక్తిరి కాంక్షించి కాదు, కనఁగఁ
 గలడు సుందరరాముని ఘనతేకాంక్ష.

౧౩

చ. తెలియఁగఁజేయు నిట్టిఘనధీనిబిడీకృతకాంక్షితంబు మీ
రలు మునుమున్ను కాంచనగు రమ్యము తాభవసాక్షరంబులే
యిల నిదె భర్తృవాంఛితము నేర్పడఁజేయుట యన్నదొక్కడే
కలదు పక్షివ్రతామణికిఁ గాంక్షితమన్యము లేదులేదుగా.

౧౪

ఉ. కూరిమితోడ సీపెటులు కోడలికిం భవనంబు కట్టినన్
బేరిమి కోడ నందలము పెంపుగఁ జేరిచి యూర నేఁగినన్
గోరుట మాన దీయువిడ కోరుచు నున్నది సుబ్బమాంబ ! మా
కారయసౌధవాస మిచ హాయిని గొల్పు నటంచు నిత్రటిన్.

౧౫

ఉ. లోకములోన నత్తలకు లోకువ కోడలు కాని మియెడన్
బోకడ నంతయుం గనఁగఁ బూర్ణవిరుద్ధము; కోడ లిట్టినన్
బోకడ వెట్ట కొక్కపరిపూర్ణ పు వత్సరమేగకుండ నీ
వేకరణిం బొనర్తు ! గడియింపుము కోడలియిచ్చితంబులన్.

౧౬

గీ. రామచూర్యండు నీ యట్టి రత్నఖనియె
కలదు నావుత్రి కేమని గరువ మూని
యేమి చెప్పక నిశ్చింత నేఁగె దివికి
వంశజులచేవ యెఱుంగనివార లెవరు.

౧౭

ఉ. వా! యెవరయ్య! యిట్టికృతి బాగుగ నల్పిరి; యుత్సవంబులో
నాయెడ గౌరవం బిడుచు నన్ను ఘనాదృతిఁ బిల్వ బంపిరే !
యీయల నెవ్వరిట్టి రని యి కడుచృన్ధఁడు కష్ట మెంతు నే ?
“” యనివచ్చె విక్రముడు; పూర్ణకృపామతి మెచ్చఁగావలెన్.

౧౮

గీ. చులుక వేనకు వేలను సుబ్బమాంబ !

యిచ్చియుంటివి ప్రతిఫల మీయకునికి

గౌరవం బోటు ! మఱువక కాన్క లిడెద !

వేయి కొక్కొక్క పద్యంబు వెలకుఁ గొనుము.

ఓమ్.

శ్రీ ప్రభల సుందరరామయ్యగారి ధర్మపత్ని వేంకటసుబ్బమ్మగారు

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువన ప్రవేశమహోత్సవ

సమయ ప్రశంసా

పద్యరత్న వంచకము.

చ. సిరి కిరవౌ జయ నికులసింధుసుధాంశుడు రామయ్యాయ్ డా,

దరమునఁ బెంపఁగాఁ బెరిగి తత్తదుదారనరేంద్రచంద్ర భా

స్వర కరుణ నైలంగు పరిషన్నవకల్పలతామతల్లి ను

స్థిరయ్యు యంధులన్ దనియఁజేయుత మాశశి తారకమ్ముగా. ౧

ఈ. ఆమూలమ్ముగ గ్రాంథికాంధ్రమును మాయంజేయఁగా గ్రామ్యభా

షామేఘమ్ములు సాంద్రమై యలము దుష్కాలమ్మున న్నిమహో

ద్దామప్రాభవ మన్ ప్రభంజనము తత్కాలువ్యముం బాపి తే

జోమాన్యంబానరించె నీకివియె మాజోహరు లోసాహీతీ. ౨

ఉ. సోదరుడైన రామయ యహుసకృపం గని పెంచె నంచు న

త్యాదృతి మీఱ దివ్యమగు హర్షము వేంకటసుబ్బమాంబ నీ

కై దయచేసె భరదగు సాహ్వాయ మయ్యది శాశ్వతంబుగా

నేదియు లోటులేదుగద యింకీటు నోపరిషద్వధూమణి. ౩

గీ. మేనగోడలవంచు ననూనమైన

పేర్ని దైవార నిరవు గల్పించుమేన

యత్త కాచంద్రతారార్క నైనయశము

గూర్పు మోయాంధ్రసాహితీ కోమలాంగి.

౪

మ. ధనవంతు లృతిమంతు లెంతయును విద్యావంతు లీభాత్రియం

దున లేరెందఱు రామయూర్యునకె యెందుం జల్లె సాహిత్య సం

స్థను సృష్టింపగఁ జెంపఁ దత్సహజవై దైవారు నీకే తగఁ

ఘనహర్మ్యం బిటుగూర్చిదానమొసఁగఁగా నెంచు సుబ్బుఁ బోగి

ఇట్లు,

9-6-1946,
వింజరం
కాకినాడతాలూకా.

విద్యత్కవిశేఖర: వ్యాకరణాచార్యు,
ఆంధ్రభాసరిత్సాగరాదిగ్రంథకర్త,
ఓలేటి సూర్యవారాయణశాస్త్రి,
శ్రీ వేంకటేశ్వర వేదశాస్త్రి వరద
శాలా ప్రధానోపాధ్యాయులు.

ఓమ్.

శ్రీశ్రీశ్రీ జయపురాధీశ్వరులగు విక్రమదేవవర్మ

మహారాజులుగారికి సమర్పించిన ప్రశంసా

పద్యరత్న పంచకము.

శ్లో. శ్రీమాన్ జయపురాజ్య

శ్రీదయతో దాతృతావిజితకర్ణః

సాహిత్యసార్వభౌమః

శ్రీకృష్ణదేవ భూమిపాలయతు.

ఉ. విక్రమదేవవర్త పృథివీపతులందున మేటి నేటి న
మృక్కృతి కాధిపత్య మది యందుట లారయ భావికాలకా
ర్యక్రమమెంతయేని యు శుభావహమై దనరారు నంచు ని
ర్వక్రముగా నెఱుంగనగు రాజులు మున్నతిమీఱ సాహితీ. ౨

చ. సకల కలాప్రపూర్ణుడయి సాహితీయంచున సార్వభౌముడై
యకలుషచిత్తవృత్తియయి యన్యదురాపయశోవిభాసియై
ప్రకటతరాతినంపనభిరాముడు నౌజయపూర్వభంకు పూ
రిక నిడ నీకు నున్నతి యరీదృశముం గలిగించు గావుతన్. ౩

మ అనువర్తంబును లక్ష వాన్వికముగా నావిశ్వవిద్యాలయ
మ్మున కర్పించు నదాన్యుఁ డీనినుఁ గృపాపూరపృష్టాశ్చేక్షణ
మ్మున నొక్కంతగఁ జూచినన్ సకల సమ్మోదప్రదాన్యత్య మెం
దును జేకూరుట యబ్రమొక్కొ? పరివత్తూ! పండె నీపుణ్యముల్.

గీ. ఆంధ్రపరిషత్తు గావించు నత్యపూర్వ
పూర్వజర్మాన్వితోరుతపోవిశేష
మునను విక్రమదేవవిభుండు సన్య
భోజఁ డధ్యక్షపీఠమ్ము పొందు నేడు.

౫

ఇట్లు,

ఆంధ్రకథాసరితాన్సగరాద్విగ్రంథకర్త.

9-6-46,

వింజరం.

కాకినాడతాలూకా.

}

ఓలేటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
శ్రీవేంకటేశ్వర వేదశాస్త్రపాఠశాలా
ప్రధానోపాధ్యాయుడు.

ఆనందము.

చిలుకూరి విశ్వనాథశాస్త్రి.

శ్రీమదాంధ్ర సాహిత్య పరిషదమోఘ

నవభవనప్రవేశంపుటుత్సవమునకు

కవులు పండితులును సచ్చ ఘనతరంపు

దీవనలు పండుఁగాక ! యాదేవుకరుణ.

౧

భూజను లెల్లరుం బొగడుపొలికి, భోజనవృక్షుడైన యీ

శ్రీజయపూరధీశ్వరునిచేఁ దెలువ బడుచుండె, వాఙ్మయ

భ్రాజితమైన యీభవనవర్యము; తద్భవితవ్య మెట్టదో

యోజనసేయుడీ గుణమహోదధులైన సదస్య శేఖరుల !

౨

ఈముహూర్తము మంచివై యెల్లయపుడు

ప్రభల సుబ్బమసుందరరామనామ

దంపతులపేర శాశ్వతస్థాయిగుచు

నాంధ్రసాహితి యిందలరారుఁగాత ?

౩

రాణ్యహేంద్రకవీంద్రహృహర్త్యంబునఁ

బసిడిగిన్నెలలోనఁ బాలు ద్రావి

సోమమాజులవారి హోమవేదికలపై

నల్లన చల్లగా నాటలాడి

శ్రీనాథకవివర్యు నీనడోలికలలో

హాయిగాఁ దూగుటుయ్యాల యూగి

భ క్తపోతనయింటి పంచపాళీలలో

మెత్తనిశయ్యల నొత్తిగిల్లి

తాత యగుపెద్దనకవి తత్పరత మీఱ

గజము నెక్కింప మెలగుచుఁ గరముమెఱయు

నాంధ్రకవితాకుమారి జయోఽస్తు నీకు

ఆంధ్రసాహిత్యలక్ష్మీ జయోఽస్తు నీకు,

౪

తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

కడచిన జూలై నెలలో వెలువడిన భారతి పత్రికలో అఖండయతిని గూర్చి కొంతవఱకుఁ బ్రసంగించియున్నాఁడను. ఇంకను దత్ప్రసంగమున ముఖ్యముగఁ గొన్ని యంశములు పాఠకుల కెఱిగింపఁ దలఁచి యీ వ్యాసము వ్రాయఁబూనినాఁడను.

సంధివశమున నుత్తరపదమునందలి యచ్చుతోఁ గూడిన తావులందెల్ల వల్లి, సమానాక్షరములకు నచ్చునకు హల్లునకు చెల్లింపవచ్చుననియు, అదియే యఖండవడి యనియు, దానినే భీమన ముద్దరాజు రామన చిత్రకవి పెద్దన కూచిమంచి తిమ్మనయు సంగీకరించినారనియు, అప్పకవి యొక్కఁడే యంగీకరింపనివాఁ డనియు అందుచేఁ బండితలోకమున నీయఖండయతికి వెలివచ్చినదనియు గిడుగు సీతాపతి పంతులు బి. ఏ. ఎల్. టి గారు 1920 మే జూన్ నెలలకు వెలువడిన 'తెలుగు' అనుమాసపత్రికలో 'అఖండవడి' యనుపేర దీర్ఘవ్యాసమునొకటి ప్రకటించియున్నారు 1934 లో వెలువడిన అప్పకవీయము పీఠికలో నీ వ్యాసమునుగూర్చి తిరుగ నుద్ఘాటన మొనర్చినారు. ఆవ్యాసమున వారు తెలిపిన యుపపత్తులు లక్ష్యములుగ నిచ్చిన కవిప్రయోగములు వాని పాఠములు నెంతవఱకు సరిపడియున్నవో కొంత పరిశీలించు.

అప్పకవి యఖండవడికి వెలివెట్టలేదని యీనాటికి వాసియుంటిని. భీమన, పంతులుగా రనుకొనిన యఖండవడి సంగీకరించినచో, ప్రాదియతియందుఁగూడ నుత్తరపదాద్యచ్చుతోఁ గూడిన తావున నచ్చునకు హల్లులకు యతి చెల్లింపవలయునుగాన అఖండయతిచేతనే గతార్థమగుచుండ మఱిప్రాదియతి సంగీకరింప నక్కఱలేదు. ఇటులనే రామన గాని పెద్దనగాని తిమ్మనగాని, అప్పకవి యుభయయతులుగా లెక్కించిన వర్గములోనినిత్యసమాసాదియతుల లక్షణలక్ష్యములనుఁజెలుపఁగూడదు. అఖండయతి సంగీకరించును నితరయతులనుగూడ సంగీకరించిన పే

లాక్షణికు లందఱుకూడ పంతులుగారు తెల్పిన యఖండయతి సంగీత రింప లేదని చెప్పవచ్చును. వారనుకొనినచే లాక్షణి కాభిమతమైనచో పైలాక్షణికులందఱు నలాక్షణికులేని గానోపుకరు. ఒకట యఖండయతి మాత్రము సంగీతరించిన సర్వలక్ష్యములు సరిపడుచుండ భీమనగాని యితరులుగాని యతుల సంఖ్య నేల పొడిగించవలయును.

లాక్షణికహృదయము సరయుట కష్టసాధ్యము. యధాతథము గ నెఱిగిననేగాని లక్షణము సరిగా సమన్వయింపదు. ఏదియో యొకరీతిని సమన్వయించిన నది లక్ష్యమున సరిగాఁబాసగదు. ఒకప్పుడు విపరీతపథమును బట్టెనేని భ్రాంతిని గల్గించును. తన్మూలకముగ పామాణికలాక్షణికులను పైత మఱవదించుట తటస్థించును. అఖండ యతిఃపయమున నిట్టియవస్థయే తటస్థించినది. 'తెలుగు' లో పంతులు గారు ఈయతనిసూర్పి యింకను నీకిందరీతిని బ్రస్తావించియున్నారు.

"అఖండపడి అగ్రాహ్యమని చాలామందికి భ్రమ. బాలవ్యాకరణ సూత్రములు అప్రతిహతములని పరిశీలన లేకపోవునచే భ్రమపడి నట్లే ఛందశ్శాస్త్రమునందు అప్పుకవిలక్షణములు వేదవాక్యములు గా పండితులు శిరసావహించడముచేత అఖండనీకి వెలివచ్చినది"

బాలవ్యాకరణమును రచించిన చిన్నయసూరి, ఆంధ్రభాషలో నేఱి దనుక వెలువడిన వ్యాకరణగ్రంథము లన్నింటిలో నుత్కృష్టమని యనుపించుకీరిన, సంస్కృత వ్యాకరణసూత్రాన్నిగి కిరణకయు నీడఁ బొనిపద్ధతిని సూత్రనిర్మాణమును గావించి తదనుగుణమున వ్రాసిన సంతరించియున్నాఁడు. కనుకనే సూరిసూత్రము అప్రతిహతములు బహువిచారసహములునై యున్నవి. అట్లనే అప్పుకవి గణనాఁటికిఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ఛందోగ్రంథములను జాలవఱకు ననలోడనముచేసి విపులముగు లక్షణగ్రంథమును నిర్మించియున్నాఁడు. కావుననే పండితుల క్కాతని ఛందోగ్రంథమాదరపాత్రమయ్యెను. ఇంతియగాక సూరి అప్పు కవియుఁగూడ శాస్త్రములందు విశేషమగుప్రజ్ఞనాజ్ఞించినవారు. శా

పం. ౪. ౬] తెలుగులోని అఖండయతులు - హానిగతులు. ౪౩

ప్రము నెఱుంగని వారివలె వారెట్టు లక్షణనిర్మితికిఁ గడఁగఁజాలెదరు. పండితులు పండితులగ్రంథముల నాదరించుటలో వింత యే మున్నది. పూర్వో తరవిరోధములు లేకుండ నన్యనాతిరిక్తములగువాక్యములతోఁ దాము తెలుపఁబూనిన విషయముల నెఱిగించుటయే యుత్తమపండితలక్షణము అట్టిపాండిత్య మీయుభయుల రచనలయందును గానవచ్చెడిని. వారి హృదయముల నవగతము చేసికొనక వారి నపవదించుటకంటె నింకను శ్రమగొని వారి పచనములందలి సారస్యమును భాగుగ నెఱుంగుట సహృదయయులగు విమర్శకులకుఁ గర్తవ్యము.

అఖండయతి రెండు తెఱఁగులు గలదియనియు, అందు బహు లాక్షణికసమ్మతమైన యఖండయతియే పరిగ్రాహ్య మనియు, విషమాఖండ మగ్రాహ్యమనియు వెనుకటి జూలై సం. చిక్లోఁ దెలిపియున్నాను. లాక్షణికహృదయాభిజ్ఞులగు పండితులు భ్రాంతి యేమియు లేక నిశ్చితబుద్ధితో నాటికి నేటికిఁ గాడ విషమాఖండయతిని స్వీకరించుటలేదు. ప్రాచీనార్వాచీన లాక్షణికులు గాని, లక్షణవేత్తలయిన కవులుగాని యిట్టియతిని బరిగ్రహింపలేదు. కవితామార్గమున నవధాన మంతగలేక, తగినపదజాలము బుద్ధిస్థముగాక యేదియో యొకరీతిని గవిత్వము గూర్చు గడఁగు వారే యీవిషమాఖండము సంగీకరించెదరు. విషమాఖండమనఁగా సంధివశమునఁ బైయచ్చతోఁగూడిన సమానాక్షరముల నిచ్చవచ్చినతావులందెల్ల నచ్చతోను హల్లుతోను యతి చెల్లించుట. ఇట్టియతిని భ్రాచీనార్వాచీనలాక్షణికులు సైత మంగీకరించిరనియు, ప్రాచీనకవుల ప్రయోగములుకూడ కుప్పతిప్పలుగాఁ గలవనియు, పరిమూర్తలయిన పండితులు ముదితప్రతులలో దిద్దివేసినారనియు, వాస్తవప్రతులలోమాత్ర మిట్లే నిలిచి యున్నవనియు పంతులు గారు 'తెలుగు' లోఁ దెలిపినారు. ఈయభిప్రాయము లెంతవఱకు సరిపడునో కొంచెము పరికించెదము.

ప్రాచీనులు ప్రామాణికులు నగు తెలుఁగులాక్షణికుల లక్షణనిర్మాణ పద్ధతి సరసినచో వారు తమనాటికిఁ బ్రసిద్ధిలోనున్న యుత్తమకృతులందు దఱుచుగఁ గానవచ్చు ప్రయోగసరణి ననుసరించియు, అంతకుఁ ముందుండులాక్షణికులమతములఁ బరిశీలించియు లక్షణనిర్మితికిఁ గడఁగినారు. కావుననే ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములకు సరిపడిన లక్ష్యములు ప్రాచీనకవులకృతులలోఁ గాననగును. వారి కృతులలో నాటి లక్షణములకు విరుద్ధమైన యంశములు నేఁడు మనకుఁ గన్పట్టినచో నవి ప్రమాదములేనిఁ గావచ్చును; లేక వ్రాయసగాండ 'యనవధానమేనిఁ గావచ్చును. అట్లయ్యను నేఁడు వ్రాతప్రతులను బరిశీలించినచో సరసములు లక్షణానుగతములు నగుపాఠములు గానవచ్చుచున్నవి. విమర్శకులు నిరూపించు విరోధాంశము లందు పొడసూపకున్నవి. రానురాను ప్రబంధయుగమునఁ గొందఱకృతులలో భావప్రధానత నంగీకరించి లక్షణసృష్టత యంతగఁ బాటించబడకుండుట యేర్పడినది అట్టిప్రబంధములు ప్రచారములోనికి వచ్చినకొలఁది లక్షణవైపుల్యమున కక్కఱ యేర్పడినది. నాఁడైనను ప్రామాణికులైన లాక్షణికులు కొన్నిప్రబంధములనే గ్రహించిరిగాని వెలువడిన వాని నన్నిటిని గూడ గ్రహింపలేదు. వారికైనను తగినంత గ్రంథసామగ్రి లభింపకుండుటచే నెవరికి దోచినట్లు వారు కొన్నిలక్షణలక్ష్యములఁ గావించుపద్ధతి యేర్పడినది. లక్షణగ్రంథములకైనను దమకభిమతమైన 'యేకొన్ని' నిమాత మోచూచి, లభించునంతవఱ కన్నిటిని దలస్పర్శిగఁ బరికింపకలాక్షణికులవైఁ గాని కవులవైఁగాని దోషముల నారోపించుట కేటివిమర్శకుల కొక యాచారమై సాగుచున్నది. భారతములోని అఖండవల్లని పంతులు గారు 'తెలుగు' లో తేటపఱచిన పద్ధతి పరికింపుడు.

౧

ఉ. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభివిం న వారను ధేమి సందియం

బీరమణీయకాంతి నుపమింపఁగ వేల్పులగాక...

భార. ఆది గీ.౧౧౧.

శా. ౧౩౧. ౪. ౩] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౪౫

ఈపద్యములో ఇంచుగాగమసంబంధమైన ఇకారము విరుగు నంటే మొదటి పాదములోను, విరుగదంటే రెండవపాదములోను అఖండయతి సిద్ధమనియు, అఖండయతి సంగీకరింపని అప్పకవిమతమువొప్పున నది దురుద్ధరదోష మనియు పంతులుగారు తెలిపియున్నారు. కాని యించుగాగమముతోఁ గూడినచోట నచ్చునకు హల్లునకుఁగూడ యతి చెల్లింపవచ్చునని లాక్షణికులయఁ బ్రామాణిక కవులయు నభిప్రాయమైనట్లు లీ క్రింది విషయములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

లక్షణచూడామణిలో—

క. ఇంచియను నచ్చుహల్లు ను
దంచితముగ సంధిఁ గూడునప్పుడు భిన్నం
బెంచగఁ బాలుఁడు హరిఁ బలి
క్రిచ్చెననన్ రెండఁ జెల్లు నెలమిం గృతులన్.

అని కలదు. దీని ననుసరించి యించుగాగమముతోఁ గూడునపు డచ్చుతోడను హల్లుతోడను యతిచెల్లవచ్చును. నన్నెచోడుని కుమారసంభవములోని యీ క్రింది ప్రయోగముల నీవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

క. పరువడిఁ గులగిరు లిడి వా
రిరుహాసనుఁ డొనరి గండరించెనొకోనా.

కు. సం. ౨. ౯౪౩.

చ. ఎలిమఁ బికాళితోడ నెలిగించుచు....

కు. సం. ౯. ౩౦౯.

ఇట్టి ప్రయోగము లింకను నన్నియొగలవు. విస్తరభీతిచే విరమించినాడను.

మఱియు మరిషద్బాహుగారమునందలి 914 సంఖ్యగల తాళపత్రప్రతిలో “ఈ రమణీయకాంతి నుదయించిన వేల్పులగాక” అను

పాఠము గలదు. ఈ పాఠమున నర్థమును మిక్కిలి బొచితిని వహించి నడి. పంతులుగా రనుకొనిన దోస మిసుమంతయునులేదు.

అముదితమైన భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజులగారి భారతవ్యాఖ్యానములో నీవిషయమున వివరణ మిట్లున్నది.

“గీ. ౧౧౩. ఈ పద్యములో పద్మద్వితీయచరణములలో నిత్యసమాసవడి.

గీ. పదము విభజించి చెప్పఁ జొప్పడని యదియు

నన్యశబ్దంబు గొని విగ్రహంబుచెప్పు

నదియు నిత్యసమాసమై యలరుచుండు

నట్టిసంధి నచ్చైన హత్తై న విరతి.”

ఈపద్యతని ఇంచుగాగమముతోఁ గూడిన పదములను నిత్యసమాసములుగ భావించినచో నేబాధకమును గలుగఁ బోదు.

౨

క. కొడుకుం ద్రిలోక విజయుం

బడయుదు నని ఘోర మగుతపం బానఁపం

దొడఁగె సురరాజు నెడలో

నిడుకొని యేకాగ్రబుద్ధి నిష్ఠాత్ముండై.

భా.గీ. ౧౧౩

ఈపద్యము నాల్గవపాదమున ఇడుకొని అనుపదమునందలి ‘ఇ’ తో గూడిన ‘ని’ కిని నిష్ఠాత్ముండై అనుపదమునందలి ‘ని’ కిని యతి చెల్లించుటచే నఖండయతియనుకొనినారు. మఱియు, “నిష్ఠాత్ముండై అనుటకు బదులుగా ‘నేకాంతమునన్’ అని అచ్చులో మార్చినారు. ‘నిష్ఠాత్ముండై, అని కని పూర్వమునునట్లు దాని తర్వాతి వచనములో ఇట్లతినిష్ఠ నేకపాదస్థిరండు అని ఉండడముచేత స్పష్టము” అని సమర్థించినారు. కాని నేకాంతమునన్ అను పాఠమే వెళ్ళి తెలియక ప్రతులలో నున్నది అందున్న పాఠ

శంఖిక. ౪. ౩.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౪౭

మునే ముద్రించినారు. మార్పు మాత్రముచేయలేదు. ఇంతియగాక నిష్ఠాత్ముండై అనుపదమునకు నిష్ఠ తోఁగూడిన మనస్సుగలవాఁడై యని యర్థము. ఈయర్థము ఏకాగ్రబుద్ధి అను దానిచే సిద్ధమగుచుండే నిష్ఠాత్ముండై అనునది పునరుక్తమగును. ఏకాంతమునన్ అనఁగా రహస్యముగా అనియర్థము. ఈప్రకరణమున నీయది యపేక్షితమునుగూడ. పునరుక్తార్థపదములను బ్రయోగించుట నన్నయభట్టారకకవిహృదయ మెన్నఁటికిని గాదు. కావున నీ ప్రయోగమునందును వారి కభిమత మైన యఖండయతి లేదు.

3

క. నీవ కడు నేర్పుకాడవు

గావలవదు వీనిఁ గొన్నిఁ గఱచితి మేమున్

నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు

మీ వీరులు సూచిమేలు మేలని పొగడన్.

భార. ఆది. ౯. 3౨.

ఈపద్యమునాల్గవ చరణమున ఈవీరులులోని 'ఈ' తోఁ గూడిన 'మీ' కిని మేలని లోని 'మే' కిని యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనినారు. "మేవీరలు" అని దిద్దినారు. చూపుదుమే అంటే అర్థంసరికడదు. చూపుదుము + ఈవీరులు అంటే అర్థమగుతుంది." అనియు వివరించినారు. వ్రాతప్రతులు పెక్కింటిలో 'మేవీరలు' అనియే పాఠము. ఎవరును దిద్దినదిమాత్రముగాదు. నీవు చూపించెడి విద్యలు మేమును చూపుదుమే అను కర్ణవచనములో నర్థము సరిపడకుండుటెట్లులో యెఱుంగ రాకున్నది. దీనికి మూలమైన సంస్కృతభారతము నందిట్లున్నది. శ్లో. పార్థ యత్రై కృతం కర్మ విశేషవ దహం తతః

కరిష్యే పశ్యతాం నృణాం మాతృనా విస్మయం గమః

ఇందలి 'పశ్యతాం నృణాం' అనుదాని కనువాదము 'వీరలు సూచి' అనునది. ఈవీరులు అనుపాఠముమాత్రము పొసఁగదు. కావున

వారనుకొనిన యఖండయతి కిటఁ బ్రసక్తిలేదు. పరిషత్తునందలి తాళ
ఫత్తప్రతిలోఁ బాఠమిట్లున్నది.

క. నీ వొకఁడ నేర్పుకాడవు

గావలవదు వీనిఁ గొన్నిఁ గఱచితి మేమున్

నీవిద్యలెల్లఁ జూపుదు

మే వీరలు సూచి మేలుమేలని పొగడన్.

వాగ్దేవతలను బరిశీలించి పాఠముల నరసి మూలముతోఁ
గూర్చి సమన్వయించినచో భారతమునందెక్కడను వారనుకొనిన య
ఖండయతు లుండఁబోవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మిగిలిన భారతప్రయోగ
ములకు సమాధానమియ వదలినాడను.

*తఱుచుగా అఖండవడి వాడిన మహాకవి శ్రీనాథుని గ్రంథా
లలోని ప్రయోగాలుచూడండి” అని పంతులుగారు చూపించిన ప్ర
యోగముల నరయుదము.

కాశీఖండములో:—

౧

క. అంభోధి వలయితావని

సంభరణప్రాధనిజభుజార్గళయుగళీ ... కాశీ. ౧. ౨౩.

అను పద్యములో ద్వితీయచరణమున సంభరణలోని ‘స కును
భుజార్గళ అను సమాసమున సంధివశమున అచ్చుతోఁగూడిన (భుజ+
అర్గళ) లోని “జా” కును యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యని పంతు
లుగారి యభిప్రాయము. కాని యీ పద్యమునకు పరిషత్తునందలి తాళ
ఫత్తప్రతులలో పాఠమిట్లున్నది.

క. అంభోధివలయితావని

సంభరణప్రాధనిజభుజాయుగళీసం

రంభావితకిటికచ్చప

కుంభీనససార్వభౌమకులకుధరునకున్.

సంఖ్య. ౪. ౬.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౪౯

ఈపాఠమే వ్రాతప్రతులం దున్నది గావునను, మాకంటెను గూడ పంతులుగారికి వ్రాతప్రతులయెడఁ బ్రామాణికత్వాభినివేశ మెక్కుడు గావునను ఇది వారనుకొనిన యఖండయతి గానేరదు.

౨

క. ఈకుధర మిచ్చు శిఖరా

లోకనమాత్రమున ముక్తు లుల్లసిలంగన్.

కాశీ 3. ౬౦

ఇటు ఆలోకనలోని 'లో' కును ఉల్లసిలంగన్ అను పదము నందలి 'ఉ' తో సంధివశమునఁగూడిన 'లు' కును యతి చెల్లించుటచే వారనుకొనిన యఖండయతి శ్రీనాథుఁడు ప్రయోగించె ననుకొని నారేగాని అది యట్లుగానేరదు. వ్రాతప్రతిలోఁ బఠమిట్లున్నది.

క. ... శిఖరా, లోకనమాత్రమున ముక్తులు కురంగాక్షి.

ఇంతియగాక ఉత్ అను నుపసర్గతోఁగూడిన 'లు' కుఁ బ్రాది యతిగా నుభయమును జెల్లవచ్చును. కావున నెట్టుచు బాధకము గా నేరదు.

3

ఉ. తంత్రము లాచరించి వసుధామరముఖ్యులు ...

కాశీ. ౬. 3౦౧

ఇట తంత్రములోని 'త' కును వసుధామర శబ్దములో సంధి వశమున (వసుధా+అమర) అమరశబ్దములోని 'అ' కారముతోఁ గూడిన 'ధా' కును యతిఁగూర్చుటచే నఖండయతియని వారియూహ. కాని వసుధామరశబ్దము సంస్కృత నిత్యసమాసము. బ్రాహ్మణుడను నర్థమున రూఢము. కావున నిట నచ్చుతోడను హల్లుతోడను గూడ యతి చెల్లవచ్చును.

ఉ. ... కై, లాటమునకా ఘట్టిలై సకలార్థము దేవరయాజ్ఞ పెంపునన్.

ఇటు కైలాటములోని "లా"కును, సకలార్థము అనుపదమున సంధివశమున (సకల + అర్థము) అర్థములోని 'అ' తోఁగూడిన 'లా' కును యతి చెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని కైలాటము అనునది దేశ్యనిత్యసమాసము గావున నచ్చుతోను హల్లుతోను యతి చెల్లవచ్చును. కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే.

ఇక భీమేశ్వర పురాణమునందు పంతులు గారఖండయతుల తోఁగూడిన వనుకొనినప్రయోగములను వాని సమర్థనములను బరిశీలించుము. ఇంతకును మాభాండాగారమున భీమఖండమునకు వ్యాతప్రతులు లేకుండుటచే గొన్ని యంశములకు మాత్రమే యిటు సమాధానము వాయించుచున్నాను. మిగిలినవికూడ వ్యాతప్రతులను బరిశీలించినచో సరిపడునని గట్టిగఁ జెప్పవచ్చును.

౧. తక్క-క రావుసింగవసుధాధిపుఁ డథల కర్థ మిచ్చుచో.

౨. తమ్ముని వీరభద్రవసుధాధిపు విక్రమపీఠభద్రునిఁ.

౩. ...మరల, న్మాతృపయోధరపయః కణాస్వాదనమున్.

౪. ద్వాదశక్షేత్రీర్థయాత్రాభివృద్ధి.

గ. కాశ్యపగోత్రీపవిత్రీయ, వశ్యాయధరాధరోద్భవాధిపభర్త. ఈ ప్రయోగములలో శ్రీనాథుండు తమ కభిమతమైన యఖండయతి వాడెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని వసుధాధిప (వసుధా + అధిప) పయః కణాస్వాదనము (పయఃకణ + ఆస్వాదనము) యాత్రాభివృద్ధి (యాత్రా + అభివృద్ధి) ధరాధరోద్భవాధిప (ధరాధరోద్భవ + అధిప) అనుపదములలో సవర్ణదీర్ఘసంధివశమున అధి, అజ్, అభి అను నుపసర్గలతోఁ గూడియుండుటచే నిట్టివి ప్రాచీనయతులలో సుతరఫ వించుటచే లాక్షణికసమ్మతములే యగును. పోదులైన యుపసర్గలు తరువాతి పదములతోఁగూడినపుడే ప్రాచీయతి యనుకొన నక్కఱలేదు.

గీ. ఛాత్రః బ్రాచీయోగ మాత్రంబు గలిగిన

సుధయమును రచింప నొనరుఁ గృతీః

సంచిక: ౪. ౩.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౫౧

సాతిరి క్తభక్తి శక్తి సేవిత శమ
లాలయానివాస లక్ష్మ్య మిదియ.

అను కవిచింతామణి లక్షణము ననుసరించి, యుపసర్గతోఁ గూడినమాత్రమున నుభయమునకు యతి చెల్లవచ్చును. ఈరీతిగఁ బైయు దాహరణములందెల్ల వారనుకొనిన యఖండయతి మాత్రములేదు.

౬. సీహారమణీయమూర్తి నిందుకరణమా.

ఈపద్యమున సీ హారములోని “సీ” కిని ఇందుపదముతో సంధించిన “ని” కిని యతి చెల్లించినాఁడు శ్రీనాథుఁడని పంతులుగారు భ్రాంతిపడినారు. పద్యమును బూర్తిగ నమన్వయించినచో వారనుకొనిన యతి యిక్కడ లేదు. కేవల మొక్కపాదమునే యదాహరించుటచే తారకులకు సైతము భ్రాంతి యొదవుచున్నది.

౭. సీహార భూధరేశ్వరు

సీహారమణీయమూర్తి నిందుకరహిమా

సీహారహీరకుముదసు

ధాహారసమానకాంతి నభివర్ణింతున్.

సీహారమణీయమూర్తియని యనుకొనునపుడు వారగ్ధము నెట్లు సరి పెట్టుకొనిరో యెఱుంగరాదు. సీహారమణి యననేమో? సీహారమణీయమనఁగానేమో? ఇట్టిపాదమును విజ్ఞించినచో వెనుకటి పాదమున కన్వయమెట్లో? కాని యిటు వష్టిసమానమున వచ్చిన ను గగమముతోఁ గూడిన రూపమిది. కావున ఈహారమణీయమూర్తి యనియే విఱుగును. సీహారభూధరేశ్వరుని హిమవత్పర్వతముయొక్క యిచ్ఛానుగుణమగు సుందరాకారుఁడు పరమేశ్వరుఁ డనిభావము. ఈ యర్థమున వారనుకొనిన యఖండయతి యిచ్చటలేదు.

హరవిలాసమున—

ఉ. ...ఎప్పుడు, నినించునొకో హరుండు తరుణీమణి నంచును వింట
నారి సారించుచు ...

“ఇందులో ఇంచునొకో ప్రయోగము సార్థకముగాని నించు నొకో గాదు ” అనిపంతులుగారు వివరించినారు. ఇక్కడ “ఇంచునొకో” యనునపు డేయర్థము పొసఁగునో తెలుపకయే, సార్థకమగుట యెట్లొ తెలియరాకున్నది. ఇంచుభాతువున కకర్మకాథముందే ప్రయోగములు ప్రచురముగఁ గలవు. ఆయర్థము లిటఁ గుమరవు. సకర్మకాథముల నిట కుచితమైన యర్థమేమియుఁ గానరాదు. ఇంతియగాక వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి ఆనందముద్రణాలయము వారిచే ముద్రింపఁబడిన హరవిలాసములో “ఎట్లు మన్నించునొకో” అను పాఠము గలదు. ఆపక్షమున నేవిధమైన యతిదోషమును లేదు. నైషధమున —

వేదము వెంకటరాయశాస్త్రిగారు “పాఠములు దిద్దివేసినా తక్కిన పెక్కుప్రతులలోఁగల పాఠములఁ బట్టి నైషధంలోఁగూడా అఖండవడికి ప్రయోగము లున్నట్లు స్పష్టం చూడండి” అని చూపించిన ప్రయోగముల నరయుదము.

౧

గీ. కాంత యశుబిందుచ్యుతికై తవమునఁ

దివిరి బిందు చ్యుతకకేళిఁ దవితె దీవు

సారెసారెకు నాదు సరిసారమును స

సారముగఁ జేయవే సారసాధనయన.

నాల్గవచరణమున సారముగ లోని ‘సా’ కును, సారసాధనపదములో సంధివశమున ఆధలోని ‘ఆ’ తోఁ గూడిన ‘సా’ కును యతిచెల్లించుటచే అఖండయతి యని వారి తలఁపు. కాని “సారసాధనయన” అనుపాఠమెట్లవతరించెనో వా రెఱింగింపరైరి. ఒకవేళ ఏ వ్యాకృతి యందైన లభించినను నాపాఠ మిటఁ గూడనిది. “మసారసారనయన” అను పాఠమే యుండవలయును. ఏమందురా ? శ్రీహర్షుని నైషధము

శంఖిక. ౪ ౨] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౧౩

నకు యథాతథానువాదరూపమే శ్రీనాథుని నైషధము మూలము నందలి శ్లోకమిట్లున్నది.

శ్లో. చకాస్తి బిందుచ్యుతకాతిచాతురీ
ఘనాసుబిందుసుత్రికైతవా త్తన
మసారసారాక్షీ ససార మాత్మనా
తనోషి సంసార మసంశయం యతః

సం. నైష. ౯. ౧౦౪

మసారసారా = ఇంద్రనీలశ్రేష్ఠా తావివ అక్షిణీ యస్యాస్యా మసారసారాక్షీ. తస్యాఃసంబుద్ధిః హే మసారసారాక్షీ అని మల్లినాథవ్యాఖ్య శ్రేష్ఠమైన ఇంద్రనీలమణులవంటి కన్నులుగలదానా అనియర్థము.

ఈమూలవ్యాఖ్యానముల ననుసరించి “మసారసారనయన” అనియే యుండవలయును. ఇంతకును పరిషత్తునందలి వ్రాతప్రతులలో నీపాఠమే గలదు. ఈపాఠమున వారసుకొనిన యఖండయతిలేదు.

“సారముగఁ జేయవె మసారసారనయన” అని వ్రాతప్రతులపాఠము.

౨

శా. వైదగ్భీ బహుజన్మ నిర్మిత తపోవర్ధిష్ఠుర్లోచనా
స్వాదప్రాధవిలాస వివాససుమతీచక్రేశపుష్పాయుధం
డాదిత్యాన్వయ సార్యభౌమ సుకృతాహంకార దుష్ప్రాభవం
బీ దాంపత్యమునం జిరాయవయి నెమ్మింబొందుగా కెంతయున్.

నాల్గవచరణమున సంధివశమున ‘ఈ లోగూడిన బిందుపూర్వక బకారమునకును, నెమ్మిక్లోని ‘మి’ యను దానికిని యతిగూర్చుటచే నఖండయతియని వా రభిప్రాయపడినారు. ధైమీదాంపత్యమునన్’ అనినోగి వ్రాతప్రతులందును గల పాఠము. ఈపాఠమే యుక్తము మూలానుగతమును. సంస్కృతము నందిట్లున్నది.

శా. వైదగ్భీబహుజన్మ నిర్మితతపఃశితేన దేహశ్రియా

నేత్యాభ్యాం శ్విధతే యువాయ మవసీవాసః ప్రసూనాయుధః

గీర్వాణాలయసార్వభౌమ సుకృత పాగ్భార దుష్ప్రిపయా
యోగం భీమజయానుభూయ భజతా మద్వైత మద్య త్విషాం.

సం. నైష. ౧౫. ౮౭

ఈ శ్లోకమునందలి యోగం భీమజయా అనుదాని కనుగుణమైన
యనువాదము భైమిదాంపత్యము అనునది. శ్రీనాథుని నైషధము
చాలవఱకు మూలానుయాయుయే. పెక్కు-పదములు సమాసములు అను
తాదమునందు యథాతథముగ నున్నవి. ఇ తకును పరిషత్తునందలి తాళ
పత్తప్రతులు పెక్కింటిలో నీపద్య మీ క్రిందిరీతి నున్నది.

శా. వైదర్భిబహుజన్మనిర్మలతపోవర్ణిమృతల్లోచన
స్వాదుప్రోథవిలాసు డీవసుమతీచక్రేశపుష్పాయుధం
డాదిత్యాలయ సార్వభౌమ సుకృతాహంకార దుష్ప్రపత్తై
మీదాంపత్యమునం జిరాయవయి నెమ్మిం బొందుగా కెంతయున్.

పంతులుగారు చూపించిన 'దుష్ప్రభసంబు' అను పాఠ మన్వ
తము. మూలాననుగుణమును. కావున నిక్క-డ వా రనుకొనిన యఖండ
యతిలేదు.

3

ఉ. కై పెక్కి ప్రసూనముల్ గురియు వేనలి వీడిచి కొప్పుఁబెట్టుచో.

కై పెక్కు అనునపుడు కైపు + ఎక్కు అనుకొని సంధిసశమున
"ఎ" తోఁ గూడిన "పె" అనుదానికిని వేనలిలోనవేకును యతి చెల్లించు
టచే వారనుకొనిన యఖండయతి గుని పంతులుగారి యభిప్రాయము
కాని శ్రీనాథుఁడు దీని నేకపదముగనే గ్రహించినట్లు నీక్రింది హర
విలాసప్రయోగమును బట్టియుఁ దెలియుచున్నది. ఇది యుక్క-ఱనంటి
దగునుగాన నుభయముతోడను యతి చెల్లనచ్చును.

గీ. శ్రవణకన్లారముకుళంబు జాఱకుండ

విరులఁ గీల్లోప్పు వడలి కై పెక్క-కుండ.

సంఖ్య. ౪. ౬.] తెలుగులోని అఖండయతులు - వానిగతులు. ౧౧౧

కావున నిదియు లాక్షణికసమ్మతమే. దీని బాధకులు శ్రీనాథుడు పంతులుగారనుకొనిన యఖండయతి వాడలేదని యెఱిగెదరు గాక.

మంచన—కేయూర బాహుచరిత్రములో—

ఉ. శ్రీవసియించుగాక సుఖసిద్ధి వహించి యశేషబంధుహం

సావళియుం బ్రహ్మప్రతిశాంతిసముత్కరపట్నదంబు నై.

‘ఆవళి’ లోని ‘ఆ’ తోఁ గూడిన ‘సా’ కును, శాంతిలోని ‘శా’ కును అఖండయతి యని వారి యభిప్రాయము. ఆవళి అను పదము ఆజ్ అను ఉపసర్గతోఁగూడిన వల ధాతువుకంటె ఇన్ ప్రత్యయము చేర్చుగా సిద్ధమైనదాపము. పాదీయతిలో సంతర్భవించును. ఇట్టిది పాదీయతి యెట్లగునో వెనుకఁ దెలిపియే యున్నాడను. కావున నిదియు లాక్షణిక సమ్మతమే.

మఱియు నీతావున వ్రాతప్రతియందలి పాఠమిట్లున్నది. హం, సావళియుక బ్రహ్మప్రసక్తికాస్థిసముత్కరపట్నదంబునై.

ఈపాఠమున అర్థసంశ్చి గలదు. అఖండ యతిలేదు.

కేతన—విజ్ఞానేశ్వరీయములో

క. ఎవ్వరు లేనెడ నొక్కఁడు

నొవ్వంగా నడిచెనేని నొప్పికొలఁదియున్

జివ్వకతము నరయందగు

నొవ్వి న్నాఁ డెగులాడు నుత్తమునైనన్.

విజ్ఞా. పోయ. ౧౦.

(నొవ్వి=వేదన.)

ఈపద్యము నాల్గవచరణమున నొవ్విన్లోని ‘నొ’ కిని, ఉత్తమున్ అను పదమునందలి ‘ఉ’ తోఁగూడిన ‘ను’ కును యతిచెల్లించుటచే నఖండయతి యనుకొనినారు. కాని పరిశీలింపఁగా ‘నొవ్విన్’ అను పాఠమున నర్థము పొసఁగకున్నది. ఎవ్వరులేనిచోట ఒకఁడు వేటాకని

హింసించెనేని, ఆతని నొప్పిపరిమితిని జగడమునకుఁ గారణమును శిక్షిం
చువాని కతయఁదగు. వాఁడు అనఁగా హింసించబడినవాఁడు అని యను
కొనినచో ఉత్తమునైన నెగ్గులాడుప్రసక్తి యేముండును. హింసించిన
వాఁడతనియెడ నుత్తముండు కాఁడుగదా. శిక్షించురాజు నెగ్గులాడుట
యశక్యముగదా ? ఇక నే యుత్తము నాతఁ డెగ్గు లాడువాఁడు

మఱియు నిట తాళవత్ప్రతిభతోఁ బాఠమిట్లున్నది. “ఒవ్వని
వాడెగ్గులాడు నుత్తమునైనన్.” ఒవ్వనివాఁడు. గిట్టనివాఁడు. అనఁగా
ససిగాఁ బరిశీలించనిచోఁ గిట్టని వాడంతటి యుత్తమునైన నెగ్గులాడు
నుగాన బాగుగాఁ బరికింపవలయుననుట యుక్తము. ఈ పాఠమున యతి
పాఠముకొనినది కానేరదు. ఇదియే మూలానుగతము. సస్మృతవిజ్ఞా
నేశ్వరీయ మీప్రసంగమునఁ బరికింపుడు.

శ్లో. అసాక్షికహతే చిహ్నై ర్యుక్తిభి శ్చౌగమేన చ

దప్టవ్యో వ్యవహరస్తు కూటచిహ్నకృతో భయాత్.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ౨. ౨౧౨

విజ్ఞానేశ్వరీయము:- యదాకళ్ళి ద్రోహస్య మనేన హత ఇతిరాజ్ఞే
నివేదితే, తదా చిహ్నై ర్వీణాదిస్వరూపగతై ర్లింగై, ర్యుక్త్యా కారణ
ప్రయోజనపర్యాలోచనాత్మికయా, అగమేన జనప్రవాదేన, చశబ్దా
ద్వివేచనవా, కూటచిహ్న కృతసంభావనాభయా త్పరీక్షా కర్తవ్యా.

ఈ రీతిగ వ్రాయ మొదలిడిన పంతులుగారు ‘తెలుగు’ లో
తేటపఱచిన యఖండయజ్ఞులేవియు నిలువఁజాలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే
విరమించినాడను. ఆంధ్ర భాషాభిమానులు సవిమర్శబుద్ధితోఁ బరి
కించి, లాక్షణిక పథముల నుజ్జగింపకుండెదరుగాక యని వేడికోలు.

వ్యాసుని కాశీ వియోగము.

దుష్కృతి సూర్యనారాయణకావ్యము.

వివిధగాఢాపాఠోద్ధయము, వివిధధర్మరత్నఖనియు నగు సుందపురాణమును బ్రసాదించి లోకోద్ధరణ మొనర్చిన మహాకవి వేదవ్యాసభగవానుడు. భీమఖండము, కాశీఖండము అను భాగము లందలి గాథలే. “కాశీఖండ మయఃపిండమ్” అనియు సందోకటి పేరుగాంచినది. ఈ రెండుభాగములందును వ్యాసులు క్షేత్రముహిమల భివర్ణించియున్నాడు.

ఈ రెండు సంస్కృత భాగములును నిరుపమానముగా నాంధ్రీకరించినవాడు శ్రీనాథకవిరాజు. అందుఁ గాశీఖండమున నేడవ యాశ్వాసమున వ్యాసుడు కాశీమీదఁ గోపించుట, అను శీర్షిక మొదలించుమించుగా నెనుబది పద్యములలో వ్యాసుని జీవితమున జరిగిన యొక ముఖ్యఘట్టము రసవత్తరముగ వర్ణింపఁబడినది. అదే గాథ భీమేశ్వరపురాణద్వితీయాశ్వాసమున “అగస్త్యుడు వ్యాసునిఁ గాశి బాసి వచ్చుటకుఁ గారణం బడుగుట” అను శీర్షిక మొక లాఘవాశ్వాసము చివరవఱకు నతిలోకముగా వర్ణింపఁబడినది. కాని వ్యాసునికి సంబంధించిన ఈరెండుతావులందును బెక్కువిషయములు భిన్నముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఈవిషయభేద మాంధ్రముననేగాక మూలభూతసంస్కృతకాశీఖండభీమఖండములలోఁగూడ గానంబడుచున్నవి. ఈభేదములు చూపుటయే ప్రకృతవ్యాసమునకు ముఖ్యోద్దేశము.

ఈ వ్యాసఘట్టమందలి కథాభాగ మిది. వ్యాసుడు కాశికను జేరి శిష్యులకుఁ బాఠప్రసవనముఁ జేయుచు మాధుకరవృత్తితో ముక్తిమంటవమునఁ బురాణములు నెప్పుచుండఁ గాశికావిశ్వేశుఁ డీతనిభక్తిఁ బరీక్షింప నెంచి భిక్ష కలుగకుండఁజేయుట. వ్యాసుఁ డందులకుఁ గోపించి కాశికాపురిని శపింపఁబూనుట. విశాలాక్షి ప్రాకృతకాంతయై వచ్చి యాతనికి భిక్షనొసఁగి కాశిని శపింపఁబూనిన యాతని మందలించుట. విశ్వేశుడు వ్యాసునికిఁ గాశిని వీడిపోవుని శాపమిచ్చుటయును.

గీ. బాదరాయణు భక్తి యేపాటియదియొ

యరయదముగాని యతడు భిక్షుటనమున

కేగుడెందినయప్పు డింటింట భిక్ష

కలుగకుండంగఁజేయంగ వలయు నీవు. (కాశీ. 7—129)

అని విశాలాక్షిమహాదేవుల పరీక్షతో నీకథ మొదలువెట్టబడి నది. ఈ ప్రారంభము మూలమునఁగూడ నిట్లేకలదు. “ఏకదా తస్య జ్ఞా సాం కర్షణం దేవీంకారోఽవదత్” అని. ఈవిషయము భీమఖండమున వ్యాసుఁడు శంపకబూనునచనరమున శాప ముపసంహరించి యిటు రమ్మని పిలిచిన విశాలాక్షిచే ననిపించినాఁడు.

“భిక్ష లేదని యంత కోపింతురయ్య

కాశీః పట్టణముమీఁదఁ గానిశేయ ?

నీమనఃస్పృహఁ దెలియంగ నీలకంఠుఁ

డింత చెనెనుగాక కూడేమి బ్రాతి ?”

(1) వ్యాసునికి భిక్ష దొరుకని దొక దినమా ? ఏడుదినములా?

“ఎన్నఁడుఁ జూడము నిన్నము

నిట్టిమహాద్భుత మేమి చెప్పుదున్ గిన్నరకంతి ...

నిన్నటినుండి యేము నిలు

నీగియు నుంటిమి నిటుపాసముల్”

అనియు,

“...ఒకక దినంబుమాత్రోలో, బొట్టకు లేక తిట్టెదవు పుణ్యగుణం బుల రాశిఁ గాశికన్,”

మొదలగు సందర్భములందు వ్యాసుని వచనమైన పైపద్యము చేసెను, గృహిణీవచనమైన రెండవపద్యముచేతను వ్యాసుని కొక దిన ముమాత్రమే భిక్ష లేదని కాశీఖండమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. దీని మాఁగింభమునఁగూడ—

“తదహి నాలభ ద్భిక్షాం సశిష్యః స మునిః క్వచిత్
ఉపోషణపరో భూత్వా తత్తైవాసీ దహర్నిశం,
అథాన్యేద్య ర్భుని రావ్యసః కృత్వా మాధ్యాహ్నికం విధిం
ద్వితీయేహ్నౌ యిద్భిక్షా నలభ్యే తాచియత్స తః”
అని యుండుటచే నేకదినోపవాసమే స్పష్టమగుచున్నది.

ఇంక భీమఖండమున —

“మే మేషునాశ్శదనుకను

స్వామీ యుపవాసముండి జగిసితిమి మదిన్”

“కాశిలో నేడనాళ్లు నిష్కారణంబ

ఛాత్రులును నేను నిక్రతుసంబు వశిని, మి”

“ఇద్విధంబున సప్తచానరోపవాసాగ్రూపసంభూతప్రభూతరోపా
వేశంబున” అనియు : —

దీనిసంస్కృతముగాలమునఁ గూడ

“సప్తఘస్రాపవాసార్తా భృశం వ్యాకులీతా వయం”

“కిం వత్కేఽన్త్యమాసింద్ర కాశ్యాం సప్తఘస్రా స్వమీ
నిష్కారణోపవాసార్తాః”

“సప్తస్వేన దినేషు త్వ మోదనాభావజ్ఞాత్రతః”

“దినాని స ప త్సుభఃసూ బాధితా యూయముత్తమాః”

అనియు వ్యాసుని పద్యములు భిక్షలేకపోయెనని యున్నది. ఏడు
దినము లీఁ గలియుఁ బామునకు బలియుఁ బుట్టక వెక్కురుశిష్యులతో
బాధపడినవాఁడుగవకనే యతనికిఁ బుణ్యరాశి గాశికనుగూడ శపించు
టకు సమర్థమైన పాపముదలచినది. ఇట్టిసందర్భమున వ్యాసుఁడు
శపింపఁ బూనుటయుఁ జాలవలయు యుక్తముగానే యున్నది.

“సప్తఘస్రాపవాసార్తా తీవ్రయేథం కృతోద్ధతిః” అనివ్యాసులే
వచించియున్నారు.

మఱియు నిటఁ దెనుఁగుకాశీఖండమునందలి వ్యాసులత్సుధా వ్యధకుఁ దాళంజాలక “వాడవాడల నీపెద్దవలకాట” అని కాశికను దూషించుచు” భీమోన్నంబు పుట్టనిదినఁబుచుం గలదె ?

“రేపాడి మేలుకని నే

నేపాపాత్ముని మొగంబు నీక్షించితిన్”

“భాజనంబులలోన నిప్పచ్చరంబు”

“ఉపపసంతుముగాక నేఁ డుడిగి మడిగి”

అనునవి మొదలగుదైన్యములు పలికినాఁడు. దీనికి మూలమునందలిమార్గము వేఱుగ నున్నది.

వ్యాసుల రెండవదినమునఁగూడ భిక్ష దొరుకకునికిఁ గారణ మేమనుచు “కాశికయం దనిష్ట మేమైనఁ గలిగినదా ? అన్న యము గలిగినదా ? పురవాసులకెల్ల రాజదండన మొక్కపరి సంభవించెనా ? మాయం దీర్ఘచే నెవ్వరైన భిక్ష వారించిరా ? ఏదేని యుత్పాతము చేఁ జారులు దురవస్థ కలవారైరా ?” అని యనేకవిధములుగా వికల్పించినాఁ డామహాత్ముఁడు. అంతేకాని యాంధ్రమందువలె దైన్యంబులు పలుకలేదు. మూలమందలి వ్యాసవితర్క హాసాచిత్యము తెలుగున విలు పముచేయఁబడినది.

“ద్వితీయేహ్నౌపి యద్భిక్షౌ నలభ్యేతాతియత్నః

అనిష్టం కించిద్రతాసీ న్మహాగురునిపాతజమ్

అన్నక్షయోవా సర్వస్యాం నగర్యా మభవత్ క్షణాత్

రాజదండోఽథ యుగపత్ జాత స్సర్వపురాకసాం

అథవా వారితా భిక్షౌ కేనాప్యస్మాను చేర్షయా

పురాకసాఽభవన్ దుష్ఠా స్తూ పసంగేణ కేనచిత్”

అని పై వితర్కమునకు మూలము.

2. వ్యాసుని శిష్యులెందలు ?

కాశీఖండమున:—

“అయుతసంఖ్యశిష్యు లాయాయినీధుల

వేఱువేఱు భిక్ష వేడి లేఱ”

అనుపద్యమునుబట్టి వ్యాసుని శిష్యు లయుతముగా నున్నట్లు చెప్పబడి నది. అయుత మనగా పదివేలు. దీనికి మూలమున ‘అయుతం మమ శిష్యా యే తై స్సపంక్తి మహం వృణే’ అని యున్నది. ఈవిషయము భీమఖండమున “మున్నూరు శిష్యులును నేను” అని తెలుగునను, “ఉ పావిశామ శిష్యాణాం త్రిశతీచాహ మగ్రతః” అని మూలమునను గూడఁ గలదు. వ్యాసశిష్యులు మూడువందలా ? అయుతమా ? లేక అయుతమునకుఁ బెక్కురు అని యనుకొనుటయా ?

3. పదాగ్రావిష్కారము.

దీనినిగూర్చి కాశీఖండమున వ్యాసుఁడును శిష్యులును బంక్తి సాగించి కూరుచున్న వెంటనే విచిత్రముగా నులివేడికట్టావితోఁ బదార్థము లావిర్భవించినవి, భవనభర్త యన్నము దారవోసినాఁడు అని మాత్రము గలదు. దీనికి మూలమున—

“భోక్తు మేవోపవేశితాః

తద్దివ్యపాకసంభారాన్ దృష్ట్వా తద్ద్రవయః క్షణాత్

పరాం తృప్తి ముచి గచ్ఛన్ ...

అతితృప్తిం సమాపన్నాః తే తదన్ననిషేవణాత్”

అని మునులు వచ్చుసరికే సమస్తభోజనపదార్థములును సిద్ధముగా ను న్నట్లున్నది. ఇక భీమఖండమున మున్నూర్గురు శిష్యులతో వేంచేయు చున్న వ్యాసుని, గృహిణి సబహుమానముగా భోజనశాలకుఁ గొంపో యి వృద్ధానుపూర్వకంబుగ గూర్చుండఁబెట్టినది. ఆమెయనుమతిని విష్యపురంద్రులు చక్కని యనఁటాకు లిడినారు. గృహిణి- పుష్కలన

డుమ నుండి పచారులొనర్చుచు గంభవుష్పాక్షతలచే మునులను బూజించివినయముతో—

“ఇందఱుఁ గూడి శాంతి పతి
యింపుఁడు మజ్జనమాచరింపుఁ డ
ధేందుకళాకిరీటునకు
నీయమృతాన్నము లీపదార్థముల్
మందగతిన్ భుజింపుఁడు స
మస్తజగత్పతి కాశికాపురీ
మందిరవిశ్వనాయకుఁ డు
మాపతి ప్రీతి వహించుఁగావుతన్.”

అని మునులకందఱు నాపోశనములు వోయుచుండ మును
లవుడు “వండినచొప్పనుం బొగవు

వాసనయున్ బొగపాటుచందమున్
భాండసమృద్ధి.... సర్వమంగళము”

అని వితర్కించుచు నిజేమిదేమయి ? వాగ్ధములు లేక
యీ యాపోశనము లేమి ? అనియు

“అరఱుకు జూచినన్, ఝల్లనె గుండె యోగిరగు శాకములున్
బాడఁగానరామికిన్

‘పాత్రసంశుద్ధి కాజ్యంబు ప్రస్తరించి, యుచికుండిరి యిదియేమి
యొక్కొ ?...”

“కాని మ్మాదివసంబును నిన్నయట్లగాని” అనిభిక్క-మొగము
లు పెట్టిరి. తరువాత నాసాధ్యి మొకమాట యన్నది.

“ఆరగింపుఁడు లెండు మీ కమృతమస్తు
ప్రొద్దువోయెను జుండు...”

అని యంజలి యెత్తె. తోడన సకలపదార్థము లామెయమోఘు
వాగ్విలసనంబున నావిర్భవించెను. అప్పు డాప్రభావముఁ గాంచిము

ను లీమె నన్నపూర్ణమనుగా గ్రహింపఁగలిగిరి. సంస్కృతమునఁ గూడ నీకథాపోషణ మిట్లే యున్నది

“అథాస్మానర్చయామాస గంధపుష్పాక్షతైస్సతీ”

పంక్తిం పంక్తిం సమాసాద్య బ్రాహ్మణానాం వరాంగనా
సంతర్పణేన విప్రాణా మనేన భగవానయం

శ్రీకాశీపురవిశ్వేశః ప్రీతోభవతు శంకరః

తస్మిన్నవసరేహంచ సుమంతుః పైలజైమినీ

సవైశంపాయనశ్చాన్యే తర్కవ్యాకులతాం గతాః

న దృశ్యతే పాకచిహ్నం న చ భక్ష్యాదివాసనా

దృష్టే కదలికాపర్ణే జాయతే హృదయవ్యథా

...

...

...

...

అస్మా నివలోక్య భోక్తవ్యం విప్రా అమృతమసు వః

ఆపోశనే గృహీతేభూతక్షణేన్నం చతుర్విధం

నానావిధాని భక్ష్యాణి...తత్ప్రభావో మహాద్భుతః”

ఈకథాపోషణము కాశీఖండమున లేదు. భోజనానంతరము మును లా మెను విశాలాక్షిగా నెఱిగినట్లు చెప్పినాఁడు. అంతేకాక కనివిని యెఱుంగనిపిండివంట లన్నియు నావించున మును లారగించినట్లు శ్రీనాథుఁడు మూలమున మృగ్యమగువిషయమును బెంచి కథాభాగమును బోషించువిషయమును దుగ్గించినాఁడు.

4. భిక్షాప్రార్థనము.

తెనుఁగు కాశీఖండమున నయ్యాదిమశక్తి, కమండలువు పగులనేసి శాప మీనున్న వ్యాసు నిటురమ్మని పిలిచినది. వెంటనే అందికొన్నది.

“అకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభిక్షాన్నంబు భక్షింపఁగా

లేకునిం గడునంగలార్చెదవు మేలే లేస్స శాంతుండవే

నీకంటె న్మతిహీనులే కటకటా నీవారముష్టింపచుల్”

నీవు గొంతుమోప తిండిలేక యంగలార్చెదవు గొప్పశాంతుడవే.

నేడు భిక్ష లేని కారణమున శివునియంద్రాంగియైన కాళికను శపింపఁ జూతువా? బ్రాహ్మణుడవుగదా. నీ వేమన్న జెల్లు ననియా? అని జాడించివై చినది. తఱువాత.

“వైశ్వదేవాదివిధులు సర్వమును దీర్చి
యరయుచున్నాఁడు నాభర్త యతిధిరాక
నతిధి పంక్తికి రాకున్న నారగింపఁ
ఁపొంటి నొకనాఁడు...”

“అఁకొన్నని న్నిప్పుడు హెచ్చుకుం దాడుట మముఁబోటిగృహిణులకు మెచ్చుగాదు” అనియుఁ బలికినది, దీనికి మూలమున,

“అథగచ్ఛన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నిష్ణాయా
ప్రాకృతస్త్రిస్వరూపిణ్యా భిషానై ప్రాధ్యతోతిధిః
భగవన్ భిక్షుకాస్తావ దద్య దృష్టా న కుత్రాచిత్
అసత్కృత్యాతిధిం నాథో న మే భోక్త్యతి కన్హిచిత్
వైశ్వదేవాదికం కర్మ కృత్వా గృహపతిర్మమ
ప్రతిక్షేతాతిధిపథం తస్మాత్స్వమతిధిర్భవ
వినాతిధిం గృహస్థాయ స్త్వన్న మేకో నిషేవతే
నిషేవతేషుం స పరం సహితః స్వపితామహైః
తస్మాత్స్వరితమాయాహి కురు మే పత్యు రీహితం
పతిర్క్యే బహుకాలీనః కాలం న సహతే చిరం
అశు గత్వా సమాగచ్ఛ...”

ఇందుఁ దెనుఁగులోనిరీతిగా ముందు విశాలాక్షి పఠికినచండభాషితము లుగాని హెచ్చుకుందాడుటలుగాని లేవు. ఎంతనేర్పుగా నుడివినదో పరికింపుఁడు. మఱియు,

“ఎంతయును కాల మివ్రోతం బిట్లు నెల్లె”

“వ్రతము తప్పి భుజింపంగ వలను గాదు”

అని, తనయయితసంఖ్యగలశిష్యులు దానును గలిసియు భుజింప నాచార

మనియు, అదొకవ్రత మనియు వారినెల్లఁ బిలిచినఁ గాని నే నొంటిగ నీయింట భుజింపరా దనియుఁ దెనుఁగువ్యాసుఁ డనినాఁడు. దీనికి మూలమున

“అస్తి మే నియమః కశ్చిత్ స సిద్ధిః, చేద్వ్రజే చ్చుభే,
ఏకభిక్షాం తదాహంతు కరిష్యే నాన్యథా పునః
అ.ముతం మమ శిష్యా యే తై స్సపంక్తి మహం వృణే
అ.స్థం యావన్నయా త్యర్కః తావ ద్భోక్ష్యే న్యథా నహి”
అనియుఁ గలదు. ఇక భీమఖండమున విస్తోత్రమా! శాప ముప సంహరించి యిటు రన్నున్నది యాదిశక్తి. తఱువాత.

‘భిక్షలే దని యింత కోపింతురయ్య
కాశికాక్షట్టణముమీఁదఁ గాని నేయ ?”

“ఏడు దినంబు లన్నమున కెడ్డము పుట్టినయంతమాత్రాలో
నేనుచుచున్నవాడవు, మునీశ్వర నేఁడును నీదు ధీరశిల్
వాడతిపోయేనే శివునిభార్యకుఁ గాశికే బుద్ధ్యరాశికిన్
గాడు నొనర్పజూచెదవు గంఠపుగోధము పెచ్చు తెచ్చుగన్”

నీవు విప్రుడవు గాన నేర మెంచరాదు. భిక్షకు రమ్ము, అన్నది. తఱువాత వ్యాసుఁడు

“తల్లి యిన్నిదినాలకేనియు సుభాధా గారసస్యందిమై
యులంబున్ సుఖయింపఁజేయుపలు కెట్లో వింటి నివ్వెటిలోఁ
బెల్లాతోన్నకతాన నే నొకఁడనే భిక్షానకు న్వత్తురో
యెలాశిష్యులఁ గొంచునత్తునో ?” అనియు

అమ్మా! నీ విభిక్ష నందఱము వంచి కుడిచి బ్రదికెరము పొందెంబు లందఱివి సమానమేగదా, అని యన్నాఁడు. వెంటనే యామె నీవు నీశిష్యులతోఁ గూడియే భిక్షకు రమ్మన్నది. దీనికి మూలమున:—

“కోపే నాలం న భిక్షేతి కాశికాయాం హరణే తే

మనో దగ్ధం కృతాన్వేత దన్నానాగమనక్రియా
సప్తస్వేవ ది గేషు త్వ మోదనాభావమాత్రతః
రోదనం కురుషే క్షాంతః కథం తాపసపుంగవః

౦ పేకీళ్ళ నట్టే కిం పగయూ రుషా

బత మానికలోత్తంస బాలచంద్రశిఖామణేః

ప్రియభోగపురంధ్రాం తే కోపోఽస్మి న్నగరోత్తమే”

అని యున్నది, తఱువాత వ్యాసుడును:—

“మాత ర్మయా కథమపి శుత్ర మస్మిన్ పురే చిరాత్

వాక్యం సుధాగంధ్యం హృదయోలాసకారణం

భిక్షార్థ మేక ఏవాహ మాగమిష్యామి వో గృహం

శిష్యోః కిం వాఖ్యై స్సాక మేకం సత్యంచ మే వద”

అనియుఁ బైతికి యున్నదిగాని శిష్యసహితభోజన మొక
వ్రతముగాఁ బ్రాణింపింపబ్బు లేదు. వైంశా నాతోపాటు నాశిష్యునకుఁ
గూడ భిక్ష సమగ్రహింపు మన్నట్లు సూచిత మైనది. గృహిణీసంభా
వణము మాత్రమే కాశీఖండమున కరగ-శముగానున్న దనక తప్పదు.

5 వ్యాసుని మందలించుట.

“భోజనానంతరము ధర్మపత్నియుఁ దానును నాస్థానంబున
సుఖోపవిష్టుండై బాదరాయణు రావించి” అని పోరంభించి కాశీనగ
రంబున కిపరాధం బొనర్చిన వ్యాసునికిఁ దగినశిక్ష చేయఁదలంచి
యీలాని:—

“ఎట్లు పురాణముల్ పదియునెన్నిదిఁ జెప్పితి వెట్లు వేదముల్

గట్టితి వేర్పఱచి నుడికారపుసాం పెసలార భారతం

“వెట్లు రచించితివు ఋషి వెట్లు తొక్క దినంబుమాత్రలోఁ

బాటకు లేకి తట్టెదవు పుణ్యగుణంబులరాశిఁ గాశికన్”

“క్రోధంబు ఫలమె నిర్మిల, బోధనునకుఁ దీర్థవాసమున కుచితశబే,
కోధము వారాణసివై, గోపించిన విశ్వార్థ గోపింబాహాళి”

“నారణాసి ముకిస్థానం బీత్తిగముమీంద నెవ్వం డన్యాయము
జలంచు వాఁడు రుద వీశాచం బగు’ అని రులిపివేసి నుంకను శాలింపక
యీశుమోము తిలకి చినది వెంటనే యాతఁడు

“కాశి నుండంగ న్ననుండు గాఁడు వీడు

వెడలిపో మ్మను మాటలు వేయు నేల ?”

అని పరుషాక్షరముల నధిక్షేపించినాఁడు. పరమశివుఁడు. పాపము
వ్యాసుఁడు ప్రముగ్ధుఁడై శంకరులఁ బ్రార్థించినాఁడు. అతఁడు వినక
పుణ్యకాలములందును భూతలిథిని మాత్రము వచ్చుచుఁ గలెనని
యైదుక్రోశములయవఁ గుం బొమ్మ నాచి రగోపురముల కానరా
నంతదవ్వు పోపొమ్మని శంకరుఁడు మాయచూచినాఁడు. మాచికిరా
దైవపక్షి యెంతదుఃఖాంతముగ ముగిసినదో? దీనికి సుస్మృత మూల
మున రీతి వేఱుగ నున్నది.

మునులు భోజనానంతరము పో నుద్యుక్తులై యుండి శంకరునిచేఁ
బార్యతి కనుసన్న చేయఁబడి వ్యాసుని ధర్మమునుగూర్చి ప్రశ్నించినది.
అతఁడు సాధారణధర్మములు నెప్పుడు ‘కోపము లేనచో’ పరోత్స-
ర్హాసహనము విచార్యకారిత్యము, మున్నగునవి షుభ్యధర్మము లనును.
వెంటనే మహాదేవుఁ డాచెప్పినధర్మములలో నీయొద్ద నేమి గల్గవయ్యా?
అని యడుగఁగా వ్యాసుఁడు మఱి మాటాడలేదు. అప్పు డీశుఁడు వ్యా-
సుని దెప్పుచు స్వర్ణసిద్ధి నందక కోపముచే నెవఁడు శాప మిచ్చునో
యాశాపఫల మెవనియది యడుగఁ, వ్యాసుఁ డట్టి యాశాపఫలమును
దానే యనుభవించు ననెను. అప్పు డీశుఁడు వ్యాసుని యపరాధ
మొనెత్తి తెలిపి శపించును. దానికి య్యుచు గడఁగి వణకుచు నంది
కను శరణువేడి యప్రమీచతుగ్దశీధులందునూత్రము కాశీప్రవేశ
మున కర్హత గలిగిప నీశ్వరునితో జెప్పు మని పాదములపైఁ బడును.
పతి నడిగి యామె దానిని ముదలనెట్టును. ఇట్లుండ నీకథను దెనుఁ
గులో వేఱుగా గ్రహించి కొంత విడుచుట యేలోకో ? చూడుఁడు.

(వ్యాసఉవాచ)

“స్వచ్ఛాంతకరణే మాత ర్మహా మిమాన్షమానదే
సపషభిర్మోనాన్యోస్తి యత్ప్రయా శరివర్యతే
త్వమేవ ధర్మం జానాసి పతిశుశ్రూషణే రతా

(శృహిణ్యువాచ)

అయంధ ర్మో భవే న్నూనం క్రియతే చ స్వశక్తితః
సాధారణాని ధర్మాణి సంపృచ్ఛే తాని మే వద

(వ్యాసః)

“అనుద్వేగకరం వాక్యం పరోత్కర్షసహిష్ణుతా
విచార్యకారితా నిత్యం స్వనిష్ఠ్యాదయచింతనం

(శృహన్తఉవాచ)

ఏషు ధర్మేషు భో విద్వంస్తస్యి కోస్తీవా తద్వద
తత స్ఫుగితవ ద్వాసః తస్థా కించిన్నచోక్తవాన్.

(శృహన్తః)

త్వయ్యేవహిదయాసమ్యక్ ధైర్యం త్వయ్యేవ చోత్తమం
త్వయి సంభావనాస్త్యేవ కామకోఽవినిగ్రహే
త్వమేవ సమ్యక్ జ్ఞానీషే వక్తుం చోద్వేగవర్జితం
త్వయ్యేవ సమ్యక్ దృశ్యేత పరోత్కర్షసహిష్ణుతా
విచార్యకారితాయాశ్చ త్వమేవ నిలయో మహాన్
మమైకం బ్రూహి భోవిద్వాన్ శాపం దద్యాచ్చ యఃకృథా
అలభ న్నాన్యథసంసిద్ధి మభాగ్యాత్త స్యకస్యః సః

(వ్యాసః)

యస్సాన్వీకృతసిద్ధిమలభ న్నభాగ్యాచ్చపతి కుగ్రా
సశాపఃప్రత్యుతభవేత్ శఙ్క రేవా వివేకినః

... ..
... ..

తచ్చుత్వావేపమాన స్పః పరిశుష్కా-వృతాలుకః
జగము శరణం గౌరీం యతం స్తచ్చగణాగతః
ఉవాచ చ వచో మాతః తాహితాహి భృశం సుదన్
ప్రత్యష్టమి సదా డేతీః ప్రతిభాశంచ పార్వతి
దిశ పశేనాదేశం నేశ స్వద్వాక్యలంఘకః
ఇత్యుక్త్వా తేన మునినా భవానీ కరుణాజనిః
ముఖం మహేశితం దీప్త్య తథేత్యాహ తదాజ్ఞయా”

ఇక భీముఖాడమున నీవిషయము పార్వతీ పరమశివు లిరువురును
ఋషులెల్ల భుజించి శయనించుచున్న పరీదేశమునకే వచ్చిరి. తోడన
ఋషిసంతోషన త్రాసములలోఁ బ్రత్యుత్థాన మొనర్చినాఁడు. నమస్క-
రించినాఁడు. నందఁడట్టివాఁడు. వెను వెంటనే శంభుఁడు కోపసంఘటన
“ఓరిదుర్గా నీ రమ్యస్థిం పచాభాస యోజనగంధి ప్రథమపుత్ర
దేవరన్యాయదుర్భాసనాపరతంత్ర బహుసంహితావృథాపాతపతన
భారతగ్రంథగంధన పండితం మన్య”

అని మొదలిడి నీవా, కాశికను శపింతువంట “పామ్ము నిర్భాగ్య
మాయూరిపాలమువెడలి, యెచటికేన్ శిష్యులును నీవు నీక్షణంబ”

“సోక నడగొట్టితేనియు, రాకింతుఁ జూగూ ముగంబు రాచట్టువమున్,
శ్రీకాశిక నిందించిన నీకింతట నేలపోవు చచరిత్రా”

అని కెవులబెట్టరాని కఱకులు నుడిచెను. అహ! భక్తుని భక్తి
పక్షింపఁబూని యాతని నెన్నే చిక్కులువెట్టిన భగవంతుని పక్షియై సక
మెంత సున్నితమో పరికింపుఁడు? అప్పుడు వారియడుగులం బడినాఁడు
వ్యాసుఁడు. అంబ కనుగ్రహము గలిగినది. దీనికిఁ గారణము

“కాశి శివునకు శుద్ధాంతకాంత గాన

దానిపై నల్లి కోపపాత్రంబునైతి

కాశి గారికి సవతియే గాన, నేను

దానిపై నల్లి ప్రేమపాత్రంబునైతి”

అని వ్యాసుడు మున్నే చెప్పినియున్నాడు. అప్పుడు
 “వెలుగు మోగుచూర. పదివేలవిధంబులైన నన్ను నే
 మఱవ మఱేడకుం జనుట మాని సుఖంబున దక్షిణాతికిం
 దుఱిగలిగొన్న సమ్మదముతో గమనింపుము భీమనాయకుం
 డఱిగొఱలేనివేల్పు నిఖిలాభ్యుదయంబులు నీకు నయ్యెడున్”

అని యోదార్చి పంపినది భవాని. సత్యముగా నీవిశ్వేశ్వరప్ర
 వృత్తికై వ్యాసునికప్పు డెట్టి యభిప్రాయమున్నదో గ్రంథముననే
 స్థానాంతరమున నాభావము వెల్లడించియున్నాడు. చూడుడు.

బాదరాయణుడు కాశికే శిష్యగణముతోఁ గైవల్యసిద్ధికేగి
 యున్నాడు. మనమును బోవుదములెడని మైత్రావరుణ బృహస్పత్యత్రి
 భరద్వాజముఖ్యులగు మునులును బ్రయాణమై కాశికేగిరి. అచ్చటి
 పురజనులవలన విషయము తెలిసికొన్నారు. అప్పుడువారు

“కిమర్థం బత విశ్వేశః స్వయం కోఽధాకులోఽభవత్

దినాని స ప్రాదత్వాన్నం పరిపీడితవా నయం

శిష్యసందోహసహితం మునీంద్రం బాదరాయణం

ద్వైపాయనం ధిక్కృతః సోఽపి కాశీపతి స్వయం

ప్రాజ్ఞైరస్మా నత్రోకథా కృపయా ధారయిష్యతి. ౧౪ అం. ౨౦

“కూడుపెట్టక యేన్నాళ్ళు కుతిలపఱచి; గాసిసేయుట యిది తప్పుగా

దెతనకుం ఎదురు కెదుకే, కోపించి నిందుధరుం, అకట గుడ్డెట్టి

బాదరాయణునిమీఁద”

“ద్వైపాయనమున వెడలం, ద్రోషించిన కోపగాఁడు భూర్జుటి యీకా

శీపతి మనలను ననుకరి, ప్రాచరుడై యుచట నేల బ్రదుకఁగనిచ్చున్”

అని యనుకొని గిరుక్కున దక్షపురికి బయలు వెడలినారు.

ఇంక దీనికి మూలముగూడ సరిగానేయున్నది. అంధ్ర కాశీఖండ
 ఘట్టమునకును దానిమూలమునకును గణానంవిధానమందు మార్పును
 ఆరెంటికంటె భీమఖండమందు భేదమును జూచుటయున్నది. కాశీఖండ

మున సీతాని వ్యాసుని నిందించినది. ఈశుడుఁ శాపమిచ్చినాఁడు. భీమ
ఖండమున సీసుఁడే వ్యాసుని నతిపరుషముగా నిందించుటయు శాప
మిచ్చుటయు జరిగినది. భవాని యోదార్పి ధైర్యముచెప్పి వ్యాసునికి
ముందుదారి చూపి యాశ్వీరదించినట్లు లున్నది. సంస్కృత కాశీఖండము
నఁగూడ వ్యాసునిచే శరణుపొందిన దేవి కొంత కరుణించి పుణ్యతిథు
లందుఁ గాశీప్రవేశమునకు నెల పీయఁగాఁ దెనుఁగున శివుఁడే దానిని
ముదలవెట్టివాఁడు. మఱి పార్వతిమాటయేలేదు. మఱియు భీమఖండ
మున “ఆకంఠపూర్ణం నిశ్చంకం భుక్తవంతో వయం తథా” అను ఋషు
లమాట కాశీఖండమున “ఆకంఠంబుగ నీవు మాధుకరభిక్షాన్నంబు”
అని పార్వతిచే ననిపించినాఁడు. వ్యాసుఁడు భిక్షుకు రమ్మనిన గృహిణిని
“కమలలోచన, నీలకేణి, చింబాధరోష్ఠి” అని సంబోధించినాఁడు.
మూలమున “భద్రే! కాత్వం కుతః ప్రాప్తా పూర్వం దృష్టా న క్షుత్రం త్
మన్యే ధగ్మమయీ మూర్తిః కాచ త్వం శుచిమానసా, తద్ధర్మస్మాత్
పరాం ప్రీతిం సంపాప్తా సిందియాణి మే అని మొదలిడినాఁడు. దీనికి
“నిత్యం వీక్ష్యే చరంతం త్వాం భిక్షా శిష్య తైర్వృతం, త్వమేవమాం
నోజానీషే జానే త్వా మహామేవహి” అనియు నామె చెప్పినది. తెనుఁ
గున నిది మృగ్యము. మూలమున సుభగే, శుభలోచనే, సుందరి
అనునట్టి సంబోధనములే యున్నవి. “వేనలి పాటపాట నరవెండుగ్రతఁ
దిలతండలాన్వయ, శ్రీ నటియింపఁ గైనదలి వేరని చన్నులు
పాలవంకలై, కొ నసియార్ప వాలుఁదెలికన్నులఁ గల్గితనంబు వీక్షి
నన్” ఒక శ్రీ పిలిచినట్లు వర్ణించిన శ్రీవాఙ్మయ మున్నున్న వ్యాసు
నిచేఁ బలికించినాఁడు. మఱియుఁ బై పద్యమునకు మూలమున,

‘అధగచ్ఛన్ మహాదేవ్యా గృహద్వారి నిష్క్లయా

పాశ్చతశ్రీ స్వరూపిణ్యా భిక్షయై బ్రాధితోఽతిథిః”

అనియే యడఁ నామె కచకునామల ప్రేమఁగున వర్ణించినాఁడు.

ఇది పాశ్చతశ్రీ వివరణయై యుండవలెను. మఱియు వ్యాసుఁడు భిక్ష
కేసినపుడు

“వండుచున్నార మను నొక్కవనజనేత్ర

తిరిగి ధమ్మను నొక్క భేదీనఁబోడి

దేవార్కంబు నేడనుఁ దెఱవ యోర్తు
ద్యాః కవాటంబుఁ దెఱవదు వనిత యొకతె.

అనునవి మొదలగు నిషేధవాక్యములు, చర్యలు సమూలకములు. ఇనను నివి యాంధ్రమున సుందరములు.

పురాణములు గీర్వాణభాషలో రచించిన మహాత్ముఁ డొక్కఁడే. అతఁడను వ్యాసమహర్షి. ఇతి వృత్తము వ్యాసునికి సంబంధించిన పరాభవరూపమైన గాథ. అట్టిశ్రుతి వ్యాసభగవానుఁడు సంస్కృతభీమ కాశీఖండముల రెంటును దనగాథ భేదభూయిష్ఠముగా వ్రాయుటకుఁ గారణమేమో? కాశీఖండమునఁ దనకుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గిరియారూపమున ననుభూతమైనసంగతి భీమఖండమునాటి కొకరితోఁ జెప్పుట రూపమున ననుకరింపఁగలిగినచిన్నాఁడు. చిన్న చిన్న మార్పులున్నను సంగతముగానే యుండను. కాని తనకుఁ గల శిష్యుల ఖ్యను, తనకు శాప మిచ్చినవారి విషయమును, తన్ననుగ్రహించిన వానివిషయమును, తనకుఁ గాశిలో భుక్తి దొరకని దినమాలసంగతియు, దన కిచ్చిన శాపసంగతి విషయమును భిన్న భిన్నముగాఁ జిత్రింపవలసినంతమాత్రపు గాని మఱియొకఁడని సంభవించునా?

శ్రీనాథకవిరాజు సంస్కృతమున వ్యాసుఁ డెట్టివాఁడో తెనుఁగున నీతఁ డెట్టిసిద్ధహస్తుఁడు. తాను పరివర్తించునపుడు మూలములందలి విరోధఘట్టములఁగూర్చి యేమనుకొనెనో? పురాణములపైఁ బూర్వపక్షము మనకేలయని యున్నదున్నటులే రచించె ననుకొందమా? మూలముననున్న మంచిమంచిసంవిధానముల మార్చినాఁడే. కొంతస్వతంత్రించినాఁడే. ఈగాథ నిట్లు పరస్పరవిరుద్ధముగా రచింప నేలొకో? ముఖ్యముగా శ్రీనాథుని భాషాంతరీకరణవద్ధతి, వైషధము, కాశీఖండము, భీమఖండములనుబట్టిచూడ మూలములందున్న మహా తగవిషయములెన్నో యాతనియొద్ధికరణమున లోపించియు, లేనివి కొన్ని పెరిగియు దుచిభేదము ననుసరించియు గొన్ని మార్పులతోఁ జేరియుండ ననక తప్పదు. (ఓమితి శివం)

సవశోణరుచుల నందము లగునెఱిజడల్
దలిరులుగా నొక్కదళువు మెఱసి
లలితవిలాసంబుగా బాలచంద్రుడు
విరిపుప్పుగాలెస్స మురువు వడసి

గీ. కరుణ మకరందధారగాఁ గరముచెలుపు
గన్నశివుఁ డనునూతనకల్పతరువు
చూడఁ దరముగ ఫలలాభసూచకముగఁ
దనర నమ్మునియెదురఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ఆనంది యపుడు హరునకు
నానందితనరణి ఫాల మవనిం జోకం
గా నగుచుఁ గరము నగుచును
దా నతులితభక్తి నిటలతటమున్ జేర్చెన్.

క జయ వివిధోపనిషత్సం
చయశయన చరాచరాత్మజగదయన ధనం
జయ శశిరవినయనకృత
స్వయముదితజ్ఞానముఖ్య సౌఖ్యనయనా !

క భువనసిస్మత్కారతా
త్వవనజఘ్నతాత్వవస్థ వాగ్ధవనిటల
త్వవతార త ప్తతదభీ
ప్రవిశేషవ్రాత జయ యసంయజేతా !

క. పంచవిధర్షమదగజా
పంచేత్వత్ప్రైణవస్రభావై కవిభా
పంచాననభావలస
త్పంచాక్షరమంత్ర జయ కృపాపరతంత్రా !

క. అనిబహువిక్రములఁ బ్రస్తుతు

లొనరింపఁగ నెలమిఁ బొంది యొగి నందికి ని

ట్లని యానతిచ్చె శంకరుఁ

డనయము ననుకంప చూపులందు నటించన్.

చ. తలఁపఁగ నేనిరానిక్రియఁ దాపసపుంగవ నిష్ఠ యొప్పు నీ

వలవడఁజేసినట్టిపరమాద్భుత ఘోరతపంబుచేత నే

నెలమి వహించి యిప్పుడ యభీష్టఫలంబుల నిత్తు నంచు ని

ర్మలమతి వచ్చినాడను వరంబు వరింపుము సంతసంబునన్.

క. నావుడు శిలాదనందనుఁ

డావిశ్వజగద్విధాతయానతి విని త

త్వావనపదాబ్జములకుం

గేవలమగు భక్తి మ్రోక్కి కృతనిశ్చయఁడై.

గీ. సరవి నింకను (నిట్లు) వత్సరసహస్ర

మేను మిమ్ముభావించుచు నింపుతోడఁ

దపము సలుపంగఁ జాల నచ్చవు మహాత్మ

మిమ్ముమఱి యెల్ల నెవ్వయు నిందుమాళి.

వ. అని విన్నవించిన విని సదాశివుండు వెరఁగుపడుచు నయ్యభిమతంబు

ప్రసాదించి యతని నవలోకించి నీవు దపంబున నిలిపిన యిమహీస్థ

లంబును నీపేర నందిమండలం బనుమహాతీర్థంబుగా నిచ్చితి మనిఁ

యానతియిచ్చి యంతర్ధానంబు నొంది యభినందితానందంబున

గైలాసంబునకు విజయంచేసె; నట నందియును సలభపరుండగు

చుండి యొక్క-వాసరంబున,

ఉ. కమ్రతరప్రమోద మెసఁగంగఁ దదాశ్రమభూమి డించి యా

తామ్రుచిప్రపూర్ణ నవతామరసాకరరమ్యమున్ ఫలా

నస్త్రుమనోజ్ఞ శాఖతరుమధ్యమునై తనరారుచున్న యే

కామ్రకనామతీర్థమున కాదటమై జని నిశ్చలాత్ముఁడై

కు. హరునింగూర్చి మహేశు నెంచి గిరిశుం బ్రార్థించి దాక్షాయణీ.

శ్వరుఁ గాంక్షించి త్రినేత్రుఁ గోరి రజనీశస్ఫారఖండాంశభాః.

స్వరు నుల్లంబునఁ జేర్చి సల్పెఁ దప మాశైలాది యామోదియై

వరుస ద్వివ్యసహస్రవర్షములు దూర్వారంభఃఫూరంబుగాన్.

వ. అంత నతని దుశ్చరతపశ్చక్తికి దుర్ధరనిజభక్తికిం బ్రియం బందుచు
నిందుధరుండు నిరంతరాజ్ఞాచరణప్రవణంబు లగుప్రధానప్రమథ
గణంబులం బిలిచి యేకామ్రకస్థలంబున మత్స్యరమధక్తుండును
నిష్కరతపోయుక్తుండును నగుశిలాదపుత్రుం డున్నవాఁడు; మీ
రక్కడి కరిగి సశరీరంబుగా నమ్మునినాథుని గనకవిమానంబుమీద
నిడుకొని రమ్మని యానతిచ్చి వీడుకొలుప నవధరించినం జని.

క. తదనంతరంబ వారలు

ముదమున నేకాన్రుతీరమున కరిగి శిర

స్పదస్థాస్తరణ బ్రహ్మని

నదసంశ్రవణప్రమాభిసంధిన్ నందిన్.

క. కని యద్భుతమయ్యలై య

మ్మునిపుంగవుమీఁద రుచిరముగఁ గురిసిరి వా

రనఘామరవృక్షవిరూ

తనపుష్పప్రకరసాంద్రతరవర్షంబుల్.

చ, ప్రమథవరేణ్యు లప్పుడు ప్రభాపటలీవిభనాభిశోభితాం

గములు దలిర్ప నాతనికిఁ గన్నులపండువుగాఁగ నగ్రభా

గమునకు వచ్చినిల్చి మణికాంచన నిర్మలదీప్తిమద్విమా

నము నొకఁ డగ్గిఁ జూపి జతనంబున నిట్లని గేకవాక్యులై.

గీ. సకలదేవగురుఁడు చంద్రకళాధరుం

డీశ్వరుండు నిను సమిధకరుణ

గొనలుసాఁగ నిపుడు దనసన్నిధికిఁ దేరఁ

బనిచినాఁడు మమ్ముఁ బావనాత్మ!

చ. అని పలికి యతని మంగళస్నానపవిత్రగాత్రం గావించి దివ్యమా
ల్యాభరణంబులు శృంగారించి విమానంబునడిమిభద్రప్రీతంబునఁ
గూర్చుండ నునిచి యప్పరఃకాంతాయతసువర్ణచామరవ్యజనం
బులను గంధర్వబృందమధురగానంబులను బద్మాసంబునఁ గింపు
రుషులు రచించు మందారాగంబునకుఁ దోడ్కొనిపోయి సము
చితప్రకారంబున శాంభవసభాభవనంబు గదియించి రట్టియెడ.

సీ. తుంబురుండును నారదుండును నగ్రభా

గమున గీతప్రబంధములతోడఁ

బరిహాససత్కథాభంగి భృంగీశ్వరుఁ

డెడనెడఁ దగుమాట లలరఁజేయఁ

గాలరుద్రుండు శుండావక్త్రుండు ను

పరిప్రీతమునఁ గ్రమయుక్తి గొలువ

వామాంకతలమున వఱలు దాక్షాయణి

సరసచేష్టలఁ బ్రేమభరముఁ బెనుప

గీ. నాల్గుదిక్కుల నిజసేవనాప్రసక్తి

నరుగుదెంచిన హరివిరించాదు లెల్ల

నెలమి మడిసందులను జేతు లిడి భజంప

గరిమఁ గొలుపున్న శశిమాళిఁ గనియె నంది.

మ. కని భక్తిం బ్రణమిల్లి లేచి కరయుగ్మంబు స్థలాటస్థలం
బునఁ గీలించి నమశ్శివాయ కరుణాంభోరాశయే భక్త పా
లనదీక్షాగురవే యటంచు మఱియు న్భాగొంద నందంద మిం
చినతన్నామము లుచ్చరించుచుఁ బ్రశంసించె స్వరు స్మంకరున్.

చ. అపుడు మహేశ్వరుండు ప్రణయంబున నమ్మునినాధుతోడ నీ
విపులతపఃప్రశస్తికిని విస్తృతభక్తికి నేను మెచ్చితిం
బ్రపురుషవర్ణనీయగుణభాసురసక్తికి నీడుగా విశే
షపుపద మిప్పు డారసితి జక్కఁగ నందుల నిన్ను నుంచెదన్.

వ. అని యానతిచ్చి యతనికిం దనసామీప్యసాహుప్యంబులు గృహచేసి
నిజసర్వకార్యభారకత్వంబును గణాధిపత్యంబును తదధీనంబులు
గావించి యనన్యసామాన్యంబుగా మన్నించె; నది మొదలుగా నందికే
శ్వరుండును నిచ్చలు మొగసాలఁ గూర్చుండి జగంబుల విన్నపంబు
లాలకించుచుఁ దగినపగిది నుపలాించుచు నయ్యష్టమూర్తియాన
న్నవర్తియగుచు నుల్లసిలుచుండె.

క. నంది ప్రసాదమన న
స్పందిత మహిమమున వెలయు భవలీల ప్రియం
బందఁగఁ జదివిన వినినన్
నందత్సభ సింధు లొదవు నరులకు నెపుడన్.

తొమ్మిదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁడవధరించినట్టిలీల
నది దనర్చు సింధురాసురమర్దనం
బనువిశేషనామ మతిశయిల్ల.

తరల. మహితదానవసంభవుం డసమానవిక్రమదుస్సహుం
డహితభంజననిష్ఠురాత్ముఁ డనర్గళాగ్రహ వర్తన
ప్రహితమానసుఁ డాతతోగ్రతపఃప్రభావసముజ్జ్వల
నృహిమ నొప్పుగజాన్యుఁ డొక్కయమర్త్యశాత్రవుఁడిమ్మహిన్.

గీ. అలఘులీల దశసహస్రయోజనమితి
వఱలు నున్నతియును వలము గలుగ
విగ్రహమునఁ జాల విలసిల్లు జంగమాం
జనధరాధరంబు పొలుపు గెలిచి.

వ. ఈదృశప్రభావంబున వెలయు నతఁడు దనమనంబున నిసర్గజంబగు
నిర్జరులవలని యలుకం జాలక రెట్టించి సముదయంబున దర్శించి
యొక్క-సనుయంబున

సి. ఖరఖరట్టాకారచరణఘట్టనముల

కుతలమంతయును గ్రెగ్గోడు గాఁగ

శాతదంతాగ్రసంజాతఘాతముల గో

త్రనుహీధరములు దుత్తుమురు గాఁగఁ

గర్ణతాడనసముగ్ధతపవనంబుల

వాహులు పిండలివండు గాఁగ

నుత్తి పశుండాగ్ర హోగ్రఘ్నణముల

జదలువారు చదురుగాఁగ

గీ. నడచె జైత్రయాత్ర(కుల) సన్నాదపటిమఁ

గుటిలగంభీరఘీంకారఘోరఘోష

పటపటార్భటిపాటితపద్మజాండ

భాసురుండగు నగ్గజాసురుండు.

గీ ఇట్లు నడుచునపుడు హేలాసముత్తాల

సరణిఁ బ్రళయసమయతరణిమండ

లోపమాన తస్మహోగ్రవీక్షణముల

నొక్కపెట్టఁ పావకోల్కు లెసఁగె.

క. అవి భయదప్రసరణముల

నవిరళసంతాపభరసమాహతిఘనతన్

గవిసి యెడతెగనిపెక్కున

వివిధగతిం జగములేచి పెంపఱవెట్టెన్.

చీ. అదయత నమ్మహాసురుండు నాజలలోఁ దనతోడఁబోరఁగా

నెదిరినయట్టివారి సముదీర్ణకృతాంతకదండచండతా

స్పద మగుచున్న తుండమునఁ జక్కఁగ నొక్కటఁ జుట్టిపట్టి నె

మ్మదిగని మ్రింగఁ జొచ్చెఁ బలుమాఱును దారుణకర్మధీరుడై.

చ. హరిశ్శిఖిదండిరాక్షసజలాధిపమారుత యక్షసోగ్రు లా

కరిదనుక్షేంస్తునిఘ్నరపుఁ గై వడి సైఁపక యొక్కపెట్ట యు

గృరబహుసంఘస్యై న్యములతో నరుదెంచి యెదిర్చి భీమసం
గరమునకుం గణంగి రవగాఢభుజావిభవంబు సూపుచున్.

వ. ఇట్లు సోరికింజేరిన నాకపతుల నాకులతపటుపం దలంచి రభసంబునం
గసిమసంగి దంతివల్లభుండు

ఉ. కొందఱ మట్టు పాదములఁ గొందఱ నొక్కట గ్రుచ్చుఁ గొమ్ములం
గొందఱఁ జుట్టుఁ దుండమునఁ గొందఱ నీటుగఁ జూచుఁ జూపులం
గొందఱఁ గొట్టుఁ గర్ణ ములఁ గొందఱఁ బాఱఁగదోలు ఘోక్రియన్
గొందఱఁ గట్టు వాలమునఁ గ్రూరవిహారవిధాధురీణుడై.

సీ. పదహాతి నెగసిన మెదడుతండంబులు

రంపిల్ల మట్టన కొంపి యగుచు

రదనఘాతంబులఁ జెదరినప్రేవులు

తోడోన తునిసిన తొండు లగుచు

తుండంబువ్రేటునఁ దునిసిన శిరిములు

కనుకనిఁదెగిన పంకజములగుచుఁ

జూపుమంటల వేడి స్రుక్కినభుజములు

గరము మూర్ఛిలీ నవాగ్రమ్ములగుచు

మఱియు దంతప్రహారసమ్మర్దనముల

నవిసిపడిన యంగంబులు నాచులగుచు

సమరతల మనుపద్మాకరమును మెఱయ

నాగజాసురసమఁ విహార మొప్పె.

వ. ఇట్లు దుర్వారఘోర ప్రకారంబునఁ బ్రతిపీరులఁ బాటి సమరిననతని
ధాకకుం గాక పలాయితసురాధిపు లొక్కయెడఁ గూడి పడి యా
దనుజభయంబువలనఁ గావ సమర్థుండు భగ్గుండుగాక యెవ్వరు గల
రతనికి విన్నవించు మనుచుఁ దలంచి యందఱుం దత్తణంబ రజతాచ
లం బధిగమించి యాజగత్ప్రభువు పెద్దమొగసాల ముందర నిలిచి
కరంబులైత్తి తారస్వరంబున నిట్లని విన్నవించిరి.

- సీ. అభయమ్మునిమ్ము భక్తానందసంధాత
 శరణంబుగమ్ము విశ్వప్రణేత
 కరుణాజూడుము చారుకల్యాణమయహాప
 యార్తిమానువుము దివ్యప్రతాప
 యరయుము కుముదమిత్రార్థమాడామణి
 కావము దారుణాఘప్రణాశ
 చేకొమ్ము శాంభవీచిత్రహతనచోర
 రక్షయొసర్పు నిర్మలవిహార
- గీ. యభవ ఫాలాక్ష శంకర యాదరింపు
 ముగ్రభూతనాయక మమ్ము స్థూరింపు
 మజర యక్షర ద్వయమమ్ము నవకరింపు
 ప్రకటజయసంగ గతి నవపాండురాంగ
- ఉ. మామొఱి యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిక్షణవ్రతా
 మామొఱి యాలకింపుము సమస్తదయారససంగమానసా
 మామొఱి యాలకింపుము సమస్తజగత్పరిక్షణవ్రతా
 మామొఱి యాలకింపుము శమప్రకటాత్మక యోసదాశివా !
- క. దిక్కగుము శర్వ శాశ్వత
 దిక్కగుము పినాకహస్త దిక్కగుము హరా
 దిక్కగుము వృషభవాహన
 దిక్కగుము వినాశదూర దిక్కగుము భవా.
- త. అని యిట్లు శతమఖాదులు మిగుల నాదులగుచు నానారూపంబులం
 బలుకు దీనావాపంబుల నొదవు ఘోషంబు రజతాచలంబు గుహన
 ముచ్చల తృతిధ్వనులవలనం బరితాపంబు బొందుచు భూనభోంత
 రంబంతయు భారుకలుగఁ గలంగునటుగాఁ జెలంగుచుండు నవసరం
 బున సంతరాస్థానమంటకుంబునఁ బ్రమథగణంబులు గొలువ నొడ్డో
 లగంబున్న విశ్వనాయకుం డాకలకలం బాలకించి పిలువఁ బుత్రెం
 చినం జని వారు నుం దత్ప్రదేశంబున.

సీ. డిపరిపీఠమున నిలుచున్న నందీశ్వరు
 నంజలిస్థలియొక్క యడుగుజరపి
 యావలిచరణ మొయ్యారంబుతోఁ గూడఁ
 దొడమోద వెరగు చెన్నడర నిలిపి
 సతీయంక వేదికిం జనఁజూచి ముణిఁచిన
 యొకచేతిలోన మ స్తకము మోపి
 నాసికయరడాయ బాసిక నెఱివేడక
మీఱహస్తమునఁ బూని

గీ. ఇతరకరయుగ్మకంబునఁ జతురలీల
 నభయవరదానచిహ్నంబు లగ్నిఁ దాల్చి
 ప్రకటగంధర్వగీతప్రబంధరుచులు
 వినుచునున్న యీశ్వరు లోకవిభునిఁ గనిరి.

క. కని భక్తితోడఁ బ్రాణమము
 నొనరించి లలాటతటల నొక్కటఁ గరమున్
 దనరఁగ ఘటించి సాధ్యస
 మున వణఁతుచునుండి రింద్రముఖు లట్టియెడన్.

క. శివుఁ డాదరించుచూపులు
 నిపురగ మీ రకట యేల నేఁ డిట్లార్చి
 దవిలితిరి చెప్పఁ డిప్పుడ
 యవలీల నణంచువాడ నాభయ మెల్లన్.

గీ. అనుచు నాపురందరాదులతోడ ని
 ట్లానతిచ్చుటయును మానసమున
 వార లందఱు...చక్రీతరానంద
 ఘనత గ్రమ్మఱంగ వినతు లగుచు.

వ. లేచి నిలిచి దేవా మహిషాసురనందనుం డగుగజాసురుండు మదిం
 చి ముదఱుం గానక విశ్వంబునకు బాధసేయం దొడంగిన మే మంద

ఱము చతురంగబలసన్నద్ధుల మగుచు నతనిం దలపడి యెంతయుం
గోల్తలసేయనోపక పాటిపోయివచ్చితిమి. వాఁడును వారిజగర్భ
మీఁదికి దాడిసనియె; నంత కక్కడ నేపాటికోలాహల మగునో
యెఱుంగరాదు; ఈవిజ్ఞాపనంబు చి తంబున నవధరించి యిప్పుడు
విజయంచేసి వానిం బరిమార్చవలయు, ననన్యగతికుల మమ్ముఁ గావ
వలయు ననిన నోడకుండుఁ డనుచు వారి కభయం బిచ్చె; ననంతరం
బ యక్కడఁ గదలి.

చ. తన యిరువంకలందుఁ బ్రమథప్రకరంబులు నిర్జరేంద్రుల్
ఘనతరలీలఁ గొల్పి వృషభాధిపు నెక్కి యుదంచితోర్ధ్ధతిన్
జని యటముందటం గనియె శంకరుఁ డాగజదానవు న్నితా
వనినిజహస్తబంధబలవనద్భరభీతు సరోజసంభవుఁ.

గీ. ఇట్లు సూచి యాత్మ నేచిన రోషపా
వకముశిఖలు వెలికి వలియ నిగిడి
కానవచ్చె ననఁగఁ గన్నుల రెంటును
నరుణరుచులు నిగుడ నపుడుగవిసి.

క. అతీభయదాశనిపాతము
ప్రతియగు కరఘాతమొకట రాక్షసవిభునిం
ధృతి గుదియ నడచి యావా
కృతీ దత్త-రముక్తుఁగాఁగఁ గ్రక్కు-నఁజేసెన్.

వ. ఇట్లు దన యాగ్రహంబునకు ననవుపడి విరించి విడిపించి సమరవ్య
క్రండుగు నుగ్రి నిరీక్షించి యతండును మాఱుమలయుచు నవచ్చం
భించి గదిసి.

మత్తకోకిల.

ఫాలలోచనుఁ డుం దదుద్భటభంగి యంతయుఁ జూచి త
తీఁగ లజాలక రాశతాసముదీర్ణ తాభఁ దలంచుచున్

శూల ముద్ధతిఁ ద్రిప్పుచు న్వడిఁ జొచ్చి వానియురంబున
నీల గ్రుచ్చి నిరూఢి నెత్తెను నింగికిం జనునట్లుగన్.

క. గిరిశకరశూల శిఖిరో

పరితలమున నట్లుగుప్పబడియున్నగజా
సురుఁ డొప్పె సురభయావలి
హరణార్థము కాచినట్టి యంబుదముక్తియన్.

క. ఆలోకనోత్సవంబుగ

నాలోక్ష్మభునిమీఁద నడరెం దటచై
యాలోఁ బ్రసూచవర్షము
లోలి న్మృగుపో(రు)ర్ముణర్ముణారవములతోన్.

వ. అప్పుడ కని లబ్ధశాంభవభక్తిభాసురుం డగుచు గజాసుగుండు
శీమహదేవునకు విన్నవింపం దొడంగె.

క. కరుణింపు నన్ను నీశ్వర

పరమానందాత్మ శర్వభవ సకలజగ
ద్భరిత యనంత యనామయ
గిరిశ సుభాకరకిరీట గీర్వాణమతా !

ఉ విగ్రహవృత్తిపూని కడు వీరిణులై చరియింపు ధూర్తులం
దుగ్గుడ వాదుగాన భవదుజ్జ్వలపాదసరోజభక్తిస
వ్యగ్రతరాత్ములై పరగువారలయందు శివుండ వాదు సా
నుగ్రహరీతిఁ గావున నినుం బ్రణుతింపంగ నొప్పు ధూర్జటి.

క. శిష్టాపకారుఁ డెంతయుఁ

గష్టక్రమవర్తనండు కల్లరి వీడు
త్రస్తాష్టాఘుఁ డనక యిపు డొక
యిష్టము నాకవధరింపు మీశాన! కృపన్.

వ. అని మఱియు నీదృశంబులగు విజ్ఞాపనల నాసదాశివునిచిత్తంబు
ప్రమోదాయ త్తంబుచేసి, దేవా? దేవర మదీయచర్మం బాలించి యది

పరమపవిత్రంబుగా నల్లవటిచి వస్త్రభావంబున ధరియింపవేయనిన
విని శంకరుండు ననంతరసమయంబున.

ఉ. ఆకరిదానవప్రభుని నల్లనయ్యికి నొప్పుడించి చి
త్రాకరకౌశలంబు మెఱయంగఁ దదీయశరీరచర్మ మం
గీకృతహేల నొల్వంగఁ దొణంగెఁ గరాస్త్రనితాంతశాతధా
రాకృతనూతన వ్రణసరద్గుధిరం బతిభీకరంబుగన్.

క. ఒలిచినచర్మము మణుచుచు
నొలఁజొచ్చె తనర్చిపాఱియున్న యొడల న
స్థలు దోచె దనుజుమేనం
దలతల నెఱసంజదోచు తారలువోలెన్.

క. సెరకట్టెఁగాలువలుగా
ధరఁ జాగుచు వానిశోణితమ్మలు మెఱసెన్
సురహృదయరాగరసములు
పరువడి నీకరణి వెలికిఁ బ్రసరించు ననన్.

క. కరివిభుని రక్తబిందువు
లరుచుగ హరుమేనఁ గదిరి యలరె భివిష్య
ద్వరభూషోరగచూడా
స్ఫురన్మణిప్రభలు మున్నపొడసూపె ననన్.

వ. అని యివ్వీధంబున నవ్విభుం డాగజాసురుచర్మంబు దారుణకర్మంబు
న నొలిచి యదిగరంబునం గొని కరంబు వీరరసావేశంబు ప్రహ
శంబు నొంద నమండలహరీచారుగతి నిరతిశయభరవ్యాసపద
న్యాసదుస్సహభూతలవహపన్నగ ప్రముఖముఖని స్రసద్గరళజ్వలనజ్వ
లాపరీతరసాతలుండును, సవిభ్రమభ్రమపరిభ్రమణ సంచారచల
దవిచల విచిత్రాయమాణ పరిధానపరివీతజఘనమండలుండును,
మంగళాంగహరఫలిత స్వచ్ఛపటాకారవిభ్రాజితాదభ్రాజననవనిష్ఠ
తద్రక్త ద్రుమబంధూకరుచిరబంధురశరత్సమయండును, నభంగ

మృదంగవాంశతాళాద్యనవద్యవాద్యవాదనాదరసంభ్రమ సంధిపు
 మ-రత్న-మలసంభవపురస్సరుండును, అభినవాభినయసముద్దండ
 భుజాండ జాగ్రదుదగ్రసాధన ప్రసాధన ప్రకామధామ ధగ
 ధమనిచనిసజగదంతరాళకుహరుండును శర్వత్రీసరనిశ్చేషఝంపా
 పాతఘ్నా మూనార్ణవసముస్మిలితతద్భహాలహరీభీషణా ఘోష
 ప్రతిధ్వనిత గోత్రిగోత్రాధరగుహగృహంతరుండును విదుమిదు
 మలతా ప్రతానపరిభాత పృభావవిభాసమాన జంగమజటా
 చ్చటాసంతాన నితాంతప్రవృత్తి హరి ద్వృత్తిశంకరుండును, నిజ
 విజయాపదానప్రథమాన నానారాగ నిబద్ధనాదచంక్వణ తుంబురు
 నారదప్రభృతిదివ్యగాయకపరివృతపార్శ్వస్థుండును సమేధితక్రీడిత
 సందర్శన సందర్శనిర్భరానందోస్మిల శ్లాఘద్రగజానన ప్రధా
 న ప్రమథనాథ జయజయవచనముఖరుండును మధురమధురస
 పానచంచరీక కాకలీస్వరస్వననివ్యందదమరుతరుప్రసూనవర్షసురభిత
 విశాలశేఖరుండును నగుచుఁ జూపఱ కొండొక తడవు కన్నుల
 పండువుగాఁ దాండవవ శానందవంబున వినోదించిన చిత్తంబున
 నుండు సమయంబున

గీ. హరివిరించాదు లందఱు నమ్మహాత్ము

పాదయుగ్మమునకు నతిభక్తి మొక్కి-

కేలుదోయి శిరంబులఁ గీలుకొలిపి

యభినుతింపంగఁ దొణఁగి రింపలరుమతుల.

ఉ. ఎల్లసురావలిం బఱపి యీజగ మంతయునుం బ్రతాపసం

పుల్లకృశానుకీలములఁ బోవులఁజేయు...గజాసురుం

జెల్లఁగ నిట్లు సంగరమహీస్థలిఁ జంపను జర్మ మొల్వఁగాఁ

జెల్లునె యెందు నెవ్వరికి సిద్ధమనోరథ విశ్వనాయకా !

చ. పదహతి నేల యంతయును జ్ఞాదములం గలచేవనట్లు బి

ట్టదర జటాప్రఘాతముల నాశలు బీటలువాఱ విస్మయ

ప్రదమగు నిట్టిమాడ్కిఁ దనరం భవనావలిఁ గాచుసంభ్రమం
బాదవఁగ నీవు తాండవమహోన్నతిఁదాల్చుట యొప్పు నీశ్వరా !

వ. అని మఱియు ననేకభంగుల నిజవిజయవినోదం బంపునఁ బ్రశసించు
చున్న పద్మాక్షపద్మగర్భప్రభుతుల నిభృతాదరలక్ష్మితంబులగు నిఠీ
క్షణంబులను సమయానురూపంబులగు సల్లాపంబులను బహ్వను
మతులం గావించి యెల్లవారును సేవించి రా నిజనివాసంబగు కైలా
సంబునకు విజయంచేసి యథోచితవిహారంబులం బోగ్ధువుచ్చుచుండె

క. హరుఁ డిట్లు సింధురాసురు
హరియించిన యట్టిలీల యంచితభక్తి
స్ఫురణం జదివిన వినినను
ధరణి జనావలి కభిష్టప్రీతిము లొనఁగూడుకొ.

పదవలీల.

గీ. వినుఁడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద
నభవుఁ డాధరించి నట్టిలీల
దనరు నది భుజంగధారణాహ్వయమున
నఖిలవిబుధసేవనీయ మగుచు.

క. అనఘశుభగతులు కశ్యప
మునినాయకసతులు గలరు ముగ్ధులు వినయా
దినిరూఢగుణసమర్థులు
ఘనకుచభారవహసతులు కద్రూప్రీతివనతల్.

వ. ఇట్లు వర్ణనీయగుణకాంత లొక్కనాఁడు విశ్రామంబునకు గృహ
సీమంబులు వెడలి యక్కడ నక్కడ హృదయానందపరిపోషంబు
గాఁ దత్తత్పదార్థ విశేషంబులు సూచుచుం జని చని ముందట.

సీ. అంతస్థితోచ్చల దభినవానిలముల
వీచికావితతులు విఱివీచి

ఏ దికావిశ్రతి నవీనదోలలమిడ

నహిరాజ కన్య లుయ్యాలలూఁగ

నహిరాజకన్యక లగ్నిఁదాఁకక యుండ

భానాగతాబ్దముల్ బలసియాడ

భానాగతాబ్ద శుంభద్గర్జనములతో

నాత్మఘోషములు సయ్యాటలాడ

గీ. అమర సురశిరోజ

... .. రాజదశని తక్షరక్ష

ణార్థకలనాభిమానాభియాతపీత

పరిభవాచలాకరము సాగరము గనిరి.

ఉ. శ్రీవిభుపంజ మేదినికిఁ జెల్వగుపుట్టము దివ్యనవ్యర
త్నాలికి మన్నిపట్టు దివిజారులదుర్గము వాహినీసతుల్
భావముగట్టురావు బడబోజ్వలనంబున వంటయిల్లు నాఁ
గా విలసిల్లు నావనధి గాఢమహత్త్వము చెప్ప నొప్పగున్.

ఉ. చండమరుత్పరి భ్రమణ చంచల చంచదుదీర్ఘవీచికా
మండ మజాండపూర్ణవిలసద్గతి నుండుపయోధి యొప్పుచుం
దాండవసంభ్రమార్థభుజదండనవాభినయాభిశోభితాం
గుండగుచుం గరం బలరు కుండలికుండలితోడి జోటియై.

సీ. ఒకచోట లహరీ సముద్ధతి నెగసి వాః

. కణములు చుక్కలఁ గొందుకొలువ

నొకచోట బడబానలాగతార్చులునాఁగ

భరరత్న రోచులు ప్రబలుచుండ

నొకచోటఁ దమలోన మకరాదికముల సో

మకమునేకాంగికి మాఱుమలయ

నొకచోటఁ దిరిబడి యురుపయోధరములు

పలుమాఱు గొండ్లిన పరిధవింప

గీ. మఱియు నొక చోటబయలికి మలకు వెడలి

యెలమిఁ జలమానవాంగన లెండఁగాయ

యిట్లు నానాకృమంబుల నెనఁగుచిత్ర

సరణి నలకొందు నమ్మహాశరధివిభుఁడు.

చ అతుల నిజప్రభాతతుల నంబరము న్విశదీకరించి యు

ద్ధత (తను) గ్రాలు కొన్నురువుతండముచేత నపూర్వవిభ్రాసం

యతమగుచుండు నెప్పుడును నాజలరాశి శుభప్రకాశియై

యితరగభీరతామహిమ నెల్లను దక్కక సప్రసాదమున.

వ. ఇట్లు వివిధగుణ వినిద్రులగు సముద్రంబుగని యాతరులు లిగువురు
గదియంజని శీతకరోదయవేళలఁ గడల్లు పింపిల్చుగూయుచుండఁగ
డనతదీయవిక్షేపంబులు జెరసి యాసమీపంబున జలాధిదేవతాధివా
సంబునకు విలాసంబు గదురఁ బ్రాళిగావ్రాసిన రంగవల్లనల నుపమిల్లి
నముక్తాఫలవారంబుల రుచిపూరంబులు మీఁదఁగనిసి పాటలనగ్రపాట
లంబులగు ప్రవాళంబులవలన వెన్నెల నవ్వన నెలనవ్వనకుం గోపు
లగు కెమ్మోవులు చెన్నుమిగులు నన్ను నకరణి నభినవశీతిఁ దనగు లన
లీలతలును, లనలీలతలుప్రాఁగుతేఱువఁ దిరంబులగుచు చురననిహంగు
మందిరంబుననెనయు చందనబృందంబుల నానందంబున ననంగి పె
నంగిననాగవధూగణంబు లాభరణంబుగాఁ బూనిన మానితనీలమ
ణులతోడఁ గలసి యాడందివురు దంతావళితాళదళశ్యామలకొమ
లచ్ఛాయలును బలుచాయలం దనకునపూర్వ ప్రకారంబున శృంగ
రంబు నొసంగ నద్భుత విలాసప్రకాశంబునొందు వేలాప్రదేశంబు
నందు వినోదించుచు నొక్కయెడఁ గరంబు దూరంబున.

సీ కదలంగఁ జాలక కడుఁ గష్టమని వచ్చి

రజతాద్రి యీభంగి వాగ్దలనొక్క

జడత పాల్పడఁగ మెచ్చగు జగంబని వచ్చి

హిమరంత మీభంగి నెనఁగెనొక్క

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమరమహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు
పితామహము మహారాజావారు, పరిషత్తుకాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటగిరి ఆస్పరావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద, శాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కిశోరి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

విజయారి వెంకటపంతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసామంతుగారు,
(కోశాధ్యక్షులు)

,, పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసామంతుగారు.

,, కోశాధిపతీశాస్త్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిసామంతుగారు, బి. ఎ.

,, వెంకట రామబ్రహ్మణ్యుగారు.

,, నిమదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కందుకూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఎ.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు.

,, వేడుల శ్రీరామచంద్రగిరిగారు, ఎమ్. ఏ. (ఆద్య)

,, వెంకటరాజు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

శ్రీ నూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురముమహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ నైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 965 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారమువఱకునుగల యచ్చు లాదియందుఁ గల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁ గలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు జ' వఱకుఁ గల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁ గలశబ్దములును గలవు. ఇదివఱ కున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమ మైనది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు, ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధననంశులకేగక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు నను తలంపుతో నీ క్రిందివెలలు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు. ద్వితీయ సంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు. తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬.	{ సర్వజిత్ర చైత్ర - ఆషాఢములు }	సంచిక. ౧. ౨.
--------------	-----------------------------------	--------------

కాకినాడ :

పరిపత్తార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1946-47.

విషయసూచిక.

—:0:—

1. విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి ౧-౪.
కాకమాని గంగాధరకవి. బాలభారతము.
2. ప్రశంసా పద్యములు ౫-౧౨.
3. సారస్వతదర్శనము - కావ్యావేక్షణము ౧౩-౨౨.
విద్వాన్. పాలెపు వెంకటరత్నముగారు
4. కళోపాసన ౨౨-౨౮.
మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు
5. భావవీచీవిహారము ౨౯-౪౨.
చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
6. శివలీలావిలాసము ౪౩-౪౮
నిక్కంక కొమ్మనామాత్యుడు

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬. { సర్వజిత్తు. } సంచిక ౧. ౨.
చైత్ర - ఆషాఢములు

విస్తృతప్రబంధపద్యావళి.

కాకమాని గంగాధరకవి — బాలభారతము.

౧

శా॥ కీర్తిదాలోలత దంతకోరకశిఖం గీలించి భూచక్రముం
గోడగ్రామణి మించియెత్తి ఫణు లక్షుద్రానుమోదంబునన్
పూడాభోగము లెత్తి చూడఁగ దిశాశుండాలరాణ్యండ్లలిన్
ప్రీడం బొందఁగఁజేయు దంతిముఖ నిర్విఘ్నార్థమై కొల్పెదన్॥

౨

శా॥ శ్రీరామాయణకావ్యకల్పనవిరించి నేదఘంటాపథో
ద్ధౌరప్రోధమఁగి సగ్గముని మార్తాండున్ దపఃకీర్తి ల
స్త్రీరమ్య న్భువనైకవంద్యుఁడగు వాల్మీకిం గవిగ్రామణిన్
ధారాశస్థిరధర్మక్షయక్షిం దలఁతున్ దత్వజ్ఞచూడామణిన్॥

పరివత్తుస్తకభాద్రాదాగరమునందలి నెం. 2226 రు ౫ లతాశత్రుక్రతిసుండి

సేరించి విస్తృతప్రబంధ పద్యావళి నలు చుదిగించుచున్నారము.

ఆం. ప. ప. సంపాదకుఁడు.

శా॥ సంసారార్ణవ పారగుం బగమహంసవాతమాడాపదో
త్తంసంబున్ శ్రుతిసంకరోద్దశన పాథఃక్షీర భేదక్రియా
హంసంబున్ జగదేకవంద్యు జలదశ్యాము స్రహాపాతక
ధ్వంసాభారతు భారతామృతనిధిన్ వ్యాసుం బ్రశంసించెదన్॥

౪

సీ॥ కై వారమొనరింతు గంభీర సాహిత్య
ఘంటాపథోద్భాసుం గాళిదాసు
వర్ణింతు నుజ్జ్వలవాణీసుధాచూర
పాథోధిపరిబాణు భట్టబాణు
బ్రీణుతింతు నుద్గండభాషాసమాక్షిప్త
హర బాహుకేయూరుఁ డగుమయూరు
సన్నతి గావింతుఁ జాటుధారాప్రౌఢిఁ
గోమలతాయత్తు సోమదత్తు

గీ॥ భక్తి నంజలి రచియింతుఁ బ్రవరసేన
భాస శివభద్ర భవభూతి భట్టహర్ష
భారవి మురారి హేరంబచోరులకును
మఱియుఁ దక్కిన సుకవుల మదిఁ దలంతు.

౫

క॥ శబ్దార్థ రసవిశారదు
శాబ్దికమూర్ధన్య శబ్దశాసనబిరుదున్,
శబ్దాయమానవిస్ఫుర
శబ్దఘటారభటి నన్నపార్కుఁ డలంతున్॥

ఉ॥ ఆంధ్రకవిత్వతత్త్వ సముదంచితకీర్తినిఁ దిక్కయజ్ఞ సీ
రంధ్రతరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతిసేయుదు... నుల్లస
తూంధ్రగంభీరమంజుతర గర్జిత విభ్రమభవ్యభంగి పై
రంధ్రికమైన చాటుమధురస్ఫుట (మంజుల) వాగ్విజృంభికన్

క॥ ఇంద్రప్రస్థం బనుపురి
సాంద్రమహేంద్రాశ్రమకాంతిసంతతులను ని
స్తంద్రంబై విలసిల్లెను
జంద్రాతప ధవళచంద్రశాలా యుతమై.

౮

శా॥ ధారాపాతవిభాతి శీతకర కాంతస్ఫారగేహంబు లీ
యూరం జంద్రీకమీడఁ బర్వనుగుచున్ వృథాంబుధారాశతం
జేరుం జాతకపంక్తి చిత్రములు రంజల్లన్ మయూరంబులున్
సారస్యంబుల లాస్యముల్ మెఱయు నుత్సాహంబు భూపాలకా॥

౯

గీ॥ ఇంద్రమణిజాలములయందుఁ జంద్రముఖుల
వాలుఁగన్నులు యమునయావర్తనముల
మెలఁగియాడెడి వాలికమీలనంగ
న (లుపు) గనుపట్టు నీపట్టణంబునందు॥

౧౦

శా॥ చంచత్కేలి సరస్వతీమరకతచ్ఛాయా కదంబంబు గొ
మ్మించుల్సోకినఁ దమ్మలిమ్మలను గిమ్మారంబులై యుంట సం
ధించు న్వాసనఁ జంచరీకములు మందీభూతసందేహతన్
సంచారిండుచు నల్లగల్గవిరులన్ ఝంకారశంకారులై॥

౧౧

సీ॥ పురుషాత విస్ఫూర్తి భూమండలంబెల్ల
భుజవిటంకంబునఁ బూనినాడు
గీర్వాణనుర్వారుఁ గేశిదానవుఁగొట్టి
విజయలక్ష్మీయుక్తి వెలసినాడు
లచ్చినెచ్చెలికానిలలితోరుపీఠికఁ
బొడమిన పూబోధిఁ బొందినాడు
నవయుగద్వీప భూనాథచూడారత్న
మిత్ర శాసనలీల మెఱసినాడు

గీ॥ విమలకీర్తి మందాకినీ వీచినికర
పూరపాతాళ మర్త్యవిబుధనివాసుఁ
డై కరంబొప్ప సోమాన్వయప్రభుండు
చారుకీర్తి పురూరవశ్యకృవ ర్తి॥

౧౨

శా॥ మత్తారాతి మహాంధకారపటలీ మార్తాండుఁ డుద్ధాటికా
దత్తోద్యత్తురగావళీఖురపుటోత్పన్నక్షమాధూళికా
మత్తాంభోధి యయాతిఁ జెప్పఁదగు నుద్యద్వజ్రధారాప్రభా
జిత్రేజన్ శితకీర్తి కైతకదళశ్రీనూతనాంభోదమున్॥

౧౩

గీ॥ అట యుధిష్ఠిరుఁ డప్పంకజాక్షి ధౌమ్య
దత్త (నవ) వహ్నిధూమకందళిత శిఖలు
మగువఁ గూడిన రాయంచ మధుపశబల
నలినములఁ బోలెను బృదక్షిణంబుసేసె॥

౧౪

శా॥ ఆలజ్జావతి ధౌమ్యపంపున శిఖివ్యాలోలకీలాల్లిపై
నోలి న్వేల్చిన లాజరాజి సవనప్రోద్భూతవారాసి వీ
చీలోలోద్ధతివిదుఃమాటవి నధిక్షేపించు కట్టాణిము
త్యాలోనాఁ గనుపట్టె నట్టియెడ నందద్రాజహంసంబునాన్॥

౧౫

గీ॥ వరుఁడుకెంగేల నక్క-స్యచరణపుటము
సన్నెకంటిపై నిడ నొప్పె శత్రుఁమువతి
చూడ మాణిక్యములమీఁదఁ గూడఁజేయు
లీలఁ బ్రకటింపఁ బూనిన కేళి మెఱయ.

ప్ర శం సా ప ద్య ము లు.

(గతసంచికతరువాయి)

ఆమోదప్రవేశిక.

శ్రీరమణీకటాక్షములఁ జెన్నలరారిన దివ్యసత్సుధా
ధారల నానినట్టి సుకృతంబు ఫలింపఁగ నాంధ్రపండితా
ధారము వాఙ్మయేంద్రిర పదప్రసవార్చనచే మహాజ్ఞాలో
దారత మీఱి రీత్రభలదంపతు లీభవనప్రసిద్ధితిన్.

౨

ఎందఱు లేరు ధాని నహీనధనాధిపతులై నవార, లే
కొందఱు గాని సత్కృతులకున్ ధనమున్ వ్యయము బానగ్గు; రా
కొందఱులోనఁ గొందఱు గోవిందులే నిరవద్యభారతీ
సుంద పాదపూజలను శోభఁ దనకృతు సత్క మద్దిరా !

3

భాషాసరస్వతీప్రాణప్రదములైన
తాళపత్రికకుఁ గ్రంథతత్వికి ఁడ
విజ్ఞానసుగుణవివేకదాయకమైన
గ్రంథాలయమున కఖండగుప్తి
సరససుజ్ఞానవిషయకమహాసభా
సంధానమునకు విశాలవేది
సత్కావ్యభాషావిచార సమర్థమై
సట్టిపత్రికకుఁ గ ర్యాలయంబు
నైనభవనంబునకు వ్యయమైన ద్రవ్య
మొసఁగి యఖిలాంధ్ర పండిత ప్రసరమునకు
పరమ ముదమొడఁగూర్చిన ప్రభల సుంద
రాఖ్యునతి నిత్యసంస్తుత్య యగునుగాఁజె.

౪

ప్రభలవేంకటసుబ్బమాంబా ! మహోజ్జ్వ
లంబయిన యాంధ్రసాహిత్యలక్ష్మి కోకల
విమలసౌధంబు నొసగితి, విస్మయప
లేము నీయుపకారము మామనముల.

౫

పరమంబైన ప్రశాంతిసౌఖ్యములు సంప్రాప్తించు; నీభర్త నుం
దరరామాఖ్యునకుం గలంబు పరిమత్ప్రాణప్రదండైన సో
దరుఁ డైనట్టి జయంతిరామయకు; నీదాతృత్వగాథావళుల్
తిరమై నిల్చిన వాంధ్రధావణి నతంద్రీభూతసత్కీర్తితోన్.

కాకినాడ, }
9-4-46.

ఇట్లు,
పాలెపు వేంకటరత్నము.

ప్రశంసాపద్యములు.

దుష్కూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

చ. వనితలకెల్ల వన్నెయును వాసియుఁ గూర్చితివమ్మ ధర్మపుం
బనుల నొనర్చి, నీభ.ము భారతికిం గృహ మాచు నిల్చె, నీ
వనితరసాధ్యసత్ఫలము నంది లరించితి, దీనఁ గీర్తియున్
వినఁబడు నెల్ల కాలమును, వెంకటసుబ్బమ ! ధన్యురాలవే ? ౧

క. నీవలె సద్ధర్మంబులు

గావించెడి వనిత నేటికాఁ మునందున్

భావింపఁ గోటికోక్కమ

యీవసుధ గలుగఁ గళల కెం తగు నొక్కో ? ౩

ఉ. సుందరరామయ ర్యుని విశుద్ధచరిత్రుని ధర్మపత్నివై
నందులకున్, జయంతికలుఁడౌ నటరామయగారి చెల్లెల్

- నందులకున్, సమర్థమగు నట్టిపని బచరించితమ్మ, నిన్
బొందక భర్త సోదరులపుణ్యగుణంబులు పొల్లువోవునే ? ౪
- గీ. అంద్రసాహిత్యకరిషత్తు నన్నగారు
అనైయింటను నిల్పినా రనుచు నెంచి
యన్న చేసినకనికిని వన్నెపెట్టి
సొంతభవనము గూర్చితే సుబ్బమాంబ ౪
- ఉ. వాసిగఁ బూర్వపుణ్యవిభవవ్యయబద్ధవంబు వన్నెయున్
వాసియుఁ గల్గ సద్వ్యయ మొనర్చితి, తావక భూతపూర్వసం
వాసితవాసనాబలము పావనమైనది, కాక దక్కనే
యీసరి సుక్రతిష్ఠ యిల నెవ్వరికేనియు నెంతగల్గియున్. ౫
- ఉ. దాతలచేతఁ బండితవిధాతలచేత, లసత్కిరీటమాం
ధాతలచేత నిల్పఁబడి నాఁటికి నేఁటికి నిల్వ నీడ లే
కే తపియించుసాహితికి నీ ప్ర ఘటించిన దివ్యసాధ మ
త్యాతతకీర్తిగూర్చి మన యాంద్రపురంద్రులకీర్తి చాటెడిన్. ౬
- ఉ. వేలకువే లొసంగితిని వేంకటనాథుని కాంద్రవిశ్వవి
ద్యాలయసంస్థకన్నఁ బరమార్థము దాన వచింపరాని, దీ
యాలయదాన మీఁకరిషదర్శము నీవానరించు టిప్పు నేఁ
జాలను నాదువాక్కులును జాలవు చెప్ప నదెంతకృత్యమో ౭
- గీ. తమ్ములపుటరుణిమ దోషఁ దనదు మీన
ముఁ దెమల్చుచు రామయ్య ముద్దులొలుక
నప్పుచున్నాఁడులే; నీవానర్చినట్టి
ధర్మకార్యము దలంచి చిత్తమ్ములోన. ౮
- సీ. నన్నచార్యుని పల్కునాడెంపు నిగ్గుతో
జనన మందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి
తిక్కనార్యుని పల్కుతీరుతో గడికట్టి
మచుగ డందిన యట్టి తెనుఁగుతల్లి

- ఎఱ్ఱనార్యుని వాక్రస్పృహతోఁ బెఱకువ
తనము నందినయట్టి తెనుఁగుతల్లి
కవిరాజవాక్పమతాఁ రంపుఁ బసలతోఁ
గుఁసి యూడినయట్టి తెనుఁగుతల్లి
- గీ. పోతనమహాశయ ని భక్తి బోధనములఁ
దేనెపలుకులు నేర్చిన తెనుఁగుతల్లి
ఆంధ్రపరిషదాకారము నంది నేడు
గేస్తురాలయ్యె ననుచు నగ్గింతు మడిని.

F

ప్రశంసా పద్యములు.

- శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులు.
- సీ. ప్రాజ్ఞుడగు జయంతి రామయ్యపరమేష్ఠి
సంకల్పసిద్ధిగా జననమంది
శ్రీసూర్యరావేంద్రచిత్తఙ్గలికయందుఁ
బొత్తుల పాపవై హత్తియుండి
వీరేశలింగాదివిద్వద్వరేణ్య వా
కుల నుగ్గుగాఁ గ్రోలి చెలువమంది
పోషక స్థిపక ప్రోద్ధారకార్థపు
స్తవ్యమున్ గ్రోలుచు ధన్యతగని
- గీ. కిలకిలమనుచు నవ్వుచుఁ గేకరింత
వెట్టు చాట పాటల నేర్చి వివిధమండ
లముల వాగ్వికవిహరణన్ రక్షిండు
నాంధ్రసాహిత్య జనని ! దాసోఽహ మమ్మ !
- గీ. సారసారస్వతవిమర్శసారమణులు
బూర్గకవినూత్తిము క్తంపుఁబుంజములును

నాధుః కసువర్ణ రచనావ్యాఘ్రసఖలుః
బడయు సీమెడఁ బులిగోటి పతకమహిమ.

2

గీ. రామయకు మానసికపుత్త్రి రామసోద
రీలసద్భవాపుత్త్రి కంఠేలు వట్టె
సూర్యరా ట్టికృతిని జూచి చొక్కచుండె
దేహసంబంధ మెవరికి దీప్తికాదు ?

3

గీ. కెన్నపురి మనయాంధ్రుల కన్నబిడ్డ
కేంద్రమీఞ్గలి మార్పుక క్రీడసేయఁ
బలుక రేమి యాంధ్రులు మఁటిపాము లగుచు
భాష రాష్ట్రవిభజనకు హేష గాదె ?

4

గీ. అమ్మ ! నీ నిబంధనములు వ్యాప్తిచేసి
చాలవఱకును సంపూర్తి సల్పి, తండు
సూర్యరాయఁ ఘంటువు శోభ దాల్చు
నీదుమంగళసూత్రతన్ నిజమునిజము.

!

శా సాహిత్యాంబుధ నోలూడు బలి యీసద్విక్రమాదిత్యుఁ డే
ర హిత్యంబును లేకయుండి రసమల్ రాజులు నాంధ్రంబునన్
దా హాయిం గననోపుకావ్యతను సంస్థాపించి లోకంబుకున్
సాహాయ్యంబును చేసి కీర్తిసరసీసారంబునన్ వెల్లెడిన్.

గీ. తరుణసాహిత్య వృద్ధశంతనుకుమార
పరశురామలఁ బోలెడి పండితులకు
బుద్ధులను జూప భాషేద్ధ యుద్ధరంగ
ముసఁ బడుచుఁదన మొందుదు ముద్దగాను.

7

సీ. విషమించిమెఱయుత విక్రమదేవవా
గసిధార మనశత్రుహృత్రి యగుచు
తనరుచుండుత భువి దాగుడుమూఁతగా
సూర్యభూపాలు

తనపట్టు గుండేటికిని గాళ్లు మూడను
 మూర్ఖులమనములు ముణుగుఁగాత
 కాశిభట్టాదివిఖ్యాతపండితసేవ
 గనుఁ గాత వన్నెలఁ దెనుఁగుతల్లి

గీ. ప్రభల సుందరరామ ధర్మసతి సార్థ
 కపు విరాళంపు సద్రూప గ్రంథగృహ మి
 ది కడు వెలయుతఁ గీర్తిచంద్రికల దినది
 సప్రవృద్ధశుద్ధశశియై, నయముమీఱు.

8

ఆ

జంభ్యాల పాశయ్యశాస్త్రి.

శ్రీకరా స్సంతతు సర్వేషాం సుధాకర సుధాకరాః
 మహానట జటాజూట రంగ ద్దంగాంబుశీకరాః ॥

౨

మదిరం సుందరం భూయా దాంధ్రసాహిత్యసంసదః
 గుంజితైః కంజభూ సుభ్రూనుంజు మంజీర శింజితైః ॥

3

జయంత్యహో అహోరాత్రం 'జయంతి' భగినీ శ్రియః
 వేణీషు కవిదారాణాం వాణీషుచ విపశ్చితామ్ ॥

ప్రభల వేంకట సుబ్బమ్మగారి ప్రతివచనము.

చ. అలఘుచరిత్రులార, సముదంచితకీర్తిధురీణులార, వి
ద్దలఁ బరియించి మించినసుధీమణులార, హసింపఁబోక, నే
నెలమి వచించుపద్యములనెల్లవినన్ మిమువేడికొందు, న
ర్మిలి పరియింపఁగా, సుతులు లే రితరుల్ మఱిలేకపోవుటన్.

ఉ. శ్రీలకుఁ దానకంబయిన చేడియతో మునులెల్ల గొల్వఁగా
నోలి జయావహంబగుచు నొప్పుమహానగరాధివాసుఁడై
క్రాలు ముకుందుఁ డెల్లపుడు క్రమగణాంచితశ్రీయుతాత్మునిన్
పాలితపండితౌఘుని నృపాలకవిక్రమదేవు బ్రోచ తన్.

చ. విమలగుణోదయంబునను విద్యల నామమునన్ నృపాలతన్
అమలమతిన్ బుధాళిఁ గనునట్టి మహావిభవంబునందు వి
క్రముఁడగు భోజభూపతివిలాసము దోపఁగఁజేయు నీయశం
కమర దిగంతమాచుఁ జెలుచారెడు విక్రమదేవభూపతి !

చ. కవిజనమానసియమగు గౌరవ మొప్పుగ భూపకోటిలో
నవరశదానపాండితి నహర్నిశముం జెలువొంది విక్రమా
ఖ్యవెలయు నిన్ సదాజయపురాఖ్యసతీతిలకంబు భర్తగాఁ
దలి వరించి కీర్తిగనె తథ్యమ విక్రమదేవభూపతి !

గీ. దానధారాయతంబయ్య ధరణిలోన
కవికులాశ్రయహర మగుఁ గరికరంబు
దానధారాయతంబయ్య ధరణిలోన
కవికులాశ్రయ కరము నీకరము కరము.

సీ. కవితాప్రశస్తి నన్నయ తిక్కనాదులఁ
దలపించి వెలయు నుత్తముఁడ వీవ
విద్యానిధాంత విక్రమభూజుల
దేవరాయల కీర్తి దేలు దీవ

దాసప్రశస్తి మాంధాత్రాది నృపతుల
 గౌరవప్రఖ్యాతి గాంచి తీవ
 ఆశ్రితత్రాణపరాయణాత్మత నెల్ల
 వేశల హరికీర్తి వెలయు దీవ

గీ. అట్టి నీదుయశశ్చంద్రి కౌఘమెపుడు
 దిక్కులముచు నెంతయుఁ దేజరిల్లఁ
 బుడమి వర్ధిల్ల నాశీస్సు నిడదఁ గొనుము
 రాజదేవేంద్ర విక్రమరాజచంద్ర !

కృతజ్ఞత.

ఉ. అండగ నెందఱో కువలయాధిపు లాశ్రితకల్పభూజ, లా
 ఖండలతుల్యధాము లధికంబగు రొక్కము లిచ్చి యాద్ర భూ
 మండలి నీదుపూజలు సమంచితరీతి నొసర్ప, పుణ్యముల్
 పండుటగాదె నాకుఁ దగువాసము నీకిటు గూర్చ భారతీ !

ఉ. ఎందఱులేరు నీవడుగ నిచ్చెడిదాతలు, నాఁడుదాన నా
 కెందును శక్తిలేదు భవదీప్తితేసిద్ధి నొసర్ప నైన నీ
 సుందరరామసౌధమున శాంతముగా వసియింప మెచ్చికోల్
 చెందితివమ్మ నాయలుచు సేవకు వందన మమ్మ భారతీ!

ఉ. చేసినసేవ చూడఁ గడఁ జన్నది; వందనముల్ బుధాభికిన్
 దోసము తెన్నియేని వదిల దోచుచునుండును వాని నన్నిటిన్
 వీసము లెక్కసేయకుండు; వేడుక వాణిపదాబ్జసీమ నేఁ
 జేసినపూజల స్విమలచిత్తముతోడ ననుగ్రహింపుఁడీ.

ఇట్లు.

ప్రథమ వేంకటసుబ్బమూర్తి.

సారస్వతదర్శనము.

(కావ్యావేక్షణము.)

విద్యాన్, పాలెపు వేంకటరత్నము.

విశాలపరిషదగారమునఁ గూఁచుడిన నాకడకు వచ్చి నా మిత్రుఁడుప్రశ్నించినాఁడు ప్రదర్శనశాలలు తిలకించితివా యని. ప్రదర్శనశాల లంటిని. “ఓయి వెట్టివాడా! నీ కింకరు దెలియనేలేదా? భవనము నలువైపులను బ్రదర్శనశాలలు నిర్మించినారు, పోయి చూడుము, నీజన్మ తరించును, నీకుఁ బ్రవేశము సులభముగనే లభించునులే. ఓ, ఎంతమందికవులు, ఎన్నిపాత్రలు!! ఏమి హావభావవిలాసములు!!! త్వరగఁ బోవయ్యా! నేనిప్పుడే చూచి వచ్చితి ననినాఁడు కవులు, పాత్రలు అనినతోడనే నా కత,ంత మిక్కుటమై పడుచు లేచుచు బయటికిరియి. ప్రదర్శనశాలల ప్రారంభములోనే తల్లిరూపము నా కగ పడినది. పెంటనే చెతులు జోడించి,

ఉ. అంబ! ననాంబుజోజ్వలకరాంబుజ! శారదచంద్ర చంద్రికా
డంబర చారుమూర్తి! ప్రకటస్ఫుట భూవణరత్నరోచి రా
చుందితద్విభాగ! శ్రుతిసూక్త విక్ర నిజప్రభావ! భా
వాంబరవీధి విశ్రుతవిహార! సనం గృహ సూడు భారతీ!

అని పఠించి బయలుదేరితిని. “తెలుగుపాల” మను శీర్షిక న న్నాకర్పించినది. అది యొక విశాల మగుకుటీరప్రాంగణము. బహిర్వేదికపై నొక మహాపురుషుఁడు హోమమునకై తయారుచేసిన గోమయపిండముల నెండవైచి సుక్రవములు తయారుచేయుచు, దర్భల సవరించుకొనుచు నా కగపడినాఁడు. నేనేగి నమస్కరించి ప్రవేశము మతి నర్పించితిని. నీకు సార్వత్రికము వచ్చునా? నీవు జపహోమతత్పరుఁడవేనా! ఆంధ్రకపిత్వాదరభావుడవైననే నీకిందుఁ బ్రవేశము కలు

గును. ప్రదర్శనదర్శనకుతూహలిని స్యామి! తమ చివరప్రశ్నకు మాత్రమే నేనర్హుడను. అని యనుమతి నంది లోని కేగితిని. మొదటి గదిలో నొకమహర్షి సాంధ్యకృత్యముల దీర్చుకొనుచుండగా నొక బ్రాహ్మణుని లిక యశావనసాందర్యోద్భాసిత దీనవదనముతో “వాడి మయూఖముల్ కలుగువాఁ డపరాంబుధిఁ గ్రుంకె, ధేనువుల్, నేడిలు సేరె నేకతరు, నిష్ఠమెరుక భవదగ్నిహోత్రముల్ పోడిమి ప్రేల్వఁగాఁ బడియె, బ్రాహ్మను బోయె గచుండునేనియున్, రాఁడు వనంబులోన మృగరాక్షస పన్నగబాధ నందెనో?” యని యడుగుచున్నది.

రెండవగదిలోని కేగఁగనే రాజసూయాధ్వరము జరుగు చున్నది. అందు విశేషధర్మవిధిజ్ఞుఁడు ధర్మజుఁడు యజ్ఞసీమీతుఁడై “బ్రహ్మ తేజమ్మును రాజ తేజమును, సద్భుతుభూషణాత్మ రాజ తేజ మ్మును విస్తరించుచు... ..” మూర్తమైన ధర్మమును బోలె సహోదర పరివృత్తుఁడై శ్రోత్రియపుసోమిదహృ యాజ్ఞసేని తనచెంత నుండఁ గూర్చున్నాఁడు. కాంచి, పులకాంచిత దేహుఁ డనైతిని. ప్రక్కనున్న వారెవరో కాలమంతయు నిచటనేనా, యింకొక సాలకుఁ బోనలదా? యనుచుండిరి. తత్క్షణమే కుటీరము వెలువడి రెండవసాల దరిసితిని.

అది యొక విశాలగృహాంగణము. అచట నైదికలాకికములు రెండను సమేతమొందిన ట్లున్నవి. గుమ్మముకడ నొక తేజో మూర్తి యొక కలాల లేఖకునకుఁ బద్యములు చెప్పుచు నావైపు చుట చుట చూచి ‘ఏమిట్లు వచ్చితి’వని ప్రశ్నించినాఁడు. మహాజ్ఞులైన యజ్ఞ, సుతీక్ష్ణ పతిభావంతములైన నేత్రములు. ప్రదర్శనము చూడ ననుమతి వేడితిని. నీకు శివకేశవుల భేదము లేదు కదా? హరిహర నాథ భిక్తుడవేనా నీవు? తెలుగుపలుకుబడుల నలవరించుకొన్నావా? నీకు రాజకీయపరిజ్ఞానము కలదా? ఓదీ? “తుదిరాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మడవియందుం బేరు వంచింది... ..’ అన్వయపుము, అని నాఁడు. ఎట్లో కించిత్ప్రతిభచే నాతని నొప్పించి భవనప్రవేశ మొనర్చి

తిని. అందొకచో నొకానొక యోధుడు రథముపై నొక బాలసారథి తో “బురిపుఁ డిచ్చిచకుండలములు, నుష్ణీవమును గలిగి, తీగఁ దిగిచి నగతీ తపతేసు మెఱయ ప్రలయభైరవ సహస్రగర్జనోదగ్రతర్జనుడైనవాభ్యుదయంబు నంది, రాత్రి వుచ్చి తోతెంచు మార్తాండుపొల్కి తన సగవాడైన చక్రవర్తియెదుట నిల్చి “క్షత్రియుఁ డోడునే తగదు కారవరాజ ! యొకండనే బృథా, పుత్రులలోనఁ జిన్న...” ననుచున్నాఁడ.

రెండవగదిలోఁ బరమాత్ముఁ డగునందనందనుని కట్టెదుటఁ బాంచాలనందన క్రోధారుణితాక్షియై విశీర్ణకేశపాశము డాకేలఁబూని “ఇవి దుస్ససేను వ్రేళ్లం దవిలి, సగము సగము ద్రెవ్వి తక్కినయవి కౌరవులయెడ సంధిమాటలయవసరమునఁ దలచవలయు నచ్యుత ! వీనిన్.” ఇంకను రెండఁ మూఁడు గదులుండఁగనే శాలాంతరము దరిసి తిని. సన్నని శరీరముఁకన్న నొక చేపాటికట్టి, చేతులో నాకులపొత్తము, గంటము పూని సద్భక్తిపూరితుడైన కవి యొకఁడు కూరుచు న్నాఁడ. నుడిటిరుడులలో నున్నభావనకు నమస్కరించితిని. “ప్రథమము చూచుటకు వచ్చితివా నాయనా?” భక్తిభరితస్వాంతుడవైనచో లోనికిఁ బొమ్ము. కాని, యిటురా ! నీవు గ్రంథములు వ్రాసితివా ? వ్రాసినచో నవి సాధ్యమైనంతవఱకు భగవదంకితములే గావింపుము. సరే లోనికిఁ బొమ్మనినాఁడు.

వరుసగా నమర్నఁబడిన యాసనములపై మహాభక్తులు ద్రువుఁడు- కుచేలుఁడు- అంబరీషుఁడు- గజేంద్రుఁడు- ప్రహ్లాదుఁడు మొదలగు వారు నిష్ఠాగరిష్టులై కనుపించినారు. నమస్కరించి కత్యంతరములు దాటితిని. నేపథ్యమున మురళీధ్వని వినిపించినది. సుమారు పదిమంది వ్రజయువతు లుత్కంఠతో నెవ్వరినో యన్వేషించుచున్నారు. వారిలో నొకవనిత “నల్లనివాడు పద్మనయనంబులవాడు, కృపారసఁబుపైఁ జల్లెడివాడు, మాళిపరిసర్పిత పింఛమువాడు, నవ్వురా

జిల్లేడు మోమువాడు..... ఓమల్లియలార ! మీపొదలమాటున
 లేడుగదమ్మ ? తెల్పరే ?” అని ప్రాణించుచున్నది కనుమూసి తెఱ
 చితిని. అది యమునాతీరము. శరద్రాకానిశ. స్వచ్ఛకాముదిలో పెం
 క్కండ్రాభీరయువతులమధ్య నందకిశోర మందఱి కన్నిరూపులై
 వంశీగానముతో రాసక్రీడలు సలుపుచున్నాడు. జన్మ తరించినది. వీధి
 తిరిగి మహాకమందిరమున కేగితిని. పరమవిలాసవేషముతో స్వచ్ఛ
 మాల్యాంబరధారియై చందనచర్పితదేహుడు, రత్నాభరణ
 భూషితుడు, దర్భ వెల్లేడు వ్రేల లీల మాణిక్యంగుళీయకము ధరిం
 చి కర్పూరతాంబూలచర్మణము చేయుచు గూర్చున్నాడు. నే కేగి
 నమస్కరించితిని. వచ్చితివా, రా, ప్రదర్శనమునకేమిలే, కూర్చో,
 తాంబూలము వేసికొనుము. తృప్తిగా భోజనము చేసి తాంబూల
 చర్మణమైన తర్పాతనే యేపనిమైనను, భోజన మైనదా యన్నాడు.
 నమస్తే కవిసార్వభౌమా ! నీప్రసాదమువలననే సారస్వతభోక్తలు ప్రతి
 క్షణమును “గోక్షీరంబులతోడ మండగలగోఁ గ్రొన్నేతితో పప్పు
 తో, నక్షయ్యంబగు నేరుఁ బ్రాలకలమాహారంబుతో... కుక్షుల్ నిండఁ
 గ నారగించుచునే యున్నారు. అని ప్రక్క గూర్చుండి తాంబూలపుఁ
 బుటికకై కై సాచి ప్రక్షిందితిని. స్వామీ ! తమలపాకులు ఓగుగల్లు
 సంతలోఁ గొన్నవేనా ? అవి. ఔను, యా తములపాకుమిఠాయిసోయ
 గము తిలకించితివో లేదోగాని, నే వలచుటకేమి “శంకరునియంత
 మహాత్ముడు లింగరూపియై గొనకొని.....” అవును. కవిరాజా !
 తమ విలాససంభాషణ నన్ను తుష్టని గావించినది. తమ పలుకు
 లలో హరచూడాహరిణాంకవక్రతయు, కాలాంతస్ఫురచ్ఛంకీకావరుషో
 ద్ధాభపయోధరస్ఫుటతటీపర్యంతకాశిన్యము ఉన్నదని నాకుఁ బలి
 యును. తమ ‘విశ్వలోక కుటుంబి భీమేశ్వరుని’ దర్శింపనిచ్చెదరా ?
 యనెను. సరే పొమ్మ. అని కవిరాజు నాకాజ్ఞ, యిచ్చినాడు. లోనికిఁ
 బోగానే, ‘అంతఃపురాంగనలక్ష్మి గన్ను మొఱంగి...గన్నేరు కాఁధారి

ప్రొద్దన సానివాడ కరుగు విశ్వలోక కటుంబి శిష్యపరివృత్తుడై కట్టి ప్రోద్భవనిష్ఠురక్షాధితదప్రోధాంధకారంబునన్ చక్షుల్ రెండునుజిమ్మ చీకటులుగా, భితౌపాత్రము పలులగొట్టి శాపజల మెత్తి వారణాసిపై “మాభూ ప్రోపూరషీ విద్యా” అని తిట్టబోవు పారశర్యుడు పచ్చని వృక్షవాటికల పండులభిక్ష భుజించి కూర్చొని పచ్చపడగ నేర్చుకొనెడి కోయల బ్రహ్మచారికి చదవు చెప్పి స్వరము కలవైదగ్గి, మంచుం గొండయనుంగు పెండ్లికొనుకు మధ్యాహ్నకాలంబున నర్చించు మహాతపస్వి పాండనమధ్యముండు నొకరొకరే యుదాత్తస్వభావములతో నాకను విందు చేసినారు. తృప్తినంది ప్రకృభవనము న కేగితిని—

ఆ యరంగుపై నిరువురు పురుషులు నా కగుపించినారు. వారు పరస్పర సంభాషణనిమగ్నులై యుండుటచే శ్రవణకుతూహలినై నిలుచుంటిని. వారిలో నొకరు ఎనిప్రసాద వారిది, నే నుత్తరభాగమును మాత్రమే యాధిపత్యించితిని. నన్నదియే మిక్కిలి యాకర్షించినది. తమవలె నేను పూర్వోత్తరభాగములు రెండును దెనిగించితినా? ఎట్లయినను తమరు ప్రబంధపరమేశ్వరులు! అనుచుండిరి. ఎంతమాట సెలవిచ్చిరి. దానికేమిలెండు. తమకు పెద్దలు. పాశ్రపాషణాచాతురి తమ సొమ్మని ప్రదర్శనము చూచినచారంగఱు ననుకొనుచున్నారు తమ భావన “తొలుకాగు మెఱుంగులతోటలో విహించు రాయచ కొదమతో రాయజాలి” యన్నదని విజ్ఞజనాభిప్రాయము. అని ప్రత్యుత్తరము నిచ్చుచున్నాడు. దగ్గరకేగి నమస్కరించితిని. ఇరువురు నైకత్యకంఠముతో లోనికి బోవచ్చునన్నారు. లోనికేగినంతనే యింద్రుని జయించి నాక మాక్రమించి సుధర్మాననముపై గూరుచుండిన నరకుండు, చిత్తరువో కరువో యంగ చేరవ కంఠముచెంత డాసి గండాంబు బొమ్మవోలెనున్న యూర్వాసి నాకగుపించినారు నరకుండు దివ్యకాంతాకరతాలవృంతసముదాయసమీరముసోక రాజ్య

ముం గైకొని దిగ్విజయగౌరవధన్యుడనై నప్పటికిని నాసభలో నీకను దోయి వెన్నెలలు నిండక కోహలు నాకు నిండునే? యనుచున్నాడు. తన్నాయికానిష్ట యగునూర్వశి పువ్వులు వేడుకైన గడివోయినవే ముడువంగవచ్చునే? సంతనెన్నఁడో జవ్వన మమ్ముకొన్న గడసానిని, అని నేర్పుగా తప్పించుకోఁ జూచుచున్నది. సంభాషణ సులసము కలిగించుటచే యాగభాగములు గొన నూర్వశి యాజ్ఞాపించువఱకు నుంటిని.

రెండవగదిలో మహాయోధుడైన యానర కాసురున కెదుట రథస్థయైన యొక యూచినకట్టు సంపనిపయోగుహలోచన హ చేతి శార్దూకోదండ మంచుకొని శౌర్య ముట్టిపడుచుండఁగా “అరిఁజూచున్ హరిఁజూచుఁ జూచుకములం దందంద మందార కేసరి మాలామకరంద బిందుసలిలస్యందంబు లందంబులై తొరుగక శరాసరమున్ దర హాసామృతపూరము గురియుచున్” గనిపించినది. ఓహోహో! ఆవీర నారి శరీరమున నరకాసురుం డేయువేగిరంపు బాణములఁ బ్రాణములు క్రేగంటిచూపున సిరిగొన్న సన్నగేదంగిరేకుల కన్నదమ్ములగుచు, జడగొప్పలోను నచ్చపుసజ్జకములైన విరఁ దులకు వింతవి దులగుచు, బిగువుఁ జన్నులమీఁద వెనుకటం బైన చెంగులో క్రోవిరు సంగడము లగుచు, కేలికి హరివైవఁ గేలఁదాలించిన సంగఁగి బంతికొనల జోపాప లగుచు, కుసుమశృంగారములకెల్ల గ్రొత్తనేయుచు నెనిమిది తెఱఁగులై యనుమడించిన సొబగుతో నొప్పించి. ఆహోహో! యని తనివంది మలు పు తిరిగితిని. ధంకానగారాలు మ్రోగుచున్నవి. గజబృంహితములు వినవచ్చుచున్నవి. తం పై కెత్తి చూచితినిగదా? విజయనగర నివేశ మని యున్నది. వాతావరణమంతయు మహాభాగ్యవఁతముగ నున్నది. క్రింద రత్నకంబళములు, పసిడిశూఁగుటాయెలలు, చందిరకావిపస్త్రములు, మృగమదవీటీస్థగితపరిమళములు, సౌందర్యపూరితులైన దాసి కలు, మహోజ్వలముగ నున్నది. దరిదాపు ఎనిమిది పది సాల లున్నవి.

తొలుత నేనొక రాజభవనముచేత కేగితిని. ప్రదర్శనాధికారి మహా రాజనను గర్వమైనను లేక యెల్లరకును దగ్గరగా నున్నాడే? యని సంశయించితిని. మహారాజా! నీవేమి వ్రాసితివి. ఆంధ్రభాషలో నీయా ముక్తకు సరివచ్చుశయ్య మతిలేదు. నీదే యారచన. అనుచు భటుఁ డు తెర తొలగింపఁగా లోనికిఁ బోయితిని. గుమ్మము దాటినంతనే పాండ్యనగరోర్విరత్నసీమంతమైన విలుబుత్తారు రాజవీధులలో దేవ తామిధునరూపములతో నున్నపసిడి తేరులు, ఆరెకులుపన్నుత ప్రయాతద్విజానభి పిండికృతశాటువులను భ్రమలతోఁగడలింపఁగా కేదారంపుకుల్యాంతరములో దిగిపోవు బాతువులు- ఆరెకుల తెల్విత్తుకు వకు నవ్వు శాలిగోపికలు- మొదలైన వెన్నెన్నో దివ్యదృశ్యములు కనిపించినవి. ఇంకను పరిక్రమింపఁగా విష్ణుచిత్తుని యింటిలో నడికి రేయియైనను 'నాస్తిశాకబహుతా నాస్త్విష్ణుతా నాస్త్వపూపో నాస్త్వీ దనసౌమ్యవం చ కృపయా భోక్తవ్యమ్' అను వాక్యములును యాము నాచార్యునితో వాచింపఁబోవ రంగనిచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన విష్ణుచిత్తుని “గృహసమూర్తనమో, జలాహరణమో, శృంగారపల్యంకికా వహ నంబో... ..నృహరీ! వాదములేల లేరె యితరుల్ సీలీలకుం బాత్ర ముల్,” అను ప్రార్థనము విని సంతసముతో వెలువడి శాలాంతరము డాసితిని. డాకాలనున్న కవిగండపెండేరము గిలుకుగిలుకు మనుచుండఁ గా నొక స్థూలకాయుడగు కవి తైమవసనధారియై గుమ్మములోఁ బచారుచేయుచున్నాడు. ఆకాలియందెయులివు “పూతమెఱుంగు లున్ బసరుపూపబెడంగులు నింపునింపువా, కైతల జగ్గునిగ్గువలె” గమ్మగమ్మునుచు, రాతిరియుం బవల్ మఱపురాని హోయలు తోడి చెలి యారజంపునిద్దాతటి తీపులవలెఁ దారసిలుచు... .. భారతీవధూ టికమనీయ గర్భనికటిభవదానన పర్వసాహితీ... ..ధ్వనుల వెలార్చు చున్నది. నమస్కారము తాతగారూ! ప్రదర్శనము చూడ నిచ్చెదరా? యంటిని. పో, లోనికి పో. చిక్కులు చూడకు. అచట తొండముల్

సాచి యందుగు చిగుళ్లకు నిక్కుకరుల దంతచ్ఛాయ గడలుకొనఁగ
పుడమి తిలకండుల న్యాయముగ నుండును. కాలుజాఱి పడిన
 నీగతి యధోగతియే. మనసు నిగ్రహించుకో. పోతనునుబోదియ
 చెంత నెవరైన మాట్లాడు కొనినట్లుండిన చాటుగా వినుము. జాగ్రత.
 కాలుజాఱినచో హిమవత్సర్వమునుండి పాతాళములోఁ బడెదవు.
 సరే చూచి రా యని దారి నిచ్చినాడు. లోని కేగినంతనే యెంత
 చిత్రమోగాని, భవనమంతయు సంతర్హితమై 'శరీరే గజపుచు' సుర
 రాజు జలకేళి సవరించుచంద మెఱిగిన చదలేలు, కలిగి బహురత్న
 ద్యుతిమేదురోదర దరీభాగంబులం బొల్పుమిహి కాహార్యము గనిపించి
 నది. నభోవాహి నీలహరీశీతలగంధవాహము నాశరీరమునకు హాయి కలి
 గించినది. సమీపమున తిరస్కారపరీభూతదైవ్య రవ మొండు
 స్త్రోణము నాకు వినిపించినది కవి పితామహుఁడు చెప్పిన మేరనుండియే
 చూచితిని. ఆట నొకానొక మరన్నాఁగిరోరత్నము 'మీఁటిని విగ్గు
 గుబ్బుచనుమిట్టల నశ్రులు కించువందఁగా' పాటున కింతులోర్తురె
 కృపారహితాత్మక ! నీవు శ్రోవ నిచ్చోట భవన్నఖాంకురము నొక
 కనుగొనుమనుచున్నది. ఎచ్చోట ? హా శ్రీహరీ ! యని కన్నులు
 ముకుళించితిని. ఏ హవ్యవాహనుని కృపయో చెప్పలేనుగాని, కనులు
 తెఱచుసరి కొకానొక మహాకవి కట్టెదుట నిల్చితిని. ఆకవి భార్య
 భర్తలమధ్య తగవులు తీర్పుటలో మిక్కిలి సేర్పరియని తెలిసికొంటిని.
 విలువగల వస్తుము ధరించి, జరీపూవుల లక్కరంగుళాలువ వల్లె
 వాటుతో అరఁగుపై తీవిగాఁ గూర్చున్నాఁడు. ఇదివఱకు నేను చూ
 చినవారందఱ కన్నను కొంచెము పొట్టి. కాని, కొనజేటి కోటేరువెట్టి
 నట్లున్నను ముక్కు నన్ను మిక్కిలి యాకర్షించినది. పోయి నమస్క
 రించితిని. నన్ను జూచి, యింతసంది వచ్చుచున్నారు, పోవుచున్నారు.
 ఒక్కరై నను తగవువెట్టి తమాషా చూపఁగలవా రని నాకు తోచెదు.
 ఆ తగినమనసులు విఱుచును- విఱిగిన మనసులు కలుపుట- ఈవిధ్య

లో నీకుఁ బ్రవీణత యున్నదా? యన్నాడు. నేనును హేలాసంభాషణ కుపక్రమించి కవిపారిజాతమునకు నమస్కారము! ఆవిద్యలన్నియు నాకేమి చేతనగును? నేనేమి, అమ్మగారి కరణముకవివా? అయ్య గారి కాలివంకవాడనా? ఏదో తమబోంట్ల పాదసేవచేసి హృదయా బ్జమరందాస్వాదన చేయువారి రసపిపాసిని. దయచేసి, లోనికిఁ బోనిం డంటిని. పరవా లేదులే. మాటయూతము బాగుగనే యున్నది. పో, పో, లోనికి పో, అని బుజము తట్టినాడు. వెంటనే సంతోషముతో మూడుబుజములై లోనికిఁ బోయితిని. అబ్బా! ఏమి యింద్రజాలమో నేను జెప్పలేనుగాని, వెనుకటిశాలలోని నగరాజదృశ్యము నాకనుల వ్రేలుచునే యున్నది. అట్లే యిదియొక శృంగారవనదృశ్యము. 'అలి కులరావముల్ కిసలయాకుల కోకిల కేకి కాకలీ కలమృదునాదముల్' మాఱుమ్రోయుచున్నవి, ప్రక్కనే యొక కొలనిపొంత పూదేనియ యేటికాలువయొడ్డున నొకరాణి చెలికత్తెతో నుద్విగ్నయై మాటాడు చున్నది. తాను పదునాఱణాల తుత్త్రియవంశసంజాత ననుగర్వ మామె కున్నట్లు మాటలలో నేనూహింపగా స్పష్టముగా నామెయూ మాట పలికినది. ఎఱుంగునే పసులకాపరి భావజమర్మకర్మముల్! ఎంత స్వాభిమానపూరిత వమ్మా! నీసవతులయొద్ద నీపేరైన నెత్తుటకు వీలులేదేమి? కావలె నమ్మా సీపంటిపీరాంగనలు భారతదేశమునకు అనుకొనుచు ప్రక్కగదిలోనికిఁ బోయితిని.

అది స్వర్గసీమ. నందనవనపరిసరప్రదేశము. ఇచట నాసాత్రా జలియే భర్తృసహితయై ధీరయై నలువంబడి ఎదుట నున్ననందన వనపాలకులతో జడచుట్ట నవరించుకొనుచు సమాధాన మిచ్చుచున్నది. వినుడు సురేశ్వరవనపాలకులు! వార్ధిఁ బొడమిన యట్టివృక్షమునకు ఇంద్రాణి యెవ్వతె? యింద్రుఁ డెవ్వఁడు!... ఈనగంబు సత్య భామావిధేయుచేత నొడియించుకొని యేగుచున్నదాన. చేప గలదేని మీశచీదేవిని, ఆమె భర్తచేత నాభర్తను గెలిపించి తీసికొనిపోమ్మని

Legitimate ultimatum పంపుచున్నది. కబు రందినది. అటు నాకొకసులు, ఇటు యాదవ సైన్యము పోరున కాయితమగుచున్నది. కల్పవృక్షాసవపానమత్తులగు అమృతాంధోయోధులు యదువీరులు కలిసి రణభేరి మ్రోగించుచున్నారు. ధాం, ధ ధాం.

ముందునకు దృష్టి సారించితిని. ఇంకను ఎన్నియో శాలలు, దాక్షిణాత్యనివేశనము, గోదావరీనివేశనము, అర్వాచీననివేశనము, అని యెన్నియో శీర్షిక లగపడుచున్నవి. కనులు దెఱచితిని. క్రింద పరుచుకొన్న పరుపుచుట్టలు ప్రక్కమండముపై దభాలున వైచి నా యర్థాంగి నన్నుఁ జూచి నవ్వి నది. ఓహో మొత్తముపై రాత్రినుండి యిప్పటివఱకును మూగురు సత్యభామలను దర్శించితినే యని క్రత్యక్త సత్యభామకు బదులు నవ్వి లోనికిఁ బోయితిని.

క లో పా న న.

మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు.

సీ. మానవజన్మ సమ్మాననీయ జ్ఞాన.

సుస్థాయి స్వస్థమై సాంపునింప

మానవసౌందర్య ధీనిదానంబుగా

ననురాగ మచ్ఛమై గొనబుడనియ

మానవపురుషార్థ మహిమాన్వితంబుగా

సుకృతులఁ గావించు సొబగు లుబుక

మానవదేవతాస్థానై క్యయోగమై

సత్యాశ్రయాసక్తి జానుమీఱు

దానమానాదిగా రంజితం బొనర్చి
దివ్యతంత్రుల మీటుచుఁ దేటలొలుక
వీణవాయింపుచున్న యా వాణి మమ్ము
మానవోద్యమములఁ గాచి మనుచుఁగాత.

సీ. భారతీదేవికి హారతినిడువోల్కి

వింధ్యాద్రిపై జెండ వెలయుచుండ
గంగాజలంబులఁ గావేరినీటను
జలకేళి పాలుపులు సాగుచుండ
ఇరుదెస సామంతవరులునాఁగ సముద్ర
భూభృద్వయంబుచేఁ బొదలుచుండ
లలితకళామహోల్లాసహాసములొప్ప
నల యజంతవిహార మలరుచుండ

భారతీరూప మొకపరిఁ బ్రబలుచుండ
దివ్యవాక్కులఁ దనప్రభ తెలుపుచుండ
సింహపురి సింహపీఠిగాఁ జెలఁగుచుండ
నింతలో నాంధ్రి యేమయ్యె నెచటికేఁగె ?

3

నానారత్ననిధానభూషణమయాంధ్రక్షేత్రసంచారణా
న్యూనశ్రీవిభవంబుడంబు వెలుఁగన్ ద్యోవాహినీసీరసు
స్నానోద్ధాతసమస్తపాపనిచయస్సాయత్రభాశోభిసీ
నీనైపుణ్యమదేల చూపఁజన వాంధ్రీమాత మా కిత్తటిన్,

పలుకు ల్నిర్మలతావకీనగురుసంభావ్యంబులుంగా వంటం
చలుగం జెల్లదు వేషభాష లవి యన్యంబు ల్విధర్మాంచితం
బు లంటంచు న్మదిఁ గుండరాదు, విను, మామూర్థత్వమున్ బాపి నీ
చెలువెరూఁపము చూడనిమ్ము కరుణాసింధూ లసద్భారతీ.

గీ

సొమ్ము ల్పెల్లుగఁగూర్చి చిత్రరచనా సూక్ష్మజ్ఞతాభూమిగా
సమ్మాదంబునఁ బూర్వలార్యమతులై సాక్షాజ్ఞగన్మాతగా
సమ్మాదిఁచి నుతించి రంచు వినెదన్ సత్యంబకా యైనచో
సమ్మా భారతమాత రమ్ము విమలస్వాంతంబునన్ గొల్చెదన్.

కలుగునె యాంధ్రికున్న యల కమ్రతరోరుమధుస్రవంతికో
జ్వలసురశాఖనిర్గళితసారమయ ప్రథమప్రశస్త స
త్ఫలగతమాధురీరుచిరభవ్యరుచుల్ దలపోయ నన్యభా
వల కవి యేల కల్గును నిసర్గగుణంబును మాన్యుజ్ఞునే.

పల్కు-పల్కును దిద్ది ప్రాణశక్తుల నించి
మాటలం దమృతంబు మట్టుపఱచి
చిటిపొటినడలలో జిగిపసందుల నేర్చి
భారతసంహితల్ పట్టఁజెప్పి
ఆటపాటలనెన నాచారశీలంబు
లెడనేయనీని కట్టడులదొట్టి

వ్యవహారసౌకర్య మరయఁగాఁ గఱఁదుల
నెఱజాణతనమెల్ల నీటుపఱచి

నీమవారును గర్హాటనీమవారు
రసికు లందఱుఁ దలఱూఁప నెసకమెఁగఁ
నాంధ్రి నాభాష నాదేశ మమృతభూమి
యాంధ్రు లమరవరులనఁ గాదనఁ దరంబె.

ఉభయభాషాలసదిభయుగోధారవేఁ
గీస్యందనవిహారకేళిఁదేలి
అచ్చప్రభావాచకాంచితశివకథా
కృతినమాశ్రయపుణ్యకీర్తిగాంచి

విక్రమదీక్ష సద్వినుతిఁగాంచి
మధుమధురోదారమహితవాగ్భంపుర
సత్ప్రబంధవిధానచరితమెఱిఁగి

యున్నయాంధ్రివి నిను మించ నుర్విలేరు
లేరులేరని చాటి పల్కెద నిజంబు
అలిగి యేరేని గొణిఁగిన నలుఁగనిమ్ము
తెలుఁగుతియ్యదేనియరుచి తెలియఁ దరమె.

సన్నయ్యా యని పేరుసెప్పకొని విన్నాణంబులం దిన్నిటన్
గన్నాకన్నటులెన్ననేర్చి మకరందస్వాదువాగ్జాలమె
న్ల న్నాదేయనఁ జాలుజాణ వని యుల్లంబందు ధీరప్రభా
వొన్నత్యంబున నిల్చికొందు నిను నే సత్రాంత మాం

౧౦

తిక్కన్నను దిమ్మన్నను
 దిక్కోటుల నాంధ్రమధువిత్తిర్ణప్రాధిన్
 దక్కంగ నేలిన జాణవు
 తెక్కలి మాపేల యాంధ్ర - తెలుగుమగలకున్.

౧౧

తిక్కన్న వేడకయ దివ్యభారతసార
 సారభం బాంధ్రీకి సంతరించె
 ఎఱ్ఱన్న విందగుఁ దొఱ్ఱులెల్లను దీర్చి
 మూర్తిత్రయఖ్యాతి మురియనిచ్చె
 రేచన్న వలనానె కృతనిరూపకశాస్త్ర
 చర్చల గడిదేర్చి సాగనిచ్చె
 పోతన్న హెచ్చానె పురుషోత్తమకథార్థ
 భావసర్వస్వంబు భక్తి నించె

కావరమ్మదె యెవ్వ రేకరణి నన్న
 నెన్న కేతేరు రాజసంపన్నవమ్మ
 తేటగీతులఁ గోరిన దివ్యగతులఁ
 కొడువలేదమ్మ తిరుగు మేకొడుకులేక.

పుష్ప రాగోత్సవము

౧

అహిమవన్నగాంబుధి నిరంతర సర్వజగజ్జనస్తుత
శ్రీహిత కీర్తిగాన రస సింధు తరంగసమూహ డోలికా
మోహవిహారగంధవహ ముగ్ధకిశోర సమాజ పూజ ల
వ్యాహతభక్తిజేయునవె యాంధ్రసమీపమునందుఁ గోకిలల్

౨

ఆంధ్రీమహాదేవి యానందపరబుద్ధి
ఆలపించిన శ్రుతిమేలవించు
ఆంధ్రీపదన్యాస మందగించుచునుండ
రాగానురాగ సంక్రాంతిఁ జూపు
ఆంధ్రీవచోమధురాంచన్మధువు లొప్ప
కోకో ధ్వనిస్ఫూర్తిఁ గూయఁదొడఁగె
ఆంధ్రీ రసప్రశంసాతి సుందరవాద
మమర రసాలాగ మధివసించు

ఆంధ్రీ ద్రావిడియనఁ బల్లవాదియగును
ఆంధ్రీకి వసంత మన సంతతాత్మయగును
ఆంధ్రీకి “ఉగాది”యన నిష్ఠమైన దగును
ఆంధ్రీవెంచిన కోకిల యట్టిదగుట॥

3

సరిగమాపసగమగమసరిపదమని
మూర్ఛనా మోహనాదుల మొనయ కదిగొ
పంచమారవమో స్వభావస్వరంబొ
పాడుచున్నది కోకిల పాట వినుఁడు॥

౪

సహకార పల్లవోత్సాహ తాత్పర్యంబు
గలదాటను వసంత ఫలము లిడఁడె
పుణ్యభూజనవాస బుద్ధివిశ్రుతిమూర్తి
గల దాంధ్రీకి వసంతబలము లిడఁడె

మధురస్వరాలాప మాన్యాభిమానముల్
 గలదాంధ్రునికి వసంతకళల నిడదె
 శ్యామసుందర తనూ ఔమస్వరూపంబు
 గలదాంధ్రునికి వసంత గరిమ నిడదె
 ఆవసంతకోకిల యాంధ్రుకను గుఱెలియొ
 ఆంధ్రు కోకిలకన్న మృదుగునొయ్యెయొ
 కోకిలాంధ్రులేకోదరలోకులేమొ
 పలుకువరుసను బిలువఁగా వచ్చుగాదె॥

గీ

కాకేమి తెలుగువారికి, బైకము కోకిలగుంపె ప్రకృతి తలంపన్
 వాకొన దేశీయుల కదె, పైకము సర్వస్వ మట్టి బంధువు గలదే॥

హాహాకారమునన్ ద్రివిప్తపమునం దాగాయకు ల్వాఁ స
 మోహప్రక్రియ 'కో' యటంచు మధుసంపూర్ణధ్వనిం గాయకుం
 డై హెచ్చుంగద యాంధ్రుచెంతఁ బికరా జత్యంతమర్యాదన
 ట్లూహాహా విచక్షణుండగుటకే నోర్తు నిరూపకం॥

2

తొలిపల్కు లకుఁగులుఁ చెలువొల్కునాంధ్రుకి
 వందిమాగధ పికవ్రాత మదిగొ
 నునుమాటలను దేటలను జాటునాంధ్రుకి
 నండఁ గోకిల తండ మలరుచుండ
 గలపొంకముల బింకములఁ గొంకకాంధ్రుకి
 బీకగణంబు బలంబు వెలసియుండఁ
 దనకన్న నొకమిన్న గనమన్న యనుమన్న
 * ననుగొన్నయాంధ్రు కామని పికంబు
 వట్టిదాట నేకేట నాంధ్రాళి శుభము
 గోరి పంచమస్థాయిని గొల్చి ఫలము
 కొమ్ము కైకొమ్ము మేకొమ్ము కొమ్ముటంచు
 “కో” యను వసంతవేళలఁ గోకిలమ్ము.

భావవీచీవిహారము.

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

మృదుమధురభావసామగ్రి సహృదయులహృదయముల నానందపరవశముచేయును. అట్టియానందము సనుభవించుటకు వారెంతేని కృషిచేయవలసివచ్చును. రసభరితములగు పెక్కుకావ్యములను బలుమాటు చదివి వానియందలి మేలిభావముల నెక్కుకొని మనమున హత్తుకొనఁజేయుఁ జాలినశక్తి యేర్పడినఁగాని యాసహృదతయే యేర్పడదు. నాఁడుగాని సరసకవిహృదయము నెఱిగి యాతనిభావనాతిరేకము నెడఁగృతజ్ఞత వెల్లడింప ననువుపడదు. ఒకరీతిగ నీని నలరఱుచుకొనుట లోనంతశ్రమ లేదనవచ్చును తఱుచుగ సద్గ్రంథపర్యవేక్షణము, తత్సారము నాకలింపఁగలిన సౌమనస్యము నవేక్షితములు. కావ్యనిర్మాతయగు కవి కన్ననో యింతకంటె శ్రమ మత్యధికము. తొలుతఁ గావ్యనిర్మితి కనువగుసామగ్రిని సమకూర్చుకొనవలయును. ప్రకృతి దృశ్యములఁ బ్రత్యేకదృష్టితోఁ బరికింపనలయును. భావనావిశేషముతోఁ దనమానసమున స్ఫురించిన వాని నేకాగ్రతతో నహర్నిశముఁ బరిశీలించి, వానికొక నూతనాకృతి నమర్పవలయును. కావ్యకళావిస్ఫూర్తి దొలుకాడ నాదృశ్యములఁ బ్రదర్శింపవలయును.

ఏదియో నవ్యత కలదనుకొని కవి తన యూహకొలఁదిని గృతిని నిర్మించినను సమకాలికులగు పరిశీలకుల హృదయములకెక్కఁ జాలని దగునేని వాని పరిశ్రమ మంతయుఁ గాలగర్భమున నణఁగియుండవలసి నదియే. కవివతంసుఁ డగు భవభూతి

“ఉత్పత్స్యతే మమతు కోఽపి సమానధర్మా

కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విఫులాచ పృథ్వీ”

యనీ వాకొనిన రీతిని చతుస్సముద్రముద్రితమైన యీభూభాగములో అనంతమగు కాలచక్రమున కవి కడగండ్ల నెఱిగిడు సహృద

యుఁ డేనాఁటికైన నవతరింపకపోడు. కాని యంతవఱకు నెంతటి యుత్తమకావ్యమైనను ఒకప్పుడు చివికి చిందఱవందఱయై మ్రగ్గుచు నణగి యుండవలసినదియే. కృతీయందుచూత్రము కవితాసారము కరుడుగట్టి యుండవలయును. అదియున్నచో నేనాఁటికైనను బయటికి వచ్చును.

సారాసారవివేచనము వ్యాఖ్యాతల (విమర్శకుల) శిరముపై నిలిచియుండును మల్లినాథునివంటి నిశితవిమర్శకుఁడు వివేచనభారము తన శిరమున నిడుకొని ర్వహించినాఁడు గనుకనే కాళిదాసాదులు కవిమూర్ధన్యులై వన్నె కెక్కినారు. మల్లినాథసూరి తన వ్యాఖ్యానారంభములో

శ్లో. వాణీం కాణభుజీమజీగణ దవాసాసీచ్చ వైయాసకీ
మస్తస్తంత్ర మరంస్త పన్నగగవీగుంభేషు చాజాగరీత్
వాచా మాచకల ద్రహస్య మఖిలం యచ్చాత్మపాదస్ఫురాం
లోకేభూ ద్యదుపజ్ఞమేవ విదుషాం సౌజన్యం యశః.

అని తనకుఁగల శాస్త్రపాండిత్యము నుగ్గడించినాఁడన్నది తన యాధ్యత్యమును వెల్లడించుటకుఁగాదు. ఉత్తమకావ్య నిర్మాతలగు కవుల హృదయసారము నెఱుంగవలయునన్న నంతటిపాండిత్యముండిననే గాని వలనుపడదని యెఱిగించుటకే. శ్రీహర్షుని నైషధకావ్యసారము నాకలింపవలయునన్న నాతఁడు రచించిన ఖండనఖండఖాద్యము బాగుగ నాస్వాదించినవారికేగాని తక్కింపుల కది కొఱుకఁ బడనిదియే.

ఇతఁ డెఱుఁగు కృతులలోఁ గవి హృదయము బాగుగ నెఱుఁగవలయునని సంస్కృతవాఙ్మయమును దలస్పర్శిగఁ బరిశీలించినఁగాని వలను పడదు. శ్రీ నాథనివఱకుఁగల ప్రాచీన కవులలో మేటి వారని పించుకొన కవులఁడఱు తమ కృతులయం దాసంస్కృతకవులుపయోగించిన సరససామగ్రిని విశేషముగా వినియోగించుకొనినవారే. కావున సంస్కృతకావ్యరసాస్వాదన పరతంత్రుల కాంధ్రకవుల హృదయము

సులభముగను సుస్పష్టముగను నెఱుంగవచ్చును. ఇట్లునుట సీతరులకా కావ్యములఁ బరికింప నర్హతలేదనుట మాత్రముగాదు. సూక్ష్మదర్శులగు ధీమంతుల కొకరితిగ మధురభావసామగ్రి పెంతునే పొడకట్టుచునే యుండును. కాని సంస్కృతభాషాపాండిత్య మలవఱుచుకొననివారికి శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని కవితగూడ వైరస్యాపాదకమేగదా ! అందును మధురభావవీచికలకలముతో నొప్పారుప్రాచీనాంధ్రభాషాకావ్యరసపారిధి సంస్కృతకావ్యమాధుర్యభరితమే గావున నందలి కృషియెంత యధికమో యీ కృతులం దాదర మంత మెండగుచుండును. అట్లుగాకున్నచో నన్నెచోడునివంటి యుత్తమకావ్య స్రష్ట యిరువదియవ శతాబ్దివఱకు నెవ్వరికి సాక్షాత్కరింపకుండునా ? ఇంతటి యుత్తమ కవి సేప్రబంధకర్తయు వాకొననైన లేదుకదా ? ఇప్పటికి సీతని భావభరితకవిత నాస్వాదించెడివా రరుదుగదా? అయిననేమి? కావ్యము సారవంతమైనచో నేనాటికైన సహృదయుల హృదయములలో నాటుకొని తీర్చును. రత్నాకరమున రత్నములునోలే కావ్యమంతటిలో మధురతర భావము లటనట విరళముగ నేయుండవచ్చును. వార్షిధిలో తిమినక్రర్షుషాదులుండుతావులవలె దురవగాహములగు పట్టు లుండక పోవు. కాని షరికరబంధమున నవలోడనముచేసినచో మేలిరత్నములు దొరకకనుబోవు. లోనికిఁజొచ్చి వలలువైచి వెదుకవలయును. కవిరాజ శిఖామణి యగునన్నె చోడుని తెలుగుసేత ముగుకుమారసంభవమునందలి భావవీచికలలో కొలఁదికాలము వినోదించెదముగాక.

శైలరాజపుత్రి యీశ్వరనిభక్తితోఁ బూజించి, వరదుండగునాయహికుండలువలన వరములఁ బడయుటకై పసిడి తామర పూవులఁ దెచ్చినది. ఆపుష్పసంచయమున నీకవి ప్రదర్శించిన భక్తితీరేకము భావనైభవము ప్రశంసనీయము.

సీ. మొనలావులించి వాసన నల్లఁ బసిగొని

లేదేదేటిగము లెంగిలించకుండ

నెద సూటగొన వేచి నుడియు తెమ్మెరలచే

బాడముపుప్పొడి పాలివోవకుండఁ

దరణికూటమున వే.యులి పద్మినిమేన

మొల తెంచు మధుమద మొలకకుండ

మేల్కొని గోమిని మెలంగిమై మురిసినఁ

బాదిగొన్న యకరువు సెదరకుండఁ

గీ. దెలిసి జక్కవ లొండొంటిఁ గలయదారు

కలకలంబున రేకులు కదలకుండ

మున్నకొనివచ్చి గణికాసమూహితోడ

గిరిజ పూజించె బసిడితామరల వరదు,

కు. సం. 3. 340

మొగ్గలకొనలు వికసించి వాసన నలుదెసల వ్యాపించి సంతనే
పసిబట్టిమూఁగినచ్చు పిల్ల తేంట్లు మూతులతో ముట్టియెంగిలిచేయకుండ,
హృదయముకొల్ల గొట్టుటకై సమయమువేచుకొని చుట్టుముట్టు మంద
మారుతములచే పుప్పొడి యించ్చుకైనను చిందఱవందఱ కాకుండ,
సూర్యుడను పురుషనికలయికచే రాపిషీనొంది పద్మిని (పద్మలతయను
పద్మినిజాతిస్త్రీ) శరీరమున మకరందమను మదప్రవాహ మొలికిపోకుండ
లక్ష్మీదేవి మేలుకొని యటునిటు తిరుగుటచే శరీరము ఖండితమై
గుబురుకొన్న కింజల్కములు చెడరిపోకుండ, చక్రవాకపక్షులు తెలివి
గొని ఒకదానితో నొకటి కలిసికొనుటకై సమీపించునపుడు సేయు
కలకలముచే రేకులు కందిపోకుండ, ముందుగనే లేచి, స్త్రీ సమూహ
ముతోఁగూడి కొలనిలోని వెడిఁతామరలఁదెచ్చి వరదుని బూజించెను.

‘గోమిని’ శబ్దమునకు ల. యను సర్థము కీటైలు దొరగారి
కన్నడ నిఘంటువునఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియు సంస్కృతనిఘంటు

పు నందుచు నొకచోఁగాననయ్యెను. తెలుఁగు కవులుమాత్రమిశబ్దము నంతగవాడుకొనియుండలేదు. గణికాశబ్దమును సామాన్య స్త్రీపరముగ నుపయోగించినాఁడు. 'సమూహి' యనునది సమూహమును నర్థమున నీతనికృతిలోను ఇతరశైవకపు కృతులలోను గానవచ్చెడి వింత రూపము.

శారిచే సంపాదించఁజేసిన పద్మమములఁ బరికించినచో నీకవికిఁ బరమేశ్వరుని యెడలఁగలఁ భక్తిభర మత్యధికమని తోచెడిని. పొర పొచ్చమేపాటియులేని తామరపూవుల నాన్వించుటలో శారి యంతగ శ్రమపడినదో లేదోగాని యీ ప్రభువరుఁడు మాత్రము భావముల నేర్పి కూర్చుటలో మిక్కిలి కష్టించినాఁడనవచ్చును.

ఇంద్రుఁడు స్మరించినంతనే మన్మథుఁడు పయనమై యమరా వతికిఁబోవునప్పటి యాతనిరాజసపుత్రీవి చోద్యముగఁజూడఁదగియున్నది.

ఉ. పూవులదేరు జక్క-వలు పూ వసంతుఁడుఁ బాను నెక్కి, కీ
రావళి కోకిలాళి మలయానిలముం దనుఁ గొల్చి పొల్చి రాఁ
గా, వరమీనకేతనము గ్రాల, నలివ్రజశంఖకాహళా
రావములుంజెలంగ, నమరావతికిం జనుదెంచె నున్నతిన్.

కు. సం. ౪. 3౯౦

మన్మథుఁడు దేవేంద్రుని పంపున నీశ్వరునిపై శర ప్రయోగము నేయుటకై మీఁదుమిక్కిలి లేక పలికిన విని రతీదేవి తన మనమున నీశ్వరుని మహత్త్వమెఱిగి, అతనికి నీకును నేనుఁగునకును దోమకును గల తారతమ్యమున్నదని తెలిపి వారింజఁజూచును.

చ. అతని శరాసనంబు కనకాచల, మిక్తుశరాసనంబు నీ,
కతనికి నమ్ము పాశుపత, మంటినఁ గందెడు పువ్వులమ్ము నీ,
కతఁడు పురాపహారి, విరహాతుర పాంథజనాపహారి వీ,
వతనికి నీకుమాస్తి మశకాంతర మెమ్మెయి నెన్నిచూచినన్.

కు. సం. ౪. ౪౨౮

అంతటితోఁజూక తనభర్త దౌర్బల్యము నిట్లుగ్గడించినది. ఆడుదానను బలహీనురాలను నగు నేనొక్కొంచుక యలిగి చూచినంతనే భయముతోవడఁకెడు నీకు భయంకరాకారుడగు నీశ్వరుని యుగ్రలోచనములనుండి పుట్టెడిమంటల నెదురుకొని నిలుచుట యేమాత్రమేని వలను పడునా ?

గీ. ఆటదాన నబల్లైన నే యిండుక

యలిగి చూచినచు భయమునఁ దలరు

దుగ్రునుగ్రలోచనోద్భూతవహ్నికే

నెదిరి నిలువ నీకు నెంతకొలది.

ఇంతియగాక యాతని పరికరమంతయు నిస్సారమని తెలిపి హెచ్చరించినది. బాలురు సైతము చేతఁగొని తినివైచి పిప్పిచేసి యుమిసి వైచెడు చెఱకుగడ వింటిబద్దగాఁజేతఁ దాల్చితివి. అబలాజనుల తలవెండ్రుకలలోఁ బడిననుగూడ కందిపోయెడు విరిపూలుబాణములుగాఁ దలపోసితివి. చిగురుటాకునైనను గదల్పఁజాలని మందమారుతము నీకొక పెద్ద సహాయము. అబలలు బెదరించిననుగూడ నాకసముఁబట్టి కరుగఁతైడి తుమ్మెదలు చిలుకలు నీకు మూల బలము. ఏపాటి వేసఁగితాడినను ఎండకుఁ గందిపోయెడు వసంతుఁడు నీకుఁదగుసహాయకారి. కాకి పిల్లలతోడి జగడమేర్పడినను ఓడిపోయెడి కోకిలలు నీకుఁ బోటరిబంట్లు. ఇట్టి పరికరముతో నుగ్రునిపై దుడువెడలుట నీకు తగునా ?

సీ. కొని బాలురైనను దిని పిప్పి యుమిసిడు

చెఱకు విల్లని నమ్మి చేతఁబట్టి

మెలఁతల తలవెండ్రుకలఁ బొంది కందెడు

నలరు పుష్పము లమ్ము లని తలంచి

తలిరాకునైనఁ గదల్పనోపని మంద

పవనుండు నొకపెను ప్రాపు గాఁగ

నబలలు సోపి నాకాశమునఁ బొలు

నలిశుకములు మూలబలముగాఁగ

గీ. నెంతవేసవి ముట్టిన నెండఁ గమరు

ననువసంతుండు దగు సహాయంబుగాఁగఁ

గాకి పిల్లల కోడుపికములుఁ బోటు

మగలుగా నుగ్రుపైఁ బోవఁ దగునె మదన.

కు. సం. ౪. ౪౩౧

మన్మథ పరికరము నతినిస్సారముగఁ జిత్రించుటలోఁ గవికిఁగల భావనాపరిపాక మబ్బురపాటు నొదవించుచున్నది. కాని మన్మథుఁడు మాత్రమట్టి పరివారమునే గైకొని త్రినయనుని సమాధివైకల్యంబొనరింప సమకట్టి, తనమూలబలమునకుఁ గనుసన్నచేసినంతనే తుమ్మెదల ఝుంకారము బొంగువెదురుల మంజులధ్వానము, చిలుకల ముద్దు పల్కులు, మదించిన కోకిలల యాలాపములు, శారికల కలరవములు, నెమ్మిళ్ల కేకారవములునుగూడి యొక్కమ్మడిని మంజులగానములై చెలంగ, వానితోఁగూడ గంధర్వగీతములును గలిసి యీశ్వరుని లతా గారము మాటుమ్రోయునట్లు చేసినవి. ఆ ధ్వనుల నన్నిటిని భావనచే వినినచో మన చెవులు గింగురనిపించును.

చ. అలిఝంకారముఁ గీచకస్వనముఁ గీరాలాపము లృత్తతో

కిల నాదంబులు శారికాస్వరములుం గేకినినాదంబులుం

గలయన్ భోరన మంజుగానములతో గంధర్వగీతంబు ల

గ్గఁ మై భోరన మ్రోసె సీశ్వరులతాగారంబు ఘూర్ణిల్లఁగన్.

కు. సం. ౫. ౪౪౪

పార్వతీ విరహావినోదమునకై యొకచిత్తరువు గీలించినాఁడీకవి. తన్నిర్మితిపాటవమున నొచిత్తరువు మూర్తిపంతుమై పాతకుల కెదుటఁ గొనబచ్చునట్లున్నది విచిత్రసాధనంబులుగొని పలకఁ ఘట్టించి మెఱుంగిడి త్రివటించి తిట్టఁబుకొఁడికిఁదెచ్చి ఋజ్వాగతంబున రేఖనూల్కాలిపి

ప్రత్రకబిందుకనిమ్నోన్నతాపాంగ మానోన్మానంబు లలవఱచి సలక్షణంబుగాఁ జిత్రించి వన్నువగొలిపి కందెఱదెఱచిన—

చ. కలకల నవ్వునట్లు దమకంబునఁ గన్గనవిచ్చి భూలతల్
వొలయుఁగఁజూచునట్లు దనివోవఁదెమల్చియుఁ గాఁగలింపఁ జే
తులు పఞ్చరించునట్లు దుటితో రతికేళికి నప్పళించు న
ఘ్రేలమి నటించుచుండె సతి కీశ్వరురూ పెనురం బ్రసన్నమై.

కు. సం, గీ. ౫౬౮,

చిత్తరువునందలి యీశ్వరుని రూపము కలకలమని నవ్వునట్లును ప్రేమాతిశయమునఁ గన్నులు విప్పి భూభంగ మొప్పుఁగఁజూచునట్లును తనివిదీఱఁ గాఁగలింపఁటకయి పట్టుకొనిలాగఁ శత్రులు సారింపఁనట్లును, సంతోషముతో నెదుటఁ బ్రసన్నమై నాట్యము చేయుచునుండెను.

అట్లారూపస్థావరమును గనుఁగొనినంత సంతయు యథార్థము గాఁదలంచి క్రీగంటిచూపు లందమైవెలయుఁ దదేకాయ త్రయగుచు శారి మనకుఁగూడ నాచిత్తరువునం దాసక్తి గూర్చుచున్నది. ఇట్టి చిత్తరువు నొక్కటి పింగళి సూరనార్యుఁడు తన ప్రభావతీప్రద్యమ్ముమునఁ జిత్రించియున్నాఁడు. దానినిగూడఁ గాంచెదము.

వ. అనువుడు నక్కంత యిక్కడ నొక్కచిగురుంబొదరుటీరమి నిడిన
దాన నని యాక్షణంబతెచ్చి నెచ్చలియుందాను నప్పలక కప్పుబా
వడ యెడలించి

చ. కలకల నవ్వునట్లు తెలికన్నుల నిక్కమ చూచినట్లు తోఁ
బలుకఁ గడంగినట్లు కడుభావగభీరత లబ్బునట్లు పెం
పొలయుఁ దనర్చి జీవకళయట్టివడన్ శివ వ్రాసినట్టి యా
చెలువున కాభిమఖ్యము భజింపఁ దలంకును దాను బొటియున్.

ప్రభా. ౧. ౧౩౭

నవ్వు లీశ్వరుని యానతిపై హిమవంతునొద్దకుఁ బోయి పెండ్లి
మాటలు పూర్తి చేసికొని తిరిగి శివునొద్దకేతెంచి యాజగన్మంగళ సౌం

దర్శవిశేషము సంతయుఁగొనియాడి యాతనికాదరాతిశయము నొడఁ
గూర్చినారు. అప్రకరణమున ఉమాదేవి ప్రత్యంగసౌష్ఠ్యము నుగ్గడించు
చు కన్నుల నిట్లుత్పేక్షించినాఁ డీకవి. అందమైన పార్వతి కన్నులు
యామె కీసంగతి నెఱింగింపఁజెవులయొద్దకుఁ జూయినవఁట. 'నీ నడు మతి
దుర్బలము. ఉరోజము లత్యున్నతములు. వాని యుత్పేధమున నెదుటి
భాగము మాకుఁ గానవచ్చుటలేదు. అడుగుదీసి యడుగు పెట్టెడిచోట
కాలు వెలికిలఁబడినచో నడుమునకు దెబ్బతగులును. కావున పాదములఁ
దడఁబడఁజేసెద మన్న నది మావలన నగు దోసము గాదు, అని.

చ. నడు మన, దింతిచన్నులతనర్పున మందరు గానరాదు, మా,
కడు గిడుచోటఁ గాల్గెమలినంతన కౌనుకు బింద మయ్యెడుం
దొడిఁబడఁజేయుమావలన దోసములేదని చెప్ప డాసె నాఁ
గడుబెడఁగొందు గౌరి తెలికన్నులు వీనులు డాసి దేసియై.

కు. సం. ౮. ౧౬

తెల్లని కన్నుల విస్తృతిని ఉరోజములయన్నతిని వర్ణించుటకై
యద్భుతమైన యుత్పేక్ష సంగీకరించుటలో నీ కవి కవితాశిల్పము
కాంచఁదగియున్నది.

మఱియు గౌరి వివాహవేదిక నలంకరించి ప్రేమరసాతిరేకమున
ప్రియునిఁజూచిన చూపు లెంతటి సొంపునింపినవో కాననగు. అందమైన
ముఖముపై వేల్చుకుంతలములు, ముఖమును పద్మమునందలి పరిమళ
మునకై చెదరక నిలిచిన తుమ్మెదలవోలె నొప్పారఁగా, వానిని పోఁ
ద్రోలుటకై తత్తణమే చేకొనిన నల్ల కలువ రేకుల మాలికలోయనున
ట్లాప్పు కీగంటి చూపుల కాంతులు సొంపారఁగాఁ బార్వతి తన విభుని
జూచెను.

చ॥ లలితముఖాబ్జసౌరభ విలంపటవట్పదలీలఁ గ్రాలఁ గుం
తలములు వానిఁజూపనని దండడి నేలిన నీలభాసురో

త్పలదళధామకం బసంగ భాస్వదపాంగవిహార దుగ్గుచుల్
పొలయంగజూచె బావ్యతి విభుం బ్రణయాతిరసావహంబునన్.

కు. సం. ౯. ౨౨౯.

పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహ మతివైభవముగా జరిపి యా
దంపతులచే జలవన కేళుల గావింపజేసినాడు. ఆసన్నివేశముల నత్య
వధానముతో విపులముగఁ జిత్రించినాడు. మధురభావ సామాగ్రితో
నింపి రసావేశములఁ దొలఁకింపజేసినాడు. ప్రసంగాంతరమున నందలి
విశిష్టతను చవిచూడఁగలము. ప్రకృతమున ఈశ్వరుడు జలకీర్తకై
సరోవరమున కేతేర ముందుగ నెదురుగవచ్చి స్వాగతమొనఁగి పూజ
లొనర్చిన మందమారుతవిలాసము నరయుదము

సరోవరముపైనుండి వీతెంచు మందమారుతము, కదల్చుటచేఁ
జెదరి వెంటవచ్చు తమ్మిరేకులు జతగూడమోష్ఠిన హస్తములు కాఁగా
చిన్నచిన్న తరంగలచుండి బయలుదేటు తుంపురులు స్వచ్ఛమైనమాక్తి
కాక్షతలుకాఁగా, రొదసేయు పలుతెరంగు నీటిపిట్ట కలకలము తిశ
యించు స్త్రోత్రపాతధ్వనులుకాఁగా, యెఱ్ఱని నల్లని తెల్లని పద్మముల
యు కలువలయు పరిశములు మేలైన సుగంధద్రవ్యములుకాఁగా, తన
కాదిమూర్తియైన పరమేశ్వరునకుఁ బ్రీతితోఁ బూజలికుటకు వచ్చున
ట్లెదురుగ వచ్చి గౌరవముతో మాగ్గాయాసమునెల్లఁ దీర్చెను.

నీ. చెదరితోఁ బర తెంచు చెందమ్మిరేకులు

గెడఁగొని మొగుపు కెంగేలుగాఁ

నెలమిలేదరంగల నెలయుతుంతుర్వని

సదమల మాక్తికాక్షతలుగాఁ

నలియు నానాపీఠజలపక్షికులకల

రవ మించుసంస్తుతి రవముగాఁ

జలజాతకైరవోత్పల కలహారాది

గంధంబులొలి సద్గంధములుగ

గీ. నర్థిఁ దనయాదిమూర్తికి ననిలుఁ డర్ప
 లీ ముదంబున నచ్చునట్టిశ్వసనకు
 నెదురువచ్చి పథశ్రమమెల్లఁ బాచె
 గారసమున సరోవర మారుతంబు.

కు. సం. ౯. ౨౭౧.

ఇట “తుంతుర్వని” అను శబ్దమునకు తుంపర అను సర్థము కిట్టిలు దొరగారి కన్నడ నిఘంటువునఁ గలదు. (తుంతుర్వని=Small drops of water spray).

జలకీడ గావించునపుడు అందు పాల్గొనిన వనితల కంటఁగట్టిన మౌఁగ్య మతివిస్మయావహము. గడసరియగు నొక గరిత, తన ముఖము పద్మమనుకొని మూగిన తుమ్మెదలతోఁ బెనఁగు లాక్షణిక ప్రక్క నున్న యొక ముద్దరాలినిజూచి ‘ఓల’ యని పిల్చిన నామె తన్నుఁబట్టు కొనుటకై దగ్గరకుఁ జేరఁగా, తుమ్మెదలను, యీ వచ్చిన యామెను మూఁగికొనుఁడనుచుఁ దాను మునిగిపోయి నేర్పరియై మఱియొకచో నవ్వుచు నిలిచెను.

వేటొకముగ్ధ తుమ్మెదలుగూపిన పద్మముచు తనప్రియుని ముఖ మను తలంపుతో కరయత్రాధారల నొక్కుమ్రడిఁ జిమ్మగా, నామెను గని ప్రియుఁ డనురాగముతో నవ్విన, వానిమెఱుఁ గారుదంతకాంతులు వచ్చుటచూచి, యామె తనభర్త తనమీఁదికి స్వచ్ఛమైన జలధారలఁ ద్రోయుచుండె ననుకొని ముఖమును మరల్చుకొనెను.

చ॥ తనముఖ మంబుజాత మని, దందడిమూపు నలినజంబుతోఁ
 పెనఁగువిదగ్ధ, మ్రోల నొక బేలుపతిం గని, యోలఁబెట్టి పి
 ల్చిన, నది తన్నుఁబట్ట నని చేరినఁ దేలుల దాని మూచికొం
 డనుచును గ్రుంకిపోయి, చదురాలయి నవ్వుచు నిల్చె నొక్కడన్.

కు. సం. ౯. ౨౭౨.

చ॥ అలికలితాంబుజంబు ప్రియునానన మన్వగ హస్తయంత్రీధా
రలు మొగిబేర్చుముగ్ధగని, రాగమునం బతి నవ్వుడుం దదు
జ్వలతరదంతదీధుతులు వచ్చుట గాంచి, నిశేషపేర్చు ని
ర్మల జలధార లొక్కొయని, మానిని దీర్చె ముఖాబ్జ మక్కడన్.
కు. సం. ౯. ౨౦౮.

ఇడ వనవిహారము నతివిచిత్రముగ నడిపించినాఁ డీ ప్రభువరుఁడు.
స్వయముగ ననుభవించిన సన్ని వేశములగుటచే మఱిత విశిష్టత గాన
వచ్చుచున్నది. ప్రభువర్ణుడగుటనుగాఁబోలు తమ్మెదల నూతగఁగొని
అయోమయ ప్రకారము నిర్మించినాఁడు.

వనమునందలి తరుగులమలతాసకంబు లొండొంటికి మిఱిసట్ల
నూనప్రసూన ప్రసవాభిరామంబులైన వానినుండి బయలుదేఱిన పూవు
లనుగంధప్రవాహభరము దట్టనై చుట్టుముట్టి యొక్కమఁ టుఁ నలుదెస
లకు వ్యాపింపఁగా గుమిగూడె తుమ్మెదలఁ పూవుల దగ్గరకుఁ బోలేక
విడిచిపొవనులేకయుండ మన్మథుఁడు తన యాయుధశాలకు ఇనుముతోఁ
త్రాకారము నిర్మించినాఁడో యనున ట్లాప్తియుండెను.

ఉ॥ ఆయవనీరుహోద్గతలతాంతవినిర్గత సౌరభప్రవా
హాయతి సాంద్రమై వలితమై మొగి బహ్వన డాయఁబోవనుం
బాయనురాక చుట్టి మధుపవ్రజమాలిక లుండె నొప్పి పు
ష్పాయుధశాలఁ జుట్టు మరుఁ డాయనవప్రము పెట్టినట్టిద.
కు. సం. ౯. ౨౦౯.

కట్టులనే ముక్కుతిమ్మన తన పారిజాతాపహరణమున నొక
భృంగమును శహరావానినిగాఁ దిరిగించినాఁడు. హృద్యభావభరితమ
గుట నాపద్యమును గూడ నిక్కడ స్మరింతుము.

మ॥ ఒకభృంగంబు పరాలినీమదనతంత్రోన్మాదిఁ బ్రాణేశ్వరి
నృకరచదానవమత్త నబ్జగృహసీమం బెట్టి తాఁబోయి సం
జడ న్నచ్చి తదావసస్మకుళి మేజాడ స్థిరనాగ యా
మికుఁడొనాఁ దిరిగెం గొలంకురమకు నేత్ర లెంత హీనంబు కో.

మఱికొంతపోయి యాయలులచే జపము చేయించినాడు ఒక
 తుమ్మెద మిక్కిలి శుద్ధమైన మనంబుతో మదనోత్సవము (1 వసంతో
 త్వవము 2. రతికేళి.) అసిరమనియు, బంధుజీవసంఘము (1. మంకెన
 పూవులు 2. బంధుగులపోగు) చిరకాలముండునది కాదనియు విచా
 రించి అన్నిటినిగూడ వదల్చి శ్రేష్ఠుడగు మహర్షివలె జపానక్తి
 (1. దాసనపుఁ బూవునం దానక్తి 2. జపమునం దానక్తి)తో నిలిచెను.

క. మదనోత్సవ మధువు మని

నదనమలమతి బంధుజీవసంఘం బచిరా

స్వదమని యన్నికి నొకయలి

నకలిజపా నక్తి నిలిచె వరముని వోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౨.

శ్లేషను దఱుచుగఁగూర్చు నలవాటికవిరాజునకుఁ గలదు కాని ప్రకృ
 తమున నీపద్యమునందలి శ్లేషమూత్ర మెంతయు హృద్యమ గా నున్నది.

వసం లో విహరింపవచ్చిన వనితల సౌందర్యమును మాధ్య
 మము కడు ముగ్ధుగఁ జిత్రించినాడు. ఆ విహారమునఁ జూన్గొన్న పడఁ
 తులు వసంతకలాసమునఁ బూచిన మామిడికొమ్మలకు దమ హస్తము
 లను శాఖలచే నూఁదికొని నిలువ, వారి వక్షోజములు చెట్టునకు నిండి
 యున్న పండ్లవలె నొప్పార సొబగు నింపునారైరి.

క॥ కరశాఖలఁ దరుశాఖలు

పరువడి నూఁదికొని నిలిచి పడఁతులు శోభా

కరలైరి తత్కుచంబులు

భరితంబై యున్నమానఁ బండులునోలెన్.

కు. సం. ౯. 3౦౪.

క॥ ఎనసి నిజానితద్యగుచి

గనుగొనఁ గన్పెన మల్లికాప్రసవంబుల్

దనరాసు నల్లమల్లియ

లని కోసిరి కొందఱుత్పలాక్షులు పీఠిన్.

కు. సం. ౯. ౩౦౫.

కొందఱు తలాక్షులు తమ నల్లని కన్నుల కాంతితోఁ జూచి
నంతనే నల్లనైన మల్లెపూవులను గని నల్లమల్లియ లనుకొని యత్యాదర
ముతోఁ గోసిరి. మఱికొందఱు చెలువలు మఱిచెట్టుపై మూఁగి క్రీడించు
చిలుకల యెఱ్ఱిని ముక్కలుచూచి మఱిపండ్లనుకొని కొయ బోఁగా,
చిలుక లాచెలువల చేతులు లేజిగుళ్లనుకొని తత్సణమే కొఱికిగ,
“నమ్మయ్యో యదియొక కాటుల మఱిచె”టని కలకలము చేయుచు
భయముతో బరుగెత్తినారట. ఎంతటి మాధ్యమో?

చ॥ చెలువలు మఱిమానుషయఁ జిల్కలుమువి రమింప వాని ము
క్కలుగని మఱిపండులని కోయఁగఁబోయిన వానిహస్తముల్
దలిరుల సావికీరములు దండడిముట్టిన ముగ్ధలందఱుం
గలగొనఁబాటిరోయిదియ గాటుల మ్రో ననుచు స్థయంబునన్.

కు. సం. ౯. ౩౦౬.

చ॥ అలరులతోడ నప్పుచు నయంబున మొగ్గలతోడ నాడుచున్
దలిరులతోడ సోలుచు మదభ్రమరంబులతోడఁ పాడుచు
న్నెలమిఁ బికాళితోడ నెలిగించుచుఁ జిల్కలతోడఁ బల్కుచు
న్నలి వనకేళి ల్పి రెలనాఁగలు తీగలతోఁ బెనంగుచున్.

కు. సం. ౯. ౩౦౭.

పువ్వులతో నప్పుచు, మొగ్గలతో నాటలాడుచు, చిగుళ్లతో
సోలిపోవుచు, కోకిలలతో నెలిగించి పాడుచు; చిల్కలతోఁ బల్కుచు;
తీగలతోఁ బెనఁగలాడుచు నెలనాఁగలచే నాటలాడించి భావవీచికలు
విహరించినాఁ డీకవి. ప్రకృతికాంతసౌందర్యముగాంచి; మైమఱచి పాడిన
యిట్టి మృదుమధుర భావగీతములు సర. హృదయముల నానంద కోలి
కల నూఁగులాడింపకుండు నా?

భంగపాటున నెంచు బ్రతు. కేలయని వచ్చి
 దుడ్ధాబ్ధి యీభంగిఁ దోచెనొక్కొక్క
 యకలంకగతి నుంట యది తేజ మని వచ్చి
 విధుబింబ మీభంగి వెలసెనొక్కొక్క.

- గీ. కాక నిర్జరభర్తకుఁ గలుగుయశము
 గూడుకొని వచ్చి యీభంగిఁ గొఱచె నొక్కొక్క
 యనఁగ నసమానఘననిర్మలాంకమున
 నమరు నుచ్చైశ్శ్రవం బనుహయముఁ గనిరి.
- ఉ. అత్తటి నాగమాత హృదయా బురుహంబు ప్రగాఢనిస్సయా
 యత్తము నాగ నాకవిభునశ్వకులోత్తముఁ జూపెఁ గంకణో
 దాత్తర్పుశృంగులం రణహరివిధావి సన్నివాదరం
 చత్తరహస్తపల్లవము సాచి ఖగధిపుకూర్మితల్లికిన్.
- క. తదనంతరంబ ర్మల
 రదనరుచుల్ గండయుగళిఁ బ్రకటింపఁగ నా
 సుదతీమణి యుపలాపా
 స్పదభాషలఁ దనదుతొడిపడలిం బలికెన్.
- ఉ. ఓసఖి కంటె దూరమున నున్న తురంగమరాజు చారురా
 కాశితథామ మందముగఁ గ్రమకళంకము దాల్చునట్లు ము
 క్తాసమకాంతి నొప్పియుఁ బదంపడి వాలముక్తేవ నీవదో
 ద్యాశిత మైననీలమణిభావనమునం దలరారె నెంతయున్.
- క. నా విని కలకల నవ్వచు
 నావినతయుఁ గద్రువకు యథార్థత్వకథా
 ప్రావీణ్యగణ్యభాషల
 వావిరి నిట్లనియె వదనవనజం బులరన్.

ఉ. ఉన్నతకీర్తి ధర్మసుగుణోజ్జ్వలసజ్జనకీర్తిరాశిరే

ఖ న్నుతనిర్రలాంగమునఁ గన్నులపండువు సేయుచుండఁగా
నన్నున నివ్వరాశ్వచున కంగకళంక మటందు వప్పు యే
కన్నులఁ జూచి ఖల్కి వి క్రమ్మఱి నిప్పుడు సక్కఁ జూడుమా.

క. అనుటయుఁ గద్రువ నాచూ

పునకు న్మఱి తప్పు గలదె పొసగం గననే
రనిపలుకులు పలికెద రివి
పని లే డటుగాన చరము వన్నెద మబలా.

క. విను మాహాయపతివాలము

నను గాళిమ యున్న నీవు నాకును లేకుం
డిన నేను నీకు బానిస
తన మందుద మబ్బదశశతం బగుదాఁక.

వ. అనవుడుఁ దన మనం బలర నిది దగుఁ; గదియం జని చూతము
పోద మనెనఁ గదలక కపటవిచారసంజనిత యగు నురగజనని
యిప్పటికిఁ బ్రొద్దు సాలద; రేకకడనే వచ్చి కళ లేనిక్రమం
బంతయు నిర్ణయితముగాని రమ్మని మాయవన్ని నాటి కాము
ద్దియం గ్రమ్మఱించుకొని గృహంబున కరిగి యారాత్రి గూఢ
మార్గంబున నిజక మార్గంబున నిజకుమారవర్గంబు నెల్లం గూడఁ
బెట్టి తనసవతియుం దానును బురుహూతవారువంబు గన్న విధం
బును దదీయవాలంబునందు లేనికందు ఘటించి సవతికిం జెప్పిన
తెఱంగును బరస్పరదాసీత్వంబు గాఁ బన్నిదంబు సఱచిన ప్రకారం
బునం దెలియఁబలికి వెండియు.

క. ఆయశ్వవిభుని నిర్మల,

కాయంబున లేసెసలుపు కల దంచు యదృ

చ్ఛాయు ఁ దలఁప కాడితి

నీయుత్క్రమ మింక మీర లీఁగఁగవలయున్.

క. వాలాయముగా నాహయ

వాలంబునఁ గఱి ఘటింపవలయున్ రమణు

ల్మేలుగఁ బుత్రులఁ బడయుట

చాలుద మని తమకు హితము నలుపుటకుఁగదా.

ఆ. వె. కానినాఁడు వినతబానిసగా నాకు

వలయు నంతవట్టు తలఁపులందుఁ

గలిగి యింతప్రొద్దు కావింపుఁ డిది నన్ను

గనినతండ్రులార తనయులార.

వ. అట్లని నవతి మానిసిబానిసగా మీతల్లి నతీమతల్లి యగుచు సుఖం
బుండు ననిన విని శేషవాసుకితక్షక స్రభృతులు రోషమతులగుచుఁ
గఱకటంబడి కద్రవ కిట్లనిరి.

క. ఆవినత యనఁగ నీచనః

గా విను మామానసములఁ గలుగఁడు భదం

బావంతయు నిటు గల్గకుఁ

దావల మగుపలుకు వలుకఁ దగవే తల్లీ.

చ. జనకుఁడు వేడ్క నిద్రఁ బ్రశస్తముగా వరియించె నిద్రఁబున్
జననులకాక వారల కనమ్మతకృత్యము సేయ భావ్యమే
కనుఁగొన మీర నిద్రఁబును గళ్యపుభార్యలు నింక మేము నం
దనులము దక్కునీంద్రునకుఁ దక్కునె యివ్వధ మెన్నిభంకులన్.

ఆ. వె. జననియాజ్ఞ సేయఁజనుఁ బుత్రులకు నంచు

వినత కెగ్గుసేయ వెఱుతు మేము

ధర్మ మైన దూష్యకర్మయతంబైన

నదియ కడు నధర్మ మనిరి గాన.

వ. ఇట్లందఱు నొక్క-మాటయకాఁ బలుకుటయు నలుక వొడమి
యాకాఁత యిర్వ్యధరుణాయమానలోచన యగుచు నిట్లనియె.

ఉ. మన్నన దక్కి యావిషపుమాటల మామకకర్ణరంధ్రముల్
మిన్నక చూడి తల్లి యనుమేరఁ దలంపక దుర్విసేతిసం
పన్నుల వక్రసంచరణపండితుల నిత్తిము నెట్లు నేడుమా
క స్సకుమారు లంచు నొడికమ్ముగ నమ్ముదు నాత్మ నక్కటా.

క. నాపని సేయనికూరులఁ
బాపాత్ముల నవతివలని పక్షమువారిం
గాపథవర్తుల నగుమిము
శాపమున దహించుదానఁ జటులస్ఫురణన్.

చ. వరయశుఁ డింకఁ గల్గుఁ గురువంశమునం జనమేజయుండు నాఁ
బరఁగి వరీక్షితాత్మజుండు పాయక యాతఁడు సర్పయాగ ము
ద్ధరమతిఁ జేయు నప్పు డతిదుస్సహతద్దహనార్హులంద సో
దరహితపుత్రప్రాత్రసహితంబుగ మ్రగ్గుండు మీర లందఱున్.

వ. అని జనని తనయు లని మొగమోడక రోషవశతం బలికిన శాప
భాషణంబులు విని జనితఁడేమోదు లగుచు కేషాదులు హృదయంబుల
నిండామభయంబు గలకతంబునఁ దదభిమతంబు సలుప వచ్చినగతిఁ
గానిమ్మని చనిరి కరోకటకుం డనునొక్క పన్నగుండు దురితంబు
నకు రోయక నిజప్రాణహితంబుగా మాతృహితంబునఁ జరించె;
నంత ననంతపురస్సురు లగునురగవరు లొక్కెడఁ గూడి తమభావి
మరణంబునకుఁ బరిహరణంబు దడవి కానక జనకుమీపంబున
కరిగి తదీయపాదంబులకుఁ బ్రణామంబు సలిపి యాత్మవృత్తాంతం
బంతయు వివరించి, విన్నవించిన నతండు వారల నోడకుండుఁ
డని యిట్లనియె.

క. హర యను రెండక్షరములు
నెరపు పడక నిలుచు నెపుడు నెవ్వరియంతః
కరణములకు నిహపరసుఖ
పరికరములు హస్తబదరభావోజ్జ్వలముల్.

సీ. గంధనాగముల భీకరనఖంబులచేతఁ

గొఱలి మృగేంద్రుండు గూల్చునట్లు

కక్షసంఘముల నుగ్రజ్వలములచేతఁ

గడఁగి కృశానుండు గాల్చునట్లు

ధారాధరముల నుద్ధతపీజనలచేతఁ

దొడఁగి సమీనుండు దూల్చునట్లు

తిమిరసంతతులను దీప్తాంశువులచేత

మలసి సప్తశ్వుండు మాన్చునట్లు

గీ. భక్తభయముల నాగమృతకరశిఖర

నప్రవేదిక దివ్యరత్నాయమాన

విమల నిజనామ వరకీర్తనములచేత

నెలమి ఫాలేక్షుండు పొలియించుచుండు.

క. ఆపన్నిశాప్రభాతం

బాపత్తిఖివర్ష మాపదగళతధారం

బాపత్సముద్రబాడబ

మాపరమేశ్వరునిసేవ యనవరతంబున్.

వ. అట్లుగావున సమస్తభువనశరణ్యంబులుం బరమశుభాస్పదంబులు

నగుచంద్రధరపదంబులు గొలిచి మరుండు సనుండు నావుడు నురగ

వల్లభు లందఱుఁ గృతప్రణాము లగుచు జనకు వీడ్కొని పరమ

పవిత్రంబగుసముద్రపుష్కరాంతరక్షేత్రంబున కరిగి తత్ప్రదేశంబున.

సీ. వదలక కొండ తీర్థరచిస్మయాకార

భావనానాంతరప్రవణు లగుచు

మానక కొండ తీర్థానసావనమృత

జపవిధానాజస్రనిపుణు లగుచు

మరలక కొండఱు గిరిశపదార్చనా

కలనానిరంతరకలితు లగుచుఁ

బాయక కొందఱు భవమహిమస్తోత్ర

విరచనావరతనిపుణు లగుచు

గీ. నిట్లు నానాప్రకారంబు నెఱపుడఁక
నందఱును భక్తియుక్తితో నర్హముగను
శివుని నొకనిన తలఁచుచుఁ జిత్రలేఖ
జలుపఁ జొచ్చిరి తపము దుశ్చరముగాఁగ.

గీ. తలఁపులుచు మాటలును జేఁ
తలు శివభజనంబునంద దగులఁగఁ బెఱత్రో
వల నెందుఁ దారు దగులక
వలనొప్పుచు భూరినియతి వ్రాలుచు భోగుల్.

ఉ. ఎండకు వానకుం జలికి నెంతయుఁ గొంకక నాలు గగులున్
మండఁ దదీయమధ్యమున మందిరగుఁభములేనియచ్చటన్.
నిండిననీటిలోపలను నిల్చి భజించిరి నిశ్చక్రమా
ఖండితనిష్ఠతో ఘణినికాయ ముదర్కనుతాభవున్ శివున్.

వ. ఇట్లుత్రికాలదుస్సహంబుగా ననేకసంహారంబులు తపంబుసేయుచు
వాయుభోజను లీశానపదధ్యానతత్పరిమానసంబుల నుండు సమ
యంబున.

సీ. ఎవ్వనిరూపంబు లెల్లలోకములందుఁ
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనితత్త్వంబు లెల్ల తేజంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనినామంబు లెల్ల భూతంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు
నెవ్వనిమంత్రంబు లెల్ల వేదంబులు
దమమయంబులుగాఁగఁ దనరుచుండు

గీ. నతడు ప్రత్యక్షమయ్యె నానాగులకును
నలఘుతరభక్తియుక్తికి నాత్మ నలరి
సకలనిర్జరప్రముఖసస్మకుటముకుర
దర్శనీయపదాబ్జమందరుడు హరూడు

క. అత్తటి నురగులమీదన్
మొత్తముగం బుష్పవర్షములు గుటిసె సము
న్వృత్తమకరందనంద
నత్తమధుపకలకలాయమానస్సుగణన్.

వ ఇట్లు మహేశ్వరుం డాత్మలోచనగోచరుం డగుటయు భుజంగ
పుంశులు, ప్రియవిస్మయగుబులు హృదయంబులం బొదవఁ దదీయ
దివ్యచరణంబులకు నమస్కృతు లాచరించి యిట్లని స్తుతియించిరి.

క. జయ విగతామయ జయ య
క్షయ జయ జయ పరమభావసంశ్రయ జయ చి
న్మయజయ
జయ సన్నాసన్మనీంద్ర సదమలహృదయా.

గీ. రెండురూపంబులు మెండుగా జలదనీ
హారపద వినిహితాస్తములుగ
రెండు రూపంబులు మెండుగా గంధసం
వ్రజన సంపాన విశ్రాంతములుగ
రెండురూపంబులు మెండుగా హవ్యప్ర
దాన పరిగ్రహధారములుగ
రెండురూపంబులు మెండుగాఁ గమనీయ
చాలనోన్మీలనా వాలములుగ

గీ. నుండి విశ్వప్రపంచంబు నిండి చారు
కీర్తిరుచి నొప్పనయ్యుష్మూర్తి నిన్నుఁ

గంటి మానందసంపదఁ గంటి మిపుడు
పరమకరుణామయాపాంగ పాంశురాంగ.

క. కరుణింపు మమ్ము జననీ

ఖరశాపజ్వలనశిఖలఁ గ్రాంగకయుండన్
శరణాగతజనసాధ్వన
హరణాదరభావ భవ మహాదేవ శివా.

వ. అని యిట్లు పెక్కుభంగులఁ బ్రస్తుతించుచున్న యురగులచు బ్రసాద
లక్షణంబులు వెలయువీక్షణంబులం దనపుచు వాలతోడ మీ
తపంబునకు మెచ్చి యనుగ్రహంబు వచ్చితి; నింక మాతృదత్త
శాపంబువలనం బరితాపంబు వలవదు. తత్సరిహరణ బులుగా నా
కాభరణంబులు గండు సుఖం బుండుండని మచ్చిక నానతిచ్చి
యనంతరసమయంబున

మ. వలనారంగబదంబులున్ జఘనమున్ వక్షస్థలంబుం గరం

బులు గంతంబును గర్జయుగ్రము శిరంబు న్మున్నగాఁ దత్తదు
జ్వలగాత్రావయవంబులం దుచితభూషల్ గాను దత్తప్రేక్షా
ముల నాగేంద్రులఁ దాల్చె శంకరుడు సంమోదంబు సంధిల్లఁగన్

క. ఉరగభరణరత్నదీధితు

లురువడిఁ దనమేన... నొరసిఁ పుడుశం
కరుడునవ భానుదీప్తులు
వెరసినరజతాద్రితోడిపాలుపు వహించెన్.

క. తలచుట్టు బాగు గాశివుఁ

డలవఱచినయహిపుఘణిసహస్రము గడుఁ గ
న్నులపండు(వయ్యె)ముకుటో
జ్వలవిభునకు నిడినయాతపత్రముపోలెన్.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకమరమహిపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు
పితామహము మహారాజావారు, పరివర్తకాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

ఉపాధ్యక్షులారద, శాశ్వత సుబ్బయ్యకాశ్రీగారు

కార్యదర్శులు.

కె.కాంత్ రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

విజయవారి వెంకటపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసూర్యులుగారు,
(కో-ఆధ్యక్షులు.)

- 1. పిల్లారికెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసూర్యులుగారు.
- 2. కోకా శివనాథకాశ్రీగారు
- 3. కొమ్మిరెడ్డి శేషనారాయణమూర్తిసూర్యులుగారు, బి. ఏ.
- 4. వెంకట రామబ్రహ్మకుగారు.
- 5. విశ్వదేవాలయ వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.
- 6. ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.
- 7. ప్రతిపాదితభయంకరం సార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.
- 8. కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.
- 9. శేషవరపు కామరాజుగారు.
- 10. వేంకట శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (అధ్యక్షులు)
- 11. వెంకట సూర్యనారాయణకాశ్రీగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬.	{	నర్వజితృ. శ్రావణ - పాల్గొణములు	{	సంచిక ౩.౬.
--------------	---	-----------------------------------	---	------------

కాకినాడ :

పరిషత్ కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1947-48.

విషయసూచిక.

—:0:—

1. విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి ౪౩-౪౬
2. వడి ... యతి ... ౪౭-౫౪.
చిజుకూరి పాపయ్యకాశ్రమిగారు.
3. సాహిత్యవిమర్శము ౫౫-౬౦.
స్వాతంత్ర్యవిద్యాప్రదీప - అప్పల సోమేశ్వరశర్మ, P. O. L.
4. గ్రంథస్వీకారము ౬౨-౬౬.
5. శివలీలావిలాసము - ద్వితీయాశ్వాసము 91-106.
సిక్కింక కొమ్మనామాత్యుడు.
6. ఆయనవ్యయపట్టిక 1946-47 i-IV.
వ్యయనామసంవత్సరము.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౬.

సర్వజితత్తి.
శ్రావణ - కార్తికములు

}

సంచిక ౩. ౬.

విస్తృత ప్రబంధ వద్యావళి.

పెదపాటి సోమయ్య - కేదారఖండము.

ఉ. కన్నియ రూపుగోరుఁ గనకంబులు గోరును దల్లి; బుద్ధిసం
పన్నతఁ గోరుఁ దండ్రి; కులభవ్యతఁ గోరును బంధుకోటి; ప
క్వాన్నఫలాదిభక్షణము లన్యలు గోరుదు; లిట్లు లన్నియున్
బన్నగ నొక చో నొదవె; భాగ్యము సేసితిగన్య నిచ్చెదన్. 1

సీ. కెంజాయజడముడి కేశపాశంబును

బూపచందురుఁడును బూపుదండ

యురగకుండలమును దరళతాటంకంబు

వనజాపుఁ డగుకన్న వాలుఁగన్న

ముదురుఁ బుష్కలపేరు ముత్యాలహారంబు

గడుఁ గొంచెమగుచున్న ఘనకుచంబు

బులితోలు దుప్పటి వెలిపట్టుచీరయుఁ

బాపపెండెంబును బసిడియందె

గీ. మృదువు దెలుపును నగు భూతిమృగమదంబు

నింత యొప్పునె కుడివంక నెడమవంక

నిమ్మహోదైవమునకని యిచ్చమెచ్చి

యర్థనారీశ్వరుని గొల్చి రఘులజనులు.

2

సీ. వేదాదులగు మహావిద్య లన్నియుఁ గూడి

మూర్తిమంతంబులై మొనసి కొలువఁ

గ్రతుమరీచ్యంగిరఃకణ్వాదిసంయముల్

కలుమాటుఁ గనుసన్నఁ బనులుసేయ

సురసిద్ధకిన్నరగరుడవిద్యాధర

యఁకాదు లంతంత నభినుతంప

నారద విశ్వసనత్కుమారాంగిర

శృతరుతు లుభయపార్శ్వముల మెఱయ

గీ. భావతోఁగూడి యానందభరితుఁ డగుచు

సత్యలోకేశ్వరుండుండు సంస్తుతింప

నిమ్మహాస్మప్తికెల్లను నితఁడు గర్త

చూడమి బ్రహ్మలోకంబు సుభగమూర్తి.

3

సీ. చరియించువారికి సంకల్పసిద్ధిగా

నిర్మించె నెవ్వఁడు నిజవనంబు

సార్వకాలికఫలసస్యంబు గల్పించి

వరమునిశ్రేణి నెవ్వఁడు బ్రోచె

చీకటితప్పు చేసిన నెవ్వఁ డదలించె

నిండ్రుని తనువెల్ల హేయముగను

నుర్వీసురశ్రేణి కొరిమ లేకుండఁగఁ

బలికె నెవ్వఁడు వ్రతాపంబుమెఱసి

గీ. యట్టి శ్రీవీరశైవాగమాదివేది
యైన గాతమసంయమి యాశ్రమంబు
పొంతనెంతయు నొప్పారిపొగడ నెగడు
ననఘమానన శ్రీవైజయంతిపురము.

4

సీ. వనితయూర్పులచేత వావిలి వికసించె
పాటఁ బేంకనము లేఁ బరువమయ్యె
నాతుక చూచిన నలువొత్తెఁ దిలకంబు
కొమరారె మాటలఁ గొండగోఁగు
సతిముఖరక్తిచే సంపంగి సొంపెక్కె
నవ్విన సురపొన్న మవ్వమలరె
నెలనాఁగఁ కౌఁగిట నిగుకొత్తెఁ గురవకం
బంటినఁ జెలువొందె నామృతరువు

గీ. పొలతివృక్కిటి మధువునఁ బొగడ వొలిచెఁ
గాంతపదసంగమున నశోకంబు విరిసెఁ
గాననములోన జాతియొక్కటియె తక్క
భూజములుఁ దీగలును బూచి బువురులయ్యె.

5

సీ. హరియరస్థలివోలెఁ గరమొప్పఁ జూచితే
భాసురకమలాధివాసమగుచు
యాశాతటమువోలె నసలారుఁ జూచితే
బంధులకుముదవిభ్రమము గలిగి
త్రిదివంబువోలె నొప్పిదమయ్యెఁ జూచితే
మకరకచ్చపమహామహిమ గలిగి
గగనంబువోలె నక్కజమయ్యెఁ జూచితే
రాజహంసస్ఫూర్తి రమణ గలిగి

గీ. యతిమనోహరమందమారుతవిహార
లోలకల్లోలమాలికాందోళకేళి
కలితబహువిధఖగనముజ్వలత గలిగి
యమరెఁ జూచితే యీసరోజాకరంబు.

6

చందలూరి చిక్కన్న - నాచికేతూపాఖ్యానము

సీ. రాజితరత్న దర్పణ తోరణంబులఁ

గడుశోభితములైన కల్పడములు

మానితకనకరంభాస్తంభపంక్తుల

భాసురోజ్జ్వలపతాకాసమృద్ధి

నిర్మలస్ఫురిత మాణిక్యకుంభంబుల

మెండైన చిత్రంపుమేలుకట్లు

ప్రకటితనూత్నమాక్తికరంగవల్లుల

రమణీయపరిమళద్రవ్యసమితిఁ

గీ. దనరు నగరంబు నుతనిరంతరవిభూతి

నతిశయంబుగఁ దగనలంకృతు లొనర్చి

బహుపదార్థంబు లొడఁగూర్చి పరిణయమున

కాయితముసేసి రంత వా రనుపమముగ.

1

సీ. బహువిధపరిమళభరితోదకంబులఁ

జెలువంబు శోభిల్ల జలకమార్చి

నిండారు పండువెన్నెల సోయగము నవ్వు

పసిడికమ్ములకెల్ల పట్టుకట్టి

కబరిభారంబునఁ గన్నెచెంగలువలు

పసమీఱఁ గొనలుదోఁపంగఁ జెరివి

తీండ్రించు పసిడి దీధితులచే నమరెడు

నవరత్నమయభూషణములు దొడిగి

గీ. మృగమదముఁ గుంకుమంబును మేళవించి

గంధసారంబు మైదీగఁ గలయ నలఁది

శ్రీలు మెఱయంగఁ బరిణయోచితము గాఁగ

సఖులు కై సేసి తెచ్చిరి చంద్రముఖిని.

వ డి - య తి

చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రి.

తెలుంగుభాషలో ఛందోబద్ధమయిన కవితామార్గములం దన్నిటను వడులకు పాసములకు మహాస్త్వ మధికము. వానిని గూర్చుటలో నితరభాషాకవులందఱకంటె నాంధ్రకవులకు శ్రమ వత్సభికము. కాని వాని నవధానముతో ననువుగఁ గూర్చినచో బద్ధములు తీర్చి దిద్ది ట్లుండును. తొలుత నీవడులు పాసములుగూడ తెలుంగుకైతల కలంకార మాత్రములుగ నే యనతరించి, క్రమముగ లక్షణములలో నగ్రస్థానము నాక్రమించినవి. నేటి కయిదు శతాబ్దాలకుముందు కొఱవి గోపరాజ కవి తానురచించిన 'సింహాసన ద్వాత్రింశిక' యనుప్రబంధమునందువీరి పాశస్త్వము ని ట్లుగ్గడించినాఁడు.

వ. ఆంధ్రమండలంబునం గోణదేశంబునం దెలుంగు కవితకు పాాలు వల్లు ననునియమములు చూచినాఁడ; నవి యెయ్యెడం దఱుచు గాకుంట సపూర్వం బవధరింపుము.

శా. పుణ్యస్త్రీకి గణింప మంగళగుణంబు ల్సొమ్మలై యొప్పుగాఁ బుణ్యస్త్రీకి సువర్ణమా క్తిక సురూపవ్యక్తి భూషాకృతు ల్లంకారం బొగతి సంస్కృతంబునకు వాగ్భావంబు శబ్దంబు లా వణ్యాకారము తాఁ; దెచుంగునకుఁ బ్రాల్వల్లుం గడు న్యన్నియల్.

ర. ౧౯౦

క. తప్పక వల్లును బాాలును

ముప్పిరి గొనఁదగినశబ్దములు మెఱుంగెక్కం

జెప్పినఁ గవితాచాతురి

యొప్పుము వెట్లిన పసిండియొఱపున మెఱయున్.

ర. ౧౯౧.

ఈ ప్రసంగమునుబట్టి గోపరాజకవిసమయమునకు వడులు ప్రాసములు నితరభాషలందుఁ దఱచుగ లేనట్లును, వీని నవధానముతోఁగూర్చిన కవితలు తీర్చిదిద్దిన బంగారుప్రతిమలవలె మెరుంగెక్క- ననుటయు వ్యక్తమగుచున్నది. పాళిలు వల్లను అలంకారస్థానము లనుటయుఁ బైప్రసంగమున విశితమగుచున్నది. నన్నయభట్టారకుఁడు మున్నగు ప్రాచీనకవులు వీనిని గూర్చుటలో విశేషవధానమును బాటించుటఁజేసి నాటిశబ్దస్వరూప సిగ్గుయమునకు నైతము సీవి మిక్కిలి యుపకరించినవి, ఉపకరించుచున్నవి.

కవిజనాశ్రయము కావ్యాలంకార చూడామణి ముర్తగు లాక్షణిగ్రంథములలోఁ గొన్నిటం బాదాదినన్న రాక్షరము వడియిసేయే వ్యవహరింఁబడినది. 'వడి' యనుపదము 'యతి' యనుపదమునకుఁ బర్యాయముగ వ్యవహరింపబడలేదు. కాని అనంతరము మున్నగుకొండలు లాక్షణికులు వీనిరెండింటిని నిశ్రమాదిశబ్దములతోఁగూడఁ పర్వాయపదములుగ వ్యవహరించినారు. ఈవిషయమున లాక్షణికుల నిబంధన మెట్లున్నదో యరయుదము.

ఆంధ్రశబ్ద చింతామణికర్త వడినిగూర్చి, 'వ? రాదర్శ మనన్త రాక్షరంప్రాసః' అనినాడు. అనఁగా పద్యపాదమున కాద్యక్షణము 'వళి'యనియు, తరువాతయక్షరము ప్రాసమనియు సంజ్ఞకలపసిభావము. ఈవిషయముననే యపుకవి పాతమును తద్వివరణమును స్మరింపి.

శ్లో॥ ఆద్యో వళి స్వీతీయోఽవర్ణః ప్రాసోఽశ్రీ పాదపాదేఃకు-
క. చరణ చరణమున కాద్య

క్షరములు వళు లయ్యె ననియె క్రీమ్రుఱఁ దత్త

చ్చరణములలోనఁ జెప్పిన

యిరవులఁ బొందింపవలయు నెల్లకృతులలోన్.

అనగా షడ్యపాదమునందలి మొదటియక్షరము 'ష' అనియు దాని నాయాపాదములయందలి యతిస్థానమున నునుపవలయు ననుట. యతిస్థానములును ఆయావృత్తభేదమునుబట్టి వేర్వేరుగ నుండుట ఛందఃపురణములయందు లాక్షణికు లెఱిగించియున్నారు. షడ్యములలో నయమితమైన యతిస్థానములందు వళివర్ణమునేగాని తస్య జాతీయవర్ణములనుగాని కూర్చుట తెలుగుకవితయందలి పరిపాటికి ఏయే వర్ణముల కేయేవర్ణములతో సాజాత్య ముండునో దానిని నిర్ణయించుటకే లక్షణగ్రంథములందు యతిప్రకరణము లవతరించినవి. సాజాత్య నిర్ణయము నుగూర్చి పొత్తిపి వేంకటరమణకవి లక్షణశ్రోమణిలో నిట్లు వాకొనినాడు.

క. ఎన్నిట యతిరావలె నని

రన్నిట సంస్కృతిమునందు నగు విచ్ఛేదం

బెన్నిట యతి రావలెనని

రన్నిట దెలుగునకు మొదటియక్షర మునునన్.

వ. సంస్కృతంబునక, యతి షడచ్చేద సంజ్ఞు దవరు ; నాంధ్రభాషా కవలంబున వర్ణోత్పత్తి స్థానబలంబున ప్రత్యాహారప్రయుక్తసూత్రంబున నాంధ్ర ప్రాకృత శాస్త్రోద్భవ తద్భవ తత్సనువర్ణ నిరూపణ సామ్యంబునంజేసి వర్ణంబుల కిన్యోన్య సంబంధం బగుటచేత నాదిమకవులు వివరించిన యతులలో, దెలుగులో మొదలి యక్షరంబు విచ్ఛేదస్థానంబున రావలయును గానఁ దద్వర్ణోత్పత్తి క్రమంబు వివరించిన ననినాడు.

పైనఁ బెరిగినరీతిని సంస్కృతంబునందు యతి యనగాఁ బదమునకు విచ్ఛేదము. (పదము పిలుగుట.) అనగా సిశ్యమన్థానము.

సంస్కృతమునందును ఈవిచ్ఛేదము తొలుతి పాదాంతమునం దేర్పడి, క్రమముగ ధాతువుల ప్రాతిపదికముల తుదిని, ఉపసర్గలతుదిని,

ఆ వెనుక సంధివశమునఁ జైయచ్చులతోఁగూడిన తావులందును ఏర్పడి నట్లు లీ సంస్కృతలాక్షణికల ప్రసంగములఁ జెలియుచున్నది. కనుఁ జూపరిపాటి:—

సూ. యతిర్విచ్ఛేదః. ౬. ౧.

వృత్తి. విచ్ఛిద్యతే విభజ్యతే పదపాతో అస్మిన్నితి విచ్ఛేదో విశ్ర మ్భానమ్. పింగళచందశ్శాస్త్రము.

శ్లో. యతి శ్చఃదోఽధి రూఢానాం శబ్దానాం యావిధారణా భామహుని కావ్యాంకారము.

అనఁగా ఛందోబద్ధము లయినపద్యము లందలికదములకు విచ్ఛేదము యతి యని యర్థము.

సూ. విరసవిరామోయతిభ్రష్టమ్.

వామనసూత్రములు.

వృత్తి. విరసః శ్రుతికటుః విరామో యస్మిన్ తత్ విరసవిరామమ్ యతిభ్రష్టమ్.

విరామో విచ్ఛేదనియమః—అనికామధేనువ్యాఖ్య.

ఈసూత్రవృత్తి వ్యాఖ్యానములనుబట్టి 'యతి' యనఁగా విశ్రమ స్థానము అని తెల్లమగుచున్నది.

శ్లో. పాదాస్తవప కేచిచ్చ పాదమధ్యేఽపి కేచన

యతిం వదన్తి తతాపి విశేషః స్ఫుట ముచ్యతే

ధాతునామస్వభిన్నేషు యతి ర్భవతి నాన్యథా

ఉపసర్గాంతర శ్చేదః ప్రత్యయాదాతయోఃశ్చ చిత్

స్వరిసంధౌతు సంప్రాప్త సౌందర్యా ద్యతిరచ్యతే

తుచాదయో నప్రయోజ్యావిచ్ఛేదా త్పరతస్థా

ప్రత్యయాదా యతి ర్నామ్నాం వస్త్యామేవేతికేచన

మందారమధందము.

తెలుగు లాక్షణికులును యతియన విశ్రమస్థాన మనియేవాకొనిరి గాని పదవిచ్ఛేదమే యతి యగునట్టి తెలుగును సమగ్రముగఁ బాటింపలేదు. పదమధ్యమునందును పలుతావులు యతిని గూర్చినారు. యతిస్థానమున చరణాద్యక్షరము అనఁగా వడివర్ణము, లేక సభాతీయాక్షరమును గూర్చుటలో నియమముల నధికముగఁ బాటించుచు వచ్చినారు. ఈవిషయమే యీక్రింది లాక్షణిక ప్రసంగముల నెట్లు వర్ణింపఁబడినదో కనుఁడు:—

క. విలసత్పాదాద్యక్షర

ములు వల్లగు నాద్వితీయములు ప్రాల్, వల్లు

న్నలకొనుఁ దమతమపాదం

బుల యతిపై, నన్నిపాదములఁ బ్రా లమరున్.

కవిజనాశ్రయము.

క. పాదముల వల్లుఁ బ్రాసము

లాదిమము ద్వితీయమైన యక్షరములు ద

త్పాదంబుల యక్షుల వినం

పాదము గాకుండఁ దగిన వల్లిడవలయున్.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

క. పాదాదినువర్ణము వడి

యాదరమున వాని వాని యతి నిడఁగఁదగున్.

పాదద్వితీయ మమరును

బాదంబులు నాలుగింటఁ బ్రాసంబనఁగన్.

తాతంభట్టు-కవిచింతామణి.

క. వడియగు బాదాదులయం

దిడు నక్షరమేది యదియె యెనచేసక యె

య్యెడ యతిరావలె నని రబ

నిడుటయు విరతులకు సంజ్ఞ యనసుతమంత్రీ.

చిత్రకవి పెద్దన-లక్షణ సారసంగ్రహము.

పైలాక్షణిక ప్రమాణములనుబట్టి పద్యపాదములందలి మొదటి వర్ణము వడి యనియు, ఆవర్ణమును యతిస్థానముం దునుపవలయు ననియు, అట్టిడుట యతి యనఁబడుననియుఁ దెలియఁచున్నది. దీనిని బట్టి యతి వడి పర్యాయపదములు గానట్లు వ్యక్తమగుచున్నది. కవిజ నాశ్రయము మొదలగు లక్షణగ్రంథములలో యతికిఁ బర్యాయపదము లుగనే విశ్రమాదిశబ్దములను బేర్కొనినారు.

క. విశ్రాంతి విరతి విశ్రమ

విశ్రామ విరామ విరమ విరమ. ౩ లనఁగా

విశ్రుతమగుయతి కృతి కధి

కశ్రావ్యంబై బెడంగుగా నిడవలయున్.

కవిజ. సంజ్ఞ. ౬౦

గీ. విరతి విశ్రామ విశ్రాంతి విరమ విరమ

ణాభిధాన విరామము లనెడిపేళ్లు

యతికిఁ బర్యాయపదములై యమరుచుండు

కావ్యాలంకారచూడామణి. ౭ ౨౭.

ఇది యటుండ నిరసఁబడు మున్నగు లాక్షణికలు కొందఱు యతిని వడిని పర్యాయపదములుగాను చరణాదిమ వర్ణమును విశ్రమ స్థానమునుగాను దెలిపినారు కనుఁడు :

క. యతి విశ్రాంతి విరామ వి

రతి విశ్రమ విరమణములు విరామము వడి వి

శ్రుతివిశ్రామములను నివి

యతులకుఁ బదిపేళ్లుఁ జెల్లు నాగఁడుఁ గృష్ణా.

భందోదర్శనము.

గీ. విరతి విశ్రాంతి విశ్రామ విశ్రమములు

శ్రాంతి విరమణ విరమ విరామయతులు

ననఁగ నివితోష్ణిదియు వళి కాఖ్యలయ్యె

భవ్యన కృపలాయామ్య భాగగేహ.

అప్పకవీయము.

కాని మున్ను వేక్కవిన తెలుఁగులాక్షణికుల ప్రచుర సమ్మతిని బట్టి చరణాద్యక్షరమునకేగాని యతిస్థానమునందలి యక్షరమునకు వలియను సంజ్ఞ లేకండుటచేతను, ఇందలి యతి సంస్కృతమునఁ దలి యతితో సమానమయిన నియమములతోఁ గూడియుండుటచేతను వక-యతి వేళ్ళేటనుటయే యుక్తమని తోచెడిది.

కవిజనాశ్రయయంగు భీమనవ్య తలక్షణములను దెలుపునపుడు విశ్రమాదియతి సర్వాయపగములనే యుపయోగించిరాదు. వళి యను పదమును మాత్రము విశ్రమమునకు బదులుగా నుపయోగింపలేదు. ఉపారణమునకై కొన్ని లక్షణముల నెఱిగించు చున్నాఁడను.

లాటివిట వృత్తము—

సస సామయతంబులు సూర్య యతి

శ్రవ్యంబై లాటివిట వృత్తం

బసమానయశా నుతమానగుణా

యాశ్చర్యాన్వీతంబగు ధాత్రిన్.

మాని నీ వృత్తము—

కాకరముల్ క్రియ గల్గొన నేడు భ
కారము లొక్కగ కారముతో
గారవమై చనఁగా యతి పండ్రెట్టఁ
గల్గిన మానిని కామ నిభా !

తురగవృత్తము—

న న న న సజమును జగము
దుదనాఁడు కొల్పిన రేచనాఁ
జనుఁ దురగ మన జగతి నిది
మనుసంపయ క్త విరామ మై

అశ్వలలిత వృత్తము—

న జగణముల్ భజద్యయముతోఁ బె
నంగి భవయుక్తమై ధరణి సూ
ర్యజమగు విశ్రమ మం బహరియున్న
నశ్వలలి తమ్మగున్ గుణ నిధి

కవిరాజ విరాజితము—

క్రమమున నొక్క నకారము నాఱుచ
కారములుం బరగంగ వకా
రమును నొడంబడి రాఁ గవిరాజ వి
రాజిత మన్నది రామ నిభా !

దీనినిబట్టి కూడ, బాదాద్యక్షమును 'పళి' యనియు విశ్రమస్థానమం
దలి యక్షరమును యతి సర్వాయోదమలతోను వ్యవహరించుట
తాత్పర్యముతో నైనట్లు తోచును.

పైన నేఁజేసిన ప్రసంగ మంతయు లాక్షణిక ప్రమాణములను
బురస్కరించుకొని నాయూహకొలఁదిఁ జేసినాడ. విమర్శకు లందలి
సూలసూక్ష్మముల నారసి సరియమున నిర్ణయము నరసెదరుగాక.

“సాహిత్యవిమర్శము”

‘వ్యాకరణ సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ.’ అప్పలసోమేశ్వరశర్మ. P. O. L.

శ్లో. శ్రీమేధాదక్షిణమూర్తిం సచ్చిదానందవిగ్రహమ్ |

వటమూలాశ్రయం వందే వర్తిషమునివేస్థితమ్ ||

౧. శాస్త్రలక్షణాదికము.

అనాద్యవిద్యావిలసితము శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిబహుద్వంద్వభూయిష్టము జననమరణప్రవాహరూపము సచ్చిదానందాత్మకకరబ్రహ్మజ్ఞానేకనివర్త్యము నగునీసంపారమునఁ బరిభ్రమించు సమస్తమానవులకు నభిలషణీయములగు నర్థములు నాలుగు. అవిధర్మార్థకామమోక్షములు. పురుషులు కోరఁదగినవిగానఁ బురుషార్థములను పేరువీని కుచితముగనే యున్నది. వీనిలో మొదటి మూడింటికిఁ ద్రివర్గమనియు మొత్తము నాల్గింటికిఁ జతుర్వర్గమనియు “త్రివర్గోధర్మకామార్థైశ్చతుర్వర్గ స్సమోక్షకైః” అనురీతినిప్రాచీనులు సమాఖ్య నేర్పఱచి యున్నారు.

వీనిలో “నన పున రావర్తతే” మొదలగు శ్రుతులచే మోక్షము నకు నిత్యత్వము; “తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమే వాముత్ర పుణ్యాకృతో లోకః క్షీయతే” మొదలగు శ్రుతులవలనఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమగు కార్యత్వమువలనను మిగిలిన పురుషార్థముల కనిత్యత్వము నవగతమగుచున్నది.

ఇట్టిపురుషార్థములన్నిటియొక్క స్వరూపసాధనఫలాది నిరూపకములగు నుపాయములు శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణాదులు పెక్కులు కలవు. వానిలో శ్రుతులనఁ బుగ్యజ్ఞానసామాధర్వము లనునాలుగువేదములు. వేదార్థస్మరణపూర్వకముగ మన్వాదులచేరచింపఁబడినవి

స్మృతులు. వేదార్థోపబృంహకములగురామాయణమహాభారతాదు లితి హాసములు. వేదార్థోపబృంహకములేయగుచు వంశవంశానుచరిత సర్గప్రతిసర్గ మున్వంతర వర్ణనవిశిష్టము లగుచోఁ బురాణము లనఁబడును. అట్టివి భాగవతాదులు. ఇట్లే శిష్యావ్యాకరణచ్చందోనిరుక్త జ్యోతిషక ల్పనామకములగు వేదాంగము లాఱు నేదోయొకరీతిని వేదోపకారక ములయి ప్రకాశించుచున్నవి. వీనిలో శ్రుతు లపారుషేయములు. మిగిలిన వన్నియుఁ జారుషేయములే.

వైవాని కన్నిటికి నుపదేశములనియు శాస్త్రము లనియు వ్యవ హారముకలదు. అయ్యది యుక్తమే. ఉపదేశమనఁ గర్తవ్యకర్తవ్య ములలో నొకదానిని బోధించు పారుషేయాపారుషేయములయిన వాక్యములలో నొకవాక్యము. అదియే శాసించునదగుటచే శాస్త్రమని యుఁ జెప్పఁబడును. 'శాసు' (ఆనుశిష్టే) అను ధాతువుకంటె గరణార్థము నప్తన్ ప్రత్యయమువలన శాస్త్రమనురూపము సిద్ధమగుచున్నది. ఎయ్యది విధినిషేధములను శాసించుచున్నదో అదియే శాస్త్రమని తాత్పర్యము. కావుననే "ప్రవృత్తిర్వా నివృత్తిర్వా నిత్యేనకల్పతేనవా పుంసాం యేనోపదిశ్యేత తచ్చాస్త్ర మభిధీయతే" అని యభియుక్తులు నుడివియున్నారు.

ముఖ్యముగ శాస్త్రోపదేశశబ్దవ్యవహారము శ్రుతులకే వర్తించు ననియు మిగిలినవేనికైన నట్టివ్యవహార ముపచరితమనియు (శాసక త్వధర్మముచే లక్షణావ్యాపారమువలన సిద్ధించినది) గ్రహింపవలయు.

ప్రతిశాస్త్రము వేదమూలకముగా నుండవలయును. అట్టిదానినే యంతర్వాణివర్యు లాదరింపవలయును. ఈవిషయమే పద్మపురాణమున బదునేడవ యధ్యాయములో "అథో వేదవిరుద్ధార్థ శాస్త్రోక్తం కర్మ సంత్యజేత్ | స్వబుద్ధిరచితైశ్శాస్త్రైః | ప్రతార్థ్యేహవ బాలిశాన్ | నిఘ్నన్తి శ్చేయసో మార్గం లోకనాశాయకేవలం | నిందన్తి దేవతా వేదాం

స్తపో నింద ని సద్విజాన్ | తేనతే నిరయం యాంతి హ్యసచ్చాత్త్రనిషే
వణాత్ | ప్రతిస్మృతినదాచారవిహితం కర్మ శాశ్వతం | స్వం స్వం
ధర్మప్రయత్నేన శ్రేయోఽర్థహ సమాచరేత్” మొదలగు శ్లోకములచేఁ
బ్రతిపాదింపఁ బడియున్నది. కాన వేదావిరుద్ధ మగు శాస్త్రమున కే పరి
గ్రాహ్యత యని సంప్రదాయము.

౨. శాస్త్రపరిగణన.

శాస్త్రములలోఁ బ్రసిద్ధ వ్యవహారగోచరము లాఱు. అయ్యవి
వ్యాకరణ పూర్వమిమాంసా సోత్తరమిమాంసా సాంఖ్య వైశేషిక
న్యాయనామకములు. వీరికే దర్శనములనియు వ్యవహారముగలదు.
“పాణినీ డైమినే శ్చైవ వ్యాసస్య కపిలస్యచ, కణాద స్యాక్షపాదస్య
దర్శనాని షడేవహి” అను నార్యోక్తి యిందుఁ బ్రమాణము. అయి
నను బూర్వోక్త శాస్త్రలక్షణాక్రాంతవిషయములగుటచే యోగచ్ఛ దో
జ్యోతిరాదులకును శాస్త్రవ్యవహారముచితము; లోకమున జాగరూకమై
యున్నదికూడ. పదానుశాసకత్వ, కర్మ నిరూపకత్వ బ్రహ్మవ్రతిపాద
కత్వ పదార్థపరిశీలక త్యాదిలక్షణములచే వ్యాకరణ పూర్వోత్తర
మిమాంసా న్యాయవైశేషికాదులకెట్లు శాస్త్రత్వ వ్యవహారము
సిద్ధించినదో యట్లే జ్యోతిశ్చందో యోగాదులకును వేద విహితకర్మల
కుపయోగించు కాలాదులను బోధించుట, వేదసంరక్షణ సమ్యగ్వి
జ్ఞానాదుల కుపయోగించుభందస్సులను నిరూపించుట మొదలగు
లక్షణములచే శాస్త్రత్వ వ్యవహారము సిద్ధించును.

తత్త్వము నాలోచింప, సాక్షాత్తుగఁ బురుషార్థ సాధనాదుల
నుపదేశించు స్వభావముగల వేదమున కవిరుద్ధము, పరంపరగఁ
బురుషార్థ సాధనాదుల నుపదేశించు స్వభావముకలదియు నగునేదేని
యొక యపూర్వార్థమునెయ్యది బోధించునోయట్టిది సర్వమును శాస్త్ర
మని చెప్పటయు క్తమని తోచెడిది. కాన “ఇతిహాస పురాణాభ్యాం

వేదం సముపబృంహయేత్ | బిభేత్సల్పశ్రుతాద్వేనో మా మయం
 క్రహరిష్యతి” అని చెప్పినరీతిగ వేదోపబృంహకములగు నితిహాస
 పురాణాదులకు వర్ణస్వరమాత్రాది బోధకమగుశిక్షకు వేదార్థమును
 నిర్వచించు నిరుక్తమునకు మస్త్రీవినియోగముచేఁ గ్రత్వనుష్ఠానాదు
 లనుపదేశించు కల్పములకు నిశ్లేత తల్లక్షణములవలన ధర్మశాస్త్రాదుల
 కును శాస్త్రత్వము సంగీకరింపవచ్చును. కావుననే శాస్త్రపరిగణన
 యం దవ్యవస్థ చిరకాలమునుండి యనుభూతమగుచున్నది. ఎట్లన ?
 శాస్త్రము లాజేయని కొందఱుందురు. “అంగాని వేదా శ్వత్వారో
 మీమాంసా న్యాయవిస్తరః | పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యా హ్యేతా
 శ్చతుర్దశః” అను నార్యోక్తినిబట్టి శాస్త్రములు పదునాలుగని మరి
 కొందఱు. ఆయుర్వేద ధనుర్వేద గాంధర్వవేద శిల్పవేదనామకము
 లగు నుపవేదములను గూడ వై పదునాలుగింటితోఁగలిపి పదునెనిమిది
 శాస్త్రములనుట యుక్తమని యింకకొందఱి యభిప్రాయము వార్తా
 దండనీతులను గలిపి యిరువదివిద్యలని కొందఱియాశయము. కావ్యా
 లంకార శాస్త్రమును గూడఁ గలిపినచో నిరువదియొక్క విద్యలగునని
 కావ్యాలంకార తత్వవేత్తల తాత్పర్యము. ఇట్లే కొందఱు శాస్త్రము
 లకు విద్యలకుఁ గళలకుఁ బరస్పరభేదము సంగీకరించుచున్నారు. శాస్త్ర
 ములకు విద్యలకు నభేదమును, కళలకుఁ బార్థక్యమును గొందఱొప్పు
 చున్నారు. అన్నిటికి నైక్యమును ముఖ్యముగఁ గొన్నింటికి నౌపచారిక
 ముగఁ గొన్నిటికిని శాస్త్రవ్యవహారమును విమర్శకు లభిలషించు
 చున్నారు. మొత్తమువైని శాస్త్రసంఖ్యాన మనాదిసిద్ధమగునొక నిశ్చ
 యముననుసరించి యుండలేదని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. అందుచే
 నిట్టి యభిప్రాయభేదములకంటె శాస్త్రము లనంతములనుట సముచి
 తము “అనంతా వై వేదాః” అను నభియుక్తికి వలె “అనంతానివై
 శాస్త్రాణి” అను నభియుక్తికినిగూడ సంగీకరింపవలయును.

3. సాహిత్య పదార్థము.

ఇట్లు శాస్త్రులక్షణాదులను సంగ్రహముగఁ బరిశీలించిన పిదపఁ బ్రకృతమున సాహిత్యమునకు శాస్త్రత్వము కలదా? లేదా? యను విషయమును జర్పించుటకుముందు సాహిత్యపదార్థమును గొంతవఱకు విచారింపవలసియున్నది. సహితశబ్దముకంటె భావార్థమున వ్యుత్పత్తి శబ్దముతో సాహిత్యశబ్ద మేర్పడుచున్నది. సహితశబ్దమునకు సంయుతములని (కలిసియున్నవి) యర్థము. కానఁ బరస్పరము కలిసి యున్న పదార్థములభావము (అనగా కలయిక) సాహిత్యమని సామాన్యముగ వ్యాకరణానుసారీయగు వ్యుత్పత్తిర్థము లభించును. ఈసాహిత్యపదమును “పంచమీ సాహిత్యవిద్యా” ఇత్యాదివాక్యములచే రాజశేఖరాదులు మొదట నలంకారశాస్త్రపరముగ నుపయోగించిరి. కృమముగ రుయ్యక విశ్వనాథాది విరచితములగు సాహిత్యమిమాంసా సాహిత్యదర్పణాది గ్రంథములవలన నీసాహిత్యపదము కావ్యపరముగ నలంకార శాస్త్రపరముగను లోకమునఁ బ్రసిద్ధిని వడసెను. దీనికిఁ గారణ మిదియై యుండవచ్చును:— ప్రాచీనాలంకారికాగ్రేసరులగు భామహాదులు “శబ్దార్థాసహితౌ కావ్య”మనని కావ్యలక్షణము సంగీకరించిరి. పిదపఁ గొంతకాలమున కానంద వర్ధనాచార్యులు మహాసరంభముతో విలక్షణమగు కావ్యాత్మను స్థాపించినను శబ్దార్థములకుఁ గావ్యశరీరత్వమును ద్రోసివేయలేదు. మమ్మఱుద్వాలంకారి కాచార్యులండఱు దీనినే యనుసరించిరి. కానఁ గావ్యపదమునకు సామాన్యముగ శబ్దార్థము లనియర్థము “నను శబ్దార్థా కావ్యమ్” మొదలగు కావ్యానుశాసకుల సంవాదము లీవిషయమునఁ జెక్కలుకలవు. శబ్దార్థములు (పరస్పరావియుక్తములు) శబ్దమునువిడిచి యర్థము నర్థమునువిడిచి శబ్దమును నుండవని యభిప్రాయము. కావుననే కవికులపతి కాళిదాసు పార్శ్వమున శబ్దార్థములతోఁజూల్చెను. లోకమున నేభావ

యైన నేసంభాషణమైనను గొనికే వ్యవహారమైనను శబ్దార్థములను విడిచి ప్రతిష్ఠను బొందజాలను. అందుచేతనే శబ్దార్థములకు సమప్రాధాన్యము. ఈవిషయమున “శబ్దార్థా స్థ-విరివ ద్వయం విద్వానపేక్షితే” అని మాఘుని సంవాదమున్నది. ఇట్టి పరిస్థితినిబట్టి “సహితములగు శబ్దార్థములభావము (సహితయోః=శబ్దార్థయో ర్భావః) అనఁగాసంబంధము సాహిత్య మనుతలంపుతో మొదటఁ గావ్యపరముగను గ్రమముగ శబ్దార్థస్వరూపాది నిరూపకమగు శాస్త్రపరముగను సాహిత్యపదము నుపయోగించిరి. కొంతకాలమునకదియే రూఢప్రాయమైనది. అని

సహితము లన శబ్దార్థములనియు వానిసంబంధమే సాహిత్య మనియు శాస్త్రకారు లందఱు నొప్పుకొనవచ్చును. కాని శబ్దార్థసంబంధ విషయమున మాత్ర మభిప్రాయములు భిన్నభిన్నములుగనుండును. “పదపదార్థసంబంధము శక్తియనబడును. అయ్యది యీపదమువలన నీయర్థము నెఱుఁగునది యను నీశ్వరేచ్ఛారూపము” అని నైయామి కుల యాశయము. “అనాదిసిద్ధ మగుబోధ మేతుత్వముశక్తి. కావుననే “ఇందియాణాం స్వవిషయే వ్వనాది ర్యోగ్యతా యథా! అనాదిరథైశ్చ బ్రహ్మాం సంబంధోయోగ్యతా తథా” అనిచెప్పబడినది.” అని వైయాకరణులయభిప్రాయము. ఇట్లే మరికొందఱు శాస్త్రకర్తలును దమ తాత్పర్యముల నీవద్వైషమ్యముతో సూచించిరి. ఇట నాలంకారికలు వేఱుమార్గముల ననుసరించిరి. శృంగార ప్రకాశకారుడగు భోజరాజు శబ్దార్థముల సంబంధమే సాహిత్యమనుచు నాసంబంధమును బ్రకటించు విధములుగ నిరూపించెను. చూడుడు:— “కింసాహిత్యం? యశ్చబ్దార్థయోస్సంబంధః | సచ ద్వాదశధా | అభిధా, వివక్షా, తాత్పర్యం, వ్యపేక్షా, సామర్థ్యం, అన్వయః, ఏకాగ్రీభావః, దోషహానం, గుణోపాదానం, అలంకారయోగః, రసావియోగశ్చేతి” అని ఈపంక్తిండింటికి సాహిత్యములనియే వ్యవహారము. కాని వీనిలో మొదటియెనిమిది

వ్యవహారసామాన్యసాహిత్యములనియుఁ గడపటిచాలుగు కావ్యని
యితసాహిత్యములనియు భోజుఁడు తలఁచెను. ఈవిశేషమును సరస్వతీ
కంఠాభరణవ్యాఖ్యాతయగు రఘ్వేశ్వరుఁడు “ధ్వనిర్వర్ణాఃపదం వాక్య”
మిత్యాది పథమశ్లోకవ్యాఖ్యానమున సప్తపఱచెను. “తదయ మత్ర
తాత్పర్యసంతేషః | సాహిత్యస్వరూప నిరూపణాయ కిల ఏషగ్రంథా
రంభః | సాహిత్యంచ శబ్దబ్ధాయోస్సంబంధః | తత్రశబ్ద ఏవ కథిత్యా
కాంతాయా మయం విభాగోద్వనిరిత్యాది | అర్థస్తు స్తంభకుంభాది
లక్షణో లోకేశాస్త్రేచ ప్రసిద్ధః | సంబంధః కల్పితనాదిః | సర్వస్వాయ
మానస్తు సంబంధో నాన్యత్రే త్యస్మిన్నాయతతే | స చతుర్విధః |
దోషహానం, గుణోపాదానం, అలంకారయోగః, రసాన్వియోగశ్చ”
మొదలగు వాక్యములచే భావప్రకాశకర్త శాదదాతనయఁడును
“ద్వాదశకథా సంబధ శబ్దప్రార్థస్వయ సుసాహిత్య”మిత్యాదివాక్యము
లచేభోజనే యనువర్తించెను. మరికొందఱులంకారికులుగూడసీనుతము
నే యించుమించుగ సమర్థించిరి. అందుచే వీరందఱిమతమునఁ గావ్య
నియతమగు రసాన్వియోగాదిరూప శబ్దార్థసంబంధము సాహిత్య
పదార్థము.

(సా వ శేషము).

గ్రంథ స్వీకారము.

1. శ్రీరామకృష్ణమతస్వర్ణోత్సవ సంపుటము. (1948) శ్రీరామ కృష్ణమతము. (మైలాపూరు) చెన్నపురి వారిచే బ్రకటింపబడినది. ఈ స్వర్ణోత్సవ సంచిక సుందరమగు చిత్రములతోడను శ్రీరామకృష్ణ వివేకానందాది మహానీయులను గూర్చియు, వేదాంత విషయములను గూర్చియు వివిధవ్యాసములతోడను విరాజిల్లుచున్నది. సనాతనధర్మోద్ధరణము సత్యాహింసలు మొదలగు ధర్మవిషయక వ్యాసములు గలవు, దక్షిణభారతదేశమున శ్రీరామకృష్ణసేవా సంఘప్రారంభవికాసములుగూడ వివరింపబడినవి. హిందూమత ధర్మ పునరుద్ధరణమునకై శ్రీరామకృష్ణవివేకానందులఁ గూర్చిన మహాత్మ్య యత్నములును, వారిమతప్రచారమును పవిత్రజీవితములును దెలియని హైందవు లుండుట యరుచు. కేవల మతవిషయముననేగాక విద్యా పోషణయు తామనివారణము మొదలుగు సాంఘిక విషయములందును శ్రీరామకృష్ణమతమువా రొనర్చుచున్న దేశసేవ స్రవంతినియుము.

మెల 2-0-0.

2. కుండమాల— శ్రీబులుసు వెంకటేశ్వర్లు బి. ఏ. గారిచే రచింపబడినది. ఇది దిజ్నాగుని సంస్కృతనాటకమున కాంధ్రీకరణము. కీ. శే. వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగా రొనర్చిన యాంధ్రీకరణము రసవత్తరముగాదని పలువురు పెద్దలభీప్రాయపడుటచేతను శ్రీరాముని దివ్య చారిత్రసంకీర్తనము చేయుతలంపుతోడను గ్రంథకర్త లీ నాటకము ననువదించిరి. పీఠికలో దిజ్నాగుని కాలనిర్ణయము కుండమాలా ప్రశస్తి భవభూతి విరచితోత్తర రామచరిత్రతోఁగల పోలికలు వైషమ్యములు వివరింపబడినవి. కుండమాలలో వైశిష్ట్య నిరూపణమునకై భవభూతిరచనమునుగూర్చి పీఠికలో వ్రాయబడిన విషయములు సహృదయఁజకములు కాజాలవు. అదెట్లున్నను దిజ్నాగుని కృతి యుత్కృష్టమైన దనుట నిర్వివాదాంశము. అనువాదము మూలము ననుసరించి సులభమైనది రచింపబడినది.

(మెల 2-0-0)

3. వివేకచూడామణి శ్రీ దర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ విరచితము.
(పద్య కావ్యము.)

“యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత ! అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాతానం సృజామ్యహమ్” అని శ్రీకృష్ణపరమాత్మ అర్జునునితోఁజెప్పిన చొప్పున అధర్మము ప్రబలి ధర్మమున కొత్తుడు కలుగునపుడు భగవంతుఁ డవతరించి అధర్మము నడచి ధర్మము నుద్ధరించుచుండును. ఒకవ్వుడు భారతదేశమున జైనము బౌద్ధము సౌతా ము కాపాలికము మొదలగు దుర్మతములు పెచ్చుపెరిగి అనాదియైన యార్షమత మంతరితప్రాయ మయియుండ నద్దాని నుద్ధరించుటకై పరమేశ్వరుఁడు శ్రీ శంకరాచార్యస్వాములై యవతరించి సకలవిద్యాతత్వజ్ఞత మెఱసి సర్వతంత్రస్వతంత్రులయి వ్రసానత్రయము నకుభాష్యములు రచించి శిష్యబృందముతో ఆసేతుశీతాచలముగ సంచారమొనఱించి పెక్కండు విమతస్థుల నోడించి యెల్లయెడల అద్వైతమతమును నెలకొలిపెను. ఆభాష్యములయందు శంకరులు పై నుడివిన నాస్తికమతములనేకాక, పూర్వమీమాంస, సాంఖ్యము మన్నగు మతములపైతము ఖండించిరి. కావున, ఆభాష్యములు బహు శాస్త్రకృతశ్రీములయిన యుత్తమాధికారులకే సుబోధములగుట మధ్య మాధికారులకై ప్రకరణగ్రంథమునను, మందప్రజ్ఞుల కుపకరించుటకు బహువిధస్తోత్రసముచ్చయమును వెలయించిరి. ఆప్రకరణ రత్నములలో నాయకమణి వివేకచూడామణి. గ్రంథమంతయు గురు శిష్య సంవాదరూపమున సూక్ష్మాతిసూక్ష్మవిషయముల విస్తృతముగ వివరించుచు, పరమపదసాధాధిరోహణమున కనువగు సోపానమార్గ మనఁదగియున్నది. శంకరభగవత్పాదుల కవితారీతి వెన్నెలవలె సర్వ లోకరంజకమయ్యును, అర్థశారవమునను భావగాంభీర్యమునను అనన్యాదృశమయి సామాన్యులకు దురవబోధముగానుండును. అందువలన

ఈవివేకచూడఁజూచి సరళతరమగు సంస్కృతభాషలో రచింపఁబడిన దయినను, ఆభాషయం దంతగా నభ్యాసములేనివారికి- ఆంధ్రులకు-అర్థములోని ముల్లవలె నందుకొన నబ్బకుండెను. నేటికి నెల్లూరుపుర వాస్తవ్యులు, అభినవతిక్కన బిరుదాంచితులు గీర్వాణాంధ్రాంగ్లాద్య నేకభాషా సాహిత్యనిష్ణాతులు బ్రహ్మశ్రీ దుర్భాసుబ్రహ్మణ్యశర్మ విద్వద్వరులు అనఁటిపండ్లాలిచి చేతి కందిచ్చి నట్లాకృతిరత్నము నాంధ్రుల కనాయానభోధ్యమగునటులు తేటతెల్లమగు మాటలతో తెలుఁగున ననువదించి యాంధ్రజనుల యభివాదనస్తుతుల కాస్తద మయిరి.

‘జగ మెఱిగిన బ్రాహ్మణునకు జందెం బేలా’ యన్నట్లు సకలాంధ్ర లోకసంస్తుతి పాత్రమయిన శ్రీ శర్మగారి రచనయందలి విశేషములను బ్రశంసింప నెంచుట ప్రభాకరునిఁ గరదీపికతోఁ గనఁబఱుపఁ దొరకొనుటయే యగును. అయినను శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు సుశిక్షితమగు తమవైదుష్యమునకు సుస్థిరమగు తమ యాత్మాను సంధానానుభవము తోడుపడ భగవత్పాదుల భావవైభవమును దమ యనువాదమునం దెల్లు పొందుపఱచిరో పరిశీలించు కుతూహలముతో నే నీయనువాదము నాస్థితో నామూలాగ్రముగఁ జదివితిని. శ్రీ శర్మ గారు లలితలలితములగు తెలుఁగుపలుకులలో మధుర మధురములగు శంకరుల భావములను మనవాటికిఁ జబ్బనచూఱ గావించిరి. చిత్తగింపుడు:—

శ్లో. సమ్యగ్విచారత స్సిద్ధా రజ్జతత్త్వావధారణా ।

భ్రాంత్యసిత మహాసర్పభయ దుఃఖ వినాశశీ ॥

ఆ. తా’డు పామటంచు భ్రమ గొన్ననరుని యు

తలము వెతయుఁ బాప వలఁతియెన

రజ్జతత్త్వబోధ రహి విచారమునఁ గా

కన్యమునను లభ్యమగునె యెచట ?

శ్లో. దోషేణ తీవ్రో విషయః కృష్ణసర్ప విషాదపి ।

విషం నిహన్తి భోక్తారం దృష్టారం చక్షుషాప్యయమ్ ॥

ఆ. కాలసర్పవిషముకంటెను విషయంబు

కూరతరము చెడుగుఁ గూర్చుటందు

విషము చంపు భోక్తృవిషయంబూ కన్నులఁ

గన్నవానిఁగూడఁ గనిమనంగు ॥

పైపద్యములలో నేయొక్కపదమును మార్చినను మూలమందుఁ గలభావము కొఱవడును.

వీరు గ్రంథ మాద్యంతమును హెచ్చుతగ్గులులేక మూలమును నూటిగ ననువదించియు ఒక్కొక్కపట్టున తదుపరంజకముగ మూల భావముకుళములను వికసింపఁజేసిరి.

మచ్చున కొక్క యుదాహరణము:—

శ్లో. ఛాయాశరీరే ప్రతిబింబగాత్రే యత్యుష్ణదేహే హృది కల్పితాంగే ।

యథాత్మబుద్ధిస్తవ నాస్తి కాచి జీవచ్ఛరీరేచ తథైవ మాస్తు ॥

సీ. కదలినఁ గదలు చొక్కట నిల్య నిలుచుచు

నీతోడఁ బరతెంచు నీడయందు,

అతి నిర్మలం బైన యుద్దంబునను దోచు

చక్కని నీ ప్రతిచ్ఛాయ యందు

స్వప్నంబున జనించి బహువిధవ్యాపార

ముల నాచరించునిమూర్తియందు,

ఇట్లుండు నంచు నూహించుచో నీకు నె

మృతమునఁ బొడకట్టు తనువునందు

నే ననెడి బుద్ధి యేరీతి నీకు లేదొ

యట్లే జీవచ్ఛరీరంబునందుఁగూడఁ

బొడమ కుండునుగా కహంబుద్ధి నీకు

లేశమైనను భ్రమనైన లీలనైన.

పలుతావులం దీవివ్వ తల్లజాలు సూక్ష్మార్థ ప్రతిపాదకములగు
ఘట్టములఁ గావించిన యనువాదము వీరివేదాంత విద్యార త్వజ్జితనే
కాక వీరిచిరతరానుభవమును జెప్పక చెప్పుచున్నది.

ఈపద్యమును దిలకింపుడు:—

గీ. వెలి నిరోధింపఁగ మనమ్ము కలఁకదేలు
తుది కలఁకదేలు దోచుఁ బ్రహ్మామ్ముచక్క—
ప్రహ్మ తుది దోచ సంసారబంధ మెడలు
వెలి నిరోధంబె ముక్త్యవాప్తికి బధంబు.

నిజమున యనుభవముండిననే కాని విషయమంత సులభ
ముగఁ జెప్ప వలమపడదుగదా! మఱియొక యుదాహరణము:—

గీ. చదలువలె బట్టబయలులయి కదలికయును
మితియు మార్పు మలంబు వికృతియుఁ దుదయు
లేని యద్యయప్రహ్మంబు తానె స్వయము
ఇంతకంటెను బోధింప నేమి కలదు.

ఇందు ప్రహ్మతత్వము నెంతసూటిగఁ దెలిపిరో గమనించితిరిగదా.

అభినవ తిక్కనయని ప్రఖ్యాతివడసిన శ్రీ శర్మగారి రచనా
కౌశలమునుగాని సాహిత్యసాఫల్యము బిరుదాంచితులయిన వీరి వైదుష్య
ప్రకర్షమునుగాని నిరూపింపనెంచుట చర్చిత చరణమే యగును.
కాన అది యట్టెయించి యొక్కయంశమునుమాత్రము వ్రాయుదును.
అది యేదియన, క్లిష్టతమములయిన వేదాంతవిషయములను దేలు
మాటలతో స్పష్టముగాఁ దెలుపుటయందు శ్రీ శర్మగారి రచన
మడికి సింగన కవితారీతిని బుడికి పుచ్చుకొన్నదనుటయే.

దుర్బోధములయిన ప్రహ్మవిద్యా రహస్యార్థముల నాచార్య
సూక్తుల కన్యూనాతిరక్తముగ నింత సుబోధముగ ఆంధ్రలోకమున
కందఁజేయుట యన్యుల కసాధ్యమనుట సత్కదూరము కాదేమో?
శ్రీ శర్మగారు పరమార్థబోధకములగు నిట్టి ప్రకృష్టగ్రంథముల
రచించి లోకోపకారమును భాషాపోషణమును గావించుచుండు
నట్లు సర్వశక్తుడగు సర్వేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుగాక!

ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి.

క. హరచరణహస్తముల నూ

పురకంకణరేఖ నున్నభుజగాంకంబుల్

గర మొప్పు సరసిజంబుల

బెరసిన నవబిసము లనఁగఁ బ్రియకరలీలన్.

క. శ్రీకారంబుల క్రిందటి

యీకారంబు లన మెఱసె నీశ్వరకర్ణ

వ్యా(క్రిర్ణ)కుండలీకృత

గోకర్ణకులాధిపతు లకుంతితగరిమన్.

వ. ఇవ్వింబున నిజశరీరమున కపూర్వశృంగారంబుగాఁ దగిన ఘణి
వల్లభుల ధరించి వారలందఱకును బాతాళంబు నివాసంబుగా
వినరించి యాశ్రితవాంఛితపోషణుం డయ్యహిభూషణుం డనన్య
సామాన్యవిశేషంబునఁ దైలాసంబునకు విజయంచేసె.

క. తనరి భుజజంగమధారణ

మనఁ దగునీభవుని లీల యలవడ గుణియిం

. చిన చినిన ప్రాసినం ద

జ్జనులకుఁ బొరయంగ వెఱచు సర్పభయంబుల్.

పడునొకండవలీల.

ఆ. వె. వినుడు సముచితముగ వివరింతు నిటమీఁద

కభవుఁ డవధరించినట్టిలీల

యఖిలవందనీయ మగుచు గంగాధర

ణాహ్వానుమున నదియు సలరుచుండు.

సీ. తనకీర్తికర్పూరమునఁ జతుర్దశమహా

భువనకరండముల్ పూర్ణములుగఁ

దనప్రతాపానిలమున నన్యరాజన్య

సుభటకాననములు చూర్ణములుగఁ

తనకీ ర్తికాసారమున నంగనావలో

కనమీనపోతము ల్గలితములుగఁ

దనదానరవిజేజమున విద్వదుద్దామ

దారిద్ర్యతిమిరముల్ దళితములుగ

ఆ. వె. జగతి వెలయు నుగ్రసముదగ్గ జృంభణా

రంభజయరమాకరోత్సవార్థ

వృత విభాసితాసి వివిధభూషణపరి

స్ఫురితభుజుఁడు సగరధరణివిభుఁడు.

ఉ. వారక యేడుదీపులు నవక్రమహత్త్వము మీఱి నేలఁ దా

భూరమణుండు మూరటముభుప్రరుండునుబోలె నిర్మలో

దారగుణానుబంధన విధాపరికిర్తిత చక్రవర్తితా

స్ఫారితరప్రభావప్రతిసంస్తుతిలోల జగత్సమూహుఁడై.

వ. ఒక్కొక్కచో డక్కమలాస్త నంశకరుండగు సగరుం డాత్మగతంబున

నాత్మజులు లేనివానికి సామ్రాజ్యంబు గలిగియుఁ బూజ్యంబుగాదు

గావున బహుతనూభవలాభంబుఁ గాఁ బరమేశ్వరు గుఱియించి

తపంబాచరించి చరితార్థుండ నగుదునని యూహించి తత్పరత

సన్నాహించి యుచితసచివన్యస్త కార్యభారుండును విస్మష్టపరి

వారుండును నగుచు మహిషీన్ద్రయ సహితంబుగాఁ దుహిన మహీ

ధరంబుకొన కరిగి పావనస్థలంబున నిలిచి తీవ్రతర వ్రతచర్యా

ధుర్యభావంబున ననేకకాలంబు తపంబు సేయుచుండఁగను.

సీ. కటిమండలంబునఁ గనుపట్టు కరిచర్మ

మలఁతి చీకటితోడఁ జెలిమిసేయఁ

గరళూలమున మీఱు ఘనధార లాఱును

బాయక ధగధగ ప్రభలసినఁ

గర్లసంగతభుజంగములు మస్తకమందు

మణు లరుణాబ్జగుంభములఁ జూడఁ

దలమీఁద నెలకొన్న నెల రెండు కొమ్ములఁ

జాలుచు నమృతంబు జాలువాఱు

వచ్చి సన్నిధిచేసెను వరదయార్ద్ర

భావమున నవ్వసుంధరావాలనకును

పదయుగప్రణామనిష్క్త భక్తలోక

శోకహరణప్రతాపభాసురుఁడు హఠఁడు

ఆ. వె. అట మహిపతియును నా జగత్సతిమోల

సతులతోడఁ గూడఁ జాఁగి మొక్కి

యుచితసరణి హస్తయుగళి ఫాలస్థలిఁ

దెఱుఁగుపఱచి యభినుతింపఁ దొణఁగె.

కవిరాజవిరాజితము.

జయవరదాయక సర్వవిధాయక సంయమినాయక సాంధ్యశుభా

శ్రయగుణాప్రోషణ సాధ్వసశోషణ సంగతితోషణ జన్మమహా

భయవినివారణ పాతకహరణ భక్తజనప్రియ భాగ్యకళా

శ్రయకనిరీక్షణ రాక్షసశిక్షణ భావజనహర రాజధరా ||

శరణమనామయ సారదయామయ సంగతభూమ యశశ్వయశం

మరుదదిగుత్తర మాననిరంతర మంగళకాంతర మానససం

చరణమనోహర సత్యజయా హర సత్పరిణామ రసావహతా

పరిణతభూషణ పాతకదూషణ భంగివిదూషణ ఫాలదృశా !

వ. అనుచు వినుతించిన శివుఁ డతని నాదరించి కోరికయేమి యనవుండుఁ

బ్రజాభర్త వునఁ ప్రణామంబుసలిపి, దేవ! భవత్ప్రసాదంబున నాకుఁ

గుమారు లనేకులు గలుగవలయు ననవుండు, నయ్యుమాధవుండు

సగరుతోడ నీభార్యలిద్దఱిలోన నొక తెకు వంశకరుండగు సుతుం

దొక్కరుండును వేటయొక్కతెకు నవకృపరాకృములగు పుత్రుల
లటువదివేపురునుం బుట్టుదురు; పొమ్మని యనుజ్ఞయిచ్చిన సమరి
వారుండై రజతాచలంబునకు విజయంచేసె; నిక్కడ మహిషాలుం
డునుం గళత్రద్వయంబుతోడ రా నాత్మనగరంబున కరిగి యుండు
సమయంబున

చ. అల వడ దోచె సంగముల నానము ల్వెలవెల్ల బాటె న
క్షులు వెడవాడజొచ్చె గడుకోరిక లీరికలెత్తె జన్మము
క్కుల హరినీలరుచి కుంభములం గనుపట్టె నాధరా
తలపతి భార్యలిద్దఱకు చాహృదకౌతుక ముల్లసిల్లగన్.

క. ఆయబలలో నంతట

నాయతమును మిగుల వలము నగునానుగపుం
గాయ జనించెను నొకతెకు
హేయపడుచు బ్రజలు వగవ శీశ్వరుమాయన్.

క. అంతటలోనన రెండవ

కాంతయు నిజతేజమునఁ బ్రకామగతి న్నాభి
స్వంతుని నెనసినసద్దా
వంతుని నొకసుతునిఁ గనియె వారిని నేడ్కన్.

వ. ఇట్లు దనభార్యలవలన నలాబూఫలంబునుం గుమారుండును నుద్భ
వించుట చాదులవలన విని తఱుంగని భేదమోదంబులు మనంబునం
బెనంగొన గొడుకున కభిరామంబుగా నసయంజనసామంబుగావించి
యనంతరంబ కింకరులం గాంచి వష్టిరహస్య సంఖ్యాకంబులగునంద
నానీకంబు గలుగు ననుచు శివుండు గృపనిచ్చినవరంబు వృథపుచ్చిన
వదరు పుట్టిన యది; యిట్టిది మనకేటికి బహిష్కరించి రండను
సమయంబున

క. మోహరయమ్మునఁ బలికితి

హోహో యవనీశ వలవ దుడుగుము దగదీ

సాహస మమోఘఫలదం

బాహునాసతి నిరర్థ మగునే తలఁపన్.

క. ఈవదరు కాయలోనివి

కేవలబీజములు వుచ్చి ఘృతకుండికలన్

వేవేగ వేటువేటుగ

నీవేశయ యునుపఁ బనుపు మెలమి నృపాలా !

క. అరుదుగ నందు జనింతురు

వరుపన నీకర్కవంశవర యటువదివే

పురు నందనులు రణాంగణ

పరుషపరాక్రములు దీర్ఘ బాహుఁ ఘుల్.

వ. మఱియు నీయటువది వేపురకును నేక కాలంబ మృత్యుభయంబు

నొదవ నసమంజసుఁడు వంశకరుండు గాఁగలండని యాకాశసర

స్వతి దేటపడం బలికిన విని సగరుండును దదు క్తభంగి సంగీకరించి

వెక్కిండుపుత్రులం బడసె; గొంత కాలంబునకు నఁశుమంతుఁడను

పేర నసంజనునకుఁ గుమారుండు వొడమె ననంతరసమయంబున

క. వెన వెట్టివట్టి యంతయుఁ

గొసరక పురదేశజనులకున్ బహుతరసా

ధ్వసముగ మెలంగఁగా న

య్యసమంజసు రాజు విడిచి యవనికిఁ బాపెన్.

గీ. ఇట్లు నిష్కంటకంబుగ నేపు మిగిలి

జగతి నిమ్ముగ నేలుచు సగరవిభుఁడు

దివుట నశ్వమేధమ్మను సవనమునకు

దీక్షఁ గావించియుండి యుదీర్ణమహిమ.

ఉ. యాగతురంగరక్ష కొఱ కావసుధేశుడు వేడ్కతోడ దే
జోగరిమాసద్మక్షము నజప్రముఖాస్త్రదురీక్షముం జయా
భాగగుణావతంసముఁ బ్రభూతకఠోరయశఃప్రశంసమున్
సాగరజాతముం బనిచె షష్ఠిసహస్రగణప్రీతీతమున్.

మ. సియమాశ్వంబును వెంట నేమరక్క పూనిగ్నించి యాసాగరో
చ్చయము న్సంగడి కేగె విశ్వధరణీసంచార కారంభమ
ర్షయ నానారదదంతిరాజి సుభట వ్రాతప్రమాణంబుగన్
వియదాశాంతర మంతయుం బ్రతిరవావిపాకర ఘోరంబునన్.

వ. అంత నిందుగ్గిండు సగరు మహత్త్వంబు సహింపక మాయాబలంబున
మఖహయంబుగొని పాతాళంబునం గపిలముని యాశ్రమస్థానం
బునఁ గట్టి యరిగె; నట్టిసమయంబున

ఉ. అశ్వముఁ జూడఁ గానక భయంపడి యాసగరాత్మనందను
ల్నిశ్వసనావలి న్వదననీరజము ల్గమలంగ మొత్తమై
యాశ్వసురూపయానముల నక్కడి కక్కడి కేగి యేగి యీ
విశ్వసంధరాస్థలి గవేషణచేసిరి పెక్కుభంగులన్.

క. ఇల నిట్లు లరసి యాహయ
తిలకము జూడ గనలేక దివమునకు రయో

జ్వలగతులఁ జనియు నచటం
గలయ వెడక లేకయున్నఁ గ్రమ్మితి యలతన్.

ప. మధ్యభువనంబునకు వచ్చి యంతకమున్న యగస్త్యునిచేతం గ్రోలం
బడి యపనీరంబగు నబ్ధిం జొచ్చి యదియంతయుం గొచ్చి తదీయ
ద్వారంబున భుజంగాగారంబునకుఁ జని యక్కడ నొక్కయెడ

క. కనిరా సాగరులొక్కట

మునినాయకు రూఢవృక్షసముద్భతలీలా

కనవర జ్వాలాపీక్షణు?

ఘనలంబజటాకలాపకపిలుం గపిలున్.

ఆ. వె. అంత నతనివెనుక ననుపమ పాదప

స్కంధశాఖఁ దగులఁ గట్టినట్టి
మఖహాయంబుఁ జూచి మనమునలేచిన
యలుక నిష్ఠురాత్ము లగుచుఁ గవిసి.

వ. అత్తాపసోత్తముంబట్టి యశ్యచోర ! యింకెడ వోయె దనుచు
ననేకరూపంబులఁ గలుగు గర్జనాలాపంబులను దండించిన నతండు
దనకు నొదవినయకారణనిందకుఁ గటకటంపడి ఘృతపతహు
తవహుండునుంబోలె మండుచు రోషారుణాంతభీషణంబులగు
వీక్షణంబులు దెఱచిన.

శా. కల్పాంతావసర ప్రపూర్ణ సముదగ్రవ్యగ్ర వహ్నిచ్ఛటా
కల్పకారముతోడ విశ్వహరిదాకారాంతర చ్ఛాదనా
కల్పప్రక్రియఁ దద్విలోకముల సాక్షాద్భంగి దీపించి య
స్వల్పజ్వాలలఁ జేల్చె నొక్క యనలం బాసాగరవ్రాతమున్.

వ. ఇట్లమ్మునీశ్వరు కోపానలంబున వారలందఱు మృందిపోయిన,
దత్రుమం బంతయు నారదువలన విని సగరుండును విచారమూఢతం
గొంతతడవు నిలచి తనకుందాన తెలిసి తనకునుమని సంశయమంతునిం
బిలిచి మఖహాయంబు తేరంబుచిన నరిగి యతండును గపిలమునిం
బ్రహ్మతాసనాధుం గా నలవఱించి యున్నయెడ.

మ. అతని యాగమాంశము రయంబున నమ్ముని బుద్ధిఁ గాంచెయ
స్వీతదయామతి స్వయమునిచ్చి భవత్ప్రవర్గనాకథా
మాతతలీల దేవనది నానగరాదులమీఁదఁ బాఱఁ బ్ర
ఖ్యాతముగాఁగ నీసుతుండు గాంచుఁ జూచి యనిపలికె పంచినన్.

ఆ. వె. అంశుమంతుఁ డప్పు డానన మమరంగ
మునిపుపాద కమలములకు నెరఁగి

హయముగొనుచు గదలి యవనిమీఁదికి వచ్చి

తాత కెఱుంగఁజెప్పె దత్కమంబు.

వ. అట సగరుండును గృతార్థుండగుచు సంశుమంతుని రాజ్యభారధు
రంధరుంజేసి వనవాసయయ్యె; ఆతండు దిలీపుండను మహాప్రతా
పుం బడసి తనదురాజునికిఁ బట్టంబుగట్టిన ననంతరసమయంబున

ఆ. వె. ఆ దిలీపరామమేదినీభర్తృకు

నుదయగుండె దా నుదీర్గఘనుండు

దివ్యగమననిపుణ దృఢమహారథుండు భ

గీరథుండు జనమనోరథుండు.

ఉ. ఆరవివంశ వల్లభుఁ డుదగ్రీవ సుర్వర నేతె నిర్మల

స్ఫారయశంబు దిక్కులకుఁ బాయనిచందచర్చగా మహా

దారనిరూఢి దీనుల కుదాత్తనిధానముగా సముల్లస

ద్వీరగుణంబు శత్రులకు దేవపురీషథ దర్శనంబుగన్.

వ. అట్లనన్యసామాన్యచరిత్ర ఫేలనంబునఁ బ్రజాపాలనంబుసేయుచు భగీ

రథుండు వృద్ధసచివర్గంబువలనఁ గసిలు కోపానలశిఖిలఁ దమ

తాతలగు సగరులు గముగుటయుచు, వారలకు నాశశగంగా

సమానయశంబున నాకలోకసుఖంబు గలుగుననియమ్ముని యంశు

మంతునితోడఁ బలుకుటయు విని యాత్మగతంబున.

ఉ. పంకజగర్భుని స్తృదయ పంకజపీఠికమీఁదనిల్చి యా

తంకవిదూర తత్పరత దంకక కొల్పిన నాత్మమెచ్చి నా

వంకఁ బ్రసన్నభావ మొదవన్ దయసేయఁడె గంగనేల నా

కింక విచారమున్ దపము నేడైఱఁ జల్పెననందు నేపునన్.

క. రాజ్య మహాభరమంతయుఁ

బూజ్యాన్వయ సచివహితము గాఁజేసి జగ

త్రాజ్యశతాంగ మదావళ

వ్యాజ్యాదుల నిల్చి పుర మవారణ వెడలెన్.

ప. ఇట్లు వెడలి యొక్కరుండును హిమవన్నగంబున కరిగి సిద్ధమునీంద్ర
విరచితసంభావనం బగు నొక్కతపోవనంబున నిలిచి కృమంబునఁ
గండమూలఫలవర్ణజలవనంబులు కొండొక కాలంబు నడిపి యనం
తరంబ నిరాహార నిష్ఠుండును నిరంతరప్రణవమంత్ర జపగర్విష్ఠుం
డును నగుచు విరించిగుఱించి బహుసహస్రవత్సరంబులు తపంబు
సేయుకాలంబున

సీ. ఆమ్నాయరాజీరామలారామంబు

భావోన్మదరీ పాణివిభుండు

హృద్యానవద్యోత విద్యాలవాలంబు

హానాభివారిరుహంగవిభుండు

రాజసందర్భ విభ్రానువిధానంబు

హాసననాథ పర్యాయారతుండు

లాహిత మహాఖ్యా కళాన్వితధారంబు ?

సర్వనిర్మాణ ప్రశస్త్యమనుడు

గీ. రమణఁ జనుడెంచి గూఢగీరధన్వపాల

మణికి సన్నిధిఁ జేసి నిర్మలదయార్ద్ర

భావుఁ డనుపమవినుతప్రభావుఁ డతులి

తాఘసంశ్లాసనుండు పద్మాసనుండు.

క. ఆనలువచరణములకు

స్వే నలువగు భక్తి మొక్కి వితతానంద

శ్రీ నసమానము గాఁ దన

మానస మలరంగ నుతి చె మానస మియున్.

ప. అనంతరంబ బ్రహ్మదేవునితోడ జేవా! దేవర తోడ నాకుం బ్రస
న్నుండవేని మత్ప్రేతకులగు సగరులకు దుర్ధమస్వర్థపదసమారోహణ
సోపానపరంపరాయమాన తరంగయగునట్లుగా గంగ నవధరింపు;

మిలాతలమునకుం గొని చనియెద; మీ ప్రసాదంబున ననశ్వర
యశంబుగనిమ్ము; నీదయ నని విన్నవించిన భగీరథు నాదరించి
విశ్వసృజం డిట్లనియె

క. క్షీణినాయక యాయభిమత

మతిదుష్కర మితరజనుల కయ్యెడు నెటు నీ

కతులతపశ్చరణంబున

కతమున నావలనఁ బడయఁగా సుకర మగున్.

శా. మల్లోకంబుననుండి గంగయిటు సాహర్ష్యంబున న్వచ్చుచోఁ
గల్గొలప్రభవవృహాపతన సద్దాహనాహారీచే
వెల్లంబోవుఁ గరంగి యద్భుతముగా విశ్వోభరాచక్రము
దృశ్యీల న్హరువేడు జూటమునయఁ దాఁగం దదుద్యోకమున్.

న. ఇట్లు సీరుపద్రవంబుగా గంగ నిన్నుచుసరించి ధరితికి వచ్చు దత్త
కారంబున కుత్సాహముక్తేయు మనీ పలికి వారిజసూతి యదృచ్ఛా
గమనంబున నరిగె; నట భగీరథుడుచు బవిత్రాచులశరీరుండును
సదాచారభరితోపదేశుండును బంచాక్షరీమంత్ర జపాసక్తభావుం
డును నగుచు నితాంతభంగిఁ దపంబునకుఁ గడంగి,

మ. భవుఁ బూజించు భుజంగమాభరణునిం బ్రార్థించు దాక్షాయణీ
ధవు వర్జించుఁ బినాకచాపధరునిం దర్శించు నానందసిం
ధువుఁ బాటించు లలాటలోచనుని సంతోషించు నాదిస్వయం
భువుఁ బాలించు నిరంతరంబుఁ దగ నా భూనాథుఁ డుల్లంబునన్.

వ. ఇట్లతరసాధారణత్వదూరంబుగా శాంకరవ్రతాచారంబు నడు
పుచు ధారాధరసీరంధ్రముక్త ధారాసంపాత కంపావహంబులగు
సహంబుల బట్టబయిటనుండియు, శీతాపమస్పర్శ హిమాలయతుషా
రసహస్రచార సమీరభయంకరంబులగు వాసరంబులఁ గుత్తుక
బంటి నీళ్లలోపలం జొచ్చియు, సంస్కరణమాత్రభయప్రదానపాత్ర

చండతర చండకర దుష్పహితపంబులగు దినంబుల నాలుగునగుల
నడుమ నిల్చియు దుష్టరతపశ్చరణంబునఁ గాలుంబు నడవుచున్న
యెడ

సీ. ఏవేల్పు మొలగంట తెల్లవేల్పులకును
దలపంగ భయదప్రదాత లయ్యె
నేదేవు మెడహార మెల్లయుర్వరకును
బరగ నపూర్వసంభర్తమయ్యె
నేదేవు నుదిటిమా పెల్లయజ్ఞములకుఁ
నరయఁ బ్రాణనపదార్థమయ్యె
నేదేవు సిరసువూ వెల్లలోకములకు
బరగ నానంద స్వభావమయ్యె

ఆ. వె. అట్టిదేవుఁ డభవుఁ డవ్యయుఁ డమృతహీ
నాథుతపములకు మనంబులోనఁ
జాల నలరి వచ్చెఁ గైలాసశైలంబు
నందు నుండు ప్రమథు లగ్గి గొలువ.

వ. ఇట్లు చనుదెంచి సాక్షాత్కరించి భగీరథ ! భవదీయతపంబునకు
మెచ్చితి వరంబు వేడు మనవుండు నతండును డెందంబున విస్మ
యానందంబులు వొడవ జగన్నాయకు నడుగులకుఁ బ్రాణునిసలిపి
కృతాంజలియై

మ. పరమాంస ప్రభమానసంజ్ఞ తిలకింపంగా సదానంద వి
ఘ్నరణోదంత చిదాత్మకంబగుచు నుంచుం గుందు రాకుండ
సుస్థిరకూటస్థితితోడఁ బావన మహత్తైజంబున స్మిటుచుం
బరగుం దావక తత్త్వభావము శివా! భవ్యావ్యయప్రాభవా !

ఉ. వేలతరంబుపాదముల వేలతరంబు భుజార్ద్రంబులన్
వేలతరంబు వక్త్రముల వేలతరంబు నిరీక్షణంబులన్

శివలీలావిలాసము.

వేలతరంబు మస్తముల వేలతరంబు నిజాహ్వాయంబులన్
వేలతరంబు రూపముల నీ పురుషశ్వాసము నించు నీశ్వరా !

శా. లోకంబుల్ దగఁ గావఁ బోవు నణఁప న్లోలకియాభంగి నీ
వా కంజాసన విష్ణురుద్రు లనునాఖ్య నూటఁ దత్తద్గుణ
స్వీకారం బెనలార భిన్నసరణిం జెన్నారీయున్విష్ణు బా
హ్యకారంబున నుండు దొక్కఁడవ సోమా ! సోమచూడామణి.

వ. అని పెక్కుభంగులఁ బ్రస్తుతించి దేవా ! దేవర నావలనఁ బ్రస
న్నుండవుగావున నేను వెఱవక యొక్కవిన్నపంబు సేయుదు నవధ
రింపు; మస్తత్పితరులగు సాగరులకు సాధ్యనాకసిద్ధ్యర్థంబుగా గంగా
ప్రవాహంబు ధరణికిం దే నుత్సహించినాడఁ దత్పతన వేగంబున
భూభాగంబు గరిగి వెల్లిం బోకయుండ నమృహానదికి దిగ్గునప్పుడు
విడిదలపట్టుగా భవజ్జటాభరంబున నిలిపి నన్నుఁ జరితార్థుంజేయవే
యనుచుం గ్రమ్మఁ బ్రాణతుండగుటయు శివు డాదరంబున,

చ. వినుము నరేంద్రచంద్ర! నను వేడిన యర్థమ యిచ్చితిం గరం
బనుపమితంబుగాఁగ నట నంబుజగర్భకమండులుస్థలం
బున నెలకొన్నగంగ నతిపుణ్యగుణ ప్రకటానిషంగ నిం
పెనయఁగఁ దెమ్ము వచ్చునెడ నేఁదల నించెడఁ దత్ప్రవాహమున్.

క. అని యాన తిచ్చి యిట్లా

తనిఁ గడు ధన్యాత్ముఁజేసి తనయిరుదెసల

న్మునుమిడి ప్రమథులు గొలువఁగ

వినుతసరణి మరలి హఠంబు విజయంచేసెన్.

వ. అంత నిక్కడ భగీరథమహాధవుండును శివుఁడు దనతోడ నవధ
రించిన సరణి విరించికి నముచితంబుగా విన్నవించిన నతం డాత్మక
మండలి నున్న దేవనది దనుకాకారంబునఁ దన్నూలికాలిత
ద్వారంబున వెలువలించిన నాగంగ యతిశయియంతరంగయగు ను
మూర్తిలీల దత్పాదకమలంబులకుఁ బ్రాణమంబుసోపి యిట్లనియె.

ఉ. లోలతసీకమండలములోపల నిమ్మల నున్న నన్ను నేఁ
డేల దయారసామృతవిహీనత వ్యాడఁజేసి తీక్రియ
స్త్రేలగు నీ సకాశమున నిల్వక పాయఁగ జాలఁ గావలెం
జాలప్రసాదమొప్పు నఘ సంచయశాసన పంకజాసనా !

క. అనుటయు నాయమరాపగ
ననుకంపాసంపదలకు నాకరమగులో
చనయుగళంబులఁ జూచుచు
వనరుహసంభవుఁడు భక్త వరదుఁడు వలికెన్.

. విను మిప్పుడు నిన్ను వెడలించుటకు నొండుగతంబులేదు; త్రిభు
వన విహితంబగు పని వనుపం దలంచితి; నది యెట్టిదనిన భగీరథుం
డను మహీవరుండు దనపితరులగు సాగరులు పాతాళంబునం గపిలు
కోపశిఖాజ్వాలంబుల నెఱసి పుణ్యలోకంబులం గానక బహుళశోకం
బున మఱుగుట విని తత్స్వర్గమనంబునకు భవదాగమనము గార
ణంబని నన్ను గుఱించి తప్పదు గావించినవాఁడు గావున నతనికిఁ
బ్రియంబుగా నవని కవతరింపుము

క. భవదవరోహణవేశను
శివ దేవుఁడు దాల్చు నిన్నుఁ జిత్రముగ జటా
టవి నుండు ముండు ముందుల
నవిరళగతిఁ గొంతభేద మారఁగ నబలా.

క. దివి మందాకినియును నీ
భువి భాగీరథియు నురగ భువనంబున భో
గవతియు ననఁగా మఱి యును
వివిధవిశేషాహ్వాయముల పెంయుము గంగా !

. అని యీక్రమంబునం నెలియబలికి యొడంబునచి యజుండు వీడు
కొల్లుటయుఁ దదాజ్ఞాపనంబునకు మాఱుపలుక వెఱచి యన్నదీ

మః యెట్టకేలకు నియ్యకొని యతని వలగొని యక్కడఁ గదలి
వచ్చి శివుండు దన ప్రవాహభరంబు గపద్ధాంతరంబున ధరియింపం
బూనుట దలంచి కలుషించి యాత్మగతంబున

మ. వికచాంతర్భహిరుజ్జ్వలనస్రహిమ నీవిశ్వప్రపంచంబును

ప్రకటార స్వరియింప నన్ను దన యల్పంబైన జూటంబునన్
సుకరప్రక్రియఁ బూని శంభుఁ డఱదాల్చుం జూత మాచంద మే
ల కవర్దిత్వము గల్గునే యతని యాలాపంబులం దాహహా !

క. ధరియించుఁ గాక యింకను

గౌరీరమణుండు నాదు ఘనఘనపుష్ప

వ్యారూఢగాఢలహరీ

ప్రారంభవిశుంభదోఘ పటుఘాతములన్.

గీ. భయదమీ ప్రవాహరయ మఁ బాతాళ

బిలము సొచ్చి భ్రమిలఁజెట్టి శూలిఁ

జక్కువఱతు ననుచు గ్రక్కన జలమయాం

గము ధరించి గంగ గర్వమెఁగ.

వ. ఇట్లు తనరూపం బసర్గభ లసత్పరిచూడ నిష్ప్రతీపం బగుచుండ
నఖండ రయప్రళయ జంగూస త సంపాత చలా చల కులాచల
సందోహ సందేహ ధామంబులును, సముద్దండ తాండవారంభ
సంరంభ ప్రసాదిత భూరితరాభియశోభిత భుజగకుండల భుజదండ
సంకాశంబులును, నథోలోక నవనఖతల భారవహకుదుఃకలాపాప
హర పావన స్నానవిధానమౌగతాంబు పరిలుతత్ఫణి పరిసరాయ
మాన ధారాతీఘ్రంబులును, రభస ప్రభస నిర్వర్త నోద్వర్తన
వ్యక్తవ్యక్త మక్రాఫలకచ్చాయాచ్చటాస్ఫార డిండిరధవళిమప్రసర
న్యాత సింహక్రిమి భీతిభావ దశదిశాభాగంబులును, నిరంత గాఢ
పరస్పరఘట్టన స్పష్టదృష్టాదృశతోదూభిత జలశకల చటుల స్వగ్రసన

జాగ్రత్కపలాయమాన తారకా నికాయంబులును, నతినమగ్ర
 పరంపరాభంగి సమంగీకారకలారంగంబులును ననం దనరుతరంగం
 బులు గలిగి, మఱియు భారతీపతిభాషితంబునుం బోలె సర్వతో
 ముఖసలలితంబుచు, విర క్తపురుష మానసంబునుంబోలె దేశాలంఘి
 సజంఘాలంబును, వర్షాకాల సరోవరంబునుంబోలె నంతరంగపుష్క
 రంబును, రసాతలంబునుంబోలె బల్లవిత జిహ్వగమనస్ఫురణంబును
 నింద్రజాలవిద్యాకల్పంబునుంబోలె బహుశభ్రమ సంజనితధురీ
 ణంబును, వసుంధరామండలంబునుంబోలె నాకలితానంతప్రవాహ
 విజృంభణంబును, బాణతనూభవమనోహరంబునుంబోలె ననిరుద్ధ
 వ్యాపార కృతాయోగంబును నై ఘనంబైన వేగంబున మెఱయు
 చుండి, నిలుపుసాలక విరుగంబడియు, వెలితివడని యుబ్బుకలిమిం
 గ్రాలుచు నొక్క తెల్లగాఁ బ్రబలియుఁ, బలుచాయలం జూపుచు
 నక్కడక్కడంజెదరఁబఱచి నొక్కమొగిఁ బొడమఁజూచుచు మీఁది
 మీఁదన మెఱసి నిగుడియు, నగ్గలంపులోతున మీఱుచుఁ జదల
 కతలంగడలుకొనియు, మేర యెఱుకపడక నిక్కుచు గాడంబట్టగుట
 గల్గియు, కొండలకందని సరణింజరించుచుఁ జాల మెత్తనిపగిది నభు
 వుమిగులియుఁ, గడమవడక పరుసందసమునఁ దుదిముట్టుచు విచ్చి
 విచ్చి వెల్లివిరిసియున్నెడ తెగని పెక్కువం బ్రకటించుచుఁ, గరంబు
 విస్త్రయకరంబుగా నభిరామశృంగారంబుతోడ నమృహానది జగ
 త్సంహారంబునకుఁ గడంగునట్లు వచ్చు సమయంబున

గీ. అమర గణవల్లభాది దేవాధిపతులు
 దివిజమునివర్గములు దేటతెల్లఁగాగ
 సంతరితౌపగాబలో దగ్గర
 కలన మంతయు నాత్మలోఁ దెలిసి యపుడు.

సీ. అధిక నిరూఢశః దనరువ ర్తనములు

రయచిత్రగతి లనద్రృఢములుగను

నెఱయ పెక్కువతోడ నిక్కుతరంగము

లతులితాంకుశభీత హస్తములుగను

బవనాహతులఁ దెగి పడుజలశకలముల్

పంతపుగుఱ్ఱాల పంజుగాఁగ

మునుముట్ట ముంగిలి మొనగట్టు సింధువు

లెలగోలు నడుచు కల్బలములుగను

గీ. నిగుడి దాడిగా మందాకినీనితాంత

భయదవాహిని యిటవచ్చె ప్రభమలీలఁ

దనరు దుర్వారవేగ ప్రతాపమొప్ప

నింక కెవ్వరు హరియింతు రీక్రమంబు.

క. తడసిన కర్ణము దప్పం

దడయక యీ దుస్తరాపదం బావుచు ను

గ్గడువున మనములఁ గావఁగ

మృశఁ డొకరుడఁగాక వేఱ మేరలు గలవే.

క. ఆసదలు నొందుతావుల

నేపఱకుండంగ విశ్వ మతయు గరుణం

బ్రాపగుచు మచునెవ్వరు

నోపరు వెలుపలనులోన నుగ్మిండు దక్కన్.

వ. అను తలంపుల నా జగన్నాథు ఛరణంబులు దలంచుచు వెల్లడనం

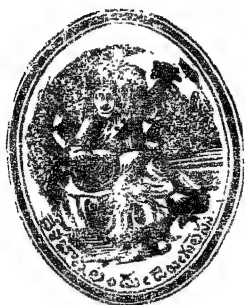
బులు మోగంబులఁ గడలుకొని భవనంబులకు భద్రంబుగా రుద్ర

సూక్తంబులు జపించుచుండి రట్టియెడఁ నాగంగదర్శనంపద

యును సురాసురాదులదీనానృప్థయును దివ్యచిత్తంబున నెఱింగిన

సర్వజ్ఞుండు నగవును గరుణయు నాత్మఁ బెనఁగొన నాక్షణంబయదం

చితప్రభావంబున,

శ్రీ

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు, కాకినాడ.

వ్యయ నామ సంవత్సరము

(1946—47)

ఆయ వ్యయ పట్టిక.

వ్యయ నామ సంవత్సరము.

1946—47.

ఆ య ము.

1. సవత్సర ప్రారంభమున నిలువగత ఆడిట్ రిపోర్టు ప్రకారము

2. వడ్డీ

(a) శ్రీ వెంకటగిరి మహారాజావారు ఇచ్చిన

గవర్నమెంటు పత్రముమీద 6 నెలలకు;

వచ్చిన వడ్డీ జూలై 1946 సం॥లో 175-0-0.	}	325- 0- 0
తిరిగి 6 నెలలకు 18-3-47 న <u>150- 0- 0</u>		

(b) సెప్టెంబరు 1946 సం॥లో 3½% to 3%లోన్ బాండ్సుకు

మార్చినప్పుడు వచ్చిన వడ్డీ ముదరా బాపతు. 73- 14- 0

(c) శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజావారు యిచ్చిన షార్

బాండ్ మీద 4% చొ॥ 6 నెలలకు సెప్టెంబరు

నెలలో 1946 సం॥లో వచ్చిన వడ్డీ

బాపతు. 200-0-0 400- 0- 0

తిరిగి 6 నెలలకు 18-3-47న వచ్చిన వడ్డీ 200-0-0

(d) సేవింగ్సు బ్యాంక్ వడ్డీ 0-11- 0

3. పత్రిక చందాలు

4. పుస్తక వికాయము

కె. రామనాథముగారు చెల్లించిన రు45 లు సప్లయ

చేసిన పుస్తకముల విలువ 43-12-0 పోను నిలువ

5. ఇతర జమలు

కొల్లూరి సుబ్రహ్మణ్యముగారు 15- 0-0

కొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యముగారు 1-14-0

6. చేబడుట్లు:-రు 400 లలో తీర్చిన రు 200 లు పోను

వ్యయము.

మొత్తము

1. ఉద్యోగుల జీతములు	1155- 0- 0
2. ఉద్యోగుల ప్రయాణవ్యయములు	2- 0- 0
3. పోస్టు వ్యయములు	40- 6- 3
4. పత్రిక ముద్రణము	100- 0- 0
5. పత్రికకు కాగితము	1- 1- 9
బైండింగు	370-11-0
7. పత్రికలకు చందాలు	28-10- 0
8. కొనిన పుస్తకములు	64- 6- 6
9. బ్యాంకి చిల్లర వ్యయము	2- 0- 0
10. ఇతర వ్యయములు	53- 8- 0
11. సాదరు	167-15- 9
12. కె. రామనాథముగారు; పార్థివ సరిలో పుస్తక ములకుగాను చెల్లించినసొమ్ము రు 45 లు ఆదాయములో పుస్తకవిక్రయమునకు రు 43-12-0 లున్న పోను వారిబాపతు నిలువ రు 1-4 0 లు చూపించినది	45- 0- 0
13. చిరా నిలువ	394- 4- 8
ఇంపీరియల్ బ్యాంకి సేవింగ్సులో	79- 0-7
కార్యదర్శిగారియొద్ద నిలువ	315- 4-1

2424-15-11

కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,

వింజమూరి వెంకన్న,

కాకినాడ. }
16-8-47. }

} కార్యదర్శులు,
 కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి
 అధ్యక్షుడు.
పశ్చిమ వెంకటహనుమంతరావు,
 ఆడిటరు.

పుస్తకవిక్రయము.

విప్రసారము చరిత్రము	5- 4-0	రాయవాచకము	1-18-8
తెమిని భారతము	8-12-8	సింహాసనవాత్సత్వింశక 1-వ భాగం	7-12-0
యుద్ధములు కాననము	8-18 6	2-వ భాగం	7-12-0
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	2-12 3	నిఘంటు చరిత్రము	2- 5-6
జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము	0- 8-9	అంధ్రకావ్యము	2-18-6
సర్వేశ్వర శతకము	0-10-9	బాలభారతము	2- 2-6
కావ్యాలంకార మూడవది	1-15-6	ద్రవిడియన్ లెక్సికో గ్రాఫీ	0- 7-6
ఆకారాద్యమితిగ్రంథ సూచిక	8-10-9	శిష్యుని ఆఫ్ టెబురీ తెలుగు	0-14-6
శివతత్త్వ సారము	7- 7-9	చాటుధారా చతుష్కాంసారము	2- 6-6
ప్రాకృత భాషాత్పత్తి	4- 1-8	సాంబోపాభ్యాసము	4-11-6
చండ్రిభాను చరిత్రము	5- 7-0	రసారవాలంకారము	1-18-6
ఆర్యభాషా విభాగము	2-12-8	కవిజనోజ్జ్వలని పురుషులు	1- 8-
ప్రాకృతగ్రంథములు	0-14-9	రఘునాథ రామాయణము	1- 6-
మహాభారత విభాగములు	2- 9-9	రచితోత్సవ సంపుటము	5- 8-
కాలిందీ కన్యాపరిణయము		అంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక	0- 7-8
1-వ భాగము	7- 5-8	అరవదేశమువలె అంధ్రవాద్యము	1- 2-8
2-వ భాగము	8- 2-9	అక్షర సారసంగ్రహము	1-15-8
రెడ్డిగారి రెండు కాననములు	1- 2-6	లౌకికన్యాయాదివరణము	2- 4-8
అంధ్రభాషామాల	2-12-0	శ్రీ నూర్యయంధ్ర	
కానన పక్ష్యచరిత్ర 1-వ భాగం	15-11-0	నిఘంటువు 1-వ భాగం	207- 6-0
2-వ భాగం	8- 8-6	2-వ భాగం	168- 0-6
శతకము చందము 1-వ భాగం	4- 1-9	3-వ భాగం	177-12-6
2-వ భాగం	8- 7-0	4-వ భాగం	195-12-6
మనమత్తు సక భాండా గారం		సీతారామ చరిత్రము	0-18-0
I భాగము	1- 12-9	ఉత్తరరామ చరిత్రము	80- 4-0
II భాగము	1- 12-9	అమరము	8-12-6
సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము	1- 18-8	చుప్రూ రామాయణము	8-18-8
రసాభరణము	2-18-9	అభినవాంధ్ర వాద్యము	
అంధ్రశిల్ప చిత్రామణి	2-18-8	వికాసశైలి	7- 4-6
పాడక మహారచరిత్రము	1-14-9		
హంస సంజ్ఞము	0- 7-6		948-12-9

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు = ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు శేకటకుమారమహీపతి నూర్యారావు బహద్దరువారు
పితామహము మహారాజువారు, పరిషత్తువారి శాశ్వతములు.

శ్రీ శ్రీ శేకటగిరి మహారాజువారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజువారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా శేకటాచార్యులు అప్పారావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

శాహిత్యవికారద, రాశిభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కొలంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. వి. వి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. వి. (సహాయక శాశ్వతములు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు,

(కోశాధ్యక్షులు.)

, పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

, కోశాధ్యక్షుల శాస్త్రిగారు

, కొమ్మిరెడ్డి శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు, వి. వి.

, వెంకటేశ్వరరామబ్రహ్మరావుగారు.

, నిజమనోలు శేకటరావుగారు, ఎం. వి.

, పిల్లారిశెట్టి శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు, వి. వి., వి. ఎల్.

, పులివెందుల శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు, వి. వి., ఎల్. ఎల్. వి.

, మందూరి శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు, వి. వి.

, శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు.

, శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు, ఎం. వి. (అనన్య)

, శేకవరామమూర్తినాయుడుగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లికారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుంగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'నె' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము ఁట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లును.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము - ౩౭ { సర్వధారి. } సంవిక ౧-౩.
చైత్ర - భాద్రపదములు }

37

కాకినాడ

పరిషత్సభ్యులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1948-49.

విషయసూచిక.

1. సాహిత్య విమర్శము -
అవ్వల సామ్యరకర్మగార.	౧-౧౧
2. గ్రంథ స్వీకారము -	౧౨-౧౬
3. ఛందోదర్పణ సమీక్ష -
విద్యాన-రామార దొరస్వామి కర్మకవి.	౧౭-౩౨
4. విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి -
అమృతాది అనుకర్యులకు-అక్షరసేవము.	౯-౧౬
5. డి. కే. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద-	

కాస్త్రిగారు.

i - iv

1946-47 పర్యవసానము విషయసూచిక-

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౩. { సర్వధారి. } సంచిక ౧ ౩.
చైత్ర - భాద్రపదములు

శ్రీ:

“సాహిత్యవిమర్శము.”

(పూర్వానువృత్తము)

అప్పల్ల సోమేశ్వరశర్మ. P. O. L. (సింహావలము)

ఈవిషయమునకు గుంతుని యభిప్రాయము కొంచెము వేరుగ నగపడును. అతడు తన వక్రోక్తిజీవితమును గ్రంథములో సాహిత్య పదార్థమును జాలవరకు విమర్శించి ప్రతిపాదించెను. “వాచ్యవాచక భావరూపముగు సంబంధము శబ్దార్థములకు సహజమే గాన శబ్దార్థ సంబంధమాత్రము సాహిత్యమునుటకు వలనుపడదు. విశిష్టసంబంధమునే సాహిత్యమనవలయును. సంబంధవైశిష్ట్యమును బ్రతిపాదించు బోవు రీతిని బరిష్కరించుకొనుట యుక్తము.” అని గుంతుని తాత్పర్యసంగ్రహము. ఈవచనములను బరిశీలించిన నతనియాశయు తెల్లముగును. చూడండి:—1. “ఋషిదం సాహిత్యం నామ తదేతావత్ నిస్సీమాని సమయాధ్యని సాహిత్యశబ్దమాత్రేణ ప్రసిద్ధమ్, నపున కేతన్య

కవికర్మ కాశలకాష్టాధి రూఢిరమణీయస్య అద్యాపి కల్పిదపి విపశ్చిద
యమస్య పరమార్థజ్ఞతి మనాజ్ఞాత్రమపి విచారపదపీ మవతీర్ణః । తద
స్య సరస్వతీహృదయారవింద మకరందబిందుసందోహసుందరాణాం
సత్కవివచసామ సరాఽ మోదమనోహరత్వేన పరిస్ఫురదేతత్ సహృ
దయవత్చరణగోచరతాం నీయతే.” (ఋరకాలమునుండి సాహిత్య
ము శబ్దమూత్రముచేతనే ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఎవరు నద్దాని పరమార్థ
మును నిర్వచించలేదు. కాన సాహిత్యపదార్థమును సహృదయులకు
మనవిచేసుకొనుచున్నాను.)

2. “సహితయోర్భావస్సాహిత్యమ్”.

3. “శబ్దార్థౌ సహితావేవ ప్రతీతో స్ఫురతస్సదా । సహితా
వితి తావేవ కిమపూర్వం విధీయతే.” (శబ్దార్థములు సహితములుగనే
యెల్లప్పుడు స్ఫురించుచుండును. సహితములన నవియే. క్రొత్తగఁ జెప్పు
నదేమి ?)

4. “సనుచ వాచ్యవాచక సంబంధస్య విద్యమానత్వా దేత
యోఃకథంచిదపి ససాహిత్యవిరహః । సత్యమేతత్ । కింతువిశిష్టమే
వేనా సాహిత్యమభిప్రేతమ్”. (వాచ్యవాచక సంబంధము శబ్దార్థము
ములకు సహజమగుటచే వానికెప్పుడును సాహిత్యాభావముండదు.
అయినను విశిష్టసాహిత్యమే సాహిత్యపదార్థముగ నభిప్రేతమనది.) ఈ
మొదలగు వచనములు. కుంతకుఁ డిట్లు విశిష్టసంబంధమే సాహిత్య
మని స్థిరపఱచి తుదకు స్వాభిప్రేతమయిన వైశిష్ట్యము నీవిధముగ నిరూ
పించెను :— 1. “సాహిత్యమనయోశ్శిభాళాలితాంప్రతి కాఽప్య
సా । అన్యూనాఽనతిక్రత్వ మనోహరిణ్యవస్థితిః । సహితయోర్భావ
స్సాహిత్యమ్ । అనయోశ్శబ్దార్థయో ర్యాకాఽవ్యతాకిచేతనచమ
త్కారకారితాయః కారణం అవస్థితిః—విదితైవ విన్యాసభం
గీ... .. సాసాహిత్యముచ్యతే”. (లాగోత్తర

చమత్కారజనకముగు శబ్దార్థముల విచిత్రవిన్యాసము సాహిత్యమనఁబడును.) 2. “మార్గానుగుణ్యమథనో మాధుర్యాదిగుణోదయః | అలంకరణ విన్యాసోవక్రతాతిశయాన్వితః | వృత్త్యైచిత్త్యమనోహరి రసానాం పరిపోషణం | స్పర్ధయా విద్యతేయత్ర యథాస్వముభయోరపి | సాకాప్యవస్థితి స్తద్విదానందస్పందనుదరా | పదాదివాక్పరిస్పంద సారస్సహిత్యముచ్యతే |” (రసోచిత గుణాలంకారాది సహితము, లోకోత్తర చమత్కారజనకము, రసకల్పదయాకర్షకమునగు శబ్దార్థముల విలక్షణావస్థితి సాహిత్యమనిపించుకొనును.) అని దీనినిబట్టి “శబ్దార్థ విశిష్టసంబంధమే సాహిత్యపదమునకు ముఖ్యార్థము” అని కుంతకుని యాశయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. భోజుని నియత సాహిత్యమునకుఁ గుంతకుని విశిష్టసాహిత్యమునకును భేదమంతగ సిద్ధింపదు. భోజుని కావ్యనియతత్వమునకే కుంతకుఁడు వైశిష్ట్యమనిపేరిడినట్లు విశదమగుచున్నది. అయినను సంబంధాంతరమును సాహిత్యమనుటయు క్తమే కాదని కుంతకుని యభిసంధిగఁదోచుటచే నియ్యది మతాంతరముగఁ జూపఁబడినది.

రాజశేఖరుఁడు తనకావ్యమీమాంసలో సాహిత్యపదార్థము నతిసంగ్రహముగ నిరూపించి వదలివైచెను. “శబ్దార్థముల యథాతథ మగు కలయికయే సాహిత్య”మని యతనియాశయము. “శబ్దార్థ యోర్యథావత్సహభావేన విద్యా సాహిత్యవిద్యా” మొదలగు వాక్యములచే నీవిషయము తెల్లమగును. ఇతనిమతమునఁ గావ్యనియతత్వవై శిష్ట్యాదుల కావశ్యకతయుండదు. శబ్దార్థ సంబంధాంతరముకూడ సాహిత్యమనవచ్చును.

ప్రసిద్ధాలంకారికులలో సాహిత్యపదార్థ విచారమునుఁజేసినవారి తాత్పర్యము లీవిధముగ నున్నవి.

ఈ సాహిత్యపదము “సాహిత్యసంగీతకలాపహీన స్వాతృత్వ
సః పుచ్చవిషాదహీనః” “పదవాక్య పరమాణేషు యదేతత్ప్రతి
బింబితం | యో యోజయతి సాహిత్యే తస్యవాచీ ప్రసీదతి” “సాహి
త్యం శ్రీమురారేః” మొదలగు ననేక స్థలములలోఁ గొన్నిచోటులందు
కావ్యపరముగనుఁ గొన్నింటి నలంకారశాస్త్రపరముగనుఁ బ్రాచీన
కవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడెను.

ఇట్లు దుర్నిరూపణీయాధము, అలంకారికవివాదాస్పదము,
మహావిషయమునగు సాహిత్యపదమును, కాలక్రమమున “సామాన్య
ముగఁ గావ్యస్థలములగు శ్లోకాదుల యన్వయజ్ఞానము” అను నర్థ
మందుగూడఁ బ్రయోగించుట సంభవించెను. “వానికి సాహిత్య మధి
కము” “వీనికి సాహిత్యమల్పము” మొదలగు లోకవ్యవహారములనుఁ
బరిశీలించిన నీవిషయము గోచరించును.

ఇట్లే “సాహిత్యపాఠోనిధి మంథనోత్థమ్” “సంస్కృత సాహి
త్యమ్” “ఆంధ్రసాహిత్యము” “హిందీసాహిత్య” మొదలగు ప్రాచీ
నాధునిక వచనములనుఁజూచినచో సాహిత్యపదము క్రమముగఁ
గేవల వాఙ్మయ రూపాగమమునందునుఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నదని
నిశ్చయింపవచ్చును.

కాగా నిపుటికి సిద్ధించిన సాహిత్యపదార్థములివి:— 1. కేవల
వ్యాకరణవృత్తుత్తి ననుసరించి “సహస్థితి” రూపార్థము.

2. “శబ్దార్థా సహితౌ కావ్యమ్” అను లక్షణానుసారముగ
శబ్దార్థ సంబంధరూపార్థము.

3. భోజాభిమతముగు రసావియోగాదిరూపార్థము.

4. కుంతకాభీష్టముగు విశిష్టసంబంధ రూపార్థము.

5. శబ్దార్థముల యథాతథముగు సహభావమనెడి యర్థము

6. అన్వయజ్ఞాన రూపార్థము.

7. వాఙ్మయ రూపార్థము.

ఈవిధముగ స్వల్పముగు శబ్దముతో సాహిత్యపదార్థములు నిరూపింపబడినవి. ఎట్లొ యొకరీతి నగ్గా స్థరములను నిరూపించినను నిరూపింపవచ్చును. సహితశబ్దమునకు శాస్త్రసమూహమును నర్థమును జెప్పి యధ్యాహార శేషపూరణ లక్షణానులతో “పట్ ఛాస్త్ర సామాన్య సంప్రదాయార్థ జ్ఞానత్వము” అని పెగ్గలవాక్కులలో వొద్దుచుండు నర్థమట్టి యగ్ధాస్తరములతో నొకటి. నైయగ్ధములలో భోజకుంతక మతములు సహృదయ పరిగ్రహములు.

ఈయగ్ధములన్నిటి నటుంచి సాహిత్యపదపరమార్థనిష్కర్షను దెలిసికొనవలయును. “రసమేకావ్యాత్మ” యను మతము సర్వోత్తమముగ స్థిరపడినపిదప సాహిత్యపద పరమార్థము రసికహృదయా కర్షకముగ వికసించినది. ఎట్లనః— హితశబ్ద మేవిధముగఁజూచినను రసవాచకముగ సిద్ధించుచున్నది. చూడుడు:— 1. హితము=బ్రహ్మ నందనదృశ మగుటవలన రసికాగ్రేసరులకు వధ్యము. (రసము) 2. హితము=విహితము నిగూఢమని యర్థము. అభిధానాక్షణవ్యతి రిక్తమగు వ్యంజనావ్యాపారముచేతనే గాని యింకొకరీతినఁ బ్రతీయ మానము కానిదగుటవలన గూఢము. (రసము) అనిభావము. 3. హితము=సన్నిహితము. సతత కావ్య పరిశీలన పరిపక్వచిత్తులగు భావుకుల హృదయారవిందములందు సంసారరూపమున సన్నిహితము. (రసము) 4. హితము=నిహితము. సమ్యగ్గ్రీతమని యర్థము. మహాకవులచే బాగుగఁ బరిపోషింపబడినది (రసము) అని భావము. 5. హితము=అవహితము. వాల్మీకి వ్యాసాది మహామునులచే నేకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానింపబడినది. (రసము) ఎట్లైనను హితశబ్దమునకు రసమనియే యర్థము. హితముతోఁగూడినది. (హితేన-సహ=యు క్తమ్) సహితము రసవిశిష్టమని యర్థము. సహితముయొక్క భావము సాహిత్యము. ప్రకృతి జన్యబోధయందు ప్రకారముగ భాసించు నర్థమే భావప్రత్య

యాగమగుటచే సాహిత్యశబ్దార్థము రసమనియే పర్యవసించును. (రసవిశిష్టమను సహితశబ్ద జన్యబోధలో విశేషణముగ రసమే భాసించుచున్నదిగాన యని తాత్పర్యము) కాన సాహిత్యశబ్దార్థము రసము ఇదియే సాహిత్యపదపరమార్థము. రసముకావ్యాత్మయను సిద్ధాంతము సర్వాంగీకృతము; సునిశ్చితమునఁగాన నిదియే సర్వసహృదయపరిగ్రాహ్యము.

ఇట్లు సాహిత్యశాస్త్రమన రసశాస్త్రమని ఫలితము వచ్చినది. ఆత్మస్థానీయుమగు రసమును నిరూపించునపుడు శరీర, తద్ధర్మ, తదలంకారాది స్థానీయములగు శబ్దార్థ, గుణాలంకారాదులను నిరూపించుట యత్యావశ్యకము నుచితముఁగూడనగును. కాగా రసవిశిష్టమగు కావ్యముయొక్క స్వరూప సాధన సామగ్రి ప్రయోజనాదినిరూపణపరమగు శాస్త్రము సాహిత్యశాస్త్రమని సంపిండితార్థము.

4. శాస్త్రత్వ సమర్థనము.

ప్రకృతమున నిట్టి సాహిత్యముగూడ వ్యాకరణాదులవలననే శాస్త్రమేయని సయక్తికముగ నిరూపింపవలసియున్నది. వండితలోకమున నిటీవలఁగొన్ని యభిప్రాయపరిణామములు కలిగినను మొదటి నుండియు నిద్దాని శాస్త్రత్వవిషయమున నొకవిధమగు ననాదరము వ్యాపించియున్నది. కావునఁ బ్రస్తుతనిరూపణమున కావశ్యకత సంభవించినది. కొండతాలంకారికు లీవిషయమునఁ దగుశ్రద్ధవహింపక పోయిన నీవిషయమును క్లంకించి పట్టుదలతో సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రతను సమర్థించినవారు రాజశేఖర ధర్మసూరులు. వీరికావ్యమీమాంసా సాహిత్య రత్నాకరములందు బహుముఖములుగ సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము సమర్థింపబడియున్నది. ఆగ్రంథములందలి యుక్తులచేతను యుక్త్యంతరములచేతనుఁ బ్రస్తుతవిషయమును విశదీకరింపఁబడినది.

1. “సకలవిద్యాస్థానై కామతనం పంచదశం కావ్యం విద్యా
స్థానమితి యాయావరీయః | గద్యపద్యమయత్వాత్, కవిధర్మత్వాత్,
హితోపదేశకత్వాచ్చ | తద్ధిశాస్త్రాణ్యనుధావన్తి |” (పదునాలుగువిద్య
లని ప్రసిద్ధికలదు. కాని కావ్యవిద్యనుఁగూడ జేర్చి పదునైదువిద్యలన
వలయును. గద్యపద్యమయత్వము, హితోపదేశకత్వము మొదలగు
శాస్త్రాస్త్రలక్షణములు కావ్యవిద్యకును గలవు.

2. “పంచమీ సాహిత్యవిద్యేతి యాయావరీయః | సాహిత్య చత
స్సౌక్యమపి విద్యానాం నివృంతః |” (నాలుగువేదముల సారభూత
మగుటచే గావ్యవిద్య నైదవవేద మనవలయును.)

3. “ఉపకారకత్వా దలంకారస్సప్రముఖమ్ | ఋతేచతత్స్వ
రూపపరిజ్ఞానాద్వేదార్థానవగతేః |” (అలంకారవిద్యను విడిచిన
వేదార్థసమ్యక్జ్ఞానము కలుగనేరదు కాన అజ్ఞత్వమనగా నుపకార
కత్వమగుటచే గావ్యవిద్యయు వేదార్థవిజ్ఞానోపయు కమగుటవలన
నద్దానివేదవ వేదాజ్ఞ మనవలయును.) ఈ మొదలగునవి రాజశేఖర
వచనములు వీరి శిరశీలనచే సాహిత్యమును, పదునైదవవిద్యగాను,
ఐదవవేదముగాను, ఏడవవేదాంగముగాను, దప్పకఁ బరిగణింపవలయు
నను రాజశేఖరుని యభిసంధియు, దన్మాత్రమున సాహిత్యముయొక్క
శాస్త్రతయు స్పష్టమగును.

మఱియుఁ బ్రతిశాస్త్రమందు నేదోయొక యసధిగతవిషయము
సంపూర్ణముగ విచారింపబడును. అట్లే సాహిత్యశాస్త్రమునఁగూడ
నసధిగతమగు కావ్యవిషయము పూర్ణముగఁ బరిపించబడుచున్నది.
గాన నదియు శాస్త్రమే. విషయము, ప్రయోజనము, పురుషార్థ పర్య
వసానము, కర్తవ్యతాబోధక ప్రమాణము నుండుటచేఁగావ్యము విమ
ర్శింపఁదగినదియే కాదని వాదించుటమాత్రము యుక్తముకాదు.
కావ్యమీమాంసకు వత్సమాణస్ఫర్యాసమగు కావ్యమే విషయము.

గావ్యమునకుఁ గీర్వాదులు పెక్కు ప్రయోజనములు గలవు. అయ్యది మున్నందు పూర్తిగఁ బ్రదర్శింపఁబడును. అంగములకు ప్రధానఫలము చేతనే ఫలవత్వమును న్యాయముననుసరించి కావ్యప్రయోజనములను బట్టియే కావ్యమీమాంసకును సప్రయోజనత్వము సిద్ధించును. అట్లే “కీర్తిం స్వర్గఫలా మామూరాసంసారం విపశ్చితః |” అనునభిప్రాయము వచనానుసారముగ స్వర్గాదిసాధకముగు కీర్తికి సాధనమగుటచేఁ గావ్యము పురుషార్థపర్యవసాయియనగును. ఇట్లుండ నిట నొకశతక యుదయింపవచ్చును. ‘‘వక్రియుపదేశమునకుఁ బ్రవృత్తినివృత్తిబోధనమే ప్రధానప్రయోజనముగదా ! అయ్యది యుపదేశాస్తరములచేతనే సిద్ధించునుగానఁ గావ్యోపదేశము వ్యక్తియు’’ అని. ఈశతక నిలువ నేరదు. తుల్యయుక్తిచే (కావ్యోపదేశముచేతనే ప్రధానప్రయోజనము సిద్ధించుటవలన యుపదేశాస్తరములు అనుదానిచే) నుపదేశాస్తరములే యేల నిర్ధారములు కాకూడను ? వేదార్థసమీక్షిస్తానాదుల కుపదేశాస్తరము లవసర మందుమేని యందుకొఱకీ కావ్యోపదేశమునకు నావశ్యకత సిద్ధించునని యెఱుంగునది. అన్నివిధముల నుపదేశాంతరములతో సమానయోగక్షేమము కావ్యోపదేశము. మీదుమిక్కిలి యుపదేశాస్తరములకంటె మిక్కిలముగు నాధిక్యముందుటచేఁ గావ్యోపదేశమునకే యావశ్యకత సంప్రాప్తమగును. ఇతిరోపదేశములకంటెఁ గావ్యోపదేశమునకుండు సతిశయమెట్టిదో కొంచెము వివరించుట యుచితము. ఉపదేశము ప్రభుసమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, సమ్మితము, కాంతాసమ్మితమునని త్రివిధము. ఇటసమ్మితశబ్దము సద్భూతము. అందు ప్రభుసమ్మితము వేదము. వేదమున సర్థమునకప్రాధాన్యము శబ్దమునకే ప్రాధాన్యమునుగాన సద్దానికి ప్రభుసమ్మితత్వముపపన్నమగుచున్నది. లోకములో నొకానొక ప్రభువు భృత్యాదుల నెట్లు వాఙ్మూలముచేతనే యొక కార్యమందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయును

నింకొకకార్యమునుండి నివర్తింపజేయుచు విపరీతముగఁ జేసినచో దండించుచు నుండునో యట్లే శ్రుతియు లిజ్ (విదధీత) లోట్ (వద) త-శ్చదాది (ప్రశ్నపితృశ్చ) నిర్వర్తకప్రశ్నయనహితములగు నాకార్యముల చేతనే పురుషుల సప్తకార్యములందు ప్రవర్తింపజేయుచు ననిష్టకార్యములనుండి నివర్తింపజేయుచు విపరీతముగఁ జేసినచో దండనస్థానీయచుగు ప్రత్యవాశుముచుఁ జూపుచుండును. శబ్దయవగా విధిప్రత్యయనహితవాక్యము. ప్రసర్తకత్వమే (పురుషుఁ బ్రవర్తింపజేయుట). దానికిఁగల ప్రాధాన్యము. అందుచే శబ్దప్రధానమైన శాస్త్రము. ప్రభుసమృతమును లక్షణము ఫలించుచుఁ గాన వేదము ప్రభుసమృతమును విషయము నిర్విచారము. ప్రభుసమృతోపదేశమున మనమున కాహ్లాస ముండదు. భయభక్తులతోఁ బురుషుని ప్రవర్తింపవలసి వచ్చును.

మిత్రసదృశములు పురాణములు. అస్మిన్ అర్థప్రధానములు. అర్థమవగా వాక్యార్థము. ప్రాణాన్యసిఁ బ్రవర్తికత్వమే గానఁ బదార్థమున కట్టి ప్రవర్తికత్వము లేకపోయిచేఁ బదార్థమును మాత్రమిచట గ్రహించరాదు. పురాణము లర్థబాధ్యమాపము (స్తుతివిదాప్యరూపములు) లగుటచే వేదమువలె “ఈకార్యమునట్లు చేయవలయును” అను విధిబలముతోఁ బురుషులకు హితాహితములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయుచున్నది. ఇక నేమన మిత్రులవలె యుక్తులతో ననునందుచి మహాపురుష గుణసర్వనామలద్వారా ప్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయుచుండును. కానఁ బురాణములు మిత్రసమృతములు మిత్రసమృతోపదేశమువలనఁ గొంచె మ్మాహ్లాసానురాగములు కలుగుచుండును.

కాంతాసమృతము కావ్యోపదేశము. ధ్వని ప్రధానమైన కావ్యమే కాంతాసదృశమనబడును. వీక్షణి యొప్పునముగ నులు

కకంబులకకం గేనలము కటాక్షవలొకనహవభావాదులచేతనే పురు
షునిఁ బరవశునిజేసి యిష్టానిష్టములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులఁ గలు
గఁజేయుచున్నదో యట్లే కావ్యమును సహృదయ చమత్కార కార
ణము, శబ్దార్థోభయ శక్తిమూలమునగు వ్యంజనావ్యాపారము చేతనే
“రామాదులవలెఁ బ్రవర్తింపవలయును.” “రావణాదులంబోలి ప్రవ
ర్తింపఁగూడదు.” అను ప్రవృత్తి నివృత్తులను మనసు నొవ్వకుండ
సంతోషపూర్వకముగ సంపాదింపఁజేయును. కాంతోపదేశమువలన
సంపూర్ణాహ్లాదానురాగము లుద్భవించును. ఈవిషయమునే విద్యా
నాథుడు “యద్వేదాత్మభుసమ్మితాదధిగతం శబ్దప్రధానాచ్చిరం
యచార్థ ప్రవణాత్పురాణ వచనాదిష్టం సుహృత్సమ్మితాత్ । కాంతా
సమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్య కావ్య శ్రియాకర్తవ్యే కుతు
కీ బుధోవిరచితస్తస్య స్పృహం కుర్మహే.” అనుపద్యముచే వెల్లడిం
చెను. సాహిత్యసారమం దచ్యుతరాయఁడును.

శిష్టాసోః సుందరీరీత్యాకావ్యం సముపదేశకృత్ ।

విహితా ముష్మికాదేర్యత్సయమన్యార్థ ఉచ్యతే 1

వేదోపదేశ కావ్యాది శబ్దభేదాత్ప్రధా మతః ।

ఉపదేశో నృపసుహృత్సుందరీ రీతితఃకృమాత్ । 2

నృపాజ్ఞావత్తు వేదాజ్ఞాఽనుల్లంఘ్యైవేతి వైదికః ।

నృపరీత్యోపదేశోఽసౌఖలవీవాఽతిసౌఖ్యదః । 3

సుహృదుక్తి కృతౌసౌఖ్యం ఫలే నోచేద్యయం నహి

సుహృద్ప్రీత్యోపదేశోఽయమితిహాసాది కర్తృకః । 4

యోఽధికారిసుఖాయైవశ్రీవణేఽనుష్ఠితాఫలే ।

కాంతారీత్యోపదేశస్సాత్సోఽయంకావ్యాది సంభవః ।

సుందరీ స్వేశహృదయం వశీకృత్య స్వసద్గుణైః ।

తాఃకం వైదికంజాఽపి కూజశీఘ్రం ససాధనమ్ ।

తద్యత్కావ్యాద్యపి శ్రీమన్మహారామాయణాదికమ్ ।

శ్లోతుర్మనో వశీకృత్యహితం వక్తి న హేతుకమ్ ।

అయం సర్వత్రనుఖదః శృవణేనుస్మితావపి ।

తస్మాద్యై రసాత్పక్షైః ఫలేత్విష్టార్థ సిద్ధితః ॥”

౩

అను శ్లోకములచే గావ్యోపదేశాతిశయమునుగడించెను. విశ్వనాథకవి రాజకూడ సాహిత్యదర్శనమున “చతుర్వర్గప్రాప్తిర్ని వేదశాస్త్రభ్యో నీరసతయా దుఃఖాదేవ పరిణతబుద్ధినామేవ జాయతే | పరమానందనందో హజశకతయా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధినామపి పునః కావ్యాదేవ | ననుత్తరీ పరిణతబుద్ధిభిన్నత్పు వేదశాస్త్రేషు కావ్యేషు క్షితి యత్నః కరణీయ ఇత్యపి నవక్తవ్యమ్. కటుకౌషధోపశమనీయస్య రోగస్య సితశర్కరోపశమనీయత్వే కస్యవారోగిణ స్సితశర్కరా ప్రవృత్తిస్సాధీయసీ సస్యాత్ |” అను వచనములతోఁ జమత్కార ముగఁ గావ్యాతిశయమును విశదీకరించెను. ఇట్లు కావ్యాతిశయప్రతి పాదకములగు నాలంకారిక మూర్ధన్యోక్తులు వందలకొలది యున్నవి. అందుచేఁ గావ్యోపదేశ ముపదేశాంతరములకన్న మిన్నయని స్థిరపడు టవలన నయ్యదియే సాగ్ధకము నావశ్యకమునని విశదమగుచున్నది.

(సప్తశేషము.)

గ్రంథ స్త్రీ కారము

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే బ్రాహ్మగ్రంథమాల
యందు బ్రచురింపబడిన నీకింది యమూల్యగ్రంథములు మాతాశ్వ
స్థానమునకు సాదరముగ నొసంగబడి స్వీకరింపబడినవి.

(1) కాశ్యపసంహిత- జ్ఞానకాండము. (2) దూపకపరిశుద్ధి
(3) ఆంధ్రకువలయాశంకము. (4) శృంగారసంక్లిష్టములు. (5) శ్రీ వేంక
టేశ్వరవచనములు. (6) శ్రీ వేంకటేశ్వరలఘుకృతులు.

శ్రీ దేవస్థానమువారు తమకు సంస్కృతాంధ్రాదిభాషలయం
దును, హిందూమతసంప్రదాయములందునుగల యభిమానముతో
దిరుపతియందు సంస్కృతకళాశాలను, ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమును,
ప్రాచ్యపరిశోధకసంఘమును నెలకొల్పి వారి కనుబంధముగ నొక పత్రి
కనుకూడ బ్రకటింపుచున్నారు. అందమూల్యములగు వ్యాసములు,
సంస్కృతాంధ్ర తమిళభాషలయందును, నాంగ్లమునను బ్రచురింపబడు
చున్నవి.

వీరి ప్రాచ్యగ్రంథమాలయందు వైఖానసాగమమును గూర్చిన
అత్రిసంహితయందలి సమూర్తార్చనాధికరణమిదివరలో బ్రకటింపబడి
నది మరల నాయాగమమునకు ముఖ్యముగ కాశ్యపజ్ఞానకాండమును
గ్రంథమివ్వకు వెలువడినది. వైఖానసీయులకు కృష్ణముజుర్యేదాను
బంధముగు కల్పనూత్తములేగాక జాతి సిద్ధాంతములను, దేవాలయము
లందలి యర్చనాదులను వివరించు మరీచి, అత్రి, కాశ్యప, భృగు
సంహితలును ముఖ్యమైనవి. అందు మరీచికృతముగు విమానార్చన
కల్పము, అత్రిరచించిన సమూర్తార్చనాధికరణమును గ్రంథము లి
వరలో బ్రకటితములు.

కాశ్యపజ్ఞానకాండము

పెక్కు-విషయముల నుద్ఘాటించుచున్నది. గ్రంథప్రారంభమున భువన నిర్మాణము, జంబూద్వీపవిస్తృతి, ఖండములు మొదలగునవి తరువాత వాస్తువిషయములు, విమానదేవసభాదికల్పనములు, ఆచార్యవరణము, భూమిశుద్ధి, దారుయిష్టకానంగ్రహణము, బ్రహ్మస్వరూపము దశావతారస్వరూపము, శూలస్థాపనము, నిత్యార్చనవిధి, అలంకారాసన్నాపనవిధులు, ఆచార్యకార్యముల సంభవించు దోషములకు దగిన ప్రాశస్త్యిత్రములు మొదలగునవి గ్రంథాంతమున అష్టాక్షరీమంత్రకల్పము, తన్మహిమయు విశదీకరింపబడినవి. ఈగ్రంథమునందలి విషయములు కేవలము వైఖానసులకేగాక తదితరులకు నవశ్యకతనీయును. వైఖానసాగ్రమును గూర్చియు సంహితలను గూర్చియు విపులముగా విమర్శగ్రంథము నాంగ్లమున బ్రకటింతుమని యుపోద్ఘాతమున దెలుపబడినది. అట్టి గ్రంథసాంగ్లముననేగాక యందఱకును దెలియునటుల నాంధ్రమునకూడ బ్రకటింపవలయునని పరిశోధనాలయాధికారుల హెచ్చరించుచున్నాము.

(2) రూపకపరిశుద్ధి- ఇది అలంకారశాస్త్రమునకు జెందిన విమర్శ గ్రంథము. పండితరాజు దేశికతిరుమలై తాతాచార్య శిరోమణిచే రచింపబడినది. ఉపమారూపకాలంకారములను కూర్చి పెక్కు అలంకారగ్రంథముల పరిశీలించి వ్రాయబడినది. భోజుని సరస్వతీకంఠాభరణము ననుసరించి, 'సామాన్యాశ్రయోగే' అను పాణిని సూత్రవివరణ మొనరింపబడినది. సంగ్రహముగ గ్రంథారంభముననే గ్రంథప్రయోజనమును వివరింపుచు గ్రంథకర్తలు సాచారవింశమనుచో రూపకమని పలువురంగీకరించియుండ, గొందఱు ఉపమయునగునని నిర్వచించియున్నారు. అది సమంజసముగాదు. దాని సుపపాదించుచు నహృదయరంజనమునకై రూపకపరిశుద్ధియును సీగ్రంథమును రచించితినిని

తెలిపియున్నారు. ప్రాసంగికముగ దండి, వామన, భామహ, రుద్ర టాది ప్రాచీనాలంకారికులమతములను, అప్పయదీక్షిత, జగన్నాథాది యర్వాచీనుల యభిప్రాయములును విచర్చింపబడినవి. ఉపమారూప కముల యాదాధ్యస్థితిని జెలియగోరువారికిది మిక్కిలి సహాయకారి యగు ననుట నిర్వివాదాంశము. వెల 2 రూప్యములు.

(3) ఆంధ్రీకువలయానందము. ఉభయభాషావర్ణిణ కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచింపబడినది. విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ సులభమగురీతిని మూలమునందలి విషయములు లలితమగు శైలి నాంధ్రీకరింపబడినవి. కాని క్లిష్టమగు నాలంకారిక శాస్త్రవిషయకములగు చర్చలతో గూడియుండుటచే, మూలము వలెనే గొన్నిస్థలముల పాఠకులకు కష్టసాధ్యమయ్యే చెప్పనగును. ఈ గ్రంథమువలెనే యిటీవల ప్రతాపరుద్రీయ, సాహిత్యరత్నాకరాది గ్రంథము లాంధ్రీకరింపబడినవి. కాని 'అనధీశే మహాభాష్యే వ్యర్థా సావదమంజరీ' అనినట్లు క్లిష్టతమములగు మూలగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన వానిపర్యవేషము నందేహాస్పద మనదగును. మూలవిషయములను తగురీతిని సంగ్రహముగ దాన యుదాహరణముల గైకొని వివరించి, విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ స్వతంత్రరచనములనేయొనర్చుట మంచిదని తోచుచున్నది. ఈవిషయము నిదమత్యమని పండితబృందమే నిర్ణయించునుగాక. అయినను విశేషపరిశ్రమ వహించి మూలభావములను శక్త్యనుసారము సులభమగుభావము వివరింప ప్రయత్నించిన గ్రంథకర్తల ప్రయత్నమెంతయు బ్రశంసనీయము. వెల రు 3-12-0.

(4) శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములు.

(5) శృంగార సంకీర్తనములు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి యాస్థానమున సంకీర్తనా శాఖ్యులగు తాళ్లపాకవారి నెఱుంగని యాంధ్రీవాఙ్మయభిలాషు

లుండు టరుదు. వారి గ్రంథములలో ముఖ్యములగు అష్టమహిమీ కల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉపాపరిణయములేగాక, చిన్న కృతులు పెక్కులు గలవు. వానిలో చాలభాగము దేవస్థానమున రాగిరేకులలో వ్రాయించబడి శాశ్వతముగ జాగ్రత్త పఱుపఱచినవి. దేవస్థానము వారిటీవల ప్రాచ్యపరిశోధనశాలయం దాంధ్ర వాఙ్మయ పరిశోధకులును, సుప్రసిద్ధ విమర్శకులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వర్మల సహాయముచే అన్నమాచార్యుల శృంగారసంకీర్తనములను, పెదతిరుమలాచార్యుల శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములను బ్రకటించి యున్నారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములను గ్రంథమునకు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమగు పీఠికయందు వచనరచనము, తద్భేదములను గూర్చి సోదాహరణముగను, సవిమర్శముగను వివరింపబడినది. మఱియు తాల్పాకవారు శచించిన గ్రంథములు, వారి వంశక్రమము దెలుపఁ బడినవి- శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములు కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనము లను నామంతరము గల్గిన సింహాగిరివచనముల బోలియున్నవని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఈవచనములు సులభమగు శైలిని పెక్కు వేదాంతవిషయముల బోధింపుచు భక్తిప్రధానములై యల రారు యున్నవి. భావస్ఫూరణము, అర్థగాంభీర్యముగలిగి తేటతెనుంగున మధురముగ రచింపఁబడిన యీగ్రంథము ఆంధ్రభాష యందు ప్రథమ వచనరచన దుస్సాధ్యముకాదని ఘోషింపుచున్నది. సహృదయు లందలి మాధుర్యమును గోరి యానందింతురుగాక వెల రు 1-8-0

(6) శ్రీ వేంకటేశ్వర లఘుకృతులు. ఇదియు శ్రీ శాస్త్రిగారి చే బరిష్కరింపఁబడిన గ్రంథము. ఇందు కొన్ని కృతు లసమగ్రము. కొన్నిటికి కర్తలపేర్లును తెలియుటలేదు. అయిననేమి యముద్గీతములు. తమనానైపుణ్యముగలిగి సహృదయానందరంజకము లనడగును.

తరిగొండ వెంకటాచార్య రచించిన శ్రీ రమాపరిణయమును ద్వీపదయు
తుదిని జేర్చబడినది. ఇదీ యముక్తులు ౨ గలవు. వెల రు 1-8-0.
పై గ్రంథములు వలయువారు శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధ
నాలయ ముఖ్యాధికారులకు వ్రాయవలెను.

7. తోక చుక్క—అనంతాత్మసుల వేంకట సూర్యరామారావు.

వెల 0-6-0 లు.

ఇది ఖగోళశాస్త్ర విషయకముగా చిన్న గ్రంథము. ఇందు
గ్రంథకర్తలు తోక చుక్కలస్వరూపము, దానికిని సూర్యకటుంబము
నకు గల సంబంధము, ప్రాచీన ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించిన ధూమ
కేతువులు, వానివృత్తాంతము, పునరావర్తనము, మొదలగు విషయము
లన్నియో సంగ్రహముగా విమర్శించియున్నారు. సులభముగా వ్యావ
హారికభాష నీ గ్రంథము రచింపబడినది. అవతరమైన తావులకొన్ని
పదముల కాంగ్లపదములును సులభగ్రాహ్యతకొరకు దెలుపబడినవి.
గ్రంథకర్త లిట్టి చిన్న గ్రంథములనే గాక ఖగోళశాస్త్రమునుగూర్చి
విపులముగ కథాచూపముగ నుడువటముల గ్రంథముల రచించవలసి
యున్నది. ఆంగ్లమున సర్-రాబర్టు బాల్ లను ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు
The story of the Heavens ఖగోళ వృత్తాంత కథయును
గ్రంథమును కేవలము శాస్త్రజ్ఞులకే గాక సామాన్యులకుగూడ సులభ
ముగ దెలియుటకై రచించియున్నాడు. దాని నాదర్శముగా గొని
యితీవల పరిశోధనాఫలితముల గూడ జేర్చి హృద్య మగురీతినిపాఠశాలా
విద్యార్థుల యవయోగార్థము నుపదేశము భావలయందు గ్రంథములు
రచింపబడవలసియున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల వలయుచోటుల ఫోటో
చిత్రములను గూడ జేర్చవలసియుండును. ధూమకేతువులనుగూర్చి
యాద్రమును దెలుపవలసిన ముఖ్యవిషయముల వివరించిన గ్రంథకర్త
ప్రణేతా మెంతయు బ్రశంసనీయును.

ఛందోదర్శనసమీక్ష.

(అనువృత్తము)

విద్యాన్-రావూరి దొరసామిశర్మకవి.

ఛందోదర్శనంబుపైఁ దరువాతి కవుల సవరణలు,

అనంతాని ఛందశుండలి లక్షణములందుఁ గొఱపడినవానిని
దోషములని తోచినవానిని దరువాతి లక్షణములు కొంతవఱకు నవ్ర
యోగప్రదర్శనముగాఁ బూరించియు సంస్కరించియు నున్నారు.
వానం గొన్నింటి నీక్రిందఁ దెల్పెదను.

(1) త్రికారప్రాసము:-

సంఖ్యఁ బలుకు త్రికారంబుఁ జనుఁ దకార

సదృశమై త్రికారప్రాస సంజ్ఞగలిగి

అత్రివిక్రముఁ డభయప్రదాతమనఁగ

వాక్త్రీపథగోజ్జ్వలాలు విష్ణుభక్తుఁడను. (1-45)

అని వ్యాసినాడఁజూడు. కస్తూరిరంగకవి రంగరాట్ఛంద
మున 'సంధిబల్కు త్రికారంబను పాఠమిచ్చియున్నాడు, గాని యది
సరిగాదు. ఇది సంఖ్యార్థక త్రికారంబుగాన రంగకవి పాఠమున కర్థము
పొసఁగకున్నది. అనంతానే యనుసరించిన చిత్రకవి పెద్దన లక్షణపాఠ
సంగ్రహమున “ఓత్రిలోకస్తుత నీతిజ్ఞయను సంఖ్యఁ బలుకుఁ ద్రికార
మన్త్రాస సంజ్ఞ”యని రచించెను అత్రివిక్రముడను శబ్దమున కర్థము
సరిపడలేదు ఆ త్రివిక్రముఁ డనియుండును. అత్రతీ పథమును సంఖ్యా
ర్థకత్రికారప్రాసంబును సంఘటితములగును. సంధిఁ బలుకు నవపా
ఠము రంగరాట్ఛందమున గోచరించుచున్నది గాని లక్ష్యమున 'ఆ త్రి
విక్రము'డను సత్పాఠమే 'పలయుచున్నది. 'పాఠ + త్రివిక్ర' అను
రెండవ యుద్ధాహరణములో స్థైర్యము సంఖ్యార్థక త్రికారమేయున్నది.

అప్పకవిసంఖ్యార్థక త్రిశారమునకే చెల్లునను నీప్రాసలక్షణము తక్కు-
గల ప్రయోగములకు సరిపడమిచ్చే దనగ్రంథమున నీపద్యమును జేర్చు
కోలేదుగాఁబోలు !

(2) బిందుప్రాసము- పాల్లు నశారము బిందువై ధశారము నూడిన
ప్పుడే యీప్రాసమునకుఁ బ్రయోగసిద్ధి యనంతుఁడు ప్రసాదిం-
చుట సరిగాదని “బిందువై పాల్లునాఁడెందు సంధులను గనందగు
ప్రాసంబు బిందువగుచు (లక్షణ-1-65) నని సామూన్యముగా నన్ని
పాల్లులకుంజెల్లు నర్థమొనంగునట్లు చిత్రకవి పెద్దన నవరించియు
న్నాఁడు. ముద్దరాజు రామన, కూచిమంచి తిమ్మనలు పరుషసరళ
పరకంబగు ద్రుతంబునకు బిందుత్వమగునను లక్షణమురచించి
లక్ష్యంబు లుదాహరించిరేకాని యనంతుని ధశారమూత్రలక్షణ
మును విమర్శింపరైరి. రంగయోగవి యనంతుని లక్షణమును
జేకొని, బిందుపూర్వకంబులగు ధశారేతర పాల్లులకును బ్రయో-
గంబులునూపి లక్షణము వ్రాసెను.

(3) అర్థబిందుప్రాసము-పటలకుమూత్రమేయనంతుఁడు చెప్పినాఁడనియు,
పరుషసరళంబులన్నింటికి ప్రాసము ప్రయోగములందుఁ గాఁగ
బడుచున్నదనియు, నప్పకవియు నట్లే చెప్పినాఁడనియు ముందే
తెలుపఁబడెను. చిత్రకవి పెద్దన ‘అటసున్న గలపక యరయ
నిట్టిందువై, తేలిసచోటను దెలియ వినుఁడు, దాఁటఁగేసఁగినుతుఁ
డేటిగుంపులజేనిఁ జాఁపుగా లంఘించియేవుమీఱ, నన వర్థబిందువై
యమరు ప్రాసంబగు’ (1-65.)

అని వ్రాసెను. పటలకుమూత్రమేయని సూత్రింపలేదుగాని
యూదాహరణము లనంతుని ననుకరించి పటలకే యిచ్చెను. ఇందు
మఱొక యంశము- ‘మాటలేటికి మేటితా’బేటి కనఁగ’నను ననంతుని
పద్యమునఁ దా’బేటిశబ్దమున ‘టి’ యుపవిధక్తిగాన నయ్యది సార్థ

బిందుకముగాదని ముందు వక్కణింపబడినదిగదా. సార్థబిందుకమని వాదించినచోఁ బెద్దనపద్యమునందలి 'వాఁటఁగేసరి సుతుఁడేటిగుంపుల' ననుదళములోని 'ఏటి' (ఏటు + టి) శబ్దమహాపవిభక్తికాంతము గాన సార్థ బిందుకమే 'వాఁట, ఏటి' అను రెండుచోట్ల సర్థబిందువులుండి యుదాహరణము వ్యర్థంబగు. పెద్దన ప్రయోగమే యహాపవిభక్తిక టి వర్ణంబు సార్థబిందుకము గాదని చాటుచున్నది.

కవిజనసంజీవనీకర్త రామన 'అర్థబిందువు నిర్బిందువగు పదంబు, ప్రాసముల దీర్ఘములమీఁదఁ బలుకఁజెల్లు, మూఁడు మూర్తులు నేకమై కూడెననగ, పోతుమూఁడలనణఁచె నిత్యోక్తుఁడనగ' అనుపద్యమును, దానిక్రింద 'అనంకుఁడు చెప్పినరీతిలపలకు మాత్రమే కాదు అన్నింటికీఁ జెప్పవచ్చును' (ప్రథమతరంగము) అనువచనము వ్రాసి విరాటపర్వములోని 'లోకము వంచింపందగు చీకటిరేయొకవే' నను ప్రయోగమిచ్చియున్నాఁడు. సర్వలక్షణసారసంగ్రహకర్త తిమ్మన రామనవలెనే యనంతుని లక్షణము సరికాదనిచెప్పి వై రామననే యా క్రిందిరీతి ఖండించియున్నాఁడు.

అర్థబిందువు నిర్బిందువగు పదముల

ప్రాసములు దీర్ఘముల మీఁదఁబలుకఁ జెల్లు

ననుచుఁ దగముద్దరాజు రామన వచించె

హాస్యములమీఁద నటువలె నలరుదుద్య. (2-19)

తిమ్మకవి రామననే ఖండించినాఁడుగాని 'నిడువులు సరసున్నలు తమ కెడమనుగల కచటతపల కిం బ్రాసములై దొడరును నిర్బిందువులొక్కెడ'నని రామన మతమునే చెప్పిన యప్పకవి లక్షణంబుగూడ దానిచే నపొస్తమగుచున్నది. ఇట్లే యీసందర్భమున లాక్షణికులు భిన్న భిన్నంబులుగా లక్షణములు రచించిరి.

(4) సంయుత ప్రాసము- (అనంతచ్ఛందము)

గీ. పాడు నూరు ప్రోలు బహువచనంబులై

పరఁగుచుండు నూదిపలుకునపుడు

తేల్చికలుకునపుడు దీపించు సంయుత

ప్రాసమిరు దెఱఁగులఁ బద్మనాభ. (1-55)

గీ. పాల్లు మనుజులెక్క- పాల్లుగాఁ దొడఁగె న

యూర్జులు మిగుల బలసఁ బోర్జుగాఁగ

తాగ్యవంతుఁడేలు పాల్లుకు నూల్లును

ప్రోర్జునయ్యెబ్రాతె కూల్చిచటను. (1-56)

గీ. తెలుఁగునందు లేడు లలింగిందినుడి గుచ్చె

గుమ్మెనాఁగ రేఫకొమ్ము గాని

ప్రాసమైతి చొరదు దా సంయుతప్రాస

మగును రేఫక్షతము ననుసరించి. (1-57)

క. ఈక్రిందటి రేఫలు సమ

మై క్రాళుచుఁ జేలి ప్రాసమగు సంయుక్తం

బాకూర నకరభయమున

వాక్యవృద్ధి గజము భక్తవత్సలుననఁగన్. (1-58)

ఇందుఁ దొలి రెండు పద్యము లొక విషయమును, మరిరెండు పద్యములు మఱొక విషయమును జెప్పుచున్నవి. (1, 2 వ) పాడు, ఊరు, ప్రోలు శబ్దముల బహువచనములు పల్లు, ఊల్లు, ప్రోల్లు. ఇవి సంయుక్తములు. వీనికి బరస్పర ప్రాసమైతి రెండవపద్యమునఁ జూపఁబడినది, సరియే. నాల్గుపాదములందుఁ బ్రాసమున నాల్గు లేక రీతినంతవలయు; సంయుక్తాక్షర మొకటనున్న దక్కిన చరణంబులందు నాసంయుక్తమే యుండవలయు, ననునవి ప్రాససామాన్య లక్షణములు. పై రెండవ లక్ష్యపద్యము ప్రాససామాన్య లక్షణమందే గతార్థమగును

గాన దీనిని మఱలనేల చెప్పవలయునను సంశయ ముప్పతిల్లెడుఁ గాని లక్షణమును బరికించినచో 'ఊఁదిపలుకునపుడు తేల్చి పలుకునపుడు దీపించు సంయుతప్రాస'మను దశమున కర్థము వేఱుగాచున్నది. అనంతముని లక్ష్యమున నూఁదుతేలు పలుకు సంయుతముల ప్రాస మైతిగాన రాదు. అందుఁ గలవన్నియు నూఁదిపలుకుఁబడునవియే. ఇవిషయము చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములోని యాకించి పాదములచే నిస్సంశయముగా స్పష్టమగుచున్నది.

“పాడునూరునుబోలుఁ బాల్లు నూల్లుఁ
బోల్లును మొగులు మొగుల్లును నివిమొదల్
బహువచనములైన పట్ల నూఁది
వలికినప్పుడు తేలఁబలికిన సంయుత
ప్రాసంబుద్వివిధము పరఁగుఁ గృతుల.”

ప్రోలు మొగులు శబ్దముల బహుత్వములు ప్రోల్లు మొగుల్లు. ఇందు మొదటిది దీర్ఘపూర్వక సంయుతము; రెండవది హ్రస్వపూర్వక సంయుతము. ఇవియే యూఁదితేల్చి పలుకుఁ బడునవి. వీనికి బ్రాస మైతి ఘటిల్లుననుట సంయుతప్రాసము.

అనంతమాత్రుని సఁపూర్ణముగా ననుసరించినవాఁడు పెద్దన. ఇయ్యంతముఁ జూపుటకిది ఫలముగాదు గాన నాకచించెను లక్షణ సారసంగ్రహ విమర్శనమునఁ జూపెదను. అనంతఁడచ్చిన పాడు-ఊరు ప్రోలు శబ్దములపై గ్రహించి పెద్దన తేల్చిపలుకు నుదాహరణము లేమిచే మొగులు శబ్దంబొసంగి కొఱవడిన దోసంబును నవరించినాఁడు. అనంతఁడు ప్రాససామాన్యలక్షణనిర్దేశంబున “నక్షిగమనఁ డన నధోత్తజుడన సంయుతాక్షరాది చెల్లు ననమగురువు” (1-32) అను పద్యమును రచించియున్నాఁడు. ఇందే సంయుతప్రాసంబులోని యభి ప్రాయంబు చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బునరుక్తిగా నేల యనం

తుడు సంయుత ప్రిసంబు వక్కణించెనో శోచనీయము. ఏతాదృశం బగు నసంగత మార్గమును దిలకించియే పెద్దన 'జడ్డయు జడ్డయునమ ముఁజేసి ప్రిసముంచుట నమప్రిస నామంబగు'నని సామాన్యలక్షణంబు దెల్పి దానిక్రింద నీవిశేషలక్షణమును (సంయుతప్రిసము) జెప్పినాడు. అనంతని మార్గమును దర్శాతిలాక్షణికు లెవ్వరు ద్రోక్కలేదు. (3,4 ప) తెలుంగులందు వట్టువసుడిలేదు, క్షారవడిగలదు. క్షారవడితోఁ జేరిన హల్లుట్టి సంయుతాక్షరముతోనే ప్రిసమైత్రి నొందునుగాని వట్టువసుడితోఁ జేరిన హల్లువకుఁ దనైత్రి చెల్లదని దీనిభావము. 'వాక్రుచ్చు, ఆకృష్ట' యనుశబ్దములో వినికి కేకరీతిగాఁ దోచును. వినికిఁ బ్రిసమైత్రి నిష్కేధమని యనంతని యభిప్రాయమై యున్నది. తెలుంగుపదములోని రేఫసంయుతాక్షరము సంస్కృతపదములోని యట్టి రేఫసంయుతముతోడను, రేఫసంయోగమాదియందుఁ గల శబ్దములు రేఫసంయోగము మధ్యఁగల సంస్కృతాంధ్ర శబ్దములతోడను బ్రిసమైత్రినందునని నాల్గవపద్యములోఁగల 'ఈక్రింది... నమమై క్షాళించు... ఆక్షార... వాక్రుచ్చ' అను నుదాహరణములు దెలియఁజేయుచున్నవి. జడ్డకు జడ్డసమముగా నుంచవలయునను వాక్యముచేతనే యివి గతార్థములగునని పెద్దన సంయుతప్రిసముక్రిందఁ జర్చింపఁడయ్యె. మఱి తరువాతికపు లేరుం దీనిదలపెట్టరైరి. అప్పుకవి ప్రిసభేదముల సంఖ్యఁ బెంచుకలంపుల నాడుగాన ననంతని పద్యములనుకరించి యిట్లు వాగిరికొనెను.

గీ. నుడులు తెలుంగులందుఁ బొడమవైకెనడి

క్షాళి కొమ్ము క్షారవడులు గాన

రేఫయుత సమాఖ్యైకృతులఁ బ్రిసములగు

సారిదిఁ దమకుదాము నుడులఁబాసి

(అప్ప 8-328)

క. శక్తాశ్ర పలుకునకు సమ

మై కాలుచుఁ దేలి ప్లాసమగుఁ జనతనకే

శ్రీ కొమ్ముడి సౌందర్యము

వాక్యవ్వందరమె యురగవరునకు నైవన్ (అప్ప ౩-౩24)

అనంతనిపద్యము లట్లే యునుకరించుచు నప్పకవి సంయుత
ప్లాసమనక రేఫయుత ప్లాసమన్నాడు. ఉదాహరణ మనంతుని
పద్యముం బోలినదే.

(5) పాదీయతులు-

క. ధరనుపసర్గలు పాస్వ

దురపాభిసృతి సునిన్మదుప పర్యసమ

నిరతి పరాజ పులిరువది,

పరాజపులుచొవు తెలుగుబాసను నెందున్. (అనంత 1-93)

ఇందుఁ దెలుగుబాసయనగా దత్తమమనియే గ్రహింప
వలయును. అచ్చాంధ్రమునఁ బ్రాజ్యుపసర్గలు లేవుగదా! తత్తమ
భాషయందు 'పరా, అజ్, అపి అను నుపసర్గత్రయము లేదని
యనంతుడుచెప్పి 'అపి'తెనుఁగున లేదుగాని 'పరాజులు' గలవు.
భీమన యుపసర్గవింశతికి వల్లుభయము చెల్లునని వ్రాసినకాని పరాజ
పింపేధము వచింపడయ్యె. సులక్షణసారమందును, కూచిమంచి
తిమ్మన సర్వలక్షణసారమందును భీమన చెప్పినంతయే కలదు. ముద్రిత
కవిజనసంజీవనియం దుపసర్గల కుభయముతి చెల్లునని మాత్రమున్నది.
చిత్రకవీపెదన యనంతుని మతమువాడుగానఁ బరాజపింపేధము
వచించె. కడకప్పకవియు నుపసర్గవింశతి పారాయణశ్లోకము రచించి
'అంధ్రమునుకుఁజేరని పరాజపులు మూడుగాక' యని యనంతా
మాత్యుని లక్షణమునే యాధారముగాఁ గొనిచెప్పెను. అనంతనకుఁ

బూర్వండు విన్నకోటపెద్దన 'అప్యజ్ అను నిరూపణ మప్రసిద్ధ' మని రెంటినిమాత్రము నిషేధించె.

పరాకృమ పరాయణాది శబ్దంబులందు 'పరా' యున్నదిగదా? విన్నకోటపెద్దన యిచ్చిన యాకిందిపద్యములో 'పరా'యనుట కుదా హరణములుగలవు.

రిపుల విశసించుచోటఁ బరేతనాథుఁ

డుర్వి రక్షించుచోటఁ బరోధభుజుఁడు

(కావ్యా-చూడామణి-7-ఉల్లా-49-ప)

రంగరాట్టుధమానఁ గన్తూరిరంగళి పాగ్రు లివ్వదిటికిఁ బ్రత్యోగము లొసంగియున్నాఁడు. ఆతని పతమున నేదియు నిషేధము గాదు. పరాజపుఁకు (పరా) పరాయణ పరాకృమములు (అజ్) ఆలాపము, (అపి) అప్యయము లక్ష్యములుగా రంగళవి యొసంగియున్నాడు ఇందు మొదటిది నిర్వివాదంబు. మూడవదానికిచ్చిన యుదాహరణములు:-

“శయధృతి ఫణిశలయ భవా

వ్యయ విహిత విశుద్ధసంచిదాత్మక”

“జయ విజయ విశుత జన్యా

వ్యయ దూరానంద రూప భాసుర”

మొదటికమున 'అవ్యయ' యనియే కలదు. రంగళవి 'అపి'కి లక్ష్యములుగాఁ జైవద్యము లొసంగియుండుటచే 'అవ్యయ' అనియే యుండఁజనును. అవ్యయ మనుపదము తెనుఁగు నిఘంటువుబందును గొన్ని సంస్కృతకోశములందును గానరాదు. దీనిప్రత్యోగ మాంధ్రీ మందప్రసిద్ధమే. అట్లేనిఘంటువందు అవ్యయము (అపి + అయము), అవ్యయనము (అపి + అయనము), అవీతి (అపి + ఇతి) మున్నగు శబ్దములుగలవు. పృథక్యమని వీనికర్థము. వీనికిఁ బ్రత్యోగములు:-

స్వాప్యయాత్ - బ్రహ్మసూత్రము 1 అధ్యాయ 1 పాద 10 సూ;

అవీతైతద్వత్ప్రసంగా దసమంజసమ్ - బ్రహ్మ - 2-1-4;

స్వాప్యపీతోభవతి - ఛందోగ్యోపనిషత్తు.

రంగకవి యదహరించిన పద్మద్వయము వరుసగా పెద్దన హరి కథానుధారన, నాచనసోమన హర(రి) విలాసపుతులలోఁ గలవని యాదు వ్రాయఁబడియె వీతద్వైతములు నామమాత్రావశిష్టములు. వీది యెట్లున్నను బూర్వలాక్షణికులు చెప్పని యాయత్యయస్రయోగమును బ్రకృతించిన రంగకవి పరిశీలన ప్రశంసింపఁ దగ్గని. ఇతఁ రెండవ దానికిడిన యుదాహరణములు పరికి తము.

“జాలికడియాన యతి మధు

రాలాపములనియె నాదరణమున విసంగన్ ...”

(అల్లసాని పెద్దన పారికథాసారము.)

“వశానితిలక సజ్జన సం

తాన మహీరుహ! భవత్సధాలాపము...”

(నాచన సోమన హర(రి) విలాసము.)

ప్రాదియతి యభయయతిభేదము. ఉభయయతి యనఁగా స్వరవ్యంజనముల రెంటికి యతిప్రతినుంచుట ‘ఉపస్వరములల తలల స్వరములకికిన వాని కవ్వలను నీలుచు నచ్చటుర హల్లయినఁ బ్రాది యతి యనంగ’ నని యప్పకవీయములోఁ గలదు. ఉదా- ప్రాప్తి (క్ర+ఆప్తి.)

అబ్జయోని రజోగుణప్రాప్తిఁ దసరు

పద్మనాభుండు సాత్వికప్రాప్తిఁ దసరు. (అప్పకవి)

పై ఆలాపశబ్దములో అబ్జపై స్వరమురాలేదు. ఈ అశ్ మధుర సుభాశబ్దములకుఁ బరముగా వచ్చియున్నది. పై రంగకవి శబ్దములందు- ఇది ‘భాను సహస్రభాసివృషభాధిపుఁ’ డను శబ్దం యతింబొలిప జే కాని ప్రాదియతి కాఁజాలదు. అజపులకుఁ దగినస్వరయోగములు

లభింకమింక తేజీయే చక్కఁగాఁ బరిశీలిచి విన్నవోట పెద్దన యారెంటిని నిష్కేధించి అపికిని బ్రయోగము మాడబడియె. ఇతఁ ఆజ్ఞానకుఁ బ్రాదిమతి నిధానమునుగూర్చి యాలోచింపవలయు. స్వరవ్యంజనములు రెండు తటస్థి చుటకు నుపపర్గలు హలంతములుగానో (పమ్, దుర్-మొ) హలఃపర్వములుగానో (అపి, అభి, అధి-మొ) యోగదలయు. ఆలోచనములు వేరై యున్నవి. చూపునకు హలంతముగా నన్నను సమానమున కాకముందు లుప్త బగును. కావున సంహిత యందు వ్యంజనము అందుచే నుత్పన్న యతినిధానము దీక్షింబొనఁగదు. ఇట్టి రీతిచేత అజనితమగు నూచీర మగుఁ

(6) భిన్నయతి—

క. అనునది తిలకము శాంతి ధ

రించె ననఁగ జగముధ్యరేఫ పరసయా

నుచిత శ్రియము పారిధరి

యించె నఁగ భిన్నయతి నిత్యమునచ్చున్. (అనంతకుండు)

‘ధరించె, ధరించె’ అను శబ్దమాలందు భిన్నాభిన్నరూపములతో నిత్యమండను. అభిన్నముగా నన్నకట్టున హల్లునకు యతి మైత్రీ; అది భిన్నయతి. దు భిన్నముగా నన్నపు డచ్చునకు మైత్రీ; ఇది భిన్నయతి. భిన్న విన్నవోట పెద్దన లక్షణిని బేర్కొన్నట్లు లేదు. ఉప-భ్యంశుఁ యుద్ధోగ్రఁధములలో ననంతకుండు తొలుత నీయతిని మోదలుపెట్టెను. యెన్నగుచున్నది. అప్పుకవి యనంతకుని భిన్నయతిని ప్రహించి ‘ధరించెనఁగ జగముధ్యరేఫవిరతి’ యనుదశమునకుఁ బెరిగెను (అభిన్నయతి) యని నామకరణము గావించె తక్కిన లాక్షణికు లిది యనవసరమని కాఁబోలు మానివేసిరి.

కస్తూరి రంగకవి యనంతకుని పై పద్యమును దన ఛందమున ప్రసంగించి “ధరించె, ధరించె... అను నీమొదలయిన శబ్దములున్న మధ్యాక్షర విరళములగును గనుక అచ్చుకు హల్లుకు యతి యెల్ల ననుట” అని వివరించి యాక్రింది స్థియలక్ష్య మొసంగినాఁడు.

క. “అనంద రంగనృపతి య

హీన ధరాభారమున్ భరించుటచే ని

మౌనపరికరినిన్ సారె క

హీనప్రమాణులొసర న్నుతించురుచేతున్.

ఇందు భరించు నుతించుటకు స్వరము విరుగకున్నను హాలైత్రి పాటింపఁబడినది. రంగశబ్ద మతము నెరియే శాని, యుగఁతుని పద్యమునకును దన మతమే యర్థముగా నిర్వచించుట యెట్లో తెలియ కున్నది.

ప్రస్తుతము ముద్రితమై ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారముండు భిన్నాభిన్నయతులు రెండు ప్రత్యేకములుగాఁ గలవు. అందు ముద్రాప్రమాదములు పెక్కులున్నవి; వానిని బర్పించుట యిందుఁ బ్రసక్తము గాదు. మనకుఁ గావలసిన భాగమును ప్రము స్వీకరించి చర్పించుకొందము.

(భిన్నయతి) —

క. అంచితతిలకము శౌరిధ

రించెనన్ జగణ మధ్యరేఫ విరతియై

యంచిత తిలకము శౌరి ధ

రించెనన్ భిన్నపడిక నిత్యమునచ్చెన్.

(అభిన్నయతి) —

క. ఇంచయును నచ్చుహల్లు ను

దంచితముగ సంధిసూడు నప్పడభిన్నం

బెంచగ బాలుఁడు హరిఁ బలి

కించెనన్ రెండుఁ జెలు నెలమిగ గృతులన్.

ఇందు భిన్నయతికేఁ గల యుదాహరణ మనఁతుని పద్యమే. అందు తరార్థమునఁ గొంత మార్పుగలదు. సులక్షణసారకర్త ‘ధరించు’ అను శబ్దములో నించుగాఁగను సంబంధియగు ఇకాఁబమున్నది గాన నజ్ఞులు లుభయము యతిమైత్రి నొందునని చూపుచున్నట్లు దెలియవచ్చెను. భిన్నయతియందే యుభయము చెప్పఁబడియుండఁగా మఱల నభిన్నయతి శీర్షికక్రింద నట్లే ‘నిలికించు’ శబ్దమునకుభయ

యతి చెల్లు ననుటలో నర్థమేమియని శంకింపవచ్చును. అందులకు నమాధానము వక్కాణించినది. భిన్నయతి వెలయతియను ననంతాపు కవుల సరణికి సులక్షణసార శర్మప్రోక్తంబగు భిన్నాభిన్నయతులు సరిపడవు. ఇందు గాగవ్యరము విరుగు (భిన్నయగు) మాపముగల 'ధరించు' ఇత్యాదులకు నజ్ఞులు లుభయము యతిమిత్రినందుట భిన్నయతి యనియు, నట్లించుక్కు విరుగని (భిన్నముగాని) శబ్దములలో నైతి ముభయమునకు యతింగూర్చుట యభిన్నయతి యనియు సులక్షణసార రచయితృతాత్పర్యమై యుండును. అట్టి మతమే యతిని గ్రంథమున వెలయుచున్నది. కాని యందలి పద్యములు దోష భూయిష్టంబులు. వానిని నవరించి వివరింపఁ గడంగినఁ బెష్టగ్రంథంబగు ఈ భిన్నా భిన్నయతి విమర్శ నావ్రాసిన సులక్షణసారవిమర్శనము విస్తారంబుగాఁ జర్చింపఁబడి యున్నది మహాశవి ప్రయోగపరిశీలనము చే సులక్షణసార రంగరాట్టగద్యరత్న లనంతాదులంబులెఁగాక యిందు గాగవ్య సంయుత ధాతువుల కుభయయతి ననుకూలించిన తలంప వలయు వీ కి నాయెఱిగినంతలో మహాశవి ప్రయోగములు పెక్కులు గలవు ప్రాథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్నిటిం జూపెన. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభవించిన వారనుటేమి నలదియందీ రమణీయకాంతి నుపమి పఁగఁ జాలు... (భారత- ఆది - 5)

ఏనుదియ్యమున నటించిన (నృసింహ పురా- 1)

పాటించి ధరించి పొందు ఘటియించి (భాస్కర- యుద్ధకాండ)

ఇరవు గదాధారగని భుజించుట యొప్పున్ - (పద్మపురా- 2)

ఏమంట పాదుకలకుట గణింపఁగ (భాగవత- దశమ- ఉత్తర)

మించి ముదించిన రిశ్మల హ

రించక సత్కీర్తి యీ మహీలల మెల్లన్

నించక దీక్షులదయఁ బో

మించక ప్రఖ్యాతి కలుగున ననాథా (దశకుమారచరిత)

ఎఱిగి నిశ్చేషముగ నడచించు టుకపు (పంచతంత్ర-సంధి)

ఇచ్చకు వచ్చినట్టుల చరించెను వారలు (ఉద్భటారాధ్య- 1).

రంగకవి యదాహరించినవి —

భరించెద గోవర్ధనాద్రి యెలచే (అధ్వజచ్చందము)

ఇచ్చ నొకొతయేరియుఁ జలింపక (రాజశేఖర చరిత్ర)

చలింపక యనిలోనఁ దెగియె నెవ్వఁడు (హరికథాసారము)

(7) యక్తవికల్పయతి —

సలి జకారహల్లితరానునాసికాఖ్యః

గదిసి తత్పంచమముగా వికల్పవిరతి

గలుగుఁ జక్రివల్ల పసుదృఙ్మధుఁ డనంగఁ

గమలనేత్రుండు సకలదిబ్బహితుఁ డనంగ (అనంత.)

సలి గకారహల్లును పాఠము సాధువు. ఇప్పాఠమే సులక్షణ సార రంగరాట్ఛందములఁ గలదు కకారమునకు (దిక్) ననునాసికము పరమగుచో (సుహిత) దద్వర్తరాతానునాసికము (జి) వికల్పముగా నాదేశ మగును. (దిగ్మహిత, దిబ్మహిత). దిబ్మహిత యనురూపమున జకారమకారములకేని, కకారమునకే కాక, కచటతపవర్గాక్షరము లన్నింటికీ జెల్లును. అన. తుఁడొక్క కకారమును మాత్రమే పేర్కొనుట యతని పరిశీలనలోపము. ఈవికల్పయతిసూత్రమే యసంతుని వికల్పప్రాసమునకే నన్వయించుచున్నది చూడుఁ.

గీ. సానునాసికతా వర్గహల్లులకుఁ దృ

తీయములు వికల్పప్రాసమై యెలర్పు

ప్రాజ్ఞగంబుపై రవిదోఁచె నగ్నివోతఁ

బ్రాహ్మభూదై నుతించె నీవాగ్నియనంగ (1-50)

ఇందు వికల్పసూత్రవ్యాజమున ప్రాజ్ఞగ- అగ్నిశిబ్దములకుఁ

ప్రాసము సంఘటితమై యున్నది.

అనంతామాత్యుడు వికల్పప్రాసమునఁ బై ని నారచించినట్లే వర్గహల్లులకు నన్నిటికిఁ జేర్కొనియెఁ గాని యుక్తవికల్పయతిఁ జూచి దొక- కకారమే గ్రహించె. ఇది యతని యవిచారమూలకమని తలంచెద.

చిత్రకవి పెద్దన యిట్లు వ్రాసెను.

గీ. సంధులను రెండు రూపముల్ జరగు వర్ణ

మున వికల్పాక్షరయతులు దనరుఁ గృతులఁ

దలఁపు రాముపై నిడిన సస్మతివి యన

భంజితాసురసముదాయ యాంజనేయు (లక్షణ)

పెద్దన కకారముని నిర్దేశింపక వ్రాసెను. ఇందు మఱొక విశేషమున్నది. అనంతఁడు జగద్ధితాదిశబ్దముల సంహితతో హకారము లో పొందుటచే నట్టివానికి హకారమొండె, నాదేశ వ్యంజనమొండె యతి ఘటనాయోగ్యం జగునని వికల్పయతి పేరిడుటచే 'నలిక గకారహల్లు' ను దానిని యుక్తవికల్పయతి యనవలసివచ్చె. పెద్దన రెండు వేర్వేరు గాఁ జెప్పక వికల్పయుక్తవికల్పములు రెండు గ్రాహ్యమగు భంగి 'సంధులను రెండురూపము' లను పద్యము రచించె.

అప్పకవి యనంతని వికల్పయతికి నంత్యోష్మసంధియతి నా మించిడి యుక్తవికల్పమును వికల్పవిరమణముని జేర్కొన్నాఁడు. వికల్ప విరమణమున 'యరోనునాసికేనునాసికోవా' యను పాణినిసూత్రంబు ను వ్రాసి 'సంధులతుకునవుడు రెండువిధముల రూపంబులుండెనేని రెండు చెల్లు' నన్నాడు.

అప్పకవికిఁ దరువాతివాఁడగు కూడిమించి తిమ్మకవి యనంతుని యుక్తవికల్పయతి మార్గమే మూలముగాఁ గొని యింకను వికల్ప ప్రాసములోని కకార పరకనకార సంధ్యుదాహరణమును (ప్రాజ్ఞ గము) గ్రహించి, కకారమునకు 'నమలు' పరంబులుగుచోట సంహిత యందు వికల్పయతి యగునని యిట్లు రచించెను.

గీ. నలిగకారహల్లు నమలతోఁ బొడలి ది
 బక్తగము దిగ్గగంబు నాఁగ వా బక్త
 నహలు వాగ్భవములు నాఁగ గబ్బముల వి
 క్షయతులు రెంటఁ గలుగునశ్వ.

(సర్వలక్షణసార. 2-56)

(8) అభేదవిరతి- ప్రపట వకారవకార ద్విగమునకుం జను సభేదవిరతి
 యని యనఁతుండు పవలకుహా త్రమే యతిమైక్రి నడివెను. ఈ
 భేదయతి భేదన విశ్నోకోట పెద్దలు చెప్పలేదు. చిత్రకవి పెద్దన
 'పభవభవ' లకు యతిమైక్రి చెప్పినాడు.

గీ. పృథివి సుకవులు వపయో రభేదయనెడి

పాకుచేఁ బభవభలవి వాకు గృతుల

విఠతు లున్ను రవిగా యభేదయతులు...

'వపయోరభేద' యనియే ప్రసిద్ధమయ్యుం బెద్దన వపయోరభేదయని
 పేర్కొనె. రంగరాట్టండములోఁ బేర్కొనబడిన యాక్రింది నన్నయ
 భట్ట లక్షణసారమున వపయోరభేద యనియే కలదు.

క. వపయోరభేద యనియెడు

నెవముగఁ బభవభలు వాకు నిలిచినయెడలం

దుపమి పవచ్చు గృతులం

దుపవిషమచితార్థ సూక్తియొనరుటవలన.

ఈపద్యమే ప్రస్తుత ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారములోఁ గలదు.
 గాని తొలిపాదము 'వపయోరభేద' యని యున్నది. అట్లున్నఁ బ్రాస
 భంగమగు మద్దరాజు రామన 'యతుల వకారపవర్గ ద్వితయాభేదం
 బు చెల్లు' నని యనఁతుని పకారమును పవర్గముగా మార్చెను.
 ప్రయోగ పరిశీలనంబుచేఁ దరువాతి వారందఱు పభవభవలు చెల్లు
 నని రచించినారు. "గృతుల పభవభలు వాకు యతినిలుప సభేద
 విరతి" (సర్వలక్షణసార సం. 1 హామ- తిమ్మకవి) యతిసంఖ్యను బెం
 చు తలఁపుటవాడగు నప్పకవి నబల కభేదవిరతియనియు, పభవభ
 వలకు సభేదవర్గయతి యనియు నామకర్తణము చేసెను. పూర్వభాషణి

కులలో సనంతుండే తరువాతివారలకీ యశోదవిరతిని జూపుటయందు మార్గశర్మకుం దశవచ్చు. భారతాదులలో 'పవ'లకే కాక 'పభబభవ' ల కన్నిటికిఁ బ్రయోగములున్నను బశీలింపక యనఁతుండు పవలకే యశోదయతి చెప్పెనని గ్రహించునది.

ఇట్టి వరస్పరభేదములుంటున్న గొంతవజ్రపు లాక్షిణికుల పరిశీలనలోను మనక తప్పిందేమిగాదు.

(9) కృత్యాది విసర్జనీయ చాక్షరములు- (అనంతరము.)

క. పురశరసగిరి రుద్రుల

నరయ నకచటతప లిషుట యనుచిత మయ్య

శ్రీరమ్య లును రసభజంబులఁ

బరిహరణీయంబులార్చఁ బాకజనాభా. (1-26)

క. మొగలను కఖజలు చ-ఛడలు

దధలు ఏ భియశేక్షమలు తగదుపవరా

స్వదములు గా కుండిన మే

లోదవిగమును స్వరమాలెల్ల సుత్యవకారుల్ (i-27)

ఇందు మొదటిపశ్యము సులక్షణసార రంగరాజ్యంపములందు గ్రహింపబడి యున్నది. అందు బూర్వార్థ మిందున్నట్లే యున్నదిగాని యుత్తరార్థమున గొంత మార్పుగలదు. 'అయ్యక్షరమాలు నరచఛజంబులు పరిహరణీయంబులు' అని యందలిమార్పు.

‘పురాత్రురసగిరి రుద్రేష్వకచటహ మాతృకా నింద్యాః’ అను పాదము నన్నయదీంతామణిలోనిదిగా నప్పకవి రచించి వివరించి యున్నాఁడు. అనంతని పకారమున కిందు హకారమున్నది. ఉత్తమ గండచ్చందమునఁ గల ‘అకచటహ లనఁగ నైదును బ్రకటంబుగ ఋతుల గిరులఁ బడు నొక్కింటక’ అను పద్యము రంగరాట్టచందమున నుదాహరింపఁబడియున్నది. ఇందును బై శ్లోకములేమే వెలయుచున్నది.

పై అచ్చట త్స(హ)లు, రసభజనాలు- (నరచభజనములు)-
సద్బాధి బరిహారణీయములని యనంత్రుని ప్రథమః ద్యోతరదత్తార్థము.
దివ్యీశక్తివిప్లవమున కళి జ చ భ జ న భ భ ము శ ష్ట స లు.

(4) చివ్వుపూడి శ్రీమదశ్వరమ-వికమ సేనము.

సీ. సాధితవృద్ధు చక్రింబు లొంగరాడి
రంగపు రథమున నున్నట్టిది

యదకంబుసోకున కోర్వనిజు పడంబు
చేటికి విడువైనతాచిల్లు

గరితాకుకోర్వక గడఁడుడంబు
మువ్వోవోయెడి చివ్వనారి

మేలు నీరునులేక మెడలాడనోపక
నరహీనుల బ్రేమరువములు

నిట్టిసాధనములు నీని నెట్టులాడవె
ద్రొపుముల నెట్లు గెలిచిత యెడెవ

యనుచు గొప్పది యిది లోక ముందు శివుడు
చిత్ర మిగురొత్త మునుల ట్టియొకత.

1

చం. చనపురైయొక్క కృష్ణులు చచ్చులవాల్లుడవొక్క నొక్కమో
ముంగంగ నొక్కయొనములు యిచ్చు టింకంగ నొక్కయొనము
స్థనంగ నీ దేమి పక్క దివి ముంపవడబునం జెక్క లిండును
బుప్ప నగువణుక్కులు టె విం బొంది తీర్చిక్కులు మూకు నీవుతన్.

సీ. శిట్టనారాజుణాభ మారిం బెట్ట

లబ్ధులకర్ణుల జేయు

బాణప గ్భామిసీప్రిసమింజరి విశా

రదుల కలంకారమణి జేయు

కన్యక

సుకవీందులకుభావకుద్ధి జేయు

మూఘవాణిశీతమారుతగతి సార

మతులకు రోమీధాన్యమంబు జేయు

నని యెఱింగి వారియడుగులు దలంచి న
మస్కరించి దండి నమ్మరారి
వామనుని గుణాఘ్యమే మేందు? నిల
నలంకారవిదులఁ దలంచి గారవమున.

3

సీ. ప్రత్యగ్గ రచనాతి థాసురప్రాసాద
నిర్జిత గోత్రావ నీధరంబు
ప్రాకార శిఖరాగ్గ బంధుర మణిగణ
ద్విగుణిత తారకా నిభ్రమంబు
మరిఖాజలాంతర ప్రతిబింబితదుగ్ధము
స్మరిత పాతాళ భూరుహంబు
వరపుష్ప సారభావర్జిత మాధుస సూ
స్యోక్తతాళా వాంఛేంద్ర గండ
మస్సరః స్పృహణీయ లీలాతిశయవి
లాసిసీజననేత్ర విలాస జనిత
కుసుమ శరబాణవైహృత్యమసదృశార్థ
నిర్జితాలక యుజ్జయినీపురంబు.

తే. గీ. తరులువడి యుత్తరాయణ దక్షిణాయ
నమల రవిచేర నిడిసిన సరవలట్లు
మెఱయఁ గనుఁగొనఁ గొమ్మలు మింటి కిడిన
కుదురువిధమునఁ దనరారుఁ గోటబెఱాడ.

చం. కొలదికిమీఱఁ బెద్దయగు కోట తనర్చున వస్తుసంతతా
జ్వలతరసత్ప్రభ తనవిచంద్రుడుచుల్ సారనేరకున్న సం
ధ్యలు దివసత్రియామములు తత్పుఁపారజనం బెఱుంగుండ
మృలముచవిన్ విహంగగళిఁ బూవులతావి రతిప్రసంగతిన్.

తే. గీ. ఇజ్జిపాప యిల్కుంజేలుషోజ్జియనుచు
బనులు కనుకని పలికెడు చందమామ
నడిమి నుచ్చకు నెఱిగి పేరిడగ నేర్తు
రప్పురమున మేడలపయి నాడుసతులు.

కం. హరిగిరి సురగిరి రోహణ
గిరులీనిన కొడమలనగ గృహములు పురిన
చైరునగు నశప్య రత్న
స్ఫురణల విలసిల్లి తగినపాడవుల తోడన్.

టి. పె. నీర నన్నియునికి యారయ విస్మయం
బనుచు బాడబాగ్ని కడలి యప్పు
రంబు సొచ్చెనొక్కొ రత్నాకరము మణు
లనగఁ జెలువమమరు నాపణములు.

చం. పొడవుగ నెల్లయంగడులఁ బోవులువోసిన నూత్నరత్నముల్
కడఁక ననేకవేషములు పైకొనివచ్చిన యర్థికోటికిం
బిడికెడు లాదిగాఁగ బలివెట్టుచు రప్పురివైశ్య భామినుల్
గడపక హస్తకంఠణ ఝళధ్వనులొప్పగ నెల్ల యెప్పుడున్.

కం. తరుణ వయస్కుల యావన
పరిపాకుల వృద్ధజనుల భటులను నిజసో
దరులను గురులనుగాఁ జూ
తురు పురముపతివ్రతాసతులు పుణ్యవతుల్.

సీ. చూపుల కట్టువుండూపుల చేబట్టు
నబలల చూడ్కుల యాయుధములు
తాయంబునకు గండుగోయిలఁ గూయించు
బాలలపలుకుల మూలమంత్ర

మెదిరికిఁదేటులనెడ యాటలాడించు

నబలయలకల యాప్తజలము

వవరణకుం జంక్షుఁ జాలించు మగువల

మొగముల నేడకుఁ దగినమొగము

భావ భవునకు నటుగాక బలమె బలము

గాఁగఁ దిరిగిన వీటిచేఁ గాసిబడఁడె

యనగ సౌందర్యసంపద లభివముగ

వలుదురు దత్తురంబున వారసతుల.

ఉ. పూవులపోవులై చిలుకబోదలు కోయిలవీరిడు పుండ్లలై
తావులకోవులై యలివిరానముగావము తానకంబున
తావను బండఁజాలుటఁ ద్రికాలముగల్గ వరంబుగన్నయి
త్తై వనరాజపొట్టునఁ బురాంతిక భూమింనెల్లఁ జూడగన్. 13

చం. మరలఁగఁబోదు రిండ్లను మాదవునొత్తకుఁ జేలకొపలం
దిరిగి యొకింతలేఁ తవడఁదేరెడ మోములఁ జెన్ను నేయుచున్
బిరిగొని క్రాలు దృశ్యములు వెల్లుఁజేతనెల్లఁ బొదివం
దెరువరు ల్గొనూడఁ బలుతేరఁగఁ బామర భామినీజ సల్. 14

సీ. సుదతులు డస్సినచో నలంతులువోవ
సాబగుండై చలిమిరి చూపిచూపి
యవతులు తిలకించియున్నచో వేడుక
గొలఁదిమీరఁగ నొడ్డ గుదిసి కుదిసి
సుభగుల పెనకువచో దానవలఁతియై
యెఱుకువ బాసన కెక్కి యెక్కి
వెలయులు ముదమునవిహరించుచో సోయ
గంబున వీధులఁ గ్రాలి క్రాలి

యతులితంబైన శృంగార రతుల విజవి
భూతిఁ బొందాననేసి తత్పుష్పములోనఁ
బవలులేయును నుడుగక తవిలి తిరుగు
మిండఁడును పోలె నుంచానిలుండలీల. 15

శా. దావానేకపబ్బంహితస్సనము గాంధర్వావలీహేమిత
భ్యానంబున్ మృదువేదనాదమును గాంతానూపురారావణున్
గానానూపరవంబుదూర్ణబహుశంఖస్పృశబ్దంబుఁ బె
త్తై నీరాకరఘోషమోహకం గ నిత్యంబుఁ జెలుగుంబురిన్ 16

తే. గీ. నూలు కృతువులునేయవి పాటుబిల్లుఁ
గోటిపడగలు తేని కిరాటగృహము
జాతిరత్నంబు గాని పాపాణశలము
వెదకిచూపిన వీటఁ బన్నిదము గలను. 17

మ. కులశైలంబులలో నువ్వగిరి దిక్కుంభీకృ వర్ణంబులో
బలభిన్నాగము లోకపాలకులలోఁ బర్జన్యం దుగోరగం
బులలోశేషుండు పెంపుగన్న కరణం బూజ్యాధిపశ్చేణిలో
వెలసెన్ విక్రమసేనభూభుండు దోర్విస్త్యుచ్చికాశోఽతిన్. 18

సీ. ధరణీశ లవణాబ్ధి పరివేష్ణితక్షితి
వరలిన నేరెడు గణితి కొలఁపి
నొక్కొక్కదిక్కున కొక్కొక్క లక్షయో
జనములు తేన్మధ్యమన నువర్ణ
సారమై యున్నది చతురుత్తరాశీతి
సాహస్ర యోజనసంఖ్యమొదలి
వలము పదాటు వేల్గలిగి వెడల్పు ము
ప్పదిరెండువేలంగాఁ బాతులొత్తు

మొకలి వలమున యంతమొ తుదిఁ బదాలు
 సేసి నెలుగారు మేరువన్ శిఖరి యొప్పు
 దానిపై బ్రహ్మపురి చతుర్దశ సహస్ర
 యోజన స్థితిఁ గనుగొనఁ జేసెల్లు.

19

మ. అదైకైలాసము దిగ్విలాసము విహాయశ్చారణీసమ్మద
 పృథవిన్యాస ముదగ్రభాసము మరుద్భూతానదాధ్యాస మ
 భృదయన్యాస మసన్నిరాసము మయూరోదారనిధ్యాసభి
 భృదహివ్యాతకృతప్రసాసము త్రికేత్రావాస ముర్విత్వరా. 20

కా. ముత్తాకే కుజముల్ సడల్చె, మొగడల్మున్నే మహిబంబులం
 దొత్తెంబువులు నిండఁగాఁబెరిగె నేయుర్విజముల్, పూపలన్
 మొత్తంబై విలసిల్లె నేధరణిఃపల్, కాయలంబండులం
 జత్తానందముఁజేర్చె శ్రీశ్రీతిజముల్ చొన్వొందఁగాఁ జెప్పుమా. 21

సీ. అరుణ పుష్పరలి యగ్నిగా సంధించి
 యభుల మల్కలుగాఁగ నావహించి
 దండడివీతెంచు దక్షిణ పవనంబు
 భద్రానిలఁ బుగాఁ బరిధవించి
 చిలుకలుఁ బికములు చేదోడునేయంగ
 జూధపుండను కనుచురి గడంగి
 యంగజుండ శపతి శూనతింబివూని
 మొగడల న్మృదుకుల మొనలుచలుచు
 కొలిమి యొక్కొయనఁగఁ గురిముపరాగంబు
 విస్ఫులింగములుఁ విరహు లంలుక
 నేచిపూచియున్న యీ యశోకమహారు
 హంబుఁగలె మాళవాధినాథ.

22

సీ. మదవితీగండాప మనిరాభిషేకం

పరిచరకులపని విస్తృతం బును

అతిశయ మృదువాదన తిలకాభిరూపక

స్వయం కైశిక చతుశ్శోకములును

సుదతుల కేళికటి చూక్కపై నాటి

దిశింబి యిదియె తలకములును

అన్నల షష్టింగం జన్నల పాదం

గొంగరాది నిలనకు పశములు

నెఱుంగు చరణములను నెఱుకలు నెఱుసెన

మొగడలందునుండి విడిచితి తేటి

కొదలు లెలమిబొయి ఘూర్చెల్ల నధికవి

భూతిం దనరు చూతపోయెలను.

23

సీ. పాంథుల ప్రౌఢములు వల్లట బులుసేతు

దర్పకు పనిచిన దండనంగ

విరహిమృగముల మఱిగింపం దినిరెడు

కాయసంభల్ల మొక్కల మనంగ

కడునల్లి జెత్తు నాగారంబు ముప్పింప

మనసిజపనిచిన యనుంగు లనంగ

సహవరుండగు గంధనముల గానంగా

మీనకేతను పనిచిన మాతలనంగ

నభినవాకార సౌందర్య సుభగలీల

అతిశయంబుగ మెలంగుచు ననమబాణ

పుష్పలావి శాసనములపాలనెఱసి

శోమలాంగులు పుష్పలుగోసి రెలమి.

24

చం. ఇటియంగుచు బు లగనొకటిమిడి పుక వీడ్వడ నొక్కకేలలేం
బాటగ బలిపది ; కుక్క నుల బూపున కెత్తిచేతి చంప కొ
మెత్తియంగులు పొన్నులది డెవ పవాడికిబ్రాహ్మణ మున్నుగన్నయా
గుణుతులడానికో సెం యడికొకట్ర పూపులు కొమ్మ నెమ్మితోన్.

చం. అలకలు కైటి వాయురంగు, పొన్నలలంబులు పల్లవంబులుం,
బలుకులు కీపతములభాషలు, మేళులుపుప్పు దీగెలున్,
లలింపలలోం పడ, విలాపతరు త్రానాధరాజ్యల
క్షుప్తల, తిన్నెలచో పరులు పండులు చెన్నెసలారె దోటలన్.

౩. నెఱపుగాపిడిమి నె నెలావి తు

మె నె నె నివాంధ్రులొక

ఆకరువు నె చుం పుం పుం మొకక

నెఱి మ్మ నెఱుగిక కిలు లేక

బింకంబు లొక్కరిక ప్పిలల జగిసాపు

చెలక లేకను చక్కవడక

పొరటతోరాజు పొలుపు నాపెడలక

నుడియు క్క గాలచ సూరగిక

కరముశోల్లు రుచిర పంపంబుగోసి

వనిత యొక్కర్తు తినదులంబుల్య రసము

నెలమి నుడ్యాన మొక కీర్త చెలువుదాల్చ

లతలలో నామ జదిగి ము లతికవోలె.

కీ. శ్రీ. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద

దాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రదర్శకులును పూర్వరాజాంధ్రానికుంటు
పంపాదకమును, వీరికావు, సంస్థాపకాధ్యక్షులునగు బ్రహ్మశ్రీ కాశీ
భట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు 2-1-49 తేదీని మధ్యాహ్నము 2-30 గం
టలకాళస్మికముగ దివంగతులైరి. వీరి పురణమువలన వాంధ్రసాహిత్య
ప్రపంచమునకు దీరనిలోటు వాటిల్లినది. ఆంధ్రలోకమున వీరిని వీరి
సోదరులు సుప్రసిద్ధనిహార్షకులు నగు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రివర్యులను దెలి
యనినా చుండదు. శ్రీ సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు వీరికాపురకళాశాలయందు
సంస్కృతచింతితృత తమ పాండిత్యముచే శిష్యబృందమును రంజింప
జేయుచుండిరి. వీరు పండితాగ్రేసరులగు శ్రీమూన్ మహాపాధ్యాయ
పరవస్తు రంగాచార్యులు వారి ముఖ్యశిష్యులలో నొకరు. వీరికి సం
స్కృతాంధ్రములలో విశేషపాండిత్యముండుటయేగాక సభలలో నెట్టి
శ్రోతలకైనను రుజువముగ నుపన్యాసము లీయగల యనన్యసామా
న్యముగు శక్తియుండెడిది. పండితులు, పాదురులు, బాలురు, వృద్ధులు
వారి యుపన్యాసమాధుర్యమును, వాఙ్మైపుణ్యమును గ్రోలి సంతసించు
చుండిరి. రాజ్యాయనాచార్యులది మహాగ్రంథములయందును కాశీ
దాసాదిమహాకవుల నాటకములయందును కావ్యనాటకలక్షణములు,
రసపోషకత్వము మొదలగు విషయములగూర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారి యుప
న్యాసముల నొకపరి వినినచో మరలమరల వివగోరుచుండురు. అందును
శ్రీ శాస్త్రిగారికి శ్రీ మద్రామాంధ్రమునందు భక్తిగౌరవము
లభింకము. కావ్యామృతరసాస్వాదనమే వీరి జీవితాశయము. డెబ్బదియై
దు సంవత్సరముల పయనుననండియు శ్రీ మద్రామాంధ్ర పఠన

మున పాల్గొనుచు సభ్యులకందలి విశేషముల నుగ్గడించుచు ఏ
రానందరసపూర్ణమనన్ములై పంజరసింపుచుండిరి.

సంసారవిచక్షణస్థ ద్వేషతే అమృతోపమే
తాన్యోత్తరసాన్వాదః సల్లాహః సజ్జనైస్సహ

అపియు,

అదిత్యస్తోదయం తాత సావర్ణం భారతీకథాః
యషాభిర్యా సుమిత్రంప అపూర్వాణి దీక్షితినే.

అపియు శ్రీ సప్తమిగారు పలుకూలు తమ యుపవాసముల దెలుపు
చు డి. వాశ్వాత్మనాగిగకతా వ్యమోహమున బడి యిది సాగర్వత
ప్రపంచము. నెట్టి విశేషములున్ననో తెలియక యాధునికులు కూ
పాధన్యామున నరింపుచుండట వీరు గర్వింపుచు, మును యువర
సారస్వతసాగరమును మధించి యమృతాస్వాదన మొనర్చవలయు
ననియు, సనాతనధర్మముల విడనాడవలదనియు హెచ్చరింపుచుండిరి.

వీరు శ్రీ రామచరితమునందలి యూగముచే సంస్కృతిమున
రామశతకమును వ్రాసి సోదరుల కంకితమునర్పిరి. పెక్కు రామా
యణగ్రంథముల పరిశోధించి శ్రీ రామవిజయము, శ్రావణవిజయము
మొదలగు వచనగ్రంథములను, సాహిత్యకల యను వివిధగ్రంథము
ను పెక్కు వ్యాసములను రచించి ప్రకటించియుండిరి. వీరి సంస్కృ
తాంధ్రపాండిత్యముల గమనించి శ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు తమ
యాస్థానవిద్వాంసులుగ స్వీకరించుటయేగాక వీరిచే నూన్యరాయాంధ్ర
నిఘంటువు మూడునాలుగు సంపుటములును, కళాపూర్ణోదయము,
సింగభూపాలవీరచిత రత్నపాంచాలికానాటకాంధీకరణమును, పాను
గంటివారి యముద్రితనాటకములను, యింకను పెక్కుగ్రంథముల
ప్రకటింపజేసిరి.

శాస్త్రిగారు శాస్త్రనాటకములు గళాశాలాశిష్యబృందము చే బలింపజేయుటతో దృష్టినొందక, వారి మిత్రబృందము కోరికపై పెక్కుమోటులు శాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితము, మృచ్చకతిక నాటకము మొదలగు నాటకరత్నముల బడివి వారి నానందరసనిచు గుడ్డల గావింపుచుండిరి.

శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మృతినొందినతరువాత వీరాంధ్రసాహిత్య రిషతువ శిష్యులై, తత్కార్యవిర్వహణమునదగు సహాయము కలుపెర్చుచుండిరి. వీరి పాండిత్యమున శాంధ్రవిద్వల్లోకము సాహిత్యవిశారద బిరుదమునొసంగి వీరిని బహూకరించినది. ప్రతికలలో బ్రకటింపు నొందురెండు వ్యాసములతో దృష్టినొందక శ్రీ శాస్త్రిగారు సంగీతరస సుస్మృతాంధ్రసాహిత్యవిషయములు ముచ్చటించుచు నాయాగ్రాధపఠనమునకై తమశ్రోతల బురికొల్పుచు సాంస్కృతిక నొంర్చి కృతకృత్యులైరి.

ఆంధ్రసాంస్కృతికాభిమానులగు శ్రీ శాస్త్రిగారియొక్కయు వారి సోదరులయొక్కయు జీవితమునగల ముఖ్యవిషయముల గ్రహించి మనము సాంస్కృతిక సేవ నొసర్తుముగాక- శ్రీ శాస్త్రిగారి యాత్మకు పరమేశ్వరుని శాంతి నొసంగుగాక-

శ్రీ కంద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

తెలుగునెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

కాకినాడ

సర్వజిత్సంవత్సరము

నంపుటము ౩౬

1946-47

సర్వజిత్సంవత్సరము

1946-47

విషయసూచిక.

:-0:-

పుట.

1. విస్తృత ప్రబంధ పద్యావళి
 శాకమాని గంగాధరకవి- బాలభారతము. ౧-౪
 పెదపాటి సోమయ- కేదారఖండము. ౪3-౪౫
 చందలూరి చిక్కన- నాచికేతూ సామ్యము. ౪౬
2. ప్రశంసాపద్యములు. ౫-౧౨
3. సారస్వత దర్శనము- శాన్యావేక్షణము. ౧3-౨౨
 విద్యాన పాలెపు వేంకటరత్నముగారు.
4. కళోపాసన- ౨౨-౨౮
 మహాకవి కాకభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు.
5. భావవీచీవిహారము- ౨౯-౪౨
 శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
- 6 వడి యతి..... ౪౭-౫౪.
 చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
7. సాహిత్యవిమర్శము ౫౫-౬౧.
 ప్యాంరణవిద్యాప్రవీణ - అప్పల సోమేశ్వరశర్మ, P. O. L
8. గ్రంథస్వీకారము ౬౨-౬౬.
9. శివలీలావిలాసము - ద్వితీయాశ్వాసము 83-90; 91-106
 నిక్కంక కొమ్మనామాత్యుడు.
- 10 ఆయవ్యయపట్టిక 1946-47 I-IV.
 వ్యయనామసంవత్సరము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు శేంకటమూరమహీపతి మూర్యారావు బహద్దరవారు
పితామహము మహారాజావారు, పరిషత్తుకీర్తనాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ శేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా శేంకటాచారి అప్పారావు బహద్దరవారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద, కాశీభట్ట ముప్పయ్యకాశ్రీగారు.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

జమీందారి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

1) దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసాయుడుగారు,
(కోకాధ్యక్షులు.)

2) పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసాయుడుగారు.

3) కోకా శివనాథకాశ్రీగారు

4) కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిసాయుడుగారు, బి. ఎ.

5) వెంకట రామబ్రహ్మణ్యుగారు.

6) నిడుదవోలు శేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

7) ఏలేశ్వరపు శేంకటరమణమూర్తిరావుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

8) ప్రతిపాదితయంకలం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

9) మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఎ.

10) కేశవరపు కామరాజుగారు.

11) నేదుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (అనధ్యక్షులు)

వెంకటరామ సూర్యనారాయణకాశ్రీగారు.

శ్రీనార్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమైనది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము ఁట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

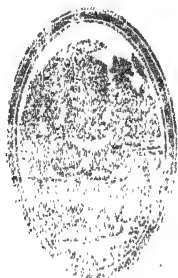
శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాత్రినాథ

తెలుగుల కోకనారి ప్రకటనలును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32. { సర్వభారతి, } పందిర ౪-౯.
అశ్వయుజ-పాల్గొనులు }

కాత్రినాథ

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టాఫీసులలో సందర్శకమునకు గు 3-0-0.

1948-49.

సాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ
సర్వధారి సంవత్సరము
సంపుటము ౩౭

సర్వధారి నంవత్సరము.

1948-49

విషయ సూచిక.

	సంచిక.	పుట.
1. సాహిత్యవిమర్శము శ్రీ అప్పల సోమేశ్వరశర్మగారు.	౧-3	౧-౧౧
2. గ్రంథస్వీకారము	,,	౧౨-౧౬
	౪-౬	౨౫-౩౪
3. ఛందోదర్శణసమీక్ష విద్యాన్ రావురి దొరస్వామిశర్మ కవి.	౧-3	౧౭-౩౨
	౪-౬	౯-౨౪
4. విస్మృతప్రబంధపద్యావళి చిమ్మలూడి అనుశక్యకుడు-విక్రమనేషము	౧-3	౯-౧౬
	౪-౬	౧౭-౨౪
5. కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు	౧-3	i-iv
6. సాదామిని	౪-౬	౧-౪

1947-48 ; 1948-49 ఆయవ్యయపట్టికలు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32.

శ్రీధర్మి.
ఆశ్రయము - పాలుపములు

సంచిక ౪-౬.

సా దా మి ని

త్రిలింగపత్రికలో (సం. 32-3 సంచిక) సాదామిని, సాదామిని పదములనుగూర్చిన విమర్శనమునందు సాదామినియే సంస్కృతకల్పమనియు, 'నది తత్సరుక్మై తెలుగునామే సాదామినియని ఏకవ్యవహారములో కుదురుకొనినది. పదమునివరగల ఇకారసాహచర్యముచే దానిముందట ఆధ్వనికూడ ఇకారముగమాటినదని' వ్రాయబడినది. సుప్రసిద్ధనిఘంటువులను, సంస్కృతవాఙ్మయమును బరిశీలించి రెండు పదములను గలవని స్పష్టముగ దెలియుచున్నది. సాదామినియందలి మూర్పు ఆధ్వనిమునంగలిగిన మూర్పుగాదు. భాషాశాస్త్ర మర్యాదలచే నేమి, వ్యుత్పత్తి వేటుగనుండుటచేతనేమి, సాదామినిపదము సంస్కృతముననే స్థిరపడినది.

(1) ఆమరసింహుని నామలీంగానుశాసనమున దిగ్విక్రమున (3-9) తదిత్రైదామనీ విద్యుచ్ఛ్వాచలాచపలాపిత అని కలదు.

దీనికి భానుజీదీక్షిత వ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి 1907 సం)
శ్వేతద్వీపః సుదామా- హండకేషే ఐరావతిపర్యాయే-తేనైకదిక్
(4-3-112) ఇత్యు- అన్ (6-4-167)

ఇతిప్రకృతి భావా ట్టిలోపాల్లోపా న భవతః
సుదామ్నాద్రినా-ఇతివా సుదామాతుపుమాన్ వారిధరపర్వత
భవయోః

సుదామ్నా మేఘే భవావా-సాదామినీ త్యపసాతః । సాదామన్య
పురో కీ డే తడి త్రదేభదయోఃస్త్రియామ్.

ఇందువలన సాదామినీయనునది యపసాతమని వ్రాయబడి
నది. దీక్షితులవారి వ్యాఖ్యానమునకే శతహృదాపదవ్యాఖ్యానమున
శతహృదాస్త్రియాంవజే సాదామిన్యాం చకేర్తిజా యీను శ్లోకపాద
ముదవారింపబడినది.

(2) అమరమునకు మాహేశ్వరవ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి
నిర్ణయసాగర ముద్రణాలయమున 1907 లో ముద్రితము)

సాదామినీ విద్యుత్ చంచలాచవలాదశకం విద్యల్లతాయాః-
చలలాపిదేతిసాతః (పుట 17)

(3) ఓరియంటల్ వ్యాఖ్యానమున (Oriental Book Agency
1941 Edited by Dr Har Dutt Sharma and Sardesai)
అమరములము సాదామినీయనియే ముద్రితము - వ్యాఖ్యానమున
సుదామ్నాద్రినైకదిక్ సాదామని తేనైకదిక్-ఇత్యు- (4-3-112) అని
వ్రాయబడినది.

(4) తిరువనంతపురమున బ్రకటింపబడిన వంధ్యఘటియ సర్వా
నందుని యమరటీకాసర్వస్వమున సాదామినీత్యపసాతః । తథాచ హరి
ప్రభోః యామకమ్.

భేంతంజగాను కాంచనసరస మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
కువలయ మివసరజస్సరస మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
అను శ్లోకము సాహిత్యము.

(5) ఆనూసరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులవారిచే పరిపూర్ణ
మగు గురుబాల ప్రబోధికాయందు

‘సాదామిని (మూలము)

వ్యాఖ్యా సుదాక్షా ఐరావతేన సహవర్తత ఇతి సాదామిని
ఇచ్చట సాదామిని అనియు పాఠముగలదు.’

పైవానివలన సమరమూలమున సాదామినియును పాఠముగూడ
గలదనియు, గొండఱు వ్యాఖ్యాతలు దాని సపపాఠముగ నైకొని
రనియు నిర్వివాదాంశము. ఇత మిగిలిన నిఘంటువులఁ బరిశీలించుము.

(6) పాచస్పశ్యము - సాదామిని - విద్యుతి - అప్పరోభేదేచ-
ఐరావతయోషితి - అనునర్థముల నిశ్చయము

తత్రోషి అహోర్త్యోషే సాదామిని త్యపి - శబ్దరత్నాచరీ అని
సాదామిని పదవ్యుత్పత్తిగూడ నిరూపించినది.

(7) శబ్దకల్పద్రుమమున - సాదామిని, సాదామిని, సాదామిని
అను మూడుపదములును గలవు. అందు

సాదామిని - శ్రీ - విద్యుత్ - ఇత్యమరటికా -

(౧-3-౬) యథాముతుసంహారే (3-12)

నవ్వం ధనుర్బలభిదోజలదోదరేషు

సాదామినిస్సురతి నాద్యవియత్పతాకా

తడిద్యేదః - యథామహాభారతే (3-53-12)

తత్రస్మిరాజతేభైహి సర్వాభరణభూషితా

సఖమధ్యేనవద్యాయగీ విద్యుత్ సాదామినీ యథా
 అప్సరోభేదః ఇతి హేమచంద్రః—దేశవిశేషః ఇత్యజయః
 సాదామీ—స్త్రీ సాదామినీ ఇతి శబ్దరత్నావళి
 శబ్దకల్పద్రుమకాచుని మతమున సాదామిని పదముగలదనియు,
 దానికి కావ్యపురూగము లడహరింపఁబడినదనియు స్పష్టము.

(8) కేశవకృత కల్పకృతోశః.

శమ్నా సాదామినీ విశ్వచ్ఛంచలాచ శలహృదా
 సాదామినీ చ సాదామీనా హ్లాదినీచాశనిర్దయోః
 (బరోడాప్రతి పుట 396 స్లో 154)

(9) మాహేశ్వరసూరి - విశ్వకోశః

సాదామిన్య అప్సరోభేదే తటిత ద్భేదయోరపి
 సాదామినీ-స్త్రీ - సాదామిని యేషు నప్సరస, మెఱువు - మెఱువులో

(10) శహజీ - శబ్దరత్నసమన్వయ కోశమున (బరోడా ప్రతి)
 నయిదుస్థలముల సాదామినీ ప్రశంసగలదు.

సాదామిన్యాంచ ఖద్యోతే గదితా - పు 48-17 పంక్తి.

విద్యుత్ సాదామినీ సంధ్యాః 153-13

శత్రుప్రాజాత్విగ్రహ వ్రజే సాదామిన్యాంచ గద్యతే 179-12.

సాదామిన్యాన్ప్రియూం విద్యుదప్సరోభేదయోరపి 207-19.

ఘనవల్లి నిగదితా సాదామిన్యాన్విశారదైః 312-9.

(11) ఇరుగపదండనాథుని నానార్థరత్నమాలయందు 1883
 సంవత్సరమున మదరాసు వాణివినోద ముద్రణాలయమున బ్రకటింపఁ
 బడిన గృంథమున సాదామిన్య పురస్వపి-సాదామినీ అనిముద్రితము.

అటీవల వావిళ్ల వ్రతయందు సాదామిన్యపురస్వపి యనియే
 ముద్రితము.

(12) అజయపాలకృత నానాగ్రహమున (కలకత్తా సాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము)

సాదామిని పురిశేషే చరిత్రలాయాంప్రకీర్తితా శ్లో. 652.

(13) సంస్కృత శబ్దాగ్ర కల్పతరువు —

సాదామిని — ఈ కారాంతప్రయోగం — అమరః — విద్యుతి — మెఱుపు — ఇకారయుక్త మకారమధ్యమా

(14) సర్వశబ్ద సంబోధి.

సాదామిని, సాదామిని, సాదామిని అనుమూడు పదములని చూచు సాదామిని పదమునకు దేశవిశేషమును నగ్రమును గలదని తెలుసుకొనినది.

(15) Wilson's Sanskrit Dictionary.

సాదామిని — (F) Lightning (2) one of the apsaras or nymphs of Swarga (3) a particular sort of lightning (4) a city so named.

Kittel's Canarese Dictionary యందును సాదామిని — a particular kind of lightning — Lightning (మించు — మంగరాజ నిఘంటు Mr 43) also సాదామిని.

(16) Apte నిఘంటువు నీమూడుపదములనిచ్చి యగ్రముల నిచ్చుటలో

Lightning — సాదామిని కనకనికపద్మిన్ధయాశర యోగీ — మేఘసందేశ — 37

సాదామినివ జలదోదరపద్మిని — Mk 1-35 Mal Madh 8-14

అని హృచ్చకటికమునను మూలతీమాధవమునను సాదామిని పదము ప్రయోగించబడినదని యుదాహృతము.

ఇంక కావ్య ప్రయోగములజూతము.

పరిష్కర్తల మార్పులచే గొన్ని వ్యత్యయందు వేర్వేరు సారములు గన్నచున్నవి. శబ్దకల్పద్రుమమున సాదామిని పదమున కూడా హరణముగ ఋతుసంహార, మహాభారత ప్రయోగములు చూపబడినవి.

(1) ఋతుసంహారము — (3-12).

వావిళ్ల వారి ప్రతియందును, మణిరాముని చంద్రికావ్యాఖ్యానమునందును (నిర్ణయ సాగరప్రతి) సాదామిని యనియేకలదు. వియతి ఆకాశస్యపరాకా సాదామిని తడిన్నస్ఫురతి వదీవ్యతి — మణిరామవ్యాఖ్య.

(2) మూలతీ మాధవము — (8-14)

ప్రాయేణ బాంధవ సుహృత్ప్రియ సంగమాది సాదామిని స్ఫురణ చలచల మేవ సర్వమ్.

ఆప్టి దీని నిట్లే కైకొని యున్నాడు.

త్రిపురారి వ్యాఖ్యయందును 'సాదామిని స్ఫురణ వచ్చుచలమ్'

జగద్ధర వ్యాఖ్య — భవీవ్య త్సాదామిని సార్వ గమనస్యనూచనేన.

జీవానంద విద్యాసాగరునిచే కలకత్తాలో ముద్రించబడిన 1876 సంవత్సర ప్రతియందును సాదామిని యనియే ముద్రితము — కాశీపండితుని సంస్కరణమున మూలమున సాదామినియు, వ్యాఖ్యయందు సాదామినియు గలదు.

(3) మృచ్ఛకతికము (V.G. Paranjpe's Edition 1937)

సాదామినివ జలదోదర సంధిలీనా. మృచ్ఛ — 1-35

నిర్ణయసాగర ప్రతియందు

సాదామినివ జలదోదర సంనిరుద్ధా యమ సా తాం త ర ము ముదీరము.

(4) భర్తృహరి వైరాగ్యవద్ధతి - శ్లో! 36.

భోగా మేఘవితానమధ్య విలస త్సేదామినీ చంచలాః

అని వావిళ్ల వారి ప్రతులయందును, 1923 సంవత్సరమున ముద్రితమగు నిర్ణయ సాగరప్రతియందును, డి. డి. కోశాంబి పండితునిచే భారతీయ విద్యాభవన ముద్దితగ్రంథము (1946) నందును సాదామినియే గలదు. సాదామినీ పాఠాంతరమని చూపబడినది.

రామచంద్ర బుధేంద్రవ్యాఖ్యానము కొన్ని ప్రతుల సాదామినియే గ్రహింపబడినది.

(5) కాళిదాసుని మేఘసందేశమున (శ్లో 37)

సాదామన్యా కనకనికవస్నిగ్ధయా దర్శ మూర్వీయనుచో మల్లి నాథునివ్యాఖ్యయందు సాదామనియే మూలమని స్వీకరింపబడినది.

1941 (Paranjpe's edition) స్థిరదేవవ్యాఖ్య.

సాదామిన్యా - స్నిగ్ధయా సాదామిన్యా ఉర్వీంజర్యయ - సాదామిన్యా విద్యుతా

పరిషద్బాంధాగారమునందలి (4676) సంఖ్యగల యొక ప్రాచీన ప్రతియందును 1947 సంవత్సరమున ముద్రింపబడిన నిర్ణయసాగర ప్రతియందును 'సాదామిన్యా' అనియే ముద్దితము.

Nandavigikar's edition (1894) Verse 41-సాదామిన్యా for సాదామన్యా in Wilson's edition and Manuscripts G, G₂ K, K₂ R & M.

అని పాఠాంతరముగల ప్రతులు వివరింపబడినవి. దక్షిణాపర్వ నాథునివ్రదీప వ్యాఖ్యానమున సాదామన్యా యనియేగలదు.

(6) శబ్దకల్పద్రుమమున నుపహరింపబడిన మ హా భా ర త ప్రయోగమునకు (3-53-12)

నీలకంఠ వ్యాఖ్యయందు సాదామని యని వ్యాఖ్యానింపబడుట మేఘ మేఘ బుధేయనియర్థముకూడ వివరింపబడినది.

సాదామిని = ప్రావృషేణ్యమేషు సంబంధినీ = సుష్టుజగతో
జీవనం దదతి తేసుదామనో మేఘాః. తేషాం సమూహాః సాదామినీః
ప్రావృట్కాల తత్సంబంధినీ సాహి అగ్యంతద్యోతనానో భవతితి
తత్ప్రసిద్ధమ్ —

వైనవినరింపఁబడిన నిఘంటుగావగ్రయోగాదులవలన సాదా
మిని పదమునుగూడ సంస్కృతనైఘటికలు తమ తమ నిఘం
టువుల జూపించిరనుట స్పష్టము. అర్థ సవరణమున 'దేశవిశేషము'
పట్టణవిశేషములు విశేషార్థము నొసఁగిరి.

కాని వ్యుత్పత్తిర్థము విచారింపఁగో కేవలపాణినీజ్ఞ నూత్ర
ముల మాత్రమే యున్నది. నుట మొప్పును. పెక్కువలన పాణి
నీజ్ఞములయ్యు శిలపద్యములందును. ముష్టాముష్టి
అక్షోహిణి యు. గుచ్ఛవి. శారద 50. వ్యకరణమున ప్రజ్ఞా శర్ణోదక
ఫేనాల్లేతా మను నూత్రిమున (313) సంస్కృతమున పట్టణాః పర్వతాః—
ఉదకలః, ఉదకిలః — ఫే. ల ఫేనిలః — అక్షాః, చక్షిలః మొద
లగు రూపాంతరములు జూపఁబడినవి. పాణినీయ సిరీసలః
అనునవి ఇలశ్చదేశే అనునూత్రిమున (313) సాదామోతములు. పద
ములకు రూపాంతరములస్వవ్యాకరణసాహిత్యముచే గల్గినను గలు
గవచ్చును. శబ్దశాస్త్ర పరిశితులిట్టివానిని భాషాశాస్త్ర మర్యాదలవలన
(Philological Principles) గలిగినవని నిర్ధారణ మొనర్చు
టయు గలదు.

అయినను సాదామినీ శబ్దమును పాణినీ నూత్రములవలన గూడ
సాధింపవచ్చునేమో, సుదామనా శబ్దమును వదలిన

సంజ్ఞాయామన్వాభ్యామ్ అను పాణినీ నూత్రము వలన
(5-2-187) దామినీ, హోమినీ, సోమినీపదములు సాధువులే. దీనివలన
సుదామినీ శబ్దమును సంబంధార్థమున సాదామినియు నిష్పన్నమగునని
తోచుచున్నది. ఇందులకు విజ్ఞులగు వైయాకరణులే ప్రమాణము.

చందోదర్శణ సమీక్ష

(అనువృత్తము)

విద్వాన్ రావూరి దొరస్వామికర్క కవి

ద్వితీయ పద్యమున కఖజ చుఛడ దధభయశేషమునలు పద్యాది నుండరాకని యన్నది. పృథమ పద్యము లోని యక్షరములు ద్వితీయ పద్యమునఁ బునఃక్రములుగా నున్నవి. అక్షరతఃపదములు వాయు బీజములు; ఖఛరనలగ్ని బీజములు; జడద (హ) లు భూబీజములు; ధభలు జలబీజములు; శేషము గగనబీజములు.

మ॥ క్షీణిబీజంబులు సంపదల్ పొడఁబడినవి; బయోబీజముల్ సతతంబు బ్రమదంబు. ర్పు శిఖబీజ ముల్ స్వతంత్రజేయు; భూ రులబీజంబులు శోకవార్ధిబడఁగాదోయు; స్థూభోబీజముల్ పతి సత్యతనరిదుఁజేయు నెపుడు బుద్ధుని నొందించిన్.

అను భీమనచ్చాడః పద్యము వాఙ్మయముగాఁ గొని యరసినచో వాయుగ్ని గగనబీజములొలి శోకశృతి బాహ్యఫలము లొసఁగుఁ గాన నవి కావ్యాది నగ్రాహ్యంబులు. భూబీజ ములు సంపదప్రపదం బులు గాన జడద (హ-అనంతిని ఛంకపదనలేమ) ధభలు పద్యాది బ్రయోక్తవ్యంబులేయగు. ద్వితీయ పద్యమున ననంతతుడుక ఖాద్యక్షర ములు పవర్ణాస్పదంబులు గాకుండిన మేలొదవించునన్నాడు. ఉప వర్ణములన సమీపవర్ణములు. ఉపపర్ణాస్పదములనుట కర్థము సుజ్ఞేషు మేకాని యిందనంతని యర్థమేమో దుర్జ్ఞేషు యున్నది. సంయు

క్తాక్షరము కాఁగూడదనియో? స్వరములెల్ల సుత్రవకారులని కడప టఁగలదు. అట్లులే లాక్షణికుడు చెప్పలేదు. అర్థములు లు వానిదీర్ఘ ములు క్రమముగా అనిలావల భూజల గగనబీజములగును. అట్లుగ టచే ముందు చెప్పఁబడిన చొప్పున భూజల బీజములకు ఉచ్ఛేషములు మేలొదవించును. తక్షి-నని శుభప్రదంబులుగావు.

ఈపక్షముమాని వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు చెప్పినవారి మతమునుసరించినను స్వరములెల్ల సుత్రవకారులు కాజాలవు. ఏతత్పక్షమువలంబించినను ననంతామాత్యుని కచటతపాది వర్ణపద్ధాది ప్రయోగనిషేధము పొంది పొసఁగకున్నది. వీనినన్నిటిని జర్పించిన వ్యాసము పెరుగుటంజేసియు, నియ్యతి యద్యతనకాలంబున కనుపయు క్తంబులగుటం జేసియు, నట్టివాని నరయఁగోరువా రప్పుకవీయాదులతో సఁబోల్చి చూతురుగాక యని విన్నవించుచు విరమించుచున్నాను.

అక్షరముల శుభఃశుభ నిర్ణయము తరువాత గణసంయోగ విషయముం దెల్పు పద్ధతముందును మతాంతరములు భాసిల్లుచున్నవి.

ఇదాఁక గనఁబడిన వానియందు లాక్షణికుల పరస్పరమత భేదములు వ్యక్తములగుచున్నవి. వద్యలక్షణములందు నలంతిగణయతి భేదములు నక్కడక్కడఁ గలవు. ఇట్లులుంటఁకఁ గారణములు ఛందోలేఖన ప్రమాదములును దాళపత్రలేఖన శైధిల్యాఘటనలు గావచ్చును. ఉత్తరోత్తర లాక్షణికులు కత్సూర్వ పూర్వగ్రంథములందలి యిట్టి ప్రమాదములఁ బరిశీలించి యాన్నవానిని సరిపుచ్చి గణయత్యాదుల నియమించుచు వచ్చిరి. వ్యాకరణము నిట్టికట్ల కేలోనయినదని వేత చెప్పనక్కఱలేదు. ఆర్యాగీతుల లక్షణములం దనంతాపు కవులకు భేదముగలదు, గాని యనఁతుని లక్షణములు సంస్కృతవృత్త రత్నాకర లక్షణంబులకు సరిగా నున్నవిగాన నిందు విమర్శింపఁదలఁచుకోలేదు. వృత్తనామములం దనంతాపునలకే కాక తదితరులకు భిన్నత గలిమికిఁ గారణమును బైవి నావదించినదే యని యెఱుంగవలయు. వృత్తనామ భిన్నతఁకఁ గొన్ని యుదాహరణములు (అనం) మధుమతి-(అప్ప) మదనవిలసితము, (అనం) రుక్మవతి-(అప్ప) రుక్మపతి, (అనం) ప్రణవ-(అప్ప) పణవ, (అనం) తోడక-(అప్ప) దోడక (అనం) తోవక-(అప్ప) తోడక, (అనం) గీతాలంబన-(అప్ప) కలితాలంబన (భీమన)

అనంతుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు.

అనంతుడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణమును కృతిత్రయము వరుసగా విరచించిన విద్యత్కవి.

భోజరాజీయము ఛందోదర్పణమునఁ జేర్చినబడి యుండుటచే నది తొలుత వ్రాయఁబడెనని విదితమయ్యెడిది. “శ్రీనిధిచక్రవర్తి... అనంతభీమణి లసన్నణి భోజచరిత్ర చెప్పి లక్ష్మీవరసింహుఁ గూర్చిన పసిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చె ఛందోనుతి” (ఛందోదర్పణ-4౮-130)

అనంతామాత్యుఁడు ఛందోదర్పణమున రచించిన లక్షణములు వానికిఁగిది యదాహరణములందే కాక తనగ్రంథములందెల్లెడలఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఉపాయ, ఉదార, ఉదాత్త, ఉదాహరణ, అనంత, అనేక, ప్రార్థ్య, జనార్దన, రసాయన, అంతరంగ, వృత్తాంత, రుద్రాక్ష, నిరంతక, నిరీక్షణ, సూచన, సంబోధనాంత శబ్దముల కుభయయతియు, భిన్నపోలికసరసముకారాదియతి భేదములు, కేచిత్రాప్సరభేదములు ననంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. అంతియకాక యతఁడు చెప్పని కొన్ని ఛందోవిశేషములు, నతని మతమునకు విరుద్ధములైనవియు నతని గ్రంథములందఁ గానవచ్చెడి

(1) అర్థబిందుప్రాస - పటలకు మాత్రమే నబిందుక నిర్బిందుకప్రాస ముచెల్లనని అనంతుని లక్షణము.

క. నూతుల దరులనులోతగు

పాతటి కసువులను నెట్టిపచ్చికయున్నన్

బ్రాతిపడి మేయఁబోకుము

మూతినిడకు ముగ్ధసత్వములుగలనీటన్ (భోజ-6-85)

మ. మిగులం బక్కనివాఁడు కాంచనరుచిన్ మేదించిన ట్లంగకాం

తింగడుం బొల్పుగువాఁడు యావనచుదోదేకమునందద్దయున్.

(భోజ-3-235)

పైపద్యములం దనంతుడు చెప్పని తకార గకారములకు సఖం జాఖండమిందుప్రాస సంఘటితమై యున్నది. బ్రాతి పార్థబిందుకముగా నిఘంటువులందుఁ గలదు. ఇది భ్రాంతిశబ్ద భవమునితోచెందు నిఘంటు లందు దేశ్యముగానున్నది. లక్ష్మీవారాయణీయమునఁ దద్భరముగా రచితము. తద్భరదేశ్యములందీ యేదైనఁగానినా, అరసున్న విష యమే మనకుఁ బ్రసక్తాశయా. ఇది సార్థబిందుకమునుటకు నిర్ణాయక ప్రియోగము హ్యోయము.

కాంతిఁ గడుంబొల్పుగువాఁడ; ఇందుఁ గాంతి కర్తగా నందినఁ గళయగును. గనదదవాదేశ సంధిబరికి కాంతిగడుంబొల్పుగునని యేర్ప డును. ఇందర్థబిందువు గకారము నకు ముందుండ నక్కర లేదు. 6-ఆ-241 వద్యములో... ఏటికి... పూట... మాట... చోటికి... అనుచో టకారము ప్రాసమందుఁ గలదుగాన ననంతునికి సమ్మతమేయును.

క. కాఁగాని మాటలాడెను

రాఁగూడదు నేచవశ్చరణమై నుండం

గాఁగోమలి యిటునిల్వక

యేఁగుము మగఘాతికేట యాచుర్గుణముల్ (భో-4-148)

ఏఁగు సార్థబిందుకము గాకున్నచో ననంతుని యర్థబిందుప్రాస లక్షణమునకు భంగమిల్పవలెల్లు ఈశబ్దము సఖి దాఖ డములుగాఁ బ్రయుక్తము “విని యతనిం దనపైనిడికొని యేఁగినియమికిఁ దగని ఘోరార్తి యొన్పినవాడ” (హళుకు పాండనీయము-1-అ-28 ప) ఇందు రామాయణార్థమున ‘ఏఁగి-నియమికి’ అనియు, భారత. పు.మున ‘ఏన్ + కినియమికి’ అనియు భేదము.

క. ఆఁ కొనివచ్చిన విప్రులఁ

దాఁకింపక యశనమిడుము తత్సరమతి న

ట్టాచలి సేయకు కుడువం

దోఁకొని రావర్షమగు తిథుల మనవారిన్. (భోజ-6-161)

క. తేకుపయలరంగ నీగతి

దోళోని చని చవల రత్నతోరణ దీప్తుల్

ప్రాకృతేడు ఘనగృహముల న

మూలకల విడియించె రాజముఖ్యుండంతన్ (భో-4-84)

ఉ. తోళోని పోయెనంత నొకతొయ్యలి యయ్యెనాంగనపువే

రాణలి గొన్న బెబ్బలియంబున గృష్ణమృగార్థకంబువై

(భో-8-226)

తోళోని నిర్ధబిందుక శబ్దమో, అచ్చుప్రతియందు సార్థబిందు కముగా నున్నది. నిఘంటులందఱనున్నలేదు, శబ్దరత్నాకరకారులు తోళోనుశబ్దమును నిర్ధబిందుకముగా వ్రాసి 'నాకారణమున ఋత్వి జు, డేకాంతము నరకమునకు నేగెనురానిన్, దోళోని' అనునన్నయ భారతారణ్య ప్రయోగమును జూపిరి ఒక్కశబ్దమే కొండఱయతమున సఖండబిందుకము, మఱికొండఱయతమున సఖండబిందుకము. ప్రయోగ సాహాయ్యమున వీనినిందుఁజర్పింపఁగడంగిన వ్యాసము విస్తారమగు. అనంతనియతమున నీగు, తోళోని' సఖండబిందు కములుగను 'బ్రాతి, యఖండబిందుకముగనుండునేరొ అట్లు భావింపకున్న పటలకుమా త్రమే యుర్ధబిందు ప్రాసయతిదేశించిన యుండును తెలిసి తానేతది తరములకు నెట్లు ప్రయోగించి యుండును ?

(2) దధప్రాస-ఇది ప్రాసప్రకరణమున ననంతము వచింపలేదు.

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు

దధలును భయశత్రువనలుతగ (1-26-చందోదర్పణ)

క. ఆదురవస్థకు నోర్వక

యోదైవమ మరణమేల యొనంగవె యనుచున్

వేధించు నృపతియొద్దకు

నాదరమతి నారదొడు రయమృత వచ్చెన్ (భోజ-6-171)

దధలనుటయే కృమమైనను బ్రాసఘటనార్థము 'దదలును' అని రచితమై యుండవచ్చును. వేధించుశబ్దమును వేదించుగా మార్చుకొన్న దధప్రాస నిర్బంధముగలుగదు. బుద్ధిబాధాసనాది శబ్దముల వర్గచతుర్థ వర్ణములు తద్భవమున వర్గతృతీయములుగా మారును. "వర్గంబుల ద్వితీయవర్ణ చతుర్థవర్ణములు తదాదివర్ణతథజించు" నని కవిసంశయ విచ్ఛేదము (3-వ రంగ-6 ప) ఈలక్షణముచే వేధించు-వేదించు గానోపు.

(2) లభడయతి ప్రాసఘటన యతిప్రాసమైత్రిల (3) డల కసంతుఁడుడె వృతేదు.

క. కాకుస్వరయతి యగునితః

డేదలకబలధిబవ్యశించె ననఁగ (ఛందోదర్పణ)

చ॥ యెలగుచు రంగధామమునుజెంది విభావరిపుచ్చి వేకువన్

వెడలి పృయాగ కేగి సురనిమ్మగయందుఁ బ్రభాత కృత్యముల్
(భోజ-1-134)

పవ్యశించు ననుచోట 'పవ్యడించు'నని పఠించిన లభడయతి శంకరాచార్యులదని పరిపత్తుత్రిక స్వభాను 3-4 సంచికలో 127 పుటలో వ్యాసితని.

వెడలు, వెలడుశబ్దములు రూపాంతరములు॥ వైరొడవ పద్యమున వెడలు శబ్దమున్నచోట వెలడురూపమును వ్యాసకొన్న బాధ తొలంగును. నైషధమందు 'చిలుకలుగూయునో చెవులు చిల్లులువో వంగనంచు నెన్నడన్ వెడలడు' అనుపద్యమును ముద్దరాజు రామన లడప్రాసకు దాహరింక గూచిమంచి తిమ్మకవి యడి వెడలుగాదు వెలడని తెల్పి రామనమతమును ఖండించెను.

క॥ లడలకు నభేదమనుచున్

వెడగులుగడుఁ బ్రాసములును విశ్రమములు ను

బృహరంగఁ గలుపును రది యె

య్యెడలను భవ్యంబుగాదు హిమకరమకటా.

(సర్వలక్షణ-2-22)

సంతక ౧-౩.] అనంతని రచనలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౫

4. రఱయతి ప్లాసఘటన-‘శరమఱవ’లని యొక్కటి యతి యందుఁ బేర్కొనుటచే ర ఱ లు తనతనకేఁబల్లును, బరస్పరము మిత్రములుగావని గోచరించెను. యతివిషయమున నింత మాత్రమేని దెల్పెఁగాని ప్లాసవిషయమున వాని మిత్రా మిత్రతలంకూర్చి యొక సూచనయులేదు. ఈక్రింది యనంతని రచనలందు రఱయతి ప్లాస ములమైత్రీ గనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పాటుల వేరుచెప్పకొని బానెఁడుపప్పును బాయసంబునై
దాటుపసంట్ల వఁటకము నాద్యముఁ గష్టాని కూరగాయలున్
జూఱలుదిండు వారసతిచొప్పున గోళ్ల కుమీటుకొంచు మా
తోరొదగొట్టు నీదగరతోఁ బడఁజాలము వేరుచెప్పనన్.
(భోజ-6-138)

ఉ॥ అటుమొగంబులాతఁడు మదాత్మజుడౌతని ముద్దుసేయుచో
నాటుమొగంబులున్వలయు నెంచిక ! యేనును నీవుకూడఁగా
నాటుమొగంబులయ్యెడి రయఁబునరఱుని నీవు నవ్వుచున్
జేరుట యోగివద్యులకుఁ జిత్త్యుఁగున్ ముఖపంచకోజ్జ్వలా.
పైరెంట రఱప్లాస. (భోజ-5-201)

ద్విఁడగతిరగడ-

అరుమున వచ్చుగోవచ్చు నఖముల నివును

రంబు నరసిఁహుడనఁగ్రాలు సంయుక్తయతి

ఇందురఱయతి,

(ఛందో-1-112)

చేరుశబ్దము లఘురేఫఘటితముగా సమీపించు అనునర్థమున గలదు “అప్రీతిల్ పల్కిన పాతకంబునకుఁజేరెన్ గాలమివ్వేళ”-జైమిని శకటరేఫఘటితమైనచో సమీపించును నర్థములేదు. ఇందలి వ్రయోగ మనుసరించి దాని నుభయరేఫఘటితముగా నెన్నవలయునమో కొద లఘురేఫాదియే. అట్లే అంబులఘురేఫాది. అంత అట్టుతాయుమాన్నగు శబ్దములవలె నీని నుభయరేఫ ఘటితములుగా ననంతఁ డెన్ని

క॥ శృంగారభంగులైదు తె

అంగులు వాగ్విలసనంబు రహి నై సభ్యంబు

(రఘువతి)

(రసాభరణ-౩౮-26పుట)

తెలుగుశబ్దమున శకటరేఫమే నిఘంటువంగనబడుచున్నను, సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున గూడిమంచి తెమ్మకవి 'తెరలుకట్టుట రెండు తెరంగులు తెరంగు' (౩౨-10) అనుచోటను లక్షణసారసంగ్రహమునఁ జిత్రకవివద్దన 'తీరనికిష్కబల్ తెరంగులు' (౩౮ 26) అనుచోటను రేఫకార నిర్ణయప్రకరణముందు 'ఘురేఫఘటితముగా నిచ్చియున్నారు. అప్పకవియు 'తెర తెరవచ్చుట తెరలుకట్టుట రెండు తెరంగులవాలో దొరలుకొట్టుటయని వ్యాసించు.

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య రేఫకార నిర్ణయమునను నిది గలదని వైయాకరణ పరిజాతము చెప్పుచున్నది. మరల వైకారతేయాశబ్దమును శకటరేఫసంప్రదముగాను బేర్కొన్నారు.

తెలుగుతెప్పెట తొలులుట తొలుకుటయును (సర్వ-౩ 61)

తెలుగుగల్గుట... .. తెలుగుొప్ప-(లక్షణ-౩-28)

తెలువలు తెలువ తెలుగువిధము-(అప్పకవి ౩౩౫)

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య వాటని శబ్దమును శకటరేఫఘటితముగాఁ బేర్కొన్నట్లు వైయాకరణ పరిజాతముననున్నది ఇంద్రాక్షదేవినదేమనఁ దెలుగుశబ్దముభయ రేఫఘటితముగా నెన్నవచ్చుననుట. అనంతని రసాభరణ ప్రయుక్త తెరంగుశబ్దము లఘురేఫ మధ్యంబు నిభావింపవలసియున్నది.

చ॥ ఎలుంగకయండియొండె జెలియేమియుఁ జెప్పకయొండె బిట్టుడ
గ్గఱినఁ దలంకిచూచు సకలన్నులవిప్పును భూ విలాసమున్
దరము మనోజ విభ్రమవిధంబును నింపొనరించు శారిదా
మఱియును నవ్వలస మొగ్గూటుగనుంగొనఁ గోరు వేదవంస.

(రసా-2౮-12పుట)

౪॥ మఱిసర్వరసోత్కృత

నరయుచు బహుసంపదలకు

మెఱసిన శృంగారరసము

తెఱంగంతయు వి సరింతుఁదేటవడంగన్. (రసా-౧-21పు)

వరునిదెస వేడక-యుడుగుట

యరతి, నిజాచార మెడల నందిసప్పేచు

త్రటి లజ్జాత్యాగ మనా

స్మరపరితాపంబు పేరు సంజ్వర మయ్యెన్. (రసా-౩-24పు)

ఇట్టి రేఫణకార యతి శాసనమైతిఁగుటన యనంతను గ్రంథ యమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఎఱుంగు, డిగ్గలు, వాటి, మెఱసిన, తటి యిత్యాదిశబ్దములను లఘు రేఫఁగుటయులుగాఁ బఠించుకొన్ననే సాధువులగును. అందుఁ గొన్నింటిని సాధింపవచ్చును. ఇట్టి పట్టులఁగల శబ్దములలోని రేఫముల భయవిధములగునని కాని, రే ఫ ణ కార సాంగత్య మనంతాభిప్రేతమని భాని యేదోయొకరిగా నంగీకరింపవలసి యున్నదనిమాత్రము చెప్పవచ్చును.

౪. అభదఱుని-పవలకుఁబ్రాము యతిమైత్రి చెప్పఁడినది అదియు నెఱము నెసమువలె ద్వైరూప్యముగల శబ్దముగానుండవలసి యున్నది యని యంతకుముందు వ్రాసెతిని.

౫॥ మొగిలును నలమగు నిటులనె

నగణము నగణమగు నిట్లు నాపావగణముల్

భగణము లిట్లనఁ దండ్రి

భగణము పాల్గును భలంబు-వాకిలులనఁగన్. (ఛంద-1-22)

దై, వాఱెఁ బదార్థసంఘములు-భౌతిగ నవ్యభవెండ్లియాయెతిన్
(భోజ-4-102)

వీశ్వడఁదొడగుట విభ్రమము భయమును దీ)యమున.

(రసాభరణ-౩-౧౦పు)

భగణము పాల్లను పద్యమునకర్థము సంశయముగా నున్నదని ఛందోదర్పణమూలమున ముద్దితము. దీని సరియైన పాఠమెఱుంగు వఱకు 'భవ'ప్రాస సాంకర్యమున కిది నిర్ణాయక ప్రయోగము కాఁజాలదు. భోజరాజీయ ప్రయోగమునకు గత్యంతరకల్పన శక్యము గాదు. పాఠాంతర మేదేనియున్నదేకా పరిశీలింపవలయు అందలి యతిస్థల స్థితభాతిశబ్దము తొక్కుపక్కకాని సార్థకముగాదు. రసా భరణములోని వీడ్వడు శబ్దమునకు మూలరూపము 'వీడ్వడు' గావు టంజేసి యీపాఠమును గ్రహించిన నిర్భాగకమగును.

6. అఖండయతి - అనంతము నునువని ప్రాచీనిత్య సిత్య సమాసయతులకుఁజేరని యఖండయతులీ కి) ౦ ది పద్యములందుఁ గలవు.

శా॥ ఈశానుం బరమేశు ఫాలనయనున్ హేలాజరానంగు గౌ
రీసుం గేశవతల్పభూషణుఁ దిలోకేశున్ విఘ్నేశ్శేషు స
క్షేశోదంచిత్రు భుక్తిముక్తి ఫలదున్ గీర్వాణ నిర్వాహకున్
గాశీనాయకు విశ్వనాథుఁగొలిచెం గారుణ్య పుణ్యాకృతిన్.

(భోజ-6-213)

'అక్ష + ఈశ + ఉదంచిత్రు' - అథాక్షమిందియే - అనుశోకము సనుసరించి యక్షమన నిందియమనియు, అక్షేషుడన హృషీకేశుఁ డనియు, అక్షేశోదంచిత్రుడన విష్ణూపేతుండగు కాశీవిశ్వనాథుఁడనియు యర్థమగును. హృషీకేశశబ్దమువలె నక్షేశశబ్దము సఖాడనిత్య సమా సముగాభావించి వ్యంజనయతిమైత్రి ససంతుఁడు పాటించియుండును. ఈక్రింది రసాభరణపద్యమున హృషీకేశశబ్దమునకు స్వరమైత్రి సంఘ టితమైయున్నది.

"హృషీ, కేశుఁడురక్షించు రుక్మిణీశుడు మమూన్"

(రస-8-౨-21పు)

శంఖ: ౪-౬] అనంతాని రచనలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౯

క॥ ఆఱొని యటచెడిఁ బేర్పులు

నేకట వో నమలవలయు నీమాంసము (భోజ-4-211)

ఏకట నీ(యొక్క)మాంసము-అని వదవిభాగము. వ్యాఘ్రము
గోవుతోఁబలుకుమాటయిడి, నీమాంసముకాని యీమాంసముగాదు.

చ॥ అనుచునఖండ పలుకుటయు సంకలిదేతిన చిత్తవృత్తితో
గను తెఱవందలంచి యధికంబుగఁగ్రమ్మెడు బాష్పవారితో
నెససిన తెప్పలెత్తుటయునేర్పు సుఖాననుజేన కన్నుల
ల్లన నటచేతనెత్తి వికలంబగు హారము చక్కఁద్రోయుచున్.

(భోజ-3-221)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై (రసా-2-9పు)

అగుటన్ + అనుభావము — సంధివశమున వచ్చిన వకారమునకు
జ్ఞాపడి గూర్చబడియున్నది.

అఖండవల్లనంతునికి సమ్మతమే యనినయెడల నీక్రింది వాని
నఖండవల్లుగానే భావింపవచ్చు

ద్విరదగతి-నాకొకసులనేలు-నముచి నూడనుపూజ

నలెడుదాఁద్రైకొన్న-నదగోపాత్మజుఁడు.

ఇది యతిభంగముగా నింతకుమున్ను పరిగణింపఁబడియున్నది (చూ-పరి
వత్సత్రిక-స్వభాస ౫-౬-పు 165)

అధికశుభం బొదవును భయములును హానిబొందు—

నృసింహ (ఛందోదర్పాము)

పరివత్సత్రికయందే 172 పుటలో (ముక్తిజ్ఞానాలిక్క శీర్షిక
క్రింద నిది పేర్కొనబడినది. 'హానిబొందు'నని మార్చిన యతిభంగము
తొలంగునని వ్రాయఁబడియె. అనంతరాఽఖండవల్లు వాడినాఁడని
తోచుచున్నది. గానఁ బైపద్యమునందును నఖండవళియని తలంపనగు
అఖండవల్లు భారతాదులందుఁగలవు. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో
సవి సంస్కరింపఁబడినవి.

మచ్చునకుఁగొన్నివిను,లమకీసీకొడుకులట్టు లరయంగఁజనున్ (ఉద్యోగ)
 నామన మార దీఁగని-నప్పడె (సౌప్తిక)
 చూపె మనంబునఁదలంచు-చుండుదు నేనున్ (ఆది)
 ఘ, స్మరుఁడగుచున్నవాని దివి-వారి (అరణ్య)

(7) త్రిప్రాస-ఛందోదర్పణమున సంఖ్యార్థక త్రిశారమునకు
 త్తకార ప్లాస మనంతఁడు లక్షణమునఁ జెప్పెనుగదా. ఈకింది పద్య
 మున ననంతఁడే యింతకుమున్ను (గతసంచికలో) చూపబడిన
 భాస్కర రామాయణములోని దానివలె, త్తకార త్తకారములకై బాస
 ముసూర్చి యున్నాఁడు.

౯॥ ఆకర్కటి గర్భమున న
 నేకంబులుపుట్టెచిల్ల లీనుచు మృతయై
 సోశయిదిదేమి కతమున
 నోక్కమ్మటబ్రతికెయిందె నొగిగర్కటియున్.

(భోజ-6-273)

(8) వృద్ధియతి- ఈయతి యనంతఁడు ఛందమునఁ బేర్కొలేడు
 ఆనందాబ్దమునందు మాఘమునఁ గృష్ణాదశీ భామ... ..

(రస-4 ఆ-41 పుట)

ఇందేకాక 'అడఁజెరిపె ఘనోతువ ల్పాతువఁగ' అను ఛందో
 దర్పణ పద్యముననుగలదని గతసంచికయందు వ్రాసియున్నాఁడు. వృద్ధి
 సంధిలోఁబరపదాద్యేచ్ఛులకేని, యాదేశములైన ఇచ్ఛులకేని యతి
 మైత్రిచెల్లునని వృద్ధియతిలక్షణము కాకనూర్వకవి వచించెను.
 పైయనంతని పాదద్వయమున నాదేశైచ్ఛులకే యతిసంఘటితమై
 యున్నది

(9) సంధిగతప్రాసము-

పొందెఱుగఁజేకదా నీ

కుందెరువుననివియ తోడి కొండిలు సుమీ (రసా-4-36 వు)
బిందుప్రాసమున ధశారమునకు, సంధిగతప్రాసమున వశారమునకు
మాత్రమే లక్షణలక్ష్యములు ఛందోదర్శనమున రచితములు. ఈప్రాస
మప్పకవీయాదుల మతమున సంధిగతప్రాసమేయగు. ఛందోదర్శనము
తరువాత రసాభరణ మనంతకుఁడరచించుటచే దానులక్షణమున నప్పు
డుచెప్పకున్నను బ్రయోగపరిశీలనమున నీప్రాసముగూర్చియుండును.

(10) సంయుక్తయతి-

“ఒక్క-దుగున విశ్రాంతిలు

పెక్కగుచో పరియతములు పెనుకళమనుట

ద్ద కరములఁ దానెత్తిన

యక్కరమే యనుపవలయు నిన్నిటఁ గృష్ణా”

అని యనంతకవియే లక్షణము రచించి గూర్చింది పద్యమునఁ
బ్రహ్మాదమునఁ గాఁజోలుఁ దన్నియమభంగము వచరించినాఁడు.

మంగళ మహాశ్రీ-దీనికి 9-17 యతిస్థానములు

చిత్తములఁజూపులను - జిత్తజని తఁడిపయఁ

-జెంది గజదత్తి యాతులొందన్,

నృత్తముల తోడఁదరు-ణీమణులు గానరుచే

-లింపుగను మంగళ మహాశ్రీ.

ఇందు ద్వితీయచరణమున ‘నృ’ అనుబాహుళి ‘ణీ’ యను హల్లెత్తి
త్రియు, 17-వ చోట నట్టి హల్లెత్తిత్రియుంచక నశారముతోని ఋత్వ
మునకు మాత్రము యతిమైత్రియు సంఘటింపఁ బడియె, ఇది సంయు
తసయను భంగము. ఇట్టిని పెక్కు- మహాకవులు క్రొంధములఁజేరింపవు
అని ప్రమాద పరితమాలు గానోవును. మచ్చునకుఁగొనిన:-

కాంచ|| క్రాంచ పదీ వృత్తమునఁ జెన్నా-రంగఁ బలుకుదురిలఁ గవి
వరులెల్లన్ (అప్పకవీయము)

మహాసృగ్ధర|| ఓతి గూలంగోటి సంఖ్యల్ - గెడయఁగరివరా-శీతిసాహసృ
సంఖ్యల్ (ఉత్త-మరివంశ-6-185)

సృగ్ధర|| బాలవృద్ధా - రత్త్రీ శేషంబుగానఁ-దఱుఁబొలిసిన వె-సా-న్
జయంబేలనాకున్ (భాస్కర రామా-యద్ధ)

సృగ్ధర|| తామార్మ స్వామిభామ-కృమణ కృతవపు-ర్న ప్రవిశ్రాణిరాతి
కళాపూర్ణ-7-177)

పైప్రయోగంబులందెల్ల సంయుక్తములోని యొక మాల్లునకొ
కచో, మఱొకమాల్లునకు మఱొకచో యతిసంఘటితము.

అఖండయతి క్రిందఁజూపిన 'నాకొకసులనేలు-నముచి నూడను
పూజ-నతఁడు చాగైకొన్న' యనురగడలో నాకశబ్ద ముభయయతి
ఘటనామోగ్యముగానఁ దొలుతమాల్లునకు. దరువాత నచ్చునకు యతి
క్షుత్రికాటింపఁ బడెననియు నూహింపవగుచున్నది.

ఎఱ్ఱవ నృసింహపురాణములోని యీక్రింది మంగళాశ్లోకము
బరికింపుడు- (4౮-188వ)

వేలాక్రాంత - త్రిభువనమహ - ద్విద్వివల్లక్షుత్రసూక్ష్మా
సూలావిత్వ-స్ఫురితరచనా-దుర్నియాపాత్యభేదో
లోలాకార-క్షుభితవలయో-త్కూల కల్లోల మూలో
ల్లోలాభీందో-ల్లుతితవసుధా-లోకరత్న సమత్నా

ఆంధ్ర లాక్షణికులు మందాశ్లోకమునకు బడవ యక్షరముపై
నొక్కయతియే చెప్పిరిగాని సంస్కృతలక్షణమున మూడుచోట్ల
యతులు నియతంబులై యున్నవి.

“మందాశ్లోకా జలధి పడగై ధృత్వా తోనో గుహచేత్”
(నూ. వృత్తరత్నాకరము)

జలధి-4, ఘట్-6, అగ-7, తొలినుండి 4 పై, అటనుండి 6పై, అటనుండి 7 పై విరతులు. తొలుతనుండి పరునగాలెక్కిందిన 4, 10, 17 అక్షరములపై విరతులని యేర్పడును. పైవృత్తిహారుణ బద్ధ్య పాద మొక్కపైత్యుకొని వివరించెద.

లోలాభిందో - ల్లు తిర వసుధా - లోకరక్షాసమత్తా 10 17
సంస్కృతమునంద బద విశ్రాంతిగాన మూడవ (17) యతిస్థానముతోప పాదము ముగిసిపోవుననియుఁ దరువాతిపాదములోఁ దెలుఁగులో వలెఁ గలుపరాదనియు వర్ణముచేసికొనలె. అట్టిచో మన తెలుఁగు వర్ణమైతి) సాంప్రదాయముచొప్పున , 10 పై యతులుండును వృత్తిహారుణ పద్ధ్యములో నీయతి నియమము పాటింపబడినది. ఏతత్పద్ధ్యోత్తరాగ్ధ మున సంయుక్తములోని యొక్క వర్ణంజనమే రెండుచోట్ల యతిస్థాన మునఁగలడు. పూర్వార్ధమునట్టిభంగముప్రమాదమునఁ బడియుండునని యూహింపవలెయున్నది. మొదటిచరణమున 11-న యక్షరము 'ద్వి' వ కారమునకుఁదొల్తను, దకారమునకు నడుమను యతి సంఘటితము. అట్లే ద్వితీయపాదమున 'స్థా' లోని సకారమునకు 4 ప్రైథకారమునకు 10 పై యతిమైత్రిగలదు. ఎట్లు సంస్కృతలక్షణమే పాటించినాఁడని తెలియుచున్నది. నన్నయ పృథ్వికి 11 తర్వాత వడిపాటించె. ఆంధ్ర లాక్షణికులునన్నయనుసరించిరి. ఎట్లున సంస్కృతలక్షణము తెలుఁగున 8 తర్వాత యతి యుంచియున్నాడు.

“రమా కుచ పరిప్రియా-పణిత దాసనిత్యోదయా”

(నృసింహ-3 ఆశ్వాసాంతము)

(11) విద్యున్మాల-

పంక్తి (10) చ్ఛందమునుండి యతి యుండునని సర్వలాక్షణికుల మతమైయున్నది. అట్లుండియు విద్యున్మాల (8-ఛందమునఁబుట్టిన వృత్తము)కు యతి 4-పై నర్వలాక్షణికులుఁచి యున్నారు అనంతా మాత్యుడు నట్లేబోసె

(అనంత) మాద్యక్షక్తిన్ — మాగాయక్తిన్

విద్యున్మాలా-వృత్తబాష్పన్

నైద్యధ్వంసన్-సంబోధిపన్

సద్యశ్శ్రేయో-జాబయ్యన్

(భీమ) ఉద్యన్మాగా-యక్తలబైసన్, విద్యున్మాలా-వృత్తబయ్యన్.

(విష్ణు-పెద్దన)

శ్రీ లీలన్ రా-శ్చున్ విద్యు, విద్యున్మాలా-యక్తలబై-మాగానక్తిన్.

(చిత్రి-పెద్దన) మాగావిద్యు-శ్చ లా-యక్తల

(అప్పకవి) శ్రీ దేహిదా-త్రిశుదేహ

యాబిత్వశ్చ-నాదేనుత్పాద

వేదోద్భవా-విద్యున్మాలా

జాదే మాగా-యక్తలబయ్యన్.

(రంగకవి) దేహ మాగా పిన్ విద్యున్మా

లావృత్తబా-యక్తలబయ్యన్.

సీతారామాంబులవసుదనులకుల విద్యున్మాలకును యతి
గలదు. వృత్తరత్నాకరమున 'మో మో నో గో విద్యున్మాలా'
యనులక్షణమున యతి చెప్పబడలేదు గాని యీక్రింది శ్రుతబోధ
లక్షణము మన యాంధ్ర లాక్షణికుల యతిఘటనకుఁగొంత
మూల మన వచ్చునని తోచెను.

శ్లో సర్వే వర్ణా దీర్ఘా యస్యాం, విశ్రా మస్యద్వేదైర్వేదైః,

విద్యద్భుందై ర్వీణాపాణీ, వ్యాఖ్యాతా సావిద్యున్మాలా.

ఇట్లు తలచిన కొలది యింక నెన్నియో విషయములున్న వైనను
సీతకరణ మంతటితోఁజూపించెను.

గ్రం స్వీ కౌ ర ము.

1. కతోపనిషద్భాష్యమ్- శ్రీరంగరామానుజముని విరచితము.
శ్రీ తిరుమల తిరువతి దేవస్థానమువారిచే శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య
గ్రంథమాలయందు బ్రకటితము. వెల రు 3-12-0

శ్రీ దేవస్థానము వారిదివరలో ఈశావాస్య, కేనోపనిషత్తులను రంగరామానుజభాష్యముతోడను, ఆంగ్లవివరణ భాషాంతరీకరణములతోడను బ్రకటించియున్నారు. ఇప్పుడు కతోపనిషత్తునుగూడ నారీతిని పీఠిక, మూలగ్రంథము, రంగరామానుజభాష్యము, ఆంగ్లానువాదములతో బ్రకటించిరి. ఇయ్యది యాంగ్లభాషాకోవిదుల కతియుపయుక్తమై విశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి ముఖ్యవిషయములనెఱుంగ సహకారియగుచున్నది. పీఠికయందు దెలిపినటుల శంకరాదుల భాష్యముల కాంగ్లానువాదవివరణములు గలవు. అటులనే విశిష్టాద్వైతభాష్యముల కనువాదవివరణముల రచించునుద్దేశముతో సీగ్రంథము బ్రకటింపఁబడినది. ఆంగ్లభాషావేదుల కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము. మిగిలిన యుపనిషద్భాష్యములనుగూడ నిట్లే యదిరకాలమున బ్రకటించి దేవస్థానము వారును ప్రాచ్యగ్రంథ ప్రకాశకులును, వంశితవర్గమును కృతకృత్యులగుదురుగాక.

2. అన్నమాచార్యచరిత్రము-తాళ్లపాక చినతిరువేంగడనాథ ప్రణీతము. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి విపులముగ పీఠికతో బ్రకటితము. అన్నమాచార్యులమనుమడ యీ ద్విపదగ్రంథమును రచించియుండుటచే నది వారి జీవితవిషయముల నెఱుంగుటకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. వీనితో నన్యగ్రంథముల గల విషయములజేర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారి తమ సహజసాంసిత్వముతో నన్య

మాచార్యునిచరిత్రమున గల ముఖ్యవిషయముల పీఠికయందు జర్పించిరి. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములు తదితర గ్రంథములనుగూర్చియు పలువిషయములునునకు దెలిసియున్నారు. శ్రీ అన్నమాచార్యులు పెక్కు సంకీర్తనముల రచించియుండుటయేగాక ద్వీపదరామాయణము సంస్కృతమున వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, పండ్లెండు శతకములను రచించెనట. అందు శ్రీ వేంకటేశ్వరశతకముమాత్రము లభ్యమైనది. సంకీర్తనములు కొన్ని గ్రంథరూపమున బ్రకటితములు (ప్రాచ్య గ్రంథముల 11 కుసుమము) ఈగ్రంథమును రచించిన చివరికు వేంగడ నాథుడను చిన్నన్నయ్య పెక్కు ద్వీపదగ్రంథముల రచించి పొగడ్త తెక్కినవాడు. అష్టమహిమీకల్యాణము, పరమయోగినిలాసము, ఉపావరిణయమనునవి యీతని యితరకృతులు. శావ్యరచనచే శ్రీ వేంకటేశుని మెప్పించి మకరకుండలముల గొంటినని తనగ్రంథములఁ దెలిపి కొనియున్నాడు. చిన్నన్న ద్వీపదకెరుగునను నదితని గూర్చియే. తాళ్లపాకవారి రచనముల పెక్కింటిని బ్రకటించి యాధ్యలోకమునకు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమునాకొనరించిన సేవ యతిప్రశంసనీయము. అందును శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నవి బ్రకటితములగుట బంగారునకు తావియబ్బుటయే. లభ్యములగు మిగిలిన గ్రంథములను సైత మచిరకాలమున బ్రకటింతురుగాక. వెల రు 2-8-0 దేవస్థానము ఆఫీసున దొరకును.

3. విశ్వరహస్యము	} ఈ గ్రంథములురెండును విజయనగర మహారాజువారి కళాశాలలోనదార్థ విజ్ఞానాధ్యాపకులగు
4. చంద్రునికథ	

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారిచే రచింపబడిన గేయములు. విశ్వరహస్యమునందు పెక్కు వైజ్ఞానికవిషయములు సులభగ్రాహ్యములగు నట్లు గేయరూపమున వివరింపబడినవి. ప్రపంచోత్పత్తి, మూలవదార్థములు, కేంద్రీకములు, వానిమార్పు, జనోత్పత్తి, శాని పరిణా

మము మొదలగునవెన్నియోగలవు. చంద్రునికథయందుగ్రహముల పరిభ్రమణము, చంద్రమండలము భూమినుండి వేతగుట, అంశలి వాతావరణము, పర్యవస్థరూపము వర్ణితములు. గ్రంథకర్తలు వైజ్ఞానికవిషయములను వర్ణింపుచు నచటనచట మానవప్రవర్తనము విధ్యుక్తధర్మములనుగూర్చి ముచ్చటించి, మనశక్తి సామర్థ్యములపై నాధారపడి దేశాభివృద్ధికై పాటుపడవలయునని పాఠకులను హెచ్చరింపుచున్నారు. అతిక్రయాసముపైన తెలిసికొనదగు వైజ్ఞానికవిషయముల సులభరీతిని గేయరూపముగదెలిసి నూతనమార్గమును ద్రోకి-వ గ్రంథకర్తల నభినందింపవలసియున్నది. వెల మొదటి గ్రంథము రు 1-0-0 రెండవది 0-8-0. వలయువారు విజయనగరమున గ్రంథకర్తలకు వ్రాయనగును.

5. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts
Vol X1 - Medicine

ఇది గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారాధ్యక్షులచే వైద్య గ్రంథములను గూర్చి ప్రకటింపబడిన గ్రంథపట్టిక. ఈగ్రంథమున 82 వైద్యగ్రంథములు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. అష్టాంగ హృదయము, వైద్యదీంతామణి, జనవరాజీయము మొదలగు సుప్రసిద్ధ గ్రంథముల ప్రతులేగాక ఔషధయోగములు, కాయచిత్సలు, వైద్యసారము మొదలగు గ్రంథములు గలవు. దీనియందుగల విషయములను ఆయుర్వేదశాస్త్ర వేత్తలు సమ్యగ్విమర్శనమొనర్చి ప్రకటింపవలసినవానిని బ్రకటింపినచో, దేశీయ వైద్యవద్ధతులకు తగు సహాయకారియగును. వివరణ పట్టికయందు హయలక్షణవిలాసము, అశ్వశాస్త్రము, సహదేవపశుశాస్త్రముమున్నగు గ్రంథములును గలవు. గవర్నమెంటు పబ్లికేషన్లయందు మదరాసు వెల రు 6-8-0.

6. South Indian Inscriptions — Vol X
Telugu Inscriptions

మదరాసు ప్రభుత్వ శాసన పరిశోధక శాఖ వారిచే బ్రకటింపబడిన యాంధ్ర శాసన పుటము. శ్రీ కళ్యాణాచార్య జయంతి రామయ్య వంతులు గారి గ్రంథమునందలి శాసనముల సంకలిత మొనర్చి దీనిముద్రణము పూర్తిగా కుండగనే క్రితేషులయిరి. వారి పరిశోధనా ఫలితము నాంధ్రలోకము నేడు గాంచినది. ఇందు విషయము వంశము మొదలు గోలుకొండ నవాబుల వరకును గల రాజుల శాసనము లీయబడినవి. ఆంధ్ర భాషా పరిణామ మెఱుంగు గోరువారి కిది యముల్యమగు గ్రంథము. వెక్కు శాసనముల గల సంస్కృతాంధ్ర భాగముల జదివినచో వాని నెట్టి కవీశ్వరులు రచించియుందురో మనకు దెలియగలదు. ప్రాచీనాంధ్ర భాషా స్వరూప పరిణామము నెఱుంగు గోరువారి శాసన సంపుటముల గల లేఖక పృథాదమును వదిలి విమర్శనాపూర్వకముగ నందలి విషయముల గ్రహింపవలసి యున్నది. వెల 17-0-0.

7. పాల్కుశి సోమనాథకవి - విమర్శకాగ్రేసర బంధారు తమ్మయ్య గారిచే రచింపబడి ధర్మగ్రంథమాలికయందు 12 వ విల్కముగ బ్రకటితము. వెల రు 2-8-0 వలయువారు గ్రంథకర్తకుగాని శివధర్మ గ్రంథమాలా ప్రకాశకులు సికింద్రాబాదునకుగాని పోయ వలయును.

గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు-సోమనాథకవి
 శైవకవులలో నగ్రేసరుడై బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము
 అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, వృషాధిపత్యము మున్నగు
 పెక్కు తెలుగుగ్రంథములను, బసవాష్టక బసవపంచకాది సంస్కృత
 గ్రంథములను పంచప్రకారగద్య, సమస్కారగద్య మున్నగు గేయ
 కృతులను రచించెను. శ్రీ రమ్మయ్యగారిదివఱలో పెక్కు సంవత్స
 రములనుండియు శైవకవులనుగూర్చి చాలయువన్యాసముల నొసంగి

యున్నారు. అవి పత్రికలయందును బ్రకటితములు. కాని సమగ్రముగ సోమనాథునిగూర్చిన గ్రంథమెదియును లేమింజేసి వీరు శ్రీ జగద్గురు కాశీవిశ్వరాధ్య జ్ఞానసింహానవాధీశ్వరులును విభూతి పత్రికాధిపతులు నగు శ్రీ పండిత చిదిరిమఠము వీరభద్రేశ్వరగారి (శ్రీ వీరభద్రేశ్వర చార్య మహాస్వాములు) ప్రేరేపణచే నీ యుత్కృష్టగ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కందజేసియున్నారు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిన్ని సంవత్సరములనుండియు పడినశ్రమ కిదిఫలితము. కొన్ని విషయములు వివాదాంశములైనను, యాగ్రంథ మత్కృత్య మనకతర్పణ, ప్రభుత్వమున సోమనాథుని జన్మస్థలము, వంశము, మిత్రవర్గము, గురుబృందము మున్నగువిషయములను జర్పించి యాతరువాత వతని కాల నిర్ణయమునర్పి నాటి యాంధ్రవాఙ్మయస్థితిని వివరించియున్నారు. సోమనాథునికృతులు, వాని పౌర్వావర్తములు, యాతనిలఘుకృతులు గద్యములు, రగడలు, యుదాహరణములను గూర్చియు ముందుగ వివరించి, యతని కళాప్రతిభలు కవితావిశేషములు, యసామాన్య ప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగ జర్పించియున్నారు. భక్తిపారవశ్యముచే జానుతెనుంగున, జాతీయత నలవరించి దేశీయభావమును ద్వీపదలో భావప్రధానములై సహజగాఢీర్యము, సుప్రసన్నతయు గలిగి చాక్షుకోదళీపాకముల నీకవి తనగ్రంథముల రచించెను. గ్రంథకర్తలు విశేషవరిశ్రమ మొనర్చి పెక్కు సూతసవిషయముల మనకే గ్రంథమున దెలిపిరి; ఆంగ్లమునగల కవులచరిత్రముల ననుకరింపుచు (Men of Letters Series) గ్రంథకర్తలీ సోమనాథకవి చరిత్రమును రచించియున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర కవులచరిత్రముల రచించుటలో వారిగ్రంథములుదక్క మనకాధారములు చాల దక్కువగ నుండును. వీరశైవవాఙ్మయమును మధించి వీరసంగిన సోమనాథకవి జీవితామృతమును సేవించి యాంధ్రభాషాభిమాను లానందింతురుగాక. ఈగ్రంథమున కనుబంధముగ వీరు సోమనాథుని లఘుకృతుల నొకసంపుటమున బ్రకటింపవలయునని మా యాశయము.

8. శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారి సంగీత కళాశాలారజు తోత్సవ సంచిక - రజతోత్సవసంఘమువారిచే బ్రకటింపబడినది. పృథమమున శ్రీ విజయరామగానకళాశాలయని పిలువబడిన శ్రీ మహారాజావారి సంగీతకళాశాల 1919 వ సంవత్సరమున శ్రీశ్రీ విజయరామగజపతిరాజామన్నెనుల్లానుబహదూరువారిచే నెలకొలుపబడి నాటినుండియు దినాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. దీనికి గానకళావిశారదులగు ఆదిభొట్ల నారాయణదాసుగారి యనంతరము ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారును కళాశాలాధ్యక్షులై యుండిరి. ఈ కళాశాలా పనాసాంతరమే మదరాసు అన్నమలై విశ్వవిద్యాలయములు సంగీత కళాశాలల నేర్పరచి యున్నవి. ఈ కళాశాలారజతోత్సవము 1945 సంవత్సరమున జరుపబడినది. ఆరజతోత్సవ కార్యక్రమము సంగ్రహోపన్యాసములు, కళాశాలా వృత్తాంతము సీసంచిక యందాంగ్లమునను, తెలుగునను వివరింపబడినది. ఇండలి యాంధ్రభాగము శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచే రచింపబడినది. విజయనగర మహారాజులయొక్కయు, కళాశాలా పోషకులు, అభిమానులయొక్కయు, కళాశాలాధ్యాపకుల యొక్కయు చిత్రికటములు పెక్కులుగలవు. సంగీత సాహిత్యములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయమెవ్వరికి నుండజాలదు. శిష్యుర్యేత్తి, కుసుర్యేత్తి, వేత్తి గానరసంభవీయని పెద్దలందురు. మఱియు ప్రాచీనకాలమునుండియు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమునకుగూడ నున్నతస్థాన మొసంగబడినది. శ్రీమద్రామాయణము తంత్రిలయ పమన్వితమనియు, పాత్యేగేయేచ మధురమ్ అనియు వాల్మీకి నిర్వచించియున్నాడు. గేయరూపమున నుత్కృష్టరచనముల బాడుచు గాయకులు పట్టణంబుల జనపదంబులను పర్యటన మొనర్చెడివారు. అట్టి సంగీతశాస్త్రము తంజావూరు మధురరాజుల యాస్థానమున వృద్ధినిగాంచి కొంతవడి మలుగుజెంది

తిరిగి యున్నతపజవి నందుట ముదావహము. సంగీతము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలకు ప్రాముఖ్యస్థానమొసంగు కళాశాల లింకను పెక్కులు నిర్మింపబడవలసియున్నవి. 1919 సం॥న స్థాపించినది మొదలు యిభివృద్ధిని గాంచుచున్న యీ కళాశాల యితోధికముగ నెలయునుగాక.

9. దారాషకో - రచయిత - శ్రీ భమిడి నత్యతారాయణశర్మ గారు - కాకినాడ వెం 1-0-0 ఈనాటకము వంగభాషను ద్వితీయ దృశ్యాల రాయ్ గారి పాజహాను నాటకమునందలి యితీవృత్తమునే గైకొని నూతన దృశ్యముతో రచింపబడినది. హిందూదేశము విభాగము కాకపూర్వము గాంధీమహాత్ముడు హిందూమహమ్మదీయ సంఘభావమునకై తనప్రచారమును సాగించునపుడు, దానికి దోడ్పడు నను యుద్దేశముతో నాటకకర్త లిద్దాని రచించిరి. గాని నాటకమును పూర్తిగావింపకనే మరవైషమ్యములు, దాని బురస్కరించుకొని పెక్కుదురంతములు గాంధీమహాత్ముని యాకస్మికమరణము, హిందూ దేశవిభజనమును, దేశము నల్లకల్లోలమొనర్చినవి. అయినను గ్రంథ కర్తలయాశయము ప్రశంసార్హము. దారాషకోచరిత్రమును రచించిన శ్రీయ్యత కలికరంజన కానుంగోగారి గ్రంథమునకు దొలిపలుకును వ్రాసియున్నారు. ఈనాటకమున దారాయనతనికి గురువులై పాజ హానుచక్రవర్తి కాస్థానవిద్వాంసులై మన్ననగాంచిన జగన్నాథపండిత రాయలును మరవైషమ్యముల నిర్మూలనమొనర్చి హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యముపై నాధారపడియుండు మహాసామ్రాజ్యమును నెలకొల్ప బూనుటయు, రోషనారా, ఔరంగజేబు మున్నగువారల కుట్రలచే నది కొనసాగక పోవుటయు, సోదరులజంపించి యారంగజేబు రాజ్యాధిపతిగనుటయు, తుదకు దారావధింపబడిన యువతరము పండిత రాయులు ఢిల్లీసామ్రాజ్యమును వదిలి దక్షిణదేశమునకు జనుటయు

మున్నగు చరిత్రాంశము లిందు వర్ణితములు. మతమనిన 'మనోవిశాసమునకై మాతృర్యనాశంబుకై వితతజ్ఞానవిభూతికై జగతిలో విశ్రాంతికై ముక్తికై గతియైయుండగ నిట్లు మానవులు యుక్తాయుక్తకూన్యాత్ములై వైరంబున జావ వారికటు సరిపొస్తించు స్వారాజ్యముల్ | అని పండితరాయలచే బలికించి గ్రంథకర్తలీనాటకమును బూర్తిగావించిరి. 'మంగంబనొల్లజేసి మ సలమానుల మతమందు రసముగదుర బూబునాంచారి కొగిటజేప్పిన' శ్రీనేంకటేశ్వరుల కీగ్రంథ మంకితమొనర్పఁడినది.

10. అహల్యా గౌతమము - శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, కాకినాడ. మూల్యము 2-0-0

అష్టావక్రచరిత్రము, శ్రీ మహర్షి జీవితకథామృతము, ఆంధ్రకుండమాల మున్నగు పెక్కుగ్రంథముల రచించిన గ్రంథకర్త లీనూ తన పద్యకావ్యమును రచించుటకు గల శారణమును పీఠికయందు దెల్పియున్నారు. పురాణేతిహాసకావ్యముల అహల్యాసంకృంక్షనుల జారత్వ ప్రశంసయుండుటయేగాక యాంధ్రమున శృంగార ప్రబంధములీ యతివృత్తమును బెంచుచు నసభ్యముగ వర్ణింపుచు వచ్చినవి. అహల్యాయైజారః అను వేదవాక్యమునకు బండితులు విశేషార్థముల నిచ్చియున్నారు అందువలన రామాయణకాలము నుండియు బ్రచారమునుగాంచినను యీకథను పలువురు సందేహించుచున్నారు. తారాచంద్ర సమాగమము నిట్టిదియే. ఈ యతివృత్తముల కంతరాథములుగలవేమో? గ్రంథకర్తలీకథను వదలి అహల్యాగౌతమముల వివాహము వారి కవిత్రాజీవితము తపఃవ్రతావమును నులభమగు కైలిని మూడొశ్వాసముల పద్యకావ్యముగ రచించియున్నారు. ఆంధ్రసారస్వతాభిమాను లీగ్రంథమును బఠించి యానందింతురుగాక.

11. కమలాకల్యాణము; సత్యాకృష్ణసమాగమము. పానగల్లురాజు గారగు శ్రీరాజు పానగంటి పార్థసారథి రాజునింగారిచే రచింపఁ బడినవి. ఇందు కమలాకల్యాణము అంగమునపేర్కొనెడి మహాకవిచే రచింపఁబడిన Twelfth Night అను సుప్రసిద్ధ నాటకరాజమున కనువాదము. ఆంధ్రీకరణమున మూలమునందలి పాత్రనామములును భావములును దేశకాలోద్భవముగ మార్పఁబడినవి. రెండవది గోల్డు స్మిత్ అను కవిశ్వరుని The Vicar of Wakefield అను గ్రంథములోని The Hermit అను పద్యభాగమున కాంధ్రీకరణము. గ్రంథములు రెండును సులభముగు భాషలో దేబత్వముగ రచింపఁ బడినవి. మూలగ్రంథములందలి కథాసంవిధానము, నుత్కృష్టభావముల నాంద్రమున దెచ్చుటకు శ్రీకవిగారు ప్రయత్నించిరి. పాఠకులీ గ్రంథముల జదివి యానందింతురుగాక.

12. సీతమ్మ పెండ్లికథ- ఇదియు శ్రీ పానగంటి పార్థసారథి రాజునింగారిచే రచితము. ఇందలి యితీవృత్తము కల్పితము. వృథము మున సంపూర్ణముగ బద్ధరూపమున రచింపఁగోస గ్రంథకర్తలు కొంత భాగమును రచించి, వార్ధక్యముచే నద్దానిని పూర్తి యొనర్పజాలక నుత్సాహముతో వచనరూపమున కథనుముగించిరి. కేశవరావు మేనల్లుఁ సకుదనకుమార్తె సీతనిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటకై మొదటి నుండియు నిశ్చయించినాశచే మతిచలించి, కృష్ణరావునకిచ్చుటకు ప్రయత్నించుటయు, వివాహసమయమున నతని వివరీతధనాశనుగుర్తించి, మఁసుమఱిలించుకొనిరిగి తన మేనల్లునికి సీతనిచ్చి వివాహమునర్చుటయు నింతలి యితీవృత్తము. మనసంఘమునధనాశతో గొప్పసంబంధములకు బరుగులిడితఱు పాతపశ్చాత్తాపమునందువారు పెక్కుఱుగలరు. కాని కేశవరావు పల్లెబుద్ధి మఱియు నువారటనుగనుండురు. పాత్రసంభాషణము

లందు వివిధ సాంఘిక విషయములు జర్పింపఁబడినవి. కథాభాగము స్వల్పమైనను నీతిబోధకము.

13. ఆంధ్రాంగములు— ఇది శ్రీరామునింగారిచే రచింపఁబడి యాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు జరిగిన తరువాతను బ్రకటింపఁబడి పునరుద్దితముగా వ్యాసము. ఇందు వ్యాసకర్త లాంధ్ర గ్రంథములందును వ్యవహారమునందును నాంధ్రాంగములచే వాడవలయుననియు, ఆంగ్లలో మను సంఖ్యం వాడరాదనియు, గణితముల భిన్నాంశములను గూడ నాంధ్రాంగములచే యుపయోగింపవచ్చుననియు, స్వకీయమును నిరసించి పరికియించునరణమొనర్పవలసియు నాంధ్రులకు హెచ్చరింపుచు నీవ్యాసముడు వ్రాసియున్నాడు. ప్రపంగానువశముగ పంకమాల్యేయ యేర్పడినవో చర్చించియున్నాడు. వీరి యాదోర్భవమంతయు సమంజసము. పాశ్చాత్య దేశనాగరకతా విశేషముల నవసరముగు పట్లనేస్తీ కరింపవలయుననుట నిర్వివాదాంశము. నేటి యాంధ్రవాజ్మయమును నీ వివరీతానుకరణముచే సస్పృహయానుకంజకముగ నుండుటలేదు. గ్రంథకర్తలు “స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో... అన్యథపహాయ” అనుసూక్తిని గమనింపవలసియున్నది. పైగ్రంథములు మూడునుగ్రంథకర్తలయొద్దదొరకును.

14. నాటక విమర్శనము (Dramatic Criticism) శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ వండితులగు శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

నాటకవిమర్శనము పాశ్చాత్య దేశములందేగాక మనదేశమునందును మిగుల వర్ధిల్లినది. పెక్కు సాహిత్యాలంకార గ్రంథముల నాటకరచయితలు వివరింపఁబడి సునిశితముగ విమర్శింపఁబడినవి. గ్రంథకర్త లిదివరలోకళాశాలా విద్యార్థి సన్మానము, వానిని గ్రంథరూపమున నిలుపు బ్రకటింపిరి. ఇందు గ్రంథమును నాటకరచయిత

వ్యాసమున నాట్యనాటకముల సంబంధము, నాటకోత్పత్త్యంతయు వివరించి, నాటకముల ముఖ్యవిషయములగు కథాసంధానము, పాత్రపోషణము, రసపోషణము, కనిత్వము, తత్వోపదేశము అను శీర్షికలక్రింద జర్పించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యనాటక సిద్ధాంతముల గల భేదములను నిరూపించి, యుత్తమనాటకరచన మెట్లుండవలయునో, కథాసంధాన, రసపాత్ర పోషణములెట్లు సహృదయరంజకముగ నుండవలయునో దిక్షాత్రిముగ దెలిపిరి. మిగిలిన గ్రంథభాగమున స్వప్నరాసవదత్త, ముదారాక్షస, వేణీసంహార నాటకములగైకొని పైనాటక లక్షణముల ననుసరించి విమర్శించిరి వానియందలి గుణదోషముల జర్పించిరి నాటక విమర్శనమునుగూర్చి యాధ్యమున విపులముగు గ్రంథమత్యావశ్యకము. అందు నాటకరచనమున ప్రధాన్యము నుండు కథావిధానాదికముల ప్రత్యేకముగ వేరువేరుభాగములుగ విభజించి ముఖ్య సంస్కృతాంధ్ర నాటకముల నుదాహరణరూపముగ గైకొని చర్చింప నగును. గ్రంథకర్త లీగ్రంథమున నేర్పఱచుకొన్న పద్ధతీయు కళాశాల విద్యార్థులకు, సుపాఠ్యాయులకు నాయాగ్రంథముల నభ్యసించుచో మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. మిగిలిన ముఖ్యనాటకములగు అభిజ్ఞానశాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితముల గైకొనివిమర్శగ్రంథమున ద్వితీయభాగ మచిరకాలముననే గ్రంథకర్తలు ప్రకటింతురని యాశించుచున్నాము.

15. చారిత్రకవ్యాసములు - పాఠ్యముగము. శ్రీ మల్లపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచించబడినది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, విమర్శకులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు నేర్పరచిన పునాదిపై తమ చారిత్రకవ్యాససాధముల నిర్మించుదు నా ధుల కృష్ణశత బాతులగుచున్నారు. పాఠ్యముగము నాటి చారిత్రకవిషయములు పెక్కుగ్రంథములనుండి గైకొని వీరి

వఱలో నాంధ్రపత్రిక వారసంచికలలోను, ఉగాదిసంచిక, భారతీపత్రిక లలోను పెక్కు వ్యాసరాజముల బ్రకటియిరి. అందు జాడయుగము నకు సంబంధించినవ్యాసముల సీగ్రంథమున బ్రకటియిరి. భారతీయ ధర్మ సంస్కృతి యాంధ్ర, ఈషా : రాజులకాలమున విస్తరించి దేశ దేశలకు వ్యాపించినది. కాని క్రతుకలాపమున పశుహింసప్రభావమై జగుప్సాకరముగనుండి దేశమున యశాంతి యతిశయించుటచే, నట్టి హింసను నిందింపుచు సంఘమున జాడమతము ప్రశాంతవిప్లవము గావించినది. నాటినుండియు జాడమతము ఆర్యావర్తసీతును చాటి దేశాంతరముల విజయప్రసాద మొనరించినది. నాటినుండియు చైనా, బర్మా, టిబెట్టు మొదలగుదేశముల జాడమతమువ్యాప్తినింది జనాకర్షణీయమయినది. చీనా హిందూదేశములకుగల మతసంబంధ మతిశ్రావ్యమయినది. వాసికిగల యనుబంధము, రాజగృహము, అమరావతి, నాగార్జున కొండ స్థాపనిర్మాణాదికములను గూర్చిన పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున నాయావ్యాసముల వివరింపబడినవి. మఱియు ప్రాచీన విద్యాసంస్థలు, నాటి విద్యావిధానము, నాలందాతక్షశిలా విద్యాలయములు, హిందూజాడయుగములగలిగినమార్పులు, శైవనైష్ఠ్యనమతములు, గ్రామ చరిత్రలనా ధర్మములనుగూర్చి ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, వృత్తివిధాన మనువ్యాసముల విపులముగ దెలుపబడినవి. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రము, సంస్కృతిని దెలియగోరువారికి గ్రంథమత్యంతోపయోగము. శ్రీలక్ష్మణరావు వీరభద్రరావుగారును తమగ్రంథముల రచించినయనంతరము హిందూదేశ చరిత్రవిమర్శనము మిక్కిలి విస్తరించినది. పెక్కు సూతనశాసనాదులు ప్రకటింపబడినవి. సమగ్రముగ నుండునటుల వారి హిందూమహమ్మదీయ మతముగముల సంస్కరించి ప్రకటించుట యోలేక సూతనగ్రంథము నాంధ్రభాషను రచించుటయో ముఖ్య వసరము. అందువిషయము శ్రీ శర్మగారు తమశక్తి సామర్థ్య

ములనుపయోగించి యాంధ్రభాషను సమగ్రభారతదేశ చరిత్రమును రచించి కృతకృత్యులగుదురని విశ్వసింపుచున్నాము. నెల రు 1-12-0

16. ఆంధ్రదేశచరిత్రసంగ్రహము (క్రీ-శ 1857 వఱకు) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శర్మగారు 1947 సంవత్సరమున All India Radio మదరాసుకేంద్రమున జాంధ్రదేశచరిత్రమునుగూర్చి చేసిన క్రసంగము లీ గ్రంథరూపమున వెలువడినవి. రేడియోక్రసంగములగుటచే నివి సంగ్రహముగ ముఖ్య విషయములనుమాత్రమే తెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రదేశచరిత్రమును విపులముగ శ్రీ శర్మగారివంటి సుప్రసిద్ధచారిత్రకవిశోధకులు మన కళాశాలావిద్యార్థుల కుపయోగముగ రచించి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున గల వండ్రెండు ప్రసంగములయందును సాతవాహన యుగము మొదలు కంపెనీ పరిపాలనాంతమువరకును గల యాంధ్రదేశ చరిత్రము సంగ్రహముగ వివరింపఁబడినది. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గమనించి విశ్వవిద్యాలయాధికారులు కళాశాలల దీనిని పఠనీయ గ్రంథముగ నిర్ణయింతురని కోరుచున్నాము. మనవిద్యార్థులు తమ దేశ చరిత్రాంశముల నెఱుగక యన్యదేశవృత్తాంతముల బఠింపుచుండుట నేటి విద్యావిధాన విమర్శకులకు సునిదితము- ప్రతియాంధ్రుడు నవశ్యముగ తనదేశచరిత్రను నభ్యసించవలయుననియు నందులకు సంగ్రహముగ నీగ్రంథమును, దక్షిణదేశచరిత్రమునకు రంగస్వామి ఆయ్యంగారురచించిన Pre-mussulman India మొదలగు గ్రంథములు నవశ్యపఠనీయములనియు దలచుచున్నాము. నెల రు 1-8-0 మాత్రము ఆధునిక వాఙ్మయకుటీరము, పురశవాకమునకు వ్రాసిన దొఱకును.

17. తెలుగుమొఱుగులు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి విమర్శనములను సారస్వతసేవను గుర్తింపని యాంధ్ర సారస్వతాభిలాషులుండుట యరుదు. వీరిదివరలో

భారతి, యాంధ్రవర్తి మున్నగు పత్రికలలో బ్రకటియైన విమర్శక వ్యాసముల సీసంపుటమున బ్రకటియిరి. ఆంధ్రసారస్వతమును గూర్చియు, ప్రాచీనాంధ్రభాషను గూర్చియు పెక్కు వ్యాసము లిందు ప్రకటితములు. ఆంధ్రభాషావిశాసమును గూర్చిన వ్యాసము లేగాక భాషా సంప్రదాయములను వివరించు లరసున్న, గ్రంథగ్రంథము, అని-ఇవి ప్రధానములు. ఇట్టి యాంధ్రవ్యాసము మున్నగు అమూల్యవ్యాసము లిందుగలవు. ఆంధ్రలిపిసంస్కారమిందలి చివర వ్యాసము. శ్రీ శాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధ విమర్శకులు ఈ గ్రంథములందు జర్పింపఁబడిన విషయములను గూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు బుంజకమానవు. అయినను శ్రీ శాస్త్రిగారి యమూల్యాభిప్రాయములు సమాదరణీయము లనుటకు సందియము లేదు. 'స్పర్ధయా వర్ధతే విద్యా' యనునట్లు భాషావిషయముల మధించినగాని నైజ్యహాపము దెలియుట శత్యము. తమ పరిశోధనల సీగ్రంధరూపమున వెలువఱచి శ్రీ శాస్త్రిగారి రాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు మిక్కిలి యుపకారమొనర్చియున్నారు. వెల రు 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాలా ప్రకాశకులకు వ్రాసిన దొరకును.

సీ. డయీణపవనంబు తనుగంధముననూని

మలయాదలముమీఁది మరులుమానఁ

దివిచిపట్టిన లేతచివుళ్ళు చాయకుఁ

గరతలంబులకాంతి వరములొసఁగఁ

గుసుమమాల్ గోయుచో గోళ్ల మెఱుంగులు

తనిమొగ్గలకు గవుసెనియ లొసఁగఁ

బిలువంగఁజెలఁగెడు పలుకులు రాజకీ

రములకు నొజ్జతనములుసేయఁ

గురులు నలులపిండు బెరయఁగ వనచుయూ

రిమల గతులువేడ గమనలీల

ననఁగిపెనఁగి ప్రీతి వనకేలి సలిపిరి

వనజముఖులువేడ్కఁ బనువుసేయఁ

28

సీ. ధమ్మిల్లభారముల్ కమ్మపూవులతోడఁ

బాదిగొని వెన్నులఁబాలసి వేల

నలికతలంబులఁ బాలుచు కుండలములు

ఘర్మజలంబులఁ గలసియంట

గహ్వరదళముల కాంతిమిన్నక కొన్న

చెన్నునఁగనుగవ జేగుటింప

సోలెడు వల్లులఁబోలెడు మేనులఁ

బయ్యట గ్లాని ప్రస్ఫురింప

ఘనపయోధరముల కాశ్మీరచర్చలు

గలఁగ నలసగతులు చెలువమొందఁ

బువ్వఁబోడులంతఁ బుష్పపచయికేలి

సోలిపచ్చిరా నృపాలుకడకు.

29

మ. పరమై యొప్పెనలారు మానికెపు సోపానంబులం బ్రజ్జ్వల
 ద్వార వజ్రోపల సైకతంబులను సౌవర్ణారవిందంబులన్
 హరిసీలాసితవారిజంబులను జక్కాంగాదివాః పక్షివి
 స్ఫురణంగల్లు సరోవరంబుగనియెన్ భూవల్లభుండయ్యెడన్. 30

కం. మొగములు విరిడమ్మలఁ గుచ
 యుగళాలు కోకములఁజూడ్కు లుత్పముల ముం
 దగతులు హంసలందోల న
 రుగుగళిఁ జొచ్చిరిసతుల్ సరోవర మెలమిన్. 31

చం. కటివడఁకాడ నీల్ల రసికౌను కరంబుల నక్కులింది వి
 న్నట తరళంబుతోడ నయనద్యుతి భ్రాంతలందె. ర్ప నుం
 గుటములుమోడి నిర్మలమును గొర్వించివచ్చులచాయ మోముచ
 క్కటి కెసంగఁగొచ్చె నొకకొమిని తోయబడమిమ్ములన్. 32

తే. గీ. జలిమికాశు సుధాంశు బింబంబువెఱచి
 పాటఁగడుడసి వెనుకొనుపగిది నొక్క
 యెడ నఖిలుగూడి చెలరేగి యాచునోట
 నీలవేణియు మొగమును నెలఁతకొప్పె. 33

తే. గీ. సతులు చల్లుఁ బోరాడఁచో జలకణములు
 నెఱికురులమీఁదనిండి కిక్కిరిసి చెలువ
 మమరెఁ గనుగొన నింద్రసీలములతోడఁ
 గలఁజుంగుచ్చిన వహ్నికంబులును బోలె. 34

తే. గీ. క్రాలుఁగన్నులు మూర్దు మొగములుఁ దమకు
 ననదృశ్యప్రభావమునఁ జెల్వగుటఁజేసి
 మునిగిమీలను దలలెత్తి వనరుహములఁ
 దూలకఱచిరివన కేళివేళ సతులు. 35

తే. గీ. అలికలితపంకజము నొక్కయతివ దెచ్చి
 చుట్టమగునట్టి వనితఁకుఁ జూపుటయును
 తనకురులు మోము నెదుట నద్దంబులేక
 తోఁచెననుచు నమ్ముగ్ధ యదృశముఁబొందె.

26

సీ. కేలిదెప్పుముసేసి క్కాలి లీలావతి
 నీఁ దించుచును నొక్కయింతిడ సీ
 చేయిచ్చి యిందు విచ్చేయుమంచును దన్ని
 నడిపించుచును నొక్కనడఁతి నగాది
 ముదితఁజేకూడఁచు ముత్తలాడుచు నొక్క
 తరుణికి నిమ్మలఁ దమ్మయొనఁగి
 రమణిపాపటఁ బుష్పరజముఁ బోయుచు నిదె
 మిగిలెఁ గొమ్మని యొక్కమగువకిచ్చి
 కదలఁబడినట్టు లొక్కతెఁ గాగలించి
 ముంపుమునిఁగి నట్లొక్కతె మోవియాని
 లలితనాయక కేలివిలాస మమర
 లీల జలకేలి సలిపె భూపాలసుతుఁడు.

37

సీ. కలయగ నలఁచిన కన్తూరి పెల్లున
 జలములనెల్లను గలఁగఁజేసి
 కుచమండలంబుల కుంకుమచర్మల
 నీరెల్లజేవులు నీరుసేసి
 తనులిప్త సురభిచందన కర్దమంబున
 వారి నెల్లఁ బులకవండు సేసి
 మూలల నవపుష్పమాలికావితతుల
 వనమెల్లఁదెట్టువఁ గొనఁగఁజేసి

వీరశైవ్యప్రబంధపద్యావళి.

యలక లలికపీఠినంటఁ గన్గవలఁగెం
 పెలయఁ గామచిహ్న లెల్ల బెలయ
 సలకువాతు లశుర జలకేలి సాలించి
 కొలను పెడలి రింతు లలనగతుల.

అ. వె. భూమినిండి మింటఁబూర్ణమై కరకట
 మకర మీనరాశి మహితమైన
 హరియకస్సుధాబ్ధి మందుల తుంపురు
 లనఁగఁ జక్కలొప్పె నాకనమున.

39

సీ. ధర వియోగులనెల్లఁ బరిహార్షఁబూని హృ
 ద్భవుఁడుగట్టిన వీరవట్టమనఁగ
 విరహబుద్ధి దండువెడలుచో మదనున
 కెత్తిన కెజవురెల్లయనఁగ
 నలిఁబ్రోపితులమీఁద గొలిపెకుమరుకరి
 ఘృణవంశాంకిత కుంభమఁగఁ
 జొత్తిల్లఁ జగిలనెత్తుటఁ దోఁగిన
 శంఖ ద్విషుచేతి చక్రమనఁగఁ
 దూరు కొండ తుట్టతునిమోదువునవేలు
 గొహ్వలలుదవూపు గొలకవోలఁ
 గందుబెరసి రాగశాంకిదలిర్పంగ
 మర్మమొప్పు జందమామవోడిచె.

40

తే. గీ. అమరు లమృతాన్నిలోపలి యమృతరసము
 వెండిచేరుల పటికంపుకుండఁగట్టి
 చేదుకొనియెదరోనాఁగ శీతరోచి
 మెల్ల మెల్ల న రుచులతో మిన్నువ్రాకె.

41

తే. గీ. తనరి రాగిల్లి ముక్తుడై తరతరంబు
నిర్మలత్వంబుఁ బొందుచు నీరజారి
పరమయోగియుఁబోలె సత్పథమునందు
నడువఁగాఁ జొచ్చెఁ గువలయానంతమెసఁగ. 42

తే. గీ. ఉదయరాగ మించుంచక యుజ్జగించి
నిడుఁ జంద్రుఁడు గన్నులవండువయ్యె
ధావనానంతర స్నిగ్ధదాక్షిణ్య
రాజశుద్ధాంత దంతవజ్రములకాంతి. 43

తే. గీ. కమలిని కాంత యెంతయుఁ గంది వంద
వారుణీసక్తుడై వసువ్యయముచేసి
యరిగినట్లు సరాగియై యంబరంబుఁ
దొఱఁగి పశ్చిమజలధిలో నుడికె దరణి. 44

క. తరుణుండగు శీతలకరు
మరగి వియల్లక్షి తన్నుఁజూలి ముదుకడున్
ఖరకరుడును నని చొల్లిబ్బిర
కరణిన్ రవి పశ్చిమాద్రికడఁ గుంకెప్పఁ. 45

చం. నలువగు రక్తి మించినమనంబున నుబ్బుచులావుపుట్టి చెం
గలుపవికాసనేళ మురుకంబు నటింపఁగఁ బువ్వుఁబోడి మొ
క్కలమునఁబేర్చి నాథు వధికారముఁ గైకొని కేలినల్పన
చ్చలమున సిగ్గుచాలమియుఁ జన్దవహారము లోలిఁ జెప్పగన్. 46

తే. గీ. వామనానేకవము చక్రవాళ కుధర
ధాతుతటము గోరాడుచోఁ దరులువిడిగి
కూలుటయు మింటి నెగసెడు ధూళివోలెఁ
బర్వెనెఱసంజ పడుమర పట్టుకొనుచు. 47

చం. ఆలరుల పాన్పులం దలిరుటాకులసెజ్జల హర్మ్యవేసికా
 తలముల తీవెయిండ్ల సికతాశయనంబులు మున్వియుక్తిమై
 నలందురివందు కందువల నప్పటికప్పటి కింపుఁ బెంపఁగో
 ర్కులు తనివారివేడ్కపడఁగూడిరి వేడుకతోడ దంపతుల్. 48

చం. పలుచని చంద్రికారసము ప్రన్నని నున్ననితేలక్రొమ్ములు
 గులతుదలందలిర్పు నెలకొమ్ములఁజొలి పసిండినిగ్గుతోఁ
 గలపి యలంతివన్నెయిడి కాయజునిల్పిన రత్నశ్రుతిక
 న్నలువ సజీవిజేసె నొకొనాఁ దగు నాతివిభాతి చూడ్కి-కిన్. 49

సీ. దళమైన చీకటి గుళియలుసేసి ప
 ద్వాననుం డాయువు వోసెనవఁగఁ
 దొలుకారుమెలుగులు కొలదికి వి
 రించి వాల్లనుల నూరించెనవఁగఁ
 బంద్రికాసార మబ్జజుడు గట్టిగఁ బద
 నిడి యాణిపాణియుం బడిసెనవఁగఁ
 బాటించివిధిరాగ పరమూణువునఁ బల్ల
 వితమూర్తిగాగ నిర్మించెనవఁగఁ
 బాలుచు నలులను మదనునమ్ములను ముత్తి
 యముల విద్రుమసల్లిక నపహసించుఁ
 దరుణియలకలుఁ జూడకులు దళనములును
 నధరమును జగిస్తుతింప నాయలపియెల్లు. 50

చ. పరముడు కంధర స్థలముపై నిడివేడుక ముద్దులాడఁ గాఁ
 గరమున మాళిగఁగయుదకంబులు మెల్పునఁబీల్చి యూచి శీ
 కరములు భూషణేందునకు (కాళవ) తారకలీలఁ జేయు త
 త్కరివదనుడు మత్కృతికి దాసుముఖస్థితితోడఁ దోడగున్. 51

చ. గొనయము తమ్మినూల్ చెఱకంగోల ధనుర్జిత పూవు లమ్మలే
టును నొకమాటు తానతనుడున్ మును నుగ్రుజయించి జీవరా
శి నొడుచు తేమిచెప్పనని చేయునుతుల్ తగు మోహనప్రవ
ర్తనగల కాము డీవుత ముదంబున మీకిలంగాచుసౌఖ్యముల్. 52

సీ. పరిణత ఫణిలతాసత్త్రయిఁ గదిసిన
చివురు నాఁ జెక్కునఁ జేయిచేర్చి
కందర్పు మునకరి కరముపై జక్కవ
లెఱఁగెనాఁ దొడఁ గుచ మిటియ మోపి
దవనంబు పొకలఁ గవిసిన ముచునాఁ
బలుచని చెమట మైఁ గలసి మెఱవఁ
గలువ రేకులు మాక్తికముల సీనెడి ననాఁ
గన్నుల బాష్పంపుఁ గణములురలఁ

గీ. వేడినిట్టూర్పు గాడ్పులు విరహాపహ్ని
శిఖలు పృబలంగ వలవఁతదిత నొగిలి
యేకతంబున్నదాని రాజేంద్రతనయఁ
గనిరి లతికా గృహంబులో వరజముఖులు.

సె. ప్లాణంబులెడల సభ్యాసంబు సేయు మా
ర్గంబున నిట్టూర్పు గాడ్పులెసఁగ
గవ్యశాలగ నేయి గ్రమ్ముకైవడిఁ గామ
శిఖఁ గ్రాగి మైదీగ చెమటవాడమ
మదమసమ్మలు నీరు పదను పెట్టినక్రియ
వాలంగన్నులు బాష్పవారి మునుఁగఁ
బగ లేదుటయు నెడఁబడు రథాంగముచంద
మానఁ జన్నులు ముఖోద్గముగ నడంక

గీ. పాణమెడలి నెఱపు వడి యెడలు
భూషణములతోడి పొత్తువిడిచి
లాతురైరి సఖులు లలతులు వాయని
ప్రాతఁలైరి విషధరాజ సుతకు.

54

సీ. మకరధ్వజుని విల్లు మనము వాయని నిడి
నమలింపుగాఁ జేయు నల్లఁజెఱకు
మదను బాణావళి మనము క్రుమ్ముల్లవైఁ
బాలుపారఁ దుఱిమెడు పుష్పచయము
మనసిజాతుని యెల్లి మనము వినోదార్థ
మై వచ్చి యాడెడు మాచివిగురు
మరుతేరిహయములు మన యింద్రియలోఁ బఁజ
రంజులఁ బొరలు కీర్తనప్రబంబు

గీ. తాననంగుఁ డట్టివాని యలంచుట
యేమి ? యతని కడిమియేమి ? యతని
బీరమేమి ? ధరణిఁ బిచ్చక యలుకేమి
వాలగఁ నేమి వాలుఁగంటి ?

55

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయు మనోజన్ము
చెఱకువిల్ రెండుగా విడిచివైతుఁ
బలువలై పలుకు చిల్లల నాలుకల ముల్లు
విఱచి యారములలో వెడల నడఁతు
ముదమున మ్రోయుతుమ్మెడలఁ జగపక లతాం
తములలో మునుగంగ (నిమురింతుఁ)
దగులమై వీతెంచు డక్షిణాశాంగంధ
వహు మహాహీంద్రుని వాతద్రోతు

గీ. నేటికులికదు నాయుట్టి బోటికలుగ
వెలఁది ! నీమదిలోపల వెఱవకుండు
మమ్మ ! ధైర్యంబు వదలకుమమ్మ యెందుఁ
గ తలము గల్గిమేనికే గలదెబ్బాధ.

56

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1947-48

నర్వజిత్రం వత్సర ఆయవ్యయ
పట్టిక .

స ర్వ జి త్స ం వ త్స ర ము .

ఆ య వ్య య ప ట్టి క 1947—48.

ఆయుము.

మొత్తము.

1. సంవత్సరాది నిలువ	394- 4-8
2. బ్యాంకివడ్డీ:-	651- 6-0
బాబ్బిలివారి వార్ బాండ్ మీద	399-0-0
వేంకటగిరివారి గవర్నమెంటుపత్రము	252-2-0
సేవింగ్సు బ్యాంకివడ్డీ	0-4-0
	651-6-0

3. పత్రిక చందాలు	173- 0-0
4. ఇతరజమలు	2-13-3
5. వుస్తకవిక్రయము	1580- 8-9
	2802- 0-8

మొత్తము.

1. ఉద్యోగుల జీతములు	1832 . 0-0
2. ఉద్యోగుల ప్రయాణ వ్యయము	9- 0-0
3. పత్రిక కుకాగితము	75- 4-0
4. పత్రిక ముద్రణము	255- 0-0
5. చిల్లర బైండింగు	51-13-0
6. నిఘంటు బైండింగు	620- 5-0
7. పత్రికలకు చందాలు	48- 6-0
8. కొనిన వుస్తకములు	206-11-3
9. పోస్టు వ్యయము	24-12-6
10. సాదరు	108- 4-0
11. సంవత్సరాంతమున నిలువ	70-8-11
	2802-0-8

పుస్తకవిక్రయము.

1. విప్రనారాయణ చరిత్రము 5- 8-3	19. శతకసముచ్చ యము 1 2- 9-9
2. జైమినిభారతము 10-13-9	20. డిటా 11 2- 2-6
3. యుద్ధమల్లుని బెజ వాడ శిలాశాసనము 7- 4-3	21. పరివత్తు స్తకభాండా గారము 11 భా 1-11-9
4 జ్యోతిశ్శాస్త్ర సారము 2- 5-6	22. డిటా 111 0-14-0
5. సర్వేశ్వరశతకము 0- 8-3	23. నూత్రాంధ్రవ్యాకర ణము 2-11-9
6. కావ్యాలంకార చూడామణి 1- 5-0	24. రసాభరణము 4- 0-9
7. అకారాద్యమూర్తిత క్షిప్రసూచిక 0-13-9	25. ఆంధ్రశబ్దచింతా మణి 8- 7-9
8. ప్రాకృతభాషోత్పత్తి 1- 6-6	26. పోడిశతమూరచరి త్రము 4- 0-3
9. శివతత్వసారము 1-15-6	27. హాససందేశము 0- 7-3
10. చంద్రభాను చరి త్రము 8- 2-3	28. రాయవాచకము 2- 4-0
11. ఆర్యభాషావిభా గము 1 6-0	29. సింహాసనద్వాత్రిం శిక 1 భా 5- 3-9
12 హాస్యరంగములు 0- 7-0	30. డిటా 11 భా 5- 3-9
13 మన్నూరుదాసనిలాస నాటకము 0- 8-0	31. నిఘంటుచరిత్రము 0-11-3
14. కాళిందీకన్యాపరి ణయము 1 6- 4-0	32. ఆంధ్రకౌముది 2- 9-9
15. డిటా 11 భా 3- 8-9	33. బాలభారతము 1-15-6
16. ఆంధ్రభాతుమాల 6-13-6	34. Dravidian Lexicography 1- 3-0
17. శాసనపద్యమంజరి 1 భా 10- 8-3	35. Defence of literary Telugu 1-6-0
18. డిటా 11 భా 0-14-0	36. చాటుధారాచమ త్కారసారః 1- 6-9
	37. సాంబోపాఖ్యానము 8- 0-3

38. రసార్ణవాలంకారము	1-18-0	46. శావ్యాలంకారచూడామణిపాతకభేదములు	1-12-0
39. కవిజనోజ్జీవనిపము		47. సీతారామచరిత్రము	4-13-0
స్వలు	1- 2-6	48. శతరరామచరితము	17-11-3
40. రఘునాథరామా		49. అమరుకము	4- 7-3
యోగము	3- 2-0	50. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	4-10-0
41. రజతోత్సవసంపుటము	7- 0-9	51. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 వ భాగము	378-14-6
42. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్వ్యుత్తాంతము	1- 5-0	52. డిటా 2	299- 1-3
43. ఆరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1- 9-6	53. డిటా 3	312- 1-3
44. లక్షణసారసంగ్రహము	0-15-0	54. డిటా 4	325- 9-0
45. లౌకికన్యాయవివరణము	0- 7-3		
			1494- 0-9

కిథాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1948-49

సర్వధారి సంవత్సర ఆయవ్యయ
పట్టిక .

సర్వధారి సంవత్సరము (1948-49)

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

ఆయము.

మొత్తము.

1. సంవత్సరాది నిలువ

70- 8-11

2. బ్యాంకింగ్

శ్రీ బాబ్బిలిమహారాజు-ఆ పై

వారిపత్రిములవలన 399-0-0

శ్రీ వేంకటగిరిమహారా 196-0-0

జువారిపత్రిములవలన

సేవింగ్ బ్యాంకింగ్ 0-3-0

595-3-0 595- 3- 0

3. పత్రికచందాలు

64- 8-0

4. చిల్లరజములు

1- 6-9

5. పుస్తకవిక్రయము

1298-11-6

6. చేబడులు

200- 0-0

మొత్తము 2230- 6-2

1. ఉద్యోగులజీతములు

871- 8-0

2. ఉద్యోగుల ఇతర యములు

30- 0-0

3. ప

8-11-9

4. పత్రికముద్రణము

153- 0-0

5. చిల్లర బైండింగు

30- 4-0

6. నిఘంటు బైండింగు

380- 4-0

7. పత్రికలకుచందాలు

37-14-0

8. కొనిన పుస్తకములు

114- 1-6

9. స్టాంపులు

21-15-0

10. చేబడుట్లీర్చినవి

255- 8-0

11. సాదరు

11- 9-9

12. సంవత్సరాంతమున నిలువ

238-10-2

మొత్తము 2230- 6-2

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

వివరము.	మొత్తము.
1. విప్రనారాయణచరిత్రము	3-14-0
2. జై మిసిభారతము	8- 4-6
3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	14- 1-9
4. సర్వేశ్వరశతకము	0- 6-0
5. కావ్యాలంకార చూడామణి	1-15-0
6. ప్రాకృతభాషాత్పత్తి	1- 8-0
7. శివతత్వసారము	3- 8-0
8. చంద్రభానుచరిత్రము	4- 8-0
9. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	0-12-0
10. ఆర్యభాషావిభాగము	2-12-0
11. హృస్వరంగములు	0- 8-0
12. నారసింహపురాణము	2- 0-3
13. మన్నూరుదాసవిలాసనాటకము	1-14-3
14. శాళిండికన్యాపరిణయము 1 భాగము	5- 8-0
15. డిటా 2 ,,	1- 7-0
16. రెడ్లనాటిరెండు శాసనములు	0- 8-0
17. ఆంధ్రభాషామాల	1- 8-0
18. శాసనపద్యమంజరి 1 భాగము	28-15-6
19. డిటా 2 ,,	1-15-0
20. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	0- 8-0
21. రసాభరణము	1- 0-0
22. షోడశకుమార చరిత్రము	3- 4-0
23. సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భాగము	2- 3-0

పుస్తకవిక్రయము, 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

వివరము.

మొత్తము.

		రూ॥
		92-12-3
24. సింహాసనద్వాత్రింశిక 2 భాగము		2- 3-0
25. ఆంధ్రకాముది		1- 8-0
26. బాలభారతము		0-12-3
27. Dravidian Lexicography		0- 4-0
28. సాంబోపాఖ్యానము		4-10-0
29. కవిజనోజ్జ్వలసమస్యలు		0- 8-0
30. రఘునాథతామోయణము		0- 7-0
31.		11- 0-0
32. అరవశీతమునందలి ఆంధ్ర)వాఙ్మయము		0- 4-0
33. లక్షణసారసంగ్రహము		0- 8-0
34. లౌకికన్యాయవివరణములు		2- 4-0
35. ఉత్తరరామచరితము		1- 0-0
36. అమరుకము		2- 0-0
37. చంపూరామాయణము		1- 0-0
38. ఆధునికాంధ్ర)వాఙ్మయ వికాసవైఖరి		2- 0-0
39. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 భాగము		349- 4-0
40. డిటా	2	270-12-0
41. డిటా	3	277- 8-6
42. డిటా	4 ,,	277- 8-8
43. విడిసంచికలు		0-10-0

1298-11-6

కొంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

అంధ్రసాహిత్యసరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకములు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు శేరిలింగంపల్లి మహాపతి మూర్యారావు బహద్దరుజాగిరీ
పితామహము మహారాజాజాగిరీ, పరివర్తకకర్తాభ్యుదయము.

శ్రీ శ్రీ శేరిలింగంపల్లి మహారాజాజాగిరీ.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజాజాగిరీ.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా శేరిలింగంపల్లి అప్పారావు బహద్దరుజాగిరీ, ఉయ్యూరు జమీందారుజాగిరీ.

కార్యదర్శులు.

శ్రీ శ్రీ రాజా శేరిలింగంపల్లి అప్పారావు బహద్దరుజాగిరీ, ఎం. వి. బి. ఎల్.

వింజమాని పోతన్న పంతులుజాగిరీ, ఎం. వి., (సహాయకకర్తాభ్యుదయము.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ శ్రీ రాజా శేరిలింగంపల్లి అప్పారావు బహద్దరుజాగిరీ, ఎం. వి. బి. ఎల్.
(కార్యదర్శులు.)

1. పిల్లారెడ్డి రంగస్వామిరావుజాగిరీ.

2. శ్రీ శ్రీ శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ.

3. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, వి. వి.

4. పిల్లారెడ్డి రామస్వామిరావుజాగిరీ.

5. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, ఎం. వి.

6. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, వి. వి., బి. ఎల్.

7. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, వి. వి., ఎల్. ఎల్. వి.

8. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, వి. వి.

9. శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ.

10. శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ, ఎం. వి. (అధ్యక్షుడు)

11. పిల్లారెడ్డి శేరిలింగంపల్లి అప్పారావుజాగిరీ.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ నైజా 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిగ్గుముగానున్నవి. ఇంగ్లీషు ప్రథమ సంపుటమున లకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులొడియించుచుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'ఙ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి నెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౮.	{ వి రో థి. చైత్ర-భాద్రపదములు }	సంచిక ౧-౩.
--------------	------------------------------------	------------

కాకినాడ

పరిషత్సారథ్యమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1949-50.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౮.

{ వి. రో. ధి.
చైత్ర-భాద్రపదములు }

సంచిక ౧-౩.

కాకినాడ

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1949-50.

విషయసూచిక.

1. స్వవిషయము.	3-71
2. గ్రంథస్వీకారము.	౬-౮
3. ఆనందుని ప్రశస్తి	౧-౪౨
విద్వాన్ రాహురి దొరస్వామిశర్మకవి.			
4. త్రిపురవిజయము-అర్ధనాగేశ్వరము-శివస్తుతి-అంబికాస్తుతి.			౧-౧౪
5. జడైన-నీతికాత్రముక్తావళి.			౧-౧౬

శ్రీ వాణీ గిరిజాశ్చిరాఽతదతో వత్సోముఖాశ్చేమ యే
 లోకానాంస్థితిమావహ స్వనిహతాం శ్రీపుంసయోగోద్భవామ్
 తేవేకత్రయమూర్తయస్త్రీపురుషా స్సమూజితావస్సురై
 ర్భూయానుః పురుషోత్తమాశ్చబభవశ్రీకష్టరాశ్శేయనే.

స్వ వి వ య ము.

పరివత్సత్రికను బ్రకటించుట కొన్ని యనివార్యకారణములచే
 నాలస్యమైపండులకు సహృదయులై పాఠకులు యమింతురుగాక.

ఈ పత్రికయందు బద్ధవరేందుని నీతిపారముక్తావధిని బ్రక
 టింప నారంభించితిమి. ఇది యమూల్యమగు నొక ప్రాచీనగ్రంథము.
 శ్రీ మానవిల్లి రామకృష్ణకవిగారు దీనిని బ్రథమమునఁ బ్రకటించి
 యాంధ్రలోకమునకు బరమోపకార మొనర్చియున్నారు. వారి
 యొక్కయు, చిత్రాడలో బ్రకటితమైవట్టియు ముద్రితప్రతులును,
 మా భాండాగారమునందలి తాటియాకు ప్రతియు దీని కాధారము
 లైనవి. మిడికి సింగసార్వకృతమగు పకలనీతిసమ్మతమున నుదహ
 రింపఁబడిన సద్యములతో నీ గ్రంథభాగములను సరిచూచి పాఠభేద
 ముల నిచ్చితిమి. గ్రంథము లభించినరీతిని ప్రకటించుటయే మా యుద్దే
 శము. పండితులిందలి గణదోషములవిమర్శించి సంస్కరించుకొందురు
 గాక.

సాహిత్యవిమర్శనములందు విషయము ప్రధానముగాని వ్యక్తి
 మామముగాదు. ఎన్నడో సాహిత్యప్రపంచమున దను శక్త్యను
 పారము భాషాసేవ యొనర్చి కీర్తిశేషులయిన శ్రీ వేదమువారి
 యొక్క-యు తదితర ప్రాచీన పండితబృంహముయొక్కయు బాండిత్య
 నిరసనాపూర్వకముగ సంకను బ్రశ్నికలయందు వ్యాసములు బ్రకటింప
 బడుట కడుంగడు శోచనీయము. శ్రీ వేదమువారు నేటివిమర్శక
 బృంహమునకు బండితులై గాకపోవచ్చును, వారి రచనలు దోష
 పూరితములు గావచ్చును. అయినను వారినింకనుదడవి నిందించనేల?
 శ్రీ వేదమువారును యితర పండితులు నొందారని గ్రంథములపై
 తీవ్రవిమర్శనమును గావించిన కాలము నొక వాదోపవాద
 యుగ మనవచ్చును. వారి సారస్వతసంఘ్నజముల నాంధ్రలోక
 మున నొక యాపూర్వముగు నలబడి కలిగినది. పెక్కు- గ్రంథము లా
 దినములలో టీకలతో, వ్యాఖ్యానములతో బ్రకటింపబడినవి.
 నేడాంధ్ర గ్రంథముల జదివి పాఠకులు రసాస్వాదన మొనర్చుగలు
 గుట వారి వారి యమూల్యగ్రంథ ప్రకటనముననే యగుట మనము
 విస్మరింపవలసినదికాదు. వారి ప్రకటనములగల దోషముల మన
 ముచిత్తరీతిని సంస్కరింపవగును గాని వారిని నిందించుటతగదు. మఱి
 యొక విషయము. ఒకే గ్రంథమును బలుపులు బ్రకటించుటలో
 సన్యోగ్య మామణ మొడుగకు? పూర్వ ప్రకటిత గ్రంథములగల
 దోషముల సంస్కరించి మాగ్రంథమున మెఱుంగుపెట్టితిమని వాసి
 కొనిన బాలదో? ఇతరును భాషావిషయముల నిదమిథమని నిర్ణయింప
 గలుగుటయు సుకరముకాదు. కొన్ని యాధునిక విమర్శనముల
 బాతుటచే మాకుగలిగిన యనురాపమును పండితలోకమున కెఱుగ
 పలుచుటకై వ్రాసితిమి. యిట్లు తీవ్రవిమర్శనానలసంతపులై కాబోలు
 కవిత్వాప్రపంచమున మహాకవులు పైతము

తే. బోధమల్పంబు గర్వ మభ్యున్నతంబు
 శాంతినిప్పచ్చరంబు మచ్చరము ఘనము
 కూప మండూకములుబోలె గొంచె మెటిగి
 పండితంమన్ములైన వై తండికులకు.

తే. నికటముననుండి శుభివుట నిష్కరముగ
 నడరి రాకులు బిట్టు పెద్దటదినప్పు
 డుడిగి రాజుంచ యూరక యుంటలెన్న
 నైచ రాకున్న నెందేని జనుట యొప్పు.

అని నిరాకరణ మొనర్చుచుండిరి. భర్తహరియు దన
 సుభాషితమున

క్లో. బోధారో మత్సరగ్రస్తాః
 ప్రభవఃస్మృతా దూషితాః
 అబోధోప హతాశ్చాన్యే
 జీర్ణ మక్లే సుభాషితమ్.

అని వ్రాయవలసివచ్చినది. విమర్శకులు న్యూనతాపాదకము
 లగు నిండావాక్యములవదలి వాఙ్మయవిషయముల మాత్రమే విమ
 ర్శింపవలయునని యీ యాశయము.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. అభిషేకనాటకము:—శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు గారిచే రచింపఁబడినది. వెల రు 2—0—0 లు.

ఇది సుప్రసిద్ధభాస నాటకమున కాంధీకరణము. గ్రంథకర్తలు పాఠకులకు జరపరిచితులు. ఆష్టావక్రచరిత్రము అహల్యా గౌతమమను పద్యకావ్యములను, మహాపురుషులు, శ్రీ మహర్షి జీవిత కథామృత మను వచన గ్రంథములను వీరిదివఱలో రచించిరి. దిక్షాగకృతమగు కుండమాలనుగూడ నాంధీకరించిరి. వీరు నులభమగు తైలిని దమ గ్రంథముల రచించియున్నారు. ఆంధీకరణము మూలానుసరణ ముగ నున్నది. గ్రంథమున కుపోద్ఘాతముగ భాసమహాకవినిగూర్చి పెక్కు విషయములు వివరముగ జర్పింపఁబడినవి. తిరువనంతపుర నాటకముల కర్త సుప్రసిద్ధప్రాచీననాటకకర్త యగు భాసుడే యనియు సతనికాలము క్రీ. పూ. 4,5 శతాబ్దములై యుండుననియు నిర్ధారణమొనర్చిరి. కాలనిర్ణయమున భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. వీరి నిర్ణయానుసారము భాసుడు పఠంజలికి పూర్వఁడను పాణినికి కొంచెము తరువాతి వాఁడనగును. అందులకు గొన్ని యడ్డంకులు గలవు వానిని దెలిసికొనుచు భాసునిగూర్చి వ్రాయఁబడిన గ్రంథ ములఁ బాడనగును. గ్రంథకర్తలు విశేషవరిశ్రమ మొనర్చి భాసుని గూర్చిన వాదోపవాదముల సంగ్రహముగను స్పష్టముగను మనకు దెలిపియున్నారు. వీరి యాంధీకరణమును బాఠకులకు దెలుపుటకై రెండు పద్యములు:—

మ. రమణీయంబగు నే యశోకవనిలో రాజులు గ్రంథులైన
తము మండోదరికూడఁ దుగ్గింపదతి సౌందర్యంబు ధీనించు న
న్నమహాద్రిన్, శులయానిలముంబు లతలన్ బాఁచుమంబున్ యథే
చ్ఛము పోకన్ వెఱంగుండునట్టివని ధ్వంసంబాటయాళ్పర్థమా. (3-1)

చ. ఆసిత భుజంగమంబు సరియాననబోలిన యేకవేణితో
ననవగునట్టి నెన్నడుము నాత్మవిభున్ దలపోయుడందము
చ్ఛస్వితము నపువూరితము వక్త్రముతో గృత దేహయప్తినిం
వెనగును నూర్మతేజమున నెండిన సారసమాలయోయనన్. (2-7)

(2) దక్షిణాదిక భాషా సారస్వతములు — దేశి. మదరాసు
విశ్వవిద్యాలయార్థ) ప్రధానోపన్యాసకులగు శ్రీ కోరాడ రామ
కృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారిచే బ్రకటింపఁబడినది. నెల రు 2—8—0.

ఆంధ్రభాషాస్వరూపవిమర్శకప్రపంచమున శ్రీ రామకృష్ణ
య్యగారిని వారి యముల్యమగు వ్యాసములను జదువని
వారుండరు. వీరు ద్రవిడభాషాస్వరూపనిర్ణయపరిజ్ఞానమున సిద్ధ
హస్తరు. ఆంధ్రము, తమిళము, కన్నడము, తెలుగు మొదలగు ద్రవిడ
భాష లొకేకటుంబమునకు జెందినవనియు, నాకటుంబము సంస్కృ
తాది భాషాకటుంబమునకు భిన్నమనియు వీరు కాల్పెలు మున్నగు
విమర్శకాగ్రేసరులతో నేకీభవించి, యా సిద్ధాంతములను స్పష్టముగ
నిరూపించుటకై భాషాచరితము, సంధి మున్నగుగ్రంథములను, పెక్కు
వ్యాసములను బ్రకటింపిరి. ద్రవిడభాషాకటుంబముకూడ సంస్కృత
ప్రాకృత భాషాజన్యమున వాదమును లేకపోలేదు. వాదోపవాదముల
సారమును భాషాస్వరూప విమర్శకు లెఱుంగుదురు. ఈ గ్రంథమున
గల వ్యాసము లిదివఱలో భారతి మున్నగు పత్రికలలో వెలువడి
యొన్నను వానిని దగురీతిని సంస్కరించి గ్రంథరూపమున నొక
విలక్షణత గలుగునట్లుల గూర్చఁబడినవి.

సంస్కృతాద్యార్యభాషాసంప్రదానముల ననుసరించినవద్దతి మార్గపద్ధతియొనియు, నాంధ్రము, తమిళము మున్నగు దక్షిణదేశభాషల నాయాభాషాస్వరూపముల నెఱుకపఱచు వద్దతి దేశీపద్ధతి యొనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఆంధ్రకన్నడభాషల నేఁడు బ్రకటితముగు సారస్వతమున మార్గపద్ధతియే హెచ్చుగ గన్పడుచున్నను దేశీపద్ధతి ననుసరించు యొక్కగానోదాహరణములు, పట్టుదులు, ద్విపదలు, ఏకపాటలు, పదములు మున్నగునవి పెక్కులుగలవు. కేవలము భాష యొందేగాక ఛందస్సునందు నవి విలక్షణమార్గముల నడచినవి.

ఈ గ్రంథమున భాషాలక్షణములనువ్యాసమున గ్రంథకర్తలు తమ వాదానుసారము ద్రవిడభాష లేకకుటుంబజనితములని నిరూపించుటకు పెక్కు యుపపత్తుల నిచ్చియున్నారు. ద్రవిడభాషావిశేష లక్షణములు సోదాహరణముగ నిందు నిరూపింపఁబడినవి. వీరితో నేకీభవింపని ప్రాకృతజన్యవాడులు సైతమిందలి విషయముల బాగుగ గమనించి తమ తమ సిద్ధాంతముల బలాబలములను విమర్శించుకొన వలసియున్నది. సారస్వతలక్షణములు, ఛందస్సాహితీరీతులు మున్నగు నితరవ్యాసముల జాను లేనచుగల ద్విపదలు, పాటలు మున్నగు వాని ప్రత్యేకత చర్చింపఁబడినది. కేవలము మాత్రాగణబద్ధములగు గేయములు సంస్కృతాదిభాషలయందును కొన్నిగలవు. శ్రీరామ కృష్ణయ్యగారు చిరకాలపరిశోధనాఫలితముగ భాషాస్వరూపమును గూర్చి వ్రాసిన విషయము లమూల్యములు. అందలి గుణదోషనిర్ణయమునకు భాషాస్వరూప వేత్తలే ప్రమాణము.

అనంతుని ప్రశస్తి

(విద్యాన్ రావూరి దొరస్వామిశర్మకవి)

అనంతరామాత్యుఁడు పంచమవేదమైన భారతము దెనుంగు బాస నభిరామముగా రచించినట్టి యున్నతచరితుండు తిక్కకవి నాణ్ణుకఁడాదట మెద్ది భవ్యభారతియొక బేరుగన్న కవితత్వము. జయ్యనమంత్రీకి ముమ్మనుషుఁడు.

అనంతుని ఛందోదర్పణము తోతర కృతులకన్న నాంధ్రవా జ్జయమున నెక్కువ వన్నెకెక్కినది. ఇక్కవి తరువాతి లాక్షణికులెల్ల రచే బేర్కొనఁబడియె. చిత్రకవి పెద్దన 'త్ర్యక్షవరప్రసాద కవితా ధ్యుని వేములవాడ భీము నయ్యక్షరిభక్తివిస్ఫుర దనంతు ననంతుని' నని తనసర్వలక్షణసారసంగ్రహమున లాక్షణిక కవిస్తుతి పద్యమునఁ బేర్కొనియె

మరియుఁ బెద్దన యితనిఛ దమునే చాలవఱ కాధారముగాఁ గొని గ్రంథము రచించె. ముద్దరాజు రామన కవీజనసంజీవనిలో సఖం డాఖండబిందుప్రాసఘట్టమున ననంతుని మఠమును విమర్శించెను. ఇంక నేయేరావుల ననంతుని బేర్కొనెనో వ్రస్తుత ముద్దిత కవినంజీ వని యనమగ్రమగుటచే జెప్పవీలులేదు. సులక్షణసారములో లింగ మగుంట తిమ్మకవి యనంతుని ఛందములోని యనేకపద్యములు గ్రహించెనని కవుల చరిత్రలో వ్రాయబడియున్నది. ఇది యముద్దిత సులక్షణసారవిషయము. వ్రస్తుత వ్రచారములోనున్న ముద్దిత సులక్షణసారమున రమారమి 40 పద్యము లనంతుని ఛందములోనివి యెత్తి వ్రాయబడియున్నవి. ఇవిష్వయము నారచించిన సులక్షణ సార విమర్శలో స్పష్టమాగా నిర్దేశింపబడియున్నది.

అప్పకవీయమున ఛందోదర్పణ పద్యములు పది గైకొనఁబడి యున్నవి. (చూ. అప్పకవీయములోని యుదాహృత గ్రంథముల పట్టిక). అందేమటి పూర్వగ్రంథనామ సంగ్రహమున ననంతని ఛందము పేర్కొనఁబడియె. పంచాశద్వర్ణనిర్ణయసందర్భమున ననంత మతము ఖండింపఁబడియున్నది. భీమన పదిచెప్పి నసంతామాత్యుండు చేసెవెనుక యతులిరువదినాల్గని యతిపరిచ్ఛేదాది యంతఃకలదు. వెండియఁ బద్యపరిచ్ఛేదాదుండు హరభక్తుండగు భీమసత్కువి నసంతామా త్యునింబెద్దపద్యయనిదాతనఁ గాచిరాజు బసవప్పన్ భైరవున్ శ్రీధరున్ బరమోత్సాహముతో మదిండులఁచి చెప్పఁబూనితిన వారిచేత రచింపబడినట్టి ఛందముల చందంబెల్ల నందఁబుగా" నను పద్యమున ననంతఁడు స్తుతింపబడియె.

సర్వలక్షణసార సంగ్రహకర్త కూచిమంచి తిమ్మకవి యనంతుని యర్థబిందు ప్రాసపద్యమును జర్పించియున్నాఁడు. మఱి యందే యొకచో భోజరాజీయ పద్యము స్మికరించెను.

కస్తూరిరంగకవి యానందరంగరాట్టండమున నప్పకవిని పేర్కొనఁడయ్యెగాని యుపాంతనిఁ పేర్కొని, యతినిఛందములోని పద్యములఁ బెక్కింటినుదాహరించె “చనునుత్తమ గంభీరర్పణ హను మదనంతనకవి రాక్షసజయదేవనుత శ్రీధరగోకర్ణ నీలకంఠాది భీమన చ్ఛందంబుల్” అను పద్యములో దశవిధచ్ఛందంబులం తనంతచ్ఛంద మొకటిగాఁ బరిగణింపఁ బడియున్నది. వెండియననంతచ్ఛందమున నిరువదినాల్గు యతులున్నట్లు, ఆర్యాగీత్యాదులు చెప్పఁ బడినట్లు పేర్కొనఁ బడియె. రంగకవి ఛందోదర్పణమునుండి ౪౩ పద్యములు గ్రహించియున్నాఁడు. అనంతచ్ఛందములోనివిగా నందుఁ పేర్కొనఁ బడిన యాక్రింది నాల్గు పద్యములు ప్రస్తుత ముద్రిత చ్ఛందోదర్పణ మునఁ గానరావు.

- (1) భర్తృమేత్వమే లును నిలనధోముఖములు (రంగ-2-184)
- (2) మిందముఖములైన మిదియించు (రంగ-2-185)
- (3) పద్మాసమానయగు (రంగ-8-110)
- (4) కృష్ణుఁ డిచ్చ నాలుగేసి కోకలు (రంగ-8-259)

మొదటి రెండు పద్యములలోని విషయము పరికింప ఛందోదర్పణమున నవియుండవని స్పష్టమయ్యెను. మూడవ పద్యము కథానందర్పణమున నేదో కావ్యమునకుఁ జేరినదిగాఁ దోచెడి. అపద్యము పూర్తియైనది రచించెద.

క. పద్మాసమానయగు మన

పద్మావతిఁ జూచి ధరణిపాలక సుతుఁడు

ద్యనోద్రుంబునఁ దనముఖ

పద్యము నలరించెననుచుఁ బరిజనులలరన్.

ఈపద్యత్రయమే గ్రంథస్థములో? నాల్గవది కావ్యచింతామణిలోనిదని యప్పకవి చెప్పెను.

రాఘవపాండవీయవ్యాఖ్యలో ‘ప్రథమాంత విభక్తులపై’ అను ననంతచ్ఛందః పద్యమును రెండుచోట్లను, పోణిమిశబ్దమునకు లక్షణముగా ‘తీవతీగయను’ చను పద్యమును ముదరాజు పెదరామన యుదాహరించెను. తీవతీగయను పద్యమునేటి ఛందోదర్పణమున లేదు. అపద్యము నైలియు కృష్ణపంబాధనము పరికింప ననంతని పద్యముగా నుండనగునని తోచెడి. అట్లున్న జతుర్థాశ్వాసమున వ్యాకరణభాగములోనుండును. చిత్రకవి యనంతన ‘ప్రథమాంత విభక్తులపై’ నను పద్యమును దన హరిశ్చంద్రసలోపాఖ్యాన వాఖ్యలో నుదాహరించె.

మఱి యింకొకటి మ కృతులలో నిలనినుతొందిరి. చారు చందోదయకర్త చెన్నమరాజు ‘అధికలక్షణనఁపన్నులై తనర్పు భైరవుననంతు భీమునిఁ బ్రణుతిచేసి’ యని వ్రాసెను.

‘వన్నెచూభట్టు భీమన ననంతు నధర్వణుఁ దెక్కువఁజొత్తి’ నని కవిస్తుతియందు దభ్యాత్మరామాయణమునఁ గాణాద పెద్దన పేర్కొనెను. ఇంక నొకటనందునిం జెప్పినారో! శ్రీనాథుఁడు, పోతన, నిశ్చంక కొమ్మన, మడికిసింగన, జక్కన, గౌరన మున్నగు కవులు మనయునందునికి నమకాల్చికులు. అనంతరామాత్యుఁడు లాక్షణికుఁడు ప్రజంభ కవియునై విశ్వవినుతికిఁ బాత్రుఁడైన యజరామరకీర్తికరరుఁడు.

—ఛందోదర్పణోపాద్ఘాతపరామర్శనము—

శ్రీ గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు తమ యుపాద్ఘాతమునఁ జర్పించిన విషయములు గొన్నిటితో నామతం బేకీభవింపకున్నది. ఆయంశములను నామతభిన్నతకుఁ గారణములను గ్రిందఁదెలిపెదను.

(1) సీతాపతిగారిట్లు వ్రాసిరి “అనంతుఁడు భీమకవినిగానికవి జనాశ్రయమునుగాని ఎరిగిఉన్నట్లు కనబడదు. అనంతుని ఛందోదర్పణమును ఎదుటనుంచుకొని అప్పకవి కొన్ని వృత్తములకు లక్ష్యములు వ్రాసినట్లు స్పష్టముగా కనిపించుచున్నది.... ఈలాగున అనంతుడు కవిజనాశ్రయము ఎదుటనుంచుకొని తనఛందోదర్పణమును వ్రాసి యుండునేమో అని ఎంత పరిశీలించిచూచినను పద్యములలో పోలిక ఎక్కడనయినను కనబడలేదు” (6-7 పుట)

భీమనానంతనల పద్యములనుఁ బోలికలున్నవని యిక్కంది పద్యములవలన స్పష్టపడును:—

క॥ హృద్యానవద్యకావ్యము

గద్యము పద్యమని చెప్పఁగా ద్వివిధమగున

గద్యంబపాదపదవిక

రద్యోతిత నవరసార్థరచనలఁ జెల్లున్.

క. నాలుగు పాదంబులచే

నాలుగు పాదములు గూడినం బద్యము

పద్యాలియు నిరుదెంచెచను
నోలిని వృత్తములు జాతులొరం

క. కమనీయ వృత్తములు గణ

సమక నిబద్ధములు శేషకాతులు మాత్రా

సమక నిబద్ధములగు నొ

క-మాత్రాలఘువై ద్విమాత్రకము గురువయ్యెన్.

(భీమనచ్చందము-సంజ్ఞాధికారము)

క. హృద్యంబుగఁ గవిరచందమేర్పడఁ గృష్ణ.

గీ. పరఁగుఁ గవిర గద్యపద్యంబులన పాద

కల్పనంబువలదు గద్యమునకు

పాదనియతి నొప్పుఁ బద్యంబు వియు వృ

త్తములు జాతులనఁగ నమరుఁ గృష్ణ.

క. వృత్తంబులు గణబద్ధము

లుత్తమమగు జాతులెల్ల నొసరఁగ మాత్రా

యృత్తంబులు లఘుపఁగుఁ బురు,

ఘోత్రమ యొకమాత్ర గురువునొకవు ద్విమాత్రన్.

(అనంత-1౪-5, 6, 7 పద్య)

గీ. మొదల నమమను దుదగురు వొదవెనేని

భజన లగునట్లు లఘువును బరఁగెనేని

యొరతలగు నట్లు మూడేసి గురువులున్న

లఘువులున్నను మగఁబంబు నగణమగును!

(భీమ-సంజ్ఞ-16-పుట 3)ందిపాతము.)

గీ॥ గురులఘువులొలి మూడేసి కూడిన మన

లాది మధ్యావసాన బంబుదు గురువు

లొంద భజనలు లఘువు లట్లొంద యొరత

లనఁగ నయ్యెప్పగణము లొప్పును ముకుంద. (అనంత-2-12)

క. కరువడి గురు లఘుఁ ఘు గురు,
గురుఁ ఘువులు గల వహుడు లగున్ మఱి దీర్ఘ
స్వరయుతమై యున్నగఁగా
క్షరములు తదగము రెండుగా నెన్నబడున్. (భీమ-సం-21)

క. గురువును లఘువును లఘువును,
గురువును హవ లగుత గలలు గురులఘు సంజ్ఞల్
వరుసను గగ లల గణాక్షర,
కరయగ వర్ణములు ద్విగుణమై యొప్పుహరీ. (అనంత-1-15)
(భీమనచెప్పిన గురు లఘు వునరుక్తిని దీసివేసి గలలు గురు
లఘు సంజ్ఞలని యనంతుడను మార్చి వాసె.)

గీ. జాకు వడిచెల్లు రత్నకంకణ మనంగ
భాకు వడిచెల్లు బస్తి పింఛంబనంగ
ణాకు వడిచెల్లుఁ గనకమండపమనంగ
నాకు వడిచెల్లు దివ్యగంధంబనంగ
మాకు వడిచెల్లు విజిత శంబరుడనంగ. (భీమ-సం-69)

ణాకు నిట నాల్గు చెల్లుఁ బాండవసహాయ
నాకు నిటనాల్గుచెల్లుఁ గరదర్పణనక.
మాకు నిట నాల్గుచెల్లు సంపదలరాజ. (అనంత-1-116.)

(జా, భా ల తోడి శబ్దములు లేమింజేసి యనంతుడని
మానెను.)

క. ధర జ ఇ లను నీ రెడ
క్షరములు విన్నయదిలేదు శబ్దము గొడుగున
మరలవములను నేన
క్షరములు తమ తమకె యల్ల కమలాధీశా. (భీమ-సం-72.)

క. ధర నక్కటి వల్లె తగు శరమటవలు (అనంత-1-118.)

(యర షెఱవ యిత్యాది భీమన పాఠములుగలవు గాని వై
పాఠమే పెద్ద నాసంతాదు లావరించుటచే నదియే గ్రాహ్యము.)

వినయం, బు నయం, బు నయ, జ్ఞనకున్. (భీమ-వృత్త-7.)

వినయం, బాసరిం, తుననం, తునకున్. (అనంత-2-13.)

ఉద్యన్తాగ్రాయుక్తంబై నన్,
విద్యన్తాలావృత్తంబయ్యెన్. (భీమ-వృత్త-25.)

మాద్యశ్చక్తి న్తాగ్రాయుక్తిన్,
విద్యన్తాలా వృత్త బాహున్. (అనంత-2-22.)

చిత్తజోషము హలముఖి
పృత్తమయ్యెను రవసలన్. (భీమ-వృత్త-82)

చిత్తజాతుని గురునికై ...
పొత్తుగా హలముఖముగున్. (అనంత-2-24)

మత్తావృత్తంబగు మథసంబు
ద్యత్రేజ స్వీగయతముగాఁగన్. (భీమ-వృత్త-87)

మొత్తంబాయన్ మథములు నిత్యో
బాత్తంబై సస్ఫురితగళారా
మత్తావృత్తంబగు మహిగృహ్లా. (అనంత-2-27)

నందితపీఠారసంబుపై రవం
బొంది వచ్చిన రథోద్ధతంబగున్. (భీమ-వృత్త-44)

నందగోపవరసందనున్ రమా
నందుఁ బుస్తకీయైఁర్చి షడ్వతిన్
అందమై రసరవాహ్వానంబు లిం
పొందఁజెప్పిన రథోద్ధతంబగున్ (అనంత-2-87)

సమాజ్జ్వలాగా జలజంబురేఫతో
నమర్చ వంశస్థ సమాహ్వాయంబగున్.

(భీమ-వృత్త-54)

నమోనమో దేవజనార్దనాదుతే, ... రమించు వంశస్థ వి
రామమధులన్, నమించితంబై జలజంబురేఫయున్ అనంత-2-499
జలరుహవక్త్ర) నజాయగణంబుల్, వెలయుగఁ దోదకవృత్తముఁ
జెప్పన్ (భీమ-వృత్త-56)

చెలగి నజాయఁజెందిన ... వెలయుగఁ దోదకవృత్తవిభాతిన్.

(అనంత-2-46)

అనంగసన్నిభ రుచిరాహ్వాయంబగున్

ఘనంబుగా జభస జగంబులందిన్

అనంగకొటి విలసదంగ వైభవున్,

కనన్ జభంబులు నజగాసుసంగతిన్ (అనంత-2-)

సారంబుగాఁ దభజంబు వసంతరాజా

కారా వసంతతిలకంజగు గాయతంబై (భీ-వృ-

ధీరోత్తముల్ గిరియైకీ దభజాగగల్ పె

సార స్వసంతతిలకాఖ్య మొనర్తురొప్పన్ (అనంత-2-68)

ననరసలగముల్ పె-సంగిన సద్యశో

ధన వినుమపరాజితంబగురేచనా (భీ-వృ-70)

చనుననయతమై రసంబు లగంబులై

తనరంగ నవరాజితం బహిరాద్యతి (అనంత-2-66)

శ్రీనివాస రసభావలిఁ జెంది గగంబుల్

భూసుతంబుగ నొడంబడి భూసుతమయ్యెన్ (భీ-వృ-74)

శ్రీనివాస పురుషోత్తమ సింధువిహారా

భూసుతంబు రసభాగఁబొందిగ యుక్తిన్ (అనంత-2-)

జరల్ జరల్ జగంబుగూడ జాచిరేచనానిధి

స్ఫురద్విరామమై బొల్పుచు బంచచామరన్.

(భీమ-వృ 82-పుటక్రింది పాఠము)

సులక్షణపాఠమున నిప్పద్యమే కొంతసూర్యుతో విల్లుగలదు.
(‘జరల్ జరల్ జగంబుగూడ సన్నుతిన్ రచించుగాఁ బరాజితాజ్ఞర
వీర పంచచామరంబగున్’ ఈపాఠము నీక్రిందిపద్యము పోలి యున్నది)

జరేఫలున్ జరేఫలున్ బసవంబులయెల్లె దగన్

ప్రయాథమై నెఁ జన్మరాభ పంచచామరంబగున్ (అనం-2-76)

కదియెఁగ నననననగగములయెల్లె యెల్ల

శదశమై నెఁ జను నది దశమై యెల్లె యెల్లె (భీ-వృ-87)

పదునయిదు లఘువులును బరంగ గగమొందన్

బదియెగునెడ విరితియుబులసి పొడనూపన్

బొదవిసారినుతులం గడుం బొదపపపం బలా

శదశమై నెఁ బంచంగవిజనులు గొనియె దన్ (అనంత-2-84)

శ్రీరమణీ ప్రియమిల్లియారేచ విశిష్ట శృంగిళిజభా

భారసవంబుల నంబురుసె బగు భానుశిఖర యంతమై

(భీ-వృ-108)

(భారసవంబుల భానువిరామము వల్ల నంబురుహంబగున్-అని
సులక్షణ పాఠస్థపాఠము)

హరికిరీటు ముఖభగవాంబిత యెంచు శ్రీరతింహర్పి భాభార
సవంబుల భానువిరామముం బల్కగంబుమహంబగున్ (అనం-2-95)

పంచశరాభా సంచితపుణ్యా భనుసభసననా పరివీరమై నెన్.

గ్రాంచపదాఖ్యం బందితసుయ్యెన్ గ్రానానుతి

దశనసు కలిరముగాఁగన్ (భీ-వృ-112)

అంకితలింకా ముదివళి లెన్ హరిదిభదరిమిత యతులొనంగూడన్
ముంచి రచివన్ గొచ్చుచువదలి మొగి భయనభవన

ములకలుమొందున్ (అనంత-2-111)

ధీరాసారత్వోదాతత్వ స్థిరగుణ! వసుదళమయితన్ భుజంగ

విజృంభితా

కారంబారంగాఁ దోచున్ సంగత హృత వనవరకారమై

వజ్రతంబుగాన్ (భీమ-వృ-128)

శ్రీరామా హృద్వాన్వియోజంచున్ జెలగిమునుల్ వననలఁ

జెడరేఫనలున్ జగన్

ఘోరాఘాఘాభిజ్యేషి. బేర్కొనఁగ వసుదళవనితయగున్

భుజంగ విజృంభిం (అనంత-2-114)

పడునొకఁడు వగుములు గుడనగణమును గురువుఁ

గదిసి మృదువనరచన నొగవి క్రింగుఁజ్ఞాసా

స్పదనిరతినునుపడగు. ది సుకవివరులు పొగ

దుదు రసమ బహుశృతుల విడితలయహరిన్ (భీ-వృ-130)

పడునొకఁడు వగుములు గదిసి వగమెడయభులి

విడితముగ బుధులు వరుకుదురు లయహరిన్ (అనంత-2-138)

వారశ్రీసంసేవ్యవతామతాగా, కారంబునిత్రా జగగస్వరూపం

కారంగం బూర్వాపరార్థంబులైనన్ నారీపుత్రంబన్నది నామ

సంస్కృత్ (భీమ-వృ-134)

క్షీరోద్యన్తృధృగేహ మిదేగా, సారంబునుశ్యత్రతజల్గంబున్

మూరింపంగఁ జుడముల్ రెంటిరెంటిన్, నారీపుత్రంబయ్యె

సనంతమూర్తి (అనంత-2-120)

చారిత్రినిదాన తజావములు, ధురమయ్యె సకలచతుష్కముతో

నారంగంబడ న్నుభయార్థములన్, విరచింపనునోహర వృత్త

మగున్ (భీమ-వృ-138)

తనావయలు, స్థలమైన ప
 గూరంగ పగంబులుగూర్చినో, మున్నెత్తును చెల్వకు నదీధరా.
 (అనం-1-121)

రవి దివిజ రాజ గీర్వాణరాజ దేవదిదేవ
 కవలయ్యియు లిచ్చుటఁ గూడ నేను గణములు
 నవిరళముగఁ జూపడి మధురాక్కరంబు ధరలోనఁ
 గవిజనాశ్రయఁ డెఱిగించెఁ గవులకింపు జరింప
 (భీమన-జాతి-27)

రవియు నిందులు మువ్వరు రాజోకందును గడిసి
 రవి సుధాకరలోచను రాజతానన సరోజ
 రవికులేశుఁ గొలుతుఁడని వస్త్రుల తురు ధరితి
 నవిరళంబగు మధురాక్కరాఖ్యచే నత్కవులు (అనం-3-42)
 ఇంద్రగణములు మూడెనగఁబాకటి
 చంద్రాన్య ద్విపదకుఁ జనుఁ జెప్పరేచ. (భీమ-జాతి-80)
 ఇందులు మువ్వరు నినుఁ డొక్కరుండు
 సాంద్రమై యొక్కొక్క చరణంబుగొలువ (అనం-3-48)

క. ఒక్కటి మొదలిడి పుచ్చుచు
 నక్కడఁదదఁ దాఁ కలఘువు లందలి లెక్కలో
 లెక్కించికూడఁ బడవడి
 యొక్కటి మఱియొకఁడఁ గూడ నుద్దిష్టమగున్
 (భీమ-పట్టత్వయ-5)

క. ఒక్కటి మొదలుకొనిను
 ల్లెక్కినచో లఘుయఁ తంబులన్నియుఁ బొక్కిగ్గ
 యొక్కటి కలియఁగఁ దోచును,
 గ్రక్కన నుద్దిష్ట విధుకార్యకబలా.
 (అనం-3-

క. విను వసతి వసతి కప్పక
వసమనఁ గావీపు వచ్చివచ్చి
వసఁగను నభీష్ట మిమ్మి
మృనఁ గాఁగృతులన్ గియ

(భీమ-దోషాధికార-7)

క. ఈవెన్నముచ్చు దానిల్లిలు కప్పక
చొచ్చుఁ బొమ్మన వీపుసొంపుమిగులు
ఇటు వచ్చివచ్చి నీవలనిల్పితి
నాభద్రుంబు
కౌరికి నిమ్మపండునఁ
బు వ

(అనంత-4-10)

క. పరఁగ నికారోపరి త
త్వరమ యికారంబుతోడ సద్భక్తముగా నె
వ్వరి యిల్లిది యిట్లన కె
వ్వరి దిల్లిట్లనఁగుసంధివర్గంబయ్యెన్.

క. స్వరగణముగూడి కృతిఁ జ
త్వరమైన నకార మొదిల్పాయె చనఁగా
దొరవీపు నజును ననకఁజు
దొరవీ పున్నజును ననిన మున్నాధిజుగున్.

(భీమ-దోష-14-15)

క. మొదల నికారముపై న
చొచ్చదవి యికారముగ దీయెవంతుండిది యె
ట్లాడవె ననక దీనొడఁబు
డిడెట్లాడవె ననఁ గుసంధు లినకళినయనా.

క. ఊరి స్వరసంధి సకారం

బలిశయముగ నతడు నతడు ననుచో నతడు

న్నతడు నని యూచి పలికిన

సతతము దుస్సంధియందు సత్కవులు హరి (ఆనంత-4-19-

క. వెలయుగఁ జెఱాశువిలుగొని

జలరమ్ములుచేతబట్టి యుంగజాడు విరా

దొలమెలయుగఁననికగాకు దోషంబయ్యెన్.

క. శుతడు నృపస్య సగరం

యాతియనంబనిన సుప్తిజంతంబులు కృ

త్వాతీర్వాజిత్వాజున

బ్రాతిగ నీక్రియలు బాదవు భాష్యతులన్.

క. వితతసుకవిసాక్ష్యంబన

గతమై కవయోపదంతి కావ్యంబనిన

త్కృతి నీక్రియఁబెట్టించిన,

సతిశయ్యమై యుండు సుప్తిజంతంబయ్యున్.

(భీమ-దోష-28, 24, 25

క. పాలుపుగ పొగాడదండలు,

లలనముడిచినన్ మకారలాంఛకుఁ డొందెన్

జలమునఁ జెఱాశువిల్లన

నలనిడుదలఁ గాకుదోషమందు ముకుందా.

క. సత్తమా సస్యచస్యవరం

గత్వామూలం న విహత్య కంటకులసభ

భూత్వామెలఁగెను నన్నఁగ

విత్సవిదులు దుప్పియొగవిధమందు హరి.

క. నిక్కమగు సుప్రయోగము

దిక్కుతదురితము భగవతేస్తు సమాయోం

చక్కడనీకును సమరులు

మొక్కుదురని తిజ్ఞబంతములఁ గూర్చుచోరి.

(అనంత-౪-అ-౨౪, 26, 28 ప)

క. అని యిట్టివిశవదోషము

లనఁజనుఁ గృతినివిఱువెండి యతిశయతరమై

చనుఁ గొన్నియెడల ధీరుల

మనమలరఁగఁ జెప్పిరేని మల్లియరేచా.

(భీమ-దోష-౪౪)

క. ఇట్టివి దశదోషములనఁ

బట్టగుఁ గృతులందునివియ భాసురముగఁ జే

పట్టుదురు ధీరులొక్కొక

పట్టున డెండమ్మాలలరఁ బల్కి-నఁగృష్టా.

(అనంత-౪-౪౪)

ఈపైపద్యంబులయందు సమవద ప్రయోగము, సమప్రాస ప్రారంభణము, సమవిషయచ్ఛాయ, సమానుకరణము భీమనానంతల ఛందములందు సమప్రకరణంబులం బక్కఁగాఁ బొడకట్టుచున్నవి గదా ! ఇంకనిట్లే నూత్నముగా విచారించినకొలది తోచగలవు.

మఱియు మానిసికవిరాజ విరాజితములకు మూఁడెడల వళులు, వళుపేర్పు, ప్రాసభేదములు, సీసభేదములు మున్నగు విషయములందు గొంతవఱకుఁ గవిజనాశ్రయమును జూచియే యనంతముఁ జూసికొని యున్నాడని యాయుభయ గ్రంథముల నొకచేతఁ బట్టుకొనిమాచిన వారికి స్పష్టపడఁగలదు. అందుఁ గొన్నిటికి నూచనః- స్వరవర్గ ప్రాది బిందు సంయుక్త ఏక-టిపాలిక సరసయతుల పేరులనట్లేభీమనంజూది

అనంతుడు గ్రహించి మఱికొన్ని యెక్కువగా జేర్చియుండును. భీమన చెప్పిన మద్విధశబ్దాలంకార ప్రాసముల ననంతుడు చెప్పె. అందు భీమన సుకరప్రాసమును విడిచిపెట్టి అనంతుడు చతుష్ప్రాస ము కొత్తగాజెప్పె.

దుష్కర ప్రాసములోని యుభయగ్రంథముల విసర్గప్రాస సామ్యముం దిలకింపుడు—

స్వఃకాంతా సమయోషిదు, రఃకృతరతిదిహ్నదుష్కరప్రాసంబు (భీమ) దోఃకిలితముణిటకయ, రఃకలితరమాభిరామరంజిత (అనం) సీసములు— కవిజనాశ్రయమున సమ, విషమ, అవకలి, ప్రాస, అక్కిలిప్రాస, వడి, అక్కిలివడి సీసములను సప్తభేదములుగలవు. కావ్యాలంకార చూడామణిలో భీమనచెప్పినవి మాత్రమేకలవు. అనంతుడు భీమన రచిత సీసనప్రకముతో మఱి మూడుకొత్తశకములు కల్పించి మొత్తము పదివిధములుగా వ్రాసె. అవి సర్వతః ప్రాస, వృత్తప్రాస, సర్వః ఘుసీసములు భీమన పెద్దన కాలములకు ముందున్న గ్రంథము లందు లేక వారియనంతరకాలీనుడగు బమ్మెరపోతన కృతియందుంటచే సర్వతఃప్రాస సర్వలఘు సీసలక్షణము అనంతుడు చెప్పినాడని యూహింపవలెను. భీమన లక్షణమును బోలియున్న అనంతుని విషమ సీసలక్షణము చూడుడు.

ఉహ నేడుగణములుగను నొసర నగణమొండె వ
 శ్చహ చర్యమొండె గురుక సహితముగ నొసర్ప ను
 శ్చాహమయ్యె నిదియునుం బ్రశస్తముగ నొసర్పను
 క్షిహితోరుచరిత యదియ విషమ సీసమై చనున్.
 బ్రాలువల్లు లీలనోలిని నిలిపి యా
 గణమకాని యొండు గణమునిడక
 యభిమతార్థ రచన యభిమత మైయుండె
 జెప్ప విషమ సీసమొప్పు గృతుల (భీమన)

సాహచర్యమమర సప్తపవిత్ర వర్గమును సహజ
 తాపామృత నొక్కగురుడు చరణములు భజింపగా
 నీహితప్రదాన లీలలెసఁగు కమితమూర్తి ము
 తాపహరీతులుల్లసిల్ల సంస్తుతింతు రచ్చుతుక
 ప్రాసములును వడులు భాసురంబుగనిట్లు
 విలసితముగ నాటవెలఁదియందు
 నుత్సుకత నొనర్చి యుత్సాహమదినిల్చి
 విషమనీన నుచురు వివధిశయన (అనంత)
 భీమనానంత చృందంబులందిట్టి పోలికలు కనుబడి సనిగాబోడ
 గట్టుకుండ శ్రీసీతాపతిగారట్లు నుడువుట యె తమ వింతగానున్నదని
 చెప్పక తప్పదుగదా ! సీతాపతిగారు చూపిన యానంతాపుకపులపోలిక
 వద్యములు —

అజశివ చక్ర నిరంతరార్చిత వద్వయన
 భుజగకలాధిపతల్పుఁ బూనినతింపగా
 నజయతినొంది నజాభరార్చితమైచనున్
 ఋజువగునుర్వి మనోజ్ఞ ఋష్యసురాగమై (అనంత)
 అజమృత వానవసంతతార్చితపాదపం
 కజయుగళున్ పారి నిర్వృతాదు మనోజ్ఞ నా
 ఋజువగు వృత్తమునందుఁ బ్రీతినుతింపగా
 నజజభరంబులు మోల్చునచ్చిన దిగ్మతిన్ (అపకవి)

ఇట్టిపోలికలు పై నా చూపిన భీమనానంతుల వద్యములలో లేనా
 చదువరులే నిర్ణయించుకొందురుగదా. మీఁదు మిక్కిలి పై మనోజ్ఞ
 వృత్తము ను ద్విత భీమనచ్చందమున వృత్తాధికారమునఁ గానరాదు
 గాని ప్రక్షిప్త వద్యములలో నిదాకటిగా నీయఁ బడియున్నది. అవద్య

“నజజ భగ ప్రకరంబున న్నిధి విశ్రమం

బజత మనోజ్ఞమగున్ నడుంబొనఁబడఁగాన్”

ఇచ్చవ్యయ భీమనృతము గానమటకుం దగిన కారణము గాన రాదు. ఇ.యే భీమనృతమున వత్తుగాని నిండలి శ్రీస్వైఖరిని మన యనంతుఁడు గ్రహించియన్నాడ దనటకు సుదేహింప వలయునా ? జాతికొన్ని పోలికలు—

క. పరఁగఁగ నిరువదియాఱు

క్షరముల కగలము చెప్పఁగాఁ బాదములు

ద్ధర మాలావృత్తములై

పరఁగు లయగ్రాహి లయవిభాతి యనఁగన్

ప. వృత్త-1/6)

క. పరఁగఁగ నిరువది యాఱు

క్షరములకును : ధికమగుచుఁ బరఁగఁబుల ను

ద్ధర మాలావృత్తంబులు

జరగు లయగ్రాహిమొదలు జరుచుగాఁగా. (అనంత-2-180)

భీమన పద్యములో పరఁగు కల్పము పునరుక్తముగా నుంటచే ననంతుఁడు రెండవ పరఁగులకు మూఱు ‘జరగు’ వ్రాసెను. భీమన లయగ్రాహి లయవిభాతులు రెంటి పేర్లే గొప్ప లయవిభాతి క్రిభంగు లుంటచే ననంతుఁడు ‘లయగ్రాహి మొద’ అని మార్చెను.

క. క్రమమునఁ బ్రస్తారమున

ప్రము నుద్దిప్తమును వృత్తసఖ్య యనఁగా

నమరు లగక్రియయను న

ధ్వమనపప్రప్రత్యయములు కలదున్ గృహింపన్ (భీమన)

క. క్రమమునఁ బ్రస్తారము.

... .. వృత్తసంఖ్యయు జాతియె

నమరు లగక్రియయను న

ధ్వములన పప్రప్ర...దనరు ముకుంద. (అనంత)

గీతలుగల పోట్లయొక భాగము లు భీమన పద్యము లుగలవి.

“ఈకద్యములు రెండు గగ్గ ధనుబాదున్న కనబడుచున్నవి. రెండున్న ఎవరుచెప్పివో కగ్గధనులో ఇవి పక్షి ప్రముఖన వలెనో తెలియదు” అన్నారు వీరబ్రహ్మగారు.

భీమస పద్యములలోనుండి డాక్టరీంచెనని నామరత్నము. ఇది వాస్తవమని తెలి నానాగినియ యాభిమానిగ్రంథముల పోలికలనుబట్టి విశదము కాంగలదు.

ఇంకొక పద్యమును చూపు విచారించవలసియున్నది.

(అనంతని ఛందమునందలి)

సీ. వృత్తములుబోలె వెలయు నొల్లముగులం

కొన నొల్లవు పొతులుబుడవం

బ్రాసనీసుబాంబుల బ్రాసనీసుబాంబులట్లు

భాసిల్లు పక్షిల పక్షుల సేన

మగు మునుగై పొన్నకొలి నాడమిదెల్ల

కడలిన కడసిన మనలం బరంగు

నర్థమర్థములకు పొతులు వేతైచనం

జెప్పు వక్తిలివడిసినమయ్యె.

నవకలికి నిట్లు పొసంగు లవతల్లు,

జాతులుపొసంగు లిష్ట సంగతులనడువ

నదియె పొసంగు ముత్యాలు తుడనుగీతి

వరంగు బివ నీసంబుం బద్ధపాథ. (8-24)

గీ. అగు సమప్రాస సేన మాటలుగులందు

నాలుగింట వృత్త ప్రాస నామనీన

మన్నిచోటులం బ్రాసంబు నుదెసేని

నర్థులః ప్రాసనీనలు జలజనాథ. (8-26)

గీ. పద్యము సేనమునకు. (8-27)

“వృత్తంబునకువలె - అను నక్షరములు కవిజనాశ్రయములోను
 ఛందోదర్శనములోను ఉపయోగించి నీవర్ణముల పేర్లుగల సీసము;
 అక్షరాలి సీసమువకు లక్ష్యముగా ఉపయోగించుట వృత్తప్రాస సీస
 మును సమసీసమును బేర్కొన్నాడు వీటికి కవిజనాశ్రయములో లక్ష్య
 వద్యములు లేవు; సీసభేదములను బేర్కొన్న వద్య వేరేఉన్నది;
 అగద్యలో ఈ రెండుభేదములు బేర్కొనలేదు. ఈ విషయములన్నీ
 చూడగా ఈవద్యము అనంతమిదే అనిన్ని కవిజనాశ్రయములో
 ప్రక్షిప్తమనిన్ని ఊహించవచ్చును.” అని నీతావతిగారు వ్రాసిరి.

(పుట 40)

కవిజనాశ్రయమున “వృత్తంబునకువలె” అను పద్య మొకటి
 చూపుమున్నది. తర్కాత యనంతవృత్తమునాది నీకములేదు. సర్వ
 లఘుసీసము లేనేలేదు. కాన భీమన సమప్రాస వృత్తప్రాస, సర్వతః
 ప్రాస, సర్వలఘు సీసములు చెప్పులేదని జేయుచున్నది సమప్రాస
 సీసమునే భీమన ప్రాససీసముగాను, భీమన వృత్తంబున కను పద్య
 ములో సమసీసము బేర్కొనబడినది గాని వృత్తప్రాససీసము
 బేర్కొనబడినదా? ” “వృత్తంబునకువలె అను నక్షరముల వెనుక
 బ్రాసములు నిల్చి విరళులునుపద బ్రాససీసములగు” అన్నది వృత్త
 ప్రాస సీసమని నీతావతిగారి దలచుటయేలేకా? ప్రాససీసమని
 లక్షణమున బేర్కొనబడియున్నదే దీనికి వృత్తప్రాసమని వకా-
 ణించిన (నాల్గడుగుల బ్రాసములుగలదే నందుని మతంబునను
 వృత్తప్రాస సీసము కావుట తప్పదుదా! అనిన నుటల వృత్తంబు
 నకువలె నను పద్యము కలువతి నీవర్ణముల కలుగింప వృత్తప్రాస
 నామసీస మని వ్రాయవలె? వృత్తప్రాస సీసము చెప్పబడిన పద్యము
 భీమనచృందములోలేదు. వృత్తంబునకువలె నను పద్యములోనే వృత్త
 ప్రాససీసము బేర్కొనబడినట్లు నీతావతిగారు వ్రాయుట వింతగా

నున్నది. సమస్తసమునకు లక్ష్యము కవిజనాశ్రయములో లేదంటు. 'వృత్తంబునకువలె' నను పద్యమే సమస్తసమునకునున్నది. ఇది యవకలి సీసమునకు లక్ష్యముగా నున్నదని వారు వ్రాసిరి. "అవకలికి నిష్ఠ (అర్థమర్థమునకు) ప్రాసంబు (నేత్ర) లతిశయిల్లు" ననికదా యావద్య మంటే లక్షణము చెప్పబడియున్నది. ఆలక్షణ మీపద్యమున నించు కయు నన్వయింపజే.

భీమన వృత్త ప్రాససీస నామమును బేర్కొనలేకనియు సమ స్తసమునకు లక్ష్యముకదించినాడనియు నేర్పవినది. "సీసభేదములను బేర్కొన్న గద్యలో నీ రెండుభేదములు పేర్కొనలేదు" అని సీరాపతి గారు. ఈరెండనఁగా వృత్తప్రాస సమస్తసములు.

వృత్త బువకువలెనను పద్యమున వృత్తప్రాససీసమును బేర్కొనియున్న గదా భీమన మఱు గద్యలో దానింబేర్కొనుట ? ఇక సమస్తసము -- భీమన సీసంబులు విషమ సమస్తసంబులని రెండు తెలుగు లయ్యెననియు, మఱిసమస్తసములు నేనుదెఱుగు లయ్యెననియు గద్యములో రచించె. ఇట్లుచుటచే సమస్తసమునొక భేదమని గ్రహింప వలయు. విషమస్తసములు రెండు, సమమున నైదు కొత్తభేదములు కలిపిన నేడగు సీస సామూహ్యలక్షణము తొలుత రచించబడియున్నది. అదియే సమస్తస లక్షణము. కవిజనాశ్రయ పాఠములో నేది కవి రచితమో నిశ్చయముగాఁ జెప్ప వీలులేదు. అంటే వృత్తంబునకు వలె ననుపద్యము విడవ నొక ప్రతిలో "ఈ కృమస్తసము, వదిస్తసము, అక్కిలి వది స్తసము, అవకలి స్తసము, సమస్తసము అనఁగా నాలు తెలుగులయ్యె" ననియుఁ బిదప విషమ సీసపద్య లక్షణముగలదనియు 67 పుట చూడుగున ముద్రికిమై యున్నది. ఈగద్యము నాయూహకుఁ గేలూత యొనఁగించుచున్నదిగదా !

‘వృత్తాబునకు వలె’ నను పద్యమున పాస, అక్కిలిపాస, వశి, అక్కిలివశి, ఆవకలి, పశు, విచక్షణులెదును, ‘అగు నమపాస’ మును పద్యమున సమపాస, వృత్తపాస, సర్వతఃపాసములు మూడను, సర్వలఘు నొకండును, శేర్ప 11 సీసములగును. అనంతుడు పేర్కొన్నవి 10 సీసములేకదా. అనంతుని పద్యములను బట్టి చూచిన పాససీస వృత్తపాస సీసములు రెండొకటియేయని తెలియుచున్నది. “వృత్తంబునకువలె వెలయు నాల్గుడుగులఁ బాసముల్నిల్చి విరతు లునునఁబాస సీసములగు; నాలగింటఁ (పాసములు) వృత్త పాస నామసీసము.” ఛందోదర్శణముదిగ్రతక్రిలోఁ బాస వృత్త పాస సీసములన్నచి, పాససీసమున 6 చరణములందుఁ బాస మున్నది గాన ‘అగు నమపాససీస మాటడుగులందు’ అను ననంతుని లక్షణమును బట్టి యది సమపాససీసమే యగును. అత్రటిఁ బాస సీసమును పేరితోఁ బ్రత్యేక పద్యము లేదనవలసి వచ్చు. కాన సీపద్యము అనంతునిది కాదనవలసియున్నది. దీనికిఁ బాఠాంతరము లేవేని కలవో ! నీతాపతిగారుపోద్ఘాతమునఁ బాససీస మనుదానినే సమపాస సీసమని సీసముల వివరణపట్టికలో (పు-88) వ్రాసియున్నారు. అన్నడు ‘వృత్తాబునకు.... పాస సీసములగు’ అనుభాగము వృద్ధమే యగునుగదా !

భీమన యొకసీసము రెండు సీసభేదములకు లక్ష్యములుగా నొసంగెను. పాదంబు నాలుగు పాదములేగాఁజేసి (భీమ-జాతి-16) యను పద్య మనకలి సీసమునకు మాత్రము లక్ష్యముగా ముద్రింపబడి యున్నదిగాని మిందు ‘నిష్పాస సమసీసములు చెప్పఁడమరంగ’ నని యు ‘అవశలి సీసమిచ్చాటఁ చెప్పఁబనిచె’ యని యు గలవుగాన సమాన కలి సీసశ్చయంబున కదిలక్ష్యమని తెలి యుచున్నది. భీమన మతమున సమసీసమునొక భేదమే. కాన విస్తరంబుతోఁ బనిలేదు. ‘వృత్తంబు

నకు వలె' అను పద్యముందలి పాదముల పాదములు వడి యొక్క
 లిపి సీసములు, అవకలి సమసీసముల లక్ష్యము లొకటియేట నొకటి
 చెప్పబడినవి. అట్లే లక్ష్యములు: దును మూడు జంటలు క్రమము
 దప్పక కూర్చబడియున్నవి. కావ్యాలంకార చూడఁబడినోను భీమన
 పోత్తన ప్రవిధ సీసములేయున్నవి. ఓక్కొక్క విధమునకు నొక్కొక్క
 సీస లక్ష్యమందున్నను భీమన జంటలలోఁగల పూర్వవర సీసభే
 దముల క్రమము దప్పక యుండున్నది. ఈవిషయములన్నియుఁ
 జూడఁగా వృత్తంబున కను పద్యము భీమన చేయనియు, ఛందోకర్తృణ
 ములోనిది గ్రహింపబడినదనియు నూహింపవచ్చు. అనంతరఁదా
 పద్యముతో ముడిరెండు పద్యములు చేర్చియుండును. కాకున్న ఛందో
 కర్తృణమున సీపద్యము ప్రతీప్తమై దీనికిమాటు ముత్యము తర
 పద్యమొ యుండవలయు ననక శక్యము. ఇది నొకటి విచారింప
 వలయు. వృత్తంబునకువలె నిత్యాది పద్యంబులచే ననంతరము 11 సీస
 ములుచెప్పిన వాడగునని వైనింజెప్పితి. 10 సీసములే యనంతరము
 చెప్పినట్లు లక్ష్యములవలనఁ దెలియబడుచున్నది. 10 సీసములకే యా
 పద్యార్థమెట్లు సరిపడునో ముత్యముది భీమన మతమునకెట్లు పొసఁగునో
 యిండుక వివరించెడ. “వృత్తంబునకువలె వెలయు నాల్గుగుల వెనఁ
 బ్రాసములునిల్చి విరతు లునుపఁబ్రాస సీసంబును” (భీమన) క్రింద
 గీతలుగల పదముల యేకవచన ప్రయోగమును గమనింపుడు. వృత్త
 మువలెఁ పాసముగలది పాససీసమని యర్థము. భీమన మతమున
 సీసభేదములలోనిది యొకటి. “వృత్తంబులకుఁబోలె వెలయు నాల్గు
 గులఁ బ్రాసముల్నిల్చి విరతు లునుపఁ బ్రాస సీసములగు. (అన. త,
 ఇందలి బహువచన ప్రయోగము ది. కి. పుం. సీసము లుపజాతులు,
 వీనికి వృత్తనియమము లేదుగదా. అట్లయ్యు వృత్తంబులకువలెఁ బ్రాస
 మును లునిది పాససీసఁ బ్రాససీస నామకంబులగును. అపాస సీసం

తక్కువనులే తనువానిం బెక్కువబుడిసె యుక్తిలి ప్రాసనిపాదులని
యనాతుని యుగ్గము. ఇట్లుండ బ్రాసనిసంబగునని యేకవచనపుటర్క
మానూహించి యుడియెనక భేదమని యర్థముచేయుట చేత నీపొరబాటు
సంభవించియుండవని తలంచెద.

అనంతండు భీమచచ్చండంబునుండియే కాక కాన్యాలంకార
చూడామణి నుండియు గొన్నిపద్యములబోలి రచించినాడని యీ
చిహ్నములబట్టి విదితము కావలడు.

అనంత — శ్రీరూపారూప్ ఘోరాఘాతీ.

పెద్దన — శ్రీరూపారూప్ గాఢాపాదన.

అనంత — భుజంగ ప్రయాతాఖ్యం బూరించుచోటన్...

అజస్రంబుగాఁ గూర్చి యాద్యంజ్యమొప్పున్.

పెద్దన — భుజంగ ప్రయాతంబు పొందారు నందం
బజస్రంబుగా నజస్రయాయంబులొందన్.

అనంత — భారసంబు నొప్పుబున్నగ రాడ్యతిన
సూరిజనంబులుసెప్ప సుందర పృతముల్.

పెద్దన — భారసంబుల నొప్పు బద్మజవిశ్రమం
తారంగ సుందర పృతమై బుధవర్జము.

అనంత — మందాక్రాంతిన్ ముఖసతతగా మండితాశాయతుల్లాన్

పెద్దన — పొందందంబై ముఖసతతగా భూషితంబై తనర్పన్
మందాక్రాంతిహృదయమగు శివామందవిశ్రాంతిచేతన్.

అనంత — జనంబులు జనంబులున్ యలగసంగతిన్ సాంగమై
పాసంగ నమృతాంశుభృద్యతులు పొందఁ బాదంబులై.

పెద్దన — జనంబులు జనంబులున్ యవనిషక్త తూపంబులై
పాసంగంబుధివీ నమృతయగుఁ బూష్యవిశ్రాంతిచోన్

మఱియు నొకే వృత్తలక్షణములు పెండుగ్రంథములందు నొకే ప్రాసములతో వ్రాయఁజేయున్నది. అందుగొన్ని —

సరసిజము (అనం) మాళిబిల్లంగో లోకచేతన్.

(పెద్ద) చాళుక్యయ్యో పాలవరేణ్య.

క్రౌంచపద (అనం) అందిత లీలనిక్తందిన శౌఁన్.

(పెద్ద) అందిత మయ్యెం గ్రౌంచపదాఖ్యన్.

లయజారి - (అనం) - పదునొకఁడు నగణములు 7 దిసి సగమెనయ

భువి విదితముగ బుధులు వలుకుచురు లయజారిన్.

(పెద్ద) - పదునొకఁడు నగణములఁ బొదలి సగణము గురువు

హృదుల పదరచనఁదగి యొదవి మితి వ్రాలన్

ముద మొసఁగు సభల నని చదువుదురు కవివరులు

హృదయములఁ జతురతలు గదుర లయజారిన్.

ఇంకను మానినీ కవిరాజవిరాజిత యతులు, సీసభదములు మున్నగు వానియందనంతుఁడు పెద్దనంజాది కూడ రచించెనని తోచుచున్నది.

(2) గ్రంథప్రచారము - 'ఇంబు' అనే ప్రయోగమునకు ఆ ఆదర్శము (రాఘవపాండవీయాదర్శవాఖ్య) లోనే “ఇంబడరంగా భజననంబులని యనంతుని ఛందఃప్రయోగము” అనికూడా ఉన్నది. ఇది అప్పకవీయములో లయగ్రాహి లక్ష్యలక్షణ పద్యముగా కనిపించు చున్నది; గాని ఛందోదర్శనములో కానరాదు. అయితే అప్పకవి “ప్రదునేడవ కతాబ్రహ్మధ్యమునందుండిన లక్షణవేత్త” అని వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసినారుగదా; అప్పకవిపద్యమును ముద్దరాజు రామన ఎట్లుదాహరించెను? - అని సీతాపతిగారు వ్రాసిరి. (పుట 10)

రాఘవపాండవీయాదర్శములో 'ఇంబడరంగా భజననంబు' అని గుర్తొక్కేమున్నది. ఇది ఛందోదర్శనమున లేదనుటకూ

యథార్థమే. సీతాపతిగారస్పృకవీయమున గలదనియు రామన యప్పు కవీకి బూర్వ్యుడగుట నతడుదాహరించుట సరిపడదనియు నుడివీరి. కాని యీ సద్యభాగము భీమనచ్చందమునఁగలదు.

భీమన - “ఇంబడరఁగా భజననంబులు కడన్ భజననంబులు

భజారము నొడంబడ లయిగాహింబరఁగఁజెప్ప”

(వృత్తాధికాము. 127)

అప్పుకవి - “ఇంబడరఁగా భజననంబుల తుద నభజననంబుల

పదంపడి భజనంబులు లయిగాహింబరఁగుచోనివరమఁబులు”

(4 ఆశ్వాసము)

రాఘవపాండవీయాదర్శములో “ఇంబడరఁగా భజననంబు” లను వాక్యకే యుండుటచే భీమనాప్పకవుల ఛందములయందది సమా నము కావుటంజేసి యుభయగ్రంథములలో దేనిని బేర్కొన్నను బాధకములేదు. రామన తనకుఁ బూర్వ్యుడగు భీమనపద్య ముదాహ రించిననుట సమంజసమగును గాని యనవసరముగా నప్పకవీయము లోనిదని చెప్పి కాలము సరిపడక తిరమకలు వడసేల ?

వాటియొక్క- మూఖ్యాశ్రయము - రాఘవపాండవీయాదర్శ కర్తృత్వమును ముద్దరాజు రామన్నకుఁ గట్టపెట్టినారు వీరేశలింగము పంతులు. అట్లేవాసికొన్నారు సీతాపతిగారు. “ప్రథమాంత విభక్తుల పై నను పద్యమునే 16 వ శతాబ్దాంతమున ఉండినవాడని వీరేశ లింగము పంతులుగారు చెప్పిన ముద్దరాజు రామన్న రాఘవ పాండవీ యాదర్శములో రెండుచోట్ల ఉదాహరించినాడు” (పు-9)

నూత్నముగాఁ బరిశీలించిన సదితప్పని తెలియఁగలదు రాఘవ పాండవీయాదర్శగద్య “శ్రీమన్నదన గోపాల కృపాకటాక్ష సం శ్లాప్త సార సారస్వత సంపదానంద సందవరకలక్ష్మీర పారావార కారకానుభావాను ముద్దరాజు గణపయ్యానుభ్య పదాను ధిమితి

వృద్ధితం” బనియు, కవిజనసంజీవని కద్య “క్రీమవృక్షన గోపాల
కృపాకటాక్షప్రాప్తసాకశభవ్యతనందనానంద సంభవరసాలలకార
ముద్దరాజ గణపయామాత్య వృత్తి పెదరామ సచివ సోదర
రామభద్ర ప్రణీతం” బనియుఁగలవు. ఆదర్శకర్త ముద్దరాజ పెద
రామయ్య; కవిజనసంజీవని కర్త పెదరామయ్య సోదరుఁడు రామ
భద్రుఁడు షటియుఁ గవిసంజీవని తువతారికలో నిట్లుగలదు.

(సీ-గీ) అనుచు బుధులెల్ల వినుతింప గలరు ముద్ద
రాజ గణపయ్య గర్భవారాశి పూర్ణ
చంద్ర పెదరామ పినరామ సచివములు
కనుఁగఁ దమ్ముడ రామభద్రాఖ్య కవిని.

(ప్రథమ తరంగము)

ముద్దరాజ గణపయామాత్యునకుఁ బెదరామయ్య, పినరా
మయ్య, రామభద్రుఁడను సుతత్రేణుముండె. కవిజన సంజీవని కర్త
కడగొట్టు కొడుకు; ఆదర్శకర్త జ్యేష్ఠుఁడు. ఇట్లుండ జ్యేష్ఠకనిష్ఠ
సోదరులిద్వరు నొక్కరేయని వైపారిభిప్రాయముడుట ప్రమాదశయము
ననేయుని విదితమగుచున్నది. ఇది మనకప్రస్తుతముయ్యుఁ గవులకుఁ
లందుఁ బొరపాటు తటస్థించినది గాన దానిందెలుపుట వాఙ్మయచరిత్ర
సంశోధకులకు మేలునేఁ తయుఁగఁ గదాయని తెలిపినాఁడ.

ఆభాగముననే సీతాపతిగారిట్లు వ్రాసిరి. “చిత్రకవి అనంతయ
గారి వారిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానప్రకాశికలో ద్వితీయాశ్వాసాంత
మాస (వావిళ్ళప్రతి) సరుకుట పృత్తశాఖ్యలో ‘కొలికద నాదిదేవు
(అప్పకవీయము)’ అని (లక్షణము) ఉన్నది. ఈగ్రంథము మొదట
అచ్చొత్తించిన పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారో పూర్వలేఖకులో అప్ప
కవియ పద్యమును ఈవాఖ్యానములో దూర్చి ఉండవలెను.....’

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యనుటకన్న పూర్వశ్రేణులనుటే భావ్యమని నాతలంపు అదియు వారు కొత్తగా దూర్చియుండరు. 'కొలిచెద పందగోప సుతు' నని యగ్రంతుని ఛందమున నారబ్ధము. అనంతా పుకపులిద్వార నర్కుట లక్షణము 'కొలిచెద' అనునదములో మొదలు పెట్టబడియె. 'కొలిచెద'నని యుండుటచూచి శ్రేణులను కాలాదికములఁ జింతింపక తనకువచ్చియున్న యవ్వగీతయ వద్యమే యనుకొని వ్రాసియుండవచ్చునని తోచెడిది.

(8) వలిభేదములు - సంస్కృతయతికిని తెనుఁగువలికిని భేదము గలదు. 'యతిర్విచ్ఛేద సంజ్ఞకః' అనియే నిర్ణయము. తెనుఁగువలి వ్యధమాతరమునకు యతిస్థానస్థితాతరమునకు మైత్రి గూర్చుట యగును. 'ఆద్యోవలిః' అను మాత్రమునుసరించి 'చరణాద్యతరమే వడి' నిర్వాదిగా లాక్షణికులు రచించినను యతి పర్యాయపదములు వడికిని సంబంధించుననియే వారి తాత్పర్యము. యతిపడులకు వారు భేదము చేర్చలేదు. సీతావతిగారు "వానశగల మొదలివ్రాయి వడియనఁ జరంగు" నిర్వాది సందర్భమున వడికి బడులుగా యతివిరతి మొదలైన పర్యాయపదములలో వారియేదిన్నీ వాడకూడదన్నట్లే తోచు"నని వ్రాసిరి.

ఆద్యోవలిః మాత్రమునకు సాంధ్యలాక్షణికులు దమయను వాదమున వలి శబ్దాబేదే చేర్చొన్నను దరువాత మధ్య మధ్య వలియతుల రెంటిని వాడియున్నారు. ఆపుకవి "చరణ చరణమున కాద్యతరములు వధూయ్యె" నను పద్యము తరువాత "విరతి విశ్రాంతి విశ్రామవిశ్రమములు, శ్రాంతి విరమః విరామయతులు ననంగ నివితొమ్మిదియు వలికాభ్యుదయ్యె"నని విరచించెను.

'పూనినచో నఖండ యతిపొల్పు' అని భీమనయ్య, 'నజభజ బారవర్గము దనర్చి దిశాయతి, నేమచుగా వడినిల్పిన పెక్కులు' అని

విన్నోట పెద్దనయ్య, 'సప్తవింశతియతుల్ సత్యపుల్పనిగొన్న కరణి వశ్యన్నియఁ గానరాఁగ' అన చిత్రకవి పెద్దనయ్య, వధులమరుగణిత రీతి హయలకు, అనంగయతు, లిడనగుఁ గృతులందు" అని ముద్దరాజు రామనయ్య పలియతుల నేకాగ్రముననే పర్యాయములుగా వాడి యున్నారు.

అప్పకవియేకాక మన యనంతమాత్యయము యతివధులు పర్యాయపదములని యే రచించెను. "విరతులు విశ్రాంతిలు మఱి, విరామములు విశ్రామములు విశ్రామంబుల్, విరమంబులు యతు లనఁగా, విరమణములు నాఁగవల్లు పెరియ మురారి (ఛందో-1-77) మఱియఁ బోలికవడి, ఎక్కటివడి, నిత్యయతి, స్వరయతి, యిత్యాదిగా సుభయశబ్దములు పర్యాయములుగా సుపయక్తములై యున్నవి. అప్పకవియు యతిప్రకరణమున సుభయమును వాడెఁగాన యతిపర్యాయ పదములు వడికి వాడకూడదను శాసనము నిలువఁ జాలవని నాయభిప్రాయము.

వల్లభదమలు దెల్పుచోటఁ గావ్యాలంకార చూడామణిలో 12 విధములు కనుపట్టుచున్నవని యున్నది. అవి (1) స్వరజలు (2) వృద్ధివళి (3) వర్ణజలు (4) ముకారవళి (5) ఇతరేతర వర్ణజలు (6) సదించువర్ణజలు (7) ఏకతరయతి (8) ప్రాదియతి (9) త్వత్వర త్వత్వరపురాత్వరవళి (10) ఆదేశవళి (11) దేశీయవళి (12) మాచన-జవరాలు. (వీనికి సుభయయతి యనుట).

12 యతిభేదములు కవిలోకసంజీవని యందును 16 యతులు గావ్యాలంకార చూడామణియందును సున్నట్లు కిమ్మారి రంగకవి చెప్పియున్నాఁడు.

“వైదిరాజు అలంకారంబున వ్యాకరణ చూడఁమని)

యతులు స్వరవర్గ సరస గుణిత విభాగ
బిందు కాకుస్వరాఖండ భిన్నవృద్ధి
దేశ్యములు ప్రాది యొక్కటా దేశ్యములును

బహుళం.

(రంగరాట్నందము-౩-10)

ఈగీతము ముద్రిత కావ్యాలంకారమునలేదు. మరియు యీయతి కేర్లును భిన్నములుగానున్నవి. రంగకవి గీతములోని యతులకు ముద్రిత చూడఁబడిలోని యతులకుఁ గలపోల్కింపఁజరికింతము.

రంగకవి — చూడఁమని.

రంగకవి — చూడఁమని.

(1) స్వరయతి — స్వరజలు

(9) భిన్నయతి — —

(2) వర్గయతి — వర్గవధి

(10) వృద్ధియతి - వృద్ధివధి

(3) సరసయతి - ఇతరేతరవర్గజలు

(11) దేశ్యయతి - దేశ్యయతి

(4) గుణితయతి - గుణితస్వరవధి

(12) ప్రాదియతి - ప్రాదివధి

(5) విభాగయతి - —

(13) ఎక్కటియతి - ఏకతరవధి

(6) బిందుయతి - సబిందువర్గవధి

(14) అదేశయతి - అదేశవధి

(7) కాకుస్వరయతి-ప్లుకాక్షరవధి

(15) పోల్కియతి - ముకారవధి

(8) అఖండయతి - —

(16) గూఢస్వరయతి - —

ఇందు విడిపోయిన వానింగూర్చి కొంత వివరణము:—

(5) విభాగయతి — ‘ఏసి’లో సంధింగలిసినప్పుడు భయయతి.

(9) భిన్నయతి — ధరించు, ధరియించు అను నించుగాగమ యుక్తరూపంబులందు హల్లునకు సచ్చునకుఁ గ్రమముగా యతి.

ఇవి రెండు ముద్రితచూడఁబడిలోలేవు. అనగా వీనికి సరియగు యతులు నామాంతరముచేసిన జెప్పబడలేదని గ్రహించునది.

(8) అఖండయతి - సంధింగూడిన శబ్దముల సఖండములుగా భావించి యజ్ఞుల కుభయమునకు యతిగూర్చుట. చూడఁబడిలోని

చెన్నకేశుడు, కడలాలుంజవరాలును (న. 70-71) అను పద్యము లీయతిశేషము.

(16) గూఢస్వరము - అదంతసా. తమలమీద నత్తుముదలనుగల శబ్దము సంగీతగూఢస్వరము బదంతమందలి అకారస్వరము గూఢమై యోత్సంబగును. అట్లువచ్చినను గూఢస్వరంబగు అకారమునకు వలి గూర్చవచ్చునని దీనిలక్షణము. అన్యోన్య శబ్దములలో అకారము గూఢస్వరము. 'అన్యోన్య విరుద్ధ భాషణములొనఁ దత్పరిమాతఃకందెచన్' అనులక్ష్య మపుకవి యీయతిశేషము క్రిందఁ జూపెను. అన్యోన్య శబ్దమున అకారమునకేళక ఓకారమునకు హల్లునకు వరులుచెల్లనని యపుకవి నిత్యసమాన విశ్రాంతిక్రిందఁ బెద్దన పద్యమునే యుదాహరించెను. చూడామణిలోని "వినుమన్యోన్య పదంబున కొనరింతురు కవులు కొందఱోనోలాయన్" అనులక్షణము, 'ధన్యండు విశ్వభూవిభుఁడను లక్ష్యము గూఢస్వరము లీయందుఁజేరును.

(4) గుణిత స్వరవలి, ద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరవలి యను రెండువిధములు ముద్రిత చూడామణిలోఁగలవు. ఇందు దేనిని గుణితవలి యన నగునో నిర్ణయింప వీలులేదు. గుణిత శబ్దమునకు నిఘంటువులందు "హల్లులతో అచ్చులను హల్లులను జేర్చి చెప్పట" యను సర్థముగలదు. ముద్రిత చూడామణిలో ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షరపు తాక్షరవలియని యొకటిగా క్షీక యుంటు చేతఁగాఁబాలు సీతావతిగారు వలిభదపట్టిలోఁ బై సమాన మొక యతిభదముగానే భావించి కాకుస్వరము లి వంక్తిలోఁ జేర్చినారు. (చూ-భందో-ఉపోద్ఘాత-16-పుట). ద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరవలిని సంయుక్త యతియందుఁ జేర్చవలయు. ఇతవలకుఁ బరిశీలించుగాఁ దేలిన యితము రంగకవి యున్నదనిచెప్పిన 16 యతులందు భిన్న విభాగములు రెండు చూడామణిలోఁ గానరావు. అవియు నొకవేళ నుండి యెట్లోవదలిపోయెనేమో. యతులు స్వరవర్గగుణి లేతి పద్యము

చూడమనిలో గానమిచ్చే కనే యిట్టిసంజేహము. ముద్దిత ప్రతిష్ఠాండు 'వరసారవల్లు నామ' గనియే యున్నది. అంతయే? అనంతాని ఛందమునను 24 శ్లోకాలు పేర్కొనబడిన పద్యము గానరాడుగదా.

యీతి వివరణములో "అనంతాడు వపలకుమాత్రమే మైత్రి చెప్పి దీని! అశేదాని అనిపేరు పెట్టినాడు. వపలకు అశేదమున్నది గాని వపలకు లేకగదా? గనుక, ఈవేరు వీటికి సార్థకముకాలేదు" అని వ్రాసినారు సీతాపతిగారు (పు-19)

వపయోరశేదానియే ప్రసిద్ధమయ్యు వపయోరశేదాని యున్నట్లు నన్నయ లక్షణసారమున 'వపయో రశేదానియెడు నప మున' నను పద్యమునగలదు. (చూ-భండోవర్పణముపై వరువాతి కవుల నవరణాలు. (8)

అశేదవిరతిష్ఠాండు వపలకు, ఏకతరయతిష్ఠాండు లళలకు రూపాంతరములున్నప్పడే చెల్లునని గ్రహించునది. ఇట్లే సకారము నకు వ్యాకరణ వశమునగలిగిన యాదేశకారమునకుఁ బ్రాసమైత్రి సందర్భించుననియు, సిద్ధకారమునకు సకారము ప్రాసస్థానమునఁ జెల్లదనియుఁ గొడవఁబెట్టినాము. నానాటి కిట్టి నిర్బంధములు నడలిపోయెను.

19 పుటలో సీతాపతిగారు "మకారమునికి లక్ష్యముగా అప్పక వీయములో భీమన చాటుపద్యము (గరళపుముద్ద... సంహరణ గణాభిరామఁడగు మైలమ భీమన ఖడ్గపుష్టికిన్) ఉన్నది. ఈభీమనే కవిజనాశ్రయకర్త అయితే ఈవల్లభదము తన లక్షణ గ్రంథములో ఎందుకు పేర్కొనలేదు" అన్నాడు.

అతని యూహ సరియైనదే. లక్షణగ్రంథరచన తరువాత నెప్పుడో యీ చాటువుచెప్పి యుండవచ్చు. నన్నయాయులు వను లక్షణగ్రంథముఁ జెప్పని భాగిని దరుసే త గ్రంథములు బ్రయో

గించియున్నారు గదా? అంతయేల; మనమునందుండే తన ఛందమునఁ జెప్పని కకార తకారార్థ విడువ్వాస, లభదముతి, దధ ప్వాస, రఱముతి ప్వాస, లఖండముతి, త్రికారేతర ప్వాస, అభేదముతి (వ—బ), వృద్ధిముతి మొదలమునవి పుయోగింపలేదా?

పృథ్వీపూత్రమునకుఁ గొందఱు 4 తర్వాతఁ గొందఱు 11 తర్వాత యతులనిరి. “తాతఁభొల్లు మతమున 18 తర్వాత” అని సీతాశతిగారు వ్రాసిరి. అఱిగా సులక్షణసారముని యాతని యుభిప్రాయము కాబోలు. ‘త్రయోదశ యతింగృతిన్ జన జనల్ జతంబై యవల్, దయాజలనిధి చెలంగునిన్ పృథ్విధాత్రిందగన్” అను పద్యము ముద్రిత సులక్షణసారముఁగలదు, దీని కర్తవేరు లేదు. అవతారి కలో టికాకారులు ‘కవి శిరోమణియగు తాతఁభట్టు రచించినాడని తెలిపియుండుటయే యిందుల కాధారము. తాతఁభట్టు కవిచింతామణి మూలము రచించె. సులక్షణసారకర్త లింగమగుంటిమ్మనకవి. ఈ యంశము కవుల చరిత్రముందుఁ గానవగును. ముద్రిత సులక్షణ సారము నిక్కమగు సులక్షణసారము గాదని పెళ్ళి-రమతము. నా మతమునదియే. పరిషత్తునందుఁగల సులక్షణ సారపు నాగ్రతప్రతి యుండలి విషయమునకును ముద్రిత ప్రతి యుండలి విషయమునకుఁ బోలికయేలేదని శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు కావ్యాలంకార చూడామణి పాఠభేదముల వీతికయందు వ్రాసియున్నారు. వాఙ్మయ విశాసువుల కీ సందేహముదీలుటకు నయ్యముద్రిత సులక్షణసారమును వెలువఱుపవలసియొప్పుది. సులక్షణసార కర్తృత్వము, తద్గ్రంథముం గూర్చిన యాశయములు విస్తరముగా సులక్షణసార విమర్శనాఖ్య గ్రంథమున రచించియున్నాను సులక్షణసారకర్త తిమ్మకవిగానఁ బాతఁభట్టు మతమనరాదు. సులక్షణసారమునఁ 18 తర్వాత యతి యొప్పు రమణియేదర్శముగానుండును.

(4) ప్రాసము - “అనంతకుడు చెప్పక విడిచిన మరయేడు విశేషములు అప్పకవి చెప్పినాడు. ఈ ప్రాసములలో కొన్ని అనంతకుని పూర్వము ప్రసిద్ధులయిన కవులు నాడినారు గనుక కొంతవఱకు అతని పరిశీలనలో లోపమున్నదని చెప్పకతప్పదు” అని సీతాపతిగారు విరచించిరి.

నేడిని పాఠసంసర్తమున్నను నెరుగ్రముగా బృహత్కణ శ్చందో విశేషములను బరిశీలింపి వ్యాఖ్యలను గాతున్నది. ఎంత పరిశీలించినను యింకను నేమూలనో విడిచిపోయినవి కలుగును. అనంతకుడు చాలకవలకు బరిశీలించియే రచించె.

అప్పకవి చెప్పిన 7 విశేషములు : —

* 1. వేడు - పండ్ల, “నూడగ లకారశేషలక్షణం దేశాంతము వను” నని లక్షణమును “పాడి మరగి బ్రతుకు వాగ్విరాజితలు.... పండుకొటకు వింత యిండ్లకుబోకు” మను లక్ష్యమును యానందరుచు వ్యాసెను. తలనెరియ ర్తమునకు నకారమునకు బ్రాసము చెల్లనని లక్షణమందు, ‘వండు - ఇండ్లు’ అను లక్ష్యయందు గలవు. ‘పాడి - వాండు’ అనుచోట నెరసున్నకు నెలనున్నకు మైత్రియున్నది. కావున ‘వేడు - పండ్ల’కు మైత్రి కొత్తగాఁ చెప్పవలసినది లేదని యెఱుంగునది. ఇదిచెప్పలేదని శ్రీ సీతాపతిగారు యానందరుచుట సరిగాదు.

2. లోక - భాషాకృష్ట; కృష్టలోని ‘క’ ‘కృ’ కలది ప్రాచీన హల్లేకాని సంయుక్తముగాదు. దీనికివేరే లక్షణవిధాన మున్నదనియు.

3. సవలకు, (7) లడలకుఁ బ్రసిద్ధ కవి ప్రయోగములు గానరావు. మఱి లడలకు యాపాఠింజులున్న ప్రయోగాలే గానవచ్చు. (చిలుకలు - వెడలు)

* ఈసంఖ్యలు సీతాపతిగారి రచన సమస్యనిచ్చినవి.

4. తమ్ములు - భక్తి తమ్మురహర; తమ్ముని లతాంతముల కమ్మునసియను నన్నయప్రయోగముగలదు.

5. దధ, ంజ - ంధ; కాదన కిట్టి పాట్టి యవకారము తక్షణఁ డేకవిప్రసంబోధనఁ జేసిన (నన్నయ) దీనికి విప్రసంపాదనేత్యాది పాఠాంతరములు గలవు.

దీనికిఁ దిక్కనాది ప్రయోగములు గలవు.

6. లఘులఘు యకార ప్రాసము - ఇది సంధిగత ప్రాసము నఁజేరుటచే వేఱుగా జెప్పవక్కఱలేదు. కాని యనంతరఁదాక పకారమునకే సంధిగత ప్రాసమున సభ్యనుజ్ఞ నిచ్చియున్నాఁడు. ఇందు 4, 5 మాత్ర మనఁతుఁడు పరిశీలింపక వదలెనని చెప్పవచ్చును.

(5) యతిప్రాసములు - వీనింగూర్చి శ్రీ జయంతి రామయ్య పఠులుగారి వాక్యములు (చూ. కవిజనాశ్రయ పీఠిక) సమీచీనము లుగా నున్నవని నాయభిప్రాయము.

వానిపై సీతావతిగారి యాక్షేపము - “యతిప్రాసముల నియమములను త్యజింపవలయుననిగాని త్యజించరాదనిగాని శాసించి నిర్బంధించకూడదనిన్ని... .. నాయభిప్రాయము ఈనియమములు శబ్దాలంకారములవలె విద్విక్తముగా వాడుకోవచ్చును. లేదా ఇవి విడిది పెట్టి... .. రసవంతములుగా కావ్యములు చెప్పవచ్చును. సంస్కృత శ్లోకములకు తెలుగు పద్యములలో ఉండవలెనన్న నియమములులేవు. అంతమాత్రాన కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకు ఏమిలోటు కలిగినది? వాటికంటె తెలుగు కావ్యములకు వల్లవల్లను ప్రాసముల వల్లను వచ్చిన ఘనత ఏమి” (36-పుట)

శాసించిన నియమించిన నియమములను త్యజింపవలయుననువాదమున కర్థము లేదని నాయభిప్రాయము. త్యజింప

రాదనియేల తాసిపరాదో? శబ్దాలకార ప్రాసము లైచ్చి కములుగావచ్చు, వడిసీసాదు లైచ్చికము గావచ్చు; యతి ప్రాసము లైచ్చికములగునో? అచ్చైచ్చికములన్న, నిజ భాషాప్రయోగాదులు, వృత్తగణాధిరచనలు సర్వమైచ్చికమే యనవలసివచ్చును. తరువాత దేనికి నియమము. ఎవరిమట్టుకు వారే - ఎవరికి వారే యమునాతీరే - భవతు; కన్నడమునఁ బ్రాసము, తమిళమున యతి ప్రాసములులేవా? సంస్కృతమున లేనంతఃపాత్రమున మనముచానికి స్వస్తిచెప్పవలసినదేవా? సంస్కృతమున లేకపోవుటచే నేమిలోటు లేదుగదా? తెలుఁగున నుంటుచే నేమియు లోటులేదు. ఆయాభాషా ఘనత దానికున్నది. యతి ప్రాస నియమము సంస్కృతభాషకంటె విలక్షణముగా నుండుటయే మన తెనుఁగునకు ఘనత. యతిప్రాస నియమము వదలక నన్నయనాటినుండి నేటివఱకు వ్రాయుచున్న కావ్యములు రసవంతములురావా? చిక్కనాదుల కావ్యములందు యతి ప్రాస నియమమున్నదిగదా? సంస్కృతకావ్యములకన్న వీరి కావ్యములు రసవత్తరములని విజ్ఞులనుచున్నారే.

మరియు వారే యిట్లుప్రాసించిరి. 'శబ్దస్వరూపము నిర్ణయించుట కత్యంతోపయోగకరములని రామయ్యపంతులుగారి అభిప్రాయము. వడి ప్రాసములు లేకపోయినా సంస్కృత భాషాశబ్ద స్వరూపము వేద కాలమునుండి నేటికిని ఎక్కువ చక్కగా నిర్ణయించవచ్చునుగదా.'

సంస్కృత భాషయందుఁ బాణినీయాదులవంటి బృహద్వాక్య కరణము లుంటుచేతను, వేదవేదాంగాదులు పుత్రులగుటచేతను శబ్ద స్వరూపము చక్కగా నిర్ణయింపవచ్చుగాని, తెనుఁగున నేటి దనుక నట్టి వ్యాకరణములు ముచ్చునలేదు పుట్టుచేతను. సంస్కృతమందువలె పుత్రిపరంపరగా రామిచేతను బూర్వము పుట్టిన నేడుపుట్టిన నేడు పుట్టుచున్న ముందు పుట్టఁగల తెనుఁగులక్షణ గ్రంథములు ప్రాచీన గ్రంథములలోని వచిప్రాసగణముల సాధనమాలవల్లనే రచియింపనైన

యెంటచేతను, వలిప్రాసములఁ ద్యజింప వీలులేదు. సంస్కృతము వ్యాకరణమువకు లొంగిన భాషయై వ్యవహారభ్రష్టమైనదిగాన నాటికిని నేటికిని మాటకయైనది. తెనుగు జీవచ్ఛాపగాన యీ యణము మా టుచుండును. ఇందు శబ్దస్వరూప నిర్ణయమువకు వలి ప్రాసములకు మించిన సాధనములేదు.

“ఆంధ్ర వాఙ్మయాలి వృద్ధికి నియమములు బాధకములుగా నుండియుండక పోయినవని శామయ్యగారి యభిప్రాయము. సన్నయ తిక్కన మొదలయిన మహాకవులు సయితము వడిప్రాసముల కోసము పొల్లుమాటలు వాడుక చేసినట్లు వందలకొలది ఉదాహరణములు చూపించవచ్చును.” అని సీతావతిగారు వ్రాసిరి.

ఒక్కొక్క భావలోఁ గొన్ని నియమములుండితీరును. వానికి లొంగి తడనుగణముగా రచియింపవలసినవారుకవులు. తన్నిమిత్తము కొన్ని నందర్భములందుఁ బొల్లుమాట లుపయోగింపవలసివచ్చును. గద్యముగా వ్రాసికొన్నచోనే నియమములేదు. వలి ప్రాసములునిర్బంధ ములన్నచో గణములుగూడ నంతో నిర్బంధములుగావా? ప్రారంభించిన పద్యమున మనమునుకొన్న శబ్దము వేయవలయునన్నచోటనే యట్లు వ్రాత వీలుండదు. కాన గణములు వలిప్రాసములవంటి నిర్బంధ విధానములేకదా. అంతయేల; యతిప్రాసనిర్బంధములు లేని సంస్కృతభాషయందుఁగూడఁ బద్యములందుఁ బదములను గ్రమముగాఁ గదుర్పలేక దూర్జిష్టాన్వయ రచనలుసేయుట, తుహి చవైఅపీత్యాద్యసంఖ్యాకనిర్భకపదము నెడనెడఁ గూర్చుట మన మెఱుంగనిదిగాదు. దీనికిఁ గారణము గణనిర్బంధమేకదా. ఇట్టి వాదముచే నింకఁ బద్యరచనగూడ మానవలసివచ్చు. ఈనియమములు వలదనుకొనువారు గద్యమున రచన సాగింపవచ్చునని నాయభిప్రాయము.

† తుహిచస్మహ్వై పాదపూరణే - ఆమరము.

క్రాంతపదము :-

ల

ముంచి రచించఁ గ్రాంతపదంబి మొట్టగి భమనభననములనయు
మొందున్ (భండోదర్పణము.)

గణములు - భమనభనననయ - ఇది 24 ఛందములలో బుట్టిన
వృత్తముగానున్నది. పూర్వార్థమునఁ జాగ్రసయతి యు త్తరార్థమునఁ బథ
మాక్షరముతో మైత్రికల రెండుఋతులుగలవు. ఇట్టి లక్షణమే భీమన
విన్నకోట చిత్రకవి వద్దనాదులు రచించిరి. తిక్కన యిట్టి లక్షణవంశ
మగు పద్యమేరచించె. అప్పకవి పూర్వార్థమునఁ జాగ్రస విశ్రామము
వదలెను నన్నెచోడుడు ప్రాసవిశ్రాంతియు, ద్వితీయార్థమున యతి
ద్యయముంచెనుగాని ప్రథమాక్షరముతో నాయతులకు సంబంధము
లేదు.

“చంచుల నాస్వాదించుచు లేఁ దూం -

డకరువు ప్రియులకు - నలందుచు మైరో.”

ఇందుఁ బ్రథమార్థమునఁ జాగ్రసనియచుము, ద్వితీయార్థమున
యతినియచుముగలవు సీసమునందువలెఁ బ్రథమాక్షరమునకు ద్వితీ
యాస్థాయతులు సంబంధపడకున్నవి

సంస్కృతమున సీక్రాంతపదము 24 ఛందమునఁబుట్టి నట్లు
న్నది. తెనుఁగు నందలి రెండు కడపటి గురువులు సంస్కృతమున
నగణముగానున్నది సంస్కృతమున పరిప్రాసములు తెనుఁగునందు
బలె లేవుగదా.

సీ కావతిగారు చూపిన సంస్కృత క్రాంతపద లక్షణము—

“క్రాంత పదా జ్ఞాప్నోనన నాన్తా విషుశరపసుముని
విరతిరిహ భవేత్” — ఈలక్షణ ప్రకారము 5-5-8-7-యతి స్థానము
లని తెలియుచున్నది.

క్రాంచ పదార్థాన్ని స్పృశన వాగ్దా — అనియుండవలయు — ఘోషోదర్శనోపాధ్యతమునఁ బైనున్న స్త్రీయున్నది; అచ్చు పొర పాటేమో.

తెనుగున 10-18 పై మూత్రమే యతులు కైకొనబడియె. మతికడ పటిది పాదాంతమును తెల్పును. సంస్కృతమున నొక పాదాంతమును దరువాతి పాదముతోఁగలుపరాదని విరతి యుండవలెనని దానియర్థము. మనకట్టి నియమము లేదు. అక్షర మైతి ప్రధానముగాఁగల మనయతికి దానితో సంబంధము లేదు. ఇత మొదట క తర్కాత్ర యతియొకటిగలదు. అందులకే కాఁబోలు మనవారు క తర్కాత్రనే ప్రాసయతి పాటించి నారు. కన్నడమునఁ బై సంస్కృతలక్షణలక్షిత పద్యమే గ్రహింపఁ బడినది. అందుఁ బూర్వార్థమునఁ బ్రాసయతి గలదుగాని, వారిమతమున యతి లేదుగాన ను తర్కార్థమున యతులు చెప్పబడవు.

ఇందు మఱొక్క యంశము గమనింపదగ్గది; వృత్తరత్నాకరమునఁ గ్రాంచపదలక్షణము సీతాపతిగారు వ్రాసినట్లు గాక యీ క్రిందిరీతిగా నున్నది — “క్రాంచ పదార్థాభిరాసన నానగాముని శరవసుశర విరతియుతా”

గణములు — భత భర న న న న గ; యతులు — 7, 8, 8, 5. వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యాతలలో నొకడగు సారాయణ పురోహి తుడు పై పాతమే గ్రహించి వివరించి యీక్రింది యుదాహరణము నొసంగెను.

“పాండును కేభోమమహీంతు నరేంద్ర దేహి శకుని మతరతనకలభృత |
నైవహితే త్తగ్గరణాయ క రుష్యబుద్ధిజతుల విపుల భనుం బృతః |

యాదవనాథే తదేతి గిరై పరూపదతి ససనియుజ్జతి నదపతిః |

క్రాంచపదా క్రాంతగాంచ భరాం సవాత్ర దిశతి మతిరిగినగిరమదాత్ |
పై లక్షణమున కీ లక్ష్యము సరిగానున్నది.

శ్రీనాథుడను మఱియొక వ్యాఖ్యాత క్రొంచపదలక్షణ మిట్లు గ్రహించినాడు — “క్రొంచపదాభ్యాస్తానననానగా విషుశరముని వసు యతిరిహభవేత్” - (భమసజననననగ)

సీతావతిగారు ‘క్రొంచపదాభ్యాస్తానననానా’ విషు అనుచోట ‘1’ అను గుర్తించుటకుఁ గారణము దెలుపలేదు.

క్రొంచపదవిషయమున నిట్లు సీతావతిగారిలక్షణానుసరము వృత్తరీతి క్రింద లక్షణము నకును దద్వార్యాభ్యాత్మలక్షణమునకును దెనుఁగులాక్షణకుఁలక్షణములకును మరీ భేదములున్నవి. వీనిని సూర్పి యింకను శోధింపవలసియున్నది.

ఆనందరంగరాట్నాదము దీనిని బంచశరవృత్తమని పేర్కొనుచున్నది.

‘మించిన రుద్రప్రాధిరి బందొమ్మిటను యతితగి మెలసిన యంతన్,’

బంచశరంబౌ రంగస్థపాల వృభుతిలక భమసభ ననన యాప్తిన్.”

భీమన చందమున ‘పంచశరాభాయంచితవున్యా’ యను లక్షణమును జూచి పంచశరవృత్తమన్నాడేమో. రంగశవియు నప్పకవివలెఁ బ్రాస యతి యుంచలేదు.

త్రిభంగి:—దీని లక్షణములో నచ్చు రెప్పులతో నున్నదని విన్నకోట పెద్దనాప్పకవులు చెప్పిన చొప్పునఁ గొంతమార్చి సీతావతి గారు రమ యుపోద్ఘాతమున వ్రాసిరి పారిపాఠమునఁ గొంతభాగము.

న న న న న న న న + లును భ మ స గ లును + డవరి నటి.పఁ గణంకన్ నలువంకన్ బెంపు దొలంకన్.

మునుకొని నఖ ముఖ + మున వెదఁ గడలుపఁ + జనుగడు

నొప్పుగు నీగల్ నెరబాఁగల్ వేలుపు గాణల్.

అచ్చుబ్రతిదొని పాఠము:—

న న న న న న న న + న (శుభ) మ న గ లును + దనరి నటింపఁ
 గణంక నలువంకం బెంపు దొలంకన్,
 మునుకొని నఖ ముఖ + ములు వెడఁ గదలుపఁ + జను గడు
 నొప్పగు వీణ నెర బాణల్వేలుపు గాణల్,
 వనరుకాజనితుని + తనయులు మొదలుగ + ఘనమౌతు
 లాదట తోడ పులిచాడ న్మృదునిఁ బాడన్,
 విసంగలిగిన నది + జననము ఘనమని + మునిజను లిందు
 పుభాంగుఁ డగుభంగింజెప్పఁ ద్రిభంగిన్.

ఉత్తరార్థ మనుసరించి చూచిన యతులకు మాఱు పోస
 యతులే యుండవలెనని తేలుచున్నది. ఇతర లాక్షణికు లశ్లేచిప్పిరి.
 అచ్చు ప్రతిలోని వద్యమునఁ జెప్పఁబడిన గణము లా వద్యమున్న
 వైఖరికి సరిగానే యున్నది. సీతాపతిగారి సవరణకును ముద్రిత ప్రతి
 పాఠమునకును బ్రధానముగా నొక గణమిందే భేదము. 'కణంకన్' అని
 వ్రతించిన 'కన్నలు' భగణమగు; 'కణంక' అని వ్రతించిన 'కనలు'
 నగణమగు భేదము త్రిభంగి కొత్తగానున్నట్లు మనఁజూపఁతుని
 త్రిభంగిగూడఁ గొంత విలక్షణముగా నున్నదని యేల యొప్పుకొనఁ
 గూడదు ?

న న న న న న న న + న మ న గ లును స గ యుక్తములైనన్
 మృదువైనన్ బ్రస్తుతమైనన్ - అని భేదము. ఇందు న గ ణ ద్వయము
 లోపించి యున్నది.

అచ్చు ప్రతిలోనున్నట్లే గనుంచి ప్రథమ ద్వితీయ పాదముల
 లోని యతి స్థాన స్థితి వదముల నించుక సవరించిన సరియగునని
 తలంచెద; సవరణః—

న న న న న న న న + లును న మ న గ లును + దనరినటింపఁ
 గణంక నలువంకం బెంపు దొలంకన్,

మునుకొని వఖ ముఖ + మున వెడ... .. (తక్కినవి ముద్రిత
 ప్రతి పాఠములోనివి.)

(7) టిప్పణి:—

గీ॥ ఒక్క నెలవున నెనిమిది మొదట నాల్గు

వెండి లఘు నెక్కినవి నాల్గు వీనిలోన

నగణ వునరుక్తి నొక్కటి దిగియె నాల్గు

వొడి పడునాల్గు పునరుక్తి నొక్కటి

(పద్యం 1-10)

దీనికి సీతానతిగా రిట్లు స్వామియేనామ " ఈ పద్యములో
జాలనపాదము చక్కగా అర్థముకాలేదు. 'న గణ వునరుక్తి నొక్కటి
దిగియె' అంటే చంద్ర గణములు ప్రస్తరింపగా కడవటి ।।।।

(న ల లఘు) ఒక లఘువు తక్కువగా రెండునగణములని అర్థము
కానలేదు. 'ఇరువది తొమ్మిదింట' అంటే అర్థము పొసగలేదు."

పై పద్యమునకు సీతానతిగా రూపింపఁ గడంగిన యర్థము
సరిపడదు. అందులకు సరియగు నర్థముదెల్పెద. ఈ పద్యము గణాప్తక
ద్యుత్తరగణ సూక్త్యేంద్ర చంద్రగణములు దెల్పిన తరువాతనున్నది.

ఇది యన్నిగణములు చేర్చినదైన యర్థము

ఒక్క నెలవున నెనిమిది - ము య ర ఇభవము-

ఒకట నాల్గు - గగ, లల, వా, వలు.

వెండి లఘు నెక్కినవి నాల్గు ... సూక్త్యేంద్ర గణప్రస్తార
మున మొదట లఘువున్న గణములకు వెండియు ముగిసె లఘు
వున్న గణములకు వెండియు ముగిసె లఘువులుగనవలయు. ఆట్టివి

నాల్గు - సూర్యగణముల నగణము, ఇ ద్రగణముల నల, నగ,

సలలు - మొత్తము. నాల్గు - వీనిలోన నగణ వునరుక్తి నొక్కటి

దిగియె - గణాప్తకమందు న గణమున్నది, సూర్యగణముల నగణ

మున్నది. నగణ వునరుక్తిని దీనివేయవలయును. (4-1)

వొడి పడునాల్గు చంద్రగణములు.

14

ఈ 29 గణములయందే నాల్గైదుమాత్రాగణములు పైత

మంతర్వచించును. ఏకాక్షరగణద్వయమునుజేర్చి 31 అన్న బాగుండును.

గ-ల- వీనిని బ్రత్యేక గణములుగా నవంతరము చెప్పక యివి గణము

అను మూల భూతములగుటచే 31 లోని ప్రత్యేక విడిధా నాల్గైదు.

ప్రథమాశ్వాసములలోని 21-22 పద్యముల కర్థము సంశయముగా నున్నదని మూలములోఁ బుట యడుగున ముద్రితము. సీతాపతిగారు వరవస్తువారి ప్రతిలోని పద్యములను జూపి వాని యర్థముస్పష్టముగా నున్నదని తెల్పిరి. కాని యాచార్యప్రతిలోనివే స్పష్టములుగా నున్నవని క్రిందఁ జూపెద.

జగణము నలమగు, గ (ల) గములు

భ (వ) గణములగు, గలము నగణభావంబుఁ గనున్

గ గ ము భ గ ణ న గణములగు,

ద గణము న (భ) ల మగును సంకీర్ణతముఁ దీర్చినచోన్

వివరణము:—

I౦I-III, ౧౦౨-౧II, ౧I-III, ౧౦౨-౧II-II౧, ౧౦I-II౧I-(౧^III).

గ (ల) గములు భ (వ) గణములగు = గలములు వ గణములగు నను పాఠము సరిపడదు. గలమే వగణ నామాంతరము కలది. గ గములు భ గణములగు నను పాఠ ముంగీకరింపవచ్చుగాని వున రుక్తిగా మూడవ పాదమున గగము భగణ నగణములగునని కలదు గాన గగములు గణములగు నను పాఠము సరియగునేమో! లేదా 'గ గములు భ గణములగు' నను పాఠమేగ్రహించి, మూడవ పాదమున 'గగము హ గణ న గణములగునని మార్పుకోవలె. నాల్గవ పాదములో సలమన్న భలమన్న బాధకముగాదు. 22 వ పద్యము పైపద్యమున కుదాహరణముగా నుండును. అన్నిటికందుదాహరణములు లేవు. నడుమ నే పద్యమేని లోపించినేమో. సీతాపతిగారు మార్పిచూపిన 'మొగిళులు నలమగు' అను పద్య చతుర్థపాదమున (తగణము వాకిళ్లుభలము వాకిళ్లునగన్) యిది భంగమేర్పడుచున్నది. నాపాఠ మిక్కొందిది. నిజమైన పాఠ మూహించి రచించుట కష్టము. "మొగిళులు నలమగు, నిటులన నగణము, హగణమగునిట్లు నా,

హన గణముల్,

భగణము లిట్లనఁ, దండీ, భగణము వాకిలి భలంబు వాకిళ్లునగన్."

త్రీ పు ర వి జ య ము.

సీ. స్ఫురిత విశ్వంభరా భూతము కథము త
రాతివిలు

విల్లు విద్యకతిర్లు వెలుగుఁ జక్కంబులు
చక్కారి కులపతి చారునారి
నారి బట్టన జారు నాగరికపు గరి
కరిమీద విహరించు ఘనశరంబు

శరము నాభినిగన్న శతవృద్ధు సారథి
సారథిమాటలు సైంధవములు
గాఁగ నేగిం గడకతోఁ బురమూలు
గలిచివచ్చి గెలుపు గిరిమోదక
చెలచి చెలచి చెప్పి చెలువొందు శంభులకు
శమనలం గరుణతోడ.

1

(సోమయాజి)

సీ. పాదంబులకు నారి పరికి పజ్జన భాసి
గరి గన్నముడిగి నివ్వెరిగు నొకఁడు
బలువు కొక్కటమెట్టి బలువెనదని
ఊరదంబుసాగ దొక్కడుగునైన
మృదువదకమెఘద్ది బెనువై నవని కాని
హరులు చూపట్టవే యునువునందు
మిగుల నేర్పరియని మేటి మూటయి కాని
జడుడు సారథి యెన్ని చందములను
చక్కయుగ్గంబు సరిపేధ జరుగుటరిది
విల్లు పెనువున మోపెట్ల పీఠబలమా
లనక త్రిపురంబు లొక కోల పెనినిగూల్చు
నీక చెల్లినయదికాద నీలకంఠ.

2

(ఎఱ్ఱాపిగడ)

నీ పీఠానే తుట్టక యొగ్గాన బట్టక
చక్క
లాయనఁ గట్టక వెట్టక
వారువములు
నా
ట
ట

కడచీల వట్టక భువముగా మెట్టక

డొదుకేళురఁ దానంద మందిరుండు
మనల గరుణావిధేయఁడై మనుచుగార.

(రంగనాథుడు)

నీ తొలివల్లు మునికోలఁ దోఁచు వారువములు
వారువములఁ గన్న సారథియును
సారథిగన్న యస్త్రము వస్త్రమునుమోఁచు
గరి గరితోడ దొడరెను నారి
నారిమీదటి తేరు తేరిమోదటి విల్లు
నావిల్లుపై బంటు లరుగు పథము
మెఱుంగుఁ జిప్పలజోడు మెయిజోడుపైగతుల
గతులపై బిజ్జోడు కండ్లు గండ్ల
సరి వెలుంగుచున్న ములికియు సంఘటించి
విషమ లక్ష్మముల్ సమవృప్తి కిరుగనేసి
జయము చేకొన్న విలుకొలు చక్కనర్తి
కరుణదళుకొత్త మనలను గాఢఁగార.

(భావ్యరంగుడు.)

సీ. సారథి శతవృద్ధు చక్రంబు లొనగూడి
 జరగవు రథమున సంఘటించి
 యుడకంబు చోకున కోర్కవి యరదంబు
 చేతికి నిడునైన జాతివిల్లు
 గజితాకు కోర్కక గడగడ వడకుచు
 మువ్వంక వోయెడి చివ్వనారి
 మేపు నీరునులేక మెదలాడనోవక
 వర్ణహీనంబైన వాచునముఖులు
 నిట్టి సాధనములు నీకు నెట్టులొడవె
 త్రిపురములనెట్లు గలిగితి దేవదేవ
 యనుచు నగజాతచెలు లాడనలరు శివుడు
 చిత్త మిగుకొత్త మనల రక్షించుగాత.

5

(చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు.)

సీ. తలకమ్మి కొండయు విలుకమ్మి కొండయుఁ
 గడయును నడుముగాఁ గలుగులేరు
 సరసిజముకుళంబు నద్వాక్య నకలంబు
 మూతయు నాలియకా మూతలియును
 మిన్నులఁజనువాఁడు శన్నులవినువాఁడు
 నంక పర్యంకంబులైన శరము
 చల్లని పవనంబు నెల్లయిన భువనంబు
 మేపును మోపుగా మోఁగు నారి
 కాఁక కోర్పువిల్లు / త్రిల గుఱ్ఱాలు
 పగలు రేయినుఁ దిరుగు బడి కల్లుడు
 గలుఁగఁ బురజయంబుఁ గైకొన్న నినుఁగొల్తు
 చిరమభాంక సోమశేఖరాంక.

6

(పాలకురితి సోమయ్య)

త్రిపురవిజయము.

నీ. తివిరి రాక్షసి నెక్కి తిరుగు చక్కంటలులు
 మెట్టలఁ జదిలవయి మెఱయి తేరు
 అహముఖంబులనేర్చు పచరించు సారథి
 వాసి చూపగరాని వారువములు
 గట్టియై వీడ నక్కఁజిదిర్చు విలుకఁబ్బి
 శ్రుతిహితంబుగ జ్యోతిత చూపు నారి
 విజయానుకూలంబు విలసిల్లు బాణంబు
 సరిలేని కోటు లనంబుజలము
 దనకు నబ్బుటయునుఁ బురత్రయము గెలిచి
 లవి. వైకొన్న
 జయముఁ దేజంబు భూతియుఁ బ్రియమెలర్ప
 మనలఁ గరుణావిధేయుడై మనుచుఁగార.
 (కానుకొల్పి ఆన్నమరాజు.)

నీ వరఘోటములు నూతు నదవరింబునని చూచు
 నూతుండు కార్ముక స్ఫురణమూచు
 కార్ముక మరదంబు గదియంగ ననిచుండు
 వరదంబు బాణంబు వరదఁ జూచు
 బాణంబు గరిబట్టియాడఁగఁజూచు
 గరి మూర్చిది త్రంబు గలఁపఁజూచు
 మూర్చి చక్కంటలు మూయింతునని చూచు
 జక్కముల్ భటకొటి జయముచూచు
 గాన యేమిసెప్పఁగా నిట్టిగతి చోద్య
 వేద్య మొందునయిన వినఁగఁ గలదె
 త్రిపురవిజయధామ ధీరతాగుణభీమ
 రథికసార్వభౌమి రాజమాళి.

సీ. కొండల హేమకోదండము విలసద

హీనగుణమున నెక్కువెట్టి

హరిసింహునిగాంతి యగునమ్ము శరధి పొం

దెడలించి వలచేత నేర్చిపట్టి

స్వరముల సకలించు వారువలయు గుణా

ధార భూతంబగు తేరఁ బూన్చి

నలుదిక్కులను జూడ్కు లొలయుంగ నకలంబుఁ

గనువాని పొంథిగా నొనర్చి

కడఁగి రథచక్రములు తన శన్నులట్ల

యేమిటకయేగి త్రిపురము లేర్చి సకల

లోకములు నెమ్మింబోయి పినాకపాణి

మనఁ గరుణాపథేమండై మనుచుఁగాత

9

(మూరవ)

సీ. బడినట్లుఁ బడఁగలు పడఁగల మీఁదిచోఁ

గదలెడి కండ్లును గండ్ల నడవు

నూత్రించు జోడును జోడుపై బరియించు

బ. ట్లును బంట్లకుఁ బాఠరాని

ధనువును ధనువుతోఁ దగిలిన యురదంబు

నందంబు క్రిందికి నరుగు నారి

నారి నిద్రించు బాణము బాణమొడవించు

నూతుండు నూతనంబాతహరులు

గాఁగ నద్భుతార్థకరిపదార్థావళి

యల్లసిల్ల నొప్పొడునొదివుడు

త్రిపురహరణకరణధృఢత్రవీరము

నోరథంబు దేవ సీరథంబు.

10

(సిశ్యంకుని కొమ్మయి.)

క. కదలదు లేదు రథములు గట్ట నశక్తము నూతుడంటిమా
ముదుసలి చక్కముల్ సరసమోవపు నిల్లు బరల్లు నారాయణ ?
గుడిగొను నమ్ము శార్దమునకుంబనుపడ్డది గాన వింతపెం
పొడవఁ బురత్రయంబు నెటులొప్పితివో త్రిపురాంతకేశ్వరా. 11
(జైతరాజ ముప్పియ విష్ణుకథానిదానము.)

అర్ధ నారీ శ్వరము.

ఉ. పామును హారము నైలయఁ బాసటసేసయు నేలు మల్లికా
దామము తోలు దువ్వలుపు డట్టపుభూతియఁ జందనంబు మై
సామునఁ జాలనందముగ సన్నిధిసేసినఁ జూడఁ గంటినే
నామదిలోఁ గుఱూరిగినాధుని శ్రై సుతాధినాధునిన్. 1
(రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు.)

నీ. తల్లిదండ్రులతోడి తగు లొల్లకుండియుఁ
దల్లితండ్రుల తోడి తగులు వలచి
కందర్పు మీఁది యక్కటికంబు సెల్లియఁ
గందర్పు మీఁది యక్కటిక మొదవి
సంసార కేలీప్రసక్తి వోడట్టియ
సంసార కేలీప్రసక్తి గలిగి
సగుణవిశేషయోజన ముల్లటించియు
సగుణ విశేషయోజనము మరఁగి
సగము పురుషుండు కంజాక్షి సగముగాగ
నర్ధనారీశ్వరాకృతి ననువు పఱచి
హరుఁడు లల్లింగమధ్యంబు నందునుండి
హరివిరించుట కంతఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

- నిశ్చయమని కొమ్ముయ్యు.)

సీ. శంఖాయ జడముడి కేశపాశంబును

బూపచందురుడును బూవుదండ

యూరగకుండలమునుఁ జరళతాటకంబు

వనజాపుండగు కన్ను వాలుగన్ను

ముదు (వంబుగ) లపేరు ముత్యాలహారంబుఁ

గడుఁ గొంచెమగు జన్ను ఘనకుచంబుఁ

బులితోలుదుప్పటి వెలిపట్టుచీరయుఁ

బావపెండెంబునుఁ బసిడియందె

మృదువుఁ దెలుపును నగుభూతి మృగమదంబు

నింతయొప్పునె కుడివలక నెడమవంక

నిమ్మహాదైవమున కని యిచ్చమెచ్చి

యర్ధనారీశ్వరునిఁ గొల్చి రఖిలజనులు.

(పెకపాటి సోమయ - కేదారఖండము.)

శి వ సు త్రి

సీ. కన్లారముకరంక కలితమందాసీ

లహరీపరీతకోలాహలంబు

బాలేందుచంద్రికా పరభాగశోభాప

రాగసంభావితారగ్వధంబు

సేవాసమాసన్న సిద్ధసీమంతిని

తాలవృంతోత్తాలతాండవంబు

కాత్మామనీద త్తకర్ణావతంసక

హ్నారఖండామోదపూరితంబు

మూరుతంబు నా ముందట మలసియాడఁ

గలుగునోకో యొకనాడని కన్నులార

శివునిజూచెడి పుణ్యంబు చింతమెఱయ

మొదలివేలువుబొడంగంటి మ్రొక్కంగంటి

(సోమని హరివంశము—2-178).

సీ. గరళకూటవిసేలకంఠాఱు శంభవే

మదనాంతకాయోన్నమఃశివాఱు

కాద్రవేయాధిప శ్రీవేణుభూపాఱు

శౌభుజిర్సఖాయోన్నమఃశివాఱు

కుంభిసేధరసుతాకుచకుంభవరీరంభ

మహలోబుపాయోన్నమఃశివాఱు

వేదాదినిశ్చేషవిద్యావధూమాళి

మణికలాపాయోన్నమఃశివాఱు

గంధదంతావళజలంధరాంధకాది

విబుధవరీపంథివాపీసీనివిడగర్వ

జంధఘోరాంధకారసంభారకిరణ

మాలినే శాశ్వతాయోన్నమఃశివాఱు

(శ్రీనాథుని భీమఖండము 8-211)

ఉ. వాలినభక్తి మ్రొక్కెడ నవారితఱండవశేలికిన్ దయా

శాలికి శూలికిన్ శిఖరిజాముఖపద్మమయూఖమూలికిన్

బాలశంకాకమాళికి : గపాలికి మన్మథగర్వసర్వతో

న్మూలికి నారదాదిమునిముఖ్యమనస్సరసీరుహాలికిన్

(బమ్మెర పోతరాజు-భాగవతము)

సీ. పాతాళకుహరంబు పరగు సామృద్ధిలపెల్ల

వెలుకుగుబ్బలి పెద్దకొలుపుమేడ

కలకపాథోరాళి కర మొప్పు వంటిల్లు

మలగి పారెడి నీరు మ... ..

శరభికూఁతురు గుబ్బచనుదోయి కవదాన

విద్దు : దాపసునెమ్మొ వింటిబద్ద

శి వ స్తు తి.

చెన్నోందు దితికుట్టి చీరలడిండిగం

బింట గట్టని కొండ యెక్కిరింత

ల్లఁ

బూపుఁ జగదీశ నలువ నెమ్మాముదముట్ట

లక్ష్మణులలునై నీకు నమరుఁగాదె

వర్ణిరామాన చిద్భావ వామదేవ

లయగ్రాహి :

సింధుర నిశాటమడ సింధుఘట జమ్మ గుర

సింధు కనకాంబురుహ గంధవిచరత్పు

మృంధమువిరత్మసిత బంధుర జటాపటల

జంధ విలసత్కుముద బంధు (బ్ర)మదాన

(మృంధ) లలితాంగు నను సంధిత జగత్కుశలుఁ

గంధర విసీలతర కంధరును(దార)

స్కంధ వృష వాహనుఁగబంధమథసప్రియ జ

లంధరమారుం గొలి(చనతఁడంధకవిరోధి)

(పోతరాజు భైరవుని శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము)

సీ. ఎనిమిది రూపంబు లేకమై కనువట్టి

దీపించు నెవ్వని దివ్యమూర్తి

గణలింపఁదగు దేవగణముల యాశలి

నెనదీర్పు నెవ్వని నొసలి కన్ను

రాజసంబున జొరరాని చోటులు చొచ్చు

వడిమెయి నెవ్వని వాహనంబు

నాణెమై యరువది నాల్గుపీఠములందు

రాణించు నెవ్వని రాణివాస

మహాగమంగోనః బాహురానట్టి మోహా
మిచ్చ నొడవించు నెవ్వని యిల్లువిల్లు
తెరయ నెవ్వని వలుకులు బేసియగుచు
నెందు నెవ్వని నేవెందు రెల్లనురలు

(నిశ్చంకు కొమ్మయ.)

సీ. దీపించు నేవేల్పు దివ్యాలకంబులః
కాళీకుచాంగరాగంబు భూతి
కొమరొందు నేవేల్పు గురుజటాభరసీమ
సమృతాంశుఖండంబు సభృగంగ
కడుమించు నేవేల్పు గాత్రవల్లిక చుట్టు
వ్యాఘ్రచర్మము వారణాజనంబు
కరమొప్పునేవేల్పు శంఖపీఠంబున
భుజగేంద్రహారంబు పునుక పేరు
నట్టివేలుపు శంకరుండాడిమూర్తి
నేడ నేచాంత నేడ్యుండు విశ్వభర్త
వికసితోజ్జ్వలవదనారవిందుడగుచు
నుది (తరీతి) బేరొలగంబున్న యంత

(శ్రీ గిరన్న—శ్రీరంగమాహాత్మ్యము).

సీ. బొడలం జడలేటి లేడరంగంబులు
బాలచందురుని నుయ్యాల (లూఁదఁ)
దొడవుల తలలఁ జెన్నడరు మానికముల
చాయ దిక్కుల నెఱనంజవలుపఁ
దోరంపుచేనికతోలి యుత్తరికపు
కత్తుక కటతోడఁ బొత్తునేయ
బూడిద పూతల బూదర సరచిన
పురుకలపే రురంబునఁజలిర్చు

మూడు లోకంబులును గావ మొనసినట్లు
చేతముమొన్న కైదువు (చెన్నుమీటి)
వేల్పుచుదువుచూడ్కికింగడువితవేడ్క
సేసె ముక్కంటియున్న యాచెలువుపెంపు

(కృబం

హరివంశము ఉత్తర-౪-౩౩)

సీ. తమ్ముల బెడరించుఁ దళుకువెన్నలసోగ

కన్నె గేడగితేను గారవింపఁ

బదిసూలు పడగలఁ బటపై న పదకంబు

నవడి ముత్యపుబన్నసరముబోవ

మిసమిసమనమించు భసితాంగరాగంబు

వరలగుజందనచర్మఁ జరిధవింప

మెఱుఁగు మువ్వన్నెలమరుపుట్టముతోంగు

చెఱుంగులునునుబట్టుచేలఁబెనుప

మించి తలమీఁద నురువుపై మేనఁగట్టి

యూడుదోడుగ నుమతోడఁ గూడి జగము

లెల్ల రక్షించు నిను భజింతుమెఱుఁగు

భయదమరితలరాదాత్ర ఫాలనేత్ర

కరాజు వీరయ్య—(త్రిపుర విజయము).

శివతాండవము :

ఉ. కరభక్తార్కరవ వాద్యమింపొదవ గంగాతుంగరంగ త్రరం

గరవవృష్టుటతాళసమ్మిలిత తత్కజాతపుంజస్సుగ

ద్వరపుష్పంధయమందరధ్వనులు గీతంబొప్ప చార్యత్రికం

విరవైయుండఁగ నీదు తాండవమునం దేవారు సర్వేశ్వరా.

(జైతరాజు ముమ్మయ - విష్ణుతథానిధానము)

ఉ. అడఁగ గంజడల్ దొడ్కి యాడఁగ జాహ్నువి దిక్కులెల్ల వ
ల్లాడఁగ భూతధాత్రి యసియాడఁగ నాకము నాకసంబు నూ
టాడఁగ ముజ్జగంబుగొనియాడఁగ నిచ్చట నీవు తాండవం
బాడఁగ గారి నిన్నరసమాడఁగ జేయనటే మహానటా.

కా. ఆడెంచాండవ మూర్ఖటిన్ పటహాలీలాటోప విన్నూర్తి సం
క్రీడాడంబర ముల్లసిల్ల గరళగ్రీవుండు జూటాటవీ
క్రీడాఘాటకరోటికోటరళటికోటిలుతచ్చిందు వీ
చీడోలావటలీపరిస్ఫుటతరస్పీతధ్వనిప్రాధిమన్.

(ని భీమఖండము - 4-148.)

సీ. కపిలజటాజూట గంగాసముత్తంగ
వీచీఘటలు మిన్ను వీచదాఠఁ
బ్రీబల బాహర్గళ పరికంపిత స్ఫార
ధకా-ధ్వనిని దిశల్ పిక్కటిల్ల
జ్వాలాకరాళ భీమణ శారదస్థూల
శూల యుద్ధప్రభల్ మూర్ఖుఁ బొడువఁ
బ్రకట బంధుర దీర్ఘ పటువజ్ర శిష్టుర
పదఘట్టనము లుర్వి యుదలనొడవ
విమల శార్దూల చక్రాంచలములు దూల
మహిత మండన ఫణిఫణాక్షణులు గ్రాల
నసమ రాద్ర రసావేశ మ్మ వహింప
నారభటి భూరితాండవం బాచరించె.

(పోతరాజవీరయ - త్రిపురవిజయము.)

అంబికాస్తుతి

చగ. చులుకనఁ జాపముందిగుచుచోఁ గటకాముఖసాణిమీఁదఁ బె
ల్లొలయు నఖంశులంగడిసి యొప్పెడు గంజగురాకు గుత్తిచే
నలవడి కర్ణపూరవజన నంటినతుమ్మదవోని పార్వతీ
లలనకటాడిదృష్టి మనలం జరితార్థబంజేయుఁ గావుతన్.

(కానుకొలను అన్నమరాజు - అమరుకము.)

ఉ. కూడెడు వెండుకిల్మిడుద కూకటఁ బోవఁగజోడు పైవభుల్
(బాడగ) దోఁనఁ గొమ్మొలకచన్నమిరిచు దలిర్పసిగ్గునం
బాడఁగ నేరము లైఱఁచు జావులనీసహమాద్రియింట నీ
వాడుట శూలికిన్ మనము చాడుటగాదె తలంపనంబికా.

(త్రిపురాంతకుఁడు - అంబికాకథకము.)

నీ. ప్రణవవీరిక నక్కి భాసిల్లు నేదేవి
యామామహామహారాగ్యవీధిఁ
జరియించు నేదేవి సహజారుణజ్యోతి
రానందమూర్తియై బ్రహ్మనాడి
నేదేవి తవణిల్లు నిచ్చాకియాజ్ఞాన
శక్తిభేదమున విశ్వంబునిండి
తోడునీడయుఁబోలెఁ దులకెడు నేదేవి
యెల్ల కాలంబు విశ్వేశుఁగూడి

యట్టిదేవి జగన్మాత యఖిలవంద్య
నిఖిల విద్యాశేష్యుని నిర్వచనహిమ
నొక తెలుసు శ్రీగురు కేవల నుల్లసిల్లు
నలఘుకల్యాణసృభగాత్రి యిదిపుత్రి.

(నిశ్చలమని కొమ్మొయ - వీరమాహేశ్వరము.)

ఉ. ఆదిమశక్తి యారెరుణి యాద్యబుటుంబిని యాకుమారి ము
త్రైదువ యారెలోదరి చిదాత్మిక యాసతి విశ్వమాత యా
వైదలి సర్వలోక గురుభామిని యా చపలాక్షియంచు బ్ర
హ్మదులునద్వి నిచ్చలు హిమాద్రికి నిన్నెఱిఁగింతురంబికా.

సీ. కాశకర్పూర సీతాశంగా భావింపఁ
 గవితానిమాధి ప్రఖ్యాతి నొసంగు
 యావతానుదేహాయుష్టిగాఁ జరింప
 మదకుంభినీయానపిరులు గొలుపు
 నీలజీమూతసన్నిభఁ గావితోకింప
 సకలమాయాప్రపంచము నడంచుఁ
 కనకచంపకదామ గౌరంగా శీలింప
 సంహస్సమూహంబు సంహరించు
 శంభుదేవి విశాలాక్షి సదనుకంప
 యోగిజనసేవ్య యోగ పయోదశంప
 శ్రీకరకటాక్షి లేక రక్షితనిలింప
 ముజ్జగంబును మొలపించు మూలదుంప.

(పిల్లలమణి వీరయ - పురుషార్థసుధానిధి.)

ఉ. నందుని కూర్మీనందన యనంగ యశోదకృశోదరంబు నిం
 దందగ నావహించి ప్రకటంబుగ విష్ణునితోడఁబుట్టుఁ బై
 నుందరి గోకులై కనవశోభనయై జనియించి యే జగ
 ద్వందితయొప్పు నయ్యుగూరదారణి నాదిమ శక్తిగొల్పెదన్.

తే. గీ. తనువులందెల్ల నెలసి చేతనయనంగఁ
 బ్రజ్జయన మాయయనంగబూరణి యనంగఁ
 పరయనంగ శాంతియననొప్పు హరపురంధ్రఁ
 బరమభద్ర దాతయణిఁ బ్రస్తుతింతు.

సీ. చంద్ర బింబానన చారునేత్రత్రయ
 శోభిని సురముని స్తుత్యచరితఁ
 గాఢిగాత్రయణిఁ గంసధికారిణి
 నహిత భయంతర నభయదాత్రి
 బ్రహ్మపాదినఁ గామిపాలిని సిద్ధ పా
 దామిని రేవతితరుణి సచల
 యోగ ప్రదాయిని యోగిని గంధర్వ
 లక్ష్మీ వరస్వతి లక్ష్మీ రి

(శ్రీ)

నీతిశాస్త్రము క్తావళి

బద్దెన్నపాల ప్రణీతము

సీ॥ రాజనీతియు ¹నసద్రాజ లక్షణమును
మంత్రిమార్గంబు ²దుర్మంత్రివిధము
సధికారవిధియుఁ గార్యవిచారము నుపాయ
గతియును రాజ్యరక్షాక్రమంబు
నిలనరాజకవృత్తి ³ హితసేవకస్థితి
దుస్సేవక ⁴క్రియ దుష్టరాజ
సేవాఫలము ⁵ దానశీలతా ⁶ మహిమ వి
వేక సంగతియును లోకనీతి

పద్ధతులుచేసిభువి ⁷ నీతిప్రజ్ఞ వెలయ
బద్దెన్నీతియుఁ గోమటిపడుచు నోళ్ళ
కతన దబ్బర పాఠంబుగదియఁ గవులు
తప్పలెడలింప నెంతయునొప్పు భువిని.

౧

1 లసద్రాజలక్షణమును (గ)	2 మార్గమును. గ. ప్రతి.
3 యలయరాజకవృత్తి (గ)	4 సేవన (క)
5 బలము (క)	6 దానబలతా (గ)
7 గ. ప్రతి... కవిబహ్మ వ్రాయ
నలరిబద్దెన్నీతి పామరులనోళ్ళ
దవిలి దబ్బరపాఠమై...ల...
తప్పలెడలించి సత్కవు లొప్పవనగ.	

చ॥ పరువడి¹ నాంధ్రభాషగల బద్దెననీతియు సంస్కృతంబుతోఁ
బరంగ ప్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డనూ
నరవరు నీతిసారము వినంజదువం గడుమంచిదంచుఁ జె
చ్చెరంగ గవి నీతిపద్ధతులుచేసె వినోదము బాలబోధకున్.

క॥ శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
త్రౌవరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీ సు
భావితఁడ సుమతిశతకముఁ
గావించిన ప్రోడఁ గావ్యకమలాసనుఁడన్.

క॥ రాజవరమకుట మణిగణ
పూజితపదయుగుఁడ హేమ⁴భూభృద్ధైర్య
భ్రాజితఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ⁵
రాజోచిత నీతులొప్ప⁶ రచియింతుఁ దగన్.

- 1 (గ). పరువడి యాంధ్రభాషగన బద్దెనకావ్యము సంస్కృతంబునై
పరంగ ప్రతాపరుద్ర నరపాలుఁడు నేయంగబంచెనది యా
నరవరు నీతిసారము వినంజదువన్ దగినవిధంబుచె
చ్చెరంగవి బ్రహ్మపద్ధతులునన జగంబున బాలబోధకున్
- 2 పైపద్యములు బద్దెనకృతములు గావు.
- 3 ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు. చిత్రాడప్రతిలో మొదటి యధికారము ముక్రిం
పఁబడలేదు. ఒక వేళనందుండిన నుండవచ్చును.
- 4 పదయుగళమేరుభూభృ... (గ)
- 5 బద్దెనాఖ్యుఁడ (గ) (చ).
- 6 నీతులెల్ల (గ). నీతులెలమి (ప).

క. న్యాయము ప్రజపెక్కువకు ను
 పాయము¹, ప్రజకల్పి సిరికుపాయం బగుటన్
 న్యాయమె ధండాము నర
 నాయకులకు నండ్రు కిర్తినారాయణుడా—

క. ప్రజఁ దల్లి పెంచు తెఱఁగునఁ²
 బ్రజలన్ బతిపెంచఁ బెరిగి పదపడితల్లన్
 ప్రజ ప్రోవు సందియము, పతిఁ
 బ్రజప్రోవది నిక్కువంబు బడైన రేంద్రా. ౪

క. ధాత్రీకుటుంబకత్వజ
 గత్రాణనిసర్గమతులు గావున శుద్ధ
 క్షత్రియులుండఁగ నొరుల న
 పాత్రుల నమ్ముదురె బుధులు బడైన రేంద్రా. ౫

క. పత్నిధరిత్రియ⁴ పురుషులె
 రత్నము లెప్పుడు⁵ బురంధిరత్నములు శిరో⁶
 రత్నములు నవని⁷ పతులకుఁ
 బత్నులె రత్నములె దలఁప బడైన రేంద్రా. ౬

1 బ్రాయము (క).

2 ప్రజతల్లి బెనుచు తెరగున (క) ప్రజఁదల్లి పెంచునిధమున (చ)

3 బతిపెంచునదియె (చ) బెనుపవలయు (క) ప్రజఁబతిపెంచునని పెరిగి (స) (౧)

4 (క) ధరిత్రియ

5 (చ) లెపుడును

6 (క) శిరారత్నములు

7 (చ) లవనీపతులకు

క. స్ఫురిత రుచిరత్నచామీ
కరరచనలు కారణములు¹గా మోఘ్ననకున్
బరివారమె²మై లక్ష్మీయ
నరపతులకునంధు³ రి. నారాయణుడా. 2

క. మేదిని కనురాగము సం
పాదించి కృతార్థుడైన పతికిని విషయా
స్వాద⁴న భూషణమగు నవ
పాదము పెజవతి కుదారవై రోచనుడా. ౪

క. దుష్టజన నిగ్రహంబును
శిష్టపతిపాలనంబు జేసిన⁵ పతికిన్
దృష్టముగానగు సుగతి⁶య
దృష్టము⁷గావింప నొండు దీక్షితులేలా.⁸ ౬

క. భూపగుణ మలిగి చెఱుపఁగ
నోపుట, కరుణించి మనుషనోపుట. జడుడై
కోవప్రసాదగుణములు
చూపని⁹పతి పతియె నన్నెచోడనరేంద్రుడా. ౧౦

విలసితభూషణములు (౫)

2 పరివారము (౫)

పీజనధారణములు (చ)

పరివారము మెయిలక్ష్మీయ (చ)

3 నరపతులకుదొడవు (చ)

4 స్వాదము (౫)

5 నేసిన (౫)

6 గననగుసుగతి (౫)

7 సాధింపనొండు దీక్షలుగలవే (౫)

గానఁగఁబడదా (చ)

,, దీక్షలవేలా (చ)

8 ఈపద్యము (౫) ప్రతిలోనంక్షీర్ణపద్యతి యందుగలదు.

9 సూపని (క)

క. తలవర్గము¹ సామంతుల
 బలమున కగ్గలముగల² నృపాలున కొప్పున్
 బలిమి, పెరనృపతి³ కాజ్ఞా
 బలసంపద⁴ యెంతదప్పు బద్దెన రేంద్రా. ౧౧

క. స్వాయత్తుఁ డుత్తముండు ప
 రాయత్తుండైన భూతలాధిపుకంటెన్⁵
 స్వాయత్తుకంటె⁶ మేలు భ
 యాయత్తుండ్రు దశదిశాభరణాంకా. ౧౨

క. అనుజులు తనుజులు గురుజను
 లనుఁగులు బంధులు ప్రధానులకు⁷ సిరిపొత్తిఁ
 జనుఁగాని యాజ్ఞ పొత్తి⁸
 జన దధిపతికి⁹ న్న రేంద్రచతురాననుఁడా. ౧౩

2 దుష్టరాజ పద్ధతి

చ. అలుక ప్రతాపమిఁగియలవాలము¹⁰ బుద్ధి, పరాపవాదముల్
 పలుకుట ప్రొద్దుపోక, ప్రజశాధదలంపమి పేర్చి. ప్రల్లదం
 బలపు, వికార మొప్పు¹¹ వినయంబుమహత్త్వము, చేటు¹² బొంకువా
 క్ఫలము, ¹³ జఘన్యులైన నరపాలురకుం బరపక్షభైరవా. ౧౪

1 బలవర్గము (క) (చ) 2 గన (చ) 3 పెరకుమతి (గ) (స)

4 సంపదకొంతదప్పు (క) (స) 5 భూతలాధీశునకున్ (గ) (చ)

6 కన్న (చ)

7 ప్రధానులని (క) (చ) 8 యాజ్ఞపొత్తున (క)

9 పతికినిరేంద్ర (గ) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలో మంత్రిపద్ధతియందుఁ గలదు.
 పతికిన్ వివేక (చ) (స)

10 అగవాలము (గ) (ప) 11 మొప్పు (గ) 12 చెయ్యబొంకు (గ)

13 వాగ్బలము (క). ఈపద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.

- క. పరదోషకథ వినోదము¹
 పరపీడోత్పాదనంబు బలిమిఁ బరస్త్రీ²
 హాసమె, సుఖముగ మనుపతి
 పరమోత్పాతంబు ప్రజకు బద్దెనరేంద్రా. ౧౫
- క. దోషములేకయ యలిగెడు
 గోషాయత్తునకు నెవ్వరును వెఱురు ని
 ద్దోషక్రోధికిఁ బామున'
 కీషద్యేదంబు³ గలదె యేమిటనెన్నన్⁴. ౧౬

3 మంత్రి పద్ధతి

- క. ఆపు నవివేకి నొల్లర
 నాపుని విద్వాంసు నొల్లరాద్యులు మంత్రి
 వ్యాప్తికి మంత్రి వివేకియు
 నాపుడుఁగావలయు దశదిశాభరణాంకా. ౧౭
- క. పదను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర
 వదలక వెదవెట్టు హాలికవర్గము రీతిన్⁵
 అదను⁶ దొరకొనుడు కార్యము
 వదలక తా నిర్వహింప⁷వలయున్ బతికిన్.⁸ ౧౮

1 కథామోదము (చ)

2 బలిమిఁబరస్త్రీ (చ)

3 కీషద్యేషంబుగలదె (చ)

4 యేమిటనెన్నన్.

కీషద్యేషమ్యమున్నె (చ)

5 కరణిం (చ) పరెనే (గ)

6 హదను (క) పదను (స)

,, (స)

7 పదను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర

హదను దొరకునెడ (ప)

వదలక కార్యంబుఁదీర్పవలయున్ బతికిన్ (చ) (స)

8 . (గ) ప్రతిలో నీపద్యము కార్యపద్ధతియందున్నది.

చ. వెడమత్తియై యుదారగుణ వీరగుణంబులు బీజమాత్రమే
 ర్పణినను యూగి పోటుగరపందగు,¹ దానగుణంబు లోభికిన్,
 బొడువఁగనోడు భీతునకుఁ బోటును నేర్పడఁ² జెప్పుచుండగా
 దొడరిన మంత్రితానెఁ పగతుండగు నన్ననగంధవారణా⁴ గన్

4 దుర్మంత్ర పద్ధతి

క. మానుగ బోరచి⁵ నుపశమ
 హీనుం జెలిచేసి మంత్రమెఱిగించుట య
 జ్ఞానము పతి గరదునకును⁶
 బానస మిచ్చినవిధంబు బద్దెన రేంద్రా. ౨౦

క. రోసి⁷ తనవలన డెందము
 గాసిల్లినవానిఁ జెట్టఁగావగవక⁸ తా
 నాసన్నవర్తిఁ జేయుట
 దోసము⁹ పతికండు నయవిదులు¹⁰ బద్దెనృపా. ౨౧

1 నీగినాటుగఱపందగు (క)

నీగిపోటుఁ గఱపందగు (చ)

2 బుట్టగ నెప్పుడు (గ) 3 తాన (చ)

బుద్ధిగ నెప్పుడు (చ)

బోటుగుణంబులు (ప)

4 (గ) ప్రతిలో నది దుష్టరాజపద్ధతిలో నున్నది

5 మానుగభూపతి యుపశమ (చ)

6 సతితునకును (చ).

జ్ఞానంబుది గరదునకును (ప)

7 నోసి (గ) (చ) 8 బట్టఁగావగవక (క) 9 మోసము (చ)

జెట్టఁగా వగవక (ప)

10 సిద్ధముగ బద్దెనృపా (చ)

క. స్థిరమతి నేకస్థితిజను¹
 పురుషుని నమ్మునట పెక్కుబుద్ధులమై నూ
 సర వెల్లి పొడలుచూపెడి
 నరుపొరువునఁబోక యేల నయతత్త్వనిధి.²

క. ఆపు లెఱింగిన నాపుల
 యాపు లెఱుంగుదురు, తత్తదాప్తశ్రవణ
 ప్రాప్తమగుచుండుఁ గావున
 నాప్తపరంపరను మంత్రమవియున్³ బతికిన్. ౨౩

5 అధికార పద్ధతి

క. తన కెన్నడుండియును⁴ ద
 క్కని భృత్యులఁ బెనుపమనుపఁగా జనదు⁵ప్రయో
 జనమునకుఁ దగిన వెలయి⁶
 చ్చునది న రేళ్వరుండు నన్నెచోడ నరేంద్రుడా. ౨౪

1 స్థిరమతియనఁగా భవిజను (చ)

2 నరుపొరుగేమిటికిఁ గీర్తివారాయణుండా. (చ) - ఈ ప్రతిలో 'నరుపొరు' వేమిటి' యను పాఠమునుఁ జూపఁబడియున్నది.
 నరుతెరువున నేలపోక (ప)

3 నాప్తపరంపరలమంత్ర మవనింబతికిన్. (క)

4 తనకెక్కడనుండియు (చ)

తనకెక్కటినుండియు (,,)

5 మనిపించెరుపఁగావలదు (చ) బెరుగమనుపఁగాఁజనదు (ప)

6 దగిన మేలిచ్చునది (చ). ఈపద్యము (గ) ప్రతిలో గన్నడదు.

క. సకల వ్యసనికేఁ జాటము

నకు ను నిష్ట నజ్జకు నొ

జ్జకఁబోటుకాని కథా

ధికార మిష్టజన దధిపతికి బద్దెన్నపా.

25

క. కీతి జనులకుఁ బరిజనులకు

సతతము పెగ్గడను² జూపఁ జనదు

పతి పెగ్గడయై పెగ్గడఁ

బ్రీతిహస్తునిఁ జేతువలయు బద్దెనరేంద్రా.

26

క. జనపతి తన ప్రజభారము

తనముఖమున నడిపికొనక తక్కినఁ బాలియున్

బెనుపిచ్చు వారితోడనె

చనువార ప్రజలో³ నరేంద్ర చతురాననుడా.

27

1. కర్ణాధిక మిచ్చుట చనదు నయగతిన్ బద్దెన్నపా. (క).

2. వ్రగ్గడ... బద్దెనరేంద్రా. (చ).

3. దిని చెడకు రతని యిల్లును (సామ్యము)

జనుకారును బ్రజనరేంద్ర చతురాననుడా. (చ) (శ)

తిని చెడకు రతని యిల్లును

జనుకారు... నరేంద్రచతురాననుడా (క)

6. నియోగ పద్ధతి.

క. తాను వయః బెద్దమనిచిన

మానిసిఁ బతి దగినయెడల మన్నింపమి¹ య

జ్ఞానము తన మనువు గజ

స్నానము పఠె నందు² కీర్తి నారాయణుఁడా.

28

క. మనువు కొఱయైన³ జీతము

దనియోగ నిచ్చునది యెంత దయగల్గిన నే

రనివాని నెఱతనమునకుఁ

జానువుట దుర్లభము నన్నెచోడ నరేంద్రా).

29

7. కార్యవిచార పద్ధతి.

క. ఇది దేశం బిది కాలం

బిది యాయం బిది వ్రయంబు⁴ నిదియనుహృత్సం

వశశక్తి⁵ యను విచారము

వక్షలమి మతి పతి కుదారవె రోచనుఁడా.

30

1. మానిసి వయః దగినయెడల మన్నింపమి (క)

2. స్నానంబగు మీద కీర్తి నారాయణుఁడా (X)

3. గొరయేని (X) గొఱయేని (చ) (న)

4. నిది శంకర నాకిదిశక్తి (X) (చ)

5. వక్షయంబు (న)

క. పరశక్తియు నిజశక్తియుఁ

బరికింపక దొడరుటెల్ల భంగమునకుఁ బ

ట్టొరులను తన్ను నెరుంగుట¹

పరజు జ్ఞానంబు పతికి² బదైనరేంద్రా.

31

క. పతి యిమ్మొకాని భృత్య

ప్రతికిఁ దనయిమ్ము చనదు వరుసని కార్య

స్థితి యిమ్మొకాని భూతల

పతికిం జనయిమ్ము చనదు బదైనరేంద్రా.

32

క. ఆద్యావస్థనె పరులన్⁴

భేద్యుల జేయునది తడవునేయుటయు నఖ

చ్చేద్యము మూదిరి కుతార

చ్చేక్ష్యంబగు నండు రాజసిద్ధాంతవిదుల్.

33

క. వక్రీలఁ⁵పతి యన్వోపా

యక్రియలం జక్కజేయునది⁶ దానను ని

ర్వక్రీంబు గామి⁷ తుది వహ

నక్రియ యుద్ధంబు కీర్తనారాజుబండా

34

1. బ, ట్టొరులందుఁ తన్ను నెఱుంగుట (క)

బట్టొరులం దన్ను నెఱుంగుట (చ)

2. దలక (క)

3. యిమ్ము (చ) యిమ్ము (X)

4. ఆద్యావస్థన పరులగు (X)

ఆద్యావస్థనె రిపులను (చ)

,, స్పృహకులు భేద్యులఁ జేయుచునది... పతి సిద్ధాంతవిదుల్ (స)

5. వక్రీని (చ)

6. యన్వోపాయ క్రియలనే చక్కజేయునగు, (X)

7. కాని తుద వహనక్రియ తథ్యంబు (చ).

క. సాధించగడచి కతులి

సాధించిన బలిమి¹వృధ, నిజక్షితిజనులన్

బాధించు కంటకులఁ బతి

శోధింపని²నాడు నన్నెచోడనరేంద్రా.

35

8. ఉ పా య వ న్ద తి.

ఉ. బారని యల్కఁజేసి బలవంతుడు పెళ్ళాని³ విగ్రహించినన్
దూరమువోవుటొండె, వివతుండయివానిన చొచ్చు⁴టొండెగా
కీరప మెల్లికోల్మదివిహీనత నేనుగఁగోడఁ బాపెనన్
బోరుట⁵; నీతిహక్కుమిది భూనుతరాజునోజభూభవా. 36

ఉ. చాలనికృష్ణతోడోడరి సఖ్యముసేయుట మాన⁷ నిద్దఱున్
దూలుదు రట్లుగాకథముతోడ⁸ విరోధము గన్ననుం⁹బురుల్
మూలునెకాన¹⁰ బుద్ధిగల మానిసికిన్ దనయెలిగాని చు
శ్రీలు నవన్జనేసి¹¹ వెలిసేయదగుం¹²జరపక్షభైరవా. 37

1. సాధించి కడిది... సాధించని (X)

2. బతికి (చ)

3. బరిశోధించనినాడు (చ)

4 కడవం బలవంతుడు (క) (X)

5. బానిసె కొల్పటొండె (X)

6. యేనుగుతోడ దోచుటం బోరగు (X)

“ లావునం బోరగు నెన్నుచందమడి బుద్ధియె రాజ... (క)

7. కోల్పికి మాన మిద్దఱున్ (క)

8. రట్లుగా కథముతోడి (క)

రట్లుగా కథముతోడ (వ)

9. గొన్నదా (X)

10. మూలుట గాని (క)

11. నవజమెన (X)

12. నవజమె యెడల సేయదగుం (వ)

క. అలుగుచుఁ జేరువఁగ నయ్యెడు

కొండవి విచారింప కత్తికొన యొరులకుఁ దా

నలుగుటయె తనకు నలిగిన

అలుకవిధంబుండు¹ దశదిశాభరణాంకా.

38

క. చనవున ధనమున మదమున

జనవతి తమ్ములఁ దదాప్తజనముల గడవన్²

మనియెడు³ గృహప్రధానుఁడు

తన సంతతిలతకు దానె దాత్రము జగతిన్.⁴

39

1. యొరులకుఁదో

నలుగుట తన కలుగుట యా

యలుకయని ధనము దశదిశాభరణాంకా. (చ)

2. తమ్ములను దాంపు జనులను గడవన్ (క)

తమ్ముల తదాప్త జనములు నడవన్ (x)

తమ్ములఁ దదాప్త జనముల నడఁగా (చ)

3. మనియెడు (క)

4. మనుమండెడి పృగ్గడకును

మాను మెలంగిన యలమవకును మాన్యుఁగ విదవన్ (చ)

9. రాష్ట్ర రాజ్య కృ

క. కూర్మకు బ్రజవిశుచు, నోడఁగ¹

నేరదు సామ్యునకుఁ గాన నృపతి ప్రజను² సా

ధారణ రూపంబున నయ

పారఁగడై యేలవలయు³ బద్దె నరేంద్రా⁴.

40

చ. నయమునఁగాని భూమిద్రవ నమ్మదు, నమ్మినఁగాని యర్థవం
చయమునుఁ దంత్రవృద్ధియును సాగదు, సాగినఁగాని శత్రులన్
బయికిని⁴ యోర్వరాదు, పశ్చిమ⁵ మదంగినఁగాని భూమి య
క్షయముగ నేలరాదనిరి కావ్యచతుర్ముఖ⁷ బద్దెభూపతి. 41

క. నమ్మి ప్రజనుకాఁగు, బాంకమి

నమ్మికకును మొదలుగాన⁶ నరపతి తన వ

లె-మైయి⁹ కప్పక లోకము

నమ్మింపఁగవలయుఁ గీర్తినారాయణుడా.

42

1. కూర్మకుడగ విశుచ నోడఁగ (క)

2. నృపతియుఁ బ్రజసా (క)

3. ధారణఁడై మొలవలయు (చ)

4. చాలదు, చాలినగాని (క) (గ)

5. బయిచని (గ)

6. విభువత్ (చ)

7. కావ్య చతుర్ముఖ (చ)

8. మొదలు గాఁగ (క)

సాక్షి గాఁగ (చ)

9. కాకిమైయి నడపుయ (చ)

క. తన్నుజగమెల్ల సమ్మంగ

మన్నదియే మనువ,¹ యిగి మగటిమి నెఱుకన్

మన్నింది జనులు² సమ్మంగ

మన్నది దాఁజటికి నీతిమతి బద్దెనరేంద్రా-³

43

క. రాజుల సతిక్రమింపంగ⁴

భూజనులకు భయము పాడి నొరయక యున్నన్⁵

రాజులు వెఱతురు గావున

రాజులకుం పాడి రాజరాజమనోజా.

44

చ. గనులు కృషివృషంప మరకప్పము⁶ సుంకము గోకులంబు నం

దనవనముల్ జలస్థల పథిస్థ⁷ వణిక్కియ దుర్గరక్షణం

బనంగలయిన్ని⁸ మూర్ఘముల నర్థమురోయక⁹ గేవలంబుగాఁ

వున పొలియించు రాజు సిరిబొందున రాజమనోజభూభుజా.

1. శౌచమాన (X)

2. యిన్నింటి యెరులు సమ్మంగ (X)

3. నిదియ, మతి బద్దెప్పసా (X) ఈనవ్యమా (చ) పృథివీలోలేదు, అర్థమూడు (త) పృథివీలోనిదని కవిగాఁ జూపించిన పాఠము.

క. తన్ను జగమెఱంగ సమ్మంగ

మన్నది శౌచమాన నీగి మగటిమి నెఱుకా

మన్నిటను నరులు సమ్మంగ

మన్నగవలెఁ బటికి నిదియ మతి బద్దెప్పసా.

4. సతిక్రమింపమి (X)

5. యుండన్ (X)

6. ఆరిగప్పమా (క) (X)

7. పథిస్థ (స)

8. యిన్ని (స)

9. మూర్ఘక (త)

క. పరికింప నీతిహార్దము

సరవతులకు నిదియ¹ జహుజనజ్యేషముగా

దొరకొనియెడు లాభంబులు

పరిహరణీయంబు లందు బడెనరేంద్రా.

46

చ. సవసిన వారిఁ బ్రస్తవమునన్ మృతిఁ బొందిన వారివారి, నా
హవముఖిరులన్, బనులముందుఁ బ్రకల్బుఁ, వేటులేని బాం
ధవుల, సయజ్జులన్² బుధుఁ దప్పని కావుల భక్తియుక్తులన్
ధువముగఁ బోవలేని స్మరతుల్ కువతుల్ పరపక్షభైరవా 47

10. అరాజక పద్ధతి

క. సతికంటె నజల వసుమతి ;

సతి సతిలేకున్నఁ జెడదు ; సత్యము⁴ ధాతీ

పతిలేనినాడు సత్య

స్మృతి వసుమతి కందు సన్నెచోడ నరేంద్రా.

48

1. తెల్ల (చ)

2. విశేషము (చ)

3. శక్తి (స)

4. తెదుట సత్యము (X)

తెదుట స్మృతి (చ)

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటమూరమహీపతి సూర్యరావు బహద్దరువారు
పితామహము మహారాజావారు, పరిషద్ధావస్థాపకాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి ఆస్పరావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఎ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిసాయండుగారు,
(కోశాధ్యక్షులు.)

„ పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావుసాయండుగారు.

„ కోశాధ్యక్షుల సహాయకాశ్రమిగారు

„ కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిసాయండుగారు, బి. ఎ.

„ వెంకట రామబ్రహ్మణ్యులుగారు.

„ విశుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఎ.

„ ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణకుమార్తారావుగారు, బి. ఎ., బి. ఎల్.

„ ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఎ., ఎల్. ఎల్. బి.

„ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఎ.

„ కేశవరపు కామరాజుగారు.

„ వేడుల శ్రీరామచంద్రకీర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (అసర్దు)

„ వెంకటరాజు సూర్యనారాయణకాశ్రమిగారు.

శ్రీసూర్యరాయాం ద్రనిఘంటువు.

చతుర్థసంపుటము.

శ్రీ పితాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁ బడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 960 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 960 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమ సంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నీది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 3౮.	{ వి రో థి. ఆశ్వయుజ-పౌర్ణమసు }	సంచిక ౪-౬.
--------------	-----------------------------------	------------

కాకినాడ

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టుగ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦ ౦.

1949-10.

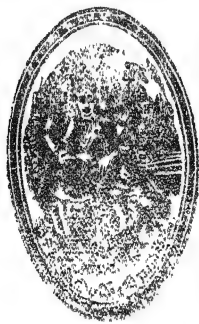
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొక సారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౮. { వి శో ధి. ఆశ్వయుజ-ఫాల్గునములు } సంచిక ౪-౬.

కాకినాడ

పరిషత్సభాధ్యక్షులయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1949-50.

② ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

విరోధి సంవత్సరము (1949-50)

విషయ సూచిక.

	సంచిక	పుటలు
(1) గ్రంథస్వీకారము	౧-౩	౩-౮
,,	౪-౬	౩-౮
(2) ఉదాహరణ పద్యములు	౧-౩	౩-౧౪
	౪-౬	౧౫-౪౨
(3) బద్దెస నీతిశాస్త్రముకావళి	౧-౩	౧-౧౬
	౪-౬	౧౭-౫౬
(4) ప్రగడపువారి కందములు	౪-౬	1 - 20
(5) విరోధిసంవత్సర ఆయవ్షయ పట్టిక	౪-౬	౧-౪

కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు

వీరు సుప్రసిద్ధ కవివరులు, కావ్యతీర్థ, స్మృతితీర్థ, అభినవాంధ్ర వాల్మీకి బిరుదాంకితులు, శతాధిక గ్రంథకర్తలు. హాలాస్య మాహా తిర్మయ, లలితోపాఖ్యానము, బ్రహ్మపురాణము, బ్రహ్మాండపురాణము, రామావతారతత్వము, కృష్ణావతారతత్వము మున్నగు సుద్గ్రంథముల నెన్నియో రచించి యాంధ్రభాషామతల్లి కలంకారములుగ గూర్చియున్నారు. కవిత్వమునందే గాక జ్యోతిశాస్త్రము, యోగ వేదాంతాది శాస్త్రముల వీరికి బ్రవేశము గలదు. ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు వీరికి కళాప్రపూర్ణ బిరుదము నొసంగి గౌరవించినది. వీరు ప్రథమమున గొంతకాలము అనకాపల్లిలోను, తరువాత కడపలో మునిసిపలు హైస్కూలునందును ప్రధానాంధ్రోపధ్యాయులుగ నుండి 1957 సంవత్సరమున విశ్రాంతి గైకొనిరి. వీరి పాండిత్య మపారము. వీరు ముక్తేశ్వర గ్రామమున జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్వార్షికోత్సవమున కధ్యక్షులుగ నుండిరి. సరళస్వభావులు. 'శాంత రస మొలుకు బ్రహ్మతేజము'తో విరాజిల్లు చుండెడివారు. వీ రాధునిక యాంధ్రవాఙ్మయ నిర్మాతలలో నొకరనినచో నతిశయోక్తి కాజాలదు. వీరు వికృతి సంవత్సర అఫికాషాశ బహుళ పంచమి స్థిర వారమున బ్రహ్మైక్యము నొందిరి. వీరి యాత్మకు బరమేశ్వరుడు శాంతి నొసంగు గాత.

శ్రీ యోగగోపాలాచార్యులు చెల్వకుఁ జిత్తమువల్లవింప భ
ద్రాయితము ర్తియై హరిహరంబగు రూపముదాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమశ్శివాయాయవి వలెఁడు భ క్తజనంబువైదిక
ధ్యాయితకిచ్చమెచ్చు పరతత్వముఁగొల్పెద నిష్ఠసిద్ధికిన్.

గ్రంథ స్వీకారము.

శ్రీకాంచీఖండము :— శివశ్రీ మల్లంపల్లి మల్లికార్జునారాధ్యు
ల పుత్రులును చిట్టిగూడూరు నారసింహసంస్కృతకళాశాలాధ్యాపకు
లునగు వీరేశ్వరశర్మగారిచే రచియింపఁబడిన యెనిమిదాశ్వాసముల పృ
బంధము. మూలము స్కాందపురాణాంతర్గతమగు కాంచీమాహాత్మ్య
ము. దీని నిదివఱలో బ్రాచీనకవియుగం దగ్గుపల్లి దుగ్గనయు, నధునా
తనులలో కొప్పవరపు సుబ్బరాయకవియు సాంధ్రీకరించిరి. శ్రీవీరేశ్వర
కవి మూలగ్రంథానుసారముగ రచింపక నందలి కథలకు నవ్యత నాపా
దింప యిత్తించినటులఁ బీఠికయందుఁ దెలుపఁబడినది. దారుకావనవి
హారము, దక్షయజ్ఞము, పార్వతీపరిణయము మున్నగు కథలతోగూడి
ప్రాచీనకవుల దాపించు ప్రాథకవిత్వభోరణి నీగ్రంథము రచింపఁబడి
నది. శ్లేషముమీకానుప్రాసములనిన గవికీర్తము. సాధీయస్సనిదగ్గి...
అనిదంపూర్వనచఃప్రభావము, మధ్యేమాభివంద్యాంసుర లు మొద
లగు ప్రాథకవిప్రయోగములుగలవు. ఒక్కొక్కచో పీఠికవిత్వము
సుగ్రాహ్యమైయుండును. ఒక్కొక్కచో దీర్ఘసమాస కఠినపదోప
శోభితము.

కా. సంధ్యారంభకఠోర వశ్చిమేదిశాఖాగ్రహహళాలసం
జంధ్యుగోగ్రకృపాణరేఖలయి కన్పట్టెన్ శిరశ్చంద్రికల్
వింధ్యప్రాంశుఫణింద్ర భీషణఘనావిరూఢతహాలాశ్చటా
వంధ్యప్రకృతిమై తమశూక్తిగవిసె స్వారిస్తహఃఘోరమై.

ఈగ్రంథము కవిసార్వభౌములగు శ్రీ చెళ్లపిళ్లవారిచే బ్రశంస
పఁచినది.

మ. సభరమ్మల భవనంగతుల్ శివనమిశ్చబార్థముల్లాడ దే
ప భవత్పాదమునందనితుము యవప్రాణముగా మోహమో
యభవా! నీకు నిరంకుశోష్ణదమనోవ్యాపారమత్రేభముల్
కుభవస్తార్థమువీని గైకొనుచుమెచ్చుంజూపు వర్వేశ్వరా.

గీ. చెరిగి మీపాదపద్మముల్
తేటగీతులు చిత్రబ్రత్యప్తినిడచి.
ఇట్టివాని యుండలి భ్వని
పీఠియందు గవి

కం. కేవలముక యనునాదమె
నావలది తెనుంగుకేత నానర్పివలె

గావించెద మొకలికపుల గమనమరయుచున్.

యని ప్లాసిడి గ్రంథరచనాపద్ధతిని వివరింపుచున్నది.
సంస్కృతాంధ్రభాషావైద్యువ్యముచే నలరారు నీగ్రంథము నామూ
లాగ్రముగ జదివి భాషాశోబిడులానందింతురు గాక.

(2) శ్రీశంకరారాధ్య చరిత్రము. ఇదియు బైగ్రంథరచయిత
లగు వీరేశ్వరశర్మగారిచేతనే రచింపఁబడినది. ఇతివృత్తచూఢునికము.
పెక్కుధర్మకార్యములొనర్చి శివభక్తిబోధక గ్రంథముల ముద్రింపించి,
వట్కాలశివపూజయొనర్చుచు నేకశిలానగరమున దమపేర సత్ర
మును నెలకొల్పి కృతకృత్తులగు శ్రీ ముదిగొండ శంకరారాధ్యుల
వారి జీవితచరిత్ర మిందభివర్ణింపఁబడినది. ప్లాస్తావికముగ నోరుగంటి
యందలి ప్లాచీనశిల్పవైభవము వర్ణితము. కవిత శాంచీఖండము
నందువలెగాక సులభమై తేటతెల్లముగనున్నది.

మచ్చునకై రెండు పద్యములు.

శా. దీపముండగ జక్కదిద్దికొనుమీ దేహముగేహము నీ
వాపైనిన్ దురపిల్లుటల్ వృధలు నిర్మాతాబుసీతుకీజుల్
'పావీశవతిశాశ్వతం నసుకృతీ వర్ధప్రపుణ్యైర్నభా'
దీపాకార' యటన్నఁబ్రానుచుల బుద్ధిన్నిల్పిసేయందగున్.

శా. ఆకాశవిమలం అక్షయం బలం ననాభాతుల్ విభిన్నాశ్రతుల్
లోకల్ భిన్నచతుల్ జగన్మిత్రధురాలోలుల్ స్వతుంవ్యక్తులున్
గాత్రేమున్నది యెంచిచూడ విశ్రుతాకాశమునన్ శేషమే
తాకాశధుండో లోకభాంధవుడో విభాజిల్లుగా కొల్లెడన్.

పైరెండు గ్రంథములును వరంగల్ విశ్వేశ్వరదేవాలయ ధర్మ
కర్తలును బహుధర్మకార్యధురీణులునగు శ్రీ ఆకారపు నరసింగ
గుప్తగారి యాదార్యముచే ముద్రాబద్ధములు గాంచినవి.

(కీ) శ్రీ నరసింహవిలాసము (చెంచులక్ష్మి) — ఆభినవగౌరవ
విరుదాంకితులును గుత్తి వాస్తవ్యులునగు శ్రీ గార్లడిన్న సుబ్బరాయ
కవిచే రచింపబడినది. శరుదాచలనాటకమును ప్రాచీనముగాన
మున జత్రీకముగ గాథయే యిందుగొలది మార్పులతో బ్రబంధ
రూపము నందినది. గ్రంథగ్రంథ లిపివఱచి అనమాయామహిమ,
రామసుమారాధ్యక్షమును నాటకములను ఉత్తరమరిశ్చంద్రీయ
మును ద్విపదకావ్యమును రచించియున్నారు. ఆద్విపదకావ్యరచన
ముననే ఆభినవగౌరవ విరుదాంకితులైరి. వీరి కవిత్వము ప్రాచీనమార్గ
ముననుసరించు బ్రహ్మధవర్ణజాడలతోగూడి సులభశైలి నలరారు
చున్నది. ముద్రానకొక పద్యము.

చ. పదపదియావడంతి ముఖపరిగరుహంబు విశాసభావమై
పొడలగంగమ్ముగల్గలకుఁ బూర్ణజనోహరభావభర్తృమనన్
గమరగ డె దమయె నధికమున్ గోరి లొడువైని నొం
దొదవగ నూత్నవర్ణసుమోపమచారువిలాసము కయై.

శ్రీ శేషాద్రిశక్తి గారవిగటుల నిండలి యశస్వత్రము బరమ
పావనమై భగవల్లీలావర్ణనవిరాజిత బగుటచే బ్రకంఠార్థము. గ్రంథ
కర్తలును ధన్యులు. వెల రు 1-0-0 మాత్రమే.

6. వైద్యనిఘంటువు

యోగవర్ణన విషయము

7. ధనుర్విద్యావిలాసము

8. ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి.

మదరాసు దొరతనమువారు 1948 సంవత్సరము మే నెలలో శాస్త్రగ్రంథముల గొన్నిటిని బ్రకటింప నిశ్చయించి యందుల కొక సంఘము నేర్పఱచియున్నారు. ఆసంఘము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారమునందును తాళపత్రముల పరస్పరీక్షణములు లైబ్రరీయందును గల కొన్ని గ్రంథముల బ్రకటింప నిర్ణయమొనర్చినది. వారి నిర్ణయముసారము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారము నందలి వైద్యముద్రిత గ్రంథముల బ్రకటించియున్నారు. వీనిలో మొదటి రెండును వైద్యగ్రంథములు గ్రంథకర్తలపేర్లు తెలియవచ్చుటలేదు. ముక్త్యాల గ్రామమున నార్జరసాయనశాలయందలి సుప్రసిద్ధ వైద్యులగు శ్రీ వేటూరి శంకరశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపబడినవి. వైద్యపారిభాషిక పదములనుగూర్చి శ్లోకరూపమగు నిఘంటువులు వెక్కులుగలవు.

కాని యాంధ్రమున వాని పర్యాయపదములను దెలుపు గ్రంథములంతగాలేవు నిఘంటువుల సరియగు పర్యాయపదములులేక నొకవిధమగు మూలిక వృక్షవిశేషము మొదలగు నర్థము లిఁకఁబడుట యందఱకు దెలిసినవిషయము. ఇటీవల వృక్షశాస్త్రజ్ఞుల సహాయమున వృక్షశాస్త్రపర్యాయపదములను దెలిసికొనుచున్నారు. ఆంధ్రదేశమున బ్రచారములోనున్న తేట తెనుగు పర్యాయపదముల నీ నిఘంటువు దెలుపుచున్నది. అందువలననిది వైద్యులకేగాక యితరులకుగూడ నుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. ప్రచారముననున్న యితర నిఘంటువుల సహాయమున దీని బరిష్కరించితిమని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు.

నెల రు 2-12-0.

నామధయోగములు - ఇట్టి గ్రంథము లాంధ్రలోకమున నెక్కువగా గలవు. నాటిలోని ముఖ్యులుగా నామధములను చేశీయవైద్యులు వాడుచున్నారు. ఇదియు శ్రీశంకరశాస్త్రిగారిచే బరిష్కృతము. వారు వీరిగ్రంథము దెలిపివరితిని వైద్యులుగాని సామాన్యజనులుగాని వానిని వాడుట మంచిదికాదు. తగిలినదిని వాని గుణావగుణములను విమర్శించి గైకొనవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున నాయాయోగము లకు మూలశ్లోకము లీయబడియున్నవి. తెనుగు వివరణము వ్యావహారిక భాషలోనున్నది. వెల రు 8-12-0.

యోగదర్శన విషయము - ఇది యనమగ్రము - ప్రథమస్కంధమును, ద్వితీయస్కంధమున మొదటి శ్లోకములును లోపించినవి. చతుర్థస్కంధ మనంపూర్ణము. మూడవస్కంధము విమర్శస్కంధమనియు, నాల్గవది విభూతిస్కంధమనియు దెలియుచున్నది. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. దొరికిన గ్రంథభాగము శ్రీవేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారిచే బరిష్కరింపబడినది. భాషవ్యావహారికము - రెండుస్కంధములగు విషయములను సంగ్రహముగ బీతికయందు బరిష్కర్తలు దెలిపియున్నారు. ప్రకటింపబడిన భాగము స్వల్పముగుటచేతను, మాతృప్రాణులుగు నిర్వచనముచేతను గ్రంథోపయోగము విమర్శనీయము. వెల రు 1-2-0.

ధనుర్విద్యావిలాసము - ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన రాజులందఱును ధనుర్విద్యను బోషించియుండిరి. ధనుర్విద్యనుగూర్చిన సంస్కృతగ్రంథములు పెక్కులుగలవు. అగ్నిపురాణము, ఆభిషేకార్థచింతామణి, శివతత్వరత్నాకరము మొదలగు గ్రంథముల గొన్నిభాగములు యుద్ధతంత్ర వివరణముతోఁగూడియున్నవి. ఆంధ్రమున నీగ్రంథముగాక పాకలపాటి రాజగోపాలరాజు ప్రణీతమగు ధనుశ్శాస్త్రము గలదు. ఈగ్రంథము మైత్రేయగోత్రుఁడు సృసింహగురుశ్రుతుఁడు నైన కృష్ణకూచార్యునిచే రచింపబడినది. గ్రంథకర్త శకుంతలాపరిణామమును పద్మప్రబంధమునుగూడ రచించియున్నాఁడు. ధనుర్విద్యా

విలాసగ్రంథ రచనాప్రేరకులగు శ్రీ తిరునతిరాణపురుషుని కాలము క్రీ. శ. 1775 ప్రాంతముని నిర్ణయించబడినది. ధన్వద్విద్యను గూర్చిన పెక్కు విషయములు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే విపులముగ పీఠికయందు వివరింపబడినవి. కృతిప్రేరకులగు పద్మరాణి కవంతీయుల చరిత్రమును గలదు. ఇది మూడాశ్వాసముల పద్యగ్రంథము. ధనుర్విద్యాకాలము మొదలు దివ్యప్రభుత్వతంత్రప్రయోగమువరకు గల విషయములు వివరింపబడినవి. శ్రీ తునిరాజుగారు బ్రకటించిన ధనుర్విద్యావిలాస మింతటికంటె విపులమైనదని శ్రీ శాస్త్రిగారు న్యాయమునారు. అదియు గొన్ని భాండాగారములందు దక్క లభించుటలేదు. ఈగ్రంథముతో దానినిగూడ గ్రంథరాసు పాద్యలిఖితగ్రంథాలయమువారు బ్రకటించినచో కాగుగనుక ను. నేటియంత్రతంత్రమున ధనుర్విద్యకు బ్రసక్తిలేకు నును బ్రాచీనుల ధనుర్విద్యాకౌశలము, శ్రద్ధయు నిట్టి గ్రంథముపలన మనకు వివరింపగును. పేలరు 4-14-0.

ఖడ్గలక్షణశిరోమణి— ఇదియు ప్రాచ్య గ్రంథమువంటిదే. ప్రాచ్య లిఖితభాండాగారమున అంధ్రశాఖాస్మృతులగు శ్రీనివాసాచార్యుల పెంకటరావుగారిచే బ్రకటింపబడినది. గ్రంథకర్త నవంత్పు - కులశత్రుములు తెలియవు. తంజావూరు రాజురఘునాథరాజులు, విజయరఘునాథరాజుల యజ్ఞచే నీగ్రంథమును రచించితిని గ్రంథకర్త తెలిపికొనియుండుటచే బదునెనిమిదవ శతాబ్దము చివరినాడు. గ్రంథమునకుగల యాంధ్రాంగ్ల పీఠికలయందు దక్షిణదేశనాజ్ఞయమును గూర్చియు, గ్రంథమునుగూర్చియు పెక్కు విషయములుగలవు. ద్వాత్రింశాక్షరములలో మాఖ్యమగునది ఖడ్గముగావున నద్దాని గుణగుణంబుల వివరింతునని కవి చెలిపియున్నాడు. పారశీకాదియన్య భాషాపదములు పెక్కులు గ్రంథమునగలవు. మఱరాసు దొరతనము వారును ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథభాండాగారాధికారులును మిగిలిన గ్రంథముల బ్రకటించి యాంధ్రలోకమున కుపకార మొనర్తురుగాక యీయాశించుచున్నాము.

ఉ. మండలనాథు నాజ్ఞకు సమస్త జనంబులు నోడి పాడిమై
నుండక మేరదప్పి బలియుండబలుకొ మననీక పెద్ద మీ
న్తోడిక మీనుమింగుక్రియఁ గ్రొవ్వునఁ జంపుచునుండేనేని² య
మ్మండల మేలనిల్చు³ మతిమంతులకుకొ బరపక్షభైరవా. ౮౯

క. మండలము చెడినఁ బతిచెడు
మండలమును బతియుఁ జెడ్డ మాత్రమెచెడు⁴ న
మ్మండలముఁ బతియుఁ గావడి
కుండలక్రియ నుండవలయుఁ గొమగుర⁵ భీమా. ౯౦

క. నాయకవిరహితమును బహు
నాయకముఖ్యమును⁶ బాలనాయకమును, స్త్రీ
నాయకమైనను చెడు⁷ నర
నాయకు రాజ్యంబు కీర్తినారాయణుడా. ౯౧

1. ద్రావు (కి) (గ) (స)
2. జంపుచు నుండిలేని (గ) (స)
జంపుచునుండ ప్రవేశ (క)
3. యుండు (గ) (స)
మేలియుండ (క)
4. మండలముకొ పతియుచెడిన మాత్రమునచెడున్. (గ)
5. గొమరెభీమా (గ). ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.
6. ముఖ్యంబు (గ) (క)
7. స్త్రీ, నాయకమైచెడుపిరి నర, నాయకులకునండ్రు. (చ)

॥ సేవకపద్ధతి

క. సరపతుల లక్ష్మి విద్యా

పరిణయ¹ చతురులకు వీరభటులకు సేవా

పరులకుఁ దక్కఁగఁ దక్కె

వ్వరికి² సగోచర ముదారవై రోచనుఁ డా.

౫౨

ఉ. అచ్చుగనాప్తుఁడయ్యుశుచియయ్యు³ మహాహితుఁడయ్యుఁబంచినన్

జెచ్చెరఁ గ్రచ్చుకాఁగ⁴ పనిసేయఁగనోపియు విద్యగల్గియున్

మెచ్చగ నర్థమిచ్చియును మిక్కిలిబీరము గల్గియున్ భటుం

డిచ్చ యెఱుంగఁడేని పతి కేవ⁵ యగున్ బరపక్షభైరవా. ౫౩

క. పతికలిగి తానె పాలియును⁶

బతి నలిగించుటయు⁷ దానె భంగమునొందున్

బతి హితమె⁸ కాని భటునకు

బతితో నాగ్రహము చనదు బద్దెన రేంద్రా.

౫౪

1. లక్ష్మి విద్యాపరిణతి, (చ)

2. సేవా పరిణతులకుఁ బొత్తయఁగఁ బరుల కగోచరము (క)

ఈ పద్యము (గ) (ప) ప్రతుల లేదు.

3. సఖుడయ్య (గ)

4. గ్రచ్చుగాకి (గ) గ్రచ్చెగాక (క)

5. కేవలమగున్ (గ) కేటికగున్ (క)

6. పాలియున్ (క)

7. నలిగించియును (చ)

8. మతమె (చ) ఇది (గ) ప్రతిలో లేదు.

క. సృపచార నిరీక్షణమును

సృపచాసీసంగమంబు సృపనయవిద్యా
నిపుణు లొడంబడ రెన్నడు
నపమశములు¹ గాన దశదిశాభరణాంకా.

౧౧౧

క. సరపతి ప్రస్తానమునఁ దన

పరిభవమునఁదక్క నొండు పట్టు²ల నెల్ల
బురుషులకు నాత్మరక్షా
కరణము సైరణయటండు³ ఘననీతివిదుల్.

౧౧౨

చ. విడువక కొల్వఁగాఁదగు వివేకిని యట్టి³ నరేశ్వరుండు చొ
ప్పడఁ దగఁడేని⁴ మల్లకునిఁ బాయక కొల్వఁదగున్ వివేకి నాఁ
బడఁడఁట తాను మల్లకుని⁵ భంగియులేదట యిట్లు రెంటికిన్
నడిమి నరేంద్రుకొల్వఁగహనంబు⁶ బృహస్పతియంతవానికిన్ ౧౧౩

1. ... సవ్యములె (X)

సపథ్యములు (క)

2. రమణీయమండ్రు - కార్య విధిజ్ఞుల్ (X) పట్లనునేనా, పరునకు..... కరణీయ
మండ్రు కార్యవిధిజ్ఞుల్ (చ)

నొండుపట్లను నేనా

పరులకు నిజాత్మరక్షా

పరతయ రమణీయమండ్రు బద్ధినరేంద్రు. (చ)

కరణమ రమణీయమండ్రుగద బద్ధెన్నపా. (ప)

3. వివేకి వివేకి నరేశ్వరుండు (క)

4. చొప్పడరగునేది (ప)

చొప్పడం దగునేని (X)

5. బడెడియట్టి మల్లకపు భంగియు (X)

6. గ్రహణంబు (క). ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలో లేదు.

12 దుష్ట సేవకపద్ధతి

- ఉ. జీతము లూఁదికొందు పతిచిత్తము గూడఁగబోరు పోవులన్¹
 భూతలనాధునిక్ విడచిపోదురు పోవక యుండి రేనియున్
 వేతురు² విగ్రహవ్యసనవృత్తి భయస్థులుగారు గాన ను
 ఘాతమనస్కులై మనుమగల్ ప్రతిపక్షులుగాక భృత్యులే గల
- ఉ. చెందియుపాయ³ మెవ్వరికిఁ జేయఁగనోపని దుష్టవర్గమున్
 బొందఁగ నేమి నేర్పగుట భూమిపు లిద్దము⁴ లిట్లెఱింగియున్
 మందవిచారులై నిమిషమాత్ర న⁵ పాయముచేయు దోషులన్
 బొందఁగ నిచ్చుటెవ్వరికి బుద్ధియె రాజమనోజభూభూహ. గో
- క. ఉఱువాని కొల్వకుండియు⁶
 నుఱువని తా నాశ్రయించి యుండియుఁ బతిఁ బ
 ల్మఱుఁ బఱుతు రేని వారల
 కొఱగామికి⁷ మేరయెద్ది కొమరురభీమా.

౬౦

-
1. పతిచిత్తముఁ గూడరు తారు స్వేచ్ఛులై (ప)
 ,, వారు ,, (స)
 పతిచిత్తముఁ గూడరు దారు గ్రచ్చులై (గ)
2. భూతలనాధు వీడొదలి పోవఁగఁ జూతురు పోవకుండినన్ రేతురు (స)
 ,, వీడులి ,, ,, వేతురు (స)
 భూతలనాధునిన్ దొగ ... ఁడుగబోదురు పోవరేనియున్ వైతురు (గ)
 ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.
3. యపాయమెవ్వరికి నేయఁగనోపెడి భృత్యవర్గముల్ (ప)
 యపాయ మెవ్వరికిఁ జేయఁగనోపదు భృత్యవర్గమున్ (గ)
4. పొందగ నియ్యకుండుటది భూమిప్రసిద్ధమె యిట్లెఱింగియున్ (గ)
 భూమిప్రసిద్ధము (ప)
5. నిమిషమాత్ర మపాయము (గ). ఇనియు (చ) ప్రతిలోఁ గన్పడదు.
6. ... రదని కొల్వకున్నది (గ)
 ఉఱురేని కొల్వకుండిన (ప)
7. యుండెడు పతి బల్మఱు రేతురు యభృత్యుల కొఱగామికి (ప)

క. భేదమున శత్రుజననం

వాద మచుషించెనేని వధ్యుండు శిర

శ్చేదము సేసిన¹ వృత్తి

చ్చేదంబున కర్హుడొండు సేవకు నార్యుల్

౬౦

13 దుష్టరాజపద్ధతి

కోప ప్రసాద గుణములలోఁ

గోపము² చూపుచుఁ బ్రసాదగుణ మెయ్యడలం

జూపని నరపతి³ గొల్చిన

పాపమునకు మేర యెద్ది బద్దెనరేంద్రా.

౬౧

ఉ. జీవితమొందు, మున్నడవఁ జేసినవృత్తి క్రమక్రమంబునం

భోవఁగఁ జూచుఁ దేజమునఁ బుట్టిన⁴ లాభముదప్పుసేయు న

ద్భావము బొంతుగాఁదలఁచు⁵ బాయక నేరమ రోయుఁగావునన్

సేవకులన్ విరక్త నృపసేవ విపజ్జలరాశి ముంపదే.

౬౩

1. శత్రుజనసంపాదన మొనరించలేని వధ్యుడు రాసిచ్చేదముసేసియు (X)

నేని వలన గరాసిచ్చేదము (ప). ఇది (X) ప్రతిలో సంక్లిష్టపద్ధతియందుఁ గలదు.

2. కోప ప్రసాదములలోఁ గోప మెచూపుచు (క) (స)

,, గోపము చూపుచు (చ)

3. నృపతిం (చ)

4. బుట్టెడు లాభముదప్పు జేయు (చ) (స)

5. బొంతుగా వగచు (క) (X) (స)

- క. గడుసరి లోభుల కియ్యని
నుడువుల విస్తరిము విని జనుల్ మతిచెడి చే
డ్వడియుండు టొండుపట్టుల¹
కుడుపునకును విఘ్నముండు బద్దెనరేంద్రా² ౬౪
- క. నరనాథు కరుణభృత్యులు
సిరివలన నెఱింగికొనక³ సిరివెలిగాఁ గ
ర్ణరసాయనములు వల్కెడు
ధరణీపతి కొల్కు⁴ విడువఁ దగినది కాదే. ౬౫
- క. పెనులేనివాడు నవసిన⁵
జనులం గలయట్టివేళ జనపతిబ్రోవ
నమ్రచూడ్కి⁶ యిని పతికిని
బనిసేయఁగ భటుండు బేల బద్దెనరేంద్రా⁷, ౬౬
- క. పనివినినఁ గొలువ వలయును
పని వినఁడే దనకుఁదానె పనివినవలయు⁸
పని వినని నృపతిగొలిచిన
బని చెడు మనుజాధముండు బద్దెనరేంద్రా⁹. ౬౭

1. మతిచెడి యుండెడి పట్లన్ (గ) 2. కొమరెరభిమా (గ) 3. భృత్యుల సరివలన న
తెలియుగాన (గ) 4. ధరణీతలనాథువిడువఁ దగినది కాదే (గ) 5. తన లేమినాడు
నరసిన (ప) 6. మనుచుండి (ప)

7. ఈ పద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు. (గ) ప్రతిలోని పాఠము.

... కూర్మికన్నుల

ధనహీనుండైననాడు తడవఱకడకన్

మనుచుండి యిని పతికిని

పనిసేయు భటుండుబేల బద్దెనరేంద్రా

8. దన్నుఁదానె పనిచిన వలయు⁸

పనివినియు వినని నరపతి

పనిచేయు భటుండుబేల బద్దెనరేంద్రా. (ప)

పనిదెలుపక వినవలయును

బనిదెలిపిన యంతనైనఁ బాటింపఁ జనుకా (ప)

9. మహి బద్దెనృపా (చ)

క. దొరవడయ¹ పలయు నొండెను

సిరివడయఁగవలయు నృపతిచే భృత్యునకున్

దొరతనము సిరియు² వెలిగా

నరపతి తన యెఱుకముద్దె³ నయత త్వనిధి.

౬౮

చ. అతిహితవృత్తినై హిక నుభూరము గొల్పెద రెల్ల వారు భూ

పతుల పరత్రకేఫలము భక్తిపురస్కర మిష్టమైన దై

వతమునుగొల్చినన్⁴ మఱుభవంబునఁ బుట్టమి సంభవించు నా

శ్రితజనసేవకల్పకుజసేవయ⁵ నన్నన గంధవారణ.

౬౯

క. కెలనము సేసియు నవసియుఁ

గొలిచిన ఋణమెట్లయ్యాని కువలయపతియ⁶

కొలువేల యుత్తరోత్తర

ఫలసారమె రాజసేవ బద్దెన రేంద్రదా.

౭౦

1. దొరతనము (చ)

ధరవడయ (గ)

2. దొరయును సిరియును (చ) (స)

ధరయును సిరియును (గ)

3. తల యెఱుక (చ) (గ), నరపతులను గొల్పుటేల (ప) (స)

4. భజించినన్ (గ)

5. నాశ్రితజనకల్పసేవ కుజసేవయ (గ)

6. గొలిచినఁ గొదవట్లయేనిఁ కువలయపతిదా (చ)

కొలిచినఁ గొలువయ్యలేని కువలయ పతులకా (ప)

నవసినఁ గొలిచిన కొదవట్లయ్యాని కువలయపతులకా గొలువేటి (స)

క. నేరము చేసియు¹ నలుగక²

నేరకయుండెడు విరక్త నృపతింగడవన్
 దూరసులు గాకుండెడు
 వారలు దుర్ముతులు దూరవై రోచనుడా.

20

క. అనవస్థితుఁ³ డవిచారుం

డను నభూపతికి నాప్తుడై కట్టనుగై⁴
 మనఁ బ్రేతవిభుని ప్రజ గా
 ననుచరుఁ డట పోవు దశదిశాభరణాంకా.

21

క. ఆశ్రయణీయుండగు పతి

యాశ్రయ మాశ్రయము గాక యార్జ్యులకు నయో
 గ్యాశ్రయమది యాశ్రయమె⁵ ని
 రాశ్రయ మెట్లట్లు దశదిశాభరణాంకా.

23

1. గలిగిన (గ)

2. వేరమి దొడరిన దిద్దఁగ నేరకయుండెడి (చ)
 ,, నలుగఁగ ,, విరక్త

3. అనవస్థిరు (గ) నృపతుల కొలువులో (స)

4. డనదగుభూపతికి నాప్తుడవు వా
 డనుగై మను నోలిక ... ప్రజగా
 కను చరుడైటవోవు ... (గ)
 మననూతి యిటతి ప్రజగానను చరుడట (స)

5. యాశ్రయ మాశ్రయము జనుల కశ్రమముని
 యోగాశ్రయము దలంచిమాడ (క)

14 దానశీలతాపద్ధతి

ఉ. దానగుణంబ యెన్నఁగఁ బ్రధానగుణంబది మున్నుగల్గినఁ
గాని విశేషమై² పురుషకారమునిల్వదు లోభినాఁగఁ జ
న్నేని³యశంబు సత్త్వము సహిష్ణుతయు⁴ విభవంబు విద్యయు⁵
మానము బీరము⁶ వృథయ మానిసికిం బరపక్ష భైరవా. 28

ఉ. యగుటేలఁ జొప్పడును⁴ జేసులు సర్థములీయజొచ్చినఁ
బాయుడు⁶వెండి లచ్చికి నుపాయము గల్గునొలేదొయంచభి
ప్రాయము పుట్ట లోభి గుణభావముఁ జేకొననేని వాని శ్రీ
వాయునకాఁగ నమ్మునది భావన నన్నన గంధవారణా. 29

ఉ. ఎత్తిన కాల కాని⁷ సిరికెన్నఁడు నిల్చిన కాల నిల్వఁగాఁ
జిత్తములేదు కాన సిరిచెందిననాడ పరోపకారముల్
హత్తి కడంగి సేయుఁడెడరైనఁ బదంపడి వేడుకొందమన్
చిత్తమెకాని యిత్తమనుచి త్తము పుట్టు నె యెట్టివారికి⁸. 30

1. యెందును (గ) (ప)
2. విశేషమై (చ)
3. మన్నేని (గ) (ప)
4. దనువు మన్ననయు⁴ వృథ బద్ధిభూపతీ (చ)
5. శ్రీయగుఁ డెల్లఁ జొప్పడఁగఁ జేసులు (క)
6. పాయఁడు (క) ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతుల గన్పడదు.
7. కాలెకాని (గ)
8. ఇది (చ) ప్రతిలో లేదు.

15 తోకనీతిపద్ధతి

క. బలిమికిఁ బాడి తపంబున

కలుగమి సిరికోర్పు విద్యకభిమానము వా
కల్పలమునకు¹ బొంతు వోరయమి
కులమున కాచార మొప్పుఁ గొమరురభీమా.

22

క. కల మాచారముఁ దెలుపును²

గలిమి శరీరంబెఁతెలుపుఁ గల పద్యగతుల్
పలుకుల నెఁతెలుపుఁ " గోరిక

కొలఁదులఁ గూడుములు తెలుపుఁ గొమరురభీమా.

23

క. హీనునకుం బలిమి పరా

ధీనునకునుఖంబు దుర్మతికి శిశుజయ మ

జ్ఞానికిఁ బరత్రో³ నలిగెడు

వానికి⁴ పైరణ యగుంభవము బద్ధిన్మహా.

24

1. వాక్ఫలమునకు (గ)

2. చెప్పవ (చ)

3. గలిమి శరీరంబెఁచెప్పఁ గల విద్యలు దా

బలుకుబడిచెప్పఁ గూరిమి

కొలఁదులు కూర్చుండెఁచెప్పఁ గొమరురభీమా (చ)

గలవిద్యలు తాఁబలుకుల నెఁచుపుఁ గూరిమి కొలఁదులు చెయ్యుల నెఁచుపు (ప)

4. సుచరిత్ర (గ)

బరమను (చ)

5. యలిగిన (క)

కొలిచినవానికి (గ) (చ)

ఉ. చేతులు వత్సరూపముగఁ జేకొని¹ చేపి యభీష్టనస్ససం
 ఘాతములెప్పుడుగ్ గురియు కామదుఃఖత్విగుణప్రసిద్ధి² ధా
 త్రీతలధేనువుండఁ దమదీప్తిమి³ నన్యులనాశ్రయించి తృ
 ష్ణాతురులైనఁ జొప్పఁడు నెయ్యర్థము రాజమనోజఘాభుజా. ౮౦

క. దొరిలేనివాని విద్యయు
 దరిఁగు మహిమయును మూఁఖ్యతవయును బాడిం
 బొరయని నరపతి రాజ్యము⁴
 పరికింప నిరర్థకంబు బద్దె నరేంద్రుడా. ౮౧

క. జూదము సహగృహవాసము
 వాదము కరిసనము పొత్తు వడ్డికిఁ దొడరక⁵
 గాదిది తమలో⁶ విరసో
 త్పాదన కారణము లగుట బద్దె నరేంద్రుడా. ౮౨

క. తలకెడవై యందఱుఁ జ
 ట్టలు⁷ దోతురు లక్ష్మీపాండుటయుఁ బాయునుదోఁ
 బలుకరు గావున లక్ష్మీ
 లలనయ చుట్టంబు మనుజులకు బద్దెనృపా. ౮౩

1. వత్సరూపమున చేకొని (గ)
- వత్సరూపమునఁ జేకొనఁజేసి (చ)
2. శుభప్రసిద్ధి (చ)
3. దగతీప్తిమి కన్యుల (చ)
4. బొరయని రాజ్యము మిగులకొ (చ)
5. వడ్డియు దొడరక గా దమలోనను (చ)
- గాదు తమలోన (గ)
6. తలవెండ్రుకలందఱు చుట్టలు (గ). (చ) (ప)
7. దోచుటయు (చ)

క. చేరఁబడి చెలులు చుట్టలుఁ

గోరి యభీష్టంబు పంచి కుడువనిసిరి ని

స్నారము నిరర్థకంబు వి

చారింప నపారవిభవసంపన్నులకుఁ

౮౪

క. ఎందును గార్యవిచారము

డెందము గలవాఁడె తీర్పు డెప్పరమైనఁ

బొందించు నతఁడు గావునఁ²

బందకు మతిపుట్ట దండ్రు బద్దెన కేంద్రా.

౮౫

క. ఎంత మతిమంతులకు ధృతి

మంతుల కింతుల కటాక్షమార్గణవర్గం

బంతకరణము దూరని

యంతకై ధైర్యంబు దశదిశాభరణాంకా.

౮౬

క. కర ముచితజ్ఞులు జాగులు

నారు లొరిమెకు నెల్ల వారి యుచితజ్ఞతయుఁ

బురులొప్పదమ్ముఁ³ దొడరిన

నరిది యనుష్ఠింపఁ దశదిశాభరణాంకా.

౮౭

1. ఇది (చ) ప్రతిలోలేదు. (గ) ప్రతిలో దానపద్ధతియందు గలదు

2. డెందము గలఁగదు గావున (చ) (ప) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలోలేదు.

3. ఈపద్యము (చ) ప్రతిలోలేదు.

4. కర ముచితజ్ఞులచేగమి లూరులొరిమెకుఁ దమ్ముఁదామె. (ప)

ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతుల లేదు.

- క. స్నేహలతలు సద్గుణసం
దోహజలంబున నె పెరుగు దుర్గుణయు క్త
స్నేహితులవలన మాతృ
స్నేహముఁ జెడునండు రాజసిద్ధాంతవిదుల్. ¹ ౮౮
- క. అలుకయ పగ సౌజన్యమె
చెలి, యాసయ² కష్ట, మొప్పె సెగ్గము,³ విద్యా
బలము గురుత్వము,⁴ రాజ్యము
ఫల మాజ్ఞయ యండు బుధులు బద్దెన రేండా, ౮౯
- క. క్రూరాహు లెగసి కరచిన
వారిధి యేమేర దప్పివచ్చినఁ బతి దాఁ
గూరుండై నను ప్రజనం
హారముగాకున్నె దళదిశాభరణాంకా.⁵ ౯౦
- క. ఆయంబు వ్రయము⁶ నొడిచిన
(శ్రీ)యగు, సమమైన దళము చెడకుండు, వ్రయం
బాయమున కధికమైనను⁷
పాయదు పేదటిమి⁸ సార్వభౌమునికైనక. ౯౧

-
1. నయవిశేష విధిజ్ఞాల్ (X)
2. మాసయ కష్ట (చ)
అప్పెకష్ట (X)
3. మురువు సేవ్యము (X)
మప్ప సెగ్గము (చ)
4. విద్యాబలమే శీలము (చ)
,, విషయము (X)
5. హారంబగు గాక బ్రతుకు నాశయగలదే (X) చెన్నపట్టణపు బ్రతి
హారముగాకుండ నిలుచునా బద్దెన్నపా. (ప)
6. వ్యయము (ప)
7. బాయమును నొడిచెనేనియు (చ)
8. పాయదు పెనులేమి (ప)
పాయసు సిరియొలే (చెన్న)

క. దశమునకుఁ దగని భోగము
వలసిన యవి మేరదప్పి¹ వచ్చిన చేతం
గల పురులు మేని పురులును
బొలియుం బురుషులకు నండ్లు² భూపదిలీపా. ౯౨

క. పరిభవము దొడరు నెడలను
సురతమునందక్క నెల్లచోఁ బురుషున కా
భరణము సైరణ సతికా
భరణము లజ్జగుణంబు బద్దెన రేంద్రా.³ ౯౩

క. చెడినట్లయుండి మనుదురు
చెడని తెరంగున నెయుండి చెడుదురు మనుజులో
చెడితిమని వగవఁ జెడమని
కడువీఁగఁగఁ జను నె యెఱుకగలవారలకుఁ. ౯౪

క. ఎట్టిది పురుషు పురాకృత
మట్టిద మతినంభవించు నట్టిర చెలులుకా
జుట్టలు నగుదురు కర్జం
బట్టిద వ ర్తిల్లుగడఁక యట్టిద పుట్టుకా.⁴ ౯౫

-
1. దశమునకు దగినభోగము వలయున యదిమేరదప్పి (ప)
 2. బొలియును భూపతులకండ్లు (ప) ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతులలేదు.
 3. ఇది (గ) ప్రతిలోలేదు.
 4. ఇది (గ) ప్రతిలో గన్పడదు.
చెడితిమని వగవఁ జెడమని
కడువీగునుజెందఁ డెఱుకగల మనుజుడిలకా (చ)
 5. గడఁకలట్టివ పుట్టుకా (క)

చ. పిండియెకప్పు, డాజిముఖభీతుఁడెబూతు, కృతఘ్నవృత్తికి
విసువనివాఁడె మాలఁడవివేకియెచీకు, శతుండా సోమరి
వ్యసనియి¹ కాతరుం, డనృతవాదియెకల్లరి, మూర్ఖురెచ్చిచ్చు ఛాం
దనుడె మృగంబు కొండియిడెధాయ దరిదుఁడె పేదురెయ్యెడక

క వలను గలవా రసాధ్యుల

కలుగ రవధ్యముల చవులనాగరు లోభిం

గొలువరు విర కవనితం

గలువరు దుర్జనుల గోష్ఠి గలయరు ప్రీతికి.²

౯౭

క. సందియములేమి వ్రాలకు

నందము, పురుషానుకూలయగుటకులస్త్రీ

కందము, మగవానికి నిజ

మందము³ మర్యాద పతికి నందం బెందున్.

౯౮

చ. కులముకు పుత్రుచే జెలిమి కూర్పమిచే ధనయుండుముద్దుచే

బలుకనృతంబుచే నెలతపానముచే⁴ మునిసంగమంబుచే

వలను ప్రతిజ్ఞచే దొరవివాదముచే పురుషుండులేమిచే⁵

గలిమిమదంబుచే మదివికారముచే జెప్పు బద్దెభూపతి.

౯౯

1. శతుండా దొంగ దుర్వ్యసనియ (చ)

శతుండా పామర వ్యసనియ (క)

శతుండా మూర్ఖ దుర్వ్యసనియ కావరుండు. (ప)

2. ఇది (చ) ప్రతిలోలేదు. చవులకలకరు (ప)

చవుల కడంగరు (చెన్న)

3. మగవానికి నలువందము (గ)

., నలవందము (క)

4. నడత పానముచే (క)

బిడెము పానముచే (చ)

5. గుణమెప్పులేమిచే (చ)

తన యెప్పు లేమిచే (క)

6. మతి (క)

క. కడంగి యగోచర వస్తువు

పడయుచునని యెంత¹యాసవడఁ దొడఁగ జనుం

డెడ పని వేదనవడఁజే

డ్వడు బేలయసాఁగ నిడుమనడుఁ గడుఁజెడగఁ.

౧౦౦

చ. అమరఁగ విద్యగల్గిన మహాత్మున కెద్దెసవోయినన్ స్వదే
శమ, కడవన్ సమర్థున కసాధ్యమ యెద్ది కడంగి² చేసినన్
సమధురవాణియైన గుణశాలికి నెయ్యరె యెవ్వరున్ బటు
త్వము³గలవానికిం గొలువు తద్దకుఁజంగట⁴ బద్దెభూపతీ. ౧౦౧

క. అగుటయుఁ గామియు విధివశ

మగు టెఱుంగక⁵ తనవశంబె యని డెందములోఁ

వగ చెడుమూఢుఁగనుంగొని

నగఁడె విధాత్పుండుకీర్తి నారాయణుఁడా.

౧౦౨

క. కాని యదికాద యయ్యెడు

దాని కవశ్యంబు⁷ నన్యథాభావమిలన్

కానేర దింత యెఱుంగని

మానిసి చింతాసముద్రమగ్నుఁడు కాఁడే.

౧౦౩

1. యాసపడుచుండు జనుం

డెడపడని మనోవేదన

పడుగోడ్వడు బేలనంగఁబడు నిడుమఁబడున్ (ప). ఈపద్యము (గ)ప్రతిలోలేదు.

2. దొడంగి చేసినన్ (గ)

3. భటుత్వము గలవానికిన్ (గ)

4. తద్దకుఁజంగడి (ప)

5. మగుటెంచక (గ)

6. ముగుదం (గ)

7. కాని యదిగాదు యెయ్యది దాని కవశ్యంబు (గ)

ఉ. మాసినవాఁడెమాల యభిమానియె మేరువు వానధర్మముం
జేసినవాఁడెవేల్పు కృషిసేయనివాఁడె దరిద్రుఁ డాపులన్
బాసినవాఁడె బేల యొరుఁబల్కనివాఁడె ప్రభుండు రాజులన్
డాసినవాఁడె ధీరుఁడు దృఢంబది నన్ననగంధవారణ. ౧౦౮

ఉ. వాన సమ స్తజీవుల కవశ్యము¹ ప్రాణము ప్రాణమైన య
వ్యానయు బల్కెఱుం గురియవచ్చినఁ దిట్టదు రెల్లవారలున్
హీనమనస్కులై యొఱులయిండ్లకుఁ బల్కెఱుబోవు నేనియుం
మానిసికట్ల²వచ్చు ననమానమునూనము మానభంగమున్ ౧౦౯

చ. సిరిగలనాడె³ మేనఁదనజీవము గల్గిననాడె కాలముం
దిరుగనినాడె తేజమెడఁ ద్రెవ్వనినాడె యనేకదుస్థిత⁴ల్
పొరయనినాడె మానవులు⁵ బుద్ధిదలంచి పరోపకారముల్
తిరముగఁ జేయుటాప్స⁶ నదితీరినఁ జేయ విధాతశక్యమే. ౧౧౦

క. అజ్ఞానమూఢునకు న్న
ర్వజ్ఞునకుందక్క దుఃఖవారణ మత్య
ల్పజ్ఞులకుఁ బాయదని⁷త
త్వజ్ఞులు చెప్పదు రుదారవైరోచనుఁడా. ౧౧౧

1. కుపన్యము (గ)
2. యిండ్లకు నెప్పడుబోవునట్టి సన్మానికైన వచ్చు (గ)
3. నాఁడెయనుటకు (చ) ప్రతిబో చోటగలదు.
4. చోటను దుఃఖసంఘముల్ (చ)
5. పొరయనియట్టి చోటఁదగఁ బుద్ధిదలంచి (చ).
6. జేసికాక యనినీదినఁ జేయు ధాతశక్యమే (చ)
7. దుఃఖవాసరమతి యల్పజ్ఞులకుం గాదని (గ)

క. తీర్థప్రదాన నిజభో

గార్థం బౌజ్జించు¹ నర్థమర్థము ధర్మ

త్యర్థ ధనలోభివడసిన².

యర్థ మనర్థకము దశదిశాభరణాంకా.

౧౦౮

క. ఒనరఁ బురాకృతకర్మకు³

ననురూపము చి త్రవృత్తియగుటయు⁴ కర్మం

బను నూది పిరిది త్రాడై

చను మతి తనవశముగాదు సర్వజ్ఞనిధి⁵.

౧౦౯

క. ఆపదఁదూలిన⁶ బగతుర

చేపడినను జాలలేమిఁ జెందినచోటన్

భూపతి గోపించినచో⁷

బ్రాపగు నాతండు ఘనుఁడు బద్దెన రేంద్రా.

౧౧౦

క. ఆపద్విసీతులగుదును

కాపురుషులు పరమపురుష⁸ కారణికుణుల్

(శ్రీ) ప్రాపింప విసీతులు

నాపద్దశకంఠె⁹ దశదిశాభరణాంకా.

౧౧౧

1. ముపార్జించు యర్థమది యర్థము (X)

2. వ్యర్థధనలోభి బడసిన (X)

3. బురాకృతఫలమునక (చ)

4. యగుటను (క) (చ)

5. సర్వజ్ఞానుక (X) (చ)

6. యగుచో వైరులచేపడునెడ యధిక లేమి జెందిన పిదపకా (X)

7. గోపించినతరి.....టంబు వలయు బద్దెనరేంద్రా (X)

8. పురుష కారకుణుల్ శ్రీ ప్రాపింప విసీతులగుదు రాపద్దశకంఠె (చ)

9. యాపత్సమయమున (X)

క. నయమన్నఁ బాలుద్రావరు

భయమన్న నమేధ్యమైన భక్షింతురు నా

నయము భయంబులలోపల

భయమే నయమండ్రు బుధులు బద్దెన రేంద్రా, ¹

౧౧౨

క. గృహమొప్పు గృహిణిచేతను

గృహమును గృహిణియును నొప్పుఁ గొడుకులచేతం

గృహమును గృహిణియుఁ గొడుకులు

బహుసంపదనొప్పుచుండ్రు బద్దెన రేంద్రా, ²

౧౧౩

ఉ. సున్నములేనిపీడెమును జూడఁగ రంజనలేని వేశ్యయుఁ

పెన్నెలలేని రాత్రియును వేదముశాస్త్రములేని విప్రుఁడుఁ

జన్నులులేని జవ్వనము చందమెఱుంగఁగ లేని కావ్యముఁ ³

మన్ననలేని రాజ్యమును మానుగ ⁴ నొప్పుదు బద్దెభూపతి, ౧౧౪

చ. ధరణిపుండ్రాజ్ఞచే శుభముదైవముచేతఁ దపంబుశాంతిచే ⁵

సురతము ప్రేధించేఁ బలుకు సూసృతుచేఁ గుల మాతృవేదిచేఁ

బురు ⁶ లుపకారిచేఁ గవిత పూజ్యునిచే సతి సాధుశక్తిచే ⁷

బురుషుఁడు తాల్చి చే మహిమపుణ్యముచేవెలయుఁ యశోనిధి.

౧౧౫

1-2. ఇది (గ) (చ) (ప) ప్రతుల గన్పడవు. బద్దెన కృతముగాదని తోచెడిని.

3. శాంతములేని తపోవిశేషముఁ. (క)

4. చిన్నములేని రాజ్యరహ చెప్పగనొప్పుదు. (గ)

మన్ననలేని కొల్వ మఱిమానగనొప్పుద (క)

5. నరుఁడు దైవముచే దైవంబు మర్త్యుచే (చ)

దైవముచేతను వేల్పు మర్త్యుచే (ప)

6. పరులుపకారిచేఁ గలిమి బంధులచే దొర ధర్మబుద్ధిచే (చ)

7. సతి సాధుశక్తిచే (ప)

చ. పలువురతోడి విగ్రహము బాంధవవర్గముతోడి గర్వమున్
 గులనతితోడి రాపుడును¹ గూరునితోడి సుఖత్వమున్ మహా
 బలయుతుతోడి పోరు² బరభామలతోడి రహస్యభాషలున్
 దలపగ హానికార్యములు తప్పవు నన్నన గంధవారణా³ ౧౧౬

చ. ధరణియతల్లి తక్గనీన తల్లియవేల్పు గుణంబుమేనికా
 భరణము బుద్ధిరూపు కులభామయ సంపద బొంకవేధ సో
 దరుడిలబ్రావు చంపమి యధర్మపు క్రోధమపాతకంబు మ
 త్సరమపినాశహేతువు విచార మోసారము బద్దెభూపతి⁴ ౧౧౭

చ. అటమరలేక చెడ్డయెడ నక్కటదీప్తి న యట్టిచుట్టమున్
 దటిదమకించుభర్తకు⁵ పతాపముసేయక పొందు కోమలిన్
 నెఱయగలేమిజూచి కడు నెయ్యముతోడుతబ్రాచుభూపతిన్⁶
 మఱియె రె యెన్ని జన్మముల మానగుణోన్నత బద్దెభూపతి⁷ ౧౧౮

1. గులనతితోడి పోరు కడుక్రూరుని (చ)
2. రాపు (చ)
3. కార్యము బుధారగుణాకర బద్దెభూపతి (క) ఈపద్యము (గ) ప్రతిలాశేషు.
4. ఈపద్యము (గ) (చ) ప్రతులలేదు.
5. తెఱి దగనీని చోటనుపతాపము (చ)
6. నెఱయగ లేమిజూచి నెయ్యముజేసియట్టి భూపతిగా (చ)
7. కోటి జన్మముల (చ)

ఉ. నేనుపుకంటె విద్య¹ మఱి నీతివిల సము²కంటె బుద్ధి యా
చారముకంటె బావనము సత్యముకంటె³ సుఖంబు నెల్ల చో
నైరణకంటె మైమఱపుఁ జాగముకంటె యశంబు దుర్జనుం .
జేరుటకంటె నెగు మఱి చెప్పగ లేదు⁴ ధరాతలంబునక. ౧౧౯

చ. ⁵కరిసనమోపిచేసినను గర్జునిఁగొల్పిన హీనమాడినక⁶
దిరిసన ధాత్రి⁷రోసి పర దేశమువోయిన విద్యగల్గినక⁸
సిరి తనపూర్వజన్మమునఁ జేసినయంతయకాక కల్లునే
పొరలిన వ్రేలఁబడ్డ⁹ దలపోతలుపోసిన వెచ్చనూర్చినక. ౧౨౦

ఉ. శ్రోవిభుడైన బద్దేన్మవశేఖరుసేసిన నీతిశాస్త్ర¹⁰ము
క్రావళి శిష్టలోక హితమయ్యెడుఁ గావుత నాడునాటి¹⁰కిం
దీవర గర్భుడుక¹¹ శశియుఁ దిగ్మమరీచియు భూతధాత్రియున్¹¹
దేవగణంబులంబుధులుదిక్పతులురా గలయంతకాలమున్¹² ౧౨౧

1. ఈపద్యము (x) (చ) ప్రతులలేదు.

వింత (ప)

2. విచారము (ప)

3 సత్యముకంటె మహావ్రతంబు సం

సారముకంటె మాయ గుణిసంగతికంటె సుఖంబు దుర్గుణిం (ప)

4. మఱిఁ జెప్పగ నెద్ది (ప)

5. ఈపద్యము (x) (ప) ప్రతులలేదు.

6. కరిసన మొప్పఁజేసి కడక నృపుగొల్పిన బాదమాడినక (చ).

7. దిరిసిన నిల్లు (చ)

8. మిట్టిపడ్డ (చ)

9. బద్దేవిభుచేసిన నిస్తలనీతిసార (చ) నిర్మల (ప)

10. శిష్టలోక హృదయప్రియమై యలరారుఁగాత (చ)

11. హరియుఁ దేజఃమెలిగొనఁ జగద్రహస్యముక (చ)

12. ఇది (x) ప్రతిభా లేదు.

ఉ. ¹బద్దెననీతి యెవ్వరు ప్రభాతమునం బరియించిరేని వా
రెద్దెనకేగిరేని తమయింట సుఖంబున సున్నయట్ల యీ
పద్దశవాయు శత్రులును బంధుల గావున భద్రవాక్యముల్
పెద్దలు పెంపుచేసి కడుఁబెంపుననుండుదు రెల్లకాలమున్. ౧౨.౨

క. పెద్దలనీతుల లోపల
బద్దెననీతియె సునీతి పరమార్థము² (శ్రీ)
పెద్దయగుఁ జదువఁగలిగిన³
బుద్ధియుఁ బ్రాజ్ఞత్యయుఁగలిగి భవిలోవెలయున్⁴ ౧౨.౩

గద్య. ఇది (శ్రీ) లక్ష్మీవల్లభ పాదపద్మరాధక⁶కమలా
కులపవిత్ర సన్నన గంధవారణ రాజరాజమనోజాంక⁷
బద్దెనాఖ్యప్రణీతంబైన రాజనీతిప్రకారం⁸బన్నది
సర్వము సంపూర్ణము. ⁵

1. ఇది (గ) (చ) (ప) ప్రతులలేదు.
2. నీతియను నీతి పరమార్థము (క)
నీతియె సునీతి పరమార్థము (గ) (ప)
3. జదువ దొంగిన (గ)
4. శుభము పుణ్యము గలుగుకొ.
5. పద్మరాధన (చ)
6. రాజమనోజ రాజాంక (చ)
7. నీతి సారంబందు లోకనీతిప్రకారం బన్నది చతుర్థాశికారము (చ)
8. (గ) ప్రతిలో గద్యలేదు.

(ప) ప్రతిలోని యధికపద్యములు

క. అతిమహిమోన్నతియును సం

పతియును జేయునది యర్థభారనియోగ

స్థితి తంత్రములకు మంత్రైక్¹

బతిజేయుట బుద్ధి²గాదు బద్దెన రేంద్రా.

చ. పెఱికినవాని నాటుచును బెంపుగఁబూచినవానిఁ గోయుచున్

గుఱిగలవాని నొంపుచును గూడినవన్నియుఁ బూయుజేయుచున్

గఱకుల నెల్ల నేఱుచును గంటకవర్గమువేళ్ళ నెత్తుచున్

మఱవనిరాజు వర్ధిలును మాలకరింబలె బద్దెభూపతీ, ³

క. శ్రీ తన్వీచిత్తజనూ

పాతి⁴శయోన్నతుఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ బుధసం

ప్రీతి మనస్కుఁడ సేవక

నీతులు రచియింతు⁵ సభమనీషులు పొగడన్. ⁶

క. విను పేదఁ గూర్చి కన్నులఁ

గని నిర్ధనుఁడైననాడు కడవకక్రేవన్

మనుచుండి యీసి పతికిని

పనిసేయఁగ భటుఁడుబేల బద్దెన రేంద్రా, ⁷

1. సత్కర్థమార్గభార నిమగ్నస్థితియును దంత్రము మంత్రైక్కి (చ)

(గ) ప్రతిలో (ప) ప్రతిలోని పాఠమేకలదు. స్థితియును దంత్రము మంత్రైక్కి (ప)

2. బలియిచ్చుట నీతిగావు (చ)

3. ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు.

4. శ్రీతన్వీ భూషితవిద్యాతి. (చ) శ్రీతన్వీవిభూసుత. (చ)

5. వివరింతు (చ)

6. మెచ్చన్. ఇది (చ) ప్రతిలో సేవకనీతి ప్రకరణమందు మొదటిపద్యము.

7. ఇది (గ) (చ) ప్రతులలేదు.

క. భానుకులభూషణుండను¹

భూనుతవిక్రముండ బద్దెభూపతిఁ గవి స

న్మానితుండ లోకనీతు ల

నూనోత్తి నొనర్తు నధికనూత్నప్రౌఢి².

క. పరివారము వలపేటికి

నరవాఙ్ముఖువాఙ్ముఖుఁ గూర్చునా వలదుసుమీ

నరనాథు కూర్మికంబెను

బరివారము కూర్మిమేలు బద్దెనరేంద్రా.

క. చేతనగువాఁడు వైరుల

కేతెఱుగున వంగెనేని హింతుండగునా

యేతము సిడిదా వంగదె

పాతాళము నీరు తేను బద్దెనరేంద్రా.

1. దీపకుండను (చ)

2. లోకనీతులు, నేనర్థినొనర్తు నధికనిపుణత్వమునకా (చ)

ఇది (చ) ప్రతిలో లోకనీతి ప్రకరణమున మొదటిపద్యము.

శ. సతియును బతియును జెలిమియు

వితతముగా నడవ దేని విడువఁగవలయున్

సతి రంభయైనఁ గానియుఁ

బతి యింద్రుండైనఁ జెలిమి ప్రాణంబైనన్.

ఉ. ఏలినవాని నారభము నింతిని జీవధనంబు విద్యయున్

దేలఁగబుచ్చి మైమఱచి త్రిమ్మటి నిత్యముఁ జూడకుండినన్

బోలఁగ దీవెయట్ల తనుఁబొందిన మానును బొందునట్ల య

ప్పాలనుడైన నొండ్లకును బాల్పడు నన్ననగంధవారణ.

క. సుతుకడకును దన కూర్చిన

సతికడకును వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్

బతికడకు రిత్తచేతుల

మతిమంతుల కేఁగఁజనదు మహి బద్దెనృపా.

చ. ఒరుసతితోడి కూటమియు నుత్తముతోడి విరోధమున్ మహా

నరపతితోడి హాస్యమును నాగముపై శయనించు నిద్రయున్

గురుల నవజ్ఞగాఁ బలుకు క్రూరుని నెచ్చెలి సేయువారికి¹

స్మరణము శీఘ్రమేకలుగు మానగుణోన్నత భద్రభూపతి.

క. నెలనెల కొక్కొక్కపరి కొ

త్తలుఁ బ్రాతలు నగుట నవ్విధంబున ధరణీ

శుల కిల నూత్నప్రియముగఁ

గొలుచుట భటులకును నీతి కొమరురభీమా.

1. క్రూరుల నావులఁ జేసికొంటయున్ (చ)

2. మరణముదెచ్చు శీఘ్రగతి (చ)

క. చాఁజాలినఁ దగజీతం

బీఁజాలని రాజు గొతుతుఁడేల రణములోఁ
బోఁజాలక నిల్చిన యటు
పోఁజాలక తిరిగెనేని బ్రోతురె నృపతుల్.

క. నరపతి చెడఁడే తప్పని

పరివారముఁ గాపువారుఁ బాతక విద్య
ద్వారకవి గాయక నర్తక
పరిపారములేనినాడు బద్దెన రేంద్రుఁడా.

క. తగఁబ్రోచువాడె దైవము

తెగఁబలికినవాడె వెట్టితిమిరుండెం తే
సెగఁబెంచువాడె చుట్టము
జగముల నరులకు వివేకచతురాననుఁడా.

ఉ. పట్టము లంచముంకువయు వైద్యము వేశ్యయుఁ బూటకూలియున్
జెట్టియు పెట్టయున్నగతి చేగముఁ భోగము పన్నిదంబుఁ బై
పుట్టములుం గవీంద్రుఁడును¹ పుంగవీనాజీన నాడికోలుచే
పట్టున నబ్బుఁగాని బుడిబాళిన నబ్బదు బద్దెభూపతి.

క. క్షితి²నవృద్ధునముఁ జాఁచఁగ

నతిశయముగఁ దనువుదాఁప నవ్విధినవృత్
సుతు ముద్దాడఁగ నవృత్
బతిఁ జూచిన జారకాంత బద్దెన రేంద్రుఁడా.

1. బోస్యము నొజ్జ కూలియున్ (చ)

2. జెట్టియు బొట్టకూలియును జాగము భోగము పన్నిదంబుచే
పట్టటయున్ గవీంద్రును పన్నును నుంకము నాడికోలు నే
పట్టున గోలుపోయి తరివాసినఁ జేతము భద్రభూపతి (చ)

సాగము (చ)

3. చేపట్టలముల్ గవీంద్రులును (చ)

చ. కొలువఁగఁ గొల్వఁగాఁ బఱికిఁ గోపమువచ్చినఁ గాణయాచిక్తై
 నిలువఁగ నిల్వఁగా ఋణము నిక్కుడువచ్చిన నక్కతైనచో¹
 బిలువఁగ బిల్వఁగా నఖిఁడు వీఁగుచు²బోయిన మానఁగాఁదగున్
 గొలుపును గాణయాచియును గూర్చి సఖత్వము గొబ్బుగొబ్బునన్.

క. పదివేల సురలు గొల్వఁగ

బ్రదికెడు నింద్రునకు నేతఁబాతెడు శ్రమికిన్
 మదిలోని మరణభయమును
 బ్రదుకాసయు నొక్కదీక్ష బద్దెనరేంద్రా.

చ. వెరవరి గానివానిఁ గడు వేసరుచుండెడివాని మాటలన్
 సరసుఁడుగానివాని. మతిచాలనివానిని. లంచమిచ్చినన్
 బొరసెడువానిఁ బోయినెడ పొందికెఱుంగని³వాని భీరుఁడై
 పరఁగనియట్టివానిఁ బనిఁబంపినఁగీడు వివేకభూషణ.

ఉ. అక్కజమైన భాగ్యనిధియైన నరుం డొకరుండు పుట్టితే
 నొక్కనివంక వేవురు ప్రయోజకులొకరు వాఁడుచిక్కితేఁ
 జిక్కుదు రుర్విలో గణనఁజేయఁగఁ బెట్టినలెక్కఁ బెంపగాఁ
 జిక్కిన సున్న లొక్కతిని జేవదొలంగి వివేకభూషణ.

1. కూర్మి గల్గుచో (చ)

2. ప్రియుఁడు.....విడువగా వలెన్ (చ)

3. బొరసినవాని, బోవునెడఁ బ్రొద్దులు పుచ్చినవాని, భీతునిన్
 బరుసినవాని రాజు పనిపంపుటకీడు ... (చ)

ఉ. క్షీరము నీరికై తన విశేషగుణంబు నొసంగె నీయనా
 నీరును బాలకై దహననిష్ఠురకీలనింకె నిండ నా
 నీరువియోగమైన పగనేఁ దెగటార్చెదనంచుఁ బొంగె నా
 నీరు మరల్చిన న్మరలె నెఱుఱుము లిట్టివి రాజభూషణా.

క. అనఘా విను ముద్యోగికి
 ధనమొండెను కీర్తియొండెఁ దగుచావొండెన్
 వినుము నిరుద్యోగికి మఱి
 ధనకీర్తులు లేవు చావు తథ్యంబరయన్.

క. గోరంట బావినీళ్ళకు
 నీరంటిన తెలకుఁ దేగమియని దొరకున్
 మూరంట బడ్డబండ్లకుఁ
 బారంట నె తొలఁగిపొమ్ము బద్దెనరేంద్రా.

క. పతి యెఱుంగక చెప్పిన మన
 పతి విషమంబుగను దోచు నది యెట్లన్నన్
 సుతుఁ జంపఁ జూచుఁ గామిని
 పతిగలయం జేరువేళ బద్దెనరేంద్రా.

క. తనమనవి తానె చెప్పిన
 మనుజుని కందేమి ఫలము మహిలో వనజా
 నన తనకుచములు తానే
 పనిగొనె నందేమిసుఖము బద్దెనరేంద్రా.

ఉ. వేదముకంటె విద్య మురవిద్విషు¹కంటెను వేఱదైవమున్
 జాదులకంటెఁ బువ్వులును జాహ్నువికంటెను బుణ్యతీరముల్
 జూదముకంటె వాదమును సుంకరికంటెను బాపకర్మమున్²
 లేదనుకంటెఁ గష్టమును³లేదు మహిం బరపక్షభైరవా.

1. పురవద్విషు (చ)

2. సోదరుకంటెఁ జుట్టమును జూదరికంటెను బాపకర్మడున్ (చ)

3. బాపమును (చ)

ఉ. న్యాయము వాయుడు¹ నృపతి²నాఁడు సమస్తముపాడు సజ్జనుల³
పాయుడు నూరుపాడు, కులభామిని వాయుడు నిల్లుపాడు, లేఁ
బ్రాయము రూపసంపదయుఁ బాయుడు దేహముపాడు, ధర్మముల³
వాయుడు మూడులోకములు పాడగు నన్నన గంధవారణా.

(గ) పరిష్కృతిలోని యధికపద్యము

క. జవ్వన మంకురమైనను
పువ్వుల నేమగును నెలమిపు... నైన¹
నవ్వులకునైన దానము
క్రొవ్విరులకునైన నొప్పు కొమరురభీమా. (102)

(చ) చిత్రాడవారి ప్రతిలోని యధికపద్యములు

క. శ్రీరామారమణీయును
మారామారమణు వాగ్రమాహృదయేశున్
గోరి మురారిఁ బురారి న
ఘరి హృషీకేశు నీశు నజుగొల్తు మదిన్. 1-౧

క. ఆలిని భృత్యునిఁదగ దయ
నేలినపతి పెద్దయగును నేర్పటియింటన్
మాలుడు రతెడొల్లనినాఁ
డాలూర్వశియైన భృత్యుఁ డడ్డునుడైన¹. 3-౮

క. బరున్లు రిగెడు కాంతకు
వరవున కనుర క్షయైన వనితకు విషయా
తురలై క్రుమ్మరు² సతులకుఁ
బరిభవములు వచ్చునండు బద్దినరేంద్రా. ౧౪

1. దప్పు నా నృపతి (చ)

2. నేర్పటికంటె.

3. క్రమ్మరు

క. నీరికిరుచి శైత్యం బా

హారమునకు వేడి రుచియు సంగజ కేళిక

దారుచి యనుకూలస్త్రీ

సారంబగు చెలిమి రుచి రసజ్వలకెల్లన్.

౪-౧౭

ఉ. తక్కువపేదవాని తగుదానము దానము, పెద్దదారిలో

నెక్కటిబూని యగ్గలిక నేగు చలంబుచలంబు; పోరిలో

బెక్కువిధంబులం బాడుచు బీరముబీరము, రాత్రియేకతం

బొక్కనియాలుపై బడిననొల్లని శౌచము శౌచము 'ర్వరన్' ౪-౧౮

క. రిపుపొత్తు పాముపొత్తును

గపటుండగు విప్రుపొత్తు గడుసరిపొత్తున్

విపరీతభార్యపొత్తును

నెపమునఁ దావిడువకున్న నేరమువచ్చున్.

౪-౨౦

ఉ. ఏనుఁగు దోమఁజేయు గుణహీను గుణోన్నతుజేయు సింహమున్

బూని యజంబుసేయు మగపొల్ల బరాక్రమశాలిఁజేయు స

న్మానుని హీనుఁజేయు గడుమందునిఁ జాలవివేకఁజేయుఁదా

గాన ధరిత్రి దైవమును గాదనరాదు వివేకభూణణ, ౪-౨౧

క. ఖ్యాతిగ బద్దెనచెప్పిన

నీతియకడునొప్పు సకలనీతులలోనక

భాతి యొనర్చుచు భువిలో

బూతసుబుద్ధియు యశంబుఁ బూజ్యమునిచ్చున్.

౪-౩౨

1. పెద్దదారిలో

2. పర్వసు

3. గలుక్

సకలనీతిసమ్మతమున నుదాహృతములైన యధికపద్యములు

- గీ. తడవు బెంప నేర్చి తమకాలముల వృక్ష
ములును బశువులు ఫలములును బాలు
నొసఁగునట్ల రాజు పొసంగుగఁ బ్రజఁబ్రోవ
ప్రజయుఁ బిదపఁ బతికి ఫలములిచ్చు. ౧౦౬
- క. జనపతికిఁ బ్రజాపాలన
మున నద్గతిగలుగు నర్థమునునగుఁ దల్పి
డనమున ధర్మక్షయమును
ధనహానియు నపజయంబుఁ దగసిద్ధించుకొ. ౧౧౦
- క. వ్యవసాయము కొలఁదియు దే
శవిధముఁ గాలంబుఁ బూర్వగ్రంథితముగు సా
మ్మ విచారింపక యుబ్బునఁ
దివిరి వ్యయముసేయు నరుఁడు దీనతఁబొందుకొ. ౧౩౦
- గీ. తనకు నాయమైన ధనములో నాలవ
భాగ మొండె మూఁడుపాళ్ళ పాల
నొండె నర్థమైన నుచితంబుగాన మి
క్కిలి వ్యయంబుసేయ వలవదధిప. ౧౩౧
- క. ధనధాన్య వాహనములెడఁ
జనవీడగుఁ గానియెట్టి చనవరికైనకొ
వనితలయెడ భూప్రజయెడఁ
జనవిచ్చుట బుద్ధిగాదు జనపాలునకుకొ. ౧౨౩
- క. సృపరాజ్యాంగము లందొక
విపరీతాంగంబ రాజ్యవిభవముఁ జెఱుచుకొ
నృపమంత్రులకును భేదము
చపలసితినొదవ సకలజగముం బొలియుకొ. ౧౨౪

క, కొండియము విన్నపములు

దండువ యర్థార్థనంబు తరుణులెభృత్యుల్
నుండుచు నునికియెలావుగ
నుండెడి భూవిభుడు ప్రజకు నుత్పాతమిలక.

౧౩౦

క, నుడివిన జీతంబెప్పుడు

గడపక తాఁబెట్టు నృపుడుగా నొకచక్కె
గడువర్జించిన నైనను
విడువరు సద్భృత్యులెపుడు విసువరు కొలువక.

౧౩౧

క, భూపతి విరక్తుడైనను

నాపత్కలమున విడుచు టవినీతి యగుక
ఆపదపైకొను నయ్యెడ
నోపివిడువకుండు నాతఁడు తముఁ డరయక.

౧౩౨

క, దవ్వలనెయుండి శాత్రవు

లెవ్వనితేజమున కులుకరెక్కాలమువాఁ
డివ్వసుధ తల్లి యొప్పెడి
జవ్వన మది నెఱుచుకొఱకు జనియించుటగుక.

౧౩౩

గీ, శత్రుశోణితమున శాత్రవకామినీ

చారునయన బాష్పసలిలములను
నవనిఁ దడవఁడేని యారాజు లావును
జీవనంబు వేఱచెప్ప నేల.

౧౩౪

పద్య సూచిక

...	గ	సకల
రాజనీతియు నసద్రాజలక్షణమును			1	
పరువడి నాంధ్రభాషగల బద్దెననీతి			2	
1. శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి				
2. రాజవర మకుట మణిగణ			3	2-2
3. న్యాయము ప్రజపెక్కు-వకు			39	2-4
4. ప్రజఁదల్లి పెంచు తెఱఁగున			7	2-7 104
5. ధాత్రీ కుటుంబకత్వ జగత్రాణ			4	3-3
6. పత్ని ధరిత్రయ				2-6
7. స్ఫురిత రుచిరత్నచామికర			5	2-21
8. మేదిని కనురాగము			6	2- 5
9. దుష్టజన నిగ్రహంబుచు			88	4-29
10. భూపగుణమలిగి చెఱువఁగ			8	2-26
11. తలవర్గము సామంతుల బలమున			31	2-20 176
12. స్వాయత్తుఁ డుత్తముఁడు			25	2-22
13. అనుజులు తనుజులు గురుజను			16	2-11 78
14. అలుక ప్రతాపమిఁగి			9	
15. పరదోష కథవినోదము			10	2-48 231
16. దోషములేకయ యలిగెడు			11	2-32
17. ఆపు నవివేకి నొల్ల రనాపుని			12	2-41 695
18. పదను దొరకొనుడుఁజెచ్చెర			27	2-25 958
19. వెడమతియై యుదారగుణవీర			54	3-14
20. మానుగ బోరచి యువశమహీనుం			17	2-16
21. రోసి తనవలన డెందము			18	2-45

22. సిరమతి నేకసితి జను	19	4- 4	
23. ఆప్తులెఱింగిన నాప్తుల	20	2-42	691
24. తనకెన్నడుండియును దక్కని		2-30	420
25. సకలవ్యసనికీః జుట్టము	23	2-12	
26. క్షితిజనులకుఁ బరిజనులకు	13	2-14	172
27. జనపతి తన ప్రజభారము	14	2-10	114
28. తాను దయబెద్దమనిచిన	21	2-28	
29. మనుపుకొఱయైన జీతము	22	2-31	421
30. ఇది దేశం బిది కాలం బిది	24	2-24	128
31. పరశక్తియు నిజశక్తియు	26	2-19	
32. పతి యిమ్మెకాని భృత్యపతికి	28	3- 6	
33. అద్యావస్థ నె పరులకొ	91	2-43	955
34. వక్రతుఁ బతి యన్యోపాయక్రియలం	29	2-17	
35. సాధింపఁగడిది శత్రుల	30	2-13	113
36. వారని యల్కుఁ జేసి బలవంతుఁడు	32	2-39	
37. చాలనికృష్ణులొక దొడరి	92		
38. అలుగుచుఁ జెరువఁగ నయ్యెడు	33	2-38	
39. చనవున ధనమున మదమున	90	3-15	
40. క్రూరుఁ బ్రజవిడుచు	34	2-18	105
41. నయమునఁగాని భూమిప్రజ నమ్మెను	35	2- 3	
42. నమ్మి ప్రజమూఁగు	36	2- 8	
43. తిన్న జగమెల్ల నమ్మఁగ	37		
44. రాజుల సతిక్రమింపఁగ	38	2-37	
45. గనులు కృషిప్రపంచ మరికప్పము	40	2- 9	99
46. పరికింప నీతిమార్గము నరపశులకు	41	2-23	228

నవసినవారి ప్రస్తవమునకు మృతి	42	2-29	413
సతికంటె నబల వసుమతి	43	2-46	
మండలనాథు నాజ్ఞకు	45	2-34	90
మండలము చెడినఁ బతిచెడు	46		108
నాయక విరహితమును బహునాయక	44	2-47	
నరపక్షుల లక్ష్మి విద్యాపరిణయ		3-16	
అచ్చుగ నాప్తఁడయ్యు	47	3- 4	
పతిగల్గి తా నె పొలియును		3- 5	
నృపనారసిరీక్షణమును	48	4-19	
నరపతి ప్రస్తవమున	93	3- 7	
విడుచక కొల్వఁగాదగు వివేకి	53		
జీతము లూదికొండ్రు పతిచిత్తము	49	...	501
చెంది యుపాయ మెచ్చరికిఁ జేయుఁగ	50		
ఉజువాని కొల్వకుండియు	51		
భేదమున శత్రుజనసంవాద	94		
కోపప్రసాదగుణములలో	52	2-27	447
జీవితమొడు మున్నడవఁజేసిన	55	3-12	448
గడుసరి లోభుల తియ్యని	56		
నరనాథు కరుణ భ్రాశ్యులు	57		
పెనులేనినాడు నవసిన	58		
పనివినినఁ గొలువవలయును		3- 2	
దొరనడయవలయు నొండెను	59	3-10	446
అతిహితవృత్తి నైహికసుఖార్థము	95		
కెలసముసేసియు నవసియు		3-11	496
నేరముచేసియు నలుగక	89	2-36	409

72. అనవస్థితః డవిచారుండను	60	
73. ఆశ్రయణీయుండగు	96	
74. దానగుణంబ యెన్నగ	61	3-20
75. శ్రీయగుఁటేలఁ జొప్పడును		
76. ఎత్తిన కాలగాని సిరికెన్నడు	62	
77. బలిమికిఁబాడి తపంబున	74	4- 5
78. కులమాచారముఁ దెలుపును		4- 9
79. హీనునకుం బలిమి పరాధీనునకు	75	4- 6
80. చేతులు వత్సరూపముగఁ జేరొని	87	3-23
81. దొర లేని వాని విద్యయు	73	4-13
82. జూదము సహగృహవాసము	78	4-10
83. తలకెడనై యందలు	80	3-18
84. చేరఁబడి చెలులు చుట్టలు	63	3-17
85. ఎందును గార్యవిచారము	76	2-40
86. ఎంతమతిమంతులకు ధృతి	106	
87. కరముచితజ్ఞులు జాగులు		
88. స్నేహాలతలు సద్గుణసందోహ	77	
89. అలుకయపగ సౌజన్యమె	70	4- 7
90. క్రూరాహులెగసి కరచిన	104	
91. ఆయంబు వ్రయమునొడిచిన	72	2-44
92. దళమునకుఁ దగని భోగము		
93. పరిభవము దొడరు నెడలను		4 -12
94. చెడినట్లయిండి మనుచురు		4-25
95. ఎట్టిదపు సుషు శ్రురాకృత	65	4-27
96. పిసిడియె కప్పు డాజిముఖభీతుఁడ	99	4- 3

97. వలసుగల వారసాధ్యుల	70	
98. సందియములేమి వ్రాలకునందము	108	4-15
99. కులము కుపుత్రుచే జెలిమి	71	4- 8
100. కడఁగి యగోచరవస్తువు		4-23
101. అమరఁగ విద్యగల్గిన మహాత్మున	83	
102. అగుటయుఁ గామియు	66	
103. కాని యదికాద యయ్యెడు	98	
104. మాసినవాఁడె మాల	69	
105. వాన సమస్తజీవుల కవశ్యము	101	
106. సిరిగలనాడె మేన	85	3-19
107. అజ్ఞాన మూఢునకు	68	
108. తీర్థప్రదాన నిజభోగార్థం బార్జించు	64	
109. ఒనరఁ బురాకృతకర్మకు	97	4-26
110. ఆపదఁదూలినఁ బగతురచేపడినను	105	
111. ఆపద్విసీతులగుదురు	67	4- 2
112. నయమన్నఁ బాలుద్రావరు		
113. గృహమొప్పు గృహిణిచేతను		
114. సున్నములేని వీడెమును	110	4-16
115. ధరణిఘఁ డాజ్ఞచే		3-22
116. పలువురతోడి విగ్రహము		4-21
117. ధరణియ తల్లి తక్గనిన తల్లియ		
118. అఱమరిలేక చెడ్డయెడ	107	3- 9
119. నేరుపుకంటె విద్య మఱినీతి		
120. కరిసనమోపిచేసినను గర్జుని		4-28
121. శ్రీవిభుఁడై న బద్దెనృపశేఖరు		4-31

122. బద్దెనసీతి యెవ్వరు ప్రభాతమునం

123. పెద్దల నీతులలోపల 103

ప అధికపద్యములు గ చ

1. అతిమహిమోన్నతియును 15 2-15 405

2. పెటికినవాని నాటుచును

3. స్త్రీతస్వీ చిత్తజ రూపాతిశయో 3- 1

4. వినువేదఁ గూర్చికన్నుల 58

5. భానుకులభూషణుండను 4- 1

6. పరివారము వలపేటికి

7. చేతనగువాఁడు వైరుల

8. సతియును బతియును జెలిమియు 8-13

9. ఏలినవాని నారభము

10. సుతుకడకును దన కూర్చిన

11. ఒరుసతితోడి కూటమియు 4-20

12. నెల నెల కొక్కొకపరి

13. చాఁజాలినఁ దగజీతంబీజాలని

14. నరపతి చెడఁడే తప్పని

15. తగ్గబోచువాఁడె దైవము 3-21

16. వట్టము లంచ ముంకువయు 4-11

17. క్షీతి నవృధనము దాచఁగ 82

18. కొలువఁగఁ గొల్వఁగాఁ బతికి 109

19. పదివేల సుర్లు గొల్వఁగ

20. వెరివరి గానివానిఁ గడువేసరు 2-35

21. అక్కజమైన భాగ్యనిధియైన

22. క్షీరమునీరికై తన విశేషగుణంబు

23. అనఘా విను ముద్వోగికి		
24. గోరంట బావిసీళ్ళకు		
25. పతి యెఱుగక చెప్పిన	81	
26. తనమనవి తానె చెప్పిన		
27. వేదముకంటె విద్య మురవిద్విషు		4-30
28. న్యాయము వాయుడున్ నృపతి	84	2-33

(చ) ప్రతిలోని యధిక పద్యములు

1. శ్రీరామారమణీయు	౨- ౧
2. ఆలిన భృత్యునిఁ దగదయ	3- ౮
3. ఒరుసెల్లరిగెడు కాంతకు	౪-౧౪
4. నీరికిరుచి శైత్యంబా	౪-౧౭
5. తక్కువ పేదవాని తగుదానము	౪-౧౮
6. రిపుపొత్తు పాముపొత్తును	౪-౨౨
7. కడఁగి యగోచరవస్తువు	౪-౨3
8. ఏనుఁగు దోమఁజేయు	౪-౨౪
9. భ్యాతిగ బద్దెన చెప్పిన	౪-3౨

(గ) ప్రతి

1. జన్మనమంకురమైనను	102
--------------------	-----

సకలసీతి సమ్మతములోనివి.

1. తడిపుబెంపనేర్చి తమకాలముల	౧౦౯
2. జనపతికిఁ బ్రజాపాలనమున	౧౧౦
3. వ్యవసాయము కొలఁదియు	౧౩౦

4. తనకు నాయమైన ధనములో	౧౩౧
5. ధనధాన్యవాహనము లెడ	౧౩౩
6. నృపరాజ్యాంగములందొక	౧౩౪
7. కొండియములు విన్నపములు	౨౩౦
8. నుడివిన జీతంబెప్పుడు	౪౧౪
9. భూవతి విరక్తుడైనను	౪౧౫
10. దవ్యుల నెయుండి శాత్రువు	౨౨౨
11. శత్రుశోణితమున శాత్రువ	౨౨౩

శ్రీ

ప్ర గ డ పు వా రి కం ద ము లు

(శ్రీ) రమణీ కుచలి_ప్ర సు
సారభఘనసారగంధసారవనీరా
సారఘనసారసారస
సారరజోవత్స వత్ససారవిదారీ

క. ఇమ్మహి నిరసించుట కగుఁ

గిమ్మె? నవఘళించె నేవగించెను బలుమే

లమ్మాడెఁ దెగడె నెకస

క్కెమ్మాడెఁ దుఱంగలించెఁ గేడించెననక.

క. పేరొప్పును మరుభూమికి

మోరపురతనాలమెట్ట మొఱకుబువియ నా

వారిజము ¹బాడిసము నిం

డారును గంకేళిపేరు లంబురుహాతౌ,

3

క. వెలుగనంగ గంపకోటన

నిలఁ బ్రాచీనంబుపేరు తెన్నగఁ ²బ్రాహ్మ

చలిపందిర నీర్విట్టుడు

వలిచప్పర మనఁగ నవ్యవనజదళాతౌ.

4

క. కవపరుగన గవ్యూతియు

గవిదిడ్డి యనంగఁ బక్షకంబున కాఖ్యల్

బవిరి వేడెంబు చుట్టన

నివి వలయాభిఖ్యలయ్యె నిధరాడ్వరదా,

5

క. నెత్తంబు దరి యనంగాఁ
 గొత్త¹మన బురుజునంగ గురుజులనంగా
 నిత్తటి నట్టాలకమగుఁ
 జిత్తజశతకోటిరూప జితరిపుచాపా. 6

క. విడిదియనా నుపకారిక
 కడవయు గుమ్మంబు గడవ గమిసనఁగా నీ
 నుడి దేహళీ సమాఖ్యలు
 గడియనఁ బే రర్థశంబు కమలదళాక్షా 7

క. కొణిగన్న మదనకై²నా
 నొనసుం గోపాససికిని నుర్వీస్థలిఁ జూ
 రనఁగ వలీకంబున కగుఁ
 కనదున్నీలాంబుజాక్ష కౌస్తుభవత్సా. 8

క. చీకటిమాననఁ గానుక
 ప్రమాదనఁ దాపింపుమునకు మహిలో నెలయుకొ
 దాకొ³ప్ప గోస్తనియనం
 బోకలగు గువాకనాఁగ భూసురవినుతా. 9

క. అందుగన సల్లకీతరు
 వందును గుండములు మల్లియలు మొల్లలనకొ
 బిందంబు చాలు నాఁగను
 బృందంబున కాఖ్యలయ్యెఁ బృథ్వీగమణా. 10

క. గురుపోతు నాఁగ గవయము
 రురుదుప్పి యనంగ గొఱియ రోహిషమనఁగా
 మఱి యేదు ముంటిశలలము
 చిఱుతపులి మృగాదనంబు శ్రీ నరసింహః. 11

క. దిట్టకఱిపక్కి కాటుక
 పిట్టమ్మపులుంగు మందపిచ్చుక యనఁగా
 నిట్లోష్ణ ఖంజరీటము
 పిట్ట పులుఁ గనంగఁ బక్షి పేరు రమేశా. 12

క. భూరి కలవింక మగు బం
 గారపుఁ బిచ్చుకయు గిజ్జిగాఁడు ననంగ
 సారసము బెగ్గురనఁ గా
 నీరేజదళాయతాక్ష నిగమాధ్యక్షా. 13

క. రాఁ బులుఁగు మల్లజేగుఱు
 నా బోరువ నాఁగఁ గంక నామంబులగున్
 గూబనఁగా ఘూకంబగు
 జాబిలిరాబొమడికంబుచాల్లలసామీ. 14

క. కొంగన బకంబగున్ సా
 రంగంబన వానకోయిలకుఁ బేరిలలో
 నం గాలకంఠకము గు
 డ్లంగియుఁ గూశురనఁ బద్మదళకనదక్షా. 15

నీ. పిన్నగ్రద్దయు బిందిపిట్టయు దోచిగాఁ
 డనఁగ వాతాపివిహంగమునకు
 గ్రుడ్డికొక్కెర పేరు కోయప్తికము గంప
 పులుగునా కుంకుభ¹ మలరుచుండు
 వర్తికయగు మీలవల్లంకి² వెలిచెనాఁ
 గారండవంబనఁ గన్నెలేడి
 కూకటి మూఁగనా గొఱలుఁ గళింగంబు
 నాడెలన శరారి నీడజంబు

పట్టు జీనువు లకుముకి టిటిభంబు
 కొనరు బిసకంఠికయు వెల్లకొక్కెరనఁగ
 మద్దు నీర్కాకి నీరోడ్డి మట్టిప్లవంబు
 రాజహంసాక్ష సంస్థవ రాజహంస.

16

నీ. వెలయఁ గాపట్టంబు బేలుఁడనంబు నా
 సంచు సంపద సాతు సంతగుంపు
 మాంసహీనపు డొక్కమరుఁ గరంకమునాఁగ
 గలిమంబు మాంసంబు గరువులనఁగ
 గర్భచిహ్నంబులు గండరువన శిల్ప
 కర్మంబు మణుగు బాగంబునడుగు
 లన నంగసంధులు చను నుదిలవిచార
 మల్లులు భుజములు చెల్లు కొడిమె

లనఁగ నపరాధములు చాబయనఁగ నీచుఁ
డోలమన గోపనము గర్తమొదమనఁగ
నలుగులన భృంగములగు వీవలి మరుత్తు
డంబుకరి వేల్పు పక్కిసిడంబు చాల్పు.

17

క. తీవె మెడనూలు కంశెన

గ్రే వేయకమా లలంతికయుఁ బతకంబు
న్నేవలమనఁ గాఁ గొలుననఁ
గా వరప్రాలంబిపేరు కమలదళాత్మా.

18

క. నెరిసూడిగంబు ముంగా

మురి పోచీ పారిహార్యమునకుం బేరుం
గరమన బటువన నూర్చిక
ధరణిం బాసికము పార్థితధ్యంబుహారీ.

19

క. ధారుణిఁ గర్ణిక కమ్మనఁ

బేరు తులాకోటికొప్పుఁ బెండెంబనఁగే
యూరమన దండకడియము
నారదసన్నతచరిత్ర నారదగాత్రా.

20

క. పేరొప్పు నందెయన మం

జీరంబనఁ గింకిణీలు చిఱుగంటలనం
బారదము గజ్జెయన నిం
పారంగా యుద్రఘంటి కాఖ్య రమేశా.

21

బరణి కరాటముఁ గ్రోవియుఁ

గరవటము కరండమునకుఁ గంకతి యనఁగా

నెరిదువ్వెన కొగి వీవన

వరవ్యధనంబునకుఁ బేరు వారిరుహఁజ్ఞా.

22

క. ఒజ్జలి కొఱనాకర్మకం

బొజ్జలు కరచలనఁ బేరునాగి సూరులకుకొ

హజ్జయనఁ జరణమొప్పును

సజ్జకమన సుందరంబు సారసనేత్రా.

23

.14

క. లాయంబు మందురాభిధ

గాయంబును గంటి గురియ గాతబెనకు పెక

బాయనఁ బుండన వ్రణమగుఁ

కాయజదశకోటిభానికాయదకాయా.

24

క. వరచరపాత్రికగుఁ గొ

పైరబొక్కెనఁ దణగమన్న బిస్తీయనఁగా

జరిబాబ¹నఁ గుతిస్తీయన

ధరకాశేయమున కాఖ్య ధవళాబ్జాజ్ఞా.

25

క. గుటి నూటి యనఁగ లక్ష్యము
 గజీయన¹ వాజంబు గొఱక కాండంబనఁగా
 సరిగనఁగా బలకయు ము
 ద్గర మొప్పును గుదెయనంగఁ గంజదళాక్షౌ. 26

క. వసికొయ్యయు సెలకట్టెయు
 నెసఁగును శల్యంబునకు నీటె సురియనా
 పనఁగాంచు గుంతమునకును
 నసిపత్రియుఁ జూరక త్తి కంబుజ నేత్రా. 27

క. పెను నినుపకట్ల గుదెయగుఁ
 బనిదగు పరిఘంబు భిండిపాలము సెలగో
 లనఁగాఁ బొల్పును నేజా
 యనఁ దోమరమునకుఁ జెల్లు నంబుజ నేత్రా. 28

క. నెరి తులువ వాలనంగఁ
 గరవాలము పట్టినంబు గజమనఁ బరఁగుం
 బరుజుపిడి పుంఖమొప్పును
 శ్శురియము పిడియము కటారి సూరినుతాంప్రీ. 29

క. తెఱగు వజా యారజమును

గరణియు జాఘ్నునుదెఱంగుఁ గై వడిచొప్పున్

గరమొప్పు భంగి కాఖ్యలు

మఱియు విడివిడియనంగ మహిఁ గ్రమముహరీ.

30

క. రబ్బసమనంగ గొలమగు¹

జొబ్బిలుటయు నిర్గమంబు సొరిదిగ నిలలో

నుబ్బెనన గుబ్బటిలెనన

నిబ్బరమున నంతురంబు నీరజనేత్రా.

31

క. కణిక కలము పేనాయనఁ

గను దూలికయందుఁ బేరు కంపంబనఁ గొం

కనవడఁకు వణకుఁ జెల్లును

ఘనత ప్తనువర్ణ చేలకఠిరాట్పాలా.

క. బమ్మెడి గొనె² మాన్పడెనన

నిమ్మహి నిర్జీవమొందుటెనఁగును బేరుల్

కమ్మ పరమాన జాబగు

నుమ్మలికన దుఃఖముగు మనోజనిభాంగా.

32

1. రబ్బసమనఁ గలకలమగు ననియుండును. 2. చిమ్మిటిగొను

క. కరిమురి బంధనమున పే

రతిముత్తి పడుగుంట యొగ్గమనఁగాఁ జెల్లున్
గరములు నెత్తెలు నూఁదులు
వరజలచరబంధనములు వారిరుహాఁతౌ.

34

క. కనదాఖ్య లొప్పనవుటా

లెను బెంపెసలాడె¹ దొంగలించెను దులకిం
చెనునాఁగను బోరామియు
నెనరనఁగాఁ బ్రియముపేరు నీరజనాభా.

35

ఈయెడ నర్కము పేరా

నయన వలపు రన బాతినీయనఁగ నిషా
రాయనఁ జెలువము పొలుచును
సోయగమన నవకమనగ సుందరముహాకీ.

36

ఇందులో బాతినీ, ఇషారాశబ్దములు ప్రయోగ మహితములుగావు.

క. ఎలపూఁప లేత దవ్వయుఁ

గలికియు లే కోడెనాగఁ గను నూతనముల్
జలిబిలి చదురులు కందువు
లలరుఁ జమత్కార్యవాక్కు లంబుజ నేత్రా.

37

క. జత బాసటయుఁ బరోసన
 లతనాఁగ సహాయమునకు రాజిఁలు బేరుల్
 సుతి తిత్తియుపాంగంబును
 రతిపతిశతశతసహస్రరమ్యశరీరా. 38

క. కలపయును దుక్కియును నాఁ
 గలి యేరన హలమ నకును గాంచును బేరుల్
 పులుగన మచ్చన మరుతన
 వెలయును లాంఛనముపేరు వేంకటరమణా. 39

క. శేజి రవాల్కత్తళమన
 వాజికి నాఁ బేరు గడ్డవంకన నదియుం
 జాజనగా శోభాఖ్య బి
 డౌజసురానీకపాలుడవు జలజాతౌ. 40

క. నెల చందు మాసమగుఁ దా
 పలుఁ జీడీల్నాఁగ మెట్లు పడికట్లును సా
 వెలయును సౌపా నాఖ్యలు
 నిల నేకతమన్న గోప్య మింపారుహారీ. 41

1. గుఱుతులేక మఱక - కావలయును.

2. రవాలు - రవగాలు - అశ్వగతివిశేషము అవి శబ్దరత్నాకరము -
 అశ్వము - సాంబ. నిఘం. ప 71.

- క. పూరించుటకగుఁ బేరు వె
లారిచె వీలిచేననా నలరుఁ జిత్రం బిం
పారబ్బుర మక్కజమన
వారికి నీభులనఁ బొల్పు హరిజనయనా. 42
- క. బోదెలుఁ గుదురులు గనిమలుఁ
బాదులనాఁ బేరు లాలవాలమ్ములకున్
జాదుట రుద్దుట తోముట
నాఁదగు గర్వము పేరు నలినదళాత్మా. 43
- క. తొడిబొడ్డు నీరె జంపుల
కడియనఁగా దంటు కందుకంబున కాఖ్యల్
మెడబడ్డిగ మఱితనఁ బే
రడరు గళంబునకుఁ బేరు లంబుజనాథా. 44
- క. కోరిడి కట్టయు నుద్దియు
సారువయన సేతువునకుఁ జనుఁ బెల్లవనిన్
సారు వహి మంజులంబును
సారసదళనయన చారుసారసఘటనా. 45
- క. పొరకడచుట వాకట్టుట
నరయఁగ వాగ్బంధనమ్మునకుఁ బేరొప్పున్
బరవస మనఁగా ధైర్యము
సరిపణి యనవెడదఁగొలును జలజదళాత్మా. 46
- క. సాము గరిడీ భీమగిరిక
నామంబగు ఖిరలియందు నసికినినా ఖి
డా మొహదా తరవారన
నామహి చమకంబు కప్పెరనఁగ మహేశా. 47

- క. పలక కేడెంబు కేవడ
మలరును ఖేటంబు పేరు లభుకొటమియెం
గలగుండునాఁగఁ గాతర
మలతాకు కరల్లు వీచి కలరు రమేశా, 48
- క. బొమి కెముక యెమ్ము కీకస
మమరును జొబ్బితి వెలార్చెనా నిర్లమమున్
దుముదారన దళక రయు
విమలగుణవికాస దివ్యవినుతర మేశా, 49
- క. అలరనఁగను సూనంబౌ
నలరనఁగాఁ బేరనొప్పు నానందంబున్
అలరనఁ గా లాలితమును
నలరుఁ బ్రకాశించెననుట కంబుజ నేత్రా, 50
- క. సారె కులాలచక్రము
సారెయనఁగ నక్షమొప్పు సారెకునిలలో
సారె విపంచీతంతువు
సారె ముహూర్ముహూరటంట సారస నేత్రా, 51
- క. కందనఁగ డింభకంబును
గందును వీక్షింపుననుట కర మొప్పుఁ జుమీ
కందనఁగా మాలిన్యము
కందనఁగాఁ గందుననుట కమలదళాక్షా, 52
- క. కట్టనఁ గంటన గొప్పను
గట్టనఁగా బంధనంబు గాంచును బేరున్
గట్టనఁగా సునితాంతము
కట్టనఁగను గందికట్టు కమలదళాక్షా, 53

- క. కమ్మయు నాఁ గన్గొకయగుఁ
 గమ్మయనా సౌరభంబు గాంచును భువిలోఁ
 గమ్మయునాఁ బ్రతికయగుఁ
 గమ్మయనాఁ దాళ శాఖ కంబుదళాక్షా. 54
- క. కన్నులన లోచనంబులు
 గన్నులు భస్మాన్నతిపకంబులు భువిలోఁ
 గన్నులు పర్వంబులు దగుఁ
 గన్నులు జంద్రకములొప్పుఁ గాయజజనకా.
- క. కటిక యనఁగఁ గర్కశమును 55
 కటికయనఁగ సాంద్రమునకు గాంచును బేరులో
 కటికయనఁగఁబుళింపుడు
 కటికయనఁగ సావిదల్ల కమలదళాక్షా. 56
- క. పురియనఁగా బర్హంబును
 బురియన సూత్రంబు పేరు భూవిశ్వాస్థలిలో
 సరియనగా హారంబును
 సరియనఁగ సమానమునకు సారస నేత్రా, 57
- క. దళమనఁగా నిబిడంబును
 దళమనఁగా నేన పేరు దనరుచునుండున్
 గలమనఁగాఁ దూలికయగుఁ
 గలమనఁ గాఁ దరణమునకుఁ గంజదళాక్షా. 58
- క. పొడి యనఁగాను బరాగము
 పొడియనఁగాఁ రత్నమునకు బొల్పును బేరులో
 కడలియనా వారాశియుఁ
 గడలియనఁగఁ గ్రామము నకు గంజదళాక్షా. 59

- క. కడిమి యన విక్రమంబును
గడిమియనఁ గదంబమునకుఁ గాంచును బేరుల్
వడనానపూప మొప్పును
వడనాగ నిదాఘమునకు వారిరుహాఁడౌ. 60
- క. గోలయనఁగ ముగ్ధాంగన
గోలయనఁగ గలకలంబు కుంభినిలోనన్
రాలునన నిర్గతంబును
రాలనఁగా శిలలపేళ్లు రాజీవాఁడౌ. 61
- క. వెన్నెల యనఁగాఁ జంద్రిక
వెన్నెలయన సతికిఁ బేరు వేడుకతోడన్
మన్నెననఁగ జీవించుట
మన్నెయనఁగ బ్రభువు పేరు మన్మథజనకా. 62
- క. సింగుణులనఁ జాపంబులు
సింగిణులనఁ గోశకములు చెలువలరంగా
నంగళ్ల నంగ పండులు
నంగళ్ల నఁగాను విషణు లంబుజనేత్రౌ. 63
- క. బటువనఁగా వర్తులమును
బటువనఁగా నుంగరంబు భావింపంగాఁ
గటువనఁగా దుర్భిక్షము
కటువనఁగా శవధురంబు కాయజజనకా. 64
- క. లగ్గనియనఁగను శుభమగు
లగ్గు బలాత్కాగభుక్తి లాలితమొప్పున్
బుగ్గలనఁగ బుద్బుదములు
బుగ్గలనంగాఁ గపోలములగు రమేశౌ. 65

క. కేరళ మనఁగా దేశము
 కేరళము¹న నిందకొప్పు గీశనుతాంఘ్రీ
 వారిజమనఁగాఁ గ్రవ్యము
 కారిజమన² నీడజంబు గమలదళాత్మా. 66

క. దిద్దనఁగా దేశంబును
 దిద్దుటలంకారమునకుఁ దేజలుబేరులో
 ముద్దుగ యనంగఁ బ్రియమును
 ముద్దుగనం బాణసంజ్ఞ మురదైత్యహారా. 67

క. ససియనఁగా సస్యంబును
 ససియనఁగా సుష్మపేరుఁ జను భువిలోనం
 బసియనఁగా గోధనమును
 బసియన నాఖేటసంజ్ఞ పద్మదళాత్మా. 68

క. గంటనఁగా ఘంటికయగు
 గంటన శరమూలమొప్పు ఘనతరలీలన్
 దంటయనఁగ యుగ్మంబును
 దంటయనఁగఁ బ్రౌఢుపేరు ధవళాబ్జాత్మా. 69

క. పాప యనఁగఁ బృథుకంబును
 బాపయనఁగ భుజగమునకు భాసిలుపేరై
 క్రేపనగా వత్సంబును
 క్రేపనఁగా శృంగమునకుఁ గీశనుతాంఘ్రీ. 70

క. ఒడ్డనఁగాఁ దీరంబును
 నొడ్డనఁగ సమాహ్వయము¹న కొప్పు రమేశా
 గిడ్డి²యనఁ గ ఖర్వంబును
 గిడ్డియనఁగ దేవగవియుఁ గీశనుతాంత్రి³ 71

క. వెల్లియనఁ గ ధవళంబును
 వెల్లియుఁ బ్రవహించుటొప్పు వేడ్కదలిర్పన్
 వల్లెయనఁ గ వసనంబును
 వల్లె సమీచీనమనెడు వాక్యంబు హరీ 72

క. వలపనఁగా మోహంబును
 వలపనఁగా గంధమునకు వర్తిలు బేరుల్
 వలతోడ నధీవరుఁడు
 వలతోడన మన్మథునకు వారిరుహఁజౌ 73

క. రసదాడనఁ బుండ్రేక్షువు
 రసదాడి యనంగ నొప్పు రంభావిధమున్
 నిసువనఁ గా నంకురమును
 నిసువ¹నఁగా డింభకుండు నీరజనేత్రా 74

క. నెత్తంబనఁగా ద్యూతము
 నెత్తమ్ము ప్రదేశమునకు నెగడుం బేరై
 హత్తియన వారణంబును
 హత్తియనఁగ సక్తమయ్యె ననుట రమేశా 75

క. కై వారమనఁగ వినుతియుఁ
 గై వారము వర్తలంబు గాంచును బేరుల్
 దైవాటు నన నితాంతము
 దైవాటుననన్ సమగ్రతయగు రమేశా 76

క. బొలసనఁగా మత్స్యంబును
 బొలసనఁగాఁ గ్రవ్యమునకుఁ బొల్చును బేరుల్
 వలీయనఁగా మోహంబును
 వలయనఁగా జాలమునకు వారిరుహఁడౌ 77

క. వాతయనఁగ రత్నాభిధ
 వాతీయనఁగ వక్త్రమునకు వర్తిలుబేరై
 బాతులనఁగ బత్తులకున్
 బాతు బుభుక్షౌ సమాఖ్య పద్మదళాక్షౌ 78

1. నాయి - వాతులు - వక్త్రార్థమున వాతశబ్దము వ్యుత్పన్నము.

2. సాంబనిఘంటువు ప 22 అన్యదేశ్యమని యాంధ్రవివరణము.

క. కాననఁగా విపినంబును

గానన వీక్షించుననుట కాంచును బేరుల్

కోనయనఁగ విపినంబునుఁ

గోనన గోబృందమునకుఁ గొఱలు రమేశా 79

క. ఏ డైఱయు సాంపరాయము

నే డైఱయు నితాంతమునకు నిలఁ బేరొప్పన్

దోడ్తోనన సంప్రతియగుఁ

దోడ్తోననఁ బూర్వమునకుఁ దొడరుర మేశా 80

క. సారువ యనఁ గేదారము

సారువయన సేతువునకుఁ జనుఁ బేరవనికొ

బూరుగ యన శాల్మలీయును

బూరుగ¹ యనఁ గాహళంబు భూసురవినుతా 81

1. సాంబనిఘంటపు ప 90 కాహళి కొకచెట్టు కలరు బూరుగయన - అని యున్నది. కాని కాహళమను యర్థమున బూరుగ యనియే కలదు. లక్ష్మీనారాయణీయమున బూరుగయన బూరయని యర్థమియఁబడినది.

నకలతిధులం జతుర్దశి వష్టిఁ బార్ణ
 మాశిఁ జంచమి మహానీయుఁడహిమి సంజ
 ధృవఁ దపస్విని సావిత్రి దృష్టిశాంతి
 దేవమాత భక్తిప్రియఁడలతు భక్తి.

అష్టాదశయోగవీరశకులశం—

సీ. లక్ష్మీకొల్లాపురి లంకశాంకరి విశా

లాక్షీ కాశికను నింధ్యమున దుర్గఁ
 గన్ధకన్యాకుబ్జఁ గామరూపంబునఁ
 గామాక్షీ శాంచిన గాఢకోటి
 మండలిఁబుండ్రక మాణిక్యద్రవా
 టమున నార్యావర్తకమునఁ ద్రిపుర
 జ్వాలాధరంబున జ్వాల హేమచ్ఛత్ర
 పురిమహాయోగ శ్రీగిరిని భ్రమర
 విరజవిరజహుంకృతిసీత సింహ
 శమున నరసింహికను గాశ్మీరమునవాణి
 యుజ్జయిని మహంకళిని యున్నతముగఁ
 జూచువారలు జముపురిఁజూడరెందు.

వినాయకసికి—

ఉ. అల్లన తొండమెత్తి శివునాడల యేటిజలంబుపుచ్చి నం
 పుల్లతఁ బాదపీఠము పొంతనయున్న సహస్రనేత్రుపై
 జల్లి శివార్చనాకమలసంహతిఁ బోక్షిణసేయునట్లు శో
 భిల్లు గజాననుండు మదభిషిలసిద్ధికరుండు గావుతన్.

(వీణయసేనము)

శా. గీర్వాణాచలసాను వాత్మరడన కీర్ణహతంబైనన
 య్యుర్విరలధృమునం దనంతభువనతోడవ్యత్రుభల్ సర్వి దృ

కర్వంబై పొడిగట్టిపేర్చిన మదిం గంబంబ యంచుం గన
ద్దర్శన్మీలితనేతుండై మొరయు వేదండానను గొల్పెదన్.

శా. తేజయంచు భజంతు నిష్టఫలసంసిద్ధుల్ మదింగోరి ని
ర్యాజపౌధి శృపావలంబుని గటప్రస్థందిదానాంబునిం
బూజితత్పరదేవదానవకదంబున్ బాలకేలికలా
రాజతౌతుకరంజితోరగవతిప్రాలంబు హేరంబునన్.

(శ్రీనాథుని నైషధము)

శా. విఘ్నధ్వంతనిరాసవాసరపతిన్ వేదండరాజాననున్
విఘ్నాధీశ్వరునిం గపొలఫలకావిరూపదానచ్చటా
నిఘ్నాళి నిర్మలపాధిబాధికకృపానిత్యోదయోవఘ్నుఁ గ్రాం
చఘ్నజ్యేష్ఠ భజంతుఁ గావ్యరచనాచాతుర్యసంసిద్ధికె.

(భావనవైష్ణవంగారి ఆనిరుద్ధచరిత్రము)

ఉ. తొండము నేకదంతమును దోరపుబాజ్జయు వామహస్తమున్
మెండుగమ్రోయు గజైలును మెల్లనిచూపును మంతయానముం
గొండొకగుజ్జరూపమునఁ గోరినవిద్యలకెల్ల నొజ్జయై
యండెడు బార్యతీతనయు నోలి గణాధిపుఁ బ్రస్తుతించెదన్.

శా. కీదారోలత దంతకోరకశిఖంగీలించి భూచక్రముం
గోడగ్రామణి మించియెత్తి ఫణు లత్యుద్రాసుమోదంబునం
జూడాభోగము లెత్తిచూడఁగ దిళాశుండాలరాత్రిండలిన్
వీడంబొందఁగఁజేయు వంతిముఖు నిర్విఘ్నార్థమై కొల్పెదన్.

(కాకమాని గంగాధరుని బాలభారతము)

ఉ. ఆకరమొప్ప మృక్కిడుడు నదినుతాహృదయానురాగనం
పాదికి దోషభేదికిఁ బ్రవన్నవినోదికి విఘ్నవల్లికా
చ్చేదికి మంజువాదికి నశేషజగజ్జననందమోదికిన్
మోక్షకళాదికిన్ సమదమూషకపాదికి సుప్రసాదికిన్.

(బమ్మెర పోతరాజు - భాగవతము)

ఉ. అంకముఁజేరి తైలతనయాస్త్ర నదుగ్ధములానువేళ బా
 ల్యాంకవిచేష్టఁ దొండమున నవ్వలి చన్దబలింపఁ బోయి యా
 వంకఁగుచంబుగాన కహివల్లభహారము గాంచి వే జ్యువా
 థాంతురశంక నంటెడు గజాస్యుని గొల్తు నభీప్తసిద్ధికిన్.

(అల్లసాని పెద్దయ్య - మనుచరిత్రము)

కుమారస్వామికి—

చం. చనవున రెండువ క్రమములు చన్నులపా ల్గుడువంగనొక్క-మో
 ము నగంగ నొక్క-యాననము ముద్దునటింపగ నొక్క-యాస్యము
 న్ననఁగ నిదేమి పల్కుదని యాలకునంబునఁ జెక్కు-లించు ను
 బ్బున నగు వణ్ణుఁఖుండెలమి బొంది త్రిశక్తులు మాకు నీవుతన్.

(వికృమసేనము)

చం. తమకముతోడఁ దల్లియును దండ్రీయు నొక్కట ముద్దువేడ నం
 భ్రమమున వచ్చి తల్లిముఖపద్మము తండ్రీమొగంబులైదువే
 గమ తనయాటుమోములను నైకొని ముద్దిడు మేటివేలువుం
 గొమరుండు నాడువానికి నకుంతిత శబ్దములిచ్చుఁ గావుతన్.

(విష్ణుకథానిధానము)

సీ. తల్లిదండ్రుల పొందుదప్పి యెండెడ నార్వ

రువిదలయేడువ నొడగినతఁడు

కడువడిఁ బలుగొండ గాడిసారినమేటి

ఘనసాముకము గేఁగొల్లునతఁడు

కమియాడగాఁ బాపకవణంబు దినియాడు

రెక్కలతురగంబు నెక్కినతఁడు

భోగిసాన్మున నిద్రభోగించు దేవునిం

దరిమిన రక్కసు సురిచినతఁడు

నవడి

జోడుకూటలు సరివడనాడు నలండు
దంతిముఖు గూర్చితముండై తనరునలండు
కదలే బలములనడపించ గొంచునైరి.

శైరవునికి—

మ. కడుకాలంబున సింధుసాగరసాస్సాదాతిరేకంబునన్
నయనాబంబులు ఘూర్ణితంబుగను సంధ్యాకాళరాత్రీకర
ద్వయతాళానుగతిపరిమాదమున మత్తమహానృతముల్
వీయమొప్పారకజేయు శైరవుడు గల్పించు న్నహైశ్వర్యముల్.

ఉ. వ్యాలవిభూషణాళియు దిశంబరహున్ గదయించి హులమున్
వేలెడుగంజెకల్ గగనపీఠికి బాచిన యుగ్గిరూవు నా
భీలచతుర్భుజంబులు నభేద్యకరాసియు బంద్రఖాడమున్
ఫాలినిలోచనంబుగల శైరవుగాంచె విభూషణ ముండఱన్.
(ప్రతాప - భాతాళపంచమిశతి)

వీరభద్రునికి—

సీ. ఎవ్వడుదాచేతి కొవ్వడిచుములుఁ
జదిమె జాపాదేవి చిగురుముక్కు-
కనకమేఖల గుర్చికట్టె నెవ్వడులీల
బిరుదులైఁ బూమాన్యు మెటును బండు
కొనరకెవ్వడు వదాంగువృథాగంబున
నుడురాజపొట్ట గుజ్జరుకనూరె
తరిగె నెవ్వడు ఖడ్గధారాచలంబున
నన్ని నాలుకలేదు నంటదరిమి

మొరదినెవ్వడు ముప్పవీమాడుకోట్లు
 వేలుపులుఁ బారఁబార వెన్నెంటు దగిలె
 నట్టి శ్రీవీరభద్రుఁ డియ్యదిగొనఁడ
 భద్రకాళియఁ దానుండుఁ అదృశ్యున

(శ్రీరాఘని కాశీఖండము)

సీ. శూలి కన్నుఁగెంపుఁ జూపినరాద్రంబు

పొడల నుండరిదెనఁ బొడమినతని

భువనభయంకరమ్మాన్తి బెంపెనలార

శరభావతారకం బరగినతని

జన్నంపు సిరికొన సాగజూచిన తాతఁ

జేకొని తలవంపు జేసినతనిఁ

దళతళమని మించు దుశగించు గైదువుల్

కరముల బడినూటఁ గలిగినతని

నూరలు ననురలుఁ బలుమరుఁ జూచి బెడర

బిరుద పెండెంబు దాకాలఁ బెట్టినతని

భద్రకాళి మహాశక్తిఁ బరమభక్తిఁ

బాఁడుకుండెడు శ్రీవీరభద్రుఁ దలఁతు.

(పోతరాజవీరయ - తిపుర విజయము)

భృంగీశ్వరునికి: —

శా. యామ యాము... నిక్షేప ప్రకటవహఃపితముం బాండుర

యైవ్రావడువంబులైన వికటాశారంబులో నవుల్లె

చాముందాకర తాళన్బురల ముఖానంబుగా నుబ్బురల్

ప్రీముద్రంబుగఁ బేరణీవిధమున న్నన్దింపె న్నమోభృంగీయున్.

(అనిరుద్ధచరితము)

తే. గీ. కన్నుగవకాటుకయుఁ బొడికచ్చడఁబు
 భూతి తుద్రాక్షమాల త్రిపుండ్రకములు
 ధవళదంతవాటి కాస్థాపుటములు
 సంగవికృతియు సజ్జాతి భృంగిరిటికి.

తే. గీ. గజ్జపఁజొక్కిజూపఁ బాగడవిధంబు
 గీతమున కాజెడనే సంతకీర్తనంబు
 పాడె సూదాదిగీతప్రబంధవితతి
 భృంగి వఁచాంగకంబైన పేరణమున.

నందికేశ్వరునికి:—

మహాస్థర, కనిరాబ్రహ్మచ్యుతాదుట్టునకవకలతాగ్రంథిసంబంధిజూటా
 వనిభేలద్బాలచంద్ర స్వయముపచక్షుకృష్ణర్ణవభాసం
 అనిభాస్వద్బాలభాగస్థలసితభరితస్థానక శ్రీపతుగా
 ననవద్దుం బుణ్యవద్దు స్థరణవరవిపన్నాశు నా నందికేశున్.
 (వీరమూహేశ్వరాచార సంగ్రహము)

సీ. తుహినభాత్రీధరోత్తుంగగాత్రీస్ఫూర్తిఁ
 బరిపూర్ణచంద్రికాప్రభలుమాయ
 కతినబంధురతరస్కంధఘంటాధ్వని
 నెదిగి దిశావలు లెదురుమోయ
 పవిత్రచంద్రికాపుర వటుపాదఖరహతిఁ
 బరి వైరియై మహీభాగ మగల
 వరభోగభోగీంద్రవాలవాత్సల్యఁ
 జెదరి ధారాధరశ్రేణు లవియు
 వర్ణితానుతత్పంగళిప్రకృతములఁ
 బెల్లుకొని కడమజడంబు చిల్లులొలయుఁ
 బండగతివచ్చు గైలాసశైలమనఁగ
 నెసగు పడివాగతో వృషభేంద్రుడమరె.

సీ. పాటించు నెఱ్ఱుది బహుల నిర్మలధర్మ

గంభీరమగు మూర్తిగౌరవంబు

కావించు నెఱ్ఱుది కాంతిమై దిశలకు

వాడని చంద్రికావైభవంబు

గర్జించు నెఱ్ఱుది ఖణిలు ఖణిల్లన

ఘోరవైశేయుల గుండె లవల

మెచ్చించు నెఱ్ఱుది మీనకేతనవైరి

వాహ్మశి కావల్లువల్లనముల

నది రణంబున నవ్విభునగ్గవీధి

నిర్భరానూనినొప్పు బ్రాహ్మణినించు

బృథులపడ సాత్యధ్వాతభీతపన్న

గేశ్వరంబైన శ్రీవృషశేష్యరంబు.

సీ. గురుకోతరలములు గోరాడ నును మొక్క

వోయిన వలిగొమ్ముదోయి మెఱుఱు

ఘనమేఘతలములు గొల్లవ్వ కొమ్మెఱుఱు

గులపననూనిన గొరిసెలొప్పు

భూరిదిగ్భిత్తులతో రాచికోన నన్న

గఱుకెక్కి కన్నరు కంఠ మొప్పు

నలఘు వాయుస్కంధములుదాకి తారలు

దొరుగ నాడెడు నిడుదోడ యలర

తారశిఖరి గీలించిన మేఘశకల

మనఁగ ధవళాంగకల్పితంబైన వసిడి

పల్లమును రత్నకింకిణీ పరికరంబు

నమర వృషభేంద్రుఁ డాయితంబై తనరె

(వెగడగారి హరివంశము)

విభూతికి :—

సీ. భసితంబు వేదోక్త పడనిరూఢముగ

భసితంబు మునిజనప్రీతిపడము

భసితంబు సర్వేశుభక్తి కారాధంబు

భసితంబు సకలశుభప్రదంబు

భసితంబు దుర్మేఘపటలానిలంబు

భసితంబు లోకైకపావనంబు

భసితంబు భవరోగభంజనామధమంబు

భసితంబు ప్రత్యక్షభర్తమూర్తి

భసిత మనవరతాశేషభయహరంబు

భసిత మనమనుజ్ఞానవైభవకరంబు

భసిత మాభరణము యోగివిసరమునకు

భసితమహిమ వర్ణింపంగ బ్రహ్మతరమె

సీ. కపిలవర్ణము గోవు కడునొప్పునందినాఁ

జనియించె దద్గర్భమున విభూతి

నల్లనిమొదవు వర్ణనకెక్కు భద్రినాఁ

దద్గర్భమున భసితంబువుట్టె

నెట్టని భేనువు నేపారుసుభిక్షాఁ

గలిగె భస్మంబు తద్గర్భమునను

పొగచాడుగల యావు పొలుచుసుకీలనా

తూరంబు వొడమె దద్గర్భనరణి

చిత్రివన్నియలను సురుచిరముదాల్చు

కట్టి మనోభిధాన మంగీకరించుఁ

అభవమొందె వడియగర్భమున రక్ష

పంచముఖముల నిట్లుదభవించె భూతి

(కుంభముక్కుల తిమ్మణు - శైవాచారసంగ్రహము)

శా. అజ్ఞాసిద్ధికరంబు ముక్తిదము చిత్రానందసంధాయి శై
 వజ్రానాంకురశిష్టబీజము ప్రభావప్రసంగవిత్త-శా
 జ్ఞానావిధవప్రదానకము లక్షీ ప్రకారణం బూర్జిత
 ప్రజ్ఞామూలము భక్తలోకమునకుం బంచాక్షరీమంత్రమున్
 (వీరమాహేశ్వరము)

సీ. కమలజాండంబులు కందుకంబులునేసి
 యెండొండ తాటింపనోవువారు
 విలంబవహ్నులు బట్టి వెనకండలుగగుచ్చి
 యురమున ధరించున నోవువారు
 తివిరిసంజారబై రవునైన బొరివోవ
 నొకమాత్ర వసిమాల్పనోవువారు
 కాలచక్రకియాఘటనంబుద్రిప్పి
 యెండొండలాగు గావింప నోవువారు
 ప్రమథీరులు వివిధహావములతోడ
 హాసనలనఘనదావనాద్వలఘుగతులు
 వెలయు గోటానకోటులు కొలిచి... ..
 రతండు హరుగొల్వసేలెంచునవసరమున

ప్రహ్లాదు :—

చ. వలవెటువంటిదో ముసలివాడనవచ్చునె యద్విరయ్య వే
 బ్బులజనరాలుదాఁ బడువులోన బంబులలోనఁ బాఱు ద
 గ్గలముగ నెల్లప్రార్థను మొగంబున గట్టిన యట్టులుండు నీ
 నలువకునంచుఁగాముకులు నవ్వువిధానిశుభంబు లీవుతన్

(జితరౌజ ముమ్మియ్య - విష్ణుకథానిధానము)

సీ. వైడిచాములతోడి పక్షసంపుటముల

మెలగుజేజల తేరు గలుగునతని
 మొకరితుమ్మెదలకు నుకరంబునధార
 లొనగు బీరమున గూర్పుండునతని
 నత్కనీందుల మానసములలో విహరించు
 గొఱురాలి కింపులుగులకునతని
 దిక్కులు నాల్గింట లెక్కదప్పకయొప్పు
 నాననంబుల మాటలాడునతని
 గనిరి యింద్రానలాంతకవనజవరుణ
 పవనభవనభేదాన పూర్వకముగాఁగ
 నజరులందరు షడ్భుక్తటభానురేంద్ర
 మదవిమర్దకనాభిపద్మజుని పజుని

(నిశ్చంకుని కొమ్మయ)

సీ. మహనీయతర యజమాన సూక్ష్మంబులు

జపియించు ముఖచతుష్టయముదసర
 పావననవసీతపరిలేవనంబున
 మెఱుగెక్కియొన్న శ్రీమృతువెలంగ
 జహుచిత్రిమృదునూత్మవక్త్రులొభితమైన
 వారిణాజనోత్తరీయగబు మెఱయ
 శ్రీవత్సలాంభనశ్రీమూర్తిచింతనా
 సంభృతానంద బాష్పములు దొరుగ
 శారదాదేవి సావిత్రి శృద్ధ తుష్టి
 మతియుఁ గుశసూత్రకాంచి ధామములువెట్టి
 నెమ్మిగొలువంగ వర్భాసనమ్ము మీఁదఁ
 జూడ నొప్పిఁ బితామహసామయాజి

(కుడిచెర్ల తిప్పరాజు - కాంచీమహాత్మము)

నీ. వేదాదులగు మహావిద్యఁ న్నియుఁ గూడి

మూర్తి మంత్రములై మొనసికొలువఁ

గతుమరీచ్యంగిరశఁజూడినదొడమున్

జలుమాటు గనునన్నఁ బనుటసేయ

సురసిద్ధకిన్నర గరుడవిద్యాధర

ఁజూడు లలితంత నభినుతింప

నారదవిశ్వసనత్కుమారంగిర

శతరుతు లుభయపార్శ్వముల మెఱుఁ

భావతోఁగూడి యానందభరితుఁడగుచు

సత్యలోకేశ్వరుండుండు సంస్తుతింప

నిమ్మహావృష్టి కెల్లను నిశఁకు గర్త

చూడుమీ బ్రహ్మలోకంబు సుఖగమూర్తి

(వెదపాటి సోమయ - కేదారఖండము)

సరస్వతికి :—

చం. అమృతమువంటితల్లి కఙ్కలీపనుబట్టఁజేసివేదశా

స్త్రముల విహారభూమి కలపాణిలక్ష్మిను జలుదోడు వి

శ్వమున సమస్తవిశ్వల విశారద శారద నాదువక్త్రవ

ద్భమున వసింది మత్కృతి బిమత్కృతి పుట్టఁగఁజేయుఁగావుతన్

ఉ. వెన్నలయావు గప్పురపువేలుపు వబ్బిభూమృతలై యా

బన్నిననొప్పులెప్పుచునఁ జంకజఙ్గమునందఁ బొల్పి క్రీఁ

గన్నుల బ్రహ్మచూది చిలుకఁబలికింపుచునున్నవాణి యు

త్సన్నవశబ్దభావరసతత్త్వము మత్కృతి కిచ్చు నెప్పుడన్

(గంగరాజుచౌడన్న - నందచరిత్రము)

సీ. సింహావనము చారునితవుండరీకంబు

చలికతై చెలువారుబలుకుచిలుక
శృంగారకుసుమంబు చిన్నిచుక్కలరాజు
పసిడికిన్నెరవీణె పలుకుదోడు
నలువనెమ్మోడుదమ్ములు కేలిగృహములు
తఱుకుటద్దంబు నత్కవులమనసు
లు విహారజన్మములు

చంద్రచందనమందారపారవర్ణ
కారదాదేవి జూమకస్సాంతవీధి
నిండువేడుక విహరించుండుగాత

(శ్రీనాథుని నైషధము-)

ఉ. నీటికిమాటికిన్ మొగువుచేతులు మారితుంటిచి మొక్కెదన్
చాటకగర్భబాటికి మహావికాండీతకల్పకాటవీ
వాటికిఁ దారకాహృతయవల్లభమంజులపుష్పమంజరీ
జాటికి వల్లకిస్ఫుతశుద్ధవరాటికి దాగ్వధూటికిన్

(భావన పెమ్మన - అనిరుద్ధ చరిత్రము)

విష్ణుస్తుతి.

సీ. నెవ్వని పొక్కిట నీరేడు జగజ్జలఁ

బన్నిన విభుఁగన్న పద్మమలర
నెవ్వని యురమున నిందిర నవతియై
చిరలీఁక నొస్తుల్లి శ్రీశైలుంగు
నెవ్వని చేతుల హేతు లారంగ గదా
కరవాల శత్రు చక్రిలు మెలయు
నెవ్వని యంభే నున్నిటిహృదములు బాణు
గంగపుట్టిన పుణ్యకథలు వొచ్చు

వట్టి పరవ వురుషు నాదిశంరాజులు
 బుండరికనడుసు భుజంగశయను
 జన్మయాత్మహరి హృషీకేశుఁ గేశత్రు
 నిను భజింతు రఖిలమునులు సురలు.

(భాస్కర రామానుజము-యంద్రకాండము)

శా. శ్రీరామాస్వకమైన పేరుకమునై శ్రీచత్వచిహ్నంబుదా
 నారూఢంబుగఁదాల్చి శ్రీకిడగు చిహ్నంబొప్పువాడౌటసాం
 పారందెల్లమిసేయు దేవుఁడు కృపావార్తవ్రుదై మామక
 ప్రారంభంబు నిరంతరాదుసుభపాఫలంబుగాఁజేయుతన్.

ఉ. శ్రీకినిరంతరంబుఁ గడుఁజెన్నెసలారఁగ రాగలీల ను
 తేకముఁబొందియొప్పు తవచ్చి శ్రహసానెడు మాడ్కి నిత్యర
 మ్మాశ్చక్రియైన కాస్తుభము వడ్కుపయింబచరించు నుత్తమ
 శ్లోకుఁడహోబలేశుఁడు ద్విలోకుఁడు లోకముఁగాచు గావుతన్.

(ఎఱ్ఱావెగడ వరసింహ పురాణము)

ఉ. శ్రీస్తవకుంకుమద్రవనిషి క్షభుబాగరజాగవిస్ఫుర
 తోస్తుభనూతనార్కరుచిగర్జితవానిసరస్వరోరుహ
 ప్రస్తుతమత్రభృగరవదాగరహోల్కబోగిభోగత
 ల్పస్తరణుండలంచు సుకృతాత్ము లపా శక్తిల్పితుల్.

శా. శ్రీరామాకుచమండలామిలితశాశ్వీరాగ్రవక్షంబుతోఁ
 బారావారతరంగపంగతలనత్పక్షింకనాగంబునైఁ
 గారుణ్యామృతపూరపూరితకటాక్ష శ్రీలబెంపాందుగం
 భీరస్యాంతుఁ డనఁతుఁడప్రితజరాభీష్టవృమండలైడన్.

(అనంతన్నచండము)

శా. శ్రీరామాగృహలిప్తవస్త్రిగమదశ్రీఁబూర్వీవక్షంబునన్
 శ్రీచత్వబు వెలుంగఁగొస్తుభము లక్ష్మీదీపమై యొప్పున

దేవీభలనలోలదిత్తుడగు శ్రీదేవుడు కృష్ణుడు
 వద్యావంబాప్వ గృహవలోకనమునం బాలిండు ద్రోలోక్యమున్.
 (రెడ్డిపల్లె ముద్దమరాజు-అష్టమహిమీకల్యాణము)

కా. ఓనారాయణ యోమురాసురహరా యోభ క్తచింతామణి
 యోసీలాంబుదవల్ల యోగుణనిధి యోలోకరత్నామణి
 యోసీరేయహపత్రనేత్ర కృప నాయుల్లంబులోనుండవే
 యోనావే భవజంధముల్ జెరుపవే యోదేవకీనందనా.

కా. ఓలక్ష్మీపతి యోపురాణపురుషా యోపుణ్యసంకీర్తనా
 యోలోకేశ్వర యోగజేంద్రవరదా యోద్వాకావల్లభా
 యోలీలామనుజావతారపటనా యోకృష్ణ యోమృత్యుతా
 యోలి న్నాదు మనస్సరోవరములో నోలాడవే యోహరీ.

మ. జయనారాయణ పుండరీకవయనా శాస్త్రి జగన్నాథకా
 జయసీతాంబర భక్తవత్సలవిరించిస్తోత్రీపాత్రక్రియా
 జయ జంభారివిరోధివిక్రమక శాస్త్రాఘావిఘాతరమా
 జయగోవింద ముకుంద మందరధరా శౌరీశూరాధిహరీ.

చం. అనదృశసర్వశాస్త్ర నిచయంబుల కొప్పులురాగాపంక్తిలో
 మిసిమిసమస్తవేదముల మీగడ మంత్రీచయంబులోని యీ
 య్యునురు విశిష్టధర్మముల యుక్తుల పంబులచేవయంచుని
 పెనంగంగ సిద్ధునామము మునీందులు సెప్పుదు రగ్గి నచ్చుతా.

ఉ. అంగజగాల మాపదకు వ్యాధులకెల్ల బాబుగు భీతికి
 గొంగ దరిద్రవృత్తముకు గొయ్య యుంబులవేరువిత్తు దు
 స్సంగతి వెన్నునమ్మెట విషపకరంబు డెల్లి జేవ నీ
 మంగళనామధేయము సమాశ్రితభక్తివిధేయ ముచ్చుతా.

(జైతరాజు మమ్మయ - విష్ణుకథావిధానము)

సీ. వారాయణునకుఁ బ్రణామంబు గావించు

నడుగుల కెరఁగుదు నచ్యుతునకుఁ

గైటభారికి నమస్కారంబు వాటింతు

మొక్కసేమందు నాదితులమునకు

వందనం బొనరింతు వాసుదేవునకును

దండమొనర్తు గదాధరునకుఁ

బ్రహ్మసంపాదించుఁ బరిపూర్ణకుఁ ద్రికి

నందలి ఘటియింతు నఖిలవశికి

ననుచు నానందభరితులై యమరదైత్య

మునినరొక్కఁడు ఖులు వినతులగుచుఁ

గొలుపనొప్పు బిల్వతిఁ గొలుతునిన్ను

నఖిలభూతాత్మి యాదివారాయణాత్మ.

సీ. ఆరఁగాఁబండిన నల్లనేరెడుబరహు

మెఱుంగున మెఱుంగారు మేనివాఁడు

వెద వెద విరిసిన విరివమ్మిరేకులఁ

దెగడు కన్నులుగల మొగమువాఁడు

మెండైన యేనిక తుండంబు మెచ్చరి

యరుదోయి చేతులం బరగువాఁడు

దొమ్మిదిరూపుల తుమ్మెదవాఁడుని

పువ్వుదామరగల బొడ్డువాఁడు

గలిమిముద్దియై యురమునఁ గలుకువాఁడు

కడగిమన్నేటిసెలయైన యడుగువాఁడు

వన్నెగల పైడిచీల వన్నెకాఁడు

నేడు నాచూడ్కి జట్టయై నిలిచెననుచు

సీ. కమలజదమ్ముడు గొమరుండుఁగూడీ నీ

మూర్తియొక గీర్తియు మూదలింపఁ
జతురాస్మ్య జదువులు జననియొకఁగూడీ నీ
యొనికియు వినికియు నుపచరింప
హరుశిరోమూల్యంబు వరధనుప్రభయు నీ
యడుగును మడుగును వంగలింప
శివుని రథంబును జెవికుండలములు నీ
యజ్ఞము సజ్జము వనుసరింప
వనుసరింపగ సర్తువీ నఖలజగము
జగము లొగిబోవ నిల్పిప జగదధీశ
యీశ వాణీశ నిర్మలాహృదయవాస
వాసుదేవ జగత్ప్రాయానాపదేవ.

సీ. నూర్పునింబోలు గొన్నభముపైఁ బ్రాలంబ

మనియెడు బరిగేవ ముతిశయిల్ల
మేఘంబు నరియెన మేనిపైఁ బీతాంబ
రప్రభయును దటిత్ప్రభలు మెఱుఁగు
నిండుఁ జందురు నవ్వునె మొగ్గంబున సుప్ర
సన్నతయను సుధాసారమమర
జలజంబుఁ దెగఁడెడు జరణంబునను దివ్య
దీర్ఘ కయను బువ్వుదేనె దొరుగ
హస్తముల శంఖచక్ర గదాంబుజంబు
లమర ధర్మార్థ కామమోక్షముల మాడి
నఖలలోకేశుఁ దాద్యుఁడవ్యయుఁ డమేయుఁ
డన్నుహత్తుండు మెరయు నారాధ్యుండు.

సీ. పాణింబుతోగూడ రక్కసి చన్నులఁ

జాలుద్రాగిన పోడబాలుఁ డితఁడె

వేల్చిడిఁ జాణూతువెరచి లోకములు మె

చ్చించిన యాజగజెట్టి యితఁడె

దుర్బ్రతుఁడగు గంసు దునుమి యాతని తండ్రిఁ

జట్టంబుగట్టిన పృథువితఁడె

పత్యభాషకు పారిజాతంబుపైఁగల

కోర్కీ-దీర్చిన రసికుండితఁడె

వెన్నలును గోపికాచిత్రవిత్తములును

సరసి మృచ్చిలనేర్పు నా హరి యితఁడె

శ్రుతిశిరోభాగములఁ దన సుభగచరణ

సరసిజామోదమున నూను జతురుఁ డితఁడె.

(సోమయాజి యుద్యోగము)

సీ. తొమ్మిండు కొడుకులఁ దొలివేలుపుల జేతు

బాడమించెనేదేవు బొడ్డుదమ్ము

మూడుతోవలఁబాలు మున్నీటి గర్తనాఁ

జరగు నేదేవుని పాదతటిని

పండ్రెండు రూపుల పగలింటిరాజు దా

వలతి యేదేవుని వలనుఁ గన్ను

వేయిమానికెపుడివ్వలతోడఁ బడగల

మూల్పు నేదేవుని మలక పాన్పు

మునులకెల్ల నేదేవుని మూర్తివెలుంగు

హృదయగోపాంబులో దీప మెత్తివట్లు

పారి మురారి నదేవు మహానుభావు

మనసులోగంటి భవములు మానసంటి.

సీ. పుండరీకమాలతోఁ బురుడించు గన్నులఁ

గారుణ్యమను లేనె గడలుకొనఁగ
మందారశాఖతోఁ మలఁజూలెడు గేలఁ
బాంచ బన్యంబను పండుమొఱచు
నుదయాద్రితటముతో నుద్దించు నురమునఁ
గౌస్తుభంబును దివాకరుఁడుఁ దోవఁ
నాకలోకంబుతో నవ్వు పాదంబున
నాకాశనది యను నమ్మితమున్న

నమ్మిత ధారాధరము మాటలాడినట్లు
భాగ్యదేవత యావు చేఁజెట్టినట్లు
లలితగతినున్న సద్గుణాలంకరిష్ణు
విష్ణుబొడగంటి శవములు వీడుకొంటి.

సీ. పన్నగంబుల రాజుఁబగవాఁడుగూడి నీ

శయనంబుఁ జయనంబు సంతరింప
దుగ్ధవారాసికూతురు నాలుఁగూడి నీ
శరణంబుఁ జరణంబు నవదరింపఁ
జందురు చెలికాఁడు నైదోడుగూడి నీ
యల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ
చామర పగవాఁడు దయితుండుఁగూడి నీ
బడినూపు గుడినూపుఁ జరికరింపఁ

గంపమానమనోద్యానగతులుమాన
నేకతంబున్న మునులను నేకతంబు
లేక పొడగానవచ్చునీలీలఁగాన
సన్మండేనాటి ధన్యందె యింబుజాక్ష.

(పోముడు)

నీలాద్రి దనరు మాణిక్యపు శిఖరంబు

క్రియ నూత్నరత్నకిరీటమెసంగ

గగనంబు వడిమిచక్కటి నొప్పు వరుణాంశు

కరణి గౌస్తుభము వక్షమున వెలుంగ

జలరాశి బొదివిన సాంధ్యపయోదంబు

కృమమున పీతాంబరము వలిర్ప

మేచతాభ్రంబున మెరయు గుర్రేండ్ల చా

వము లీల వనమాల వృష్పరిల్ల

వల్లననుజాయ మేనొప్పు దెల్లదమ్మి

విరుల సిరిగన్న కనుదోయి యరుదుగాంగ

సమరు జగదీశు సకలహితార్థజనై

జన్మవిరహిత వసుదేవజాతగాంచి

(తృగడగారి సరసింహపురాణము)

వశావతారములకు - భీమన చెప్పినది.

పుత్రి సుధాత్మాభక్త సురజననీ వధూ

మల్ల శంకర ధర్మమహితబుద్ధి

కగళూర్మకిటి సరమృగకుబ్జ రామరా

మానంత జాధ కల్యాహ్వానముల

సముచితమంతరకుదానవబలార్జునపంక్తి

ముఖముప్పికస్థి విము క్తఖలుల

పుచ్చాగ్రపృష్ఠవిస్ఫురదంష్ట్రసఖగుణ

పరిశుబ్దాకరాంగభుకపుటముల

జెరివి తార్పి యెత్తి ఛేరి అంధించి ని

ర్జించి యేసి యొర్పి ఛేరి మట్ట

గడంగనున్న శౌరి కరుణామరుండు శుభా

కరుండు మాకి భీషపరుండుగాత.

అంధ్రకవి రామయ్య - విష్ణుకంచీమహాత్మ్యము

సీ. శృంగులును నిర్జరసితులును మగుడింప

నిగుడింపఁజాలు సీనేర్పుకలిమి

ధరణియు రిపుగర్వవరణియు ధరియింప

హరియింపఁ జాలుసీయెలపుకలిమి

భ్రాత సర్వలిగన్న మూతను బాలింపఁ

లాలింపఁజాలు సీలాపుకలిమి

గేహని రవిసుతావాహిని సాధింప

భేదింపఁ జాలుసీపేర్మికలిమి

జనులఁబాతకజనులనుజనుపనుగుప

నెరు సీనేర్పుకలిమిదహ్నములు సీకు

మత్స్యకూర్మ మహీధర మనుజసింహ

ఖర్వ రామ త్రియబుద్ధ కలికిగతులు.

శ్రీలక్ష్మికీ - ఎఱ్ఱాపిగడ వరసింహపురాణము.

ఉ. చంకనచారుపత్రకము సంస్తుతకొస్తుభకర్ణికంబున

పుందితలాంఛనభ్రీచిరసంజమనోజ్ఞమునై తనర్పుగో

విందు నూర్ణలబ యిరవిందముగా సొగయించియున్న యె

య్యిందిర నూచుగాత కృపనింప నుజాఫల భక్తపఠతన్.

పోతరాజు భాగవతము - దశశతస్కంధము

మ. హరికి బట్టపుడేవి పుణ్యములపోవర్ధంబు బెన్నిగ - చం

దురు తోబుట్టువు భారతీగిరిసుతల్ తోనాఁడు బూఁబోడి త

మరలందుండెడు ముద్దరాలు జగములమ్రన్నించు నిల్లాలు భా

సురతన్ భేములఁబాపు తల్లిసినియిచ్చు నిత్యకల్యాణముల్.

సుదర్శనము — వీర మాహేశ్వరము.

సీ దైతేయకాంతల తిరుకుఁ గెమ్మోపుల

వీటికాశ్రీలకు విడుకోలు

వేల్పుటిల్లాండ్ర కొన్నిడవు జన్నులమీఁది

యెఱువు పయ్యెదలకు నిలువనీడ

విశ్వజగత్త్రయావిజయలక్ష్మీ గాథ
 బిరుదోత్సవములకుఁ బెండ్లివిందు
 పరిపంథిచాపి నీ పరిచిత పరిభవ
 పాప్తి సంకథలును జాయుదోవ
 సేసియున్నది విలసిల్లుఁ జత్రమహిమ
 నది వ్రయోగింపనై నయ్యుచ్యుతుండు
 విలయసమ శునముద్భూతవిపులదహన
 దారుల స్పృశనంబు సుదర్శనంబు.

పోతరాజు భైరవుని శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.—

సీ. వ్రళయ మూర్తాండ మండల చండతర నము
 ద్భూతభూరిప్రభావుంజమగుచు
 ఘన సహస్రార నిర్గత మహోగ్రాసల
 జ్వాలావలీధ దిగ్దాలమగుచు
 నహజ తేజోవిశేష కణాంతర్భూత
 సర్వ దివ్యాస్త్ర విస్తారమగుచు
 గణింప నిర్భూత సంఘంతు భీషణఘోష
 నిర్భిన్న రాక్షసీ గర్భయగుచు
 పకలశుకముఖ్యమునియోగిజననమగ్ర
 మహిత నిగమార్థ సంస్తూయ మానమగుచు
 వచ్చె మానసవేగమై వనజనాథ
 దాసభయకర్మనంబు సుదర్శనంబు
 భావన పెమ్మనంగారి అనిరుద్ధ చరిత్రము.

సీ రక్షోవధూవృత్త వక్షోజ పరివిప్ర
 కుంకుమక్షోజంబు గొవ్వడంచి
 కళారి మదవతి వక్రాలకా భోగ
 ఘనతమః పరిభాగ గరిమనడంచి

కృష్ణాక యాపనిగ్రైవేణ మణిహార
 శక్లర దీపుల గర్వసుడచి
 దైవతాహితవీరతరుణీసముల్లాస
 కరహాస చంద్రికా దర్పణదలి
 చటుల సంవర్త పరివర్త చండకిరణ
 శతశతాఖిల పరిదీప్తసార ఘోర
 దర్శనం జగుకట్టి సుదర్శనంబు
 గలుగ నీ శసాధ్యంబులు గలవెక్కువ్వు.

సోముని హరివంశము:-

సీ. దైతేయ మదవతీ ధమ్మిల్లహల తోడ
 విరుల నెత్తానికి వీడుతోలు
 కనుజశుద్ధాంతకాంతాకటాక్షములతోఁ
 గలికికాటుకలకుఁ గానివావి
 దానవమానినీ స్రవకుంభములతోన
 జనపుబయ్యెదలకుఁ జాయు తెరువు
 దైత్యావరోధనదయి కాధరములతో
 సాబగువీడెములకుఁ జాక్కయెదుగు
 సేసె శురసుందరీ కరాశీరతాల
 వృంతచలితాంతకుంతలవిలసదీంద్ర
 కలవధూటీ, లాటి కాళంగకుమరింగ
 బదిలకలువఁ బక్కింబ నీధరమకాదె.

మ. సతతంబు న్నుతియింతు జంతుమాయ సంసార క్రియారక్షణ
 తత శౌర్యవితానమునుగుటన్ సంగ్రామ భీమభయా
 గతగోహ. తికదీర్ఘ కాలటలుతత్కంఠచ్చిదాచ్చాక్షవ
 తతలక్ష్యాభిత కేలితామరసరశశ్చక్రముం బక్కిమున్,

87

భావన పెమ్మనంగారి అనియ్య చరిత్రము.

సీ. భువనవిత్తే పజనితవాతాహతిః

అర్వతశ్రీణుల పాదుగడల

విభులాస్యకర్ణికావిర్భూతదీప్తుల

మలయాద్రీ యివ్వల వెలుకఁజార

శశనోటిశరచండజవభవారవముల

శరధులు ఘూల్లిల్లి బరలుగడవ

వితతాద్భుతాపాది విభ్రమోదితకాంతి

దెవల హోమద్యుతి దీటుకొనఁగ

సిద్ధచారణ గణసుతశ్రీ (దవ) ర్వి

మింటఁజరగు రెక్కలతోడి మేరువనఁగ

వచ్చెడవరాక కఖిలంబు చిచ్చలింపఁ

అట్టి దేవుండు బుండరీ కాక్షుకడకు.

ప్రేగ్గడ పారివంశము.

సీ. సర్వ (వధీనుఁడై) చను పతంగుండు గ

అఁదొకాక యిరయ నన్యుండుబగమున

నెఱకలు వడసి యెయ్యెడఁ బ్రవర్తిల్లెడు

మేరఁగాంచెనొకాక మేరుశిఖరి

అంజరశ్యామక యింబుధి పొగరుగా

భ్రమసి యెక్కెనొగాక బాడబాగ్ని

హైమమై పరగు బ్రహ్మాండంబు వక్రమై

తగఁబుట్టెనొకాక ఖగ మొకండు

వైసలేయుండు నీకృతన్యాప్తిదీప్తుఁ

డాతఁడొకాక యిరఁడని యఖిలజనులు

అహువిధానుమానారంభపరతఁజూడ

నరుగుదెంచెఁ అట్టిప్రభుఁ డభ్రావీధి.

(అ-141వ)

పోముని హరివంశము.

మ. హరిదంతద్వినదంతకుంతశిఖరాహంగారవిశ్చింత ని
 ర్జరరాజాజ్జితప్రజజర్జరితచిచ్ఛాయైరోముచ్చవి
 స్థిగవిగుణప్రతిపక్షనకుండయి వచ్చెన్ పైసతేమిండు భా
 నకుర విబుధులును సలబరమ్మా దగ్గమింగరి బట్టుచందమ్మనన్.
 (స్కందలింగ ప్రతివిబుధ మంబరము మింగంగంటాటు చందంబునన్.)
 (ముద్రితకృతి)

సన్నంబుభట్టు - ఆదిపర్వము.

ఉ. ఆతితపక్ష మారుతరణప్రసక్తపితఘ్నాన్తి శాచల
 వ్రాతమహార్ణవుండు బలవన్నిజదేహసముజ్జ్వలవృధా
 ఘాతవతంగ తేజః దుదితుండయి తార్క్ష్యంబు తల్లికిన్ మనః
 ప్రీతి యొనర్చుచు న్నెగసె భీమజవంబున సభ్రసిథికిన్
 నిశ్చంకుని కొమ్మన.

సీ. పులుగురాక్షంబు తమ్మికోలంకుల చెలికాని

బండిబోయినితోడి సాలివాదు

పన్నగస్త్రీలకు బాలిండ్ల పసపాస

మగుడింప నోపిన మగల మగండు

డంభోభి కొకయీకతాకు కానికసేసి

యమ్మలంబు దెచ్చిన యవభుభుండు

విసతమాగ్ధులవట్టి వసధిచెంగటబోయి

చగకు నాడలిగొన్న భవ్యబలుండు

పక్షులు దాల్చినచ్చిన పసిడికొండ

యట్లు విసిల్లు ముటి వాహనముగాఁగ

నడచె గాత శివ దైవసైన్యములు దాను

వసురకులమర్దనండు జనార్దనండు.

అంధ్రకవిరామయ్య - శాంతిమహత్వము.

సీ. గజ కచ్చవంబులె... రుని ...

కుడిలోనికిని రాజభిడు
సకల లోకములు నే జవనత్వసంపన్ను
ఖరళికాయాత్రకు గోష్ఠదంబు
బలశ్రేణి వజ్రమే యలఘు రెక్కలలోపఁ
జక్కిపెంపె చితవుల్ల
కదూతనూజవర్గంబులే మహనీయు
నాగ్రహాగ్నులకుఁ జొక్కాకు వటువ
యిరిఁడు హరిఁగొల్వ నచ్చోటి కరుగుదెంచె
శంఖచూడాసుదయీయ మపయోజ
వావానోదారతాభీలసావాసైక
జనితదాయీన్యుడైనట్టి వినితిపట్టి.

భైరవుని శ్రీరంగ మహత్వము.

ఉ. ఆయతచండతుండనినా శాహిని కాయుని వప్తహాటక
చ్చాయుని సర్వవేదమయిననుత కాయుని దేవదానవా
జేయుని సప్రమీయుని సశేషవిహంగకులాధితప్యథా
రేయునిఁ బ్రస్తుతింతు నుచరిత్రుభేయుని వైసతేయునిన్.

భాగవతము - దశమస్కంధము.

క. అక్షిణకనకసన్నిధి

పక్షయగోద్భూతఘోరపవనూనమహా
విక్షేపకంపితాన
కక్షోడిధరేంద్రుడగుచు గరుడఁడ వచ్చెన్.

భాస్కరుని రామాయణము - యుద్ధకాండము.

సీ. కుప్పించు నురవడి కుంభిని వడిగొంగి

సర్పాధిపతితలల్ చదియనడుమ

నెగయు నూకున మీదికెత్తిపారిన తరు

శ్రేణులు చుక్కలం జెదరనడువ

నెఱులు సారించునేవునం గడలెత్తి

యేడువారాసులు నెడములొత్త

బరుచు బల్విడి సభ్రపంక్తులు నుడిగొంచు

వలయంపుగొండ యవ్వలికిఁదూలఁ

బర్వతములు వడఁక బ్రహ్మాండకొటర

మ్రుగువ గగనవీధి వరుగుదెంచ

రఘుకులేంద్రబంధవిఘటితత్వరితాంత

రంగుడగుచు నవ్వహంగవిభుఁడు.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము - విష్వక్సేనునికీ.

కం. శ్రీరమణచరణసేవా

చారనిరూఢావధాను సత్కిరిజయ

శ్రీరాజమానుదానవ

వీర భగత్సేనుఁడలతుఁ విష్వక్సేనున్.

రామకవి రామాయ్య - కాంచీమహాత్మ్యము.

కా ఇష్టానక్రీకచాదిసాధనపరాహీనప్రభాంగీకృతా

భిష్టంగద్యుమణిద్యుతిప్రకరుడై పీతాంబరాలంకృతున్

విష్వక్సేనుని గొస్తుభాభరణ నుర్విన్ శ్రీయుతుఁగొల్చియా

విష్వక్సేనుఁడు పంచరించు గణరాద్విభ్యాతుఁడ చక్కటిన్.

నన్నయభట్టు ఆదిపర్వము - శేషునికి.

చం. జహువనపాదపాద్ధికులపర్వతపూర్ణసరస్వరస్వతీ
సహితమహామహీశల మజననసహస్రకాలిదాల్పి దు
స్యహతరమూర్తికిన్ జలధిళాయికిఁ బాయక శయ్యయైన యు
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁబ్రసన్నుఁ
డయ్యెడున్.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మము.

మ. శయ్యవంబై యుపధానమై నిలయుమై నచ్చత్రమై పాదుకా
ద్యయుమై ముంశిశీతమై మృదులవస్త్రులై నమోహితి
క్రియలం జక్రికి నిత్యసంహితమూర్తింబొల్పు శేషాహి న
మయమేధానిధిఁ గావ్యలక్షణః శాచార్యుం బ్రశ సించెకన్.

హనుమంతునికు - భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మము.

చం. పరిచయఁగాఁగ నేలె నిరపాయచరితుని శక్తికానన
స్ఫురదురువీతిహాతుని సముజ్జ్వలమేరుసమానగాతునిన్
బరహపవిత్రుని స్మృనిసుపర్వతిస్తుతిపాతునిన్ మనో
హరఫలశేనుషీకబళి తాంబుజమితుని వాయుపుతునిన్.

చివమల్లు శ్రీగిరన్న - శ్రీరంగమహాత్మము.

శా. సంతోషంబునఁబొంది యేలె విమలస్వాంతు స్మహాదాసవ
ధ్వాంతపూహవిదారణోజ్జ్వలవివస్వంతున్ యశఃపూరితా
శాంతున్ పాహసవంతు నిభరజయాఽలైక విశ్రాంతు ధీ
మంతున్ భర్తవగేంద్రశాంతుని హనుమంతున్ జవాత్మంతునిన్.

రాక్షసం గణపయ - సాగంధికావహరణము.

శా. అంతఃలింగబలింపఁగాఁ గడఁగి బాలారుగన్ ఫలభ్రాంతివే
శంతోల్లంఘనశేలి దాఁటను సరస్వంతు స్థూహదాసవా
క్రాంతారామమహీరుహుల నుదక్రక్షీక దుండెన్ హను
మంతుఁడున్ గపి యున్నవిం గవులె హనునాథుటవిచారముల్.

భాగవతులకు - మనికి సింగరాజ వద్దపురాణము.

సీ. హరిసేవనామృతాహ్లాదః బ్రహ్మాదును
 సన్నతచారిత్రుః శక్తిపుత్రుః
 సంగీతవిద్యావిశాఖకు నారదః
 బుద్ధాతమశ్లోకుః బుండరీకుః
 భారతసంహితాభ్యాసు వేదవ్యాసు
 వతులపావనవేషు సంబరీషు
 సవిరళజ్ఞా విద్యాసముత్సృకు శుకుః
 గ్నిష్టాఘశర్దూపగ్రీష్టుః భీష్ముః
 వరు విభీషణు సనకు సనందుః గపిలు
 వాయునందను శేషాహి వైసలేయు
 లాదిత్యుగు భాగవతులను నాథువారిః
 అరచుభక్తిః దలంపుదుః బ్రీతిదినంబు.

భైరవుని శ్రీరంగమహత్వము.

మ. వినుతింతున్ హరిభక్తివెంపున జగద్విఖ్యాతులై పుణ్యకీ
 ర్తనులైనట్టి వరాళరుం గపిలు వేదవ్యాసుఁ బ్రహ్మాదు స
 ర్వును రుక్మాంగదు సంబరీషుని వసిష్ఠుం బుండరీకుం మరు
 త్రనయాన్ భీష్ము విభీషణున్ సురమునిన్ దాల్భ్యున్ శుకున్
 శౌనకున్

నారదునికి:-

సీ. ఉదయార్కచుదిబొర నొలచికోవట్టి గు
 వ్యయన యెగావి గోపనము మొలక
 వన్నెలు జరిగొన్న విరుల్లెత్తగమ్యుడి
 యజ్ఞోపవీతింబు లరులబొలయ

సనుకైసకుసుమఁ బెట్టిన పల్లవంబుల

చాయ సన్నపు గుఱ్ఱబడలుగాల

గందువోఁ బడలేటిఁ గడిగిన శశిరీతి

యడగెలి ముత్యంపు గొడుగువనర

జగతిఁ దనుకాంతి యుననుచంద్రికావి

భాతిఁ బ్రసరింప దివినుండి పార్థివేంద్రు

కొలుపునకవచ్చె సభయెల్ల నెలమిఁబాడ

నారదుండు సర్వలోకవిహరశీలి

జమ్మిరపోతరాజ భాగవతము - ప్రథమస్కంధము.

సీ. తనచేతివల్లకీతంత్రీచక్షుంబుల

సతతసారాయణశబ్దమొప్పు

నానాశవంగీతహరిగీతవరసుధా

ధారల యోగీంద్రతతులుచోక-

కపిలబటాభార కాంతిపుంజంబుల

దిశలు ప్రభారత ధీ (తదీధితి) వహింప

తనులగ్నతులసికాదామగంధంబులు

గగనాంతరాళంబు గవ్వకొనగ

వచ్చెమింటనుండి వాననందను

గడకు మాటలాడ ... తోడ

భవ్యవిమలకీర్తిపారగుం డాకాథ

నయవిశారదుండు నారదుండు.

పిల్లలక ట్టి వీరయ్య - శాకుంతలము.

సీ. కర్పూరనవపరాగవిపాండుతనుకాంతి

యకదోరచారుచంద్రికలుగాయ

వికటారకూటపల్లకదారముల

బద్ధమగుటంబు రేయెండ చిగురులీన

హరిణాజనోత్తరీయచ్ఛాయ బ్రహ్మకే

జఃశృణానుని పాగచాయనెటయ

కుటిలహవిర్మహీకుబ్జలలాతుంబు

నొసలిపై జేరితి నూంగువార

నచతురావసపక్షజం దనలికాక్ష

శంకరుం దచతుర్భుజచక్రపాణి

యభిలలోక్తకసంపూజ్వా దరుగుదెంచ

నారదుండు కాంతిజలశరన్నీరదుండు.

గ్రాకుని కొమ్మయ - వీరమాహేశ్వరము.

సీ. కడిదియుద్ధంబుల గదిసి యాచలిదీర

మించు జూపుల నారగించువాడు

గడియసేపై నొక్కడ నూరకుంకక

త్రిభువనంబుల సంచరించువాడు

నూరుతంతులవీణ నూతనంబగు క్రియా

హేవాకమొప్పు వాయించువాడు

గోర్లుదాటించి నిర్మిమి త్రంబుగ

వీకున బోరుగావించువాడు

మునివరేఱుండు పక్షగర్భునికి నింపు

గొనలుసాగంగఁబుట్టిన కొడుకుగుట్ట

చనియె శర్యాణిఁగొలువంగఁ జనువిలాస

శారదాంబుదవర్ణుండు నారదుండు.

చండలూరి చిక్కన్న - నాచికేతూపాఖ్యానము.

సీ. ప్రారేయకిరణవిజయస్ఫూర్తి దలపించు

విశదంపు దనుకాంతి దిశలువ్రాచ

జగినిండు దొలకెడు జుగుగుటాకులసంపు

పాటించు ఘనబటాభరము మెటయ

కాంచనమాంజవికానంబు గడగూడి

చెలువునూపుచు మృగాజనముడనర

కమనీయోగోమలకరపయోరుహమునఁ

బ్రకటితమగు విపంచికదలిర్ప

హరిః ధాలాదశోభితమైన యట్టి

యాననంబు బ్రసన్నత నలరుచుండ

గగనమునుండి సమవర్తి కడకువచ్చె

నమరసంయమివరుఁడు విద్యాగురుఁడు.

క విసుతి.

కవులకు - వాల్మీకిసుతి - కాకతూని గంగాధరుని

జాల భారతము.

కా. శ్రీరామానుజాకావ్యకల్పన పరిణది స్వేదసుంహవ ధో

ధారప్రౌఢచిన్ద్రపిసర్గమునిమార్తాండుందవఃకిర్తిల

క్షీరమృన్ భువనైకవంద్యుడగు వాల్మీకిం గవిగ్రామణిన్

ధారాశిస్థిరభక్తియుక్తిడలతుం వర్విజ్ఞచూడామణిన్.

రెడ్డివల్లి ముద్దరాజు అప్రమహిషీకల్పాణము.

ఉ. రామకథాసుధారసము బ్రహ్మపయోంబుధి మున్దియుండగా

నేమునివాక్యమందరమహీధరసప్తధనంబుచే సము

ద్దాజిత సంగ్రహించి విబుధప్రకరంబున కిచ్చెవర్థమై

నామహితుం బ్రచేతసుని యాత్మజగోర్వక నాదిసత్కవిన్.

శ్రీనాథుని భీమఖండము.

కా. శ్లోకంబుల్ శతశోటికాండములుగా నూత్రించి రామానుజం

జేతైకాక్షర మెల్లపాపముల మాయించంగ నిర్మించి గు

ల్లోతుండైన వ్రరాణసంయమివరుం జూతు వ్రనోవిధి వా

ల్మీకిన్ బ్రహ్మపదావర్ణికవికాళిలానతివల్లభున్.

కవిస్తుతి - వ్యాసులకు - గంగాధరుని బాలభారతము.

తా. సంసారార్ణవపారగుం బరమహంసవ్రాతమాదావతో
త్రంసంబున్ మృతినంతరోద్ధృతపాదక్షిరభేదక్రియం
హంసంబున్ జగదీకనంబు జూచి శ్యామగన్ మహాపాతక
ధ్వంసాభారము భారతామృతనిధిన్ వ్యాసుం బ్రకటింపి దత్తన్.
భీమభారతము.

మ. తలతున్ భారతపంపి లాగ్యమునవిగ్నాపిగ్నిసివ్విగ్ని గా
నలివప్రద్యవునిం గలింగతపయంత శ్వేతిపుష్కస్థి
పులినాథోగకృతావతారు నవరాంభోజాక్షు నక్షీణుని
రత్నలసాహిత్యకలాసమృద్ధితై పారాశర్యమానీశ్వరున్.
కవిస్తుతి - గాళిదాసుకు - ఆంధ్రకవి రామయ్య కాంధీమహాత్మ్యము.

తా. దాక్షిణ్యపాతకనవీన్యవేళిరిం బ్రబంధసోమములోనెప్పె న
ధ్యక్షుండయ్యె మహాకవింకులకు నాశ యెట్టిపుష్కస్థుడో
నాతోద్భారతిగాక యారంభ మయ్యవ్యక్తియే యాదు నం
లక్షింపందగు గాళిదాసు గృతలీలావ్యాసుం గీర్ణిం దత్తన్.
సంస్కృతకవులకు - శైతరాజముత్తయ విష్ణుకథానిధానము.

తా. భారవిగాళిదాసు శివభద్రుని మాఘుని బాణ భామహుం
జోరు మయూరునిం దలంపుడు సృటియుం గవులె వికర్ణులె
వ్వారలు వారినెల్ల ననవద్యుల నామ్యులబ్రస్తుతింతు సం
సారసుభైకసారవిలసత్కవికారసప్తభవాధిపన్.

గంగాధరుని బాలభారతము:-

స. కైవార మునరింతు గంభీరసాహిత్య
మంటాకథోద్భాసుం గాళిదాసు
వర్ణింతు సుజ్జ్వలవాణీసుధాపూర
పాదోధిపరిబాణ భట్టకామ

బ శింశు హస్తం ధామా సమంత్రైః ప్ర
 మారజాహం కేయంబుడగు మునుగును
 నన్నుతి గావించు చాటుధారాప్రాధి
 గోమంతాంత్ర సోమదత్తు
 భక్తనంజలి రచియింతు బ్రవరసేన
 భావ శివభద్ర భవభూతి భట్టహం
 భారవి మూరారి హేరంబ చోరులహం
 మేటియుఁ దక్కిన సుకవుఁ మేటిదలంతు

శ్రీనాథుని భీమఖండము:-

సీ. వ్రణులింతు రసభావభావనామహానీతు
 కవితానమల్యంబు గాళితామ
 గణులింతు రసద్యగద్యపద్యవిజ్ఞ
 పరితోషితస్థాన భట్టజాను
 భణులింతు సాహిత్యపదవీమహానాజ్ఞ
 భద్రాసనాసీను బ్రవరసేన
 వర్ణింతు శంభోధివార్యచింతభాగ
 గంభీరవాక్సమత్కర్ష మహు
 భావ శివభద్ర సౌమిల్ల ధమ్మిలులకు
 మాఘ భారవి బిల్వణ మల్వణులకు
 భట్టిది తపకవిదండిపండితులకు
 గీటుకొలుపుదు నొసలిపై గేటుకొలు

అమరేశ్వరుని విక్రమసేనము:-

సీ. భట్టనారాయణభామారమాగీవి
 బభ్రవర్జుల కర్ణభింజేయు
 కాళివాగ్భామసిప్రసవనంజరి విశా
 రదుల కలంకారరమణిజేయు

రాజశేఖరభారతీజహ్నుకన్యక

సుగంధింబులకు భావశుద్ధిఁజేయు

హృదయవాణిశ్రీకృష్ణానుభవగతి సాగ

మృతులకు రోహిణిద్రవ్యమలముఁజేయు

నని మొటింగి వారియొడుగులు దలంచి న

పరివృత్తిచి దండి నమ్మురారి

వామనుని గుణాఘ్న తేమేంద్రు నిల నలం

కారవిధులదలచి గారవమున.

కవినుతి - నన్నయభట్టు గంగాధరుని బాలభారతము.

కం. శబ్దారణసవిశారదు

శాబ్దికమూర్ధన్య శబ్దకాననవిరుడున్

ర

శబ్దమూలభటి నన్నపార్థ్య ముతంతిన్.

శ్రీనాథుని భీమఖండము:—

కం. నెట్టుకొని కొలుతు నన్నయ

భట్టోపాధ్యాయ సార్వభౌముఁగవితా

పట్టాభిషిక్తు భారత

ఘట్టోల్లంఘన సమర్థు (పటిష్ఠ) గాఢప్రతిభున్.

(ఆ1-పక)

కవినుతి - తిక్కనసోమయాజిక - గంగాధరుని బాలభారతము.

ఉ. ఆంధ్రకవిత్వతత్వసముదంతికీర్తిని దిక్కులుజన్మ నీ

రంధ్రతరప్రభావనిధిఁ బ్రస్తుతిసేయుదు నుల్లసత్

కంధ్యగభీరమంజుతరగర్జితవిభ్రమభవ్యభంగి నై

రంధ్రకయైన చాటుమధురస్ఫుటజంధురవాగ్విజృంభికన్.

ఉ. పంచమవేదమైపరంగు భారతనంపిత సంధ్యభాషఁ గా

వింఛెఁబడేనుపర్వములు విశ్వజగద్ధితబుద్ధి నెవ్వఁ డ

కాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి సమసూరింతు ని

ర్వందితకాన్యవైభవవిరాజిక దిక్కునసోమయాజికన్.

(భీమఖండము1-9)

కవిస్తుతి - తెలుగుకవుల సమూహమునకు ఆది వి

రామాయణ శాంతిపాదము.

సీ. శబ్దశాసనకావ్యసంఘట్టవక్రమా

నందిత బుధవర్మ వన్నపాన్యు

మథుభాషారచనోన్నిద్య భద్రవ

చోరాజు దిక్కవ పోతుయ్యజి

లక్ష్మీలక్ష్మణక భాలంకారసౌభాగ్య

సతా వ్యవిహ్వాసు శంభవంసం

చంగోనిజంధన చాతురీహారేయ

వాగ్ధాము వేములవాడ భీము

రసికదనపద్మదినసాధు రంగనాథుఁ

అకటకృతికర్తనిస్తంధు భాస్కరేంద్రు

నమితరసభాపుశ్రీశ్రీపురారిదేవు

నూ క్తిలిమిధాము నాచనశోముఁ జలఁచె.

వసిష్ఠుకు - చంద్రపురాణము - మణికి సింగరాజు.

చం. కనియె శ్రుతిస్మృతిప్రకరగాఢతరార్థవర్జితు దివ్యబో

ధనవదవిమహాత్మ్యసముదగ్గరస్థలదహి శేషవం

జనితనితాంతపుణ్యగణసంచయినవ్రతనిష్ఠు శేముషీ

జనితహితప్రభావమునిసంఘపరిష్ఠు వశిష్ఠు నయ్యెడన్.

చం. పరమవివేకసాగరుఁడు చంకజసంభవసంభవుండు ధూ

మరహితవహ్నితుల్యుఁ డసమానతపోనిధి విష్ణుధక్తి త

త్పరఁ డభూదూరుఁ డాద్యుఁడు కృపారసచిత్తుఁడు దివ్యబోధను

స్థిరుఁడగు నవ్యసింహుఁడగుదెందె వీరీవన్యపాలు పాలికిన్.

భారతము - (వ్యాసులకు)

ఉ. పాంశుపయోదనీలనుభా తు సుజ్జ్వలదండధారుఁ నిం

గాంశు జటచ్చటాభరణ సాగమవుంజపదార్థతత్వని

స్పృశయింకారఁ గృష్ణమృగచర్మకృతాంబరకృత్కు భాల్మీ

వశవివర్ధనుం ద్రిదశవందితు సాత్యవతేయు గొల్చెదన్.

హృదయము - చృత్రాధవరమీశ్వరుని వారసింహపురాణము.

సీ. పోగులై యెడును ప్రోగోడకయిన్న

శుభ్రులన్నియునునోని శూత్రపతిని

ముఖ్య శాస్త్రులులు ముఖ్యకోటి చదివిరి

యెల్లచోట్లను వెలయునవనిచె

చృత్రాధవరము లయెంచుతంబుల

వేరులు పెట్టి రూపించి వెలికి

పరిచయవేదము పరగు మహాభార

తముచేసి పురుషార్థసమీక్షిచోచె

కట్టినప్పడ సంస్కృతి పాలముగడవు

గట్టి యెరుకబండినప్రోడ పట్టిగనియె

నెవ్వడట్టి సద్గురు నుతియించి భక్తి

విష్ణుమాహాత్మ్యకథ మీకు విస్తరింతు.

నిశ్చంకునికొమ్మయ - వీగమాహేశ్వరము.

సీ. పులిసంబు తొలుచూలు వుండరీకాక్షుని

అనవారభేదంబు కవులరాజు

అమలపురాణగ్రంథభారతసంహితా

పరిగుంధనక్రియాపండితుండు

కట్టినన్నియవాడు కొరవాన్యముకర్త

శుభ్రులెచ్చరించిన నూత్రధారి

సిద్ధినీగారమున్దీపవాధ్యక్షుండు

శుభనికూరిమితండి నకలవేది

కాళికేయుండు యోజనగంధిపట్టి

తత్వనిర్ణేత ఘన తపోధర్మగాని

నైమిశారణ్యమనినభాభూమి కైమి

నేనె నొకనాడు వ్యాసమనీశ్వరుండు.

పద్యపురాణము: —

చం. ఆతుల్యతనవచేర్చి నిశమాని నెక్కులుదీర్చి శాస్త్రములలో
ధృనినోరించి పెంపెనగు దివ్యస్థానములెల్లదెచ్చి భా
రత మనుపేరి వేదము తిరంబుగజేసెను శిష్యులముఁ ద్రి మూ
రత మహనీశునిబోధకు బహుళతనూనుగురించి మొక్కి ప్కమన
చిరునారి గంగరాజు - కుశలమోక్ష భూకలము.

కం. పారిదాసును వసుదాసును
బరిచితివరమూదవాను భాసురవాసుని

విరి. గారిని గను వేదవాసునొ (ఆ . ప)

నవ్వయభల్లు - అదిరుద్రము.

ఉ. భారతభారతీసుధగుభస్తిచితులంబులతనె ఘోరసం
సారములను గొనసజాలనిచ్చుభయంకారి నూరిచే
తోరుచిరాబ్జబోధగతండ వ దిప్యబల శాస్త్రజాగ
భోరుచామతుంగొల్తు మునివ్రాసెను భూయశోవిరాజునునొ.
శుకయోగికి - భాగవతము

సీ, ప్రతి నిమేషముం బరబ్రహ్మంబు నీయిం

మతిజోక్కి వెలుపల వెలుచువాండు

కమలంబు మీదిల్పంగములకెవడి నొము

వైనరసిన కేశపటలివాడు

నెగవొసి నూయ న.గీరంచిన భంగి

వననంబు గట్టక వచ్చువాడు

పంగిగాడని మెలకాటు భూతములకా

బాలురహాసశబ్దములవాడు

మహితపదజానుడ ఘోరుమధ్యహస్త

బాహువయ్యోగ లాస ధౌత్య

నాసికామస్తకంబయియుగ ఘో

రైన యివభూత శుకమూర్తి యగుగుండె

నర్మపునికి - శ్రీనాథుని మహాత్మ్యము

మ. బోములూత్తర తూర్పున న్మహాయోధుఁ జేతువాగ్గల్గఁబున్
బాగులగునాది సహాయక లోనిన లక్ష్మీనాథుఁ డాగ్నికిం
బాగదొండన్ సుతుడయ్యెనట్టి శౌంసేతుఁడు బ్రశంసంపఁగాఁ
దగఁజే రక్షణమునీంద్రుని పశుధ్వుననినంద్రునిన్.

(అ 1-వ-24)

భరద్వాజునికి-మడిచెల్ల తిప్పరాజ కాంచీమహాత్మ్యము.

మ. జ్వలదగ్గి పథమాన తేజని భరద్వాజ నివసిర్ధాతవ
లకలభాన్యత్ప్రధాను బింగళజటాలంకారుఁ గృష్ణాక్షున్
జ్వాలనదవాను జపఃకృతకృతలనున్ శాంతాత్మ బ్రహ్మైకని
శ్వలచిత్తు న్నితతేంద్రియం బ్రముదితస్వలతుం గృహవంతునిన్.

శ్రీనాథునిన మఱియు—

శా. శ్రీరంబెన తపోవి శిష్యుని సద్యోజాతవక్త్రుఁబునన్.
గారిపల్లభుచేత దీక్షగొనుచున్ సప్తర్షులందొక్కండై
నా లాటిధి వలకరించి కనియె ద్దైయ్యర్థసంఘాతమున్
కారద్వాజ మహానునీంద్రుఁడగఁజే శక్తింబ్రశంసాపగన్.

(అ 1-19)

బృహన్నారదీయము—

శా. అంభోజాననమానసాంబుజభవుఁ డధ్యాత్మవిద్యోన్నతా
రంభుం దిద్ధతపోవిశేషశమితవృద్ధిః పురానుసం
గంభుం గుచితశాంతిసంయుతుఁడు భారద్వాజమానీంద్రుడు
జ్ఞుంబించె న్వరసప్రసంగముజ శ్రేణీగముద్భాసియె.
విశ్వామిత్రునికి - శాకుంతలము - పిల్లలమఱి వీరయ్య.

మ. ముచాక్షరీమంత్ర పరమావనిషదర్థ
హసనాసురభి యెవ్వనిబుద్ధి
స్మృతిపాఠ పాఠవాక్యతిమిఖస్తతుంచే
వదిలెనెవలెను నవివర్గస్మృతి

బాహుబలియ్యో దక్షశ్చ క్రిన్వేద్యుడు
 బ్రహ్మాగ్నియై యెక్క బ్రహ్మ
 బంధమోడి నివంబు గుడియప్పించి ని
 శృంక నెవ్వడు బారిశ్శలద్యునినను
 వత్సహాత్ముండు పటలలో శ్రోవినులను
 డౌత్యసేవనితోడి వందడిటకాణు
 నిశ్చతోడుత వాశ్చర్యనియమివృత్తి
 పటలనకునుండె నంలికాధవుసిగూర్చి.

గౌతమునికి - తెనాలి పోయెడు రోజుల్లో పడమర
 నీ. చరియించువారికి సంగప్పసిద్ధిగా
 నిర్మించె నెవ్వడు సేవనపలుకు
 పార్వకాలిక ఫలసంబంధులొచ్చించి
 వరమునిశ్రేణి నెవ్వడు బోధ
 చీడతిత్వపప్తసేవ నెవ్వడకలించ
 నిందుగిలెనువెల్ల పోయెను
 సుర్యసురశ్రేణి శామరితకుడంగ
 బలికెనెవ్వడు పురావంబునుగసి
 యట్టి శ్రీవీరశైవాగ్రహవిది
 యైన గౌతమసంయుతు యాశ్రమంబు
 బొంతనెంతయు నొప్పరి పొగడనగడు
 వనభూమినిన శ్రీవైకుంఠానిపురము.

భైరవుని శ్రీరంగహస్తము:— (మూర్ఖుండేయునికి)
 తా. చందాంశుప్రతిమప్రతీకరుడు లాశాచక్రవాళంబునన
 నిండంబర్వ బ్రహ్మశిఖరలగుట నీంబుమాలం గ్రియూ
 పాండిత్యప్రధనూపయోమికంబు నుబ్ధినీవి ను మూ
 ర్ఖుండేయుండరునెంచె దక్షిణదిగ్భక్తకౌతుకోల్లాస్యము.

వీరమా హేశ్వరము—

సీ. కల్పాంతవార్ధి మోక్షాలి బంటిగానేడు
 తీర్థరుద్రాంతిమై దిగిగోనాడు
 పటపత్రవిధిని నెక్కితినున్న బాంబునే
 తాపసాధివుడు ముద్దాడినాడు
 తనపేర నే తపోధనమాలి సుస్థి
 స్థితిబురాజంబు సంధించినాడు
 హరుని మెద్దింది సంహారకాలుని బయో
 న్నాద మే మునిరాజు మాన్వినాడు
 గనియెనటువగటి సంఘమిందుని మహాత్ము
 దనయుడుగ నప్పుకండుని ధర్మవత్తి
 సహజశివభక్తికతుని విశ్వపసిద్ధు
 ననఘకీర్తి మార్కండేయుఁ డనెడివాని.

మృకండునికి - జైత్రరాజు ముఖ్యులు విష్ణుకథానిధానము

సీ. ఆయువగ్గలముగా నాశీర్వదింపుచో
 నేపుణ్యులురుడింతు రెల్లవారు
 జనులకు నేమహాత్ముని పురాణము సర్వ
 వర్ణాశ్రమాచారనిర్ణయంబు
 నేయిచ్చుచేసిస యాశ్వరస్తోత్రమో
 పఠియించినను మఱి యిచ్చుము పాఠము

శివలింగములఁ బ్రతిష్ఠించినగడ

నట్టిలోకకమాన్యు మహానుభావు
 నుతునిగాఁబడసి వెలసిన సుకృతమయుని
 ఘనమృకండుమునీందుని గరివిధుండు
 గనియెదొలుమేన సుకృతపాకము నజేసి.

అగస్త్యునికి - భీమశ్వరపురాణము - శ్రీనాథుడు.

సీ. ఎవ్వఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింకు లింకించె
 గంభీరకంఠహుంకారగర్జ
 ప్రణవప్రంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబు
 నెవ్వఁడు శివునిచే నెగిరినియె
 గడసిల్లుధరయొడ్ల గడవన నెవ్వఁడు
 త్రాసునె గట్టించందముపగలచె
 పగభోధు లేడింటి నాహాశవంబెత్తి
 కలిగించె నెవ్వఁడు క్రమమటంగ
 భీమపాథేశ్వరుడు గారిచె డియాడి
 డక్షిణముఖకల్యాణదగ్ధవమున
 వత్సరము వత్సరమున నెవ్వనిజూచు
 వలెడు గగనాగ్రమూణిక్య మగుగుడెంచె
 కాశీఖండము:—

సీ ప్రణవప్రంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబు
 కడదాచె నెఱిగిన కలదలాని
 వాతాపిదైత్యు నిల్వలునితోఁగూడంగ
 జలరాగ్నివేల్చిన నవనకర్త
 కోపించి నహుముని గుంభీనసంబుగా
 హుంకారమిచ్చిన యుగ్రతేజ
 వానకాలమునందు వండువట్టిన నీటి
 కాలువ్యముందెలుపు కలకఫలము
 పాండుభసిత త్రిపుండ్రాంగ పాలభాగ
 భద్ర రుద్రాక్షమాలికా భస్మితవక్షు
 భార్యయును దానునేలేచు పరమైవుఁ
 గాంచె వింధ్యాచలేంద్రంబు కలశభవుని.

ఋశ్యశృంగునికి - భాస్కరుని రామాయణము - బాలకాండము.

ఉ. అంగన లేగుడెంచి ముదమారఁగఁగించి రథితవేదవే
దాంగుని సర్వసంయమితుఖాబ్జవతంగుని నిర్జితేంద్రియా
నంగుని లిప్తభూతలవదంగుని సద్గుణసంగునిన్ వ్రతా
భంగుని సంతతోదితతపఃకృతభంగుని ఋశ్యశృంగునిన్.

దేవేంద్రునికి - భావన పెనునంగారి ఆనిరుద్ధచరిత్రము

సీ. ఉచ్చైశ్రవంబున నురుకదసుభికి

పోపాళీవిలోలాలికలర

వాన్వితమై వాలు నళిశు డాలంబు

వాహనంబులు వీరవైభీష

గాంధులమిడును నూరంచులకైదువు

కొమరారుపరివార మమరంగణము

కట్టన పుండ్రులు పోలోమి యుగతి

నెల్లభోగములకు నెల్లయగుచు

విలసదమరిక రాంభోజవీజ్యతాన

చామరానిలనంచారచలితచారు

చికురభారుడై మాడఁగఁ జెలుపుమిగిలి

నేయుగన్నుల యి ద్రుడి విభుడు దరుణి.

ఆగ్నిదేవునికి - పురుషార్థసుధానిధి - పిల్లలమట్టి వీరయ

సీ. భర్త కట్టారకు జర్జాయమురైకి

పాణ్మాతురుని కూర్మిజనకునకును

మేషరాజమునెక్కు మేటిరాతున కమ

రాధిశు పొరుగు దిశాధిపతికి

పారిజాతాహనుని నెయ్యపు నంగడినికి

సామిధేనియిష్టాతునకును

యాతానాకులయిండ్ల ననుగుజాట్టమునకు

స్వాహాస్వధాప్రావల్లభునకు

దండములు పెట్టెదము మోడ్పెదము కరములు
 సేవ యొనరించెదము మమ్ముఁగావులొప్పు
 యాగ వేదికివిచ్చేయు మారగింపఁ
 బ్రథమజన్మలయింటి కల్పదుశ్రుంబ.

వీరమాహేశ్వరము—

సీ. కటకుచీకటుల మాఁతలు సుగ్గునూచుగా
 నురిచి నూతనాశ్రమ నెకతనంబు
 బొట్టేటిరాముని చొరఁతుంబు గడలించి
 వాహ్యశిగదలెడి వైభవంబు
 కృతుభాగములుదెచ్చి కైతప్పుగాకుండ
 వేబుల కందించు పెరవుసొంపు
 మూడుమూర్తులుదాల్చి మురువుతోజన్నంపు
 వేదిపై గొలువుండు విభ్రమంబు
 నీకుఁజెల్లు నొరులు నీతోడిసాటికి
 బేరుగుచ్చి యెన్నలేరు జగతి
 వశమెనిన్నుఁబొగడ స్వాహావధూకుచా
 భున్నతప్రకాశ యోహుతాశ.

—

ఆంధ్ర) సాహిత్య పరిషత్తు

కా కి నా డ.

1949 - 50

వి రో ధి న ం వ త్స ర ఆ య వ్య య

ప ట్టి క.

విరోధినాశవత్సరము (1949-50)

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

వివరము.	మొత్తము.
1. సంవత్సరాది నిలువ	298-10-2
2. జ్యోతిసుండి వచ్చినవడ్డి	700-10-0
శ్రీబాబ్బిలివారి పత్తురు ఆ పై	
ములవలన	400-0-0
శ్రీశంకటగిరివారి ,,	800-0-0
చిల్లరజమ, వడ్డి	0-10-0
	<hr/>
	700-10-0
	<hr/>
3. కఠిక చందాలు	18- 0-0
4. పుస్తక విక్రయము	1998- 0-9
5. కొత్తవల్లి సుబ్బహ్మయ్యగారి	
కాతాకుజమ	8- 7-0
	<hr/>
	మొత్తము 1958-11-11
	<hr/>

1949-50 విరోధసంవత్సరము ఆయువ్యయవట్టిక.

వివరము.	మొత్తము.
1. బ్యాంకి వ్యయములు	3- 8-0
2. బడులు తీర్చినవి	500- 0-0
3. పోస్టువ్యయము	19- 2-9
4. ఉద్యోగుల జీతములు	658- 8-0
5. ఉద్యోగుల కార్యకావ్యయములు	5- 0-0
6. పత్రికలకు కాగితము & ముద్రణము	167- 3-0
7. చిల్లర బైండింగు	63- 3-0
8. నిఘంటు బైండింగు	702-13-0
9. పత్రికలకు చందాలు & కొనిన పుస్తకములు	196- 1-3
10. సాక్షు	37- 6-0
	<hr/>
	1352-13-0
సంవత్సరాంతమున నిలువ	605-14-11
	<hr/>
మొత్తము	2958-11-11
	<hr/>

పుస్తక విక్రయము

మొత్తము

1. విప్లవనారాజుల చరిత్రము	9- 6-0
2. జైమినిభారతము	17- 7-0
3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	10- 0-0
4. బోతిశాస్త్రసారము	0- 8-0
5. జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము	0- 4-0
6. సర్వేశ్వరశతకము	0-15-0
7. కావ్యాలంకార చూడామణి	0- 8-0
8. లకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక	0- 8-0
9. ప్రాకృతభాషోన్నతి	0-12-0
10. శివతత్త్వసారము	5- 8-0
11. చంద్రభానుచరిత్రము	2-11-0
12. శివరాత్రిమాసాత్మ్యము	5- 5-6
13. ఆర్యభాషావిభాగము	0- 8-0
14. హాస్యరంగములు	0-15-0
15. మన్నూరుదాస విలాసనాటకము	2- 4-6
16. కాళిందీకన్యాపరిణామము 1 భా	5- 2-0
17. డిటా 2 భా	2- 7-0
18. రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	0- 4-0
19. ఆంధ్రభాతుమాల	0-12-0
20. శాసనపద్యమంజరి 1 భా	13- 1-9
21. డిటా 2 భా	1-10-9
22. శతకసముచ్చయము 2 భా	1- 4-0
23. పరిషత్తుస్తకభాండాగారము 2 భా	0- 8-0
24. డిటా 3 భా	0- 8-0
25. సూక్తాంధ్రవ్యాకరణము	1- 0-0

26. రసాభరణము	మొత్తము 0- 3-0
27. పోడశశతమూల చరిత్రము	0-15-0
28. ఆంధ్రీకృతహంససందేశము	0- 8-0
29. రాయవాచకము	1- 7-3
30. సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భా	6- 4-9
31. దిటా 2 భా	5- 9-0
32. నిఘంటుచరిత్రము	1- 8-0
33. ఆంధ్రకాముది	1- 0-0
34. Dravidian Lexicography	0-12-0
35. Defence of Literary Telugu	0- 8-0
36. చాటుధారాచక్షుశ్శారసారః	1- 0-0
37. సాంబోపాఖ్యానము	6-10-0
38. రసార్ణవాలంకారము	0-15-0
39. కవిజనోద్భవని పమస్యలు	0- 4-0
40. రఘునాథరామాయణము	1- 7-0
41. రజతోత్సవ సంపుటము	3-14-0
42. అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	0- 4-0
43. లక్షణసారసంగ్రహము	0- 8-0
44. తాత్వికవాఙ్మయవిరణము	1- 0-0
45. కావ్యాలంకారచూడామణి పాఠభేదములు	0- 8-0
46. సీతారామచరిత్రము	2- 9-0
47. విడిసంచికలు	9- 0-0
48. ఉత్తరరామచరిత్రము	1-14-0
49. అమరుకము	1-14-0
50. చంపూరామాయణము	1-14-0
51. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి	1-14-0

			మొత్తము
52.	శ్రీనారాయణాచార్య నిఘంటువు	1 భా	559-12-0
53.	డిటా	2 భా	485-12-0
54.	డిటా	3 భా	481-12-0
55.	డిటా	4 భా	489- 4-0

1998- 0-9

కీలాంబి రాఘవాచార్యులు

వింజమూరి వెంకన్నపంతులు

కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ నుహాబాబా రావు వేంకటాచలమహాపతి మూర్యారావు బహద్దరవారు
పితాపురము నుహాబాబావారు, పరిషద్ధ్యక్షాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి నుహాబాబావారు.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి నుహాబాబావారు.

ఉపాధ్యక్షులు.

శ్రీ గానా వేంకటాద్రి స్వామీరావు బహద్దరవారు, ఉపాధ్యక్షులు జమీందారువారు

కార్యదర్శులు.

కళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు, ఎం. ఏ., (కోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ కోశాధికారాధ్యక్షులు

,, కొమ్మిరెడ్డి శేషరామమూర్తి నాయుడుగారు, బి. ఏ.

,, పిల్లారెడ్డి రంగబ్రహ్మరావు నాయుడుగారు.

,, వెంపటి రామబ్రహ్మణ్యులుగారు.

,, నిడుదనోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, పృథివానిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుంజూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, శేషవరపు కామరాజుగారు.

,, వేంకట శ్రీరామచంద్రాక్షిగారు, ఎమ్. ఏ. (ఆనంద)

,, వెంకటాచల సూర్యనారాయణాశ్రీగారు.

చతుర్థ సంపుటము.

Printed by N. Achutaramayya at the CocanadaPrintingWorks
Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary
Telugu Academy, Cocanada.

